

K 17 660
4

გასაღები

საქართველოს
შინამრეწველობისა
და ხელოსნობის
ისტორიისათვის

«საბჭოთავადასა» 1963

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და
ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი

ქართული
მეცნიერებათა

მასალები

საქართველოს
შინამრეწველობისა და
წერილი ხელოსნობის
ისტორიისათვის

ავტ. ი. ჯავახიშვილის
საერთო რედაქციით

5

ტომად

ტომი

II

ნაწილი

II

ქსოვა ლებვა

ქარგვა

902.7(C)(=99, 962.1)+645

902.7(C 41)

645.4(47—922)(09)902(47.922)

გ 362

ტომში შეტანილია მდიდარი და მრავალფეროვანი მასალები ქართული ხალხური ფეიქრობის, მღებრობისა და ქარჯულობის შესახებ. მასალები შეიცავენ მეტად მნიშვნელოვან ცნობებს სხვადასხვაგვარი საქსოვი მასალის (მატყლის, აბრეშუმის, ბამბის, სელის და სხვ.) შერჩევა-დაბარისების, დამზადების, საქსოვი მოწყობილობის, იარაღების, მათი ნაწილების სახელების, სხვადასხვაგვარი ქსოვილების ქსოვის ტექნიკისა და სხვათა შესახებ.

ძალისა და ქსოვილების შეღებვის, მცენარეული საღებავების შემზადებისა და ღებვის ტექნოლოგიის შესახებ. ქსოვილების სხვადასხვა ხერხითა და ტექნიკით ქარჯვის, სათანადო მოწყობილობის, ქსოვილების დანიშნულება-გამოყენების შესახებ.

„მასალები“ გეაწვდიან ცნობებს საწარმოო პროცესების, ტექნიკის, ტექნოლოგიის მრავალგვარი ხერხის, ხელისნობის კერების, საწარმოო ერთეულობათა და სხვა საკითხების შესახებ. მასალები მდიდარია ქართული ხალხური ტრადიციული ხელოვნებით. ტომს თან ერთვის მრავალრიცხოვანი დოკუმენტური ილუსტრაციები (მათ შორის ფერადი) და საძიებლები.

სარედაქციო კოლეგია: აკად. გ. ჩიტაია (თავმჯდომარე), აკად. პ. გუგუშვილი, აკად. ქ. ლომთათიძე, აკად. წ/კ ივ. გიგინეიშვილი, პროფ. შ. გეგეშიძე (თავმჯდომარის მოადგილე), პროფ. კ. გრიგოლია, მეცნ. კანდ. ვ. ჭაფარიძე (თავმჯდომარის მოადგილე), მეცნ. კანდ. ა. სოხაძე (მდივანი).

II ტომის რედაქტორი ვ. ჭაფარიძე

K 17660

სპობ-2000
შემოქმედების

10604
M 607(06)—82

193—80 © გამოცემლობა „მეცნიერება“, 1982

სპობ. სპობ. სპობ.

წინასიტყვაობა

წინამდებარე ტომში შეტანილია არაჩვეულებრივად საინტერესო მასალები დაკავშირებული ქართულ ხალხურ ფეიქრობასა, მღებრობასა და ქარგვასთან.

სხვადასხვა დანიშნულებისა და სახის ქსოვილებს ჩვენი საუკუნის ოცდაათიან წლებამდე საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში ამზადებდნენ. ეს არც არის გასაკვირველი იმიტომ, რომ, როგორც ცნობილია, საქართველოში უძველესი დროიდან ფართოდ იყო გავრცელებული მეცხვარეობა. მეაბრეშუმეობა, სელის კულტურა. ამის დამადასტურებელია როგორც სხვადასხვა ხანის არქეოლოგიური მასალები აღმოჩენილი საქართველოში (ქვის, თიხის თუ ძვლის კვირისტაეები, ქსოვილების ნაშთები, საქსოვი დაზვის შვეულები და სხვ.), ისე უძველესი წერილობითი წყაროები კოლხური ვანთქმული სელის ქსოვილების შესახებ და სხვ.

ქართული ხალხური ფეიქრობისა და ქარგულობის ნიმუშები, რომელთაც ჩვენამდე მოაღწიეს, მართო იმის დამადასტურებელი როდია, რომ შინაშრეწველობის აღნიშნული დარგები ფართოდ ყოფილა გავრცელებული საქართველოში ბოლო დრომდე, არამედ განსაკვიფრებელია თავისი მრავალფეროვნებით, მაღალი მხატვრული დონით, დახვეწილი მხატვრული გემოვნებით.

საქართველოში ქსოვდნენ შალის, აბრეშუმის, ბამბის, სელისა და კანაფის ქსოვილებს, აგრეთვე სხვადასხვა დანიშნულების ჭილოფებს. განსაკუთრებით მრავალფეროვანია მატყლის ქსოვილები; მატყლისაგან ამზადებდნენ სხვადასხვაფერის შალს ტანსაცმლისა და ტანისამოსის ნაწილებისათვის (მაგ., ყაბალახები, პაქიქები და სხვ.). მატყლის ძაფისაგან იქსოვებოდა აგრეთვე: ხალიჩები, ფარდავები, ჯეჯიმები, ხურჯინები, საცალოები, მაფრაშები, ნაირნაირი ზონრები (ჩაფარიშები, ჩახსაკრავები, ლეკვერთხები და სხვ.), ჩანთები, აბჯები, სარტყლები, მანდილები, წინდები, ხელთათმანები, ჩითები და სხვ. ბამბისაგან იქსოვებოდა ქსოვილები თეთრეულისათვის ე. წ. ხამი (ლაინი) ქსოვილი, სხვადასხვა ზონრები და სხვ. აბრეშუმისაგან ამზადებდნენ შესანიშნავ ქსოვილებს ტანსაცმლისათვის, მანდილებს, სხვადასხვა დანიშნულების ზონრებს და სხვ. სელისაგან მზადდებოდა სხვადასხვა დანიშნულების ტილოს ქსოვილი (ტანსაცმლისათვის, პირსახოცებისათვის და სხვ.). ჭილისაგან ამზადებდნენ სხვადასხვა საფენებს. თხის ბეწვისაგან უმთავრესად ამზადებდნენ საბეღს.

ქსოვილების დამზადებას, ქსოვას, ბუნებრივია, წინ უსწრებდა საქსოვი მასალის წინასწარი დამუშავება, დახარისხება, ქსელისათვის სათანადო ღირსების ძაფის შემზადება, დართვა-დაძახვა და მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლებოდა

საქსოვ დაზგაზე სათანადო ქსოვილის მოქსოვა. ეს ეტაპი ფეიქრობისა ნათლად არის ასახული წარმოდგენილ მასალებში.

ასევე სრულიად ცხადად ჩანს ამ მასალების მიხედვითაც, რომ საქართველოში გავრცელებული ყოფილა ძირითადად ორი ტიპის საქსოვი მოწყობილობა: ვერტიკალური საქსოვი დაზგა, ანუ ბექსაშვერიანი საქსოვი ყდები და პორიზონტალური, ანუ დგომსავარცხლიანი საქსოვი მოწყობილობა. მართალია, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვანაირი საქსოვი დაზგები იყო გავრცელებული, მაგრამ ზოგიერთ კუთხეში, როგორც ამ მასალებიდანაც ჩანს, ორივე ტიპის საქსოვი დაზგა თანაარსებობდა.

აღსანიშნავია, რომ თუ პორიზონტალურ დაზგებზე მხოლოდ ტანსაცმლისათვის განკუთვნილი შალი იქსოვებოდა, ვერტიკალურ დაზგებზე ქსოვდნენ როგორც შალს, ისე ხალიჩებს, ფარდაგებს, ყეჯიმებს, ხურჩინებს, ტომრებს და სხვ. ამასთან, ცნობილია, რომ ყდაზე მოქსოვილი შალი „უფრო წმინდა და უკეთესი ხარისხის გამოდიოდა, ვიდრე „ოსურ სკამზე ნაქსოვი შალი“¹.

ქართული ხალხური ქსოვილებისათვის დამახასიათებელია არაწვეულებრივი ფერადოვნება, კეთილშობილი შეხამება ფერებისა და მიმზიდველი ორნამენტული მოტივები. ეს მხატვრული სახეები სრულიად სხვადასხვაგვარია ქსოვილების დანიშნულების შესაბამისად და გაცილებას იწვევს თავისი დიდოსტატური შესრულებით. განსაკუთრებით ეს ითქმის ქართული ქარგულობის ნიმუშების შესახებ.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ამკობდნენ არა მარტო დეკორატიულ ქსოვილებს, ტანსაცმელსა და მის დეტალებს, არამედ ისეთი სამეურნეო დანიშნულებების ქსოვილებსაც კი, როგორც იყო დიდი ტომრები, ე. წ. საცალოები, ან ტრანსპორტირებისათვის განკუთვნილი მაფრაშები, ხურჩინები და სხვა. სრულიად ნათლად არის გამობატული ჩვენი ხალხის მისწრაფება — ყველაფერი, რასაც კი ქმნიან, იყოს ლამაზი, მოხდენილი და მიანიჭოს ადამიანს ესთეტიკური სიამოვნება.

აღსანიშნავია ერთი მნიშვნელოვანი დეტალიც; ისეთი ნაწილები მამაკაცის ტანსაცმლისა, როგორც იყო ჩახსაკრავები და წვივსაკრავები, იქსოვებოდა არა მარტო ფერადი ძაფებით და შემკული იყო სხვადასხვა მოხდენილი სახეებით, არამედ შიგვე ნაქსოვილი იყო ქართული წარწერები, რომელიც უსურვებდა მის პატრონს „სალხინოდ მოეხმარა“ ეს ქსოვილი. ამის შესახებ არაერთი ცნობა მოიპოვება მთხრობელთა ტექსტებში, ხოლო მისი ნივთიერი ზოგიერთი ნიმუში ტაბულებშია მოტანილი.

ფეიქრობასთან უშუალოდ არის დაკავშირებული მღებობა; როგორც ზევით აღვნიშნეთ, რაკი ქსოვილები უმთავრესად პოლიქრომული იყო, ამიტომ, ცხადია, საჭირო იყო წინასწარ შეემზადებინათ საქსოვი მასალა, შეეღებათ ძაფები სხვადასხვაფერად. ეს საქმეც მოითხოვდა ცოდნასა და გამოცდილებას. რაკი ქართული მღებობები საამისოდ იყენებდნენ მცენარეულ საღებავებს. ეს თავის მხრივ მოითხოვდა სხვადასხვა მცენარეების თვისებების, მათი სპეციფიკურობის ცოდნას და ღებვის ტექნოლოგიის შემუშავებას. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა ამ ტომში შეტანილი მასალები; ხალხში, როგორც ჩანს, ფარ-

¹ გ. ჩაჩაშვილი. ქართული ხალხური საქსოვი დაზგები. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე XVIII—B, თბ., 1954, გვ. 191.

თოდ ყოფილა გავრცელებული მღებრობა; ხალხი, უპირატესად, თვითონ ემზადებდა სხვადასხვა საღებავებს და თვითონვე ლებავდა ძაფებსა თუ მზა ქსოვილებს გარკვეული რეცეპტის მიხედვით. როგორც ცნობილია და ამ მასალებიდანაც ჩანს, სხვადასხვა ქალაქში არსებობდა სპეციალური სამღებრო სახელოსნოებიც, რომლებშიც სპეციალისტი მღებავები (მღებრები) მუშაობდნენ და გარკვეულ ფასად ლებავდნენ შულოებსა თუ ქსოვილებს. მღებავები მამაკაცებიც იყვნენ. რაც შეეხება ფეიქრობასა და ქარგვას, ეს ძირითადად ქალების საქმე იყო.

ფერადი ქსოვილების ღირსება-ნაკლი იმაზედაც იყო დამოკიდებული, როგორ იყო შეღებილი საქსოვად განკუთვნილი ძაფები, როგორი ელფერისა იყო, რამდენად კეთილფერადოვანი იყო ასეთი ძაფებით ნაქსოვი ესა თუ ის ქსოვილი.

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამ მხრივაც ქართული ხალხური ქსოვილები განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებენ და ფერთა პარმონიული შეხამების ნიმუშებს, ხალხური ხელოვნების საუკეთესო ნიმუშებს წარმოადგენენ.

ქართული ხალხური ქსოვილების მხატვრული ღირსება მარტო ამით არ ამოიწურება! ქსოვილების შემკულობაში განსაკუთრებული ადგილი ეკირა სხვადასხვა ხერხით მათ მოქარგვას. საბედნიეროდ მრავლად მოგვეპოვება სხვადასხვა დანიშნულების ქსოვილები მოქარგული სხვადასხვაფერი ძაფებით, ოქროშკედით, ვერცხლშკედით, კლიტებით, ფერადი წვრილი მძივებით და სხვა. ქარგავდნენ ტანსაცმელის დეტალებს — ქართული კაბის სარტყელ-გულისპირებს; სახელოებს, ქალისა და კაცის თავსაბურავებს (ჩიხტებს, ლეჩაქებს, მოსახვევებს, ყაბლახებს, ფაფანაკებს და სხვ.), სარტყლებს, ყაჩჩებს, ბოხჩებს, შეიდიშებს, ქისებს, სათუთუნებს, ჩანთებს, ყაჭრებს, ასალებს და სხვ. ქარგავდნენ როგორც საერო ტანსაცმელს და სხვადასხვა დანიშნულების ქსოვილებს, ისე, განსაკუთრებით, საეკლესიო შესამოსელისა და საღვთისმსახურო დანიშნულების ქსოვილებს (გარდამოხსნები, დაფარნები, სარტყლები და სხვ.). ჩვენ აქ მხოლოდ ქარგულობის საერო ნიმუშები გვაქვს მოტანილი, რომლებიც ხალხში შეკრებილ მასალებთან არის დაკავშირებული, ხოლო საეკლესიო ხასიათის ქარგულობის ნიმუშები ამ ტომში არ არის წარმოდგენილი, თუმცა ამ ხასიათის ქსოვილებიც ჩვენი ხალხის შემოქმედების შედეგია.

საერთოდ, ქართული ხალხური ქარგულობის ნიმუშები მცირე ხელოვნების შედეგებს წარმოადგენენ.

მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა წყობილების პირობებში მნიშვნელოვანი მუშაობა ჩატარდა ამ მრავალფეროვანი და მდიდარი ნივთიერი მასალის შესასწავლად (დაიწერა ცალკეული გამოკვლევები, სამეცნიერო ნაშრომები, გამოცა ზოგიერთი ქსოვილის ალბომები და სხვ.), ეს შესანიშნავი ქსოვილები, მათი კოლექციები ჯეროვნად მაინც არ არის შესწავლილი; ქართული ხალხური ფეიქრობის ისეთი საინტერესო ქსოვილები, როგორიცაა, მაგალითად, ქართული ხალიჩები, ჯეჩიმები, ხურჩინები, აგრეთვე ქართული ხელსაქმისა და ქარგულობის შესანიშნავი ძეგლები ელიან თავის მკვლევარებს.

ამ ტომში შეტანილი მასალები ქართული ფეიქრობისა, მღებრობისა და ქარგულობის შესახებ ცხადად გვიჩვენებენ რა მდიდარი მასალა მოიპოვებოდა ჩვენ ხალხში ზემოაღნიშნული დარგების შესახებ ჯერ კიდევ შაშინ, როცა

აკად. ივ. ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით მუშაობდა ცნობილი ექსპერტიზის
შინამრეწველობისა და ხელოსნობის ისტორიისათვის მასალების შესაგროვებლად.

ამ ტომის მომზადებამაც დიდი შრომა მოითხოვა იმისათვის, რომ ეს მრავალფეროვანი და მდიდარი მასალა (როგორც ტექსტები და საძიებლები, ისე ილუსტრაციები, განსაკუთრებით კი ფერადი ილუსტრაციები) ჯეროვანად ყოფილიყო მომზადებული გამოსაცემად.

წინამდებარე ტომში შეტანილი მასალები დალაგებულია შემდეგი თანმიმდევრობით: 1. ფეიქრობა, 2. მღებრობა და 3. ქარგულობა. ფეიქრობაში წარმოდგენილია ჯერ მატყლის ქსოვილები, შემდეგ ბამბისა, აბრეშუმის და, ბოლოს, სელის თუკი ასეთი ცნობები მოიპოვება ამა თუ იმ კუთხის მასალებში.

მატყლის ქსოვილების ნაწილში ჯერ წარმოდგენილია ცნობები მატყლის დამუშავების, გაპენტვის, დართვა-დაძახვის, სართავი მოწყობილობის და ხელსაწყოების შესახებ, ხოლო ამას მოსდევს ცნობები სხვადასხვა ქსოვილების ქსოვის შესახებ შემდეგი თანმიმდევრობით: ტანსაცმლის შალის, ანუ, როგორც მთაში იტყვიან, ტოლის ქსოვა, შემდეგ ხალიჩების, ფარდაგების, ჯეჯიმების, ხურჩინების, მათრამების და სხვა.

დანარჩენი მასალისაგან (ბამბა, აბრეშუმი, სელი, კანაფი) დამზადებული ქსოვილებიდან, ასევე, ჯერ მოტანილია ცნობები ტანსაცმლისათვის განკუთვნილი ქსოვილების დამზადების შესახებ და შემდეგ სხვა დანიშნულების ქსოვილების შესახებ.

ცალკეა გამოყოფილი სხვადასხვა ზონრების ქსოვა — ჩახსაკრავების, ჩაფარიშების, წვივისაკრავების, ლეკვერთების, მანდილის ფუნჯების, ყაითნების, ხონჯრების, ტოლალების, ღინკილოს და სხვათა ქსოვა. აქვეა შეტანილი ლეჩაქების არშიის ქსოვაც.

ფეიქრობას მოჰყვება მღებრობა. ამ თავში შეტანილია საინტერესო ცნობები ამა თუ იმ ფერის მცენარეული საღებავის დამზადებისა და ქსოვილების ღებვის ტექნოლოგიის შესახებ.

განსაკუთრებით საინტერესოა თავი ქარგულობის შესახებ. ამ თავში მოიპოვება ცნობები ტანსაცმლის სხვადასხვა ნაწილებისა, ფეხსაცმელების, ყაჭრებისა და სხვა ქსოვილების მოქარგვის შესახებ ფერადი ძაფებით, ოქრომკედით და სხვა. ბოლოშია მესაბლეობა, თოკის გრეხა.

მკითხველი შენიშნავს, რომ ტექსტები დალაგებულია არა მარტო თავებად, არამედ მნიშვნელოვანი ცნობები გამოყოფილია ქვესათაურებით. ასეთი გამოყოფა ყოველთვის როდი მომდინარეობს მასალების შემკრებთაგან, არამედ უმეტესად (ისე როგორც წინა ტომებში) ეს წესი რედაქციის მიერ არის გატარებული. ასეთი სტრუქტურა გაუადვილებს მკითხველებს ამ მასალებით სარგებლობას. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სათაურებისა და ქვესათაურებისათვის გამოყენებულია მთხრობელთა ტერმინოლოგია და ლექსიკა.

საჭიროდ მივაჩნია აღვნიშნოთ, რომ ამ ტომში არ არის შეტანილი ფშავში შეკრებილი მასალები ფეიქრობის, მღებრობისა და ქარგვის შესახებ, რადგან აღნიშნული მასალები დაკარგულია. ამას გარდა გ. ბოჭორიძის მიერ თუშეთში შეკრებილი მასალების ნაწილი ხელწერილით 1953 წ. წაღებული აქვს განსვენებული გ. ბოჭორიძის ქალს ნ. ბოჭორიძეს და აქამდე არ დაუბრუნებია მიუხედავად არა ერთი მიწერილობისა და შეხსენებისა. ყოველივე ამის გამო

თუშეთში შეკრებილი მეტად საინტერესო მასალები მომზადებულია ამ ტომის სათვის არა დედნების მიხედვით, არამედ პირების მიხედვით, რომელიც მეცნიერების ინსტიტუტის მიერ იყო შესრულებული ამ სამი ათეული წლის წინ.

რაც შეეხება ამ ტომის საილუსტრაციო ნაწილს, ამ შემთხვევაშიც რედაქციის განკარგულებაში იყო, ერთი მხრივ, მეტად განსაზღვრული რაოდენობის არაკვალიფიციურად გადაღებული ფოტოსურათები და, მეორე მხრივ, ასეთივე ხასიათის სქემატური გრაფიკული ჩანახატები, შესრულებული ველზე შემკრებთა ერთი ნაწილის მიერ. ამ მასალის იმ სახით გამოქვეყნება, როგორადაც ეს თავის დროზე იყო შესრულებული არასპეციალისტების მიერ, შეუძლებელი იყო. ამიტომ შევეცადეთ დაგვეზადებინა კვალიფიციური ფოტოგრაფების საშუალებით სუსტი ფოტოების გაცხოველებული პირები, ხოლო იმ ფოტოსურათების მიხედვით, რომელთა გამოქვეყნება შეუძლებელი იყო, დამზადდა დოკუმენტური ჩანახატები. რაც შეეხება შემკრებთა ჩანახატებსა და ჩანახატებს, ეს სამუშაოც შეასრულეს კვალიფიციურმა მხატვრებმა არსებული საეეეე ჩანახატების საფუძველზე. ამას გარდა, მათვე შეასრულეს ზოგიერთი საქსოვი დაზგის და მათი ნაწილების თუ საქსოვი ხელსაწყოების ჩანახატები მუზეუმში დაცული ორიგინალებისა, აგრეთვე გამოცემული სამეცნიერო ნაშრომებისათვის თანდართული საილუსტრაციო დოკუმენტური ჩანახატებისა თუ სურათების მიხედვით. ამ გზით შევეცადეთ გეჩვენებინა სხვადასხვა ტიპის საქსოვი დაზგები, რომლებიც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში იყო გავრცელებული და რამდენადმე შეეცადათ ის ნაკლი, რომელიც გააჩნდა ხალხში შეკრებულ მასალებში ამ ნაწილში.

ამგვარად, „მასალების“ ამ ტომში წარმოდგენილია ტექსტში შეტანილი ილუსტრაციების სახით სხვადასხვა ტიპის საქსოვი დაზგები (მათ შორის სხვებზე აღრინდელი ტიპი — ჭილოფის საქსოვი დაზგა) გავრცელებული საქართველოში, მათი ნაწილები, ქსოვასთან დაკავშირებული სხვა ხელსაწყოები (მაგ. ჭარები, საუნტელები, თითისტარები, სახრელები, საქსოვი ფირფიტები და სხვა), სხვადასხვა დანიშნულების ქსოვილების ფოტოები თუ ჩანახატები და სხვა. მაგრამ იმ მრავალგვარი ქსოვილების დახასიათებისათვის, რომელსაც ამზადებდნენ თუ ქარგავდნენ ჩვენი შესანიშნავი ქართველი ქალები, სრულიად უკმარისია ეს თითებზე ჩამოსათვლელი ფოტოსურათები თუ ჩანახატები.

ჩვენ ზევით აღვნიშნეთ, რომ ქართული ხალხური ქსოვილებისათვის დამახასიათებელია გასაოცარი მრავალგვარობა და არანაკლებ გასაოცარი ფერადოვნება. ამ მხრივ ის მასალა, რომელიც ექსპედიციის წევრებმა დიდის მონდომებით და სიყვარულით შეკრიბეს ამ ნახევარი საუკუნის წინ, ქართული ქსოვილების ნაირსახეობის, მათი ფერადოვნებისა და მათი მხატვრული ღირსების და დონის მკრთალ სურათს წარმოგვიდგენდა, ჩვენ რომ ამ ნაშრომისათვის არ მოგვეძია და არ შეგვეჩინა ქართული ხალხური ქსოვილების ის თვალწარმტკიანი ნიუშები, რომლებიც, ჩვენდა საბედნიეროდ, მრავლად არის დაცული ჩვენი მუზეუმების ფონდებში. ჩვენ შევეცადეთ ამ მდიდარი საგანძურის ერთი მცირე ნაწილი მაინც შეგვეტანა ამ ტომში გადაღებული ფერად ფირზე და ჩვენი საზოგადოებისათვის გეჩვენებინა ქართველი ქალების შემოქმედების უბადლო ნიუშები საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმისა და საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის მდიდარი ფონდებიდან. შერჩევის პრო-

ცესში გათვალისწინებული იყო ის გარემოებაც, რომ წარმოგვედგინა კარგად დოკუმენტირებული, ნამდვილად ქართული წარმოშობის ნიმუშები. ამისკენ ფუძეელს იძლეოდა მუზეუმის საცავების საინვენტარო ჩანაწერები და, აგრეთვე, ზოგ შემთხვევაში ქსოვილებში ჩაქსოვილი თუ ქსოვილებზე ამოქარგული ქართული წარწერები და სხვა. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენს მიერ საილუსტრაციოდ შერჩეული ქართული ქსოვილების ნიმუშები მუზეუმების ქსოვილების მდიდარი ფონდების მთლიანად შემოწმების შედეგი არ არის, არამედ ტომში შეტანილია ის ნიმუშები, რომლებზედაც ხელი მიგვიწვდა და, ცხადია, ჩვენი მუზეუმების ფონდებში მოიპოვება კიდევ მრავალი უნიკალური ქსოვილი, რომელთა გამოქვეყნებასაც ტომები დაჰირდებოდა.

ამას გარდა, ტომის დადგენილი მოცულობა გვაიძულებდა განგვესაზღვრა ილუსტრაციების რაოდენობაც. მიუხედავად ამისა, როგორც ამაში მკითხველებიც დარწმუნდებიან, ტომში შეტანილია ქართველი ხალხის ყოფასა და კულტურასთან დაკავშირებული მრავალი შესანიშნავი, უნიკალური და დამახასიათებელი ნიმუში, რომელთა მიხედვით შეიძლება შევიქმნათ მართებული წარმოდგენა ქართული ხალხური ფეიქრობისა და ქაბადგულობის, აგრეთვე მღებრობის მრავალფეროვნებასა და მხატვრულ დონეზე.

ამ შეუდარებელი მასალის გამოქვეყნება ფერებში შეუძლებელი იქნებოდა, ჩვენთვის დაუზარებელი დახმარება რომ არ გაეწიათ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმისა და ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ხელმძღვანელობასა და თანამშრომლებს. ამ უნაგარო დახმარებისათვის გულითად მადლობას მოვასხენებთ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორის მოადგილეს სამეცნიერო დარგში პროფ. ალ. ჯავახიშვილს, დირექტორის მოადგილეს ფონდების დაცვა-აღრიცხვის დარგში ს. ბოლქვაძეს, ეთნოგრაფიის განყოფილების გამგეს ისტ. მეცნ. დოქტორს გ. ჯალაბაძეს, რომელმაც სრულიად განსაკუთრებული და დაუზარებელი დახმარება გაგვიწია სათანადო ექსპონატების შერჩევაში. მადლობას მოვასხენებთ აგრეთვე ამავე განყოფილების უფრ. მეცნ. თანამშრომლებს ლ. მოლოდინსა და ც. ბეზრაშვილს.

ასევე დიდ მადლობას მოვასხენებთ ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორს დოც. თ. სანიკიძეს, დირექტორის მოადგილეს ვ. კანდელაკს, მუზეუმის საგანძურის განყოფილების გამგეს უფრ. მეცნ. თანამშრომელს გ. აბრამიშვილს, მუზეუმის უფრ. მეცნ. მ. სვანიძეს, განყოფილების გამგეს ნ. სვანიძეს, უფრ. მეცნ. თანამშრომელს კ. ჯანშიაშვილს, მეცნ. მ. გოქაძეს, რომელთაც ძალიან მძიმე შრომა გასწიეს მრავალი ქსოვილის შერჩევისა და აღრიცხვისათვის.

სრულიად განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ის დიდი, შესანიშნავად ორგანიზებული, გამსაკუთრებული პასუხისმგებლობით შესრულებული შრომა, რომელიც გასწიეს საქართველოს ისტორიის, კულტურის და ბუნების ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების მთავარი სამეცნიერო-საწარმოო სამმართველოს (უფროსი პროფ. ი. ციციშვილი) ს. ჭობულაძის სახ. კულტურის ძეგლთა ფიქსაციის ლაბორატორიის ხელმძღვანელობამ (დირექტორი ლ. წილოსანი, მოადგილე თ. კოპალაანი) და მისმა თანამშრომლებმა: მთავარმა ოპერატორმა გ. გერსამიაძემ, ოპერატორებმა ი. დემეტრაშვილმა, ს. დემეტრაშვილმა, შ. უღენტმა და ფოტოთექნიკის გამგემ მ. პეტაშვილმა. ამ ლაბორატორიის მიერ დიდი პასუხისმგებლობით და მაღალკვალიფიკურად შესრულებული სამუშაოს გარეშე შე-

უძლებელი იქნებოდა ქართული ხალხური ფეიქრობისა და ქარგულობის მემკვიდრეობის ძეგლების პუბლიკაცია ფერებში. ჩვენ მოვალედ ვთვლით თავს აღნიშნულთაგან განსაკუთრებული როლი, რომელიც ფერადი ფოტოფიქსაციის საქმეში შეასრულა პატივეცემულმა ო. კოპალიანმა. იგი თავიდან ბოლომდე დაუღალავად, მაღალკვალიფიციურად და პასუხისმგებლობით ხელმძღვანელობდა ამ მუშაობას.

ფოტოფიქსაციის დროს გადასაღები სამუზეუმო ექსპონატების მოკლე აღწერას და აღნუსხვას აწარმოებდა ინსტიტუტის საპრობლემო ჯგუფის უმც. მეცნ. თანამშრ. ლ. სოხაძე.

ამ ტომისათვის მასალები გამოსაცემად მოამზადეს, ტომი შეადგინეს, საილუსტრაციო მასალები შეარჩიეს და გამოსაცემად მოამზადეს, მოკლე ანოტაციები დაურთეს ვ. ჯაფარიძემ და მ. ბაღრიანიშვილმა.

ქვემოჩამოთვლილი კუთხეების ტექსტები ენობრივად შეამოწმეს ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სპეციალისტებმა: საქართველოს მეცნ. აკად. წ/კორესპონდენტმა ივ. გიგინეიშვილმა (ქიზიყი, შიგნი კახეთი, გარე კახეთი და ერწო-თიანეთი), დოც. რ. ლამბაშიძემ (საინგილო), პროფ. თ. უთურვანიძემ (თუშეთი), პროფ. ა. ჭინჭარაულმა (ხევსურეთი), პროფ. მ. ჭალდანმა (სვანეთი), პროფ. ა. კიზირიამ და კ. გავუამ (სამეგრელო).

ტექსტების შემოწმებას და საძიებლის შედგენას ხელმძღვანელობდნენ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი ქ. ლომთათიძე და მეცნ. აკად. წ/კორესპონდენტი ივ. გიგინეიშვილი.

საძიებლები შეადგინეს: ნ. ქლენტმა, მ. ფერაძემ, ლ. სოხაძემ და ნ. თაქთაქიშვილმა.

გრაფიკული ილუსტრაციები შეასრულეს მხატვარ-არქიტექტორებმა: დ. ელოშვილმა და გ. დავითაშვილმა. ფოტოსურათების პირები მოამზადა ფოტოგრაფმა ი. გილგენდორფმა.

„მასალების“ ორი ტომის გამოცემით შესრულდა იმ საშვილიშვილო საქმის ერთი მესამედი, რომელიც დაკავშირებულია აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახელთან და ლეაწლთან. წინ კიდევ დიდი და უაღრესად მნიშვნელოვანი საქმეა გასაკეთებელი.

დღეს ყველასათვის ნათელია აკად. ივ. ჯავახიშვილის ინიციატივით და ხელმძღვანელობით გაცემებული საქმის უდიდესი მნიშვნელობა. ამ საქმეს ჰქონდა კიდევ უფრო აქტიური და ქმედითი დახმარება სათანადო ინსტანციების მხრივ იმისათვის, რომ კიდევ უფრო არ გაჰიანტრდეს ჩვენი ხალხის ამ განძის გამოცემა და საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმის 1975 წლის 17 აპრილის დადგენილება შესრულდეს პირნათლად.

ვ. ჯაფარიძე

ს ი ა

იმ პირთა, რომელთაც შეკრიბის მასალები 1935 წელს საპარტიულოს
 შინაგარეშევალოებისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიისათვის:

	მასალები შეკრიბა	ქიზიყში
1. სტეფანე მენთეშაშვილი,	"	შიგნი კახეთში
2. ლუბა ბოჭორიშვილი,	"	გარე კახეთსა და
3. იოსებ მჭედლიშვილი,	"	ერწო-თიანეთში
4. ილარიონ პაპიაშვილი,	"	საინგილოში
5. გიორგი ბოჭორიძე,	"	თუშეთში
6. ვასილ ჩოხელაშვილი (ტუქსიშვილი),	"	ფშავეში
7. ალექსი ოჩიაური,	"	ხეცსურეთში
8. ნათელა ოჩიაური,	"	ხევში, მთიულეთ-
9. ვახტანგ ჭაფარიძე,	"	გუდამაყარში და ქართლში მტკვრის ჩრდილოეთით (მდ. ქსნისა და არაგვის ხეობებში) ¹
10. კონსტანტინე კახიანი,	"	ზემო ქართლსა და ქვე- მო იმერეთში
11. ირაკლი ქანაშვილი,	"	ქართლში, მტკვრის სამხრეთით
12. კონსტანტინე გვარამაძე,	"	მესხეთსა და ჯავა- ხეთში
13. ბარბარე (ბაბო) წერეთელი,	"	ზემო იმერეთში
14. აბელ კიკვიძე,	"	ქვემო რაჭაში
15. ნაკოლოზ რეხვიაშვილი,	"	ზემო რაჭასა და ლე- ჩხუმში
16. ფაფალა გარდაფხაძე,	"	ქვემო სვანეთში
17. კონსტანტინე გრიგოლია,	"	ზემო სამეგრელოში

¹ მასალებს I ტომში დაბეჭდილია შეცდომით „მდ. ქსნისა და ლიახვის ხეობებში“ (იხ. გვ. 30).

ქართული
ენების
სამეცნიერო
ცენტრი

- 18. ანა ხუბუტია, " " ქვემო სამეგრელოში
- 19. სოლომონ ანდლულაძე, " " გურიაში
- 20. ქეთევან ლომთათიძე, " " აჭარაში
- 21. თამარ ანდლულაძე, " " აჭარაში
- 22. იოსებ გრიშაშვილი, " " თბილისში
- 23. ქეთევან გოგიაშვილი, მასალებს კრებდა თბილისში, ქალთა შორის.

ფიქრობა, მღებრობა, ქარბვა

ქიზიყი

ფეიქრობა

მატყლის ქსოვილები

მთხრობლები: კეკა გურგენის ას. შანშაშვილი, 60 წ., წიგნიერი (სოფ. ქვემო მაჩხაანი); ანანა ჯაქარიას ას. მენტეშაშვილი, 85 წ., წიგნიერი (სოფ. ქვემო მაჩხაანი); ანა ჯამასპიშვილი, 70 წ. (სოფ. ზემო მაჩხაანი) და სხვანი.

ჩეჩვა და რთვა. მატყლი ბატკნისა ყველასა სჯობია. ცხვრის მატყლში გაწაფხულის მატყლი უფრო რბილია და წმინდა, მაგრამ, ნაწამთრის მატყლი როა, მოთელილია, ნაბადივით არის; არჩევა უნდა. **გაწაფხულის მატყლი** ცოტაა ერთი ცხვრის კვალობაზე. **შემოდგომის მატყლი**, მართალია, ბარაქიანია, მეცხვარისთვის არის ხეირი, ბევრი გამოდის ერთ ცხვარზე, მაგრამ სხვილია, ფაქაცია. **შემოდგომის მატყლი** ლოგინისათვის არის კარგი. ფახაცი მატყლი უფრო ცხვრის ჭიშხეა: ზოგ ცხვარს **ფახაცი მატყლი** აქვს, ზოგს — **თიფთიკივით**. თიფთიკი თხსა აქვს შიგნით. ვინც დასდევს, გაკრეპის დროს აარჩევს, მემრე საჩეჩელზე აირჩევა.

მატყლი ჯერ ხელით დაიწეწება, კვირწლი და ნაკრეპი აერჩევა, მემრე საჩეჩელზე დაიჩეჩება. დაჩეჩის დროსაც, რაც კვირწლი და ნაკრეპი შეჰყვა, საჩეჩლის კბილებზე დარჩება, რომელსაც **ნაგულს** ეძახიან. სუფთა მატყლს გამოაგლეჯენ და **ფარობად** აკეთებენ. რასაც ერთჯერობაზე დასჩეჩავენ, ერთ ფაროდ შეიკრება. ფაროს ხელისგულზე აბტყელებენ.

ერთ დღეს ერთი ადამიანი სამ-ოთხ გირვანქას დასწეწავს და დასჩეჩავს კიდევ. დაჩეჩილ მატყლს გიდელაში ან კალათსა, ან გოგროხაში ინახავენ.

დართვა ორნაირად ხდება, ერთი **ტარზე**, ანუ **თითისტარზე** [და მეორე — **ჯარაზე**].

ტარი შინდისაა, ციდამტკაველია ან მტკაველი და ოთხი თითი. თავბოლოს გაწვრილებულია, ბოლოდან **კვირისტავი** აქვს შემოცმული. კვირისტავს ქვემოთ ორი თითის დადება დაპრჩება ბოლო, კვირისტავს ზემოთ მუცელი აქვს ოდნავ გამობერილი. კვირისტავი და მუცელი ამძიმებს ტარს, ახანგრძლივებს ტარის ბზრიალს. ტარი, როცა აივსება ხოლმე დართულით და ისე მძიმდება, რომ თითები ველარ აბზრიალებენ, კვირისტავს წააძრობენ. წვერისაკენ ტარი თანდათან წვერილდება. რთვის დროს მარჯვენა ხელის ცერსა და სალოკს მოავლებენ ტარის წვერს, სალოკ თითს უკან გამოუსვამენ, ტარი დაბზრიალდება მარცხნიდან მარჯვნივ. ტარი ბზრიალებს ბოლოზე. დართული კვირისტავის ძირში ეხვევა მარჯვნიდან მარცხნივ, რადგან ტარი ამ შემთხვევაშიც მარცხნი-

დან მარჯვნივ ბრუნავს. ბაწარს, ე. ი. ნართს წვერზე შემოახვევენ და წვერში ჩააკანძებენ, ცერზე ერთხელ გადაახვევენ და წვერზე ჩამოაცვამენ. ფარულ მარცხენა ხელის სალოკსა და შუათითის შორის უჭირავთ, რთვის აწესრბმებენ წმინდად თუ სხვილად, მარცხენა ხელისავე ცერითა და არათითით. ფარო ბრტყელია. ტარზე დღეში ნახევარ გირვანქას დაართავს. კარგი მრთველი, სხვა საქმე რომ არაფერი აწუხებდეს და მარტო რთვაზე იყოს, 3/4 გირვანქას დაართავს. წმინდას უფრო ნაკლებს დაართავს, მომზოს — მეტს. ჯარაზე უფრო მეტი ირთვება, გირვანქამდეც დაართავს კარგი მრთველი.

ჯარა შემდეგი ნაწილებისაგან შედგება: ხის მორგვისხავამ; მორგვს ორი ფთა ჯვარედინად ცალი მხრივ აქვს, ორი — მეორე მხრივ. ფთეებს მორგვის გარეშაშო დახლართული აქვს კანაფი ან დაგრეხილი ბაწარი. კანაფით აქვს ფთა მოშენებული, ხოლო ზედ ქარშიკი აქვს ამოკრული. მორგეცა და ფთეებიც შუაში განერეტილია და დერძი აქვს გაგდებული შვინდისა. დერძს შემოცმული აქვს საჯელური, ხოლო საჯელურში კინთია გაყრილი. კინთზე უე-

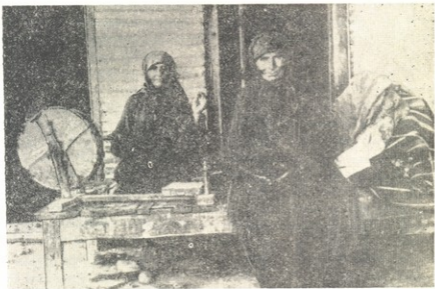
სურ. 1. რთვა ჯარაზე და თითის ტარზე

ლიათ ხელი და ისე აბრუნებენ ჯარას. დერძი გაგდებული აქვს ფეხებში და ისეა მორგვი მაღლა შეყენებული. ფეხი ორი აქვს. ფეხები ჩაბნეულია ტაბლაში. ტაბლის მეორე ბოლოშიც პატარა ფეხები აქვს ჯარატარის დასამაგრებლად. ზოგის თქმით, თითქოს ამ ფეხებს თითები ერქვას, მაგრამ უმრავლესობამ უარყო. ამ ფეხებზეა დამაგრებული ჯარატარი. ჯარატარი რკინისაა. ჯარატარს ბოლოდან შემოცმული აქვს კოპის ყური, ხოლო წვერისაკენ — ფთის ყური. კოპის ყური იქითა ფეხშია გაბნეული, ფთის ყური — აქათ, მრთველისაკენ. ჯარატარს წვერი მრთველისაკენ გრძლად აქვს. ჯარატარს ყურებშუა ტიბური აქვს, კოჭივით არის. ტიბურსა და მორგვზეა წამოდებული ლამბი.

ლამბი ცხვრის ნაწლევისაა, მომსხოდ კეთდება. ტაბლაზე პატარა ფეხებთან ქვა დევს, რომ დაბლა დასწიოს და გააჩეროს, იგრე ყირავდება.

ჯარაზე უფრო ბევრი ირთვება, კი მრთველი გირვანქამდე დაართავს.

დაძახვა უკულმე ხდება. ტარს დაძახვის დროს ორსავე სილას [ორივე ხელისგულს] ავლებენ, მარჯვენა ხელს წინ გაუსვამენ, მარცხენას — უკან. ჯარაზე ლამბს ამოუბრუნებენ და უკულმა ატრიალებს ჯარატარს. დაძახვით ან სამი წვერი იძახება, ან ორი წვერი. მიღებულია სამწვერი ბაწარი, ორწვერი თხელი რამეებისათვისა და საბაზროდ კეთდება. რთვის დროსვე ვარაუდობენ, რამდენ წვერს დასძახვენ. როგორც დართვა, ისევე დაძახვაც ბოშადაც შეიძლება და მაგარაც. ბოშად დართულს ჩამოფლავნილსაც ეძახიან.

1974.661
4

სურ. 2. რთვა ჯარაზე

აღწევი ოთხ-ხუთ გირვანქამდე დასძახავს ერთი ადამიანი. დაძახვა ადვილია.

რთვა და ქსოვა ქალის საქმეა.

რაც ერთ ჯარატარზე ბაწარი დაეხვევა, ჰიტი ჰქვიან. დაძახვის დროს ჯარატარზე ნაძვის ლეროს ან ჩალას შემოაცვამენ ხოლმე ზოგჯერ რომ ადვილად წასძვრეს და წამძვრალი ჰიტი ამოკეცვაში არ დაიშალოს. ჰიტებს ამოკეცავენ ხოლმე ან გორგლად, ან ხიფებად.

ზოგჯერ ჰიტისა და გორგლისაგან შეერთებულ სახელს — ჰიტიგორგალსაც ხმარობენ — ჰიტისა და გორგლისათვის.

ზოგი ბაწარს ხვეწავს, უფრო სუფთა გამოდის. ბაწარ მუხლზე მოიდებს ორწვერივ, ჩიხს გადაახვევს და გაუსვამს და გამოუსვამს. მარცხენაზე დახვეწილს იხვევს, ნეკად.

ისიც უნდა ითქვას, რომ სხვადასხვა საჭიროებისათვის სხვადასხვანაირად ირთვება: საჯეჩიმე კარგი მატყლისაა და წმინდა, საფარდაც — მოშხო, წინდი-

1. მარტის სტ. სპ.

სა — შუათანა; ორწვერი წინდისა (ბაწარი ორი წვერი ნართია დაძახული) — მომხო, სამწვერი (სამი წვერია დაძახული) — მოწმინდაო.

ჭეჭიმისა და ფარდავის ქსოვა¹. სუფთა ჭეჭიმსა და საგარეო ხურჯინს კარგი მატყლი უნდა, იგრე საყმარებს — სხვილი. ერთი რომელიმე ნაჭრისათვის საყმარისი ბაწარი რომ შეთავდება, მემრე დეიწყობა ქსოვნა. რამსიგჱე ჭეჭიმიც უნდა, იმ ზომაზე საჩხეში ორ პალოს თავში ჩაადგებენ და ორს — ბოლოში. ამ პალოებზე მოსდებენ კეტებს, ერთს — თავში და მეორეს — ბოლოში. კეტებზე დაჰქსელავენ.

საჭეჭიმედ ბაწარი დაფრადებულია. ჭეჭიმს ზოლიანი ფერადი ჭრელი აქვს, რომელიც დაქსელვაში უკეთდება, ე. ი. იქსელება ზოლად და ზოლად სხვადასხვაფერადი ბაწარი. დაქსელვაში იგრე კეთდება, რომ ორი წყება ქსელი ზემოთ არის, ორი — ქვემოთ. სულ რომ დაჰქსელავენ, მემრე ამოსდგომავენ: ერთ წვერ ქსელს დგომში ამოიღებენ, მეორეს ჩაადგებენ. დგომი ბამბის ძაფისაა. ამოდგომამდე ქსელთა შუა დაგრეხილ ბაწარს გაუტარებენ ხოლმე. რომ ქსელი არ აირიოს. ამოდგომის შემდეგ საგორავს გაუჯდებენ ქსელთა შუა, ზოლონდ საგორავი ისეა გატარებული, რომ ის ქსელი, რომელიც ჩავარდნილი იყო დგომში, ზემოთ იქნება, ხოლო ამოდგომული — ქვემოთ, ასე რომ დგომსა და საგორავს შუა ქსელი ერთმანეთს კვეთს. [როცა] საგორავს წინ წასწევს, ქსელი ჩაიკრიფება, ჩაიშლება, გადაჭვარდინებული დგომს გადასცდება წინ, მაშინ ზედას გაატარებენ, მემრე საგორავს მოაგორებენ უკან, ქსელი ამოიკრიფება, გადაჭვარდინებული დგომის უკან იქნება, ზედასთან მოვა, მქსოვნილი დაშნას შეჰყოფს და მოჰბეჭავს, გამოატარებს ზედას და საგორავს წინ წააგორებს, ქსელი კიდევ ჩაიშლება, ხოლო დგომის ქსელი მაღლა ამოვა; გაჰყოფს კიდევ დაშნას და მოჰბეჭავს, გამოატარებს ახლა მეორე მხრიდან ზედას, კიდევ დაშნით მოჰბეჭავს, საგორავს ახლა უკან მოაგორებს, კიდევ ისე განმეორდება და ა. შ.

ქსოვის დროს [მქსოველს] ქვეშ პატარა სკამი უდგას და ზედ პატარა ბალიში უდგეს. რამოდენსამე რომ მოჰქსოვენ, ამოაბრუნებენ. სულ რომ მოჰქსოვენ, მემრე ამოსჭრიან. სიგანე ორი მტკაველი აქვს, რომ ადვილი იყოს საბეჭად, მემრე დასჭრიან და ჩააკერებენ ხოლმე.

დღეში აღლსა ჰქსოვენ, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ამასთანავე ერთად საოჯახო საქმეებსაც ეწევიან და ამიტომ ნაკლებსა ჰქსოვენ. ერთ ჭეჭიმს 6—7 გირვანჯა ბაწარი უნდა. შეკერილი ჭეჭიმის სიდიდე 6×15 მტკაველია.

ხურჯინი და საცალოც ასევე იქსოვება.

ფარდავის ქსოვა. ფარდავის დასაქსელავად ხის ოთხკუთხი უზარმაზარი ჩარჩოა გაკეთებული, რომლის არც ერთი ნაწილის სახელი არ იციან. საგორავი იციან, რომელიც უნდა გაუჯდონ ქსელსა და — სავარცხელი, რომლითაც უნდა ბეჭონ. სოფ. ჯიმითში ჩარჩოს ყდები უწოდეს, როგორც ზორტის ქსოვაში ენახათ, ყდა უნდა ყოფილიყო.

¹ შეიკრებს ამ ქვეთავის მთხრობლები არ ჰყავს დასახლებული, რამდენადაც დღეაში ცნობები ჭეჭიმებისა და ფარდავების ქსოვის შესახებ მისდევს „მღებრობას“. რომლის მთხრობელიც არიან კეკა გურგენის ასული შანშაშვილი და ანანა მენათესაშვილი, სავარაუდებელია. რომ ამ ქვეთავის მთხრობლებიც იგივე პირები იყვნენ. შართალია, იქვე დასახლებულია მთხრობლები საქულა გოდერაძეშვილი, მაგრამ ქსოვის შესახებ, აღბათ, მხოლოდ ქალები მიაწოდებდნენ ცნობებს.

ფარდაგის დაქსელვაც ისევე ხდება, როგორც ჭეჭიმისა, ოღონდ ფარდაგს **ქსელი დაუფერადებელია**, თუთრია. ამისი ზედა დაფერადებული, რადგან ქსოვნაში ზედა ექცევა გარეთ. ხოლო ქსელი გულად რჩება. დაქსელვის შემდეგ ამოსდგომიან. როგორც წესია, საგორავს გაუვადებენ და სხვა. მემრე წინ ნიშუმს დაიდებენ და დაიწყებენ ქსოვას. ერთდროულად რამდენიმე ადამიანი ჰქსოვს. დაყოფენ ნაწილ-ნაწილ და ერთმანეთს ეჯიბრებიან კიდეც. ვინ მეტს მოასწრობსო. ქსოვნაში საგორავი მონაწილეობას არ ლეზულობს. ზელს დაპკრავენ, ერთი წყება ქსელი ამოვა, მოავლებენ თითებს და ქვემოთ მოიტანენ გადაკვეთის ხაზს და გაუბნევენ ზედას, დაპკრავენ ზელს და ამას ჩაშლიან და ახლა ქვემოთებს ამოილებენ და ა. შ.

ერთი ადამიანი მარტო იმდენ ქსელს ამუშავებს, რამდენზეც ერთი ყვავილი გაიმართება, დაუბრუნდება, ახლა მეორეს გააკეთებს და ა. შ. ბეჭვენ სავარცხლით. სახეების სახელები არ იცინა.

ბ ა მ ბ ი ს ქ ს ო ვ ი ლ ე ბ ი

მთხრობლები: ანანა ზაქარიას ას. მენტეშაშვილი, 85 წ., წიგნიერი (სოფ. ქვემო მაჩხაანი); ევა იოსების ას. გელაშვილი, 75 წ. (სოფ. კარდანახი).

წინ-წინ კარგი ჭიშის ბამბა მოდიოდა, შავი კურკა ჰქონდა. როგორც კი გადასწევი, კურკა თავისთავად გადმოჰვარდებოდაო, ძარღვიანი იყო, ბზინავდაო. გონია, აპრილში ვთესავდით, რომ არ დაძრესო.

ბამბის კურკას ჩიხრინით არჩევდნენ. ფიცრები იყო, რკინის ღერძი ჰქონდა ერთი და მეორე — ხისა, უფრო სქელი. ატრიალებდნენ თურმე ხელით. ბამბა წინ ვადიოდა, კურკა — უკან, ზემოდანაც ფიცარი აქვს.

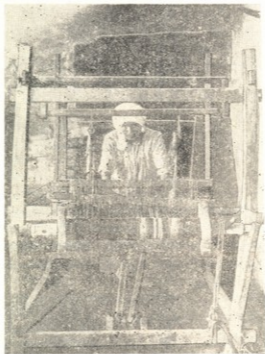
სურ. 3. კინთი

ბამბას მემრე გაპენტვა უნდა. საპენტელი აქეთ. მშვილდია ხისა, ცოტა მოხრილი; ზედ ძალი აქვს აბმული ორწვერი ან სამწვერი. გაპენტვის დროს მშვილდს ხელში იჭერენ, მშვილდის ქვეშიდან ისარია გამოტარებული (წვრილი ჯოხია) და ძალზეა დაჭირებული. ძალს ზევიდან კინთსა სცემენ, თუ ისარი არა აქვს, ძალი აიხვევს ბამბას.

„რასაც ერთჯერობაზე გაპენტამდით, იმას იქით მივწევდით, რომ გაპენტავში ხელი არ შეეშალნა და ახლა სხვას გაპენტამდით. ერთჯერობაზე გაპენტელის მჯარს ვეძახოდით. მჯარს გადმოვიღებდით და ქულათ ავახვევდით. მერე ქულას პატარ-პატარას მოვაგლეჯამდით; საფთილე შვინდის ჩხირი გვქონდა, მონაგლეჯ ბამბას ჭარის ქვაზე დავდებდით და საფთილეზე ავახვევდით. ფთილებს ვავაკეთებდით, მემრე დავართავდითო 1/2—1 1/2 ვირვანქას დღეში“.

მთხრობლები: მარიამ გლახას ას. ქიტესაშვილი, 90 წ., უწიგნური (საქონელი ანაგა); მარუსა გიორგის ას. შანშაშვილი, 40 წ., წიგნიერი (სოფ. ქვემო ჩხეტი); ანა ჭამასპიშვილი, 70 წ., წიგნიერი (სოფ. ზემო მახაანი).

ბამბას ართავდნენ ჭარაზე. ჭიტებს წააძრობდნენ, ჭალზე ჩამოაცვამდნენ. ჭიტს გულში ჩიხი აქვს. ცხრა ჭალი აქათ იქნებოდა, ცხრა — იქით. ამოკეცამდნენ საშულავეზედა სამწვრად, დასძახავდნენ. ისევ საშულავეზე კიფებად გააკეთებდნენ. დაძფავამდნენ. თუ არ დაფაფეს, ქსოვნაში დაწყდება. ლარობზე (ორკაბა ჯობებია) დაქქელავენ, მემრე დგომში უნდა გაატარონ, დადგომონ, სავარცხელში (ჩიხისა იყო, ეხლა რკინისაა) გაატარებდნენ. რაზედაც მოქსოვილ ხამს ახვევდნენ, ის რვილიწლილი იყო. ჩლები აქვს, ზოგს რამდენი, ზოგს რამდენი, ექვსიდან-ათამდე. დგომი და ჩლა ორივე ერთიანო. ჩლები კვირიტავეებზეა ჩამობმული წყვილ-წყვილად. სავარცხელი საბეჭ ხეშია, ანუ დაჯგამი. საბეჭის აქათ-იქით ყუთებია, რომლებშიც მაქოა. მაქოში ჩიხია, რომელზეც დახვეულია საზედაო ძაფი. საფეიქროს მაღლა თერთმეტი კბილი აქვს საბეჭის გადასანაცვლებლად. ჩლები, ანუ დგომები მობმულია დაბლა ჯობებზე, რომლას სახელი ზოგმა ვერ მითხრა, ზოგმა ჩიტები უწოდა, ხოლო ზოგმა — მახალაკი. მახალაკები იმდენია, რამდენი წყვილიც ჩლაა. ჩლაზე ბერკეტით არის და მახალაკზე ფეხის დადგმით ან აშვებით ჩლა აიწევა, ან დაიწევა და იქსოვება. დაზგას ხელს მოკრავთ. და იბეჭება, იქსოვება.

სურ. 4. საფეიქრო.

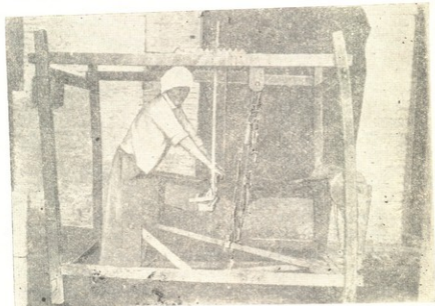
ეხლა საფეიქრო მაღლა დგას, ძველათ კი საფეიქრო ამოთხრილი ორმო იყო. ჩავსხდებოდით ორმოშია და მაქოს ხან იქითა და ხან აქათ ვატარებდითო, — თქვა მ. ქიტესაშვილმა. ხამს, ვისაც რამდენი უნდოდა, იმდენს დაქქეს-

ლამდა, ექვს. ათ. ოც ადლს. ერთი ტოლი ხუთი კვერცხია. ფეიქრას სტილს^{სტრუქტურული ინჟინერება} ხუთი ადლი ხამი გამოდიოდაო.

სტილის მოქსოვნა ხუთი შაური და ორი პური ყოფილა. ორი ჯამი კიდევ ფქვილი ყოფილა საფაფავი; ლაინი — შვიდი შაური; მერდინი — ექვსი-შვიდი აბაზი. ზოგის თქმით, ადლი ხამის მოქსოვნა ორი შაური და ერთი პური ყოფილა, ლაინისა — სამი შაური და პური; მერდინისა — აბაზი და ერთი პურიო.

კაი მქსოვნელი დღეში ათ-ცამეტ ადლ ხამს მოქსოვდაო. ხამის სიგანე — ორი მტკაველი და ერთი ცერა რვა ჩლაში იქსოვებოდა, ლაინი — ათ ჩლაში, 2 1/2 მტკაველი სიგანე ჰქონდა. დღეში ექვს-შვიდ ადლს მოქსოვდაო.

სურ. 5. ფეიქრი დაზვასთან

სიღნაღიდან ჩამოქონებით ნართი (ე. ი. ძაფი), უქსოვიათ და ერთი-ორად ისევ ნართი უძლევიათ. სამი სტილი ნართისა თხუთმეტი ადლი ხამი გამოდის. თხუთმეტ ადლში ექვსი სტილი ნართი უძლევიათ. ნართში კიდევ წონანახევარი ბამბა უძლევიათ. „ვხელსაცვლაობდითო, ისინი ბამბას, ნართს გვადლევენენ, ჩვენა ვქსოვდით, ზოგი ართავდა. კაცს რომ არაფერი ჰქონოდა, ხელს გაიმართავდა, თანხას გაიჩენდაო“.

ანაგაში, ვაჭირში კაცებიც იყვნენ თურმე ფეიქრები. მ. ქიტესაშვილი ამბობს: „ჩემს მამამთილს გავაზში მიჰქონდა ხამი გასაყიდათო. ადლი მერდინი მანათი ღირდაო, ლაინი — ხუთი შაური, ხამი — აბაზიო; კარგათ არ მახსოვსო“ (მღრ. მოქსოვნის ფასს, ისიც ასე აქვთ ნათქვამი. ცხადია, აღარ ახსოვთ. — ს. მ.).

ხამი სიღნაღიდან ჩამოტანილი ნართისა ყოფილა, ლაინი — შინდართული-სა, შინაური ბამბისა ყოფილა. ლაინი განიერი, წმინდა იყვის, ხამი — ვიწრო და მომხოო.

ნაალის პირებად ფერადი ხამი უქსოვნიათ. ფერადათ უქსელიათ — ლურ-

ჯად და თეთრად და ზოლიანი ჭრელი გამოდიოდა: ძაფი ყოფილა შეღებოლი და ისე გამოდიოდაო. „**მჩითავეს** ყვაილები გამოჰყვანდათ, ხოლოთ არსტრეოცი, ხატამდენ თუ ბეჰდავდენო“. კაცებისათვის ლილაში უღებნათ და ნიფხვად უყერნათ ხამი. ახალოსადაც იცვამდნენ თურმე, დაჩითული ყოფილა. **ლანსაც** ხმარობდნენ თურმე; საბნები, ქვეშავები სულ ამისი იყერებოდა. მ. ჭიტესაშვილი ამბობს: „ჩემი ქალისთეინ 80 ადლი ლანი მამინდა, იმთენი ფული სადა მქონდა რო მეყიდნა? რო არა მცოდნოდა ქსოვნა, როგო ვიშოვნიდიო“.

მერდინიც ეგრე იქსოვებოდა, როგორც ხამი და ლანი.

აბრაშუმი ჯერ უნდა დაიფაფოს. ათ ჩლაში იქსოვება, წმინდა ძაფია. დღე-ში ოთხ ადლს ძლივ მოჰქსოვს.

მერდინისა ვაეკაცის პერანგი უყერნათ სამკალში სახმარებლად, დედაკაცებიც იცვამდნენ პერანგათ, ნიფხვათ. მზითევში უტანებიათ ქალებისათვის. ეხლა **ირიზოლიან ჯეჯიმებსაც** ჰქსოვენ საფეიქროში. ეხლანდელი საფეიქრო მიწის ზემოთ არის. დაქსელვა ლარების მაგიერ **ლუშმის ხეში** ხდება. თითო წყვილ ლურსმან შუა სამ-სამი წყვილი ბაწარია გატარებულა. ცხრაოცი წვერი ქვევით არის, ცხრაოცი — ზევით. დღეში ექვს-შვიდ არშინსა ჰქსოვს.

ამათ გარდა, სწნავენ **ნეჰასა** და **ქეჩახ**. ქეჩახ მაზარისა და მისთანათა ჩამონაჰრებისას სწნავენ. გაბამენ ქსელსა და მემრე, როგორც წნური ღობე მოწნან, ისე სწნავენ; ასე სწნავენ ნეჰასაც. **ნეჰა ჭილობისაა**.

ტახტებზე გასაშლელად სუფრობის დროს **იარანლები** და **საგორავები** სცოდნათ. **იარანლი** ვიწრო და გრძელი ნაალი ყოფილა, მატყლისა, მითელში შეეკრილი. საგორავი მატყლის ნაბადი ყოფილა, რომელსაც ლეკები სთელავდნენ თურმე. ჯერ საგორავს გაშლიდნენ, მემრე ზედ — იარანალს. ორივე ააგორიან, აახვიიან ხოლმეო.

სულ წინ-წინ **საჩოქე შაღები** არ უქსოვიათ. ომიანობის შემდეგ, უშოვრობის დროს დაუწყევით შაღების ქსოვნა, რომლებსაც ხმარობდნენ საჩოხელა და საშაღვრედ. ორი ჯურა შაღები ყოფილა: ერთი **გაბმულისა**, ჯეჯიმის ყაიდაზე იქსოვებოდა, მეორე — **საფეიქროსი**. ეხლა აღარც ამეებსა ჰქსოვენ.

ლაშლა ქიზიყში იციან, როგორც ქსოვილი კი არა, არამედ, როგორც თოკი. მატყლს ან თხის ბალანს მწყემსები ჩხირზე ართავენ, რა თქმა უნდა, მომზოდ, მემრე ჩხირზევე შეჰკრებენ, მემრე შეიძლება დაწნან კიდევაც; ათთის სისქე გამოდის. ხმარობენ მოსაქრავებად გუდისა, ტომრებისა და მისთანებისათვის. მის სრულ სახელად **ლარძლა** იხმარება, ზოგი **ჩათოსაც** ხმარობს.

ძაძა, როგორც განსაკუთრებული ქსოვილი, არ იციან. ძაძა ეწოდება ზოგადად სათაღზობელ ტანისამოსს, ახლო ნათესავის სიკვდილის შემდეგ **საწახო ტანისამოსს**.

კრეტსაბმელი არ იციან, არც ძოლო. ორხოვა, ანუ ორხუა დიდ ხალიჩას ეწოდებაო. თვითონ არა ჰქსოვენ. თათრებს მოჰქონდათ და იმათგან ვყიდულობდითო როგორც ორხუას, ისე ხალიჩასა, ფარდავსა, მაფრაშასა, ხურჯინსა და საცალოსაცო. თუმცა ეხლა ფარდავისა, ხურჯინისა და საცალოს ქსოვა თვითონაც დაიწყეს.

არ იციან მანდიკი, ვაშკარანი, ჩახუი, გუშლაგი, არც ნარმა.

არ იციან აგრეთვე ლეკვერთხი. წვივისაკრავი ან წვირისაკრავი იგივე ჩახსაკრავიო. ზონარი და ჩაფარიში ერთი და იგივეაო. არც სხეულა, მუყაიში, სინ-

სილი და ზეზი იციან. ოქროს თმა, ანუ ოქროშედი და სირმა ბაფთებისა, ბუჩქნაწილი მენტისა და ჩაფარიშების საქსოვნელად იხმარებოდა.

ზ ო ნ რ ა ე ბ ი ს ქ ს ო ვ ა

მთხრობლები: ანანა ზაქარიას ას. მენტეშაშვილი, 85 წ., წიგნიერი (სოფ. ქვემო მახხანანი); შაშო მჭედლიშვილი (პაპახაური), 60 წ., წიგნიერი (სოფ. ქვემო მახხანანი); ევა იოსების ას. გელაშვილი, 75 წ., წიგნიერი (ანაგელი ქალია, კარდენახელი რძალი).

ჩახსაკრავების ქსოვა [ფირფიტებით]. თავსა და ბოლოს ბოძებს, პალოებს დაპკრავენ და ზედ დაჰქსელავენ. ფირფიტებში ძაფს დაქსელვის დროს ატარებენ. ფირფიტებს ოთხი ნახვრეტი აქვს. ორ ზევითა ნახვრეტში თეთრებს გააბამენ, ქვევითაში — წითლებს. მეორე შემოვლაზეც ასევე. თხუთმეტ წყვილს გააყეთებენ, ესე რომ ორი წყვილი კიდევ გარეშამო — შავი (ზევით) და ნარგიზი (ქვევით) უნდა ყოფილიყრ. მერე კიდევ ზედა უნდა ატარონ. მქსოვნელი კიდე აბრუნებს. მქსოვნელი შუაში ზის, იქიდანაც მბეჭველია და აქადანაც. პატარა დაშნებია და იმით იბეჭება. სახის მიცემა ფირფიტების ტრიალზეა, თუ გინდა, თეთრებს ამოპყრი ზევით, თუ გინდა — წითლებს. ნაპირებმა სულ წინ უნდა იტრიალოს, გული კი ორჯერ წინ უნდა გადატრიალდეს, ორჯერ — უკან. იციან გამონათქვამები: ჩაბმა, ჩაშლა, ამოშლა, ჩავარდნა თვლისა.

„ჭრელი სათვალავზეა, რამდენი და როგორი ჭრელიც უნდა, ისე დავატრიალებთო. ხერხი პირითვინ სამ წყვილზე ვატრიალებთო“.

ჩახსაკრავს დაწყებისას ჭიკჭიკასა და ცხრილი გულს აძლევენ.

ჩაფარიშიც ჩახსაკრავის ფირფიტაზე იქსოვება. „ბაფთაც შემიკერნია (მთხრ. ე. გელაშვილი), შეიდიშუე იყერებდნენ, პირზე კიდე ჩაფარიშს ავლებდნენო“.

ჩახსაკრავის წერილები:

„ვაზი ვარ მაშვენებელი
გულაშურისა² მტევანი,
სიძე არი საყვარელი სიღედრისა“,

სიღედრი მთართმევს სიძეს ასეთ წერილიან ჩახსაკრავს.

„ტანათ ალვათ, პირათ მზისა,
მთართმევი ვარ ლომისა,
მუხლს ვესურვი...“

„მუხლს ვესურვი, ესე იგი ჩახსაკრავი მთართმევი ვარ, ვანო გეთიაშვილი მთხსა ძე, ტანათ ალვათ, პირათ მზისა, მლოცავი ვარ მადლის ხეთისა, ქალმა მოქსოვა მარომთაო“.

„ჩახსაკრავი ვარ ფორმისა,
მთართმევი ვარ ბროლისა,
პირმოცინარემ მოვქსოვე“.

² დედანში, ივ. ჭავჭავიძის ხელით სიტყვას — „გულაშურისა“ გვერდზე მიწერილი აქვს ასო ბანი (მულაშურისა) კითხვის ნიშნით.

თითონ ვიხმარე ბროლისა,
მისართმევი ვარ შავნისაო... (სახელი)".

„შუხლს ვესურვი, ესე იგი ჩაჩსაკრავი
ვარ ნაქსოვი, ტანათ ალეთ, პირათ შისა,
მისართმევი ვარ ლომისა,
მლოცავი ვარ მაღლის ხეთისა,
ჭალმა მოქსოვა შავანთაო... (სახელი)“.

ზორტის ქსოვა. ზორტის დაქსეღვა აღლის სიმაღლე ყდაზე ხდება. ზორ-
ტის ქსოვნაში ჭერ თვლები ამოიკრიფება ათ-თხუთმეტ საბეჭ ჩხირზე. ერთი
ჩხირი დაბლაა და სულ მუდამ ქვევით იბეჭება, დანარჩენები მაღლაა და იქით
გადაიბეჭება. ბოლოზე ზოგი ოქრომკედლს ახვევდა, ზოგი — აბრეშუმის ძაფს.
ფუნჯს უკეთებდნენ თურმე. ზორტს ხვანჭარასაც ეძახის. [სახელ] ვარდის პრელს
უკეთებდნენ თურმე.

მთხრ. ვეა იოსების ას. გელაშვილი, 75 წ., წიგნიერი (სოფ. კარდენახი).

ყაითნის ქსოვა. ბზით საესე გულა ფეხზე იდგმებოდა თურმე, ზემოთ თავი
პქონდა, რომელზეც ძაფი ებმებოდა და ზედ კოჭები ჩამოებმებოდა; რვა კოჭი
ყოფილა. ძაფი კოჭს ეხვივაო. ძაფი აბრეშუმის ყოფილა. ორ კოჭს აიღებდნენ
თურმე ნაპირიდან, ერთს ორ კოჭს შუა ჩააგდებდნენ და ერთს — სულ ბოლოს.
მეორე იმას თავს გაანებებდნენ, ორ კოჭს სხვას აიღებდნენ მეორე მხრიდან,
ერთს აქათ, ორ კოჭს შუა ავლებდნენ და მეორეს ბოლოს გადაისროდნენ. ჩა-
ვარდნილი კოჭები იქავა რჩება. გადავლებულს სამ კოჭს შუა ჩააგდებდნენ.
შუაზე მოღისო.

სურ. 6. დაშნა

სურ. 7. ორკაპი ჩხირი

დღეში რამდენსამე თოფსა ვქსოვდით, ადვილიოო. თოფში 30 არშინია.

მთხრ. თერძი შაქრო იორდანეს ძე კაბაშვილი, 45 წ., წიგნიერი (ქ. სილ-
ნალი).

ღინ-კილოს კვანძვა. ყაითანს აიღებენ, მარცხენა ხელზე სალოკ თითსა და
ცერ შუა დაიღებენ ან [ორკაპა] ჩხირზე გააკეთებენ, მეორე გადაიხვევენ ორ
თითზე, სალოკს გარედან შიგნით შემოახვევენ და ცერს გამოუტარებენ. ორივე
წვერი შიგნით იქნება, ერთი წვერ ქვეშ და მეორე — ზემოდან. შემდეგ ცერის
ყულფი უნდა გადაეცვას სალოკის ყულფსა, მეორე ქვეშითა წვერი სალოკის
ყულფში უნდა გასტარდეს და მარჯვნიდან მარცხნივ ხელისგულზევე გადმოვი-
დეს. იმავე წვერს ცერისეულ ყულფსა და ამას წინათ ამ წვერის გაკეთებულ
ყულფშივე ერთად გაატარებენ ისე, რომ სალოკის ყულფი გარეთ დარჩეს და

წვერს ხელისგულზევე ჩამოუშვებენ და დასკიმავენ; ეხლა ეს წვერი დაიკეცა და ახლა მეორე წვერს, ზევითას გაატარებენ სულ ზევიდან სალოკის ყულფსა წვერს გასწევენ და ორსავე წვერსა და სალოკის ყულფს აქათ-იქით გასწევენ. მემრე უნდა იპოვნონ ის წვერი, რომელიც სამჭვრ დაამათავრებლად უნდა ამოვიდეს. მემრე საბოლოოდ დიდი ყულფი ამოღის. დასტანდება წვერი; ამის შემდეგ კიდევ — სამჭვრ მეორე წვერი. მემრე უნდა გამოსძიერეს დატანებული წვერი და გათავებულა.

კაცი დღეში გააკეთებს ხუთასს ცალს. ფასობდა კაპიკად მასალიანად.

მ ღ ე ბ რ ო ბ ა

მთხრობლები: კეკა გურგენის ახ. შანშაშვილი, 60 წ., წიგნიერი (სოფ. ქვემო მანხაანი); ანანა ზაქარიას ახ. მენთეშაშვილი, 85 წ., წიგნიერი (სოფ. ქვემო მანხაანი); მღებარი საქულა გოდერძიშვილი, 63 წ., წიგნიერი (ქ. სიღნაღი, სოფ. მანხაანი).

[ნაამბობი] შემოწმებულია ყველა სოფელში დედაკაცთა შორის.

სოფლებში ბაწრების დაფერადებას დედაკაცები ეწვევიან სხვადასხვა საშუალებებით. ზოგიერთ სოფელში მაგ., ქვემო მანხაანში და ქ. სიღნაღში, სპეციალური სამღებროებია დახსნილი, სადაც მუშაობას დახელოვებული ხალხი ეწვევა, უფრო მამაკაცები, რომელთაც მღებრებს ეძახიან. ამათთან მოაქეთ, ვისაც რა აქვს შესაღები და სასყიდლით აღებენებენ.

ჭვრ განვიხილოთ შინაურული წესით დაფერადება. ბაწრას შემოდგომამდე ფურის დოში და თეთრ შაბში (გირვანქა ბაწარი და 1/4 გირვანქა თეთრი შაბი) დედავენ. შიგ სტოვებენ სამ-ცხრა დღე-ღამემდე. მოადღებენ, მემრე გააშრობენ, გარეცხამენ. გაშრება. ძალიან თეთრდება. შეღებვით, როცა მოესურვებათ, მაშინ შეღებვენ, რა ფერადაც უნდათ. დადევნა შვინდის მტავებშიც ხდება.

თუ წითლად უნდა შეღებონ, ენდროს დასჩეჩკამენ, დაჰფხეკენ. კარგა დაჰფეკამენ, გასკრიან, გაციროს ინახავენ. ანაცერს (რაც საცერში რჩება) ხარშავენ წყალში. წყალი უნდა შემოადგეს ენდროს ზემოთ. ქვაბში ხარშავენ. ბაწარ ცხელ-ცხელში სდებენ. ამოიღებენ, გაციროს ენდროს აყრიან, რაც მეტი დაეყრება, სჯობია. შიგავ ჩაიდება. შიგ უნდა გაცივდეს. მემრე თავისსავე წვერსა და ნაცარში, ნელთბილში დასდედავენ. მაშინვე წაიღებენ წყალზე და გარეცხავენ. მიწანდენი წყალი კარგად რეცხავენ.

ნარინჯად ნარინჯის ზემი (თრიმლის გულში, ოლღუნში) ღებავენ. ხის გულს თლიან, ქვით ჩეჩკამენ. ერთ ღამეს ხარშავენ, მეორე დღეს კიდევ ადუღებენ. მემრე ჩასდებენ ბაწარს, ერთ მუხლს გაღმოდუღებენ და შიგ გააცივებენ, თან უქავრებენ, ე. ი. ამოიღებენ და ჩასდებენ, რომ მალე გაცივდეს. ამასაც ნაცრიოთვე დასდედავენ და წყალზე გარეცხავენ.

ყვითლად შესაღებად ბაწარს ასველებენ ცხელ წყალში. აყრიან ზედ თეთრ შაბს მეოთხედ წილს, ქვეშაც რძიანა ან თავყვითლთა (ბალახია ორივე) ექნება და ზევიდანაც, მოუხარშავი. წყალს ასხამენ პირველიდანვე საკმარისად. ადუღებენ, გაყვითლდება. მემრე უშობელი ძროხის შარდში ან აბრეშუმის, ან ყაპის ნახარში დედავენ, ოქროსფერი გამოდის.

ყვითლად სისვშიც ლებავენ. სისვი გაღმიდან გამოაქვთ კაცებს, როცა შე-
შაზე ან საფეკვაზე არიან. კაჭაჭივით არის. სისვში დადებული ყვითელი
მოღის.

ყვითლად შესაღებად მაყალოს ქერქის წვენშიც დასდებდნენ, ფურცლას
ფოთოლშიც შეიძლება.

ღვინისფერი, ანუ **ხას ყირმიზი**. ხას ყირმიზს ყიდულობდნენ. წვრილ ნა-
ფოტებსა ჰგვანებია. ბაწარს ამ ნაფოტებში ადუღებენ, ბოლოს თავის წვესა
და ნაცარში დედამენ, მემრე წყალზე რეცხენ, როგორც ახალფეროს ბაწარი,
ისეთი გამოდიოდაო.

ლურჯად მღებრები ლებავენ ლილაში (იხ. ქვემოთ).

მწვანედ — შინაურულად ყვითლად დადებდის, მღებრების ლილაში ატა-
რებენ და ისე გამოჰყავთ.

შავად უანგაროში ლებავენ. **კაკლის ფოთოლს**, **შავებლახას** და **თავშავას**
ხარშავენ. შიგ დასდებდნენ ბაწარს, ხან ორჯერ, ხან სამჯერ. გააშრობენ. წვენს
წიდას ასხამენ, რკინა-რკუნას ჰყრიან. მესამე დღეს ჩაჰყრიან ბაწარს საღამოთ.
ბაწარი ღლისით მზეზეა გაშლილი, ხურდება. გახურებული უნდა ჩაიყაროს
უანგაროში. მთელ დამეს შიგ არის; ზევიდან კარგად არის დახურული, თორემ,
თუ მასკვლავებმა ჩახედეს შიგ, არ ვარგაო, ასჭრისო. მეორე დღით ამოიღე-
ბენ, დასწკრეტენ ზედვე და მზეზე გაშლიან ისევ. საღამოთ კვლავ ჩააწყობენ.
ხუთ-ექვს დღეზე გამოვა. მემრე თავშავის წვენშივე დასდებდნენ და გარეცხა-
ვენ. დადებდა ადუღებულში სჯობია, უხუნო გამოღის ბაწარი. ფერისცვალე-
ბამდე უნდა შეიღებოს, თორემ მემრე ფერს იცვლისო. ზოგის სიტყვით, ეანგა-
როში ძაღას უშვებიათ.

ღვიძლისფერად კაკლის წენგოში იღებება. წენგოს მოაღულებენ და ბაწარს
შიგ დასდებდნენ. რამდენსამე დღეს იქნება. შეატყობენ, რომ საყმარისად მოუ-
კიდაო, გააშრობენ, გარეცხავენ.

ხეშავის კურკაში მუქი მწვანე გამოღის.

მატყულადც შეიძლება შეღებვა, მაგრამ შემდეგ დაჩეჩვა ძნელდება. თით-
ქმის ყოველთვის ბაწარადა ლებავენ.

მღებრობა [ჩაწერილი] ს. გოდერძიშვილისაგან: „უწინ მარტო **ლილაში**
ღებავდნენ, თურმე, **ლურჯად**. ლილას აყენებდნენ ქვევრებში (თარღებში).
პირლია. ოცხაფიან ქვევრს წყლით აავსებდნენ და ხუთ გირვანქა ლილას მის-
ცემდნენ. ამას გარდა, აძლევენდნენ **თელის წიდას**. გლეხები სწვამდნენ ცოცხალ,
ფეხზე ნადგომ თელას. ის ჩამოიღვენთებოდა ფისივით და იმას უშვებოდნენ.
ვერხვიც შეიძლებოდაო.

თელის წიდას უშვებოდნენ ექვს გირვანქას, ახალ **ქვაკირს** — სამ გირ-
ვანქას. თუ მასალა მოსჭარბდებოდა, თავლს მისცემდნენ, ნახევარ გირვანქას,
დაატებობდა, ფერს გაუბაცებდა. ზაფხულში ცოც წყალში აყენებდნენ, ზამთარ-
ში — ცოტა გამთბარში და მერე აძლევენდნენ მასალას; ჯერ კირსა და თელას
წიდას აძლევდნენ, მემრე — ლილას. ლილას ჯერ დაწანაყავდნენ ქვაზე, მემრე
წყალს დაასხამდნენ, გაღესამდნენ თალარში, მაწონივით გახდებოდა და მემრე
მისცემდნენ. ორ-სამ დღემდინ დააციდინდნენ გაფუებას, მემრე გაშინჯამდნენ
და შეაზავებდნენ.

რომ ლებავენ, მატერია მასალასა სჰამს; გამოილევა. მასალა რომ გამოი-

ლეოდა, იტყოდნენ: „მღებრებს ლილა გადაუბრუნდათ და ტყუილი გამოუშვესო“. მითამ ტყუილი ლილას გააკეთებსო...

ერთხელ დაყენებული ლილა (ხუთი გირვანქა ლილა და სხვა მასალა) შეიღ გირვანქა (1 : 1 $\frac{1}{2}$) რამეს შეპლემამს. ბამბეული ცოტა მეტი შეიძლება, მერე კი გადაბრუნდება. ლილაში შესალებ ნაჭერს ჩასდებენ, ამოიღებენ, გაანიავენ. ნახავენ, რომ ფერზე არ არის, ისევ ჩასდებენ. ნახევარ საათს შეიღებება. გაშრობენ მზეზე.

ლილაში შეღებილი უხუნო იყო, არც გადადიოდა ფერი. ბამბეული უფრო კარგა იღებოდა, ვიდრე ბაწრეული.

„წინწინდელი ლილა გობი იყო, იტყვი, მიწასავით იყო. თითო გობი $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ გირვანქა გამოდიოდაო.“

სურ. 8. მღებრები სახლოსთან

უწინ დღეში სამ-ოთხ თუმნისას შეპლემამდა რომ ყოფილიყო. კაბას მაიტანდნენ, 50—60 კაპ. გამოვართმევდით; „ამერიკას“ მაიტანდნენ ბაზაჩები. არშინ ოთხ კაპიკად ვღებამდით. დერკიკები საჩოზე შალებს გვალგებინებდნენ. ერთ საჩოხეში ორ-სამ მანათ ვართმევდით. მუხახის შალი ჩვენი შალეებია. ლეკში ყიდულობდნენ თეთრსა და ჩვენა ვღებამდით. ყვითელს მაიტანდნენ, ლილაში ჩაედებდით, მწვანე გამოდიოდა. წითელ მაიტანდნენ, ჭიგრაფერი გამოდიოდა ლილაში“.

ტიტიბში შეღება. ტიტობს მოადუღებდნენ (ბროწეულის ქერქია), ლოლოსავით მოჰხარშავენ, მემრე ჩაადგებენ შესალებს რამეს მდულარეში, გააცივებენ, დღე და ღამეს დასტოვებენ ისე. ამოიღებენ, ტიტობიანს ვააშრობენ. მემრე რუსულ შაბს მოადუღებენ და იმაში, მდულარეში ჩასდებენ. გადმოიღებენ და გააცივებენ. ამოიღებენ, გააშრობენ, გარეცხამენ, შავი გამოდისო.

ტიტიბში შინაურულადაც ღებავენ დედაკაცები. დატიტიბვას ეძახიან. ორი მეტრისოდნა ნაჭერზე 1 $\frac{1}{2}$ გირვანქა ხმელი ტიტობი უნდა, წყალი იმთენი, რასაც ნაჭერი შეიშრობს.

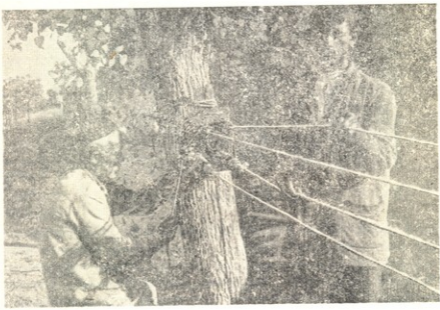
ეხლა ახალფერო საღებავებით ღებვენ და არაფრად ვარგა, ხუნდებამ და
დადის ფერი.

მესაბლემობა

მთხრობლები: მესაბლე მიხა მახარეს ძე ნადირაშვილი, 63 წ., უწიგნური (სოფ. ნუკრიანი); გიორგი მიხას ძე ნადირაშვილი, 26 წ., წიგნიერი (სოფ. ნუკრიანი); იოსებ სტეფანეს ძე გოგოსაშვილი, 40 წ., ბრმა (სოფ. ნუკრიანი) 30.VII. 35 წ.

მასალად ხმარობენ თხი ბალანს, ხარის ძუას, ცხენის ძუა-ფაფარს, ღორი ჭაგარს. საბლისათვის საჭიროა სხვილი და გძელი ბალანი. დაბახის ტყავის ნღვერი დაბალი ხარისხისაა, ცოცხალი თხის ნაკრევი უკეთესიაო.

ბალანი ხელით იწეწება, შემდეგ ლარებზე პენტამენ, ანუ საპენტით დაპენტავენ, კალთაში ჩაიდებენ და დაართავენ ჩარხზე. დართვის დროს ჩარხი მარჯვნივ ბრუნავს, მარცხნივ დასცერავენ, შემდეგ დაპგრებენ.

სურ. 9. თოკის გრება.

ერთი კაცი ჩარხის დამბრუნებელია, ორი — ართავს. ჩარხს ოთხი ძუძუ აქვს, რთვის დროს მარტო ორ ძუძუს აბია, ორი ძუძუა მუშაობაში. თითო კაცი თითო წვერს ართავს. რადგან ოთხი ძუძუ აქვს ჩარხს, ამიტომ შეიძლება ერთბაშად ოთხი წვერი დაერთათ, მაგრამ არევისა ეშინიათ და თანაც ამდენი ხელი არ არის.

როცა დაართავენ, მერე ორ-ორ წვერს ერთად დაპგრებენ, დასძახავენ. შემდეგ ოთხსავე ძუძუს მომხული აქვს ორწვერა დაძახული და აბრუნებენ ჩარხს მარცხნივ. წვერები გაკიმულია, ბოლოში მომხული აქვს მბრუნავი ჩანგალი,

ცერებში ჩაგდებული აქვს ყალპოტი. წვერები ყალპოტის ღარებში აწვდება ჩარხი ბრუნავს და წვერებსა სცერამს. ბოლოში ჩანგალი ბრუნავს, კალპოტის კაცი წინ მოაცურებს, კალპოტის უკან, ჩანგლისაკენ ივრჩება, წინ — ჩარხისაკენ წვერები იცერება. სამი კაცია საჭირო გრესხში. დღეში თხუთმეტ თოკს დაპგრებენ, თავის გაპენტვით, დართვით, დაცვრვით.

ურში თოკი [და] საურმე საბელიც ათი საყენია.

ჩარხის ნაწილები

სურ. 10. ჩანგალი, ყალპოტი და წვერები

თოკი თორმეტი წვერი უნდა დაირთას, სამი წვერი დაიცეროს და ოთხი — შეივრჩოს (var. 4x2 წვერი). საბელი [შეიძლება დაირთას] 2x4 წვერი, მეგრე 8x4 იქნება. პრევი ხუთი წვერი უნდა. დაწნული საბელი ათი წვერი დაირთება, ორი წვერი დაიცერება და ხუთი წვერი დაიწვნება. თოკი ექვსი წვერი დაირთება, ორი წვერი დაიცერება და სამი წვერი დაიწვნება. აპეური ექვსი წვერი დაირთება, ორი წვერი დაიძახება (დაიცერება), სამი წვერი კიდევ შეივრჩება.

ერთი ფუთი თხი ბალნისა თორმეტი საბელი გამოვა ან ოცდაათი უღელა აპეური, ანუ ხუთი გუთანნი.

თოკი კანაფისაა, ჭინჭრისა. ნართი ძაფი ივრჩება ჩანგლი თოკად. ოთხ წვერ გამოიტანენ და შეპგრებენ ჩანგლი თოკად.

საბელი ივმარება ცხენისა და ჯორის საბმელად, აგრეთვე სხვადასხვა საჭიროებისათვის.

დღეში სამი მესაბლე თხუთმეტ თოკს დაეგრება თავის გაპენტვით, დართვით და სხვა, ან ოთხ ყულაჩ (მხარ) დასწნამს, ე. ი. — ერთ საბელს.

დღეში ოც გირვანქა ბალანს [მესაბლე] გაპენტამს კიდევ, დაპგრებამს და შეპგრებამს კიდევ. გამოვა თხუთმეტი უღელა აპეური. აპეური ყულაჯ-ნახევარია. წყვილი უღელი აპეური აბაზი ღირდა, დაწნული საბელი — ათი შაური.

ბალანი ფუთი ექვსი-შვიდი აბაზი ღირდა; დაბახებში ვყიდულობდითო. ესლა ფუთი თორმეტი თუმანია.

იარალი — ჩარხი; ნაწილები; ძუძუ, ზედადგარი, ჩანგალი, ყალპოტი.

შიგნი კახეთი

შეიქრობა

მატყლის ძსოვილები

მთხრობლები: თებრო აბრამის ას. გელდიაშვილი, 70 წ. (სოფ. ზემო ხო-
 დაშენი); მარიამ ალექსის ას. როსებაშვილი, 80 წ. (სოფ. მარილისა, მატანი);
 ნუცა მისას ას. დარეჯანიშვილი, 50 წ. (სოფ. იყალთო); თეგლე გაბრიელის ას.
 უშიკაშვილი, 75 წ. (სოფ. ახმეტა); პელა მალხაზის ას. ყაველაშვილი, 60 წ.
 (სოფ. კისისხევი).

ქვემოთ წარმოდგენილი ნამუბობი ძირითადად თებრო გელდიაშვილს ეკუთ-
 ვნის; დანარჩენ მოამბეთა დამატებანი ტექსტშია ჩართული.

ფარდაგების ქსოვა. ფარდაგები წინათაც უქსოვნიათ და ეხლაც ბევრი
 ჰქსოვს, ჭეჭიმებსაცა ჰქსოვენ, ხალიჩას კი იშვიათათ თუ მოქსოვდნენ. ერთი
 ხალიჩა მოგქსოვე მე და ოთხი წელიწადი მოუნდი. წინათ გახშირებული იყო
 ხამების ქსოვნა, საჩოხე და საშალურე შალების ქსოვნა, ეხლა კი მარტო ფარ-
 დაგებსა ჰქსოვენ აქეთ სოფლებში, ახმეტისაკენ ფარდაგებსაცა ჰქსოვენ და სა-
 ჩოხე შალების მოქსოვნა ეხლაც იციან.

ჯერ მატყლი უნდა გაირეცხოს, შემდეგ დაიჩეჩება და დაირთვება; ამოვან-
 ვევთ ორწვერათ ან სამწვერათ და დავძახამთ ტარზე. წინათ ჭარაზედაცა ვძა-
 ხამდით ხოლმე, მაგრამ ეხლა ყველას არა აქვს, ზევით სოფლებში კი (ახმეტის-
 კენ) ეხლაც ჯარებზე ჰძახავენ.

ფარდაგისათვისაც და ხალიჩისთვისაც სამწვერს ვაკეთებთ; ორწვერაც
 შეიძლება, მაგრამ არ ვარგა; სამწვერი ბეწიანია და კარგიც მოდის.

დაძახულ ბაწარს, რომელიც გორგალზე გვაქვს დახვეული, დავაშულო-
 ვებთ და შემდეგ ვღებავთ. შულოებს ხიფებსაც ეძახიან. რა ფრათაც გვინდოდა,
 იმ ფრათ შველებადვით ბაწარს; ფარდაგისთვის შვესაცა ვხმარობდით, აღის-
 ფერსაც, წითელს, ვარდისფერს, ლურჯს, ყვითელს, ნარგისს.

ფარდაგი იქსოვება ყდებზე; აქეთ-იქით გძელი ხეები აქვს, თავსა და ბო-
 ლოშიც რვილები აქვს გადებული. დავქსილავთ ბაწარსა და დავახვევთ ზუმბა-
 ზე (როსებაშვილი მარიამი ზუმბის მაგიერ წყებლას იხსენიებს), შემდეგ ამოვ-
 კრეფამთ დგომზე, დგომის ამოკრეფას ვეძახით ამას. ყდებს გაკეთებული აქეთ
 ქიჩები და დგომის ჭოხი იმ ქიჩებზე არის გადებული.

ქსელში გაუკეთებთ საგორავს; საგორავმა ძაფი უნდა გაარჩიოს, რომ
 ტყუპი არ მოგვივიდეს, საგორავმა უნდა შეგვატყუობინოს, თუ სად არის ცუ-
 დათ (საგორავს საშევარცაც უწოდებს). საგორავს თუ მაღლა ავწევთ, მაღლი-

თა ქსელი დაბლა ჩავა და დაბლითა მალა ამოვა, გაუყრით ზედას და ისევ დაბლა ჩამოვწევთ საგორავს, ჩამაიწვევა საგორავი და ქსელებიც შაიცვლებზე სავარცხელივით ხის ბეჭი გვაქვს და ქსოვნის დროს იმითა ვებეჭამთ (უშოკაშვილი თეკლე და როსებაშვილი მარიამი საგორავს გარას სახელწოდებით იხსენიებენ).

ფარდავის ქსელათ წრაცნილი ბაწარი უნდა იყოს, ზედათ წრაცნილი არ ივარგებს. ზედათ დუნეთ შაძახილი ბაწარია კარგი; ქსელი სადა თეთრია, ზედათ კი ფერად-ფერად ბაწრის ჩანჩუხებს ვახმარებთ ხოლმე.

სახე როგორც მათხოვს, იმდენ წყვილ [ბაწარს] ვახმარებთ; ზოგჯერ შეიძლება წითელი ვამუშაოთ ორი წყვილი, ალისფერიც ორი წყვილი, მწვანე — სამი წყვილი, ზოგჯერ ორმოც წყვილსაც ვახმარებთ წითელს. ამას ვეძახით წყვილებას.

ჩანჩუხები ხელებით უნდა გვეყარ-გვემეყაროს ქსელში და თან ჩაიბეჭოს. როცა დავატყობთ, რომ ყვავილი გაზდილაო, მაშინ გადაუმატებთ და როცა გადამატებები გაუთავდება, ყვავილიც დამთავრდება. ფარდაგზე საიაც იქსოვება და ყვაფილებიც. სადაც ერთნაირი ფერით მოქსოვილი დიდი ადგილებია, ის არის საია.

ფარდაგზე, — გაღმოგვეცემენ მოამბენი, — ყველანაირი სახე გამოგვეყვანდა; მთვარიანი ფარდაგები იყო გახშირებული; ესლაც არის მთვარიანი ფარდაგები, ხოლოთ თოხლის თავებიცა აქვს გაკეთებული; როგორც ნამდვილი თოხლის თავი, იგეთია. გაქულებილი მთვარიანი სახეც არის, მეფის გვირგვინიც არის, წვრილ სახიანსაცა ჰქსოვენ, — მაკრატელას ეძახიან წვრილ სახიანს: ხერხის პირსაცა ექსოვდით, ცხრილის გულსაც, კუტი სახეც იყო, წაცვლილი-ზოლიანი და იგრე ზოლიანი ფარდაგებიც იყო, ზოგი ორმთვარიანსა და სამმთვარიან სახესაც გამოყვანდა. ვარსკვლავების გამოყვანაც შეიძლებოდა. „ვენოკიანი“ სახე, მამლიანი და ირმისანი ახალი სახეებია.

ფარდაგი უარშოთ არ მაიქსოვება. თოხლისთავიან ფარდაგს წიწაკის არშის უკეთებდით. წვრილსახიანს ვარდის არშია უხდებოდა. კიდობნის არშიაც იყო, კიპორჩხალასაც ავაყოლებდით ხოლმე არშით, ჭაჭვის არშია იყო, ხრახნილისაც არის, ლენტის ხრახნილის არშიაც არის, ტაროს ხახის არშიაც არის, ტოტიანი ხეც შეიძლება არშით გაუკეთდეს.

შენიშვნა: მონათხრობის ის ნაწილი, რომელიც ფარდავის სხვადასხვა სახეს გვეცნობს, როგორც თვით ტექსტიდანაც ჩანს, ყველა მოამბის ცნობის შემავსებას წარმოადგენს. ზოგიერთ ცნობაში ყველა ეთანხმება ერთმანეთს, ზოგიერთის შესახებ კი აშრთა სხვადასხვაობაა. ზემო-ხსენებული გარემოების ნათელსაყოფად, ცალკეულად აღწინაშეა თითოეული მოამბის გაღმონაცემს. შემოწმებული ფარდავის სახეებიდან გვღელავალი თებრო შემდეგ სახეებს იხსენიებს: ცხრილის გული, ვაგვიანი, მთვარე, ვარსკვლავები.

უშოკაშვილი თეკლე — მთვარიანი სახე, ორმთვარიანი, წვრილსახიანი, გვირგვინიანი, „ვენოკიანი“, წაცვლილ-ზოლიანი ფარდაგი, წიწაკის არშია და ჭაჭვის არშია.

ღარეჯანიშვილი ნუცა — დიდრონიმთვარიანი სახე, „ვენოკიანი“ სახე, კუტი სახე, ზოლიანი ფარდაგი, ლენტის ხრახნილის არშია, იგრე ხრახნილის არშია, ტაროს ხახის არშია და ტოტიანი ხის არშია.

როსებაშვილი მარიამ — მთვარიანი სახე, მთვარიანი სახე თოხლის თავებით, წვრილი სახე, ანუ მაკრატელა, ხერხის კბილის სახე, მანდლის სახე, წაცვლილ-ზოლიანი ფარდაგი, გაქულებილ-მთვარიანი სახე, ხელმწიფის გვირგვინი, ირმისანი და მამლიანი, წიწაკის არშია, ვარდის არშია ხილბანდით, კიდობნის არშია, კიპორჩხალას არშია, ჭაჭვის არშია და ხრახნილის არშია.

ფარდაგი ადვილი საქსოვია, ხალიჩას ბევრი წვალემა უნდა და ძნელი საქსოვია. ხალიჩას ჯერ ბოქო გაუქეთდება და მემრე ზედა გეყურება და კერცხება. დღეში ერთ აქვილს ძლივთა ექსოდი ხოლმე ხალიჩას, ფარდაგს კი ერთ მტკაველზე მეტს მოჰქსოვს ადამიანი.

ნაქრების ფარდაგებსაცა ექსოვდით; ძალიან ადვილია ამისი მოქსოვნა; ქსელი ბაწრისა ჰქონდა და ზედა — ნაწრისა.

ჭევიმის ქსოვა. ჭევიმი სხვანაირად იქსოვება. ისიც ამისთანა უდებზე იქსელება, მაგრამ ჭევიმის ქსელი ჰრელია და ზედა კი სადა არის. ჭევიმისთვის წმინდათ დართულ ბაწარსა ვხმარობთ, ორწვერს. ფარდაგს ქსელი თხელი აქვს და ზედა მეტი უნდება, ჭევიმს კი ქსელი ხშირი აქვს და ზედა — ცოტა. ჭევიმი ვიწრო და ზოლიანი.

ხურჯინის ქსოვა. ხურჯინიც ამ უდებზე იქსელება, ხოლოთ უფრო ვიწროთ დაიქსელება, სიგით კი ამაზე ნაკლები არ უნდა. ხურჯინსაც ფარდაგისთანა ბაწარი უნდა, ტომარას კი უფრო სხილი უნდა. დაიწყებთ ხურჯინის მოქსოვნას და ჯერ მოექსოვთ **ზევითა პირს;** ზევითა პირი **ჰრელი** მაიქსოვება; მემრე ამ პირის **სარჩული** მაიქსოვება და მემრე **უღელს** მოექსოვთ; უღელს ისევ სარჩული მოჰყვება, ხოლოთ ეს **მეორე პირის** სარჩული იქნება. გათავების დროს ისევ **ჰრელს** მოექსოვთ პირათ; სარჩულები და უღელი **ზოლიანი** იქსოვება სიადვილის გულისთვის, პირები კი — **ჰრელი**.

როცა მოქსოვნას გავათავებთ, გადმოუბრუნებთ აქეთ-იქიდან ბოლოებს და **ხურჯინს შავკრამთ.** უუღლებს შიგავე ჩავაქსოვთ ბაწრით და გარშამო **შიში** შემეველება სქელი ბაწრით. ხურჯინის სახეც ეგეთივეა, როგორც ფარდაგისა: ზოგი მთვარეს გაუქეთებს, ზოგიერთი კუტსახიანსაცა ჰქსოვს. ფარდაგის მთვარე დიდია, ხურჯინზე კი პატარათ უნდა გამოვიდეს.

ტომრების ქსოვა. ტომარასაც ამავე ყდაზე დაექსელამთ; ის **ზოლიანი** მაიქსოვება. ტომრის ბაწარი ფარდაგთან შედარებით სქელია. თათრები თხის ბალნისასა ჰქსოვენ, ჩვენ მატყლისასა ექსოვთ, მაგრამ ზოგი ბალანსაც გაურევს! ხოლმე დართვის დროს. შეიძლება, რომ ქსელი გაუქეთდეს ბალნისა და ზედა კი მატყლისა. როცა ტომარა მაიქსოვება, მაიყციება და შაიყერება.

საჩოხე შალის ქსოვა. „საჩოხე შალისთვის, — ამბობს უშიკაშვილი თეკლე, — კრაველის მატყლს ვართავთ. ბატკანი რომ პირველათ გაიპარსება, კრაველი ის არის. თეთრ მატყლსა და შავს გადაურევთ ერთმანეთში, დავჩეჩავთ საჩეჩელზე და ლეგაფერისა გამოვა.“

ჯერ ერთხელ დავჩეჩავთ და **ნაპარსივით შავკრამთ;** თუნდა შავკრამთ და თუნდა ფთილახავით გამოვიდებთ. ფოლს ვეძახით პირველათ დაჩეჩილს. ახლა მეორეთ დავჩეჩავთ, ახლა — მესამეთ და ზოგი მეოთხეთაც ჰჩეჩავს. უნდა დავართათ წმინდათ; ამოვახვევთ ორწვერათ და ჯარაზე დავძახებთ; საჩოხესთვის **წალმა-უყულმა ვძახებთ.**

წალმა როცა გვინდა დაძახება, **ლამბი** გადაჯვარედინებული უნდა იყვეს, უყულმართთ როცა გვინდა, **სწორეთ** უნდა დეხვიოს **ლამბი.**

საჩოხეც ყდაში დაიქსელება, წალმა დაძახულიც ჩეებმება ქსელში და უყულმა დაძახულიც. ზედაში ცალწვერ ყაქს ვახმარებთ, ხან აბრაშუმსაც ვახმარებთ ხოლმე. **ლეგა შალს** ვეძახით ამას, ლეკური შალისთანა რბილი არ არის; ეს საჩოხე შალია, მაგრამ ქულაქასაც შაიყერავს კაცი, შალეარსაც, ხალათათაც გამოდგება“.

ბაზმის ქსოვის შესახებ შედარებით დაწვრილებით ცნობებს ყაველაშვილი. მისი პელა გადმოგვცემს. ის ამბობს: „ქსოვნი, **ბაზმბა**ცა ქსოვდნენ აქ; **ხაზბა**ცა ქსოვდნენ და ლოგინის მითლებსაც.

თითქმის ყველა სოფელში ბაზმა ითესებოდა, ნამეტნავათ სადაც ნამეტნავად აღდილი იყო, იქ მოდიოდა კარგი ბაზმა.

ბაზმას ჯერ **ჩიხრისში** გავატარებდით და **კურკოს** გამოვაცილებდით, შემდეგ **მშვილდ-ისარზედა** გავეტარებდით; რასაც აღამიანი ხელში დაიჭერდა, იმ სისქე ჯოხი იყო მოხრილი და ზედ **ლარი** იყო გაბმული, მოხრილ ჯოხს შუაში სხვა ჯოხი ჰქონდა მიდებული. ოსტატი ჩამოჯდებოდა, ხელში ტაბიკივით ჯოხს დაიჭერდა ხოლმე და **ლარს** აქეთ-იქით გაკრავდ-გამოკრავდა და ბაზმა იპნებოდა. შემდეგ გავაქეთებდით **ბაზმის ფთილებს**: ბაზმაზე გავაგორებდით **ტარსა**, ბაზმა დეცხვეოდა ზედ, გამოვადრობდით და ეს იყო ფთილა; ბაზმისა ფთილა იყო და მატლისა — ფარო. დართვით ან **ტარზე** დავართავდით და ან **ჭარაზე**. წაუღებდით **ფეიქრებსა** და ისინი **საქსოვ** ქარგაზე მოქსოვდნენ ხოლმე“.

აბრაშუმის ქსოვილები

ჯონრეპის და არშიების ქსოვა

მთხრობლები: **კეკო მარტიას** ახ. **არუთინოვი**, 64 წ. (თელავი); **სოფიო თანდილას** ახ. **გურგენაშვილი**, 68 წ. (სოფ. რუისპირი); **თებრო აბრამის** ახ. **გელდიაშვილი**, 70 წ. (სოფ. ზემო ხოდაშენი).

ძალიან გვინტერესებდა ხოლმე, რო **ჭია** მეგვეყვანა და აბრაშუმი გვექონოდა. მოვიყვანდით ჭიასა, **დავარჩევდით** **პარკსა**, წავიღებდით **მემანჯანიცესთან** და შაურს მივცემდით თითო **ხაითის** ამოხვევაში. წამოვიღებდით **ხაია** თებს, გავაშრობდით, გავასუფთავებდით, ჩავაგდებდით **ნოქროსიაში** და ვახვევდით. **ნოქროსია** სატრიალებელი იყო; დავატრიალებდით და **ფირფიტებზე** დავახვევდით — სხვილს ცალკე და წმინდას ცალკე.

სხვილი წვერიდან გამოგვეყვანდა **ყაითანი**, ორთაშუა ძაფიდან — **ჩაფარი** — ში. ხევისურების **მანდილის ფუნჯსაცა** ვქსოვდით და საუკეთესო ხარისხის ძაფი კი **ლენჩაქის** მოსაკერებელი **არშიისთვისა** გვექონდა. **ოთხუთხიანი** შაღების მოქსოვნაც ჩვენი ხელობა იყო; მაქოთი ვქსოვდით ხოლმე.

არშიების ქსოვა. **ქარგლებს** მივცემდი **აბრაშუმსა** და **არშიებს** ვაქსოვინებდით ხოლმე; ხელფასს ვამღევდი და მიქსოვდნენ ხოლმე.

არშისა დაეიწყებდით **მაქოთი** და **ჩიხრით**; **რეასთვალთან** უნდა დაგვეწყო, რო ვექსი არშინი გამოსულიყო და ერთ **ლენჩაქსა** ჰყოფნოდა.

არშისა ერთნაირათ **პტყელს** მოვექსოვდით; შემდეგ დავეჭრიდით **არშიების** სიგანეზე და **კუწუბებს** ამოვიღებდით; იმ მოქსოვილიდან რამდენიმე **არშია** გამოვიღოდა. როცა მოვექსოვდით, გადავავერებდით ერთმანეთსა და გამოვხარშამდით, შემდეგ გავავლებდით წებოში, გადავავარებდით მიტკლებს და გავაუთუებდით; შემდეგ ისევ დავარღვევდით, გავათითოვებდით და რა სახეც გეინდოდა, იგეთს შევკერამდით. ზოგი **ქარგლებს** შააკერინებდა ხოლმე, მაგრამ მე არ მამწონდა იმათი შაკერილი და მე თითონა ვკერამდი.

ყვავილიან არშისაც შევკერამდით, **ჭაქვიანსაც**, **მოჭრილიკლიტიანსაც**,

შაქრილუა უწუბიანსაც, ჩაყრილუა უწუბიანსაც. სწორეთა და დავილილი არშიაც იყუ და ნიავისაც.

მოჭრილკლიტინანს მეტი ჰამაგი ჰქონდა. გაბმული სახის არშია მარჯვე გასაკეთებელი იყო — უნდა მეგვეჭრა და ჩეგვება, მეგვეჭრა და ჩეგვება და მარჯვეთა კეთდებოდა; გაბმულსახიანს ვეძახოდით კვანძხარხინისაც და არ-უწუნსაც. კილიტას ჩიგინსაც ვეძახოდით; თითო ჩიგინი თითო თვალში ავსებული კილიტა იყო. ჯაჭვიანიც გაბმით იკერებოდა, მაგრამ ყველა თვალზე შაკერილი იყო და ჯაჭვივით გამოდიოდა.

ძვირფასიანი არშიებიც იყო და იაფფასიანიც. „ზუბცინი“ არშიები ძნელი გასაკეთებელი იყო და ძვირიცა ღირდა; „ზუბცინი“ აგრამატა და დავილილიც იყო ხოლმე. ყველაზე იაფი ნიავის არშია იყო. ნიავის არშია წვრილია; პტყელი რთმელიც არის, იმას სწორედ და დავილილიც არშიას ვეტყუვით.

წვრიმლის დუქნებში იშოვებოდა ხოლმე ლეჩაქის წებო; გირუნაქა ექვსი აბაზი ღირდა ხოლმე. აუადუღებდით წყალს, ჩავაგდებდით წებოს და ვადნებოდა; მემრე ლილას ვაუარევდით და არშიას ვავაველებდით. ლილას იმისათვის უშერებოდით, რომ პეწი კარგი ჰქონოდა და ყვითელი ფერისა არ გამოსულიყო.

პაჭიჭებს შევაკერებდით ხოლმე ძველ-ახალი ნაჭრისას, რამსიგამც არშია იყო, იმ სიგამე პაჭიჭი უნდა ყოფილიყო. პაჭიჭში ვაუყრიდით მოძიმიე ჭახის — შიმშას; პაჭიჭს წებოიანი არშია უნდა დეეკიშნა, უპაჭიჭით წებო ვახმებოდა და დალეკილი არშია გამოვიდოდა, გაციმული თუ იქნებოდა, პეწიანი და შახიანი გამოდიოდა.

ხევსურული მანდილის ფუნჯის ქსოვა. ხევსურული მანდილის ფუნჯს აბრაშუმისას ვქსოვდით. როგორც ჩვენ ლეჩაქს არშიას ვაკერებთ, იგრე ხევსურები აკერებდნენ მანდილს ფუნჯს. თითო მანდილს ხუთი არშიანი ვყოფოდ; მანეთათ ან ექვს აბაზათ ვყიდდით ხოლმე ხუთ არშინს. დედაკაცებს ვატანდით ხოლმე გასასყიდათ არშიებსაცა და ლეჩაქის ფუნჯებსაც. შეიძლება და რო მთიდან ჩემეველოთ ხევსურებს, შავგვედროდნენ და ეყიდნათ, ან კიდე ალავერდობას წავიდოდით, იქაც ბევრი იყო ფშავი, ხევსურა, თუში და იქაც ბევრს ვასალებდით ხოლმე. არშიები სხვაგან არსადაც არა კეთდებოდა თელავის გარდა; თელავის არშია გათქმული იყო, რუსეთამდინ მიდიოდა ხოლმე.

ყაითნის ქსოვა. ყაითანი და ჩაფარიშიც მიქსოვნია, სოფლადაც იცოდნენ ამეების მოქსოვნა.

დავგრეხამდით მსხვილწვერ აბრაშუმს, გამოვხარშავდით, შევადლებინებდით შავათ და დავახვევდით კოჭებზე. ბზით გატენილ ტიკტორას მივყოფდებდით რამეზე, ჩამოვკიდებდით კოჭებს გატენილ გულაზე და იმეებთა ვქსოვდით. სულ რვა კოჭი იყო და ყველაზე ძაფი ეხვია; თავი-თავს მოუყრიდით რვა ძაფსა და იმ გულაზე მივაბამდით საბნის ნემსით. მანამ კოჭებზე ძაფი დაილეოდა, მანამა ვქსოვდით. ერთი-ორი მტკაველი რო მიიქსოვებოდა, ავკეცამდით ხოლმე; დღეში ერთ თოფსაც მოვქსოვდი და ორსაც. „ყაითანი, — ამბობს სოფლი გურგენაშვილი, — ფერათ შავი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ თეთრი აბრაშუმისასაცა ვქსოვდი ხოლმე. თავადები და დიდი კაცები თეთრ ჩერქეზულ ჩოხებს იცმევდნენ ხოლმე და იმაზე ივლებდნენ თეთრ ყაითანს“ თებრო გელდიაშვილი ყაითანს ზონარის სახელწოდებითაც იხსენიებს.

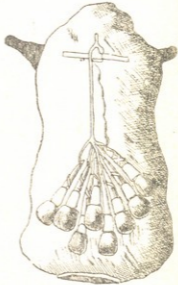

ხონჯრის ქსოვა. ხონჯარს ყველა მოქსოვდა, ვინც კი მიინდომებდა. ხონჯარს უღაზე ვქსოვთ, უღა ქარგასავით არის, ოთხკუთხიანია, სიგძიბო ხუთი რეჟია და სიგანიო — სამი. როგორც ფარდაგი, იგრე უნდა დაიქსელოს, ხოლოთ, რაც ვაყკაცს წელი აქვს, იმ სიგანე უნდა დავქსელოთ.

ხონჯარი იქსოვება ხუთმეტი ან ოცი ჩხირით: ამოპკრეფამენ დაქსელოიდან და ჩხირს გაუყეთებენ, კიდე ამოპკრეფამენ და ახლა სხვა ჩხირს გაუყეთებენ: ეგრე ამოპკრეფამენ ყველა ჩხირებზე; მემრე თითო ჩხირს გამაძრობენ და საბეჭით ჩაბბეყვენ; მაიქსოვება და ხელის სიგანე ან სამი თითის დდება დადგება.

ჩაფარიშის ქსოვა ფირფიტებით. ჩაფარიშს აბრაშუმისასაც ვქსოვდით და იგრე ძაფისახაც. ყაითანსაც ერთი აღამიანი ჰქსოვდა და ჩაფარიშსაც. ჩაფარიშს ჩონის ნაყერებზე უყეთებდნენ ხოლმე შიგნიდან, რო ნაყერი არ გამოჩენილიყო და არ გამორღვეულიყო.

ჩაფარიშის დაზგები იყო ორადლიანი. ხან მეზობლებშიაც წავილებდით ხოლმე დაზგასა და იქა ვქსოვდით. დავქსელოვდით დაზგაზე ძაფსა ათი თოფის ვარაუდით და ფირფიტებით გავკქონდა და გამოგვკქონდა ხოლმე. [დაზგა] ხუთმეტრიფიტრიანიც შეიძლებოდა და ოციანიც. ჟერ ფირფიტებზე უნდა ეგვესხა ძაფი და მემრე დაზგაზე გეგვება; სავარცხელს დავაბამდით კანაფით დაზგაზე და თითო ფირფიტას თითო კბილში დავაგდებდით ხოლმე. გვკქონდა ზედის ფირფიტაც; ზედის ფირფიტა უნდა გეგვეყარა და გემეგვეყარა. მემრე ქსელის ფირფიტები უნდა გეღვეგვეტრიანებინა და დაშნას კიდე ჩავკრამდით და ჩავბეჭდავდით.

სურ. 11. ყაითის გულა და კოკები

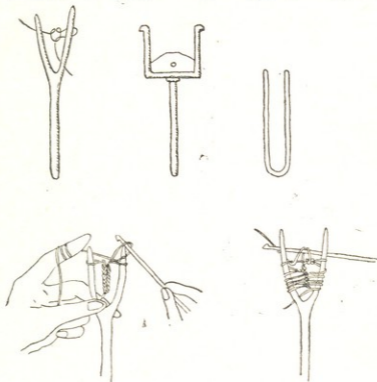
როცა დაზგა ნაქსოვნიოთ აივსებოდა, მოქსოვილს მაშინვე დავახვევდით და მოსაქსოვს გამოვწვევდით; ეგრე უნდა გვექსოვნა, სანამ ფირფიტაზე დახვეული ძაფი გათავდებოდა, სანამ დაქსელილი ძაფი გვექნებოდა.

ჩაფარიშს ბაზაზებსაც ვაყიდებდით ხოლმე ერთნაირათ, თოფობით და ხევესურებიცა ყიდულობდნენ; ხევესურებში ძალიან მიღებული იყო ჩაფარიში, ჟუბებზე იყერებდნენ; როგორც ჩვენ ზონარით რამე მოვრთათ, იგრე ისინი ჰრთავდნენ ხოლმე ჩაფარიშით თავიანთ ტანისამოსს. აბრაშუმის ჩაფარიში ძვირი ღირდა, უბრალო ძაფისა კი იაფი. თოფი ყაითანი აბაზიცა ღირდა და სამი შაურიც; მსხვილი ყაითანი ძვირი იყო, ვიღრე წმინდა. აბრაშუმის ჩაფარიში თოფი ექვსი შაურიცა ღირდა, ორი აბაზიც, იგრე ძაფის ჩაფარიში კი აბაზი ღირდა ან სამი შაური. თითო თოფში ათი აღლი იყო.

ჩახსაკარავების ქსოვა. არუთინოვი კეკო გაკერით ეხება ჩახსაკარავების

ქსოვას. გურგენაშვილი სოფიო კი დაწერილებით გადმოგვცემს ჩახსაკრავების ქსოვის წესს: „ჩახსაკრავებს, — ამბობს ის, — პაჭიკებზე შამაარტყველ ხოლმე, უიმისოთ არ შეიძლებოდა პაჭიკის ჩაცმა. დაწერილი ჩახსაკრავიც იყო, მარწყვის ფოთლისაც, დაჩითულიც, გილანისაც.

მიწაში მაგრათ დაურკობდი პალოებს — ერთს იქით და ერთს აქეთ, გაბამდი აბრაშუმის ძაფის ქსელსა, სანაპიროთ შავს უზამდით და თეთრითა და წითლით კი დავწერამდით. ქსელი აბრაშუმისა იყო, მაგრამ ზედათ ცალ-

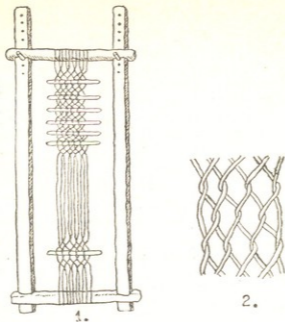

სურ. 12. ყათონის ქსოვა

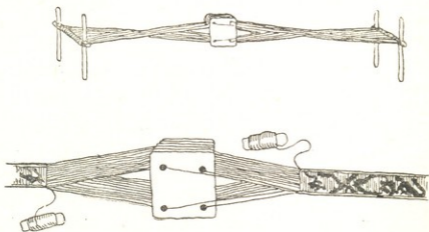
წვერ ყაქის ძაფს უყრიდით; ზედათ აბრაშუმი არ შეიძლებოდა, აბრაშუმის ძაფით ვერ მაიქსოვებოდა.

ჩახსაკრავი სამ ადამიანს უნდა მეგვექსოვნა; მე ოსტატი ვიყავ და შუაში ვიჯექი ხოლმე, ორი დედაკაცი კი აქეთ-იქით მედგნენ და დაშნები ეპირათ. ჩახსაკრავი თვრამეტი წყვილი ფირფიტით იქსოვებოდა; სამი წყვილი სანაპირო ფირფიტები იყო და ხუთმეტი წყვილი კი გულისა. ფირფიტები ირმის ტყავისა იყო, ოთხკუთხიანები იყო და ყველას ოთხ ალაგასა ჰქონდა გაჩვრეტელი; იმ გაჩვრეტელებში უყრიდით ძაფსა და იგრე ვამუშავებდით. მე ფირფიტებს ვამუშავებდი, ვაბრუნებდი და აქეთ-იქით ვინც მედგნენ, იმათ ვაწვდიდი. ისინი კილე მბეჭავდნენ. როცა წიგნის დაწერა მინდოდა ჩახსაკრავზე, ფირფიტები უნდა მეთვალნა და იგრე დავწერამდი, ნამდვილი ბეჭდური იწერებოდა.

ჩახსაკრავის ქსელი ოთხი არშინი მაინც იქნებოდა, მაგრამ მარტო აქეთ-იქით მაიქსოვებოდა ხოლმე და შუიდან კი ძაფად ამაბურებოდა. შუა ადგილას

სურ. 13. ზონჯრის უღები და ქსოვილის ნიმუში (გადიდებული)

სურ. 14. ჩახსაკრავის ქსოვა ფირფიტებით

ხელს ველარა ვხმარობდი, ველარა ვქსოვდი და თითქმის ერთ არშინამდინ ძაფათ ამოვჭრიდი ხოლმე. იმ ქსელიდან ორი ჩახსაკრავი ამოდიოდა. ერთი ერთ ნაპირიდან ამაიჭრებოდა და მეორე — მეორედან, ხოლოთ ფუნჯები უნდა შეგვერჩინა ზედი. ჩახსაკრავის სიგანე ერთი გოჯი უნდა ყოფილიყო.

ნათლიდენდა დაწერილ ჩახსაკრავს გაუგზავნიდა ხოლმე ნათლის, შვილექსს ჩაუწერამდა და ნათლის გვარსაც გამოიყვანდა: „ეს ჩახსაკრავი გელისაო, მავანისა და მავანისაო (ნათლის გვარს მაიხსენიებდა), მაჯა ვისმარე ბროლისა, თითები მარგალიტისაო“. ბევრნაირი ლექსების დაწერვა იცოდნენ ხოლმე.

ჩახსაკრავსა, — ამბობს გელდიაშვილი თებრო, — აბრაშუმისასა ვქსოვდით; ყველა ფერადი ძაფისა იქსოვებოდა. ქვრივი კაცის ჩახსაკრავს ადგილი შავი ჰქონდა და ლურჯი და თეთრი ძაფით კი ჩივინებს გაუკეთებდით ხოლმე; ჩივინებს პატარა ყვავილებს ვეძახოდით და ეგეთ ჩახსაკრავს ჩივინაან ვეტყუოდით. ჩივინიანს გილანის ჩახსაკრავსაც ვეძახოდით.

ჯეილის ჩახსაკრავს ადგილი თეთრი უნდა ჰქონოდა და ფერადი ძაფებით ან ყვავილები გაუკეთდებოდა, ან დეეწერებოდა. წერილის ჩახსაკრავს უფრო ნათლიებისთვის მამაქსოვინებდნენ ხოლმე.

მოქსოვანში მე ფასს ვიღებდი და მბეჭავებს ამონაპერ ძაფს მივარგენდი ხოლმე.

ტოლადების ქსოვა. ტოლადებიც ჩახსაკრავის ფირფიტებზე უნდა მაიქსოვოს. ჩახსაკრავს ოცი-ოცდაათი წყვილი ფირფიტა უნდოდა, ტოლადებისთვის კი სამოცი წყვილი ფირფიტა მეჭირა. ტოლადებსაც დავაწერდი ხოლმე, რაც მინდოდა. ჩახსაკრავებში და ტოლადებში ქსოვანში ოქრომქედსაც ჩაყატანდი ხოლმე“.

მ ღ ე ბ რ ო ბ ა

მთხრობლები: თებრო აბრამის ას. გელდიაშვილი, 70 წ. (სოფ. ზემო ხოლდაშენი); მარიაშ ალექსის ას. როსებაშვილი, 80 წ. (სოფ. მარილისი, მატანი); ნუცა მიხას ას. დარეჯანიშვილი, 50 წ. (სოფ. იყალთო); თეკლე გაბრიელის ას. უშიკაშვილი, 75 წ. (სოფ. ახმეტა); პელა მალხაზის ას. ყაველაშვილი, 60 წ. (სოფ. კისისხევი).

წინათ ყველაფერს შინაურულათა ვლებავდით; შინაურულათ შალებილი ქიცმაქიცმა რომ ქცეულიყო, მაინც არ გახუნდებოდა.

ენდროში შალებილი და ჭიაფერში გატარებული, მუქი წითელი მოდიოდა. ენდროს გუაჰბობ. მემრე დავჟქვავე ხელსაჟქვავეთ, ჩავყრი ქილაში, დავასხამ ცხელ წყალსა და სამ კვირამდის იგრე იღმებმა. როცა შალებმა მინდა, იმ ენდროს მოვხარშავ, ერთ წონა შაბსა და ერთ წონა ბაწარსაც ერთთ მოვადულებ, მემრე ჩავაგდებ მოხარშულ ენდროში და ვადმოვადულებ, ვადმოვიღებ და როცა ამოცივდება, ამოვალავებ. დარჩენილ წვეწმში ახლა დამბალ ჭიაფერს ჩავყრი, ვავაგლებ შიგ ბაწარსა და ძალიან მუქი წითელი გამოვა.

ყვითლათ კოწახურის ძირში იღებება. კოწახურის ძირი უნდა გაირეცხოს და წვრილათ დაიხეწოს, დაასხამ წყალს და შადულებ, ჩასდებ ბაწარს ან ძაფსა და შაიღებება. ამას არც შაბი უნდა და არაფერი, მშვენიერი ღონისფერი გამოდის. ყველა საღებავი ღამე გამოვლილია კარგი.

ნარჯიზისფერათ თრიმლის ქერქში იღებება. დაჰხეჩავ თრიმლსა და დაალობობ, მოხარშავ, უშამ შაბსა და ჩავაგდებ ბაწარს ჩანჩუხი იქნება თუ აბრაშუმის ხიფი, წამოდულდება, მემრე ამოცივდება და ნარჯიზს ამაიღებ.

მწვანეთ კენკრაში შაიღებება. კენკრა ყურძენით ასხია ხეს. ჯერ კენკრა

მიხარება, მეგრე გადიწურება და იმის წვენში უზამ ძალას, ბაწარსაც ჩასდებ და მწვანეთ შაილებება.

ბრწყინულის ტოტი უნდა მაიჭრას და გაიქერქოს, ფოთოლიც უნდა ფერ-
შორდეს; მერე მოხარება, ძალას უზამ და იმაში შაღებილი მუჭი შავი მგრი
მოდის; სევდაში შაღებულს ეძახიან ამას. ადამიანს რომ ეჩქარებოდეს, ბო-
წყულის ნაყოფის ქერქშიც შაღებავს შავათ. ისიც უნდა მიხარშოს, ძალა და
მკედლის ლამი უნდა უყოს და შავი გამოვა. თუ ძალას უზამ, შავი გამოდის და
თუ შაბს უზამ, ჩაღვიძლებული აგურისფერი გამოდის.

ლურჯათ სახლში არ შაილებნია, თელავში შაღებინებენ ხოლმე ლილა-
ში; ფშავლები და ხევსურებიცა ჰღებავენ ლურჯათ.

ჭერ თუ შაბიან ენდროში ჩააგდებ და მეგრე კიდევ კირწყალში გაავლებ,
მხიარული ენდროსფერი მოვა.

ერთი ბალახი იყო, **ალისარჩულს** ვეძახოდით, ბოსტნებში მოგვეყვანდა ხოლ-
მე და **სამღებროში** ვხმარობდით. ალისარჩულს ყვეთილი ყვავილი აქვს და
ეკალივით ქიჩორი; რამდენი დილაც ვათენდებოდა, გადიშლებოდა ხოლმე,
შავიოდრი ბოსტანში და უმზეოთ უნდა დემეკრიფნა. მერე დავნაყამდი ფილ-
ში, ამოვიღებდი თევშზე და ქვეშიდანაც საფერავის ფოთოლს ვაუშლიდი და
მალღიდანაც დავაფარებდი, დავქეამდი მაგრათ და დილით ვაკეთებელი, სალა-
მოდის უნდა ისე მდგარიყო. საღამოთი ვაგწურამდი და აბრაშუმის ძაფს ჩა-
ვაგდებდი წვენში, **ნარგიზისფერი** მოდიოდა. გაწურულ ჩენჩოს ვაფენამდი
გრილოში და გავახმობდი, გამხმარს შავინახამდი. ყოველ დილა ესე ვაკეთებ-
დი და გამხმარ ჩენჩოს ვაქუჩებდი, შავინახავდი და შამოდგომით შაღებავდი.
ძაფებს **ნაცარწყალში** ეხარამდით და სამღებრო კარგა ეკიდებოდა. პარკში
ჩაყვრიდით დაფქულ ალისარჩულს, ჩაგდებდით ტაშტში და ნაცარწყალს და-
ვასხამდით, ღამე დაღებოდა და მეორე დღეს, როგორც სარეცხი, იგრე უნდა
გარეცხილიყო პარკი. ნარეცხ წვეს ცალკე შავინახამდით, ახლა კიდევ დავას-
ხამდით და გარეცხამდით. ამ წვენსაც ცალკე დავდგამდით. რამდენჯერმე უნდა
ვაგვერეცხა ესე და წვენები ცალკე-ცალკე უნდა შეგვენახა. ბოლოს **საფერავის**
ისვრიმის წვენს დავასხამდით და ვაგრეცხამდით იმაში. პირველ გარეცხაზე
მოდის **ნარგიზისფერი**, მეორე გარეცხაზე **ოქროსფერი**, მესამე გარეცხაზე —
ჩაღისფერი, ისვრიმის წვენში გარეცხილი კი **ალისფერი** მოდის. ისვრიმის წვენ-
ში მეორეთ თუ ვაგრეცხა პარკი, **პირისფერი მოვა**, მესამეთ გარეცხილში —
ანგელოზისფერი; თან უნდა შათებს და ისე შაილებოს.

ყანისოსანი მინდვრის ბალახია; ისიც უმზეოთ უნდა დაიკრიფოს; მერე
დასჩეჩქვამ და უზამ შაბს, ჩააგდებ ძაფსა და ხასხასი **სოსანი** მოვა. ამას ამა-
იღებ და ახლა თუ სხვას ჩააგდებ იმ წვენში, **ბუსტული** გამოვა.

კაკალი რომ დიხეჩება, მაშინ უნდა ვასცალდეს წენგო; წენგოს მოხარ-
შავ, ჩასდებ შიგ ბაწარსა და **წენგოსფერი** მოვა. ძალას თუ უზამ, ძალიან შავი
გამოვა. შეიძლება, რომ წენგო არ მოხარშო, დასჩეჩქო და **წენგოსფრათ** შაპ-
ლებო იმაში, მაგრამ მოხარშული უფრო კარგია.

თავშავაც მიხარება, ძალასა და მკედლის ლამს უზამ და შავათ შაილებე-
ბა. **მუხის ქერქშიც** შავი მოდის, **იფნის ქერქშიც**, მხოლოდ ორივეს ძალა უნდა.

პანტის ქერქში ყვეთილი მოდის, **მაჟალოს ქერქშიცა**, მაგრამ შაბი უნდა
უსათოთოთ. **ფურცლის ფოთოლში** შაღებილი ყვეთილი მოდის, მაგრამ ჭერ

რომ ფურცლის ფოთოლში შაქლებო და შაბი უყო და მეგრე ნაყიდ წყობა
ახალფერში — ყიმი წითელი მოდის.

ვაშიძირას ყვავილი რომ დასჩქო და შაბი უყო, იმაში შალებილი ძაფი
ვაშიძირას ყვავილის ფერი დაღებდა.

წითელი ღვინო როცა დულს, უნდა ჩაჰკიდო ქვევრში ძაფი და ღვინის-
ფერი მოვა. ამ ფერებში სუყველაფერი იღებება — აბრაშუმიცა და ბაწარიც.

დნარჩენი მოამბენიც აღნიშნავენ შეღებვის ზოგიერთ წესს, რომელიც
 თებრო გელდიაშვილის ნამუბობშიც მოხსენებულია, მაგრამ ზოგი რამ, მათი
 ნამუბობიდანაც საყურადღებოა და აღსანიშნავი: „ლილას ვიყიდით და და-
 ვაყენებდით, — ამბობს თეკლე უშიკაშვილი, — შაილებებოდა ცისფრათ; ახლა
 მათაღოს ქერქში შეაღებავდით და დამწვანდებოდა. ლილიდან თუ ძაღლე ამო-
 ვიღებდით, ცისფერი იქნებოდა, თუ დიდხანს დავარჩენდით შიგ, ჩაღურჭდებ-
 ბოდა“.

„ქიაფერში, — ამბობს პელა ყაველაშვილი, — ყუყა წითელფერათ იღე-
 ბებოდა, ეს ფერი ქალაქიდან მოჰქონდათ ბაზაზებს. ჯერ გუნდა უნდა შეგვესვა
 და მეგრე ქიაფერში გატარებულყო. გუნდა დედა იყო ქიაფრისა; გუნდას რომ
 წაუსკამდით, ყვითლდებოდა და ქიაფერში როცა გავატარებდით, წითლათ იღე-
 ბებოდა. ლურჯათაცა ვღებავდით, სამქედურიდან მოვიტანდით წიდას და მო-
 ხარშულ თავშავას დავასხამდით. ყვითლათა ვღებავდით სისვში — ნაზიაში,
 სოსნათ კი — ყანისოსანში. ყვითლათ ფურცლის ფოთოლშიც იღებებოდა,
 თრიმლში კი ნარგიში მოდიოდა.

წითლათ რომ გვღომებოდა შალებვა, ჯერ ენდროში დავდედავდით და
 მეგრე ახალფერში გავატარებდით; ამის გახუნება არ შეიძლებოდა. ყვითელს
 ძალაში დავდედავდით, მეგრე შავ ქვას მოვადუღებდით და დედას ზედ დავას-
 ხამდით; იმაში შალებილი ყუყასავით შავი მოდიოდა. თუ შერცხლის ფთის
 ფერი უნდოდით, ჯერ შავ ქვაში უნდა შევღებნათ და მეგრე ყვითელ ძალაში
 გვეტარებინათ. ჯერ თუ კაკლის ქერქში დავდედამდით და მეგრე იმ წვეწმ
 ახალ კაკლის ქერქს მოვადუღებდით და იმაში საბოლოოთ შევღებავდით, ყავის-
 ფერი მოვიდოდა. მარტო ერთ მოდულებულში რო შეგვეღებნა, ბურნუთის-
 ფერი გამოვიდოდა.

პირისფრათ რომ გვღომებოდა შალებვა, ჯერ თეთრ შაბში დავდედავდით
 და მეგრე აღისარჩულში შეაღებავდით. ისვრში დადებული კი ხანხანა პი-
 რისფერი მოდიოდა.

ქ ა რ ბ უ ლ ო ბ ა

მთხრობლები: ნატო ნიკოს ას. თანდილაშვილი, 57 წ. (თელავი); თებრო
 აბრამის ას. გელდიაშვილი, 70 წ. (სოფ. ზემო ხოდაშენი).

თავსაკრავის მოქარგვა. თავსაკრავს ხავერდისასაცა ჰყერავდნენ და ატლა-
 სისხასაც. მე კი მარტო ხავერდისა მიკერნია. ხავერდის თავსაკრავი ძვირფასი
 იყო და ძვირიცა ღირდა. თეთრ ხავერდზედაცა ვყერავდი, შავზედაც, წითელ-
 ზედაც. ერთი სიტყვით, რა ფერსაც მაინდომებდნენ, იმაზე შეკერამდი.

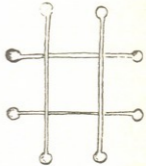
თავსაკრავი ქარგაზე უნდა შეგვეყერნა. თავსაკრავის ქარგა ხისა იყო, ქარ-
 გის ორი გვერდი გძელი იყო (დაახლოებით ერთი არშინი) და თავსა და ბო-
 ლოშიც მოკლე ჯახები ჰქონდა გადებული. ჯახებზე პაკიჭები იყო წამოცმუ-

ლი (ტილოსი ან სხვა ნაჭრისაგან იყო შეკერილი, ჯოხების ზომის მიხედვით) თავსაკრავს ოთხივე მხრივ ჩითს წავაკერებდით და ჩავაბამდით ქარგაში; მჭკვრელებული ჩითით იყო მიკერებულნი პაჭიჭებზე და ხავერდი აღარა ფუჭდებოდა. ძალიან დაჭიმული და დამაგრული უნდა ყოფილიყო, რო კარგა შეგვეკერნა. ქარგაში [თავსაკრავი] თავიდან ბოლომდე ერთნაირი სიგანისა იყო ხოლმე, მაგრამ შემდეგ უნდა გვეწყეთ ჩიხტის მოყვანილობაზე და, სადაც დასჭირდებოდა, ნაპირებს შაუკეამდნენ.

ქარგას დავიდებდი მუხლზე და ისე ვკერამდი: ზოგს ტოტიანს შაუკერამდი, ზოგს — ვარდიანს. ვარდიანს თუ შაუკერამდი, ხუთმეტნაირი ფერის ძაფი უნდოდა; ვარდს გაუკეთებდი კუქს, მწვანე ფერისას ან ყვითლისას. შაუკერვას რო გავათავებდი, მემრე სუყველა ფერადზე კნეთელს შამოვავლებდი ხოლმე ნემსით.

თავსაკრავს მძივითაც ვკერავდი; მარგალიტით შაკერილი ძვირფასი იყო, მიმროთი შაკერილს კი, უფრო ნაკლები ფასი ჰქონდა. მიმრო წვრილი მძივი იყო. ნემსზე ავასხამდი სამსამ მძივსა და კნეთელით ჩაუბამდი ხოლმე. მძივით შაკერილი ყვავილები შეიძლებოდა, რო ერთმანეთზედაც გედგვება და შეიძლებოდა, რო ერთმანეთისაგან მოწყვეტილები ყოფილიყვნენ.

სურ. 15. ქარგის ჯოხები

კნეთელი ძაფზე არის გაკეთებული: ქვეშ ძაფი არის და ზევიდან კიდე ოქროსფერი აქვს გადაკრული, როგორც წმინდა სანთელს ამაველებენ ხოლმე, იგრე იყო ამოვლებული ოქროსფერში.

კილიტიანი თავსაკრავიც იყო; კილიტი ოქროსფერი იყო და მრგვალი, შუაში გაჩრეტილი ჰქონდა და ხავერდში ჩავაყოლებდით ხოლმე, უბრალო მძივშიაც შეიძლებოდა ჩეგვეყოლებინა.

„თავსაკრავს, — ამბობს თებრო გელდიაშვილი, — ხავერდის ძაფითაც ვკერამდი და აბრაშუმის ძაფითაც, ძაფი დაურთავი უნდა ყოფილიყო, რო კარგა გადაპვნოდა. თავსაკრავის სახე რო მამეწონებოდა, ქალაღდს დავადებდი, დაჩხვლეტავდი და ესე გადავიღებდი თავსაკრავის სახეს.

თავსაკრავს ჩავაბავდი ყდებში (ქარგას ყდებს უწოდებს), მაღლიდან დავადებდი დაჩხვლეტელ ქალაღდს, იმაზე მოუსომდი ნაცრით საესე პარკსა. ნაცარი გავიდოდა დაჩხვლეტელებში და ყვავილის სახე გამოჩნდებოდა; მემრე კოლამივით წვრილი საპონით მოვხაზამდი დაყრილი ნაცრის კვალზე და ყვავილი იხატებოდა; შაუკერავდი იმ ყვავილს ხავერდითაც, აბრაშუმის ძაფითაც და კილიტითაც. კილიტას დავამაგრებდი ძაფით, მემრე ავაგებდი ნემსზე სირიზას და კილიტში ჩავაბამდი ხოლმე; მშენიერათა ბრჭყვიანებდა სირიზა და ძალიანაც უხდებოდა. შეიძლებოდა „კარდონიც“ გემეგურა და სახეთ დემეკერებინა თავსაკრავისათვის, მემრე გადავაფენდი ოქრომკედს და თავსაკრავი შიკერებოდა; ახლა დავგრეხამდი ოქრომკედს და ამ დაგრეხილი ოქრომკედით სახეს შამოვკალმავდი“.

სარტყლის, გულისპირისა და ყურთმაჯების ქარგვა. სარტყელი, გულისპირი და ყურთმაჯები ერთნაირათ უნდა შაკერილიყო.

დახატავდი თხელ „კარდონზე“ რამე სახეს და გამოვჭრიდი, მემრე ეფრემ ნულომ ბლანდავდი სარტყელზე და გავჭიმავედი ქარგაზე, მაქოზე ოქრომკელი მჭიხნდა დახვეული და იმითა ვქარგავდი; საგანგებო ოქრომკელი გამოდიოდა.

როდესაც ქარგიდან ამოვჭრიდი, ნაქარგზე დაფეთარედი ქალაღს და ლორის ეშს უსომიდი, დაუთოვებულივით **გაჯანდრული** გამოდიოდა.

ლეჩაქის ქარგვა. ლეჩაქს ქარგაზე ვკერავდი და ვბასმავდი. ქარგას საცრი-საგან ვაკეთებდი; საცრის რკალს დავალბობდი წყალში, მემრე გავჭრიდი შუაზე და ოთხი თითის სიგანეზე დავაყენებდი; რკალის ორივე ნაწილს ერთმანეთზე გადავბამდი და ისე გავწვევდი, რო სამკუთხიანი ქარგა გამოსულიყო. იმდროსა ქარგა უნდა გამეკეთებინა, რო ორარშინიანი და ერთხარეჭიანი ლეჩაქი ორჯერ ჩემება. რკალს გადავკარავდი ნაჭრეებს, რო ლეჩაქი არ დახეულიყო; გადაეჭი-მავდით ზედ ლეჩაქსა და გარშამო თასმას შამოუჭირებდი. რა სახეც მემეწონე-ბოდა, ვადახატავდი ლეჩაქზე, ჯერ შევეკერავდი **ყაისნალით**; მარჯვენა მკლავს გავჭიმულ ლეჩაქზე დავადებდი და ხელში ყაისნალს დავიჭერდი, ქარგის ქვეშ მარცხენა ხელი მქონდა და ძაფი მეჭირა, თითო თვალში ყაისნალს ჩავადებდი და ძაფს ამოვიღებდი დაბლიდან. მემრე ნემსზე ავაგებდი რამდენიმე წვერშლილ აბრაშუმის ძაფსა და, ყაისნალით ნაკერში, **რუფიას** ვაკეთებდი ნემსით. როცა გავათავებდი შაკერვას, ამოვიღებდი ქარგიდან და ქალაღებს შუა გავაუთო-ვებდი.

ლეჩაქზე ჩიგინებისა და კილიტების ვაკეთება ვიცოდით, მაგრამ ლეჩაქი არ ვაკეთებდობდა. თუ ნაპირში **ხრახნილი** არა ჰქონდა (დაკბილული სახე). ნაპირში ორი ხრახნილის ვაკეთებაც შეიძლებოდა; შეიძლებოდა ერთი ხრახნი-ლი ვაკეთებულიყო და ერთი **წყალი** (სწორხაზოვანი სახე). კუთხეებში მრეგენ-ბივით შაუკერამდით ხოლმე, ამას **ფათას** ვეძახობდით; რომელსაც ფათა ექნებო-და, ჩიგინებიც (პატარა ყვავილები) უნდა ვაჰკეთებოდა. ჩიგინებს **თირთვილის** ყვავილსაც ვეძახობდით.

ლეჩაქზე თუ დიდრონ ყვავილებს შავკერამდით, **დაჯონჯლილს** ვეტყობდით იმას. **ლეჩაქის დაბასმაც** ვიცოდით. ბასმას ვიყიდინდი და წყალში მოვლესამდი, პატარა ჯოხზე ვავაკეთებდი ქინძისთავს, ჩავსველებდი ბასმაში და იმით ვა-მამყავდა ყვავილები. იმას დახატვა არ უნდოდა, დაუხატავათა ებასმიდი. ვისაც შამლება ჰქონდა, დაბასმულებს შუა და შუა ყვითელი **მალათათი** შამაკერი-ნებდა; მალათა **სირმასავით** იყო და ძალიანა ბრწყინავდა.

ლეჩაქის შაკერვა და დაბასმვა სოფლათაც იცოდნენ, მაგრამ თელავში შა-კერილი ლეჩაქი გათქმული იყო. ჩვენი შაკერილი ლეჩაქი დუშეთშიც მიჰქონ-დათ, სიღნაღშიც, კარდანახშიც, რუსეთიდანაც გვიტვლიდნენ ხოლმე ქართვე-ლები, შავკერავთო. უკერამდით და უგზავნიდით. არც გლეხები ჰზოგავდნენ ფულსა; ქალს რო გაათხუებდნენ, ხუთმანეთიან შაკერილ ლეჩაქს იყიდდნენ ხოლმე, არ შეიძლებოდა, რო გვირგვინს ქვეშ ნაკერი ლეჩაქი არა ჰხურებოდა. ვერც მეფე წავიდოდა ქალის მოსაყვანათ, თუ პალავში ნაკერ ლეჩაქს არ წაუ-ლებდა.

ბერე პანთი

ფიქრობა

მატყლის ქრონიკები

მთბრ. ანიკო ანდრიას ას. კაპანაძე, 52 წ. (სოფ. ნინოწმინდა).

აქ იყო საფიქრო. ჰქსოვდნენ: ჭეჭიმებს, შალეულობას, სახიან ჩითებს.

ქსოვა (ანუ საფიქრო). საფიქრო დაზგა შესდგება ორი მთავარი უღისა-
გან: ერთია ძირითა ნაწილი, მეორე — ზევითა ნაწილი. ძირითაც და ზევითაც
ცალ-ცალკე წარმოადგენენ ოთხკუთხედ ჩარჩოს. ოთხკუთხედი ჩარჩო შეკრუ-
ლია დანდლებით, თავისი საგულეთი. ზევითა ჩარჩოებიდან ჰახარაკებით ქვევით
ჩამოშვებულია კიდევ სხვა ჩარჩო, რომელსაც ვუწოდებთ საბეჭს თავისი სა-
ვარცხლით. საბეჭი ჩარჩოს ზევითა დანდალი დვას კბილებზე წინ და უკან გა-
დასანაცვლებლად ქსოვის კვლობაზე. საბეჭი დანდლის წინ, ზევითა ყდებზე
უღელეთით გადადებულია სარვილე უღელი და შიგ გაყრილია მოძრავი რვი-
ლი, რომელიც თავისუფლად ტრიალებს. ზევითა ყდების ბოლოებში დამაგრე-
ბულია სათუნღეები, რომლებშიც ჩადებულია და თავისუფლად ტრიალებს
თუნღელა ქსელით. დანდლები ოთხსავ კუთხივ მაგრდება სოღებით, რომ მუ-
შაობის დროს არ ირყეოდეს დაზგა. დაზგის ქვევითა ნაწილში, დანდლებზე
მიმაგრებულია თექვსმეტამდე საფეხური. ქვემოთა ყდაზე, საგულის წინ. ქვე-
მოთ არის ქვემოთა თუნალა, რომელზედაც ეხვევა უკვე მოქსოვილი. ქსელი
წყებლით ჩამაგრდება ზემო თუნალაში, რომლის ბოლოშიც გაკეთებულია კბი-
ლებიანი ბორბალი. ამ ბორბლის გასაჩერებლად უკანიდან ნახევარ ყდაზე მი-
მაგრებულია კაუჭა. ეს კაუჭა ჭდება ბორბლის კბილში და უჭირავს უძრავად.
თუნალიდან ქსელი ეშვება და უკანიდან გამოდის, უღის შუა დანდალს ქვეშ.
იქიდან თითოეული წვერი ძაფი გადის დგიმებში, რომლებიც არის საშვერის
ჭოხებ შუა. ქსელი ჭვარედინდება თითოეულ ძაფზე და ისე გადის დგიმებში.
ჭვარედინებში გაყრილია წკებლები, რომლის ბოლოები იკვრება ძაფით. რო-
დესაც გვეჭრდება ქსელის აბღერტა, ვხსნით ძაფებს და ავბღერტავთ. შემდეგ
ისევ შევკრავთ. წკებლები ყოველთვის უკანა დანდლებისავე არის მიწეული.

დგიმებიდან ქსელი გადის სავარცხლის კბილში სიმტიციისდაგვარად წვერი-
ლიც და კენტიც. იქიდან გადადის საგულეზე, საგულიდან ქვეშ გამოდის ნაქ-
სოვის სახვევ თუნალაზე. ზემოთა თუნალაზე ჭვარედინი მარყუშია გამოდ-
ებული წკებლაზე, ხოლო წინა წვერი დაწყობილი ქსელისა უმარყუშოდ შეკვან-
ძულია გათავთავებული წვერებით წკებლაზე, რომელიც ფართლის სახვევ
თუნალაში დევს.

დაზვის მთავარ ყდებზე, ძირში, შუა დანდალზე მიმაგრებულია ორი საფეხური (მეტეც), რომლებიც დაკავშირებულია ბაწრებით დგომებთან. ყდებზე დგამთ პირველ საფეხურს ფეხს, გაიხსნება ხიფი, ვისვრით პირველ მაქოს, დავადგამთ ფეხს მეორე საფეხურს, გაიხსნება მეორე ხიფი, ვისვრით მეორე მაქოს და ასე ბოლომდე. **საბეჭი ჩარჩო** მუშაობს მუდმივ და **ჰბეჭავს**. მაქო დევს საბეჭის თავსა და ბოლოს, მაქოს **სასროლ ბუდეებში**. ზემო დანდალში გაკეთებულია მაქოს სასროლი ბაწრისთვის რვილი.

„ივერიას“ გამოსცემენ,
მტერს მოხედება გულში ტყვია,
რო გავაგდებ ჩემსა მაქოს,
ვიტყვი — ჯერ არ შეუტყვიო,
როცა უკან გამოვაგლებ,
ვიტყვი — ესლა შეუტყვიო“.

ქსოვის დროს **სახეები იყრება აზარმაცების საშუალებით**. ქვევითა ყდებზე, საგულიდან მარჯვნივ მიმაგრებულია **აზარმაცები**, ხოლო მაღლა — **სამხრეები**. ზევიდან, სამხრეებიდან ჩამოდის ბაწრები **საშევარ დგომებზე**, იკინძება დიდსა და პატარა აზარმაცებზე და უერთდება საფეხურებს.

საქსელე. საქსელე შესდგება მდგომიარე, **უძრავი ჩარჩოსაგან**. ამ ჩარჩოს შუა არის მოძრავი, ოთხკუთხი **ღერძი**, რომელიც თავში (სატრიალებელში) არის რგვალი, ხოლო ბოლოში — **მწვეტი** და **დგას ფეხით** ლითონზე.

მარჯვნივ, ჩარჩოზე არის მოძრავი, ანუ **თანამავალი სავარცხელი**, რომელიც **ქსელის** ძაფების **ჭვარედინებს** აკეთებს.

სავარცხლის გვერდით დგას **საკოჭე**, რომელზედაც არის ქსელის ძაფებით სავსე **კოჭები**. საქსელე ღერძს თავსა და ბოლოში აქვს ჩამოცმული **პტყელი ბორბლები**, რომლებსაც სიპტყიდან დაჰიმული აქვს გარშემო **ისრები**. ამ ისრებით შეერთებულია ზევითა და ქვევითა ბორბალი. ისრებიანი ბორბლის თავსა და ბოლოს, ორ ისარზე ჰახრავით მიმაგრებულია **ქსელის საჭვარედინე**.

თანამავალი სავარცხლის საშუალებით ისრებიან ბორბალზე **იქსელეა** და თავსა და ბოლოს **ჭვარედინები** უკეთდება.

დაქსელილ ქსელს საქსელედან ამოვწნამთ, მივიტანთ დაზვაზე და ქსელის **გასარიგებელში** ჩავაწყობთ, ანუ გავათავთავებთ საფეიქრო სავარცხლისადაგვარად. შემდეგ ამ გასარიგებლიდან **ავაზვევთ საქსელე თუნალაზე**.

მაქო. მაქოში არის ამოჭრილი სამასრე, სამასრეში ჩარჭმულია სამასრე. იმაში ჩადგმულია **მასრა**, ანუ **გულუფა**, რომელზედაც არის **საზედაო ძაფი** დახვეული.

მთხრ. გიგოლა ზაქარიას ძე ლეკიშვილი, 81 წ. (სოფ. მარტყოფი).

მატყლი სამი ხარისხისაა: **ბატენისა** ყველასა სჯობია, შემდეგ — **შემოდგომისა**, ხოლო **გაზაფხულისა** კუჭყიანია და მდარე.

თხის ბალნისას მხოლოდ აპეურებსა და თოკებსა ვგრეხავდით.

მთხრ. ნინა ანდრიას ას. ფიცხელაური ენაგელისა, 28 წ. (სოფ. პატარძელ-ლი, გამოთხოვილი ყაზბეგიდან).

შალის ქსოვა. [მთხრობელი] მიაბობს, თუ როგორა ჰქსოვენ ხევში შა-

ლებს. მანქანის აღწერის დროს ყველაფერს ვერ იგონებს კარგად და ჩემთვისაც ბუნდოვანია: „არის ოთხკუთხიანი მანქანა, რომელსაც ხევში შკამს ეძახიან. შკამი მძიმეა. შკამში ზის ქალი. მის წინ შკამსა აქვს თუნაღა, რომელზედაც ეხვევა მოქსოვილი ტოლი. [შკამს აქვს]: ჰაღაჰა, რომელშიც მოთავსებულია წიწკი, რაზედაც დახვეულია დასთული ძაფი; სავარცხელი, რომელსაც ორწყება კბილები აქვს და ორივე წყებაში გაყრილია ქსელი. სავარცხელიდან ქსელი გადის შეებში (შე). სავარცხელი და შეები ჩამობმულია ტოლის ჯოხზე. ჯოხი თოკით არის ჩამობმული ჰერზე გარდიგარდმოდ. ქსელი ვიწროვდება ბოლოში და განასკეულია კედელზე ან რგოლში, ან ხეში. ქსოვისდა მიხედვით ნასკვი გაიხსნება და გაგრძელდება, ვიდრე საჭირო სივრცისა არ მაიქსოვება ტოლი.“

ქსელი თავიდან ბოლომდე ორპირადაა. ქალაქალას ქსელში გააქვს და გამოაქვს ნახთი, სავარცხელი მბეჭავს“.

როდესაც დედაკაცებს ვეკითხები ქსოვილების შესახებ, ლაპარაკში ებმება 72 წლის სოფ. პატარქელელი მოხუცი, ვასილ ზაალის ძე ენაგელი და მეუბნება: „აქ წინათ ბევრ რამესა ჰქსოვდნენ. არხა-ორხოვა ძვირფასი ქსოვილია, წინათ ახალგაზრდა ქალები ჰქსოვდნენ. თან ლექსს მეუბნება:

„შე ბაღი-ბაღად დავეძებ,
შენ ბანზე იქვე მზებურა,
ქვეშ გეგო არხა-ორხოვა,
ზედ ზირფული გესურა“.
„მაშინ გაქებ ჩემო ქმარო,
გენადიროს ყარაია,
შენ ჩაგეცოს ლურჯი ჩოხა
შე ეშმაა დარაია“.

როგორა ჰქსოვდნენ და რა მასალას ან იარაღს ხმარობდნენ ამათ ქსოვაში, მოხუცმა არ იცის.

მთხრ. მარიამ ესტატეს ას. კუტაბაძე (სოფ. კაკაბეთი).

ფარდაგის ქსოვა. დავდგამდით ყდებს, კარგა დაგრებილ სამწვერ ბაწარს მივიტანდით და დავქსილავდით. ქსელს შუაში აქვს გურგვალი მსხვილი ჯოხი. ამ ჯოხს ქვევით არის ამოსაყრეფი ჯოხი, რომელიც ყდებზე დასმული ჯოხებით არის დაკრული. გვაქვს ასაწვევ-დასაწვევი ჯოხი (თიანეთში — საყვანელა და კაკუჩა. — ი. მ.). მემრე მოვიტანთ ფერად ბაწარს და ჩავაწყობთ. ამ ჩაწყობილ ფერად ბაწარებს ჰქვიან ნეკები. პირველად ხერხის პირს ჩავაწყობთ სახედ ან სხვა რამე არშინას. ქსოვის დროს ყოველი სახე და ყოველი ყვავილის ნაწილი თავდება ნარჩით, ხოლო ადგილი აბამს ნარჩის თავებს. ფარდაგი შესდგება ორი ნაწილისაგან: არშიისა და გულისაგან.

ბამზის ქსოვილები

მთხრ. ქალია (თალიკო) გიორგის ას. ობლიშვილი, 105 წ. (სოფ. კაკაბეთი).

ბამზის საპნეტი. ბამზის საპნეტს აქვს სამი ნაწილი: შვილდი, ლარი და კინთი. ვპენტავდი გაჩობრიბებულ ბამზას. ლარი დევს ბამზაზე, ლარს დავკრავდი კინთს და ბამზა იპენტებოდა.

ხამს [ასე ექსოვდით]: დეარტამდით ბამბას, მემრე დავფაფაფით, მემრე დავფიფაფით, მემრე ჭალის მამტიკზე დავახვევდით, მემრე ჭალის ლურსმანზე ჩამოვაცობდით, მასრით დავქსელავდით, საფეიქროს ხეზე დავდებთ მალლა და წვერი ვაგვექონდა და გამოგვექონდა ზოლმე ხელით. **ჭალით იქსელება ხამი.** თან იქსოვებოდა ხელით და თან იბეჭებოდა.

დაფაფვა. ფეიქლის თხლად ავთქვეფავდით წყალში, შიგ ამოვავლებდით ხიფს. ამასა ჰქვიან დავაფვა.

აბრეშუმის ძსოვილები

მთხრ. ვიორგი ტიტოვს ძე ფეიქრიშვილი, 80 წ. (სოფ. მანავი).

წინად მანავში ტილოებსა ჰქსოვდნენ საპერანგედ. მოვის პერანგსაც ჰქსოვდნენ და მერდინსაც. მოვის პერანგი აბრეშუმისა იყო, მოქარგული (საქმემო ერევიან დედაკაცები) — „ჭრე მოჰქსოვდნენ ადლობით საპერანგეებს, მემრე გამოსკრიდნენ და შეჰკერავდნენ. ბუზმენტებითა ჰქსოვდნენ“.

წინად რომ მერდინებს ჰქსოვდნენ, ეხლა მას ჩეჩუნჩს ეძახიან. მერდინს ასე ჰქსოვდნენ: აბრეშუმს დაართამდნენ, დაიქსელებოდა ყდებზე. ქსელიც აბრეშუმისა იყო, ზედაც. ასე მოიქსოვებოდა, გამოიჭრებოდა და შეიკერებოდა. თუ მერდინის პერანგი არ ეყო მეფეს, ისე ჭვარს არ დასწერდნენ. მერდინის პერანგს მემრე ჰქარგავდნენ სხვადასხვაფერის ძაფით.

„წითლო მოვის პერანგო,
მაგრა შაკრულო ღლითა,
ნეტაი შენთან მამყოფა,
ქალო, დამფერალო ღვინითა“.

[თხრობას] განავრძობენ ისევ დედაკაცები — „აქ შადლებსაცა ექსოვდით. კვანძითაც და ყაისნალითაც. დართულ ბაწარს მოკეციტ მოვიდებდით ფეხზე და შეეკრავდით. ამ შეკრულ ბაწარს გამოვებამდით ძაფის წვეერს. ამ ძაფს დავქსელავდით ორად მოხრილს წინდისჩხირზე. შემდეგ უბრალო ჩალაზე ან კოხზე ავასხამდით თვლებს, ხან მარჯვნივ ვაბზრუნდებოდით, ხან მარცხნივ და წამოვიდოდა კუთხე. თვლები იკვანძებოდა სწორე ჩხირზე. ასე იქსოვებოდა დასახური შალი“.

მთხ. სოფიო დავითის ას. ფეიქრიშვილი, 120 წ. (სოფ. თოხლიაური).

ძველად აქ ჰქსოვდნენ მერდინს; საფეიქრო მანავში იყო. ორი დედაკაცი ჰქსოვდა და, რაც ის ორი დედაკაცი მოკვდა, ჩემსობაში, მემრე აღარავის მოუქსოვია. კიდევ ბევრ რამეებსა ჰქსოვდნენ თოხლიაურში, მაგრამ მე არ მახსოვს. მაშინ მავსთანებს არ მივდედი. აქ აბრეშუმი ბევრი მოჰყვანდათ, მაგრამ მე არ მომიყვანია. ეგ სხვების საქმე იყო. მე სადა და უბრალო წინდების ქსოვა ვიცოდი.

ჩერქეზიანთ ყმა ვიყავ. ჩემ ქალბატონს უნდოდა ჩემთვის წერა-კითხვა ესწავლებინა თავი ქალთან ერთად. ... მასწავლა წიგნი და სახეების ქარგვა, ხელსაქმე. მერე, როცა გამათხოვეს ჩემმა მშობლებმა, ჩემმა ქალბატონმა ჩემს

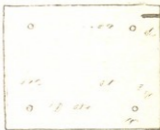
საქმროს ჩემს გაწრთენაში ხუთმეტი მანეთი გამოართო. თუმანი ისევ მე მიბრუნა და ხუთი მანეთი აიღო.

სახეების სახელები არ მახსოვს. ნიფხვის ტოტების შემოსავლებს ბაფთა ერქვა.

ზონრამის ქსოვა

მთხრ. სოფიო გაბრიელის ას. როკიტაშვილი, 60 წ. (სოფ. ხაშვი).

ფირფიტებით ქსოვა ჩახსაკრავებისა. ფირფიტა პატარა, ოთხკუთხა ტყავია და შიგ ოთხკუთხადაც აქვს გახვრეტილები. ფირფიტებს კვიციის ტყავისას აკეთებენ. საქირთა 20 ცალი. თითო ფირფიტას უნდა ოთხი წვერი — ორი შავი, ორიც წითელი. წვერები გამოებება ერთ მხარეს რაიმე კაუჭზე, ხოლო ზურვებიც ასევე — მეორე მხარეს კაუჭზე, ოცი მტკაველის სიგრძისა; შუაში მოკვეება ყველა ფირფიტა ერთმანეთზე დაწყობილი. სამ ფირფიტაზე სანაპირებისთვის, ანუ ნაწიბურებისთვის გაიყრება ორნაირი ფერი (მწვანე და ყვითელი). სამი ქალი ჰქსოვს: შუალას უჭირავს ყველა ფირფიტა, ის ხან წინ გადაატრიალებს ფირფიტებს, ხან — უკან, ხოლო ორი ქალი თავსა და ბოლოს, უყრიან საზედაო ძაფს და საბეჭდი დაშლით ჰბეჭავენ. თუ სადად იქსოვება, ყველა ფირფიტებს ერთნაირად ატრიალებს, ხოლო თუ ფერებით. მაშინ საყვავილე ფირფიტებს ცალკე ატრიალებს. ყვავილის ჩაწყობის დროს ფირფიტებს გადავთვლით და ისე დავაბრუნებთ სახისდაგვარად (სახე როგორც მოხდენს). როცა ფირფიტებამდე ორი მტკაველი დარჩება ორივე მხრიდან მოსაქსოვი (თითო მხრიდან თითო მტკაველი), მაშინ ამოვკრით და გამოვა ფუნჯიანი ჩახსაკრავი, ერთი წყვილი.

სურ. 16. ფირფიტა (ტყავის)

სახეების სახელები: გილანი, ყურძნიანი ვაზი, მტევნები, მარწყვის ფოთოლი, სუღის ჩახსაკრავი(?), წაკიდებული ჩიტი. სუღის ჩახსაკრავი კაი პირიდან სულ შავი იყო, წითელი და მწვანე კუბი ყვავილი ჰქონდა, მეორე მხრიდან ფერადი ძაფის ზოლები მისდევდა.

მთხრ. ანეტა გეგენას ას. გელაშვილი, 40 წ. (სოფ. ჭერემი).

ჭერემში ფირფიტებითა ჰქსოვდნენ ჩახსაკრავებს, ხონჯრებს, ჭრელ წინდებს და წითელ მაულზე ჰკერავდნენ ყაჭრებსაც. ასეთი სახეები გამოჰყავდათ: მარწყვი, ყაყაო თავისი ფოთლებით. ყაჭარი ცხენის უნაგირზე იყო დასაფარებელი, ზედ გამოჰყავდათ მათრახები. მათრახები იყო ორფოჩიანი, სამფოჩიანი, ოთხფოჩიანიც (ეს საპატარძლო და სამეფო ყაჭრებზე იყო). ბლის ყვავილიც გამოჰყავდათ.

ჭერემშივე ჰქსოვდნენ აბრეშუმის ქისებს; მიძივთაც ჰქსოვდნენ ქისებს. ყელში გაუყრიდნენ ყაითანს და დაჰკიდებდნენ ფუნჯებს, რომლითაც პირს მოუკრებდნენ ქისას. იქსოვებოდა ყაისნალით.

ყაისნალები კეთდებოდა ირმის რქისა. სუფთა გამოდიოდა და წმინდა, საზღაპრითა და სიკეთითა. შინდის ჯოხისასაც აკეთებდნენ ყაისნალს; ყველამ იცოდა ამის გაკეთება.

ქერემში კანტს ბიას ვეძახდით. აქ სამაჯურებს რომ ჰკერავდნენ, ბიას ატანდნენ.

ტულზე ჰკერავდნენ კანვას და გამოჰყავდათ სახეები: წაქიდებული გილანი, ჩახსაკრავის სახე, ურძნაინი ვაზი, მწესუმწირა, ხერხის პირი, ვარდზე ჩიტი ზის, ჭვრები — ჩახსაკრავის თავსა და ბოლოს. ესენი ტილოზე იკერებოდა ნემსით, იკერებოდა სათვალავით, გადამეტებ-გადმომეტებით (ე. ი. თვლების რაოდენობის მიხედვით).

მთხრ. მართა ესტატეს ას. კუტაბაძე (სოფ. კაკაბეთი).

მთხრობელმა მ. კუტაბაძემ გადმომცა ძველისძველი ნაქსოვი ტილო, რომელზედაც ჩახსაკრავის ნიმუშებია [გამოყვანილი]. ამ ნიმუშების [მიხედვით] ჰქსოვდნენ ჩახსაკრავს. ნიმუშები შინ მოქსოვილ ტილოზეა ამოქარგული. ნაქარგებს შუა ქართული მრუდე ასოებით ამოქარგულია:

„მე გამიკეთებია მალანანთ ქალსა ფეფენას მარგალიტის ენითა, ხელი ვიხმარე ბროლისა შ ხ შავი თვალებითა. ეს ჩახსაკრავი პატრონს მშვიდობით მოხმარდეს“.

[ტილოზე ამოქარგულია აგრეთვე]: ჭვრები, ყაყაჩო, ვარდი და ზედ ბულბული, მარწყვის ყვავილი, ქისის ძირი, კავი, გილანი, გაგრძელებული გილანი, ემბაზი, დონჩი, გაქრილი ვარდი, ინის ყვავილი, ვაზი, წაქიდებული ჩიტი, სამყურას ყვავილი.

სხვა სახეების სახელები, ვერავინ მითხრა.

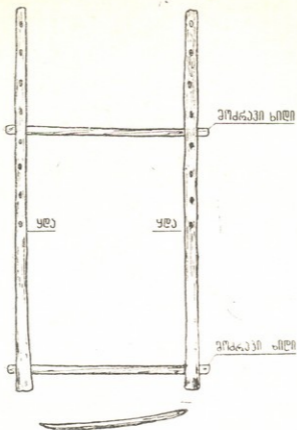
მთხრ. მარიამ მიხეილის ას. თევდორაშვილი (სოფ. ხაშში).

ზონჯრის ქსოვა. საზონჯრის ყდასა აქვს ამჟოლი ხიდები ორი და საბეჭო ხიდები (ერთი — თავში, მეორე — ბოლოში). ამჟოლ ხიდებზე გარდი-გარდმო, შუაში, გაიბმება ერთი შემოხვევა ძაფი. დაწყობის ძაფი იმ ერთმა ძაფმა უნდა ქსოვოს. საბეჭო ხიდებზე გადაეხვევა ძაფი, რომელიც უკან, ძაფ გარეთ აივლის, ზევიდან დაწყობის ძაფში შიგ გაივლის, მემრე ქსელი ამოიკრიფება საქსოვ ჩხირებში და ჩხირები გადადის ზევითა საბეჭზე და, როცა უკანა გვერდი აივსება ჩხირებით, სამი ჩხირი დარჩება წინა გვერდზე. მოვარუნებ, იმავე ჩხირებით ჩავებეკავ და, როცა სულ დაიცლება ჩხირები, ხელახლა დავიწყებ წინა ჩხირებიდან ამოკრფას. ამას სხვა არაფერი იარალი აქვს.

ორზოვას ჰქსოვდნენ პატარძელში, მხოლოდ როგორა ჰქსოვდნენ, არ ვიცი.

მთხრ. მოხევე ქალი ნინა ანდრიას ას. ფიცხელაური-ენაგელისა, 28 წ. (სოფ. პატარძელელი).

ყაითნის ქსოვა. ერთი თითიდან მეორე ადამიანის თითზე დაიქსელება ძაფი სამწვერად. სამწვერი ძაფი ჰქსოვს მრგვალ ყაითანს, ხოლო ოთხწვერი და ექვსწვერი — პტყელს.

სურ. 17. ყდა და ამოსაყრედი ნიჭი

სურ. 18. ყაითნის ქსოვა თითებზე

სამი თითით მიჭირავს სამივე წვერი: მარცხენა ხელის საჩვენებელ და მთლიანად მარჯვენა ხელის შუამჩვენებელ თითზე არის ორი წვერი, მესამე წვერი მიჭირავს მარჯვენა ხელის შუამჩვენებელ თითსაც; მარჯვენა ხელის თითით ქვეშიდან ვიღებ ძაფს მარცხენა ხელის თითებიდან, მეორე, დამხმარე თითი პეჭავს, იქსოვება ყაითანი.

მიამბობს მატარებელში თელავის მცხოვრები **თებრო შიოს ახ. გოგვაძე**, 60 წ.

ლჩაქის არშის ქსოვა. ლჩაქის არშის სათვალავი უნდა იყოს 840 თვალი. მაქოზე დაეხვევა აბრეშუმის ძაფი. ფეხზე გადავიღებთ დასაწყობ ძაფს, რომელიც აგრეთვე საქსოვ ჯახზეა გადავადებული და ხელში გვიჭირავს. მაქოს ძაფს გადავუხვევთ ჯახზე და ამოვატარებთ დასაწყობ ძაფში. რვაას ორმოც თვალს რომ ამოვიღებ, მემრე მოვუბრუნდები, კიდევ გავალ ბოლოში და ისევ მოვუბრუნდები, სანამ საკმარისი იქნება.

მოქსოვილი უნდა მოჰკერდეს ორივე მხრიდან პაკიჭებს ისე, რომ ყოველი თვალი იქნეს ძაფით დამაგრებული ნაქერზე, რომ არ დაიშალოს ნაქსოვი. მემრე უბრალო წყალში საპნით გაირცხება; გარცხილი მიხიარება საპონწყალში. მემრე წყალში მოვადუღებთ ერთ ფურცელ წებოს და შემდეგ ლილის შეზავებით, შიგ გავავლებთ არშის. მემრე გავკიმათ მაგიდაზე რამე ნაქერზე, ზევიდან დავაფარებთ მიტკალს და გავუსვამთ უთოს. მემრე ამიხსნება პაკიჭებიდან.

ყაზაური ძაფი, ე. ი. ძაფი ჯერ უნდა უყულმა დაირთას, მემრე წალმა, მემრე ყაისნალით კუწუბზე, ე. ი. ნაპირზე, გადავვლოს ცალწვერი ძაფი და ეს იქნება ყაზაური ძაფი. ყაზაური ძაფი და კუწუბის ძაფი ისევე უნდა გამოიხარშოს საპონწყალში, შემდეგ გაივლოს ლილაში და შემდეგ შეიკეროს სახეები; ბოლოს კუწუბზე გადავვლება ყაისნალით ნაპირის ცალწვერი ძაფი. როცა ყოველივე ეს გათავდება, მიტკალს ამოვწურავთ ქაფში ისე, რომ ზედ კიდევ ჰქონდეს ქაფი, გადავფარებთ არშის ზევიდან, გავუსვამთ ცხელ უთოს და მშვენიერი ამოვა.

წამოსახხამ შალეხსაც ასე ვქსოვთ, ოღონდ მსხვილ ჯახზე. იმას უნდა სამასი თვალი. ესეც უნდა ისე დაიქსოვოს, მხოლოდ მსხვილად დართული ძაფით. დაქსოვილი უნდა გამოიხარშოს საპონწყალში. გამოხარშულს გამოხარშულივე ძაფის ფოჩი შეებმება. ფოჩს ზოგი ყაისნალით ჰქსოვს, ზოგიც ბადესავით ჩაჰკვანძავს.

მთბრ. **მარიამ ბესარიონის ახ. ზირაქაშვილი**, 70 წ.

ჩვენ ოქრომკედს ვეძახდით აბრეშუმის ყაითნით შემოვლებას. გაურჩელა ჩიხტის კოხსა ჰქვიან. კოჭურა ალბათ ჩიხტია. ჩვენ ჩიხტს ვეძახით. თაქსაკრავი ჩიხტის გარშემო არის შემოკრული.

იალქანი არის გვირგვინი მეფე-პატარძლისათვის. გვირგვინს, ანუ იალქანს აქვს ოთხი ტოტი. ასე ვაკეთებდით გვირგვინს: უსურვავს მოვრკალავდით ხორციელი აღამიანის თავის კვალბაზე, ზედ გადავახვევდით ბამბას, მერე ბამბას ზევიდან დავახვევდით გვირგვინის მალათას (ოქროს სირმას); მემრე ჭილას გავაკეთებდით ასე: ხელზე დავიხვევდით იმავე მალათას, მემრე ზევითა და ქვე-

ვით გავჰრიდით და ნაჭრებს გადაეაჯვარედივნებდით და გავუყეთებდით შუბლურაწილად
 ზე. ტოტებს ასე ვაკეთებდით: წინდისჩხირს დაეხვევდით ბამბას. მერე გვერდით
 გვირგვინის მალათას. პატარა კოკი გავეთლებოდა. ამ კოჭებს ავასხამდით პატ-
 რუქზე მძივსავით და რამდენიმე ასეთ მიძვს ჩამოვკიდებდით რკალსა.

ლენჩაქს აბრეშუმის ძაფით ვუკეთებდით ყვავილებს. ლენჩაქი ირიბად არის
 ვაკეთებელი. ჩიხტს დაეხურავდით, გაურჯვლას ჩაივლებდით შიგ, მემრე ლე-
 ჩაქს საშუალოდ დავიხურავდით ისე, რომ კუნჭული სწორედ ზურგზე მოქცე-
 ულიყო. მარჯვენა კუნჭულს ავიხვევდით ნიკაძევემ ყბაზე და გადავიდოდა თავ-
 ზე, იქ დამავრდებოდა ქინძისთავით. მარცხენა წვერიც მარჯვნივ გადავიდოდა
 და ისიც დამავრდებოდა ქინძისთავით. ზევიდან მოვიხვევდით ბაღდალს.

მთხრ. ხოფიო გაბრიელის ას. როჭიტაშვილი, 60 წ. (სოფ. ხაშში).

ლენჩაქის დაბასმა. დიდ რკალზე გავჭიმავდით ლენჩაქს, რომლის ბოლოებს
 შემოვავყარებდით პაჭიკებზე, შემდეგ ბასმას წებოში მოვადუღებდით, შიგ ვა-
 წობდით ქინძისთავს და იმით ლენჩაქის უჯრებზე გამოვიყვანდით სხვადასხვა
 ყვავილს, მაგალითად: წვიმის ყვავილს, ვარსკვლავს, მარწყვის ფოთოლს, მუხის
 ფოთოლს და სხვას.

მ ღ ე ბ რ ე ბ ა

მთხრ. ანა სოლომონის ას. ერტელიშვილი, 68 წ. (სოფ. ხაშში).

საღებავად კარგია თავშავა ბალახი, რომელიც იძლევა უხუნო საღებავს.
 თავშავა ბალახი აზრდება ტყეში. დავკრეფდით, თუნდ ნედლს ვიხმარებდით,
 თუნდ გავახმობდით და შევიწინახავდით. როცა დაგვეკირდებოდა, ჩაყვრიდით
 ქვაბში, ჩავასხამდით შიგ ბევრ წყალს, მოვხარშავდით. შემდეგ მოვიტანდით
 სამქედურიდან წიდას, კიდევ — გრდემლზე ნაკეში რკინის ნაფერთლს, ჩაყვრი-
 დით შიგ და დავდგამდით მზეზე. ამის შემდეგ ჩაყვრიდით შესაღებს; მანამდე
 ბალახს გავწურავდით და ამოვიღებდით. შემდეგ სამ დღეს გავუყეთებდით ცივ
 სევადას, ე. ი. სამ დღე-ღამეს იდგა ასე. წიდა არის ქურბის პირში, ანუ ჩემჩას-
 თან ადუღებული რკინისა და ნახშირის გამოწყაფი.

თავშავა ყვავილი მხოლოდ შავადა ჰღებავს. ატმის ფოთოლში მწვანედა
 ვღებავდით, რძიან ბალახში კი — ყვითლად. კაკლის წენგოში იღებება ყავის-
 ფრად. ამათ წიდა და ცივი სევადა არ უნდა.

ქ ა რ გ უ ლ ე ბ ა

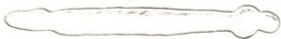
მთხრ. ანიკო ანდრიას ას. კაპანაძე, 52 წ. (სოფ. ნინოწმინდა).

ოქრონემსელი, ოქროქსოვილი. ოქრონემსელი არის ქსოვა ოთხი ჯიხისა-
 ვან. ორი მთავარი ჯიხია, ორიც — თავსა და ბოლოს განხილული. ორ მთავარ
 ჯიხს აღმა-დაღმა დაკრული აქვს პაჭიჭები, რომელზედაც ჩავაყვრებთ საქარ-
 გავს, მაგალითად, თავსაყრავს (ჩიხტიკოპისთვის). თავსა და ბოლოს რომ ხიდ-
 ბი აქვს, ის დახვრეტილია და საქარგავი მასალაც ზომის მიხედვით დამაგრე-
 ბულია ჩხირებით (მეორე დედაცაი ასე ამბობს: „თავის ზომაზე დამაგრებუ-

ლია ჩხირებითო“). ზედ იქარგება თავსაკრავი, სარტყელი, გულისპირი, ნიჭზვისა და
ტოტები, წვივსაკრავები და სხვა.

ოქრონემსელი [ასე ეთიხება]: ქარგაზე პაჭიკებში გაკიმულია ტილო ან ხა-
ვერდი, ან ფარჩა, ან ატლასი და სხვა. ამ გაკიმულ ტილოზე დავაყრიდით ჩი-
გინის ყვავილს (მარწყვის ფოთოლი), ნუშის გულსა და სხვას.

სახეებს ვაკეთებდით ასე: თხელ ტყავზე მსხვილი ნემსით დასჩველტდნენ
სახეს. დაჩველტილ ტყავს დასდებდნენ მოსაქარავ ტილოზე ან ხვერდზე,
ზედ დააყრიდნენ წმინდა ნაცარს, ხელით წაუს-წამოუსომდნენ და შემდეგ
ციმციმ აიღებდნენ ტყავს. ხვერდზე ნაცარი დააჩენდა სახეებს, ამ ნაცარს ნა-
სახზე დაჰბლანდავდნენ უბრალო ძაფით და შემდეგ დაბლანდილზე დაიწყებ-
დნენ ოქრონემსილს დუფითილათი ასე: ყაითნის სიმსხო ძაფს (რომელსაც ფი-
თილას ეძახდნენ) დაბლანდილზე დაჰნესამდნენ დუფითილის დახმარებით.
დუფითილზე დახვეულია ოქროს ძაფი, რომელიც გადადის და გადმოდის ფი-
თილაზე და ყოველი გადასვლის დროს ფითილას ძირში ჩაიკემსება. დაკემისი

სურ. 19. დუფითილა

შემდეგ დუფითილას უკან გადაიტანენ და დასდებენ ქარგის ზეზე ან პაჭიკ-
ზე. დუფითილა რკინისაა, მძიმეა და ძაფს იჭერს სანამ დააკემსავენ და ასე ბო-
ლომდე. ოქროს ძაფმა დანემსის დროს დარანი არ უნდა დააგდოს ფითილაზე.
ასე ნაბლანდზე დაინემსება, ანუ მოიქარგება სასურველი სახე.

ოქროქსოვილი. იქსოვება ისე, როგორც საერთოდ ქსოვილები, მხოლოდ
ოქროს ძაფით ან ოქროს ძაფის დატანებით.

ქარგვა. ქარგვაც იგივე არის, მხოლოდ ფითილას მაგიერ აქ დაიბლანდება
სახე, მაგ., ყვავილის ფოთოლი. რადგან ფითილა რგვალია და ფოთოლი კი
პტყელი, ეს სიპტყე ერთმანეთზე ხშირად დაიბლანდება, ამაღდება, ანუ ფოთ-
ლის სისქე მიეცემა, მემრე ეშვით ან ძვლით დავხითავთ; მემრე დუფითილაზე
ჩვეულებრივ დაინემსება ოქროს ძაფით; ამას ჰქვიათ ამოქარგვა.

ერწო-თიანეთი

შეიქრობა

მატყლის ქსოვილება

მთხრ. თეკლე დავითის ას. მაჩუბიშვილი, 75 წ. (თიანეთი).

მატყლის დახარისხება. საუკეთესო მატყლად ითვლება კრავლი, ე. ი. ბატკნის მატყლი. მემრე შემოდგომის მატყლი ითვლება კარგ მატყლად, ხოლო გაწაფხულისა დაბალია, ბევრი ხარჭი აქვს, მსხვილია და ფერი კარგა არ ეკიდება.

ნაპარსი მატყლი ჯერ გაირეცხება, მემრე დაიჩეჩება საჩეჩელზე; პირველ დაჩეჩილს ვეტყვით ფოლს; შემდეგ წმინდად დაჩეჩავთ დასართავად და ამასა ჰქვიან ფთილა. დაჩეჩვაში რჩება კვირტი. კვირტი გამოსადეგია წინდის ბაწრისთვის, ნალში ჩასადებად, მდარე ხარისხის ფარდაგებისათვის და სხვა. ფთილას დავართავთ თუნდ წმინდად, საჩოხედ, თუნდ მსხვილად, ფარდაგისათვის. ვართავთ ტარით (კვირისტავი აქ არ იციან. — ი. მ.). ტარით დართულს დაძახებთ ჯარაზე.

ჯარა. ჯარასა აქვს ძირი. ძირზე ორივე მხრიდან სხედს ფეხები, რომლებიც დამაგრებულია ძირებზე ბოძინტებით. ფეხებზე ღერძით დგას ბორბალი. ბორბალი შესდგება თხილის ორი თანაბარი კირკალისაგან. ეს ორი თანასწორი კირკალი უღლებით არის ერთმანეთზე დაკავშირებული. უღლებს ებჯინება მორგვის სოლები და ერთმანეთი უჭირავთ. ორივე კირკალი გარშემო წალმანუკულმა გახლართულია ბაწრით, რომლის შუაც, ბორბალზე, გადავდებულა ლამში. სახელურით ან წყლის დახმარებით ატრიალებენ ბორბალს; ბორბალი ატრიალებს ლამს, რომელიც გადახვეულია ჯარატარზე. ბორბლის ღერძს მარჯვენა მხრიდან აქვს სახელური, რომლითაც ატრიალებენ ჯარას. ჯარატარი ბორბლის წინ გარდი-გარდმოა ჩასმული დოლებში. დოლები ვაყრილია პატარა ფეხებში, რომლებიც დამაგრებულია ხიდზე ტაბლით.

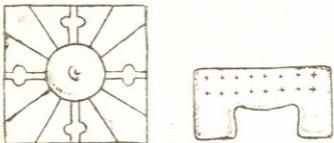
ტარზე ჩავახვევთ ნართს. ჯარის ტარი რომ გაივსება, დაძახებთ და ხელში ამოვავაგორგლებთ (ავიგორელებთ). ამის შემდეგ ჩხირზე ორჯელ გადავახვევთ და დავხვეწთ. ხვეწის დროს რჩება კვირწლი.

მთხრ. პავლე მოსეს ძე ოზგაიძე, 35 წ. ყოფილი მესაქონლის შვილი (სოფ. მაგრანეთი, ერწო).

მატყლის დახარისხება. ჩვენი ცხვრის მატყლი ასე ხარისხდებოდა: პირველი არის მუდამ კრავლი. მაგრამ კრავილშიაც არის განსხვავება. თვით ჩვენი-

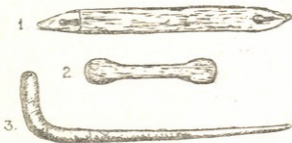
ვე ჯიშის ბატკანშიაც არის განსხვავება: ზოგს აბრეშუმით რბილი მატყლი აქვს, ზოგს — უხეში, ტლანქი. ასეთი დაკვირვება მქონია: ბატკანი დაბეჭდვითა და მშვენიერი აგებულობისა, მშვენიერი რბილი მატყლით; მიფიქრია, ამას ყოჩად გავუშვებ-მეთქი, მაგრამ ჰასაკში რომ მოსულა, მატყლიც გააფუჭებია და თვითონაც გაფუჭებულია.

ცხვრის მატყლი შემოდგომისა უფრო რბილია და ნაზი, გაზაფხულისა — უფრო მსხვილი და ხარჭიანი. მაგრამ ერთი კარგი თვისება აქვს გაზაფხულის მატყლს: უფრო კარგა იკიდებს საღებავს და კარგი ფერიცა აქვს.

სურ. 20. საგრეხელა

ცხვრების მატყლშიაც არის განსხვავება; ზოგიერთ ცხვარს რომ გავპარსავდით, ნაპარსი ნაბადივით გადადიოდა, ნაბადივითვე იხვეოდა, რასაც ვეტყვით ბუღიან მატყლს. ზოგიერთის ნაპარსი კი კეჭა-კეჭა გადადიოდა; თვისებითაც ზოგისა რბილი იყო, ზოგისა — უხეში. თვითოეული ცხვრის მატყლი შესდგება კეჭებისაგან (ქუჩბად ამოსვლას ნიშნავს), ხოლო კეჭა გაიყოფა რამოდენიმე ჰავლად (ე. ი. ჰავლებისაგან შესდგება კეჭა).

სურ. 21. 1 — ცხემლა, 2 — კაკუჩა, 3 — სახეხი

მთხრ. მარიამ ბენინტურის ას. ყაყიდაშვილი, 50 წ. (სოფ. ქუშხევი, თიანეთის რ.).

შალეების დაქსოვა. მატყლს თბილ წყალში დავალბობთ, მემრე წავიდებთ და ცივ წყალში გავრეცხთ. მემრე გავაშრობთ; მემრე დავწეწავთ, მემრე დავ-

ჩეჩავთ საჩეჩელზე. საჩეჩელზე ოთხჯერ ვეჩით. ჩეჩეაში საჩეჩლის კბილებში რჩება ცვირტი, რომელიც ლოგინისთვისაც გამოიყენების, მდარე ფარდაც მის საქსოვადაც. ოთხჯერ დაჩეჩილს ვეძახით ფარტენას. მეოთხეთ დაჩეჩით გამო-
ბილს.

მატყლის გაპოხვა. საპოხარში (სპილენძის ტაფა) გავდნობთ ცხერის დუ-
მას, დავასხამთ სამჯერ გაჩეჩილ მატყლს ზედა და მემრე გადავჩეჩთ მეოთხედ,
გავაკეთებთ ფარტენას და დავართავთ. ფარტენას დავართავთ ტარით. დართვის
დროს ტარს ვატრიალებთ საგრებელაზე.

საგრებელა პატარა, ოთხკუთხიანი სადგამია, რომელსაც სამი გოჯი სივანე
აქვს და სამი — სივრძე და ორიც — სიმაღლე. ზევიდან, შუაში, ამოჭრილი
აქვს ლამბაჯი, რომლის ძირიც გოჯ-ნახევარია. ლამბაჯის პირიდან კუთხეებისა-
კენ მიდის სხივები, ხოლო სხივებსა და სხივებ შუა ჯვრებია ამოჭრილი ხეში
ისევე, როგორც თვით ლამბაჯი და სხივები.

სახეები გამოგვყავს ხოწით. ხოწი მოკაუქმებულპირიანი დანაა, რომელ-
საც ხისა ან ძვლის ტარი აქვს.

როცა დავართამთ ტარზე, მემრე დავაორწვერებთ. მემრე დავძახავთ ჯარა-
ზე და მემრე ამახსნება გორგლად. ამის მემრე უდაზე დავქსელავთ, წკებლაზე
დავშვებთ. ცხემლას დავახვევთ ყაუს ან ისევე ბაწარს, შიგ გავატარებთ ცხემ-
ლას, გარის საყვანელათი ავწვეთ, სახეხავით გავარჩევთ ქსელს, შიგ გამოვა-
ტარებთ ცხემლას და მემრე დავბეჭავთ. აღმა რომ შამოდგება ნაქსოვი, ქიჩებს
ავწვეთ ზევით და ასრე მოიქსოვება ბოლომდე.

თიანეთში და მის ახლომახლო ყველა აღნიშნავს, რომ წვივისაკრავები და
ჩახსაკრავები იქსოვებოდა, მაგრამ როგორა ჰქსოვდნენ, არავენ იცის, ვერც
მოუგონიათ. აქ იმასაც ამბობენ, ჯეჯიმებსა ჰქსოვდნენ, მაგრამ ვერც ეს მოუ-
გონიათ, თუ როგორ.

საწიფვი, ბაქიჯი (და არა პაიჯი. — ი. მ.) და **სამუხლე.** ამკებს ჰქსოვდნენ
წინდისჩხირით, წინდისავეგვარად. ფესტემალსაც ჰქსოვდნენ და საგულესაც,
ყაისნალით. უფრო ხშირად ჰკერავდნენ ნაყიდი ფარჩისას ღვიძლისფერსა და
წითელს.

საჩეჩიან ქულებს ჰქსოვდნენ ნამჯისას, მზეში იხურავდნენ. მღვდლებსაც
ეხურათ ხოლმე საჩეჩიანი ქულები.

მთხრ. ევა იოსების ას. ბადურაშვილი, 63 წ. (სოფ. დოლიანები, თიანეთ-
თის რ.).

ფარდავის ქხოვა. მივაყუდებთ კედელზე ყდებს. ყდებს ქვევით და ზევით
აქვს რვილები, რომლებსაც უქირავთ ყდები. რვილებზე დაქსელილია ფარდა-
ვი. ქსელის თავში არის დაწყების წკებლა, რომელსაც ქსელი მიჰყავს ორივე
მხარეს, ზევითა და ქვევით. ქსელის ერთი, გადახვეული პირი, მიდის ზევით,
მეორე — ქვევით. წკებლის ქვევით პირის გასარჩევად გადაყრილია სარბენი
გარა, რომელიც მოძრაობს ქსოვის დროს. ამ სარბენ გარას ასწვევენ და დასწე-
ვენ ხოლმე პირის გამოსარჩევად კაჟჩით, ანუ საყვანელათი.

სარბენ გარას ქვევით არის დიდი გარა საშვერის წკებლით. ამ გარას სა-
შვერის გარას ეძახიან. საშვერის გარას უქირავს ქსელის ერთი პირი. ამ გარა-
ზე რომ წკებლათ, იმ წკებლაში გამომარყუმებულ ბაწარებზე ჩამობმულია ამ

ერთი პირის თითოეული ქსელი. სარბენი გარა რბენის დროს ამოაჩენს ხოლმე ქსელის უსაშვერო ნაწილს ჩანჩუხების გასაყრელ-გამოსაყრელად. საშვერო გარა, რომელიც ერთ ღონეზე დგა, უჭირავს აქათ-იქით ყდებზე დასმულ ორ ქინს. ქიჩები ფარდაგის ქსოვის მიხედვით გადინაცვლება ხოლმე ზევით. საშვერები ჰქვიან თვით იმ გამომარყულებულ¹ ბაწრებს წყებლაზე, რომელთაც უჭირავს ქსელის ერთი პირი.

რვილები დამაგრებულია ყდებში სოლებით, რომლებითაც საჭიროების-დაგვარად სკიმავენ ფარდაგს, ნაქსოვს.

ჩანჩუხების გადასვლა-გადმოსვლით გამოიყვანება სახეები. სახეები: ერთ-მთვარიანი, მამლებიანი, დაქულებილმთვარიანი (ღრუბლებში მთვარე ხანდახან გაქულებილივით მოსჩანს), წვრილსახიანი, მანებიანი, ცხენიანი, ქალვაჟიანი, თითებიანი მთვარე, ფათებიანი, ე. ი. ღიფყავილიანი, ირმისანი, კურდღლიანი, საღაგულიანი, თორმეტარშიანი ფარდაგი და სხვა.

ქსოვის დროს გვაქვს იარაღი: ბეჭი და კაკუჩა, ანუ საყვანელა.

მთხრ. სარა მიხეილის ას. ყურშავიშვილი, 40 წ. (სოფ. ახალსოფელი, თიანეთის რ.).

ფარდაგის ქსოვა. ექსოვდით წვრილსახიან ფარდაგებს. გულში, კუთხეებში ვატანდით ხილაბანდებს, რომლებიც სამკუთხიანია შიგ გამოყვანილი სახეებით. გარშაშო ვუქსოვდით მწვანთან არშისა შიგ გამოყვანილი ვარდებით. არშის ვატანდით ხრაახნილებს შუა. ფარდაგს თავსა და ბოლოს ეუყეთებდით შიბს, მოჩუქურთმებულ პატარა სიბტყეს. ჩუქურთმები შიგ გამოგვეყავდა.

ხალიჩის ქსოვა. ხალიჩასაც ისე ექსოვდით [როგორც ფარდაგს], მხოლოდ ხალიჩას სჭირდება მაკრატელი და ნელა იქსოვება.

ქსელს მთელ სიგანეზე ჩამოვაბამთ ზედას, მემრე შევპურით თანაბრად, მემრე ორ დაბეჭვას გადავავლებთ ნართსა სიმაგრისათვის და ასე მეორდება, სანამ სულ არ მოიქსოვება. სახეები ისე გამოგვეყავს, როგორც ფარდაგში, კბილების თვლით. ხალიჩას, საიდანაც იქსოვება, იქიდანა აქვს კარგი პირი, ფარდაგს კი — პირიქით.

აქ ფირფიტებით ქსოვა არ ახსოვთ.

ჭიღოფის ქსოვა

მთხრ. ელენე გიორგის ას. გონჯიაშვილი (სოფ. ნაქალაქარი, ერწო).

ჭიღობსა ექსოვთ ჭიღობის ჩალით. ჭიღობის ჩალა იზრდება ქყანტში. ეს ჩალა თიბათვეში იგლიჯება. მემრე გავაშრობთ მზეში და შევიწახავთ ზამთრისათვის. ზამთარში დავალბობთ წყალში, ორ-ორ ღერს ერთმანეთზე ვადავგრებთ და ბოლოებში ახლის შიგ ჩამატებით დავგრებთ გრძელ ბაწარსავით და დავაგორგლებთ. დაივრჩებება ორი გორგალი ქსელისთვის, დაიქსელება ყდებზე და ზედ შეეყრება ჩალა, ე. ი. ქსელზე ჩალები ვადივრჩებ-გადმოივრჩებება, დაიბეჭება და, როცა სულ მაიქსოვება, სათაურები გაუყეთდება.

¹ დედანშია „გამომარყულებულ“.

მთხრ. ნინო სოლომონის ას. როსტიაშვილი, 46 წ. (სოფ. ახალსოფელი, თიანეთის რ.).

ყვითლად შეღებვა. მოიხარშება თრიშლი, გაუშვებს წვეს. წვენი გადიწურება, მიეცემა ძალა, ერთი მუჭა თეთრი შაბი, წამოდუღდება და შიგ შეიღებება ყვითლად ნართი, თუნდ მატყლი. არის მთაში ერთნაირი ყვავილი ხაქოლი, ესეც ყვითლად ჰღებავს.

მთხრ. მარიამ ბეწინტურის ას. ყაყიდაშვილი, 50 წ. (სოფ. ქუშხევი, თიანეთის რ.).

ციხტრად შეღებვა. ავადუღებდით ნაცართვალს. მემრე გადაწურავდით კოდში, მემრე შალის პატარა პარკით ჩაუშვებდით შიგ ლილას, ორ-სამ დღეს დაეცდიდით და მემრე ამოვიღებდით. მტუტის მოსვლას დაეცდით ორ-სამ კვირას. ფერი მიეცემა, უნდა გაისინჯოს. ზომიზე მეტი სიცხარე არა ჰქონდეს. როცა მტუტა მოვა, ე. ი. თავისი ზომის სიცხარე ექნება, ჩავაწყობდით შიგ ხიდსა, ე. ი. ბაწრის შულოებს. ამოვავლებთ კარგა და გადაეციდებთ კოდზე. შიგ ჩაიწკრიტება, მემრე გაშრება, მემრე ისევე გავავლებთ და ასე ვუზამთ, სანამ კარგა არ შაილებება ციხტრად. ამის შემდეგ მოვადუღებთ თავშავა ბალახს და, როცა წვენი გაუშვდება, წიდას ვუზამთ. მემრე მზეში უნდა იდგეს. უმზეოდ არ შაილებება. თავშავას წვენშიც რამდენიმეჯერ გავავლებთ და გავაშრობთ, სანამ კარგა არ შაილებება. ბოლოს, როცა გაშრება, გავრცებთ.

ციხტრად რომ კარგად შაილებოს თავშავას წვენში, უნდა სამჯერ გაირეცხოს.

ყვითლად შეღებვა. არის ბალახი ხაქოლი. მოვადუღებთ, ცოტა შაბს გავურევთ, გადაწურავთ. მემრე გაცრილ ნაცარს ჩაყურით შიგ, ე. ი. დავდედავთ. ერთი-ორი საათის მემრე ჩაყურით შიგ ნართებს და კარგა გავლებულს ცოტა ხანს გავუშვებთ შიგ. თუ შიგ მეტხანს დაგვრჩა, გაფუჭდება ნართი.

ერთი ფერით შეღებულ ნართს მეორე და ხან მესამე ფერითაც ვღებავთ, ასე სხვადასხვაფერები გამოდის.

მთხრ. ხარა მიხეილის ას. ყურშავიშვილი, 40 წ. (სოფ. ახალსოფელი, თიანეთის რ.).

მიამბობს შეღებვის [შესახებ] და უმატებს: წიდასთან ერთად ნავალიც უნდა ჩაერიოს საღებავის ვაკეთებისთვის. ნავალი არის გახურებული რკინის ნაყარი ფერფლი კვერის დარტყმის დროს გრდემლზე. ეს უნდა თავშავათი შეღებვის დროს.

სოფ. დოლიანები (თიანეთის რ.): მიამბობენ დოლიანელი ქალები და გლეხები, ერთმანეთს უსწორებენ: „შავად შეღებვა ათასნაირია; უნდა მიიხარშოს მურყანის ქერქი, მემრე გადაიწუროს ოთხჯერ, მემრე შიგ ჩაყურით ძალას, მოვადუღებთ. [საღებავში] ჩაყურით ნართებს, ავურ-დავურევთ, თუ მეეღო, ამოვიღებთ. როცა საღებავს აიკრფეს, ამოვიღებთ და გავაშრობთ.

ნარტიზისფრად შეღებვა. მაყალო უნდა მოდუღდეს კარგა, ოთხჯერ გადაიწუროს, მაგრამ შეიძლება იკრეც მიიხარშოს მაყალო, ოთხჯერ გადაწურვა არ

დასპირდეს და ერთხელ გადაიწუროს. გადაწურულს კიდევ მოვადუღებთ ერთხელ უკვე უკეთესად. ერთი შიგ ძალას და მეორე შიგ შევეღებავთ შესაღებს. ასე იღებება ნარკოტიკული ფრად.

წითლად შეღებვა. უნდა გამხმარი ენდრო დაიხვიოშოს, ჩაიყაროს ქვაბში. იღულოს, სანამ სულ გამაიცემს ფერსა. ესეც გადაიწუროს, ექნას ძალა, ერთი მუჭა თებრი შაბი, კიდევ წამოდუღდეს და მეორე შაპლებავს წითლად.

მუქყავისფრად შეღებვა. ხახვის ფურცელი, გარეკანი, ყვეთელი რომ არის, ჩაიყაროს წყალში. ამას არ უნდა ბევრი ხარშვა, მალე გამაიცემს ფერს. ესეც გადაიწურება და შემდეგ ისე კეთდება, როგორც უკვე ნათქვამია.

საინჟინრო

ფიქრობა

მატყლის მხოველები

ხანაჲ-ს (ქსელის) გაამბელა-თ, მაქსოვნელა-თ ასტავდნენუ (ართავდნენ ზოლმე) ბაწარს მატყლით, კედს (ძაფს) — დომუღლით და ყაჭით. პარკით კი ხანაჲს ახვევინებდნენ. ხანაჲბე (ქსელისთვის, საქსოვისთვის) სხო რაჲმ-ის დართუ არ ყოფილა მიღებული.

მატყლი სხვადასხვანაირია: ზოგი „დომფალივით რ-ბილ-ი“ და გრძელ ბრწიანია, ზოგი უბარაქათო (ბარაქა), კვრტიანი-ა; ასეთია, მაგალითად, გზაფხულის მატყლი მაფაღუჲ; შომოდგომის მატყლი (თურქ. ფაიზის), ანუ გვწამიჲ კი მაფაღუს ბევრად სჯობია. ყველაზე უკეთესია თოხლის და შიშაქის მატყლი. მაგარ, უხეშ მატყლს ფოდ-ს, ანუ ყიღან-ს ეძახიან (ასეა თურქ.). ისეთ მატყლს, რომელშიც ურევია თეთრ-ი ბრწ-ი (თეთრი ბეწვეი), ანუ კლარ თმაჲ, ხანაში არ ხმარობდნენ, რადგანაც მკვდარი თმა არ იღებება; ამიტომ მას მარტო ნაბადი-ს და ჩიგლაჲმაჲ-ს დააკვევლა-თ (მოსათელად) ხმარობდნენ ზოლმე.

გრძელბეწვიან შახრუშტულ (დაგრებილ. შეხუტუშტებულ) მატყლის შულოს მუწულს ეძახიან. ამას ლეკები, ილისუელები ხირწაკის ქსოვის დროს შიგ აყოლებდნენ ზოლმე. გრძელბეწვიან მატყლს არჩევდნენ — შიგაჲთი ჰკრეფავდნენ ბირკს, უვარგის კართის (მოკუტყუნული, ერთიმეორეზე მიკრული, დაგრებილი, მუცლის და უბეების მატყლი). ცოტა ვარგის კართისაც პწეწავდნენ ზოლმე.

გადარჩევის შემდეგ ცივ წყალში რეცხავდნენ ზოლმე. [ამრობდნენ] ხარი-ხაზე, კერკალზე, გამბულ საბელზე, მარაზე ან ვაზე. გაშრობის შემდეგ იღებდნენ და მჩეჩავდნენუ საჩიჩელზე. პირველ დაჩეჩვას გაბვევას (ალიაბ. გაბვე-ბას) ეძახიან. გაბვებულ მატყლს აგორგლებდნენ ზოლმე სვმაკ-ებათ. სვმაკებს ხელმეორეთ სჩეჩავდნენ და აფარვევდნენ. საჩეჩლის ყბით-გან (პირიდგან) ერთი ხელით გამონაწიწკნს — ერთ მხარეზე, მეორე ხელით გამონაწიწკნს — საჩეჩლის მეორე მხარეზე უსვამდნენ, ნაპირებს ცოტათი უკეცავდნენ და ასე მიღებულ ორივე ფაროს ერთიმეორეზე დაადებდნენ ზოლმე. შემდეგ ექვს-ექვს წყვილ ფაროს ერთად აგორგლებდნენ, აკეთებდნენ მუტლს. მუტლსებს აწყობდნენ ზოლმე ხოკერში, პატრა კასრში, ტანკოში, პირფართო გუგურაში (გოგრაში). საჭირო დროს აქედგან იღებდნენ და ფაროს თითო-თითო ასტავდნენ უპარაზე ან ტარზე (ართავდნენ ჭარაზე ან ტარზე).

ერთი კაცი დღეში თექვსმეტ მატყლს (თექვსმეტ კანძს), ანუ ერთ ფუტს რეცხავდა.

დაჩეჩვა შეიძლება დღეში ექვსი-რვა გირვანქის, დართვა ტარზე — ხან-ვარი და ჭარაზე ერთი გირვანქისა.

დართვის დროს ტარს ნატეხარში (თიხის ჭურჭლის ნატეხი, ძირი) ახხრია-ლევდნენ, ანუ **ახხრიალებდნენ** (ატრიალებდნენ) ხოლმე, **სასტავიბე** (სასთავის-თვის) — გარეთევენ, ხოლო **საზახიბე** (საძახისთვის) — შიგნითევენ. საძახის ტარი დიდია, სასთავის კი შედარებით მომცრო. დაძახვა შესაძლებელია სასთავ ტარზედაც.

ჭარაზე დართვის დროს **ჭირიშას** (თურქ. — ლევდსმეგრებილი ბაწარი) უგდებენ ჭარის **თოფზე** (თურქ. თვალზე) და ჭარის ტარზე აცმულ **კვრიშტავში** (კოჭში), შემდეგ **ჭარის ტარზე** აცმენ სქელი ჩალით გაკეთებულ ერთიან **თავდაუწყეულ** (დაქვეყილ) მასრას. ფაროს დასველებულ წვერს ცოტათი ახვევენ ჭარის ტარის წვერზე და მეორე ხელით **ჭარის ზროზე** (ღერძზე) აცმულ **სახხრია-ლევდს**, ანუ **სახხრიალებდს** (აღიაბ.) ატრიალებდენ. ჭარის თოფის ტრიალით ჭირიშას საშუალებით ჭარის ტარიც ტრიალებს და ირთვება ბაწარი. ერთ წელის გაშლაზე რომ დაირთვება, მაშინ ტარზე **ჩაახვევენ** (ჩაახვევენ) ხოლმე. როდესაც ტარზე მასრა აივსება, საესეს **ჰწდვან** (აძრობენ) და სხვას აცმენ...

დროდადრო ჭარის ზროზე, ჭარის ფეხების ზერელებში და ყურებზე (ან „ტარ დანამაგრევე კორაევეზე“) ქონის წასმია საჭირო. თუ ჭირიშა **დაუბოშდა** (მოუღუნდა), მას გრეხენ დასამაგრებლათ, რომ ტარმა კარგათ იტრიალოს.

წინდის ბაწარს ცოტა **მაწღარა**-თ ართავენ, სამ წვერს ერთად **გორგლა**-თ ახვევენ, ძახვენ და თუ **ფერადიბე** (შესაღებათ) უნდათ, მუხლებზე იხვევენ — **ჰვიფენ**. კიხვ ზედ საკიღლათ და ხელში დასაპერათ **ღედანახაც** (სათაურს) უკეთებენ და მერეღა ლებავენ. თუ წინდის ბაწარი **სათეთრობებ** უნდათ, მას დაძახვის შემდეგ გორგლათ ახვევენ. ამოხვევის დროს ჯერ ხელზე ერთ სქელ შულოს სისქეზე **ჩანჩაყს** იხვევენ, მერე იძრობენ ხელითგან და ზედ ყველა მხრით ახვევენ ბაწარს **კაჭა-კაჭა**-თ (გორგალზე ერთი მიმართულებით გადახვეული ბაწარის ფენა). შეღებვის შემდეგ სახმარ ბაწარს გორგლებათ ახვევენ ხოლმე.

უფიმი-ს (ჯეჯიმის) ბაწარს წინდისაზე წმინდათ ართავდნენ, ორწვერს ერთად ახვედნენ გორგლათ და ძახავდნენ. დასაძახათ ჭირიშას ჯვარედინათ უგდებდნენ, ჭარის ტარზე აცომდნენ თალაღლალს (თურქ. თხელი ფიცრის, შუაში ნაჩერტიანი პატარა ბორბალი), ახვედნენ ბაწარს ტარზე და ჩახეულს- (ჩახეულს) ძახავდნენ.

საძახზე გადაცმული ჭირიშა ტარს გარეთევენ ატრიალებს, ხოლო სართავზე — შიგნითევენ. დაძახვის შემდეგ **ჰვიფავდნენ** და საჭირო ფერადეს ღებავდნენ. შემდეგ შეღებილ ხიფებს **საკიფეზე** აცომდნენ და იქიდან ჭარაზე **ჰწნეხავდნენ** (მაგრათ ძახავდნენ). დაწნეხვის დროს საციფე ტრიალებს, მასზე აცმული **ხიფე** ნელ-ნელა ირღვევა და გადადის ტარზე.

„შალი-ს ბაწარს კი დიად (ძალიან) ნახა, წილაკა“-დ ართავდნენ, ერთ წვერს — წაღმა, მეორეს უკულმა. შემდეგ ორივე წვერს ერთად ახვედნენ გორგლათ და პირდაპირ **ჰწნეხავდნენ**. ბოლოს ღებავდნენ საჭირო ფერადეს.

1.5 ისტილ (სტილი) მატყლით ორი წყვილი წინდა გამოდიოდა. სამ ისტილით — ერთი საშარვლე, თორმეტით — ერთი ჯეჯიმი, შეიდ-ნახევრით — ერთი საჩოკეი და ერთ ისტილზე ცოტა მეტით — ერთი **შახავა** (აბავა).

უფიშ გაზა-მოქსონა (ჯეჯიმის გაზა-მოქსონა). ჰსომდნენ მიწაში სკა თექს (მანა, მოზრდილი პალო), თითოს — მოზომილი ადგილის თავ-ბოლოში, მესამეს — ბოლო მანასთან ახლოს, ცოტა გვერდზე დაცილებულათ. მარჯვენა მხარეს ჯდებოდა მცოდნე დედაკაცი, მესამე მანის პირდაპირ (მეორე მხარეზე) სომდა **ქუთოი ხეს**, მის შიგნით, ოთხი თითის სიგანეზე დაცილებით (დაშორებით) — **შამფურს**. შამფურის და ქუთოა ხის შუაში ათავსებდა ოთხი თითის სიგანე **ფირფიტას**, რომ დაკიმულ ქსელს შამფური და ქუთოა ხე არ დაეახლოვებინა. აბამდა ხანას ორი გორგლის დამტარებელი: ერთი აქცევდა **ყაზალს** (თავისუფალი საქსელე) შამფურისა და ქუთოა-ს ხეს შორის, მეორე კი ქუთოს (შეკრული საქსელე) — შამფურის გარეთ. **ამამქუთელი-ი (ამამშოვნელი)** იჭდა და **პქუთავდა** შამფურის გარეთ დატოვებულ ბაწარს (ქუთოს), ქუთოა-ს ხეზე **პკრავდა** ხოლმე **ქუთოა-ს კედლით**. გაზმის დროს ნაპირში ჯერ ოთხი-ხუთი წყვილი შავი ბაწრით აბამდნენ დედანას (ცივიმი-ის პირ დაწყოვაში), მერე ცხრა წყვილი ყვითლით და ცხრა წყვილი შავი ბაწრით — **ტოლანას**, იმის ზემოთ — თავის **სავალეს** (ანუ **სავალას**) ოთხ-ოთხი წყვილი **დანაშნომ-ი** (მობდენილი) ფერადებით. სავალეების გასაბმელათ მეტწილათ წითელს, ყვითელს, მწვანეს და „ისფერს“ ხმარობდნენ. სავალას უკან, **პრელი-ს** ნაპირში (პირში) ოთხი წყვილით **ბუდეს** (რამიაც ამოყრილია პრელის ფერადები) აბამდნენ და მერე — სამოცდაექვსი წყვილი ყვითლით და სამოცდაექვსი წყვილი წითლით — **პრელს**. პრელ-ის ბაწრები სამოცდაექვსი წყვილი ზევით და სამოცდაექვსი წყვილი ქვევით უნდა ყოფილიყო მოქცეული. პრელის მეორე მხარესაც სავალეებს (ძალიან ვიწრო ზოლს) აბავდნენ: ამის შემდეგ — მეორე მხრის ტოლანალებს, მერე აყოლებდნენ ცისფერით **თახტას** (განეირი, სამი თითის სიგანე ზოლი), ამაზე — მეორე პრელის ტოლანას, სავალეებს, შემდეგ მოსდევდა მეორე **პრელის ბუდე** ოთხი წყვილი ლურჯით, სამოცდაექვსი-სამოცდაექვსი წყვილი მოხდენილი ფერადებითაც მეორე პრელს აბავდნენ. მეორე პრელს მოსდევდა ხოლმე კიდევ — სავალეები, ტოლანალი, **წითელი ფერადით თახტა**. თახტა-ს შემდეგ კიდევ აბავდნენ „ისფრით“, ყვითლით — სავალეებს და ბოლოს ოთხი ან ხუთი წყვილი შავით — მეორე ნაპირის დედანას (ანუ პირს). ჯეჯიმებს **აბავდნენ** (პქსელავდნენ) სხვადასხვანაირ პრელეზიანსა და სხვადასხვა ფერადებით. **გაზა-ომოქუთა-ს** (ამოქუთვის) შემდეგ თექებს ჰკლევავენ. შამფურს აპრობდნენ და ქუთოა-ს და ყაზალი-ს შუაში უყრიდნენ დაგრეხილ ბაწარს, **ყაზალს** პკრავდნენ. ქუთოა-ს ხე ზედვე რჩებოდა ხოლმე. მერე სომდნენ მიწაში საპირო სიგრძის მანძილზე თავ-ბოლოში ორ-ორ თექს და ხანას თავში ორ თავ-ხეათი ამაგრებდნენ, ხოლო ბოლოში კი ხანაში შეყრილი ხეს სდებდნენ ბოლოა თექებს. გაზმის შემდეგ ქუთოა-ს ხეს სქელი ბაწრით ან მარაზით კვიდებდნენ ხოლმე **ტატკელაზე** (სამი ჯონი, თავში კონასავით შეკრული). ხანას ქვეშ უდებდნენ ხოლმე საჯდომ კუნძს და ყაზალის და ქუთოა-ს შუა აძვრენდნენ **ვარანგელას** (ოთხსავ მხრით გათლილი 2—2,5 მტკაველი სიგრძის და ოთხი თითის სისქე ხე).

პირ დაწყობაში საპრელი ბაწარს ქვევითკენ პკრეფავდნენ (**ჩაქრეფა**), **ბუდეს** (რამიაც პრელი უნდა ამოყაროს) — ზევითკენ (**ომოქრეფა**) და უყრიდნენ ხოლმე **ჩხირს** (წვრილი, რგვალი, სუფთად გათლილი ხე). შემდეგ საპრელის ზევითკენ და შუაში მყოფ წითელს ქვევითკენ პკრეფავდნენ, მერედა **ვარანგელას** „წინაყ“ (თავისკენ) სწევდნენ, ჩხირს — ქუთოა-ს ხისკენ, შემდეგ

გადაჯვარდინებული ბაწრების შუაში აძვრენდნენ **კმალს სიმტყელაზე**, **ჰერკონულა** დნენ (ჩაპკრავდნენ) და აყენებდნენ კმალს პირზე (წამოაყენებდნენ) და **კმალს** დაშორებულ ყაზალს და ქუთვას შუა პატარა ბაწრის-ს გორგალს, **შოგასყარს** (კაკ-არლაც; არლავი თურქ. სიტყვა) აძვრენდნენ, ხმალს ჰკრავდნენ და **წვედნენ** (გამოდრობა). ამის შემდეგ **პბეჟვადნენ** („კელს აპირებდნენ ზედაითი, ყაზალ ქრ-მ ჩადიოდა“), ჩიხრის „უჯანაყ“ პწევდნენ, კიდევ ხმალს აძვრენდნენ, ჰკრავდნენ. პწევდნენ, მერე ვარანგელასთან ბაწარზე ტარს უსვამენ (წასმა-წამოსმა), რომ ყაზალი და ქუთვო კარგათ გაცალკეებულიყვენ. მერე ვარანგელას „გორცყენ“ (თავისკენ ახლოს) პწევდნენ და შოგასყარს ახლა აქეთ აძვრენდნენ, ამასაც ხმალს ჰკრავდნენ ხოლმე. ორჯერ შოგასყარის (საზედაო) შეუყრელათ ომოკრეფა ან იქნება, არ ივარგებს.

ცულ მქსოველებზე ასე ამბობდნენ დაცივნით: „გამბულია, გამბული, გაწყრტაში კვრტი ბაწარ ჩამბული“.

ხანაჲს თათთან მისახწევით ორი ადლი რომ დარჩებოდა, ამრუნებდნენ (აცურებდნენ) ხოლმე ქვედა. მოუქსოვენელ მხარეს ზევით. ორჯერ მობრუნების შემდეგ ნაქსოვი თავზეზე გადმოდიოდა. მქსოველს ორი გაწყვეტილი ყაზალ და ქუთვო ერთად რომ **მეეყუნა** (მეეკვანძა), იმას **ჩატყუპას** ეძახოდნენ (ჩატყუპვა ნაქსოვის წუნია). გაბმის (დაქსელვის) დროს თუ ბაწრები თანაბრათ არ არიან **დაწაფულ-ნი** (დაქიმულნი), ზოგი „ზაბები“ ღუნდებიან, ეშვებიან და ნაქსოვიც ულამაზო გამოდის. ასეთ შემთხვევებში მოშვებული ზაბები წკირებით უნდა მოიგრიხოს, დაიჭიმოს.

როდესაც ადლ-ნახევარი უქსოვი ადგილი დარჩებოდა, ხან-ს სჭრიდნენ ხოლმე. მონაპერ, ნარჩენ ბაწარს (ანუ საჩალს თურქ.) **ყანფიდა-ს** ბად-ის დასაწნავით, მახათით ძველმანის, **ტუმარა-ს**, **ფალახის** (პატარა საგებელი დასაჯ-ლომით) დასაყერათ ხმარობდნენ.

ნაბაღზე გაღუკვრულ ჭეჯიმს **ჟიჯიმი შალ-ს** ეძახიან. ამის ოთხ-ხუთ განს ერთად ჰკრავდნენ და აკრავდნენ ნაბაღზე, მერე გარეშეშო ავლებდნენ ხოლმე **ჟიჯიმი პირს**.

ჭეჯიმივითვე ჰქსოვდნენ აგრეთვე **ყაჟარის** (ყაჯარის), მხოლოდ ყაჯარის **პრელები** შედარებით მარტივი იყო ხოლმე. მას ხმარობდნენ ცხენზე გადასახურათ, შესამკობლათ. ყაჯარის ჰქსოვდნენ ბაწრით, კედით, ხაიათით. ესეც ვიწრო ქსოვილია, ამიტომ ცხენზე გადასახურათ მასაც ჰკრავდნენ ხოლმე ხუთი განით. შუა სამ განს მოკლეთ სჭრიდნენ, ნაპირების ორ განს კი — გრძლათ ისე, რომ მკერდს შემოსწლომოდენ შესაკვრელათ. გამოკრის შემდეგ ყველა განებს „ყბაჲ-ყბაზე“ (პირიპირზე) უხვევდნენ და გარეშეშო ავლებდნენ ფერადი ბაწრებით, ფერადი კედით, ან ხაიათით გაკეთებულ **ფუნფებს**.

მოსართავ-ის (ანუ თურქ. ყოლანის), ჟიჯიმი-ს პირის, ტოლახის, **ფათავაჲს** (შედარებით ტოლახის — ბაწრის, განიერი, კაცების ტოლახია), **აორდნი-ს** პირის (საბნისპირი) და შალ-ის **ამოქუფვა** ისევე ხდება, როგორც ჭეჯიმის, მხოლოდ მათ ამოკრეფა და ჩიხრის გაყრა არ ესაპირობათ, რადგან ამოსაკრეფი პრელები არა აქვთ.

ამ ქსოვილების მოსაქსოვით ჯერ პბეჟვადნენ, ხმლით ამორებდნენ ყაზალს და ქუთვას, მერე შოგასყარს (კაკ-, თურქ. არლაც-ს) უყრდნენ და ხმლის ჩაკვრა-გამოდრობის შემდეგ კვლავ იმეორებდნენ ჩაბეჟვას, ხმლის ჩაკვრას, შოგასყარის შეყრას და ა. შ.

ქსოვნის დროს მქსოველმა თუ შიგსაყარი თანაბრად არ დაწაფა (დაქიმა), ნაპირები უსწორმასწორო გამოვა.

მოსართავს, ანუ ყოლანს და ჯეჯიმის პირს ორფერი ბაწრით აბავდენენ. შემდეგ ოთხ წყვილს კი ერთი ზაბი თეთრით, მეორე შავით ან ისფერი (რიჯ-რიჯათ) ბაწრით, მერე ოთხ წყვილს — თეთრით, ამის შემდეგ ოთხ წყვილს ისევ შავით და თეთრით. ასეთი თანმიმდევრობით აყოლებდნენ ზედ მეორე ზოლს და მესამე ზოლს კი, ზემოთ მოწყვანილი ფერების გარდა, ნაპირში უმატებდნენ კიდევ ოთხი წყვილი შავი ან ისფერი ბაწრის ზაბებს (ძაბებს).

იმ ზოლში, რომელიც იბმებოდა ორი ფერით, ერთ-ერთი ფერის ბაწრები ყაზალ-ათ (რომელიც ადის-ჩადის) რჩებოდნენ, მეორე ფერის კი ქუქუ-თ. ქსოვის დროს ხან ერთი ფერი ამოდიოდა ზევით, ხან მეორე, გამოდიოდა ორმხრივ კბილებიანი ჭრელები.

ტოლახს ერთფერი კედით, ფათავას ერთფერი ბაწრით აბავდენენ (ჰქსელავდნენ). ტოლახი სამი-ოთხი თითის სიგანე ქსოვილია, ფათავა კი თითქმის ორი ტოლახის სიგანეა.

ჰაბგას კედით ან ბაწრით და მორღანი-ს პირს კედით, ან ხაიათი ზოლად-ზოლად-ათ, ანუ სრელ-სრელათ (ზოლებათ) თითო ზოლადს, ანუ სრულს თითო ფერით აბავდენენ ხოლმე. მორღანი-ს (თურქ. — სახნას) პირს უფრო ვიწრო ზოლადები აქვს, ვიდრე ჰაბგას.

ხანა-ს მოჭრას უკან სატოლახეებს სჭრიდნენ ხოლმე ორი მტკაველის ან ცოტა მეტი სიგრძისას და პირვეს, ანუ პირებს (ალიაბ.) უკეთებდნენ, ე. ი. თავ-ბოლოზე ქობასავით ფარჩის ნაჭრებს ავლებდნენ. შემდეგ აკერებდნენ ბადებს (ყათინის სახვევებს). ასევე აკეთებდნენ ფათავასაც.

ჰაბგასაც საჭირო (3,5—4 მტკაველის) სიგრძეზე სჭრიდნენ, თოლები ნაპირებს ყბა-ყბაზე უხვევდნენ კედით და მერე უკეთებდნენ ყბებს, ანუ ყბებს (კაქ.) ფარჩის ნაჭრებით ან მეტწილათ პტყელი ბალით (ზონარი). ჰაბგის ამოხვეულ ნაპირებზეც (გვერდებზე) ავლებდნენ გვრგალ ბალს. ბოლოს ჰაბგის ყბაზე შიგნიდან აკერებდნენ ხოლმე ბალის ჰალყებს და შიგ უყრიდნენ ყანელიაძ ბალს ყბა მათგზრუნწელათ, მათგრუველათ.

საბნისპირს ჰკერავდნენ საჭირო სიგრძეზე დაჭრილი სამი-ოთხი განით და აკრავდნენ ხოლმე საბანზე ზედა პირად.

შალ-ებს სხვადასხვანაირს ჰქსოვნიდნენ, კედის, ბაწრის და იშვიათად ხაიათის შიგსაყარით (არღაც თურქ.).

დაჩეჩილ მატყლს აღებვიდნენ ლურჯათ, ართავდნენ და ერთ წვერს (ზაბს) ლურჯს, მეორეს თეთრ ბაწარს ერთად სწენებავდნენ. გამბის დროს ნაპირზე შავი ბაწრით სავალას, ანუ შიტს უმატებდნენ და ჰქსოვნიდნენ ეშმა შალს (თურქ. — შერგეხილს). ამ შალით შარვლის შეკერვის დროს შიტებს გვერდზე აქცევდნენ, გამოდიოდა გვერდზე სრელიანი, ანუ ზოლადიანი (=უცხო) შარვალი.

ზოგი ლურჯათ შეღებილს და თეთრ მატყლს რევდა ერთად, ჰჩეჩავდა და მისი ბაწრით საჩოქე შალს ჰქსოვნიდა.

თეთრი და შავი მატყლის ნარევით დართული ბაწრის შალს ჰადარა შალს ან ყომრალ შალს ეძახოდნენ. ყომრალს ეძახოდნენ აგრეთვე თითო წვერ შავისა და თეთრის ერთად დაწნეხულ ბაწრის შალსაც.

ჰქსოვნიდნენ აგრეთვე სრელებიან (ზოლებიან) შალს საშარვლეთ და უბრალო, ერთი ფერის შალს შავი ან თეთრი ბაწრით. თეთრი შალით, მეტწილათ შეღებვის შემდეგ, ჰკერავდნენ ხოლმე ჩოხას, შარვალს.

მოქსოვნის შემდეგ [შალს, ქსოვილს] სჭირდება **შათელაა**, ანუ **შათელუაა** (შეთელვა). შესათელათ აკრუჯაღვედნენ (აცხელებდნენ) წყალს და ასხამდნენ სარეცხის გეჟში, შიგ ავდებდნენ შალს, სდგებოდნენ ზედ შიშველი ფეხით და დილიდგან საღამომდინ სთელავდნენ. თელვის დროს დროდადრო ზედ თბილ წყალს ასხამდნენ ხოლმე. როდესაც შალს კვრტები გასცივივოდა და თავბოლო ნაბადივით გაუხდებოდა, მაშინ უკვე შეთელილს იღებდნენ წყლიდგან და ერთ სწორ ჩოხზე ახვევდნენ და თან მკლავებით სთელავდნენ ხოლმე. ამას ყოლლამიმო ქნას (თურქ. ყოლ მკლავია, მკლავით მოქვენა) ეძახიან. ჩოხზე დახვევის შემდეგ [ქსოვილს] ზედ ახვევდნენ ბაწარს (რომ არ გაშლილიყო) და ჰუულებდნენ ერთ ადგილას წყლის ჩამოსაწურათ. ასე რჩებოდა ორ დღეს; მესამე დღეს არღვევდნენ ხის სწორე ტოტზე ჰკიდებდნენ, ბოლოებს ყბაა-ყბაზე ჰკრეფავდნენ (ბოლოებს ერთმანეთზე აკერებდნენ), შიგ სდებდნენ ხოლმე ერთი მტკაველის სიგანე ფიცარს, ფიცარზე აწყობდნენ ქვევს, ანუ ქვებს (ქუა—ქვა), [რომ] დაწაფულათ გამშრეს „ყალიბ ქამასავ“ (დაჰიმულათ გამშრეს, დაყალიბდესო). ერთ დღე-ღამეს ყალიბში რჩებოდა და შემდეგ ხსნიდნენ (ხსნიდნენ) ხოლმე.

შალი თუ **ბაწარშანაყარია** (ბაწრის საზედაოთია), შეიდრვა აღღზე ერთ აღლამდინ იკლებს, თუ **კედშანაყარია** — ნახევარ აღლამდინ, ხოლო მავარი ნაქსოვი ასეთივე შალები უფრო ნაკლებს შეიკლებენ ხოლმე.

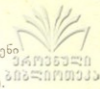
ერთ ჰაბგას ერთ გირვანქამდინ მატყლი უნდა, ათ წყვილ ტოლასს — ერთი გირვანქა კედი და ერთ საბნისპირს ოთხი გირვანქა კედი მოუნდება.

ყაქის და დომფლის კედით საშარვლე [და] საჩოვე შალსაც ჰქსოვნიდნენ ხოლმე. კედით მუქათ ლურჯ საშარვლე შალებსაც ჰქსოვნიდნენ იმავე წესით, როგორითაც საერთოდ შალს.

გარდა ამისა, ჰქსოვდნენ ბაწრით: **ფათათურებს** (სათათური, ხელთათმანი), რომელსაც მხოლოთ ცერი თითი ჰქონდა გამოქსოვილი ცალკე და დანარჩენი თითების ბუდე ერთიანი იყო ხოლმე; **სამკლიევს**, ანუ სამკლიებს (სამკლავეები). ამათი ქსოვის ტექნიკა ისეთივე იყო, როგორიც **სააა წინდების**.

ქსოვილები, რომელთა ადგილობრივ ქსოვნა არ ახსოვთ, მაგრამ შემოტანილი ხმარებაში ყოფილა: **მაგ**, ანუ (აღიაბ.) **მოვი** — თეთრი, წითელი, ყვითელი, ისფერი, მწვანე. მოვები ქალების საპერანგეთ უხმარიათ.

- თაფტაა** (თავთა).
- ყანაუზ**-ით ქალების ახალოხები, ლაბადა უკერიათ.
- ყასაბიბა**-თი მუქასრ (მიწრო) ტოტ-ნიფხავი უკერიათ.
- ჟიფტან დარაბიი**, ყანაუზს ჰგავდა.
- ისტიფაა**, შიგ ზარი ჰქონდა ჩაქსოვილი. ასეთივე იყო **დიბაა-ც**.
- ზარბაბ**. **ზარარუ მახმურ**-ი აბრეშუმის ხავერდი იყო.
- ატლასი**. კლასი (შემდეგ შემოსულა).
- ხარაა** ერთი პირი კანაფით, მეორე — აბრეშუმით ნაქსოვი იყო.
- ზარარუ ხარაა** (გვიან შემოსულა).
- ზარბურუნეაა**, „ადგილ ბლენ წითელი ან ბროწლი ყოვილი-ს ფერიან-ი, შიგ კავ-კავ გვლაბათუნ (ოქრონკედი) იყო ომოყრილ“.

ქაშან მახმურ სქელი ხავერდი იყო, ლაბადას იცერავდნენ ხოლმე. ესენი აბრეშუმის ქსოვილებია.

ბამბის ქსოვილები: ნუმამი აღ (თურქ. მარმარ აღს=მიტკალს ჰგავდა).

ჟღაარშა აღ (ნარმა).

ლანქა ორნაირი იყო: ერთი სქელი, ლურჯი ფერისა, ამით ბერიკაცები ხარტყელს იკეთებდნენ ხოლმე, მეორე — თხელი, ფერად სრელეზიანი ლანქა, ამას ქობაა-სთვის სჭრიდნენ ხოლმე და მუქასრის ტოტებში უყრიდნენ.

ხოსლანქა, ყანაულის მზგავსი ბამბის ქსოვილი იყო.

ჟევანაა, ანუ **ჟრვანა ჩით**. შიგ თავისივე ფერით ტურ-ტურ (ბორცვე-ბივით რამე) ჰალყა-ჰალყა ომოყრილი იყო ხოლმე (ეს ეხლანდელ საპირსახო-ცე ქსოვილის მზგავსათ ყოფილა გადახლართული).

ნაშირ-ის მისაღებათ აღს (თურქ. ნარმას) ლურჯათ ლებავდნენ ხოლმე.

შილაა წითელი ფერის ბამბის ქსოვილი ყოფილა.

ყადაგ-ი ერთი ლურჯი ფერისა იყო, მეორე კი **ჟარფუზი** ყადაგ-ი მომწვანო-მოლურჯო ფერისა იყო.

აღს (ნარმას) ლებავდნენ, **ჰტრპიდნენ** (სცემდნენ, არტყამდნენ რაიმე მაგარზე). კინასებრა მაგრდებოდა და ნაბეგვი მხარე პწკინავდა (პრწკინავდა, ბჭყურივალებდა) ხოლმე.

ყუთნ-ი (სრელეზიანი იყო: ერთი სრელი — ლურჯი, მეორე — თეთრი ფერის). საბნის და ლების პირათ უხმარიათ.

ჟუნაა (მარლასავით თხელი ბამბის ქსოვილი): **საია** (სადა) **ჟუნაა**, **სამანგუ**

ჟუნაა (სრელ-სრელ ნაქარვიანი). გვიან შემოსულა **აღაბალი ჟუნაა** — ყოვი-ლებიანი-ი. ჟუნას ხმარობდნენ ქალები თავზე სახურათ — ჩიქილათ. უვარგის, ცული ხარისხის თხელ ჩითს **ბალბაწო-ს** ეძახიან.

მატყლის (შალის) ქსოვილები ყოფილა: ერთნაირი ჯეჯიმის მზგავსად ნაქსო-ვი — წამოსასხამი — **თირმა შალ-ი**, რომელზეც სტამბულითგან შემოტანილიაო, ამბობდნენ ხოლმე.

ხირწყა-ი ფარდაგია, რომელსაც ერთ მხარეზე მატყლის მუწულები¹ ჰქონ-და დატანებული ბეწვიანი ნაბადივით.

ქუნთ-ი, ილისუელები, ლეკები **ლახაზე** (სახლის ლუმელი) გადასახურათ ხმარობდნენ ხოლმე მეტწილათ. მას ერთ მხარეზე შეგრებილი ბაწრის ალყები აქვს გამოქსოვილი სითბოს შესანახათ.

ზონრეპის მსოვსა

ფირფიტებით ქსოვა. ფირფიტებს ბალ-ის (ზონარის) დასაწნავათ აკეთებ-დნენ ხოლმე ტყავით ან უფრო ხშირათ წიფლით. ფირფიტოა წარმოადგენდა ოთხი-ხუთი თითის სივანის ოთხკუთხა თხელ ფიცარს, ოთხსაე კუთხეში ნაწვრე-ტებით, ძაფის (კედის) გასაყრელათ, ე. ი. თითო ფირფიტოში ოთხი წვერი კელი ეყრებოდა.

ფირფიტებით ჰქსოვდნენ **ქრელ** და **სააა** (სადა) **ტყელ** ბალ-ებს. რაც მე-ტათ განიერ ბალს ამბავდნენ, მით უფრო მეტი რაოდენობის ფირფიტები იყო ხოლმე საჭირო.

გამბის (გამბის, დაქსელვის) დროს თავ-ბოლოს თექევეზე (მანეზზე) უგდებ-

¹ ლ. ო-ში იკითხება — მწყლის მუწულები.

დნენ, ფირფიტებს აქცევდნენ ქსელის შუაზე. მამქსოვნელი- ერთ ნაწილს ფირფიტებისას ერთ ხელში იჭერდა, მეორე ნაწილს — მეორე ხელში და მარჯვენა ხელის ტემბის ერთი მხრითგან მეორეში, მეორეთგან პირველში გადატანით ბაზის-ქსოვებოდა. თავ-ბოლოში თითო ჩამბეჭდელი- იღვა და მამქსოვნელი-ს მიერ ამოკრეფის შემდეგ თხელ ყიტებით, ანუ წკირებით ჰბეჭავდა და შიგსაყარს (საზედალს) უყრიდა. ხშირათ თავ-ბოლო მბეჭველებს ხელში ეჭირათ ხოლმე მანებზე გამოუღებლათ და ისე ჰბეჭავდნენ. ზოგჯერ მარტო ერთი დედაკაციც აბავდა ბაღს — ერთ ბოლოს თეწზე ამავგრებდა, მეორეს თავის სარტყელში უვლებდა. ამ შემთხვევაში ფირფიტებს თუქთან ახლო სწევდა და ქსოვნის დროს თითონვე ჰბეჭავდა და შიგსაყარს უყრიდა ხოლმე. ასე ქსოვნის დროს უქსოვი მხარე ითვლებოდა ხოლმე და საჭიროებდა დროდადრო გამოგვევას (გამოგებას).

ფირფიტოა ბაღეც, ანუ **ბაღებს** (ალიაბ.) ყოშებთან ახალბოხზე ავლებდნენ. მუქასარი-ს ტოტებზე ერთი მტკაველის „სიფართოზე სხოდასხოფერი-ს ბაღებს ივლბდნენ“ (ივლებდნენ).

შედ თეჭით (შვიდი წყვილი ძაფით) ტყელ ბაღს ხელითაც ჰწნავდნენ ხოლმე. ხელით ბაღის დასაწნავათ ერთი დამწვენელი და ერთი მბეჭველი იყო საჭირო. ზოგნი მარტო აბავდნენ და ხელით სწნავდნენ, ხოლო ფეხის თითით ჰბეჭავდნენ ხოლმე. შვიდი თეჭი-ს ბაღს შიგსაყარი არ სჭირდებოდა.

ხელითვე იწვენებოდა „სხოდასხონაირი გვრგალ-ი ბაღეც“-ი, ანუ ბაღები (ალიაბ.) ოთხ თეჭით, ხუთ თეჭით, ექვსით...

გზუყი (თურქ. **თოღებთან ბაღს**) სხვადსხვა ძაფით აბავდნენ და დაწენის დროს თოღებ-ი გამოჰყავდათ. ორი თეჭ-ი წითლით, ორი ლურჯათ კიჭკიჭა ბაღ-ი გამოდიოდა. ამას ეძახოდნენ **ჩიმიჩარაღს**.

ჭრელ და საია გვრგალ, ტყელ ბაღებს სწნავდნენ აგრეთვე **თხმხახვიითაც**, ანუ (ალიაბ.) **თხმხახვიითაც** (ხვედა, პატარა ბოთლებს ჰვებდნენ). ამისთვის ჰქონდათ ერთი ბალახით (თივით) გაჭედილი გუდა. გუდის ყურზე აბავდნენ კელი ზაბევის-ს (ძაბებს) ერთ წვერს (ბოლოს), მეორე წვერს (ბოლოს) კი ახვედნენ თხმხახვებზე. თხმხახვის ნაწილს გუდის ერთ მხარეზე, ნაწილს მეორე მხარეზე ჰკიდებდნენ და შემდეგ ნაპირითგან მეორე თხმხახვის მეორე მხარეზე, მეორიდგან პირველზე გადატანით იწვენებოდა. ამას ჩამბეჭვა არა სჭირდებოდა, რადგან თხმხახვის სიმძიმე ძაფებს (ზაბეცს, ზაბეცს) ჰწაფავდა და ბალი თავისით იბეჭებოდა ხოლმე. ისე რომ, ერთი დედაკაცი საკმარისი იყო თხმხახვით დასაწნავათ. როდესაც ძაფები უმოკლდებოდა ბაღს, მაშინ თხმხახვს დახვეულს ცოტ-ცოტა არღვევდნენ ხოლმე. ასე დაწულ ბაღს თურქულათ დაღარ ყი-ს (**გუდის ბაღს**) ეძახიან.

ქალმნი-ს ბაღს ცხრა ზაბ (წვერი, ძაფი) ბაწრით ჰწნავენ. მას ებავენ **ქალმნი ბალი-ს** ხეზე (პატარა ფწაღს ჰვავს), იხმარება ქალმნის დასამკვლათ თასმის მაგიერ. ქალმნი-ს ბალი-ს პტყლათ ნაწნავი ჭრელი და საია ბაწრის ზონარია.

ფერადი ბაწრებით ჰწნავდნენ ხოლმე: **მარაზს** (ბაწრით — რგვლათ დაწული თოკი). იხმარება სარეცხის დასაფენათ, პარძლის სამყოფელი ადგილის წინ ფერდო-ს (ფარდა) ჩამოსაფარებლად და სხვ.

ყანელია ბაღს მარაზივით, მხოლოთ უფრო წვრილათ და მოკლეს სწნავდნენ ხოლმე ჰაბგის ან ხურჯინის ყიფილიბე (პირის მოსაგროვებელი), აკვნის საჭირველზე, ანუ საჭირებელზე (არტახებზე) მისაკერებლათ და სხვ.

ქალმნი ბაღ-ი, მარაზი, ყანელია ბაღ-ი გასათხოვარ ქალს უსათუოდ უნდა
პქონოდა ხოლმე დაწვეული (ბევრი) საყვიზოთ (სამზითვით).

ხონეარს სწნავენ პუჭაითი დანახტავ (დასთული) **სახონტრეაითი** ან ყაჭის
კელით. ზოგნი სახონტრეს პუჭაის და ყაჭის ნარევით ართავდნენ ხოლმე. ხონ-
ჯრის დასაწნავათ ყადანაზე (ყდა), ანუ (ალიაბ.) ყადაზე ამსაქუჭე კედს (სიგანე-
ზე) ჯვარედინად ახვევენ ერთხელ და მეორე ყადანის სიგაქუჭე გარემეშო ამბენ
(აბავენ, პქსელავენ) სახონტრე კედს ისე, რომ ყადანის ერთ მხარეზე ერთი ზაბი
(წვერი, ძაფი) ქუჭოს ქვეშ რჩება, მეორე ზაბი — იმის ზემოთ. გამბას უჯან
(შემდეგ) შეყრილ ქუჭოს ზემოთაც და ქვემოთაც უყრიან თხელ წკირებს (თი-
თის სიფართოე, მტკაველის სიგრძე თხლათ გათლილი ჯოხები), თითებით ჰკრე-
ფავენ (ომოკრეფა) ზედა ძაფებს შიგნითყენ, ქვედას — გარეთყენ, რიჯ-რიჯათ.
თითო ამოკრეფაზე თითო წკირს უყრიან. რაც მეტათ ვრძელთა ხონჯარი. მით
უფრო მეტი წკირების ხმარება სჯობია. როდესაც ყადანის ერთ მხარეს წკირე-
ბით ასაესებათ ცოტალა დააკლდება, მაშინ ზედა წკირებით ზევით, ქვედათი
ქვევით პვეჭავენ და აძრობენ წკირებს. შემდეგ ისევ ისე იმეორებენ, ვიდრე
ყადანის ორივე მხარეზე დაწვენას მორჩებოდნენ. „გამთავრევენ უჯან“ ხონჯარს
სჭრიან (მოჭრა), წორევენ (წვეროებს, ბოლოებს) უკეთებენ — უკრავენ, რომ
არ დათმალოს და დასამბილებლათ სპნით რეცხავენ.

მ ლ ე ბ რ ე ბ ა

შვა-თ შაღება. თავშავს (ბალახია) პგლეჯადნენ, პყრიდნენ-პქედადნენ
ხოლმე ქვაბში, ზედ ასხამდნენ წყალს და აღულებდნენ. ხუთჯერ თავშავს
უცვლიდნენ ქვაბში, შემდეგ წვენს (გამონახარშს) ასხამდნენ თავშავს-ს მენა-
ში (ქვევრის ძირი, ნატეხი). შიგ აყრიდნენ ერთ მუჭა ძველ კველ შენდს (ყერკს),
ერთ მუჭა ქერს და ერთ ბაკანის (ლიტრის) ოდენ ჟრშს (თურქ. წიდას). ამის
შემდეგ მენას ზედ მაგრათ ჰხურავდნენ, რომ მასკულლავს (ბს) შიგ არ ჩაეხედ-
ნათ და ამით საღებავი არ წამხლარიყო. როდესაც საჭირო იყო შეღებვა, ბაწრის
კიფებს ბროწლი-ს ყაბუხში ანუ (ალიაბ.) ქერაპში (ქერქში) ან შვინდის ფო-
თოლში კარგათ აღულებდნენ და გადმოდგმის შემდეგ ერთ ღამეს შიგა (ქვაბში)
სტოვებდნენ, მეორე დღეს დილით იღებდნენ ბაწარს, ჩამოწურვის შემდეგ
პბლერტავდნენ და პყრიდნენ ცარიელ ქვაბში. წყლისა და თავშავს წვენის დას-
ხმის შემდეგ აღულებდნენ ცეცხლზე და ისევ მენაში ასხამდნენ წვენს ბაწრია-
ნათ; ერთ ღამეს ასე რჩებოდა, მეორე დღეს ბაწრის კიფებს დედანათი (სათა-
ვით) მენას ზედათი პაჩეზე (თავკაპიანი მანა, ხე) გადრბულ კიღზე პკიდებ-
დნენ, წვენი შიგვე იწურებოდა. ამას აკეთებდნენ ხოლმე მხოლოდ მზიან დღეს.
სალამოთი ისევ უჯანვე მენაში პყრიდნენ, პირზე კარგათ ჰხურავდნენ. ათიოდე
დღეს ასე სჩადიდნენ და შემდეგ, როდესაც შეიღებებოდა, ზროხის შარდში
პტიტბავდნენ. იქერდნენ ერთ კოტოშში რამში შარდს, აღულებდნენ, მერე შიგ
ბაწარს პყრიდნენ, აჩეთ-იჭით აბრუნებდნენ და მალე იღებდნენ შარდიღან.
ამის შემდეგ რეცხავდნენ წმინდა ციე წყალში და ამზობდნენ. **დატბა** საჭი-
როა იმისათვის, რომ შენადნენ არ გასოლმავდეს (თურქ. არ გახუნდეს) და ფე-
რი ზედ დამაგრდეს. გაჭირვების დროს შვათ ბაწარს ღებავდნენ აგრეთვე **კაწახ-
შიაც** (წენგო). ბაწარს და კაწახს აღულებდნენ, უჯანსკენლს სამაქერ უცვლი-
დნენ და მეორე დილით, ისევე როგორც თავშავაში შეღებილს, პრტბავდნენ

ხოლმე. ეს შავი არასოდეს არ „სოლმავებოდა“ (არ ხუნდებოდა). მას ისე-
რის მაგიერაც ხმარობდნენ ხოლმე.

მურყნის ყოვილშაიც, ანუ (ალიაბ.) **კინკიროშაიც** შავათ იღებებოდა ხოლ-
მე ბაწარი. ქვაბში მურყნის კინკიროსთან ერთად ცოტა შაბსაც ჰყრიდნენ და
მასში ბაწარს ადუღებდნენ. ორ-სამჯერაც კინკიროს უცვლიდნენ ხოლმე და
შეღებვის შემდეგ ამასაც სხვა შავებსავით ჰტიტბავდნენ.

წითელ-ი. შესალები ბაწრის წონაზე ცოტა მეტ კმელ შუნდს ჰყრიდნენ
ქვაბში, ასხამდნენ წყალს და კარგათ ადუღებდნენ. შემდეგ ბაწრის წონის ერთ
მეხუთედ შაბსაც ნაყავდნენ, ჰყრიდნენ ქვაბში და ზედ აყოლებდნენ ბაწრის
კიფებს. დიდი ხნის დუღილის შემდეგ ქვაბს გადმოკვამდნენ და პირდაპირ
ლათ დაავდებდნენ ხოლმე. ამას **პირვანდელ** (პირვანდელ = თავდაპირველ) **ტი-
ტიბს** ეძახიან (ანუ თურქ. ზავალ-ს). პირვანდელი დატიტბვა შეიძლება მარტო
თხლელშაიც. ამის შემდეგ ჰნაყავდნენ **ემდროს**, ალბობდნენ ისე, რომ პარასკევი
დღე არ ენახა. ორი-სამი დღის შემდეგ ემდროს ქვაბს სდგამდნენ ცეცხლზე და
ომოშრინევაში (ამოშრინების დროს) ბაწარს კარგათ ჰბლერტავდნენ შიგ დარ-
ჩენილი შვინდის კურგის ჩამოსაყრელათ, რომ მას ფერი არ გაეფუჭებინა და
მერე ჰყრიდნენ ქვაბში. ხუთ გირვანქა ბაწარს შესალებათ 2,5 გირვანქა ემდრო
უნდა. ემდროში ხანგრძლივი დუღილის შემდეგ ჰყრიდნენ (ამოყრა) ბაწარს
რაიზე დიდ ქურქელში, **პტრპავდნენ** ჩომჩის ზურგით, **ჰპარავდნენ** (დაქარა —
გაგრილება, ნიავის მოხვედრება. **დატრპაა** — დარტყმა, ცემა, ბეგვა) და ისევ
უკანვე ემდროს ქვაბში ჰყრიდნენ, ბაწრის ნაწურ წვესაც შიგვე ასხამდნენ
ხოლმე. ხუთ-ექვსჯერ დაქარავის შემდეგ უკვე შეღებულ ბაწარს ამოჰყრიდნენ
და დაჰკიდებდნენ ხოლმე. ჩამოწება უკან, შავ ბაწარსავით ჰტიტბავდნენ,
რეცხავდნენ და ამრობდნენ ხოლმე გრილოში (ჩრდილში), რომ მზეს ფერი არ
წაებდინა. **წითელს კაკლის ფოთოლშიც** ლებავდნენ. კაკლის ფოთოლს და ბა-
წარს ადუღებდნენ, სამჯერ უცვლიდნენ ფოთოლს ქვაბში და ბოლოს, ფოთლის
ამოყრის შემდეგ, „ჩერჩიევიზნი ნაყიდ ყირმუზის“ (ჩარჩებისაგან, კარდაკარ
მავალ მეწვრიმალისგან ნაყიდ წითელს, ჰიაფერს) ჰყრიდნენ, რომ კარგათ შე-
ღებილიყო; შემდეგ ბაწარს რეცხავდნენ, [და] „**უდოუტიტბელა**“ — (დაუტიტ-
ბავათ) ხმარობდნენ ხოლმე. ამ საშუალებას მარტო მაშინ მიმართავდნენ, რო-
დესაც სხვა გამოსავალი არ ჰქონდათ.

ყვთრლ-ი (ყვითელი). **სვსს** (სისვი) ჰქედავდნენ ქვაბში, შიგ ავდებდნენ
ორ-სამ თითისოდენა **სარანის-ს** (თრიმლის) გულის **კეჩილს** (ნატესს), ამდენსა-
ვე **ემდროს გულს** და ადუღებდნენ დიდხანს. ოთხ-ხუთჯერ სვსს უცვლიდნენ და
ბოლოს სვსს იღებდნენ ქვაბიდან, **ბაწრის კიფებს** ჰყრიდნენ შიგ, ზედ აყოლებ-
დნენ ხოლმე „თითო მუჰკაში ჩანატვენ კიფზე ცალ ფიდ (მჭილი) შაბს“. დიდი
ხნის დუღილის შემდეგ, როდესაც საღებავს ამოვდნა, ანუ აიღებდა (მიიღებ-
და) და წვენი გაუთხელდებოდა, ამოჰყრიდნენ კიფებს და დაჰკიდებდნენ ხოლ-
მე ჩამოსაწურათ. მეორე დღეს ზროხის შარდს ადუღებდნენ, პირზე ჰოფუქს
(თურქ. ქაფს) ჰხდიდნენ და შემდეგ ბაწარს ჰტიტბავდნენ ისევე, როგორც შავ
ბაწარს. ჰტიტბავდნენ აგრეთვე **ნაცარტოტაში**, ანუ **ნაცარტოტაშიც**. მაგრამ
ნაცარტოტა ბაწარ ხშირათ **ჰკუწავს**, აკდენავს. ყვთრლსაც დატიტბვა-გარეცხ-
ვის შემდეგ ამრობდნენ ხოლმე გრილოში. ყვითლათ ისევე, როგორც სვსსში ლე-
ბავდნენ [აგრეთვე] ხახი-ს ფოჩში ან ხახი-ს ნაკქონში (ხახვის ნაფქვენი),
გაჭრის-ს (უმყნობელი თუთის ხე) სოკოში, **ზიანაში** (რძიანა, ბალახია), **ჭირჭიმა**

ვაშლის ყაბუზში, ანუ (აღიაბ.). ქერაქში (მეჯალოს ქერქი), გაპრი-ს ფოთოლო და ჰტიტბავდნენ ისევე, როგორც სვსში შენაღებ ყვითელს.

თეთრი. ჯეჯინისათვის სათეთრო ბაწარს საპნით რეცხავდნენ, ამრობდენ და შემდეგ ჰწნებავდნენ ხოლმე.

კაპრაში-ი (ღია წითელი; წითელს შავი ღვინისფერს ეძახიან). კაპრაშის შესაღებათ ჰყრიდნენ ქვამში ორ-სამ ემდრომ-ს ზვრკს (ფესვს, ძირკვს) და პატარ-პატარა ნაჭრევათ დაპობილ და წინასწარ ერთი კვირის განმავლობაში დამბალ სარაღინ-ს (თრიშლის) ზვრკებს. კარგათ ხარშავდნენ, ხუთ-ექვსჯერ წყალს უცვლიდნენ. ამის შემდეგ წკირებს იღებდნენ ქვაბიდან და შიგ ჰყრიდნენ იმდენსავე შაპს, რამდენსაც ყვითლის საღებავში, მერე აყრიდნენ ბაწარის კიფებს და წვეწის დიდი ნაწილის ჩამოშობის შემდეგ იღებდნენ ბაწარებს, რეცხავდნენ და ჰტიტბავდნენ ზროხის შარდში.

ჭონეა (მწვანე). **სამწონეს** (კაკ.) ანუ შამბისწონეს (აღიაბ.) პთიბავდნენ, მოჰქონდათ და ქვამში ჰყრიდნენ ბაწარის კიფებთან ერთად, ასხამდნენ წყალს და ადუღებდნენ. სამჯერ სამწონეა-ს გამოცვლა-ღუღილის შემდეგ კიფებს იღებდნენ და ჰკიდებდნენ ჩამოსაწურათ. მერე დილას ზროხის შარდს გასაბანი წყალსავით ათბობდნენ და თან მზიან ადგილში უქაილ ანწლს (ახალგაზრდა ანწლი) აგვედნენ (ჰფენავდნენ). მერე ზროხის გამთბარ შარდში კიფებს აწრვდნენ (ჩაწება, ამოვლება) და დაფენილ ანწლზე აწყობდნენ ხოლმე და ზევიდანაც ანწლს აყრიდნენ, მხოლოთ ისე, რომ ანწლის არ მოხვედროდა ბაწარს. დარჩენილ თბილ შარდს სუფთა ცოცხით ზედ აწკაწკაპევენდნენ (ასხურებდნენ, აკურებდნენ) ხოლმე. ასე სამ დღეს უცვლიდნენ ანწლს და შარდს, მეოთხე დღით ადუღებულ შარდში ჰტიტბავდნენ, ცივ წყალში რეცხავდნენ და გრილოში ამრობდნენ ხოლმე.

ისფერი (მოშავო-მოწითალო ფერი). თავიზგნი (თავისით) შავ მატყლით დანახტავ (დასთულ) ბაწარს, ისევე როგორც წითელს, პირველათ შინდში და შამში ჰტიტბავდნენ, შემდეგ დანაყულ ემდროში ჰღებავდნენ. ამასაც ბოლოს ზროხის შარდში ჰტიტბავდნენ, რეცხავდნენ და ამრობდნენ ხოლმე. **საიფრეს** სხვანაირათ ემდროში ან ლაფნის ფოთოლში (ეს გვიან არის შემოსული) ღებავდნენ და ნაცარწყალში, ანუ ნაცარტოტაში ჰტიტბავდნენ ხოლმე.

ქარბუღობა

ოქრონკედ-ი, სარმა და ეშმა. უწინ ბაზრებში, განსაკუთრებით შექიში (ნუხში) ყიდულობდნენ „პატრა კიფივით გაკეთებულ ოქრონკედს“. ამისი ზოგი თეთრი, გვშიში-ს (თურქ. ვერცხლის) ფერი და ზოგი ყვითლ-ი, ყიწილი-ს (თურქ. ოქროს) ფერი იყო ხოლმე. ოქრონკედი ხშირათ „მალარაზედაც“ (თურქ. კოჭი, რომელზედაც ძაფი ახვევია) იყო ხოლმე დახვეული.

ოქრონკედს შავ ან წითელ კედთან ერთად გრებავდნენ და თაფტა-ს პერანგი-ს ჩაქვეზე (ჩაქებზე), მამზრის-ს ნაკერებზე, დაწულ ტყელ ბალი-ს ამიანიმიან (აქეთ-იქით) და ქისაზე რამზე ავლრვდნენ (ავლებდნენ), [კიდევ] კაცების ახალოხის საკისრეზე (საყელოზე), საკინწზე, ჩოკაა-ს სავაზნეზე ავლებდნენ და აგრეთვე ჯვარივით სახეები გამოჰყავდათ ხოლმე კაცის ახალოხზე ბაზრით ნაყიდი ტყელ ბაფტა ბალით, ანუ „გვლაბათუნ ბაფტათი“ (ოქრონკედით დაწულ ბალი“, ზონარი).

კარგი ხელსაქმის შტოდნე დედაკაცები ნაყიდ ოქრონკედს შავ კედზედ
გილ-ადგილ ნახევარი ფრჩხილის სიგრძეზე ახვევდნენ და ნახევარ ფრჩხილს
სიგრძეს ცარიელს სტოვებდნენ. ამ წესით აკეთებდნენ სარმას (თურქ. დახვე-
ულს), რომელიც ვერცხლის სარმას ჰგავდა ხოლმე. სარმას ლაბადაჲ-ს გარშე-
მო ავლებდნენ.

თეთრ და შავ ხადათს ჰგრებავდნენ, აკეთებდნენ ეშმას (თურქ. შენაგრებს);
ესეც ძალიან ლამაზათ გამოდიოდა ტანისამოსზე. ეშმა-ს ეძახოდნენ აგრეთვე
წითელ ხადათისა და ოქრონკედის (გულაბათუნის) და შავ ხადათისა და ოქრონ-
კედის შენაგრებსაც.

თუშეთი

ფეიქრობა

მატყლის მსოფილები

მთხრობლები: ნინო წვერაიძე, 63 წ. (სოფ. შტროლთა); სიღო მურთაზა-შვილი, 57 წ. (სოფ. ხისო); ელო წვერაიძე, 65 წ. (სოფ. შტროლთა); ნინო უშიძე, 70 წ. (სოფ. შტროლთა); სალომე ბილოძე (სოფ. ომალო); საბედო რაინაული, 58 წ. (სოფ. ვესტმო); თეკლე მარწინაიძე, 70 წ. (სოფ. ჩივლაურთა); მართა თილიძე, (სოფ. კვავლო); ელო ბლაროძე, 35 წ. (სოფ. შტროლთა); ანა წვერაიძე, 77 წ. (სოფ. დიკლო).

ქსოვა დიაცის საქმე არის. ქსოვენ საუცხოოდ. იტყვიან: „ერთ ძველ დიაცს უთქვამავისავ — თუ შ დიაცის კელსავ ქერ-ოქრო გამოზღისაო“.

ქსოვენ მატყლის ნაზღისაგან (ნართი).

მატყლი და მისი ხარისხი. მატყლი არის ცხვრისა და ბატკნისა. ცხვრისას (დედალი ცხვრისაა, თუ მამალი) ეწოდება მატყლი, ბატკნისას (5 $\frac{1}{2}$ თვისას) კი — კრაველი. პირველი მაგარია, მეორე — რბილი.

მატყლი არის შემოდგომისა და გაზაფხულისა; უკანასკნელს (ზამთარში მოსულს და გაზაფხულზე გაპარსულს) რისვი ჰქვიან.

ცხვრის მატყლი სამჭურა (ხარისხის) არის: გძლოან მატყლნ შემოდგომისა და მცირედ გაზაფხულის მატყლია, ბუნებით — გრძელი, მსხვილი, მაგარ, უხეში და მოუდრეკავი. ის კარგავ მატყლნ არის, „ბარაქიანი და გამოსავალნ მეტ აქვისო“. მას ირემბეწვავც ურევია მცირედ (ირემბეწვეა მკვდარი ბეწვია, ის არც იღებება და არც ითელება).

ბუღიანნ, იგივე მოკლიაჯ მატყლნ, ანუ თირთიკნ გაზაფხულის მატყლია (რისვი); ის მოკლე, ხშირი, რბილი და ნაზია. წონით, სხვა მატყლთან შედარებით, ნაკლებია, ბეწვის რაოდენობით — მეტი. „ბუღიანნ იმითმ ჰქვიან, რომ მეტს იტვისო“. მას ირემბეწვავც ურევია ყველაზე მეტი რაოდენობით სხვა ჭურებთან შედარებით.

კეძეველაჯ, იგივე ფამფარა მატყლნ შემოდგომის მატყლია გრძელი, მქისე და თხელი; მას ირემბეწვავც ურევია ყველაზე მცირე რაოდენობით.

ბატკნის მატყლი, ანუ კრაველიც სამჭურა არის: გძლოან, კეძეველაჯნ, ხუჭუჭაჯნ, ე. ი. ყვერის, ყურის, თვალების და სახის გარეშემო აღვილების ნაკრეჭაჯებნ; ის რბილია და კარგი.

გრძლოან და ბუღიან მატყლს არჩევენ ქსლისათვის, კეძეველაჯს — ჩითე-ვისათვის, ხუჭუჭაჯს — ქულებისათვის.

ნაზღის (ნართის) დამწადება. დიაცები ქსოვისათვის ჯერ ბაწარს დაწადებენ და მერე ქსოვას შეუღებებიან. საქმე იწყება შემოდგომამდე და თავდება გაზაფხულზე. ლინობისთვეში მატყლს არჩევენ, ცლებენ ცხვრის მატყლსაც და ბატკნისასაც; გადარჩეულ მატყლს რეცხავენ; ამისათვის ნაპარსს (ერთი ცხვრის მატყლს) წინასწარ სამ-ოთხ ნაწილად გაყოფენ. ამ ნაწილებს ეწოდება ტულაპა; ამ ტულაპებს გარეცხავენ, გააშრობენ და ისე შეინახავენ (მათაც ისევ ტულაპი ეწოდება); გიორგობისთვეში ჩეჩენ (საჩეჩი გიორგობისთვეში უნდა გათავდეს). ქრისტიანობისთვეში და იანვარში აზღავენ (ართავენ), თებერვალში წაძხვენ (გრეხენ), მარტ-აპრილში ქსელს ხქსოვენ.

ვისაც ბევრი მატყლი აქვს გასაჩეჩი, ის მჩეჩელაჲ დიაცებს დაუძახებს. დიაცები თვალისკიდისას (ე. ი. დაბინდებისას) მივლენ და მუქთად შევლიან მატყლის ჩეჩვას¹. როცა ვახშობის დრო მოვა, ვახშამს აკმევენ. მერე კიდევ ჩეჩავენ; როდესაც მამალი იყივლებს, მაშინ საბეწვეს აკმევენ (ვისაც რა აქვს, იმას აკმევენ). ამის შემდეგ მჩეჩელაჲს სახლებში წავლენ. ასეთ საქმეზე იტყვიან: მჩეჩელაჲს მუვანანავ. მჩეჩლებს ეძახიან მარტო ერთ საღამოს; თუ მეტი გასაკეთებელი მატყლი აქვთ, მაშინ თვითონ აკეთებენ.

მატყლი თუ საფლასედ (საფარდაგედ) უნდათ, ერთხელ ჩეჩენ; თუ სატოლედ (საშალედ), — ორ-სამჯერ. თუ შედებვა უნდათ (მაგ., ტოლისათვის), მაშინ ჯერ ერთხელ გაჩეჩავენ, მერე შედებავენ და შემდეგ კიდევ ორჯელ გაჩეჩენ.

მატყლს რომ დარეცხავენ, შემდეგ პირველად დაჩეჩავენ და შეკონავენ ისევ ერთად; ამ პირველ დაჩეჩილ-შეკონილ მატყლს ეძახიან ჭაბილაჲს. მატყლი საჩეჩელზე იჩეჩება. აქ მატყლის წვერ იმარჯვებ, ძირ იწეწებ, ე. ი. წვერი იმარჯვება, ძირი კი იწეწება, ანუ ზევითა გრძელი და კარგი მატყლი ცალკე ერჩევა და ცალკე კეთდება; ის არის წვერნი ან წვერ-მარჯვებ. რომელიც ძირს რჩება, ის არის კვირტი ან ძირ-გაწეწილაჲ. პირველიდან ტოლებს ქსოვენ, მეორიდან — ფლასებს, ტომრებს, ხაკებს.

ამის შემდეგ წვერს, ე. ი. კარგ მატყლს, მეორედ გადაჩეჩავენ და დააკერვლებენ, ე. ი. კერეულად, ანუ კერეულად (ფაროდ) გამოიყვანენ, ანუ გააკეთებენ.

კერეულს კელტარაჲზე (თითისტარზე) გააზღვენ (დაართავენ). ამისათვის კელტარაჲს ატრიალებენ სახრელში (ტარის სატრიალებელი); სახრელს სატრიალებელ ადგილას პოხილს (ნაცარში არეული ძროხის ქონი) უსვამენ, რომ კელტარაჲმ სწრაფად იტრიალოს. ამგვარად, კელტარაჲზე გაზღვიდან გამოვა წვერი. ორი ან სამი წვერი შეერთებული არის ღოლი. კელტარაზე გაზღულ (დართულ) ბაწარს ეწოდება ნაზღი (ნართი).

ერთ კელტარაზე რამდენიმე, სამ-ხუთ, კელტარაჲს დაახვევენ; მას წახვეულაჲს ჰქვია; წახვეულაჲს ამოხკსნიან და დულუჲყაჲდ (გორგლად) გააკეთებენ სამ გირვანქას წონით.

მერემ ჯარანზე დასძახავენ (დაპკრეხავენ) ერთ ნაზღს წაღმა, მეორეს — უჲულმა. პირველს ჰქვია წაღმართაჲ, მეორეს — უჲულმართაჲ. დაძახულ (დაგრეხილ) ბაწარს ამოახვევენ დულუჲყაჲდ (გორგლად). ერთი დულუჲყაჲდ მაგრადაა ნაძახი და იხმარება თხოვრად, ე. ი. დასაქსავად (დასაქსავი ბაწარი) ან საქსელედ, მეორე კი ფონაჲს (ფომფლეა) და იხმარება ხინდედ, ჩასაყარად

¹ მატყლის წეწვა, მატყლის ხელით გაკეთებას ნიშნავს.

(ჩახაყარ ბაწარბ) ან ხაქსოვად (ზედად). სატოლე, საფლასე და სახურჯინე ბაწარბინე
 რი ჩვეულებრივ ორწვერია, საჩითე და საწინდე — სამწვერი.

სამ გირვანქის ვაზდვას უნდებიან ორი კვირა, დამძხვას — სამი დღე.

ასე დამზადებულ ნაზღს (ნართს) სახლის კერზე ჩამოკიდებენ, [მას] ხაქს-
 ლოს ჭარანტრებს უწოდებენ.

თუ ნაზღი (ნართი) უნდა შეღებონ, მაშინ მას დაშიტავენ (დააშულოებენ;
 შიტეა — შულო) და ასე ჩადებენ საღებავში. შიტეს ლებავენ როგორც ფლასი-
 სათვის, ისე წინდისათვის (ტოლისათვის კი ადრევე, პირველი გაჩეჩვის შემ-
 დევ ლებავენ, როგორც ეს ზევით არის მოხსენებული).

საზღადი (სართავი) იარაღი. მატყლის ვასაზღადი (დასართავი) იარაღი არის
 კელტარა და სახრელი. კელტარაჲ ჩვეულებრივი ტარია ხისა. სახრელი ფიქ-
 ვის ხისაგან ვაკეთებული სატრიალებელია ტარისა; იგი ოთხკუთხია. ზევითა
 მხარეს აქვს საზღავჯ გულწ, ე. ი. მრგვალი და ოდნავ ჩალრმავებული ადგილი
 შუა ნაწილში; გულიდან კუთხეებისაკენ მისდევენ ბოძებ. ვერდარს მხარეს
 აქვს ოქის ხანახავაჲ, ე. ი. კევის შესანახი ადგილი. ის ამოთხრილია და აქვს
 თავის სახურავაჲ, რომელიც შეეყრება ვადარულ ადგილებში. ძირს აქვს ისე-
 თივე ამოთხრილი ციცაქის საჭმელაჲ, სადაც ციცას რქეს ჩაუსხამდენ ხოლვე
 („კოლვაოწ იყვ, რომ არ გვეჰამიაო“) და [აქვს] აგრეთვე ექვის ფეხი.

სურ. 22 სახელი

სურ. 23. ქარას ბორბალი

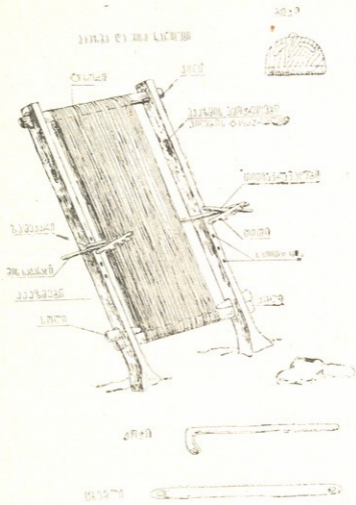
სახრელის ზედაპირი და გვერდები ხშირად ნაჭრელით არის შემკული.

ჭარანწ ნაზღის (ნართის) სამახი (საგრები) მოწყობილობაა ხისა. ის სხვა-
 დასხვანაირია, სახელდობრ: ა) თბეებიან ჭარანწ [რომელსაც] აქვს [შემდეგი] ნა-
 წილები: კუნდწ, ისარწ, ორი ფეკწ, ლერძი საკელით, თბებწ უვარჯნებით, ორი
 ყაყატოა, ღვედწ, ფეხებწ წინ ორი ბატებით; ჭარანტარწ შუშანასით. ბ) ბორ-
 ბლიან-ფერსოიან ჭარანწ, როდესაც ბორბალია ფერსოთი გამართული. გ) მირ-
 გველაჲ (მრგვალი) ჭარანწ ერთიანი, ანუ გლუა ფიცრისა არის.

ტარაკუაჲ ბაწრის დასაშიტავი, ანუ დასაშულოებელი მოწყობილობაა.
 აქვს [შემდეგი] ნაწილები: კუნდი, ანუ ხის მორგვი, რომელშიაც ჩასმულია
 ბოძი. მასზე ჩამოცმულია ჭვარედინად ვაკეთებული ორი თბე, რომელსაც ნა-
 პირებისაკენ აქვს ოთხ-ოთხი კერელი. ამაში უშუქამენ (ურკობენ) ჩხირებს იმ
 სიშორეზე, რა სიდიდისაც უნდათ შიტე (შულო). მას დულუყაცდან ბაწარს შე-
 მოახვევენ. მერე დულუყას (გორგალს) ხოკერით გვერდზე დადებენ, თითონ
 ტარაკუაჲს ატრიალებენ და ბაწარი ეხვევა ზედ. მემრე ამოიღებენ შიტეს, ვაუ-
 კეთებენ საკელეს და ჩამოკიდებენ.

საქხოვი მოწყობილობა — აკაზმა. ქსელს ქსოვენ აკაზმაზე. აკაზმა ხერხა აქვს ნაწილები: აკაზმაი (საკუთრივ) სიმაღლის ხეებიან ორი; ესენი მთავარი ნაწილებია; თვითეულს აქვს: თავი, ტანი — წელით და ძირი. თავთან და ძირის ზევით, გვერდიდან აქვს ორი დიდი ხერელი; მაღლა, შუა ნაწილთან აქვს სა-

სურ. 24. აკაზმა და მისი ნაწილები

თითაცები, ე. ი. ამოჭრილი ადგილები სამიდან შეიღამდე.
 ვილი — გარდიგარდმო გასადები ორი გრძელი, მრგვალი ხე, ბოლოები სოლისებურად გაბრტყელებული აქვთ.
 საშეგარჩე შის ამოსახვევი გრძელი და მრგვალი ხეა.
 შის ხატანაზე საშეგარჩის დამხმარე წვრილი ხეა, რომელსაც ხმარობენ შის დების დროს; დაქსელვის დროს თანდათანობით აძრობენ.

2 შე — დგიმი, სამად, ოთხად მოკეცილი ბაწარია ქსელისა.

გარაჯნ გრძელი და მრგვალი ხეა ქსლის გასარჩევად.

წიბოა წერილი და გრძელი ჯოხია ორი: პირველი ქსლის დასამაგრებელსა და მეორე — შისა.

სოლნ ორი არის, იხმარება ქსლის დასაქიმადა; უკეთდება ძირითა [დაბლი-თა] ვილთან.

თითნ ორია; ისინი კვადებიანი ხეებია; მათზე ჩამოებმება საშევარი.

ცხემლნ ბრტყელი გრძელი ხეა; ბოლოებზე აქვს ენები, მათზე დაეხვევა ბაწარი ქსლის მოსაქსოვად.

ქოჭნ კავი ხისა, გარაჯის ასაწევ-დასაწევი (ქოჭით გარაჯს მნეყვან-წნეყვანენო).

ბებნ, ხის იარაღი ქსლის დასაბეჭად.

ტარნ ძველი, ვაცვეთილი ტარია, ხმარობენ წიწუს მაგიერ ქსლის გასაწროებლად.

წიწოა, წიწუა ქსლის გასაწროებელი ბრტყელი, წელწვრილა ხეა; ეხლა მის მაგიერ ტარს ხმარობენ (ტარის კოჭით ასწროებენ); იტყვიან: „ტარით ვსწიწათო, ტარი სიბუქსაიაო“. ბეჭვის დროს წიწუს ბეჭზე ადებდენ ზოლმე, ხში-სათვის. წიწუს ხმა შორს გადიოდა სოფლიდან.

კვედაა ხის უროა, სოლების შესაყრელ-გამოსაყრელი.

საჯდომანნ ფიცარი ქსლის წინ გადებულ ფიცარია დიაცის დასაჯდომად.

ქსოვა. ქსოვენ ტოლს, საფენს, ხურჯინს, ჩანთას, სათიკვაცს, ჩულს, ტომარას, ხაჯს და სხვას. ყველაფერი აკაზმებზე იქსოვება.

ტოლისათვის იხმარება წმინდა ნაწდნ (ნართი), საფენისათვის კი — კვრ-ტოც.

ტოლის, საფენის და სხვათა მოქსოვა როცა უნდათ, მაშინ ამზადებენ ქსლის ჭარანტარს (ე. ი. ბაწარს) ექვს-შვიდ გირვანქას. საქსლოში ან სხვაგან დაწყებებენ აკაზმებს ისე (იმ სიმაღლეზე), რომ მქსავებები (დამქსავებები) მიუღდგენ და დაქსონ თხორი (თხორი დასაქსავი ბაწარი არის; ხინდე — ჩასაყარი ან სატარებელი ბაწარი). მერმე იღებენ ორ ჭარანტარს, ე. ი. ბაწარს წალმართ და უყუღმართ დულუჯაყებს და საქსავაც ხოკერში ღებენ. ხოკერი შუაზე ფიცრით ან ჯოხით არის გაყოფილი ორად და თვითულში თითო დულუჯაყ ღვეს: ერთში წალმ-დაგრებილი, მეორეში — უყუღმ-დაგრებილი. იმ ხოკერთი თხორს ჰქსავენ აკაზმებზე. ჰქსავს ორი მქსავაჯნ (რომელნიც დაქსვის დროს ხოკერს ერთმანეთს აწყვიტან) ან კიდევ, დაწყებისას — ორი და მერმე თავადაც (მარტო ერთი, თავად).

თხორს ესე ჰქსავენ: ორივე დულუჯაყს წვერებს მოაბამენ ჭვევითა ვილზე, დადებულ წიბოზე, რომელიც (წიბო) ჯერ ხელით უჭირავთ, მერმე კი თვითონ თხორი დაიჭერს მას. აბამენ ამრიგად: მარცხენა ხელის ორი თითით ბაწარის ორივე წვერს დაიჭერენ წიბოზე, მარჯვენა ხელით კი ბაწარებს ორ (სალოკ და შუა) თითზე გადაიხვევენ და წიბოზე გამოშატავენ (გამოყულდავენ): ორივე ბაწარს ერთნაირად ატარებენ ხოკერთი: ვილის ქვეშ გაატარებენ, ზევითა ვილზე გადმოატარებენ, წიბოსთან ჩამოიტანენ და წალმართას გამოშატავენ ქვეშ, უყუღმართას — ზედ. თან თხორს ჰქსავენ, თან დაქსულსაც ასწორებენ ხელით, ე. ი. ერთმანეთის ახლო მიჰყავთ. ესე ჰქსავენ თავიდან ბოლომდე და უკანასკნელადაც ისევ წიბოზე ამარებენ. ამის შემდეგ აკაზმებზე გაუყუთებენ თითებს. თითებზე საბლით ჩამაწყმენ (ჩამოაბამენ) საშევარს და ამ საშევარზე

შეს ჩუხედებენ (შის ჩადება; შეა ამოსაკრები ბაწარია). ვილის წიბოსთან გამტარებენ მეორე წიბოს; თხორის ქვეშითა ღოღებს მალლა მოაქცევენ, მალლათას — ქვეშ. მერმე საშევარზე დადებენ მესამე წიბოს; მოაბამენ ერთ ღოღ ბაწარს, რომელსაც შეა ჰქვინა. ჩაატარებენ ქვეშ, ამოსდებენ თხორის ერთ (მალლთა) ღოღს, ამოიყვანენ (შეს) საშევარზე; აქვე დაატანენ **შის-სატანაქს** და ისევ წიბოზე გამოშატავენ, ე. ი. გამოყულთავენ (წიბოზე ისევე, როგორც ზევით, ჯერ ხელით უჭირავთ, შემდეგ კი შით დამაგრდება; შის-სატანაქს წიბოს ქვეშ უდებენ და თანდათან წინ სწევენ, წინისაკენ აცურებენ, ე. ი. დადებულ შეს გამოუყრიან ნაწილობრივ და თანდათან წინ სწევენ, რომ ახალი შეა ჩაუდვან: ამას იმისათვის აკეთებენ, რომ შეა ფონად, ანუ მოშვებით იყოს). წამოიღებენ შეს იქიდან და საშევარს ამოუტარებენ ქვევიდან და ახლა უჯანიდან გამოშატავენ წიბოზე და ასე მისდევენ ბოლომდის; ერთნაირ დაგრებილ ღოღებს ამოაბამენ და მეორენაირს კი ძირს არჩენენ. მერმე შეს საბოლოოდ გამოშატავენ წიბოზე; შის-სატანაქს სულ გამოაცლიან და მეორე წიბოსაც გამოაძრობენ. ბოლოს საშევარს ასწევენ თითებზე და შიანი, ანუ შეჩადებული, ანუ შეამოყრილი თხორი მალლა აიწევეს და გნჯრჩევის (გაირჩევა), ანუ გნჯურების (გაიყრება).

შემდეგ გარაქს გუხედებენ (გარაქის გაგდება, ე. ი. გაყრა) საშევარს ზევით, ანუ საშევართან შიან ღოღებს დაბლა დაარჩენენ და უშეოს მალლა ამოიღებენ გარაქის წაის, ანუ წასვლის დროს შიანი ღოღები მალლა რჩება, უშეო დაბლა ჩადის, გარაქის მოის, ანუ მოსვლის დროს კი — პირუკუ.

ამის შემდეგ ქსელს ვასოლავენ: ვილის ზევილი შეუყრიან სოღებს კვედით (ხის ურო), გაქიმვენ და გამართავენ და ქსელი უკვე საბოლოოდ მზად არის მოსაქსოვად. ბოლოს აკაზმებს მალლა ასწევენ და ფეხზე დნჯუნებენ, როგორც უნდა იდგეს ქსოვის დროს და დაიწყებენ ქსოვას.

ეს ქსელი არის ფლასისა, ტოლისა, ხურჯინისა, ჭეჯინისა და სხვათა.

ქსოვენ ცხემლით ან ქუედოთი. ტოლს, მიხიან ფლასს და სხვას ქსოვენ ცხემლით, სახიან ფლასს და სხვას კი — ქუედოთი. ცხემლზე აგებულია ბაწარი; ის ერთიანად გაყურება თხორს, გაიტანს ბაწარს და ერთიანად ქსოვს ქსელს. ქუედო ნეკია; ის ნაწილ-ნაწილ ქსოვს; ქსელს რამდენიმე ქუედო უნდა.

ტოლს, მაგალითად, ასე ქსოვენ: დაჯდება დიაცცი ქსელთან, გარაქს წიხყვანს (ე. ი. ასწევეს) ან მნჯყვანს (დასწევეს) ქოჭით (კავით); ქსელ გნჯრჩევის (გაირჩევა), ანუ გნჯურების (გაიყრება, ე. ი. შიანი და უშეო თხორი შეიცილება: ერთი მალლა მოქცევა, მეორე — ქვეშ), პირველად სქელ ბაწარს ვაატარებს. მერმე ისევ გაპყრის ქსელს, წიწუთი ან ტარით ვასწიწავს, ანუ ვასწორებს (წიწვა), თითო პირ ხინდეს ვაიტანს, თანაც სქელ. ორკვე ბაწარს ვაყოლებს და ტარის წვერით უაკაკობავს (ე. ი. ხინდეს ასწორებს თხორში, რომ წარამარა ნაქსოვი არ გამოიდგას) და მერმე ბეჭით ჩაბეჭავს. ბეჭზე წიწუ უჭირავს ხმისათვის (პირველად თხლად ბეჭავს, რომ ბეჭის კმილებში, ანუ კბილები ვილს არ მოხედეს და არ დაიმტვრეს, მერმე კი, როცა ვაიმართება — მაგრა). ამის შემდეგ ბაწარს ვამოაძრობს, ქსელს ისევ ვაპყრის, ვასწიწავს, ხინდეს ვაატარებს და ჩაბეჭავს და ასე ქსოვს მთელ ტოლს ბოლომდის.

ქსოვაში ერთ თითს რომ შნჯთავებს (შეათავებს), მეორე და სხვა სათითეში შედგამს (ამაზე იტყვის: „ერთ თით შევათავავ, მეორე თითში შევდგივ“ და სხვ.). თითონაც საჯლომელს ცნქმალლებს (აიმაღლებს) და მალლ დაჯდება

როცა მაღლითა თითებსაც შეჯათავებს, მაშინ ქსელს მსჯღონაებს (მოუშვებს მოაბოშებს), სოლებს გამოუყრის, ქსელს ჩამოსწევს და ისევ ქვევიდან და ასე ბოლომდე.

როცა ქსელი ძნელად იყრება, [მქსოველი] იტყვის: „მეტაჲ ჰირიან საქსოელაჲვ“, ანუ „მაგარ საქსოვიაო“. როცა ქსელი თავს გადმოჩინდება (ე. ი. ზევითა ვილზე გადმოვა), მეზობელს ან სხვას ეტყვის: „ქსელ თავს გადმოჩინევ, ჰოუს არ მომტაცებავ“. ან მისი სიტყვით, ან მის უთქმელადც ჰოუს მოსტაცებენ, დაუმალავენ და სანამ ერბოიან ყვავს (ერბოთი ვაზუელილი კალია) არ აჰმევენ. არ გამოუჩენენ.

ვაჭრის დროს თუ ვინმე შეესწრება, მქსოვარაჲს ხელებს დაუქერს: „თუ კოტორს (გულიან ქადას) არ გამომიცხობავ, არ გაავაჭრევიებაჲ ქსელსავ“ და, როცა დაპირდება, მაშინ ხელებს აუშვებს და მქსოვარაჲ ვაჭრის ქსელს.

თხორი მთლად იქსოვება, მხოლოდ ბოლოში რჩება 12 ვერშოკი, რომელზედაც ის უნდა გაიკრას.

ტოლის თავი და ბოლო ღია, ანუ დაუმარებელია, ფლასს კი თავში ნაწიბური აქვს, ბოლოში — ფაჩუჩები, ანუ ფუნჯები. ნაწიბური ფლასრიავე თხორის ბაწრებია გადაწული ჩხირით; ფაჩუჩი, ანუ ფუნჯი თხორისავე ბაწრებია, გამონასკული (გამოკვანძილი) და გრძლად ჩაშვებული ბოლოზე.

მქსოვარაჲ ტოლს ვაჭრის, ჩამწილებს და საპონწყალში დნულბობს: მემრე ლასტზე ფეხით თელავს, შემდეგ რეცხავს; ბოლოს, თუ უნდა, შეღებავს. თუ არა და გარეცხილ ტოლს ვასაჰიზად მრგვალ კუნძიან ზეს ჩაუღებს და ვასაშრობად ჩამოაქიდებს და ასე ვაშრება.

ტოლებს ქსოვენ დაახლოებით შვიდ-რვა მეტრს. დღეში „კარგაც მქსოვარაჲ“ ქალი ორ მეტრ ტოლს მოქსოვს. ტოლს ყველა ოჯახში ქსოვენ. მოსახლეობა იმით იმოსება.

მოქსოვის ფასი გირვანქობით არის: რამდენი გირვანქაც მოიქსოვება, იმდენი თუმანი ღირს; მაგ., ექვსი გირვანქა რომ იყოს, ექვსი თუმანი ეღირება. თუ ყველი გირვანქა 5 მან. ღირს, მაშინ ერთი გირვანქის მოქსოვაში ორ გირვანქა ყველს გამოართმევენ და სხვა. საერთოდ საქმე შორიგებაზე არის.

ტოლი არის შალი. ტოლი სხვადასხვანაირია, სახელდობრ:

1. სოღურაც ტოლწ. ქსოვენ წალმ-უკულმართაც ბაწრისაგან; აქვს ნაჯარწ, ანუ ზოლებრი ხაზები გარდიგარ (გარდიგარდმო). ფერად ლეგაც არის და ჩაშაო ლეგაც. ხმარობენ კაცის ან დიაცის სალაზათო ჩოკისათვის.

2. წალმართაც ტოლწ. ქსოვენ წალმართაც ბაწრისაგან; ნაჯარწ არა აქვს. ფერად შავია და სხვა ფერი. ხმარობენ კაცისა და დიაცის ტანისამოსისათვის.

3. ორმაგულაც ტოლწ. ქსოვენ წალმართაც ბაწრისაგან; ორი შე უძვეეს, რომელიც ერთმანეთში აღის-ჩადის; ქსოვაში ერთმანეთს ენაცვლებიან. იწიწაცებს უკულმა ატრიალებენ და ისე ქსოვენ (იწიწაცწ სწორი რკინია; ხმარობენ საშევრების შუაზე; ის ორ სამევეარს შიგ ჩეწყრება. ორი იწიწაც უნდა). ფერად შავია და სხვა ფერიც. ხმარობენ კაცისა და დიაცის ტანისამოსისათვის.

4. შეყრა ტოლწ. ქსოვენ წალმართაც ბაწრისაგან სამ დოლად (სამ წიბოს

შენიშვნა: ორმაგულაც და შეყრა ტოლწ ერთნაირი ტოლია; მათ ერთნაირად ქსოვენ, მხოლოდ ორმაგულაჲს იწიწაცებს უკულმა ატრიალებენ.

ატანენ, მესამე შუაში „თავად“. ანუ თვითონ აღის-ჩადის). ის ელმად იქსუფეჭუნული „შვიოტივით“. ფერად მეტწილად შავია. ხმარობენ სადიაცო ჩოქისათვის.

5. ცალპირაჲ ტოლწ. ქსოვენ კაი მატყლის წალმართაჲ ბაწრისაჲან. ის წმინდა და თხელი ქსოვილია. ფერად თეთრიც არის და შავიც. ხმარობენ კაცის საჩოკედ.

6. სადიაცო ტოლწ. ქსოვენ წალმართაჲ ბაწრისაჲან; ის სქელი, უბრალო მატყლის ქსოვილია. ფერად წენგოსფერია. ხმარობენ დიაცის საჩოკედ.

7. ქისტურაჲ ტოლწ. ქსოვენ წალმართაჲ, ან წალმ-უყულმართაჲ ბაწრისა-გან. ის ცალკეცაჲ, ანუ ერთკეცაჲ არის; მეორე ღოღწ არ სტანაჲ. მას თუშები ქსოვენ. ქისტებიც თურმე ესევე ქსოვენ. ფერად არის თეთრი, შავი, ლეგა, წითელი და სხვა. ხმარობენ ბაღღების (ბავშვების) ტანისამოსისათვის.

სურ. 25 ფლასი (უნწულა)

8. საიმრიგო ტოლწ. ქსოვენ წალმართაჲ ბაწრისაჲან; ის საშინაო, ანუ გინდ რაჲში საკმარ ტოლია. ხმარობენ საბნის, ლეიბის ან ბალიშის პირად, საშინაო ტანისამოსადაც. ფერად ყველა ფერი არის.

შენიშვნა: სიტყვა საიმრიგო ნიშნავს როგორც საშინაოს, ისე სავარეოსაც.

9. საკაცო ტოლწ. უწინ ქსოვდნენ წალმართაჲ და უყულმართაჲ ბაწრისაჲან. როცა საშალვრედ უნდოდათ, წმინდასა ქსოვდნენ; ის იყო: ზოლიანწ (სიგრძეზე); კაჭკაჭაჲ, ანუ კიბე-კიბე ნაჭრედწ; კროლაი: „ერთად ღოღწ თეთრწ ხქონდ, მეორე შავწ“.

როცა საქათიბედ უნდოდათ, მამინ იყო: ლურჯ გაჩეჩებულწ, ანუ ცოტა თეთრწ და ცოტა ლურჯშერეული.

10. სამემცხვარეო ტოლნი. ქსოვდნენ წალმართაჲს, ან უყუღმართაჲს, ან წალმ-უყუღმართაჲს ბაწრისაგან. ის მსხვილი ტოლია. ფერად არის თეთრი შავი. ხმარობენ მემცხვარეების ტანისამოსისათვის.

ტოლის სახელები — სოლურაჲს, წალმართაჲს, ორმაგულაჲს და სხვა, მათი სხვადასხვა ხერხით ქსოვას აღნიშნავს.

ტოლის თხორობა ერთი ფერისაა, ხინდუ კი იმავე ან სხვა ფერისა.

მოქსოვილი ტოლი ფერად არის: თეთრი, შავი, ღვია, ჩაშაო ღვია, ე. ი. მოშაო ღვია; ლურჯგაჩეხებული, ე. ი. ცოტა თეთრი და ცოტა ლურჯი; წინგოხ-ფერი, კაჭკიჷაჲს თეთრი და შავი, ერთმანეთში ნაწყვეტებად შერეული, პრელ-პროლაჲ ცალი წვერი შავი, ცალი — თეთრი, მოლეგო ფერს იძლევა.

საფენი არის: ფლასი, საგორავი, ჭეჭიმაჲს, ხალიჩაჲს, კვირტულაჲს და ტოლიკაჲს.

1. ფლასს ეწოდება ძველ მოქსოვილ ფარდაჲს, ახალ მოქსოვილს კი ფარ-დავი ჰქვია.

ფლასს არის: ერთიანაჲს და ამბულს. ერთიანაჲს ფლასს ერთიანად არის მოქსოვილი ორი მქსოვარის მიერ. ამბულ ფლასს კი მოქსოვილია ერთი მქსოვარის მიერ ორ ნაჭრად და ეს ნაჭრები ერთმანეთზე არის ამბული, ანუ ამბული გვერდი-გვერდ.

ფლასის ნაწილებია: წალმა პირს, უყუღმა პირს, წინა პირს, ე. ი. თავი, ანუ ქსოვის დაწყების ადგილი; მას დასაწყისში აქვს შიბს, ე. ი. ფლასისავე თხორობის დაწული ბაწარი. უჯანა პირს, ე. ი. ბოლო; მას აქვს შიბს (ისეთივე); ნახკეებს, ე. ი. კვანძები; ფუნჯებს; ნაპირს, გულს, შუგულს (შუაგული).

სახით ფლასი ხან სადაა, უმეტეს ნაწილად კი პრელს, ე. ი. შემკული სხვადასხვა სახეებით.

პრელ ფლასს აქვს: ტანს, ე. ი. ადგილი, ანუ ფონი და ნაჭრელი. ტანი საზოგადოდ შავია, ნაჭრელი კი თეთრი და სხვა ფერი (საგორავისა, ჭეჭიმისა და ხურჯინის ტანიც შავია; ჩითასი ძველად შავი იყო, მიხიანი, მერმე კი — შავიც და თეთრიც; წინდას ზოგს თეთრი ტანი აქვს, ზოგს კი — შავი).

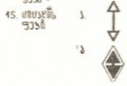
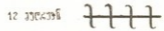
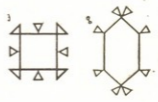
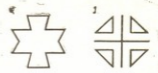
ნაჭრელი არის: თვალი, ნაფოტაჲს, პირკვანაჲს, აღვის ხეი, ჩადუნაჲს, ჭარანაჲს, კუბატაჲს, დოდიკის კავს, კანჭულაჲს და სხვა.

შენიშვნა: ფლასის ნაჭრელებს უწინ ჩით-წინდაცსაც უკეთებდნენ თურმე. სოფ. დოჭუტს მცხოვრებმა, ერთმა მოხუცმა მანდილოსანმა მიაგებო: ნაჭრელი მოკერებაზე იყო, ვისაც შეეძლო ერთსა და იმავე ნაჭრელს „ფლასსაც უზამდა და ჩითა-წინდაცსაცო“. ეხლა კი ფლასისა და ჩითა-წინდაცის ნაჭრელები ზოგი ერთნაირია, ზოგი განსხვავებული. ფერებში სპარბობს თალხი.

ფლასს ჰქსოვენ ან ქუთდობებით, ე. ი. ნეკით (როცა ის პრელი, ანუ სახიანი უნდათ) ან ცხემლით (როცა სადა უნდათ).

I ქველი, ნატარელი

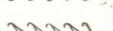

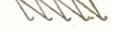

1. თვენი ანუ თვენი
2. ანუ თვენი
3. თვენი ანუ თვენი
4. თვენი
5. თვენი
6. თვენი
7. თვენი
8. თვენი ანუ თვენი
9. თვენი ანუ თვენი
10. თვენი

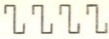
16. პედაგოგიკის
სახელი
17. სავაჭრო
18. სავაჭრო
ბანკი
19. სოფლის
სახლი
20. მკვლევარის
სახლი
სამუშაო
სახლი
21. სავაჭრო
სახლი
22. სავაჭრო
სახლი
23. სოფლის
სახლი

24. სავაჭრო
სახლი
25. სავაჭრო
სახლი
26. სავაჭრო
სახლი
27. სავაჭრო
სახლი
28. სავაჭრო
სახლი
29. სავაჭრო
სახლი
30. სავაჭრო
სახლი

სურ. 26 ბ

30. 33333333	ա. 	30. 33333333 բ.
31. 33333333	ա. 	31. 33333333 - 33333333 բ.
32. 33333333	ա. 	32. 33333333 ա.
33. 33333333 33333333	ա. 	33. 33333333 33333333 ա.
34. 33333333	ա. 	34. 33333333 ա.
35. 33333333	ա. 	35. 33333333 ա.
36. 33333333 33333333	ա. 	36. 33333333 33333333 ա.
37. 33333333 33333333	ա. 	37. 33333333 33333333 ա.
38. 33333333 33333333	ա. 	38. 33333333 33333333 ա.
39. 33333333 33333333	ա. 	39. 33333333 33333333 ա.
40. 33333333 33333333	ա. 	40. 33333333 33333333 ա.
41. 33333333 33333333	ա. 	41. 33333333 33333333 ա.
42. 33333333 33333333	ա.	42. 33333333 33333333 ա.

42 მონეტარული
(4160)

43 აკაკი

44 ბიბლიის აკაკი

45 აკაკის მონეტარული

ა

ბ

46 აკაკის მონეტარული

47 აკაკის მონეტარული

48 აკაკის მონეტარული

49 აკაკის მონეტარული

50 აკაკის მონეტარული

51 აკაკის მონეტარული

52 აკაკი 31

53 აკაკი 3

54 აკაკის მონეტარული

55 აკაკის მონეტარული

56 აკაკის მონეტარული

57 აკაკის მონეტარული

58 აკაკის მონეტარული

59 აკაკი

60 აკაკი

61 აკაკის მონეტარული

62 აკაკის მონეტარული

— ცხრილი თეატლის ნაპრელია; აბრეშუმის ფერადი ძაფით ატყევენ და
ქარგი. საქართველოს
ხელნაწილები

ახალი ნაპრელი: კაცნ (მდგომარე დონიჯით და სხვა); ირემნ (რქინი); ფურნ; მატარებელნ; თვითმფრინავნ; მამალაყნ; ჩიტნ; ქათამნ; ქოთანნ ყვავი-
ლებით; ტოლჩაა; ხელადაყნ; ჩარექაყნ; კალათაყნ ყურიანნ; ტოტიან ხეა;
ყვავილებნ; ბურთვნ (ბურთი); მასკელავნ (ვარსკვლავი); კლიტე-გასალებნ;
ცხენის ბალიშნ; ბანტიან ნაპირნ. ძველი ციცაყის-ფეკნ და სხვა.

შენიშვნა: აქვე მოვიყვან მცირე ცნობას ცის ვარსკვლავებზე, რომელიც
ჩაიწერე სოფ. ომალოში. ვარსკვლავები არის: 1. ხარიპარიაცი, 2. ცისკარნ,
3. გუთნეულნ, 4. ჭარაყები — ვარსკვლავების მწკრივია, 5. მრავალან, 6. ცულ-
თოჯაყები — ნამგალსა ჰვავს: ისინი გაზაფხულზე მრავალას მისდევენ ერთი
საბლის დაშორებით, ზამთარში კი შორი-შორს არიან. იგივე უნდა იყოს „ცულ-
თოჯის ტარაყები“.

ქსოვის დროს, ერთი ფერიდან თანდათან მეორეზე გადასვლისას, ერთი
მეორეს ეტყვის: „თეთრ (ან სხვა) გადაყყენე“; სახე რომ დასრულდება —
„მოსწყვიტე“; შუაში როცა თვალთა ჩასახმელი — „თვალ ქუცსვივ“ (ჩაუსვიო).
თუ ღოლი ჩაწყდა, იტყვიან: **ღოლ ჩამიწყდა-აო.**

2. **საგორაყი** გრძელი სახიანი (ნაპრელიანი) საფენია: მას კედელზედაც
კიდებენ და მეჭვებაც შლიან.

3. **ჭეჭიმი** ხალურად ნაქსოვი ჰავლიანი (ბოჭკოიანი) საფენია.
ჭეჭიმი საზოგადოდ ჰავლსა ჰქვიან, მაგრამ ჭეჭიმი მოქსოვილ საფენსაც
ჭეჭიმი ეწოდება. ჭეჭიმი აქვს, მაგ., ხურჯინსაც, ჩანთასაც და სხვ.

ჭეჭიმი ფლასადაც იქსოვება. ე. ი. ოთხკუთხად და საგორავადაც, ანუ
გრძელ ოთხკუთხად. პირველს ჰქვიან ჭეჭიმიან ფლასნ, მეორეს — ჭეჭიმიან სა-
გორავნ.

ჭეჭიმნ, ანუ ჭეჭიმიანი საფენნ, ან მთლად ჭეჭიმით არის ნაქსოვი, ან ნაწი-
ლობრივ (არე) სადა ფლასად და ნაწილობრივ (ნაპრელი) ჭეჭიმიად. პირველს
ჰქვიან ბითუნ ჭეჭიმნ, მეორეს — თხელაყ ჭეჭიმნ.

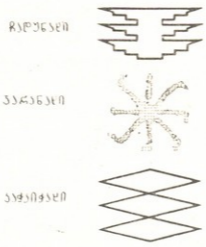
ჭეჭიმი იქსოვება ისევე, როგორც სხვა ნაპრელიანი საფენი, ოღონდ მისი
სამი ღოლი (წვერი) ორ ღოლზე ჩამოეცმება და მოეჭრება; კიდევ ისევე ჩა-
მოეცმება და მოეჭრება და სულ ასე გაგრძელდება ბოლომდე. ჭეჭიმნ თუ კვირ-
ტისაა, ე. ი. ხველი (სქელი), მაშინ ორი ღოლი უნდა; თუ წმინდა ბაწრისაა —
სამი-ოთხი ღოლი; ის ჩამოეცმება თხორის ერთ ღოლზე.

ჭეჭიმს აქვს იგივე ნაპრელები, რაც ჩვეულებრივ ფლასს-საგორავს.

4. **ხალიჩაყნ** სადა ან მიხიანი (გარდიგარდმო ზოლიანი) უბრალო საფენია
სქელი ბაწრისა. ხმარობენ სრავლის დასაფენად (სრავალი არის გასაშრობად
გაფენილი ნედლი პური, ქერი და სხვა).

5. კვირტულაჲ კვირტის სველი (სქელი) ბაწრისაგან მოქსოვილი მეჯის საფენია. ის ან სადაა, ან ჭრელი. ნაჭრელი აქვს გვერდმიდებულაჲ და სხვა. კვირტულაჲ ფართლის ნაჭრებისაგანაც იქსოვება. თხორო ბაწარია, ხინდე კი — ფართლის გრძელი ნაჭრები.

სურ. 27. ხურჯინის ნაჭრელი

6. ტოლიკაჲ კვირტისაგან ნაქსოვი საფენია. მას ან საბნად ხმარობენ, ან საგებლის ქვეშ საფენად, ან კიდევ სრავლის ქვეშ გასაშლელად და სხვა.

ხურჯინი საბარგე ჭურჭელია, იქსოვება ფლასივით. აქვს ნაწილები: თვალი — ორი (წინა მხარეები), ქერქი — უკან (თვლების ზურგი), მჯარი — შუა ნაწილი.

თვლებს გარეშემო აქვს ყულფები, რომელშიაც გაყრილია საწყვეტებჲ პირის მოსაკრავად (საწყვეტი არის ოთხ ან რვა ღოლად, ანუ კეცად დაწნული ბაწარი). ხურჯინს ძველად დაშიბავდენ (ე. ი. შიბს შემოუტარებდენ), ეხლა აღარ შიბავენ და ზოგან მანქანით კერავენ.

ხურჯინი ორნაირია: საჯღომ ცხენის ხურჯინი და საბარგე ხურჯინი. საჯღომ ცხენის ხურჯინი უფრო ნაჭრელიანია და ცოტა ზოლიანი; საბარგე ხურჯინი კი — ცოტა ზოლიანი და ცოტა ნაჭრელიანი; უკანასკნელი ზომითაც დიდია პირველზე.

ჩანთა დიაცის აბგა არის. ეხლა მას თოფრას უწოდებენ. იქსოვება ფლა-

სივით. აქვს ნაწილები: თვალწინ — წინ; ქერქ — უკან; საწყვეტ — დაწმენდა
ბაწარი მხარზე ჩამოსაკიდებლად.

არის პატარა ჩანთაც, რომელსაც ჩანთუკაც ეწოდება. ჩანთა ნაჭრელია-
ნია.

სათიკვაც ჩითების, ანუ ფეკების გამოსაკერებელი კვირტის ქსოვილია.
ქსოვენ სიგრძით ექვს-შვიდ არშინს, სიგანით — ერთ არშინს და სხვა ზომი-
სასაც. მისგან ფეხებისათვის გამოჭრილ ნაჭერს თიკვი ეწოდება.

სურ. 28 ჩული

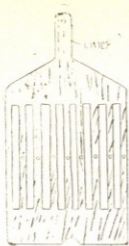
ჩულე უნაგირზე საფენი არის. ჩული ორია: ერთი კების ქვეშ დაეფინება,
მეორე — ბალიშზე. პირველი დიდია, მეორე — პატარა. იქსოვება კვირტისა-
გან ჯეჯიმაღის მავგარად. ის ჭრელია, სახიანია. პირველს გული ფლასისებური
აქვს, დანარჩენი ნაწილი კი — ჯეჯიმიანი, მეორე მთლიანად ჯეჯიმიანია. მისი
ნაწილებია ნაპირებზე და გულში. ნაპირებზე ბაწრით ჩამოკიდებულია ქოცოცა-
ლები, ე. ი. გამოშვერილი ბეწვის ბურთები.

ტომარაც ბარდანაა, მატყლის ჩასაყრელად ხმარობენ.

ხაკე პატარა ტომარაა; ბარგისათვის ხმარობენ.

წონიერების ქსოვა

ფირფიტით ქსოვა. ფირფიტაც მტყელ (ბრტყელი) პატარა ფიცარია;
აქვს რვა გრძელი ხერელი და — რვა წვრილი. მასზე ქსოვენ ჩითის გარემოს.
ფირფიტის ზომაა — 24 × 12,5 × 0,5 სმ.

სურ. 29 ფირფიტა

გარემო ესე იქსოვება: თხორს, ანუ დასაქსავ ბაწარს გააბამენ გრძლოდ; თავს ხელში დაიჭერენ, ბოლოს კი შორს ბოძზე ან სვეტზე გამოაბამენ. გაუყეუებენ თავში ფირფიტას და ხინდეთი, ანუ ჩასყარ ბაწრით ქსოვენ. ხინდე ქუედიოდ (ნეკად) არის გაკეთებული და ამ ქუედოს ატარებს თხორში. გარემოს თავი ქსოვის დასაწყისში ჯერ ხელში უჭირავთ და როცა ცოტას მოქსოვენ, მაშინ წელზე შემოიხვევენ. შემდეგაც ასევე, თან ქსოვენ და თან წელზე იხვევენ ნაქსოვს. ასე მოქსოვენ მთელ გარემოს.

მზობრობა

მზობრობლები: ნინო წვერაიძე, 63 წ. (სოფ. შტროლთა); სიღო მურთაზაშვილი, 57 წ. (სოფ. ხისო); ელო წვერაიძე, 65 წ. (სოფ. შტროლთა); ნინო უშიძე, 70 წ. (სოფ. შტროლთა); სალომე ბილიძე (სოფ. ომალო); საბედო რაინაული, 58 წ. (სოფ. ვესტმო); თეკლე მარწინაიძე, 70 წ. (სოფ. ჩიგლაურთა); მართა თილიძე (სოფ. კვავლო); ელო ბლაროძე, 35 წ. (სოფ. შტროლთა); ანა წვერაიძე, 77 წ. (სოფ. დიკლო).

სურ. 30. თუშის ოჯახი.

მ შემკრებს მზობრობელი დასახლებული არა ჰყავს.

ბუნებრივი ფერი და საღებავი. მატყლს ქსოვილისათვის ისე შეარჩევნებენ, რომ მას სუსტრევი ფერის ქსოვილი მიიღონ. ზოგიერთი ფერებისათვის, რაცელონიური რიცხვით რიცხვითა თეთრი ლეგა, ჩაშაო ლეგაფერი, მოწითაწო და მოშაო — ბუნებრივი ფერის მატყლს არჩევენ, სხვა ფერებისათვის კი — შეღებულს.

ბუნებრივი ფერის მატყლს უმეტეს ნაწილად ხმარობენ ტოლებისათვის; შეღებულს კი — ფარდაგებისა, ზურჯინებისა და სხვა.

მატყლის ბუნებრივი ფერებია: წითელი, თეთრი, შავი, ლეგა, ჭრელი: შავად ჭრელი, წითლად ჭრელი და სხვა.

მატყლს ლეგავენ სხვადასხვაფერად. ძველი ფერებია: შავი, თეთრი, წითელი: თეთრაც-წითელი და ჩაშაო-წითელი, ანუ ლვიძლისფერი; ლეგაჲ იგივე ლეგა ფერი, ანუ წყლისფერი; ლურჯი; მკიეჲ — მუქი ლურჯი; ცისფერი; ყვითელი; კაპრაშაჲ — მოყვითალო, ანუ კევრცხის გულისფერი; სოსანი — იისფერი, ანუ ღვინისფერი; აფეჲ — მუქი მწვანე და წენგოსფერი; გარდა ამისა, არის კიდევ ახალი ფერები: ვარდისფერი; ზორცისფერი; ბალახისფერი; ალისფერი; ხავსისფერი — ბაცი მწვანე.

ფერების ხარისხია: ლალი — ლიაფერიანი; მუქი — მაგარფერიანი; თეთრაც — ნაკლებფერიანი; თაღი — მეტად შავი (მიცვალებულის პატრონზე იტყვიან: „თაღ აცვიავ“).

სოფ. ბაბანეურის (კახეთი) ერთმა „მქსოვარამ“ დასახელა ფერების ხარისხი: ხაჩხაჩა და ჩალი. მანვე თქვა, რომ ზოგი ფერი ხიახლებო, ე. ი. ირევაო და თუშურ, კირკვანაცს ჩვენ ხრახნილს ვეძახითო.

ძველი წესით დღეს მხოლოდ სამფრად ლეგავენ: შავად, წენგოსფრად და ყვითლად; დანარჩენი ფერებისათვის კი გამზადებულ საღებავებს ყიდულობენ.

მთაში შავად ლეგავენ თავშავაჲთ და ძალით, ბარში კი — ან წენგოთი და ძალით, ან კიდევ თრიმლით, ლეფანიით და კაკლის ქერქით და ძალით ერთად.

თავშავაჲნ ბალახია; მას დაგლეჯავენ და კონებად ინახავენ. მასში ასე ლეგავენ: დიდ ქებაში ჩაყრიან თავშავას, ჩაღებენ ბაწრებს ან ტოლს და სხვას, ზევიდანაც თავშავას დაადებენ; დაასხმენ წყალს და ერთ დღეს (14—15 საათს) აღუღებენ. ამის შემდეგ თავშავასაც ამოიღებენ და ბაწარსაც. წვენში ძალას ჩაყრიან, ჩაღებენ ბაწარს; წამოადუღებენ 10—15 წუთი და ამოიღებენ; ქებაზე დადებენ დაწნულ ლასტს, ზედ აწყობენ ბაწარს, რომელიც ქვევიდან იორთქლება; ასე რჩება ერთი დღე. ამის შემდეგ ბაწარს გარეცხ[ა]ვენ ერთხელ და მერმე ჩრდილში გააშრობენ.

წენგოსფრად ლეგავენ იმავე შავი საღებავებით, ოღონდ ძალას არ უშვრებიათ. კიდევ ლეგავენ დეკაის ფოთლით. მერმე რეცხავენ და აშრობენ.

ყვითელფრად ლეგავენ მთაში ფიჭვის ხის ხავსით (ბობოწვერა), ბარში კი — ან ვაშლის ხის ქერქში, ან თრიმლის ქერქაცლილ ხეში. ისევე რეცხავენ და აშრობენ. ყვითელფრადვე ლეგავენ მთაში ღოღოს ძირით და დეკის ფოთლითაო.

ძველად უღებიათ ადგილობრივ კიდევ სამ სხვაფრად. წითლად, კაპრაშად, აფედ.

წითელფრად უღებავთ ენდროს ძირით (ენდრო კახეთიდან მოჰქონებიათ; თუშური ენდროსი კარგი ვერ გამოდიოდა).

კაპრაშად უღებავთ თრიმლით (რომელიც დიდობებს მოჰქონებიათ) ან კოწახურის ძირით (ერთად უღუღებიათ).

აფედ უღებავთ ჯერ ლილით, მერმე ან მყარალაჲ ბალახით, ან წართხლით; კიდევ უღებავთ ვერხვის ან არყის ფოთოლშიაც.

საერთოდ ასე ლებავენ: აგებულ ქვაბში ან საშავეში, ან საკედე ქვაბში ჩაასხამენ წყალს და ჩააყრიან მასალას იმისდა მიხედვით, რა ფერი უნდათ. როცა წამოდულდება, მაშინ შიგ ჩადებენ მატყლს ან ბაწარს და ხარშავენ. დუღილისას ათასში ერთხელ შეშით ურევენ, რომ ძირზე არ მიიწვას და, როცა ნახავენ, რომ შეიღება, ამოიღებენ და ლასტზე დადებენ რომ დაიწუროს; ზევიდან თბილ ნაბადს (ან სხვა რაიმეს) გადააფარებენ, რომ დაიოროთქლოს და ფერი კარგად გაუჭდეს და ნაღებს ჩააკვდეს.

ქ ა რ ბ უ ლ ო ბ ა

მთხრობლები: ნინო წვერაიძე, 63 წ. (სოფ. შტროლთა); მაცო (ნინო) კურდღელაიძე, 75 წ. (სოფ. შენაქო); ანა წვერაიძე, 77 წ. (სოფ. დიკლო); სალომე ბილიძე (სოფ. ომალო).

ქარგვა იცოდნენ ძველად, სანამ საკერავე მანქანა შემოვიდოდა; რაც მანქანა შემოვიდა, მას აქეთ თანდათან დაივიწყეს.

ქარგვას ეწოდებოდა დაქარდვა. ჰქარგავდნენ აბრეშუმის ფერადი ძაფით და საყაჷიაც, ანუ წმინდა ნემსით.

ჰქარდავდნენ ჯუბას (უბზე და ბოლოზე), ფარაგაცს (ყემქას ან საყელოს) საკელ-ქუროს და სხვას.

დაქარდვა სხვადასხვანაირი იყო, სახელდობრ: 1. ისკუნტალმ (იტყოდენ: ისკუნტალით ვკერავო. „ისკუნტალით კერვა“). კერვის დროს ძაფი ერთმანეთზე ეხვეოდა.

ისკუნტალი ორნაირია: ერთიანაჲ და გაწირულაჲ. ერთიანაჲ ისკუნტალმ გამბულად (გაბმულად) არის ნაკერი. გაწირულაჲ ისკუნტალმ კი ერთმანეთისაგან პატარა მოშორებით არის ნაკერი. 2. კელ-უკულმართაჲ დაქარდვის დროს ნემსი უკულმა ბრუნდება. 3. ცხრილაჲ დროს ნემსი ძაფის შიგა და შიგ ტარდება. 4. პეპელაჲ.

დაქარდვით აკეთებენ ნაქრელებს: პეპელაჲს, ჳირკვანაჲს, გრებილაჲს და სხვას.

ო ქ რ ო მ ე კ ე დ ი

მთხრობლები: ნინო წვერაიძე, 63 წ. (სოფ. შტროლთა); მაცო (ნინო) კურდღელაიძე, 75 წ. (სოფ. შენაქო).

ოქრომკედმ, სირმაა და ბუზმენტი იხმარებოდა ძველად; მას ტანისამოსს აკერებდნენ მოსართავად.

ოქრომკედმ არის უფითელი დაგრებილი მკედი. ის კარგიც იყო და ჟაღბიც უკეთებდნენ საკელ-ქუროს.

სირმაა თეთრი ფერის ვერცხლის ძაფია. აკერებდნენ მანდილს (ბოლოზე), ახალუხს (საყელოზე გულამდე), ჩოხას (სამასრეზე), ჳუბას (საკელ-ქუროზე).

ბუზმენტი სირმის ნაცვლად იხმარებოდა იმავე ტანისამოსზე და იმავე ადგილებზე.

მთბრობლები: გიორგი გაწირიძე, 65 წ. (სოფ. შენაქო); მაკატო ბრლოძე, 87 წ. (სოფ. ომალო).

საბელი არის ბალნისა, მატყლისა, თასმისა და მუშისა.

ბალან თხისა, მატყლ — ცხვრისა, თასმა — ხბოს ტყავისა, მუშ — ცაცხვის ხის ხარალისა.

მატყლის საბელნი ძლიერ იშვიათია; თითო-ოროლა წნავს; ის ჭარის მხარეს ხშირიაო; მას ბაწრის საბელსაც ეძახიან.

ბალან, მატყლ და თასმა იწვნება, მუშ იგრიხება. ბალან, მატყლ, თასმა, საზოგადოდ, იწვნება სამ, ოთხ, ხუთ, შვიდ, ცხრაპირად. მუშ იგრიხება ორ-სამპირად.

ბალან და მატყლ სამპირად დაწნული ბრტყელია; იხმარება ცხვრის ან თხის დასამბელად (დასამბელად).

ოთხპირი მირგველანია (მრგვალი); მას ჰქვია ღარძლაც; იხმარება ხურჯინის ან უნაგირის საწვევებად (ჩასაკრავი ბაწარია).

ხუთპირი ბრტყელია და იხმარება საბლად.

შვიდპირი მსხვილია და საბელადე იხმარება.

ცხრაპირი ბრტყელია და საუღლედ (ჯამბარად) იხმარება.

თასმა. 1—1½ წლის ხბოს ტყავს თასმად დახევენ. იმას ჯერ გაფხეკავენ (ბალანს გააცლიან), მერმე მიჰყევიან ნაპირიდან და გულამდე სულ დახევენ.

თასმად ხუთპირად დაწნული ჭაპანია, იხმარება ვირისა და ცხენის ჭოკებზე შეშის ან საფქვეის მოსატანად. მას ჭონით ხაოხვენ, თორემ ვახშება და დიამტურევა. ჭაპანით ცხენს არ აბამენ, რადგანაც სისველეს ვერ იტანს და ადრე ფუჭდება.

შვიდპირიანი ან ცხრაპირიანი ჭაპანი საუღლედ (ჯამბარა) იხმარება. ხუთპირიანი და შვიდპირიანი ჭაპანებს ძნადადებულ მარკოსაც ავმარებენ ზევიდან გადასაჰერად.

მუშ ორპირად ან სამპირად დაგრეხილია, იხმარება საბლად.

ბალნის საბლის დაწნაა. თხის ბალანს დაჩეჩავენ დიაცები საჩეჩელზე; მერმე კაცები ჯერ გააზდავენ (დაართავენ) და მერმე დაწნავენ.

ბალანს აზდავენ (ართავენ) ან ხელის ჩიხრით, ან წყლის ჩიხრით. ხელის ჩიხრის უნდა ორი კაცი, წყლის ჩიხრის კი — ერთი.

როცა ბალანს ხელის ჩიხრით აზდავენ, ერთი კაცი დაჯდება მიწაზე და ბალანსაც გვერდით დიდებს, მეორე კი ჩიხრის გაიკეთებს კისერზე. პირველი ცოტაცოტაობით ხელით უშვებს, ანუ აწვდის ბალანს მეორეს, რომელიც ჩიხრის ტარს ატრიალებს, თან უკან-უკან მიდის, ამ ტრიალით ბალანს აზდავს. როცა [გარკვეულ] მანძილზე წავა, მერმე ისევ წინ დაიწყებს წამოსვლას და ჩიხრის ტარზე ახვევს გაზდულს (დართულს) დულუჯანდ (გორგლად) და იმ დრომდე ჩადის ამას, სანამ მთელ ბალანს გააზდავს. ამ გაზდულს ეწოდება ღო-

ლწ (წვერი). გაზღულ დულუჟას ტარიდან გააძრობს თბეზიანად (თბე ჩიხრი ხის ფრთა); მერმე თბეებსაც გამოაძრობს. ახლა მეორედ გააზდავს ორ ღოღად ე. ი. დულუჟას თავი და ბოლო ერთად იზღვება. მერმე მესამედ კიდევ მწეორწვერებს და კიდევ ცოტას გააზდავს.

თუ ბალანს წყლის ჩიხრიხზე აზდავენ, მაშინ ჩიხრიხს აყენებენ ორ ორკაპაც ბოშე, რომლებიც ჩარჭობილია პატარა წყლის ორივე ნაპირზე. წყალი ხვდება თბეებს და ჩიხრიხის ბორბალს ატრიალებს. ერთი კაცი ბალანს აწვდის ბორბალს ზოლივით იმ გვარად, რა სისქისაც უნდა და ბალანი იზღვება (ირთვება). ნაზღს თანდათან ემატება. ამიტომ კაცი თანდათან უკან-უკან მიდის და ისე აზდავს. ასე გაზღვით ვიღებთ ღოღს (წვერს). ამ ღოღს დაახვევს თბეებზე. მერმე ამოიღებს და საბლის ორივე პირს დააზდავს. შემდეგ კიდევ მესამედაც დააზდავს.

ნაზღს, ანუ ნართს (ხელის ჩიხრიხით არის ეს გაზღული თუ წყლის ჩიხრიხით) მოსდებენ ჩხას (კაპიან ხეს) ან მარგიღს და გწახწორებენ, გასჭრიან ხუთად. თითოს თითო ჭეუდოდ (ნეკად) დწახვევენ და მერმე დაწწენენ (დაწწავენ) ხუთპირად. დაწწაში ხუთივე პირი მუშაობს, მაგრამ ხუთიდან ერთი გადადგამოდის და აქეთ-იქით ორ-ორი რჩება გამოუღვევლად. იწწება მტყალად (ბრტყლად).

ჩიხრიხი. ხელის ჩიხრიხს აქვს [შემდეგი] ნაწილები: გირკალწ — მოხრილი ხე; უღელწ: ტარწ — სწორი ხე; თბე — ფრთა, ორი; რიკწ — ჩიხრი, გაკეთებული ტარის გავკრეტილ ადგილას.

წყლის ჩიხრიხის ნაწილები: ორკაპაც ბოშწ — ორი და ჩიხრიხი. ჩიხრიხის ნაწილებია: თავწ; შორგვეწ — ხუთ-ათ თბეთი (ფრთით); ნაზღის დასახვევ თბეებწ (ფრთები) — ორი; ისარი — სიგრძის ხე, რომელსაც წვერში გაყრილი აქვს ნემსწ (ჩიხრი).

ხელის ჩიხრიხი პატარაა, წყლისა — დიდი.

მუშის საბლის დაგრება. ცაცხვის ხეს აპყრიან ჭერქს მოწობაში (მოწიხის წვენია; ფიჭვის მოწი იჭიბება). ე. ი. გაზადხულიდან ზაფხულის გასვლამდე. გარეთა, სქელ ჭერქს დაამტრევენ, გააცლიან და გადაპყრიან: შივნითა, თხელ თეთრ ჭერქს. ე. ი. ხარაღს კი ცალკე აიღებენ: მას, რაც შეიძლება, ბრტყლად აცლიან. ხარაღს კონებად შეპკრავენ (საბლისათვის საჭიროა დაახლოებით 20—30 კონა) და ჩაპყრიან დასალობად ბეანტეში (ბეანტე, შანტალაჟ, ჭყანტე ჭაობი, სველი ადგილი); მას ღოზო, ანუ დამპალი ადგილი უნდა; ბეანტე თბილია და მალე გამოპყავს, მალე აღობს (მომდინარე წყალი კი ცივია და იქ ვერ გაშოდის). ბეანტეში დღვს 2—3 კვირა. ის დაღებება, დარბილდება და დაიშლება წვრილ ძაფებად. ამოიღებენ და გააშრობენ. ეს დამპალი ხარალი არის მუში. მას, როცა უნდათ, მაშინ დაგრებავენ საბლად. გრებავენ ერთი კაცი. საბელი რა სიმსხოც უნდა, მუშს იმ ზომაზე იღებს და გრებავენ: აიღებს მუშის წვერს და რიკს გახეილ პირში დააქვრინებს; მერმე რიკით თან გრებავენ და თან რიკზე ახვევს. როცა გაათავენს მთელი მუშის დაგრებას, მაშინ დაგრეხილს შაორკეცებს, ე. ი. შორს მარგიღს გამოსდებს შუაზე და ერთ პირს მეორეზე ახვევს. თუ უნდა, მესამე პირსაც გაუვლის და იქნება საბელი.

საქართველოს
შენიშნული
სამშენობლო
საბუნების
მეცნიერებები

მუშის საბელს ჰგრეხავენ სამი-ხუთი საყენი სიგრძისას. მუშის საბელზე
მატყლის და ბალნის საბელზე ნაკლებია, მდარეა. მუშს ხმარობენ ბაწრის, მუშის
გივრადაც; მას აკრავენ ყველის გუდებს, ღობეებს და სხვა. მშრალი მუში ად-
ვილად ფუჭდება, სველი კი გამძლეა.

- შენიშვნა: 1. საბელზე იტყვიან დაგრეხას, ბაწარზე კი — გაზღვას.
2. ცაცხვის ქსელი ქერქიდან ცხავის კანებს აკეთებენ.
3. ღობო აქვს ქვას წყალში (ფეხი რომ დაადგა, გაგისხლტება), ლოკოინას,
თევზს (ხელიდან რომ სხლტება); ღობო (ქართულად ლაყვა), ე. ი. ღარი,
დამშალი არისო.

პირიქითი სავსურეთი

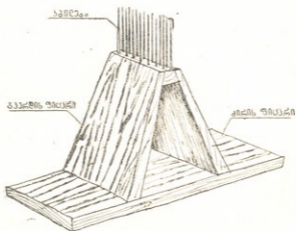
უვიკრობა

მატყლის ქსოვილება

მთხრ. ლელა სულხანაურის ას. ბალიაურისა, 72 წ. (სოფ. ახიელი, არხოტის თემი).

ჩვენ მატყლის ტალავარს ვიცომათ საკუთარ კელით გაკეთებულს. მატყლ ზოგ მბილი-ას, ზოგ მშრალ. ყველაზე უფრო მშრალ მატყლი იპარსების ენკენისთვეში. კრაველ ბატკნის მატყლს ზქვიან, იპარსების მარიამობისთვეში. რისვმ უფრო მბილი-დ' ხარჯიანი, იპარსების მისში.

მატყლ ჯერ გადაერჩევის რეცხის დროს. რაიც კაია, ცალკე გადაერჩევის საქსლოდ, რაიც ნაგაბარ დარჩების მოკლე, ნეზვიანი, აიმას ბაყონნ-ბქვიან. ბაყონისთვის სათათედ, საწედოდ, საცალმუცლედ, საწვეერკოვდა-დ' სასაგებლედ.

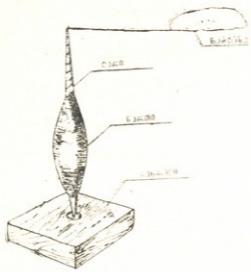

სურ. 31. საორცხალი (საჩეჩელი)

გადარჩეულ მატყლს ვსჩეჩთ ან თაოდ, ან მჩეჩელს შავეყრით. საორცხალ-თაზე გავსჩეჩთ საორცხალი-ას მუკლებზე შამასაცმელ, რომენსაც უბიან საორცხალი-ბქვიან, მეორენ — ქალაქურნი, რომენზედაც მუკლებ ზედ იდგმის.

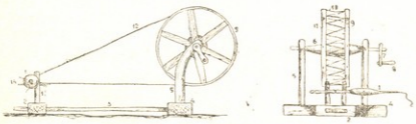
უბიან საორცხლის სიგანე ორ მტკაველ იქნების, სიმაღლეც — ორ მტკაველი-დ' ერთ გაშლილ ჭელი. უბიან საორცხალს თაოდ კაცებ აკეთებენ. ცირკონული ლეზიც ცოტარ-აქვე ქალაქურ საორცხლზედ.

ჩეჩის დროს გაჩეილ მატულ ორად იყოფის: კვირტი-დ' წვერი, წვერ კაი-დ' გქელბეწვიან მატულ, კვირტი კი მოკლე-დ' ნაკრებ მატულ მიღის.

სურ. 32 ტარი და სახრელი.

ერთხან გადაჩეილს ფოლიკაიც ხქვიანა-დ' ქაბილაიც; მემრ თორმეტ ქაბილა ერთად შაიკერისა-დ' იმას აკეცილარ-ხქვიან. სამ აკეცილას ერთად შაიკრულს, ერთ ფოლ-ხქვიან. ფოლს მეორედ გადავსჩეით, თითო მტკაველის სიგრ-

- 1 საკანაბ - 13428 ავტორი - 13428 ავტორი - 13428 ავტორი
- 2 საკანაბ შახ კარაქი - 13428 ავტორი - 13428 ავტორი - 13428 ავტორი
- 3 საკანაბ სახეობა - 13428 ავტორი - 13428 ავტორი - 13428 ავტორი

სურ. 33. ჯარა

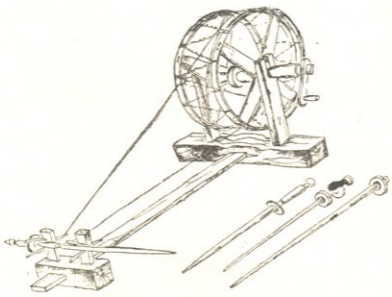
ბისასა-დ' ნამტენარ-ხქვიან. ფოლს ნაგულა დასდების, რომენიც ნამტენაისად გამასადეგ არ ას. ნაგულას კიდე ვადასჩეიენ, ნამტენას გააკეთებენა-დ' გაასთვენ საწელოდ, სათათედა-დ' ბოლოთ-საკერებაად. რო ნამტენა გაინამტენების, მი-

ტანენ სახრელს, ტარს, მარჯვენაის კელით ტარს სახრელში აბრუნებენ. სახრელში
 ოთხკუთხ ხერ, შუა გულში ერთს გვერდზე ამათხრილი-აქვ სახრელის თვალში
 ტარმ რო კარგა იბრუნას, სახრელის-თვალს ამასწვენ ცეცხლით. ტარ უნდა იყ-
 ვას ძალია სწორა მბრუნავი.

ნასთიან ტარს ერთ ჭარატარბ-ხქვიან. ჭარატარზე ნასთ ორდოლად ეხვე-
 ვის. ჭარატარ ჩაედების ჭარასა-დ' დაიძახების.

დაქსელვა. სამის ნაირის ტოლს ვხქსოვთ: ორშიანს, წალმ-უყულმართასა-დ'
 ცალპირას. ორშიანს ორ შე ედების, შამაყრაიც უნდ. წალმ-უყულმართა ქსელში
 ერთ წალმ ნაგრებს თხორ იქსელების, ერთ — უყულმ ნაგრები. წალმ ნაძახ თხორს
 ქვე დავშევნით, უყულმ ნაძახს ქვე არ ცალპირა, უბრალო ტოლრ წალმ ნაძახი-დ'
 ერთ შე ედების. ორშიანს სატანისაცმლედა-დ' საფაფანაგედ ვკმარობთ. წალმ-
 უყულმართა ტოლ ყველადა იკმარების: სატანისაცმლედა, სამანდლედა, სასადია-
 ცოედ, საჩოკედ, საპერანგედ, საქოქომოედ. ცალპირა ტოლიც ყველადა იკმარ-
 რების. უფრო მაგარი-დ' უფერ საქსოვიც ორშიანს.

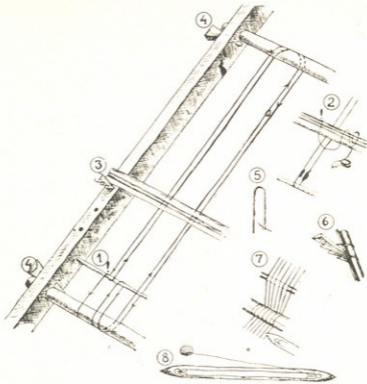
სურ. 34. ჭარა და ჭარატარები

საქსოვი იარაღები. 1. ბეგი, რომნითაც საზედო ძაბი-იბეჭების; 2. ცხემ-
 ლი, რომენზედაც გახვეული საზედო-დ' ქსელში ძვრების (ასრულებს საფეიქ-
 რო მაქოს დანიშნულებას); 3. ფხინით გარა მიგვე-მაგვეყავ; 4. წიწუ, რომნითაც
 ვაწიწუებთ (ერთიმეორეში გადახლართულ ქსელისა და მისაქსელის ძაფს არ-
 ჩევს, ცხემლის შეუცდომლად გასაყრელად).

უდებს ამაქრლი-აქვ საქიჩურები, კიჩთ ჩასადგმელები. კიჩებს საშევარ
 გარა უქერავ მაღლად. თითო საქიჩურის შუაში ერთ მტკაველ იქსოვების,
 სრუ — სამ საქიჩურს, სამ კიჩის შესრულებას ერთის უბის მაქსოვარ-ხქვიან.
 ერთ უბის მაქსოვის მემრ ქსელ ჩამაქანდებისა-დ' იმ ზომაზე დადგების ლვილ-

ზე, რომ გაბეჭვან-ხეგრედებოდას. ყდის სიგძე რუა ადლი იქნების ვებით.

წვერთით მაქსოვილ ტოლს გამადის ხუთმეტი მკლავი.

- 1 მსოპი, შავიკაჲს სპისოთ ნიქიჲს, 2 შიქი, 3 შიქის ნიქიჲს, 4 სპისოთ ნიქიჲს, 5 სპისოთ ნიქიჲს, 6 სპისოთ ნიქიჲს, 7 სპისოთ ნიქიჲს, 8 სპისოთ ნიქიჲს.

სურ. 35. ქსელის სქემა ყდაზე

მ ღ მ ბ რ ა

ვლებულობთ შავად, ლურჯად, ცისფრად, წითლად, ყვითლად, სისვად (მწვანედ). სრუ ყველის ფერისას თაოდა-დ' თავის საღებავებით ვლებულობთ.

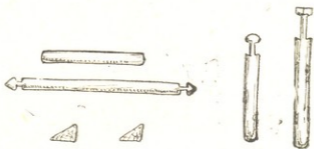
შავად [შეღებვა]. მურყნის ქერქს ორ წყალს დუღილით დავუშრობთ, მესამეს წვნად დავუყენებთ. მეორე წვენს გაღმავსწურავთ ცალკე ქვაბში, ნელ-თბილში ჩაეხურით ძაღას, ჩაერთვის რაიც შასაღებავი-დ' წამადუღდების; ამავიღებთ, გავლრეცხთა-დ' მზეზე გავაშრობთ.

ლურჯად შასაღებავად ნაცარს წყალში წამადუღებენ; ორ წყალს დუღი-ლით დაუშრობენ, მესამეს წვენად დაუყენებენ, გადასწურვენ ნაცართვალს (ნაცარწმინდას), რომენსაც ტუტამბიღრ-ხეჯიან. საღებავ ლილას ჩასდებენ სა-

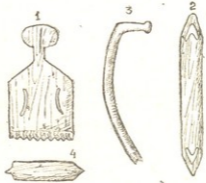

ლილე პარკაში წონით სამის ფულისას სადიაცოსად, ჩოჯის შესაღებავად, ცალ-ცალკე თითოსად. მემრ ამ პარკაშით ლილას გაუშობენ; ტუტაში დაყენების მესამეს დღეს ნაცარტუტას დაასხმენ ერთ ჯამ მწურეს (ძროხის შარდი), ერთ ჯამ ხარშოს სველს, მემრ უბრალოს რას ჩააგდებენ გაშაშინჯავად, შაღებავსა თუ არ. თუ ლურჯად შაღებ, მემრ შიგ ჩასდებენ ჩოჯას ან იმას, რაის შაღებვაცი უნდ. მეხუთეს დღეს, თუ კარგად შეეციოდ, ამიღებენ, სადაც დაჭრე-ღებულნი, სალილეს გაუსმენ, გააშრობენა-დ' მემრ ხარშოს სველში გაღრეცხენ, გააშრობენ, წმინდას წყალში გაღრეცხენ და ტოლიც მზას იქნების შაღებილი გასაკეთებლად.

წითლად ენდროში ვლებულობთ. ენდრო — ბალახის ძირი წითლის ფერი-სა. ენდროს დავდნაყთ, ქოთანში ჩავაღობობთ. მეცხრეს დღეს შავღლებავთ (ლე-

- 1. ბეჭი
- 2. ცხაქლი
- 3. ზინიში ძარა
- 4. ნიწუ

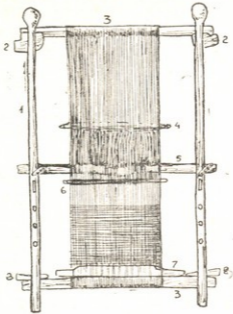

სურ. 36 საქსოვი იარაღები

ბი თავისებური მომყოფო გემოსარ, კლდეში ვცკრეთო, ყველკან კი არ ას). ლებს ჩავხყრით წყალში, ქვიშას ძირში დაიციემს, თავზე მეთვე წვენ დადგების, წვენს გაღმავსწურავთ. რაის შაღებვაცი გვინდ, ლების წვენში ჩავსხამთ, წამაეადუ-ლებთ. ემას ხქვიან შაღებვაცი. შაღებულებს გავღრეცხთ წმიდას წყალში. ჩავს-დებთ იქვე წმიდაწყლიან ქვაბში, დავასხამთ ცხრა დღეს ნალობთ ენდროს, წა-მავადულებთ. ამადულებულს ამავიტანთ, ბაკანში ჩავსხამთ, თავისავე წვენს და-

ვასხამთ. დაგრილებილდე ნაცარს დავაყრით, მზეზე გავაშრობთა-დ' გავღრცხებთ. ცისფრად იქავ ისრ ვღებავთ, რაჭელაც ლურჯად. ცისფრად შასაღებავს ტუტაში ცოტახან დავაყენებთ. ცისფერი, — ლაღად შაღებილ ლურჯი.

- 1. ყლანი.
- 2. სოღეპი
- 3. ცხილეპი
- 4. სხარეპი ბაჟა
- 5. სხუჟიპი ბაჟა
- 6. სხუჟიპი წაჟკლა
- 7. სანთონი
- 8. ქორეპი

სურ. 37 ყლანი

სისვალ (მწვანედ) შეღებვა. სისვი ჯერ ტუტაში დაიცისფრების, კიდე ლაღვარად. შაბს გამავადნობთ წყალში, ამავადუღებთ შაბიან წყალსა-დ' შასაღებავ ტუტაში მაკეთებულ ტოლს. წამადუღებულს დავაყრით წერთხალის თოშს (ფოთოლს) გამჟმარს. ცოტად წადუღებილდე ამავიღებთ. ამავებილდე სხვაში რაში ვადიღებენა-დ' ტოლს, წერთხალის თოშსა-დ' წვეს ერცხვაში, ერთად ყველას ზე დაასხმენ მწურეს (ძროხის შარდს). უმზეოდ, გრილოში გავაშრობენ, მემრ გალრეცხენა-დ' სისვალ იქნების შაღებულ, სხვა აღარა უნდ.

ყვითლად შასაღებად წყალს გავათბობთ. გამთბარ წყალში შაბს გამავადნობთ, შიგ ჩავსდებთ შასაღებავს. წამადუღებილდე დავაყრით წერთხალის თოშს. ცოტად წამადუღებილდე ამავიღებთ, სხვაში რაში გავაჯარაღებთ, ზედ მწურეს დავასხამთ. უმზეოდ გავაშრობენ, მემრ გალრეცხენა-დ' ყვითლად იქნების შაღებულ. ყვითელს იქავ ისრ უნდ შაღებვა, რაჭელაც სისეს, მარტო იშა-შია გარჩევა, რო სასისვედ შასაღებავს წინ-წინ ტუტაში უნდა წამაკეთება.

კაცის ჩოჯან იღებების ლურჯად, წითლად, შავად. დიაცის საღიაცო იღებების შავადა-დ' ლურჯად. კაცის შაღვარი იღებების შავად, ლურჯადა-დ' ყვით-

ლად — ლოლოს ძირში. ამასთხრინ ლოლოს ძირს (ლოლო ბალახი), გაღრეცხენა-დ წყალში შესაღებავ ტოლსთან ერთად წამაადღებენ, გაღრეცხენა-დ უვითლის ფერისას მიიღებენ. ეესრავ შაიღებების ჰეკარაის ძირშიაც. უვითლად შაიღებების მჰეკარდღშიაც: მჰეკარდღს ჩახყრინ წყალში, წამაადღებენა-დ აისრ, უბრალოდ შაიღებების უვითლად. უვითელ შარვლებს ეებსა აღარ იცმენ. ძველად იცვემდეს.

უვითლად ლებავს დეკას თოშიც (დეკა მთის ბალახია, თოში — ფოთოლი). დეკის თოშს აღუღებენ, დუღილიდგე დეკის თოშს ამიღებენ, დამრჩალ წვენში შესაღებავს წამაადღებენ, გაღრეცხენა-დ უვითლად შაღებულ იქნების. უვითლად ლებვის დროს სუყველას ჩანაცვრა უნდების. საღებულოს წვენს (რაშიც შვიღება), რომენშიაც ტოლიც ძე, გაციროლ ნაცარს დააყრინ, ნაცირინს მზეზე გააშრობენ, გაღრეცხენა-დ იქავ გააშრობენ.

ბაჰიქებ იღებების (კაცისა) შავადა-დ ლურჯად. დიაცის ქოქლო ფაფანა-გი-დ მანდელ იღებების შავადა-დ ლურჯად, დიაცის ბაჰიქებ — შავი, ჩხირით მაქსოვილი. კაცის პერანგ იღებების წითლად, შავადა-დ ლურჯად.

ქ ა რ ბ უ ლ ო ბ ა

ნაქარგის სახელები: ნაქრელა, შიბა, კუდიქეულა, შატა, შიბაისგვერდ, ცალამჭარა, ციკავაკვა.

ნაქრელაით კეთდების კაცის ტალავერი: ჩოჯა, პერანგი, შალვარი, ბაჰიქები, გულისპირი, საგულე, საწვიები, ილიისძირები ტყავებისად, სათამაქოე, კელსახვიელა, ყელსახვევ კელისაქოცი, იარალთად სამხელ კელისაქოცი, სატალაბდე, საფუქრები, ტყავისა-დ ჩოჯის აბურნი, თათები.

დიაცის ტალავარში ნაქრელას წინავ არ ჰმარობდეს, ეებსა იკეთებენ. წინავ ნაქრელაით დიაცისად მანდელ-კეთდებოდ. ეებსა დიაცის მთელ ტალავარს ნაქრელაით რთვენ: მანდელს, სათაურას (თავსაცმელას), სადიაცოს, ქოქლო-ფაფანაგს, ტყავის ილიისძირებს, თათებს, ქათიბებს, კელისაქოცს. როგორც კაცისა, აისრ დიაცის ტალავარ ორივე კეთდების შიბაით. კუდიქეულაით, შატაით, შიბაისგვერდაით, ცალამჭარაითა-დ ციკავაკვაით კაცის ტალავარ არ იკერების. ამეგებით იკერების ყანწვილისა-დ დიაცის ტალავარი — სარაქელგინდაოდ ნაკეთები (ე. ი. პირველხარისხოვანი ქარგვის სახეებია შიბა და ნაქრელა, მეორეხარისხოვანი კი — სხვა დანარჩენი).

ნაქრელაის სახელები: ერთნაირ ნაქრელა-ას ხუთოცის ამაგდებისა, რომნითაც ქო კა პერანგ-კეთდებისა-დ ეემით გაკეთებულ პერანგი ძალია კაად ჩათვლებოს (ასეთი ჭვარდინად ნაქარგით გამოყვანილია რომბის მაგვარი სახე. — ა. ო.). მეორენაირად მანათიან ნაქრელა-ბქვიან.

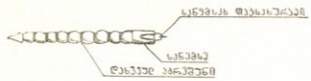
მეორენაირ ოთხმოც ამოგდებისან — ოთხაბაზიან-ბქვიან (დაკერვა ოთხმოცი კაბიკი ღირდა ძველი კურსით. — ა. ო.); მესამენაირ სამოცდართ ამაგდებისან — სამაბაზიანი. ყველაზე ცოტარ-ას ოცდართის ამაგდებისა — აბაზიან ნაქრელა. წვრილ ნაფთულებზე დასაკერავ ნაქრელაის სახელები: აკუშურანი, პეპელანი ციცისფეკაი, კვერანი, ჩამაკოქვილანი, ისრისკილონი, ყანწიმებურანი.

შიბა სამნაირი: ჩოჯის შიბაი, ტომრის შიბაი-დ ორმაგ შიბა. ყველაზე მეტ პატივ ჩოჯისასა-დ ორმაგ შიბას სძე. ბევრაად ჩოჯის შიბა იქმარების საკაოდ.

მანდელში ტომრის შიბა არაში კეთდების. ორმაგ შიბა კირით საკერავი
ასა-დ' ბევრად არც იკმარების.

შენიშვნა: ხეცურეთში იქარგება მხოლოდ და მხოლოდ ტანსაცმელი. გან-
საკუთრებით რა, როგორ იქარგება, აღნიშნავთ ტანსაცმლის აღწერის დროს!
იქარგება ფერადი აბრეშუმით და თავისავე ხელით გაკეთებულ მატყლის შე-
ლებილი ბაწრით (ა. ო.).

სურ. 38. სააბრეშუმე გალი

საქარგავი იარაღები: ნემსი, ხისგან გათლილ სააბრეშუმე გალი, ექვსგან
აქვ ამპურილ, ექვს ფერ დაეხვევის.

1 ცნობები ტანსაცმლის შესახებ გამოქვეყნდება „მასალების“ 111 ტომში.

სეპი

შეიქრობა

მატყლის ქსოვილები

მთბრ. ლიზა ქავთარაშვილი, 48 წ. (ყაზბეგი).

ტოლის ქსოვა. საფაიქროს ნაწილები: შკამი, თულანა, სავარცხალი, შეები (ორი ცალი), ჭალაქია და წიწკი.

თოკებით ჩამოაბამენ ქანდარაზე. ტოლი იქსოვება ბატკნის მატყლისა. უნდა გავრეცხოთ ჩვენ ისა ერთხელა, მემრე სანჩ-სავარცხელს ვეძახით, იმაზე გავჩენთ. რო ვჩენთ, პირველად საქსოლს გამოვიღებთ და მერე — ზედას. მატყლ რო დავჩენავთ, გავკეთებთ რუდებს, მერე გამოუშვებთ ჩონგებს; ჩონგებს მერე დავსთავთ ტარზე. საქსელი წვრილად არის დართული და ზედა — სხვილად. ზედა მდორი უნდა იყოს და საქსელი — ნაძახი. ზედა მდორი იმით გამოდის, რომ ტარს უკულმა ვაბრუნებთ და საქსელ ძაფს კიდევ უკულმა არ ვაბრუნებთ. დაჩენვის შემდეგ ტიფილები კეთდება და ამ ტიფილებსაგან ზეღით მოკუნჭულ და გადაბმულ მატყლს რუდა ჰქვია. ჩონგების გაკეთების დროს უფრო წვრილად გამოუშვებენ მატყლს და ხელზე დაიხვევა, დახვეული უნდა იყოს მარცხენა ხელზე.

ტოლი შეიძლება იყოს წმინდა, ან მსხვილი და შეიძლება იყოს ჭრელი (თეთრი და შავი მატყლისა).

ტარზე დართულის ძაფს დავიქსავთ შკამებზე (შკამებზე, სკამებზე). მემრე ამონასკვამთ ხელზე, მემრე უწინა შეებში უნდა ამილას, მემრე — სავარცხალში.

პასუხები კითხვებზე:

1. ტოლი მოქსოვილ შალსაც ეწოდება და შალის ძაფსაც.
2. საქსოლი ტოლის მოსაქსოვი ძაფია.
3. წიწკი დეეს ჭალაქიაში, წიწკზე დახვეულია ძაფი. ამ ძაფით ქსოვს მქსოველი ტოლს. წიწკზე დახვეულ საქსოვ ძაფს ზედა ეწოდება.
4. საფაიქროს აქვს თოკის ორი საფეხური, რომელშიაც მქსოველი ფეხებს უყრის.
5. საქსოვით გაბმული ძაფი რომ არ დაიშალოს, ბოლოში ამონასკვამენ.
6. ტოლისაგან იკერავენ ჩოხებს, შარვალს, პაქიკებს, ყაბალახს. ყაბალახი იკერება რბილი მატყლის ტოლისაგან.

7. ხიფხა — ძაფების ორთენად გადაჯვარედინება. ხიფხაში ვალის ქვედა ნაწილი იბეჭება.

მთხრ. სოფიო გოგიშვილი შადურისა, 63 წ. (ყაზბეგი).

ტოლის ქსოვა. მატყლს ჯერ ნიადაგ გავრეცხთ, მემრე დავსწეწათ (ხელით), მამრე მოვღვებთ, საჩჩეჩელს დავიდგამთ წინა და გავხჩეჩთ იმაზე. [მატყლი] შუაზე უნდა გავყოთ და ერთ-კე ზედა დარჩება და ერთ-კე — საქსოლი. მემრე დავებნთ საპენტელით, მემრე რუდას ავახვევთ, მემრე ჩონგებს გამოუშვებთ და რთვას დავიწყობთ ისრივ. მემრე, როცა დავამთავრებთ რთვას, დავქსავთ ორ შკამზე (ერთმანეთის პირდაპირაა, ვ. ჯ.); 60 მარცვალი უნდა გაკეთდეს (განი). მემრე, როცა გავიქსავთ, ამოვასხამთ საშვეარ-სავარცხელში-კე. ზოგჯერა 100 მკლავი ტოლი დავიქსით-კე და ზოგჯერ კუჭი გვეტყინებოდა და გავჭირდით.

როცა მოვექსოვთ, მემრე გავთელამთ. ავადულებთ წყალს, ჩავლებთ ვასათელ ტოლს ადულებულ წყალში, გავწურამთ და გავთელამთ. თბილი ადვილად ითელება, ზოგჯერ სამი ამოსველებაც საკმარისია ვასათელად. მემრე დავახვევთ ჯოხზე და ერთი დღე, თუ მეტი, იქნება და გაშრება. ასეთი დამზადების შემდეგ, ვთქვათ, ოცი მკლავი შალი სამ მკლავს დაიკლებს.

პასუხები კითხვებზე:

1. შალი (ტოლი) შეიძლება იყოს სხვადასხვა ფერის, ბედნ-ბედნაა მატყლი. უფრო სიღობა წითელ მატყლსა აქვს (წითელი, ანუ თიფთიკისფერი), — არის შავი და თეთრიც.
2. საქსოლი ძაფი დამახული უნდა, მაშინ წალმა ვაბრუნებთ და ზედა მდორნე უნდა და მაშინ წალმა გადაბრუნებულს უკუღმაც ვადავაბრუნებთ.
3. რუდა (დაჩჩილი მატყლი) დაიხვევა ბურთივით და მერე ამ რუდასაგან აკეთებენ ჩონგებს, რომელიც ძაფივით გამოშვებულია გრძალად და ხელზე დაიხვევენ.
4. შალს აკეთებენ ტოლისაგან (შაუთელავისაგან), მემრე ნემსზე წამოგებულია ზედა და იმითი იკრება, უკეთდება, ასე ვთქვათ, ბუსუსები და [მერე] მოეკრება ნაპირზე ფეხები (ფოჩები) და შემდეგ უნდა შეითელოს.
5. მოვი იგივე ფარჩაა.

ზ ო ნ რ ე ბ ი ს ქ ს ო ვ ა

მთხრ. მალიკო ხუციშვილი, 69 წ. (სოფ. გერგეტი).

ყათინის ქსოვა [ფირფიტებით]. ჯერ ოქროს ძაფს ხელზე დავქსავდით, მემრე ფიცრები ამოვასხამდით; მემრე იმას გაღვმართამდით და დაუწყებდით ქსოვას; ფიცრებს გადავაბრუნებდით, ზედას შავაყრიდით, დანით გავებნიდით და კავზე გამამბული იქნებოდა.

სახეების სახელები: ქათმის ფეხა (კანჭიანი იყვის), ირიბი სახე, მუხლიანი, თვლიანს მოექსოვდით და ჭანჭიკას ვეძახით იმას.

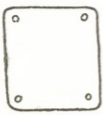
პასუხები კითხვებზე:

1. ქალმან-პაჭიკის, ბოხჩების, ტალავარის მოსაქარგავათ გაგრესდენ ვერცხლის ან ოქროს ძაფს ორწვერად და ნემსით კერავდნენ, სახეებს სახელები არ ჰქონდაო.

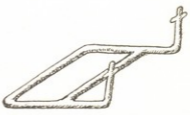
2. თითებზე დაქსავდნენ და მერე დაქსულს თითებზევე მოქსოვდენ. თითებზე შავი ძაფი და ოქრომკედი იყვის ურთერთში. ბტყელი მოიქსოვებოდა ხუთი თითისა და წვრილი (რგვალი) იყო ოთხი თითისა. ბტყელს ავლებდნენ წულეებზე და წვრილსა (მრგვალს) — ბოხჩებზე.

3. ხუთი თითით ქსოვის დროს სამი თითი ერთი ხელისა იყო და ორი თითი — მეორისა.

4. წვრილი (ე. ი. ვიწრო) ოქრომკედი იქსოვებოდა თორმეტ ფიცარზე. თორმეტივე ფიცარი რო გადატრიალდებოდა ერთხელ, მაშინ გეეღებოდა და

სურ. 39 საქსოვი ფირფიტა

სურ. 40 კავი

მეორეთ-კე გადატრიალდებოდა და ხიფხაა გაკეთდებოდა (საქსოვი ფირფიტის ზომა — 5,5 სმ X 5,3 სმ).

5. იყო სამ-სამი სანტიმეტრის ფირფიტებიც; ასეთ ფირფიტებს ქსოვის დროს ხმარობდენ 15 ცალს. ასეთი ფირფიტებით ნაქსოვი უფრო ბრტყელი (ე. ი. განიერი) გამოდიოდა (1 სმ. სიგანის).

6. საგულეზე და სახელოებზე მოსავლებად საჭირო იყო ორნახევარი არშინი ძაფი. მქსოველმა წინასწარ იცოდა, რა რაოდენობის ძაფი დაჭირდებოდა ამა თუ იმ სამუშაოსათვის.

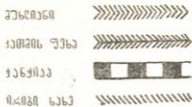
სურ. 41 ძელის დანა

7. თითო ფირფიტაში ძაფის ოთხი თავი იყო გაყრილი, ორ-ორი ძაფი განასკვებოდა; ასე იყო გაყრილი და განასკვული ძაფი და იმ განასკვლებსა მატყლის ტყლაბ შევანასკვადით და მერე მოვაბამდით კავზე (რომელიც დამაგრებული იყო თავისი ორი კბილით კაბაში).

8. ქსოვის დროს ხმარობდნენ კბილს (ლორისას); ოქრომკედს რომ მოქარ-

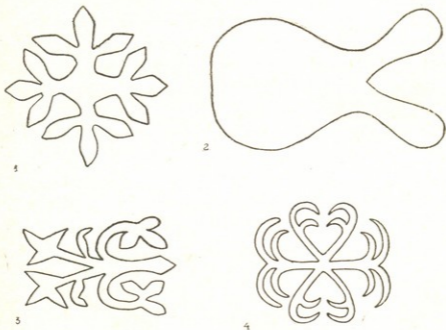
გვდნენ, კბილს ნაქარზე გაუსვამდნენ და გაასწორებდნენ. იყო ძვლის დანაც, რომელიც ოქრომკედლს ბეჭნიდა.

9. ზედას შევაყრიდით და დანით დაბეჭნიდნენ. ზედაით ხმარობდნენ უბრალო ძაფს, რომელიც შეიძლება ყოფილიყო შაეიც და თეთრიც. თუ ზედა არ შეეყარა, ვერც როგორ ვერ მაიქსოვება ოქრომკედი და მკვიდრი ვერ გამოვა.

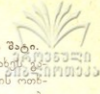
სურ. 42 ქარგულობის სახეები

10. ყაითანს ბოხჩებს ვავლებდით. ორს კანჭზე ვერცხლის ძაფი მისდევდა და ორს კანჭზე — შაეი ძაფი. თითებით იქსოვებოდა, ამაზე ძვლის გასმა არ შეიძლებოდა, გურგვლათ იქსოვებოდა. ამას ჯიბის ბოხჩებზე ვავლებდით (ჯიბის ბოხჩა-ქისა).

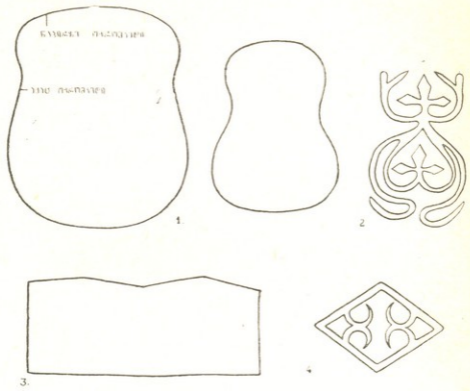

სურ. 43. 1 — სათამბაქოს სახე — ხარდავაი; 2 — მესის სათამბაქო; 3-4 — სათამბაქოს სახეები

ვერცხლის ძაფისას გავაკეთებდით ყუმბილას, მერე ტარხვეულას გავავლებდით ვერცხლის ძაფისას და შატს გაუკეთებდით და ამით შეიკვრებოდა ჯიბის ბოხჩა.

11. ტარბვეულას ვერცხლის ძაფისას რო დაახვევდენ, გამოვიდოდა შატი.
 12. კაბალაზე თეთრ მიტკალს გამოვაკერებდით შაგრა, იმაზე სახეს გავაკრავდით და იმ სახეს ნემსითა და ძაფით მოუვლიდით. კაბალა ფიცრის ოთხკუთხა ჩარჩო იყო, რომელზედაც გამოჰქრილ სახეს (ქალაღლისას) ძაფით დააბ-

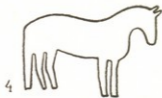
სურ. 43. ბ 1 — ქისების თარგები; 2 — ქისის საქარგავი სახე; 3 — ბოჩნის თარგი; 4 — ბოჩნის საქარგავი სახე

ლანდებდნენ; მემრე იმასა დავაქსავდით თეთრი უბრალო ძაფითა და მერე ვერცხლის ძაფს ზედ დავაქსავდით და აბრეშუმის ძაფით კერავდნენ; ყვითლის აბრეშუმის ძაფითა ოქრო იკერებოდა და თეთრის აბრეშუმის ძაფითა — ვერცხლი.

კაბალა იყო ჩარჩოსავეთ, მთლიანი ფიცარი არ იყო.

13. **ჭანჭიკა** ვერცხლის ძაფის პატარაა თოლია.
 14. სახეები: ა) მუხლიანი, ბ) ქათმის ფეხა, გ) ჭანჭიკა, დ) ირიბი სახე.

შენიშვნა: ქისების, სათამბაქოებისა და სხვადასხვა დანიშნულების ქსოვილების საქარგავი სახეების ნიმუშები შესრულებულია მთხრ. შალკო ხუციშვილის მიერ გამოქრილი თარგების მიხედვით. [სურათები: 43 ა, ბ და 44].

სურ. 44. 1-2 — საქარგავი სახე ხალისათვის; 3 — სახე სხვადასხვა ქსოვალისათვის;
4 — სახე აბგისა ან ხალისათვის

მთიულეთი

შენიშვნა

მატყლის მსოფილვა

მთხრ. მარიამ ბუჩუკური, 60 წ. (სოფ. ქვეშეთი).

ფარდავის ქსოვა. მატყლი უნდა გავრეცხოთ, დავჩინოთ, დავართოთ, დავ-
ბვეწოთ ნართი. მერე შევღებოთ ფერადები ნაირნაირი, დავიწყოთ ქსოვნა.

დავდგამთ უღებს თავის რვილებით, საშევართ, გართი, ხელებით, სო-
ლებით, ცხემლათი. დაუსხდებით და მოვქსოვთ ორი ქალი ან თუ სამი. რანაირი
სახეებიც გვინდა, იმას ამოვარჩევთ — მთვარიანი თუ ვარსკვლავიანი და სხვ.

პასუხები კითხვებზე:

1. ქსელი და თხორი ერთი და იგივეა.
2. დაჩენის დროს აკეთებენ ფთილებს.
3. ქავლები — ფერად-ფერადი ძაფები, რომლითაც სახეები გამოჰყავთ
ქსელზე.
4. ხიფხა, „ხიფხა ჩაინასკვება; თუ ის ხიფხა არ გავითდა, ისე არ გამოვა,
ეგრე დაიწენის, როგორც ღობე“.
5. „გარა იმ ხიფხას არჩევს, ავწევთ — ჩვენასკვება და დავწევთ — გველ-
ბა ის დაქსული“.
6. ცხემლაზე დახვეულ ძაფს ზედა ჰქვია.
7. ხელები იგივეა, რაც ჩიქები („ჩვენ ხელებს ვეტყვით“).
8. დაძახვა შეიძლება ჯარაზედაც და ოსურ ტარზედაც.
9. ოსური ტარი გრძელი ტარია (თითისტარი. — ვ. ჯ.); ფეხზე დგანან და
ისე ართავენ.
10. ჩონგა ტარზე მატყლის დართვის დროს მკლაზე დახვეული დასართავი
მატყლია.
11. შალი ორნაირია: წალმართ-უკულმართა, ერთი წვერი წალმა დაირთვის
და მეორე — უკულმა და მერე ორწვერად დაიგრიხება. იმასაც ყდაშიცა ქსოვენ.
სხო, ის ქართული შალი, რომელიც არის, იმას საშვერებშიც და სკამშიც
[ქსოვენ].

სკამში როცა ვქსოვთ, იმას მინდორში დავქსავთ, მერე იმას საშვერებში
გამოვიღებთ, მერე — სავარცხელში და მერე ოთხმეტს გამოვშლით.

საშვეარ-სავარცხელში [ქსოვას] ანგარიში უნდა და სთვლიან ოთხ-ოთხს,
სათოლავს გამოთვლიან, შეიძლება იყოს 80 სათოლავი, 70 და სხვ. ეს იძლევა

შალის სივანეს. შალისათვის უკეთესია ბატკნის მატყლი, ფარდაგისათვის კი — ერთია.

ხალიჩა. ხალიჩას დაქსეღვა და მატყლი ერთი უნდა. ხოლო ხალიჩური ქსოვა სხვანაირად უნდა. დაქსეღლიში ამოვლებენ ერთ ჭავლს, განასკვამენ და მოსჭრიან და ახლა კიდე და კიდე. ზედას მოჭრა არ უნდა.

სახეები არის: მთვარიანი, ვარსკვლავიანი, კავიანი კვერი. ფარდაგს სამი წვერი უნდა და ხალიჩას კიდე შეიძლება ორწვერად ამოხვეული ძაფი ქონდეს. ჭეჯიში. დაქსეღლია ფერადი, ზედა კი უზრალო მატყლია და იმითი იქსეღლება. ბეჭით მაგრა ბეჭამენ.

ხურჯინი ჭეჯიშურიც იქსოვება და ფარდაგულიც. ზედაპირისათვის ცხემლაზე ფერადი ძაფი დეხვევა და იმითი გამოკაყეთ სხვადასხვა სახეები (ეს შამინ, როცა ხურჯინის სარჩული მიიქსოვება).

მთხრ. მარო ებრაღიძე, 50 წ. (სოფ. სეფე).

ხურჯინის ქსოვა. საქსოვ ხელსაწყოს ნაწილები: ყდები, რვილები, გასაძრობი ჯოხი და ამოსაშეენი ჯოხი. დაიშეენება დასაშეენ ჯოხზე, დასრულდა ისა, გასაძრობა და მერე დარჩება ამოსაშეენი ჯოხი. გასაძრობი და ამოსაშეენი ჯოხი უნდა დამაგრებული იყოს თოკებით ქიჩებზე. საშევრის ჯოხი რო დარჩება, იმის შემდეგ უნდა გაუკეთდეს გარა, მერე უნდა დავკედოთ ხოლგები (ყდებშია, რვილების გვერდზედა), რომ დაიკიბოს თხორი და მაშინ დავიწყეთ მუშაობა. ქიჩებზე საშევრის ჯოხი კარგად დაუჭირეთ, რომ გვედოს და კარგად იმუშაოს თხორმა. დავახვიეთ ძაფი ცხემლაზე. შავსწორეთ ნართის თხორი წკიპლაზე. თანაბრად დავიწყეთ მუშაობა. ეხლა გავატარეთ ცხემლა, ერთგნით მხარეს დაუფარავთ ახლა გარათ და მეორე მხარეს გავატარეთ კიდევ. პირველი პირი დავიწყეთ ცხემლაითა, მერე კიდენ დავჭერით წვრილი-წვრილად პატარ-პატარა ფერადი და დავაკეთეთ ჭავლები, დავიწყეთ იმ ფერადით მუშაობა. გავაკეთეთ ჭანჭიკა პირსახლართისათვის (რამიაც თოკს გაუყრიან), შემდეგ ისევ გადაუარეთ შავი ფერადი ცხემლაითა, შემდეგ დავიწყეთ ნაპირის ჭანჭიკა, [რომელიც] მთელხურჯინის თოღს გარშემო უვლის. დავიწყეთ ეხლა არშია, ეს გასრულდა და მერე დავიწყეთ მეორე, კიდევ ვუღის ჭანჭიკა; დასრულდა ის გულის ჭანჭიკაც და მერე სადათ გადაუარეთ შავი ფერადით. ეხლა დავიწყეთ გულის კვერი კავიანი და მერე ამგვარადვე მოვქსოეთ თავზედაც. როცა დასრულდება ჭანჭიკა და სადა შავს შემოვავლებთ, მერე დავიწყებთ სარჩულს. მიიქსოვა თოღი უბეური. სარჩულში არის სარჩულის ჭანჭიკები შიგადაშიგ (დაახლოებით ასე: წითელი, შემდეგ შავი ან ყვითელი, შემდეგ წითელი და ა. შ.).

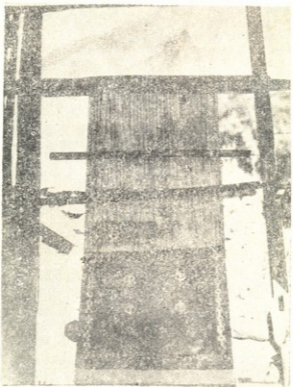
ახლა ისევ დავიწყეთ ერთი ხურჯინის თოღის პირი და ამას მოსდევს ხურჯინის უღელი. უღელში დასტანდა ორი გამოჭრილი უნაგირისათვის, რომ თოღები კარგა დაეკიდოს უნაგირზე. მეორე თოღიც იგივენაირად რომ მიიქსოვება მთელი, მერე თოღის გვერდებს ძაფით შევკვრამთ, თოღების ჭანჭიკებში კი გაუყრიან ბაწარს (პირსახლართებს). ასეთ ხურჯინს თათრული ხურჯინი ეწოდება.

ხურჯინი ხალიჩური ან ხაოიანი. ფერადით ამოვავლებთ ორ-ორ ბეწვზე, მერე ცხემლაით გაუარეთ ზედა სამჭერ ან ორჭერ და გარასაც აუწევთ და დავწყეთ. როცა გადაუღლით ზედა (თითოეული გავლის შემდეგ გარას ასწევ-დას-

წევნი). ორჯერ რთ გაავლებენ, მერე დაბეჭავენ. ესლა ისევე დაეიწყეთ ფერადით მუშაობა, გადაუარეთ ზედა. თვითეული ფერადით მოქსოვის დროს კავლს მოსტრიაან (გრძლათ ან მოკლეთ).

ხალიჩური ხურჯინის თოლი რთ დასრულდება, მერე დაეიწყებთ სარჩულს და მოვქსოვთ ცხემლაით. მერე დაეიწყეთ ისევე უღელი, ასევე მეორე თოლი.

სურ. 45 ხურჯინის ქსოვა ყდაზე.

ხალიჩაც ისევე იქსოვება, როგორც ხაოიანი ხურჯინი.

ჩეჩიში, დაქსულია ფერადი ძაფი და მერე მიპყვებიან შავი და ლეგა ძაფით. ფარდავზე შეიძლება იყოს შემდეგი სახეები: მთვარიანი, ფოთელიანი, ვარდიანი (პატარა ფოთელები აქვს და ვარდიანს ეტყვიან), საწოლავიანი (ძველებურიან).

ფარდავზე (ქვევით) გამოხატულია საწოლავიანი სახეები, ხოლო მათ ზემოთ — ორი კავიანი კვერი.

პანჭიკები ფარდავზე თუ ხურჯინზე გრძელ ზოლად, ერთმანეთის თანმიყოლებით, გაჭიმული ფერად-ფერადი ოთხკუთხედები, სწორკუთხედები ან უბრალო ვიწრო ხაზებია, მაგალითად; წითელი, შავი და ა. შ. ყვითელი, შემდეგ წითელი, კვლავ ყვითელი და ა. შ.

მთხრ. ბიჭია სისაური (სოფ. იუხო, ხადის ხეობა).

ფარდაგის სახეები: კვერი, ჭვარი, კავი, ხრინკულა, ჭანკიკა.

წინდების სახეები: შიბაჰ, ჭანკიკა, წაცვლილა. ქსოვენ აგრეთვე, ე. წ. სკინან ხიან წინდას, რომელიც შეუღებავი ძაფებით არის ნაქსოვი და რომელზედაც გამოყვანილია სხვადასხვა სახე: კვერანი (შუაში), კავები (გარშემო) და ზოდები (ჭვარედინად).

საჯერული [ეწოდა] ხელთათმანს.

მთხრობლები: მარო ნაზლაძე, 30 წ.; თამარ ნაზლაძე, 23 წ. (სოფ. ზემო მღეთა).

სურ. 46 ფარდაგი

ფარდაგი. დამზადებულ ძაფს ახვევენ რვილებზე. წკიბლას ერთი პირი ძაფისა ზეიდან უვლის, მეორე — ქვევიდან. წკიბლა დაქსელვის დაწყების წინ ქვემოთაა. როცა სულ დაქსელავენ, მერე საშვერის ჯოხზე ქვემოთა ძაფებს ზემოთ ამოშვენიან (ძაფების ორი წყება — ქვეითა და ზევითა. ვ. ჯ.).

ხიფხა. ვიცით რომ გარას საშუალებით ძაფების ზემოთა ფენა ქვევით ჩადის და პირიქით. იმ ადგილს, საცა ძაფების ეს ორი ფენა ერთმანეთს გადაეჯვარედინება გარის აწევ-დაწევით, ხიფხა ეწოდებაო. [ძაფი] რომელიც დაშვენილია საშვეარზე, ის გარაის შიგნითაა, რომელიც უსაშვეროა, გარაის ზევიდანაა და იქ კეთდება თხორი.

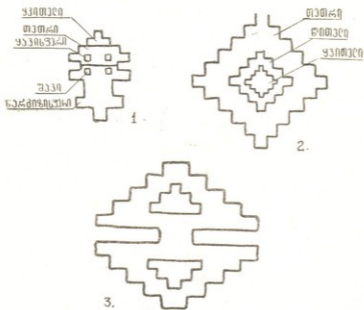
კავს ჩიკაკავას ეძახიან, ქიჩებს — ჭელებს.

ფარდაგის სახეების სახელები: ვარდი, შთვარე, ჭანკიკა. ასეთ ფარდაგს ეწოდება წვრილსახიანი ფარდაგი (ამოქსოვილია წვრილი, ანუ პატარა სახეები). არის კიდევ თალიანი ფარდაგი.

ხურჯინის ერთ-ერთი სახეა, ე. წ. ნაუქი.

სურ. 47. ხურჯინის ცალი თვალი. ქაწვიკა.

სურ. 48. ფარდავის სახეები. 1—ვარდი. 2—მთვარე, 3—ნახუქი.

ხურჯინს გარეშემო აქვს შიბა.

ჯარას ვარდა ძაფი იმახება **სამახ ტარზე**. ასეთი ტარი ჩამოკიდებულია **კირკილაზე**. [ტარს] აქვს კვირისტაფი, აბრუნებენ ხელით.

შალის ქსოვის დროს საშევრები ჩამობმულია **ხარხიხაზე**. საშალე მატყლს პერტავენ **საპენტელათი**.

პენტვას იწყებენ დაჩეჩვის შემდეგ, ხოლო დაპენტელს ართავენ. მოქსოვის შემდეგ შალი **ითელება ლასტზე**. აღუღებულ წყალში ამოავლებენ შალს და შემდეგ **ლასტზე** სთელავენ გაგორების საშუალებით; შალს ასე შვიდ-რვაჯერ ამოავლებენ.

ს ა ბ ლ ი ს დ ა წ ვ ნ ა

მთხრ. გიორგი ყველაძე, 93 წ. (სოფ. ყველაანი).

თხები გვედავდის-კე და **საბლებსა ვწნავდით-კე** საბალნის ასაკიდებლათ.

საბლებს სწნავენ ჩიხრიხით. თხის ბალანი დაიფინებოდა, შემდეგ კისერზე **კირკალს** ჩამოკიდებდნენ, რომლის ხის ნაწილშიაც გატარებული იყო გრძელი, წვრილი ჯოხი. ეს ჯოხი თავის მეორე ბოლოთი გადიოდა ორ გადაჯვარედინებულ ბრტყელ ჯოხში. გრძელ ჯოხს ხელისგულებით ატრიალებდნენ თხის ბალანში და ტრიალის შემდეგ ბალანი **ჩიხრიხის** ჯოხზე ეხვეოდა.

სურ. 49. ჩიხრიხი

გ უ ლ ა მ ა ყ ა რ ი

შ ვ ი ქ რ ო ბ ა

მ ა ტ ყ ლ ი ს ქ ს ო ვ ი ლ ე ბ ი

მთხრ. ნინო წიკლაური, 35 წ. (სოფ. დუმაცხო).

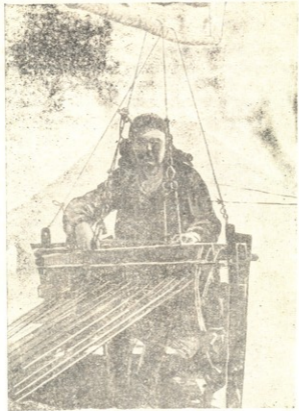
შალის ქსოვა. სართავ ხელსაწყოს ეწოდება **ოსურაა**. მისი ნაწილებია: **სავარცხალი**, **ცხემლა**, **საშევარი** (ორია), **ჰალაქები**, **ჰანდარაა**, **სკამი** (რაზედაც მქსოველი ზის და რაზედაც **თულანაა** უდევს), **თულანაა** (ჯოხია, რომელზედაც მოქსოვილი შალი ეხვევა და რომელიც **სკამზეა** გადებული), **წყობლაა**, **საფეხურები** (რომლებშიც ფეხს უყრიან).

პასუხები კითხვებზე:

1. **სავარცხალი ბეჭავს** მოქსოვილი შალის ნაწილს ყოველი ძაფის გატარების შემდეგ (სიგანეზე).
2. **ცხემლაზე ძაფია დახვეული** და იმით უყრიან ძაფს.
3. **საშევრების საშუალებით** ძაფების ერთი წყება ხან ზევით მოექცევა და ხან — ქვევით. ერთ საშევარს, რომ ხელით ამოსწევნ ზემოთ, მეორეს ფეხით დასწევნ ქვემოთ, მერე პირიქით და ა. შ.

4. შალის სიწმინდე დამოკიდებულია ძაფის წმინდათ და სხვილად და-
თვაზე.

5. ფარდაზე და ხურჯინზე გამოყვანილი სახეების სახელები: ფათელიანი,
ბლაჯიანი, კვერიანი, მთორიანი. ბლაჯიან ფარდავს შიგადაშიგ საწოლავი აქვს.

სურ. 50. შალის ქსოვა ოსურაზე

ოსურაზე მოქსოვილ შალს რომ სირბილვ და მოქნილობა მისცენ, სთელა-
ვენ სათელავზე, რომელიც წარმოადგენს დაკბილულ, სქელ ფიცარს (კბილები
უღელტეხილებივითა აქვს), რომელსაც მარჯვნივ და მარცხნივ აქვს საგვერდუ-
ლები, მოქსოვილი შალი დაიდება ასეთ დაკბილულ ფიცარზე, ზევიდან კიდევ

სურ. 51 სათელავი

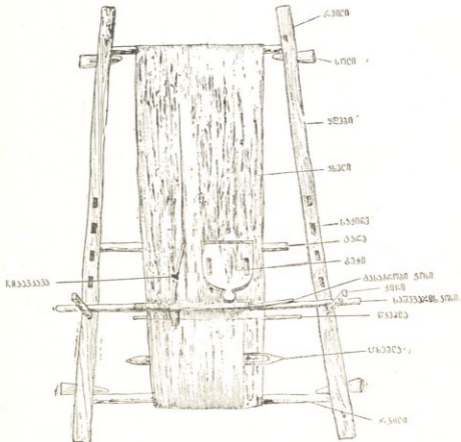
ასეთივე დაკბილული ფიცრით აწებებიან და თან აგორავენ წინ და უკან ზემოთა ფიცარს, წინასწარ დასველებული შალი ამგვარად ითელება და რბილდება. ზემოთა დაკბილულ ფიცარს სახელურები აქვს, რომელთაც ხელს ჩასჭიდებენ გათელვის დროს.

მთხრ. თამარ აფციაური, 55 წ. (სოფ. წინამხარი).

ფარდაგის ქსოვა. ჭერ მატულ ავარჩევთ, დავჩნით, დავართავთ, ამოვხვევთ. მერე იმას კილენ ვავძახთ და ამოვკიფავთ; მღებვართან მივიტანთ, შავლებამთ. მერე ამას დავართავთ, თხორს ვეძახით, დავქსელამთ ამას. ჭერ ხო ამოვიფულია, მერე ამოვხვევთ მერე ჭავლები დაკეთდება, შეებმის და იქსოვება.

პასუხები კითხვებზე:

1. ხელსაწყოს აღწერილობა: მარჯვნივ და მარცხნივ აქვს ყდები, ზემოთ და ქვემოთ — რვილები, ყდებში — სოლები, ყდის ნაჩრეტებში — ქიჩები, სა-

სურ. 52. ყდები დაქსელილი

შევრის ჯობი, გასაძრობი ჯობი, ზემოთ — გარა, სულ - მალა (ქსელში.
 ვ. ჯ.) — წკაპლა (რომელიც დაწყების დროს სულ ქვევითაა), ხის ბეჭი.

2. საშევრის ჯობი ქიჩებზე უპერია ბაწრებს.
 3. საშევრის ლარი სქლათ დაგრეხილი ძაფია.
 4. ქიჩის ჩასაყრელი — რაშიაც ქიჩია ჩაყრილი, ჩამაგრებული.
 5. ფარდავის ძაფს სამწვერად უნდა დაძახვა, ხოლო შალის ძაფს — ორ-წვერად.
 6. დეპტი, ანუ თხორი ერთი და იგივეაო.
 7. ჩიკავკავა ხის კავია, რომლითაც გარას ასწევენ და დასწევენ, იმისდა მიხედვით, საქმე როგორ მოითხოვს.
 8. ფაღწუმები ან ფესვები ფარდავის ფოჩებს ეწოდება.
 9. შალი ორნაირია: ოსურა (შედარებით მსხვილი) და ყდის შალი (წმინდაა შედარებით ოსურთან).
 10. თვლანაზე შალია დახვეული.
 11. შალის საქოვი მეორენაირი ხელსაწყო ნაწილები: ქანდარა, რაზე-დაც ჩამოკიდებულია საშევრები; სკამი, რაზედაც დევს თვლანა; საშევარი, სავარცხალი, რომელიც გაიბეჭავს; საფეხურები, რომლებიც საშევარს აქვს; ჭა-ლაქეები, რაზედაც საშევრებია გაბმული.
 12. შალისაგან კერავენ: შარვალს, კაბას, ჩოხას, პაჭიკებს და სხვას, იყერა-ვენ ყაბალახებსაც.
- შალის სიწმინდე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად წმინდად დაარ-თავენ ძაფს ტარზე.

მთხრ. მაგდანა ბეჭაური, 17 წ. (სოფ. გამსი).

ფარდავის ქსოვა. მატყლი უნდა გაირეცხოს; როცა გაშრება, გაიჩეჩება, ახლა ფარტენას ვეძახით, წვრილად უნდა ჩავფარტოთ, მემრე დავართავთ. ტა-რებს როცა დავავსებთ, გადავახვევთ. მემრე ჯარას ვეძახით, იმაზე უნდა გავძა-ხოთ, გაძახილი უნდა ამოვკიფოთ. იმ ხიფებს შავლებავთ ფერადათ. მემრე ისევ უნდა გადაიხვიოს ის ხიფები და ნართები დაკეთდეს. იმ ნართებისაგან წვრი-ლი ჭავლები უნდა დავაკეთოთ ხელზე და შეებმევა ფარდას და მემრე დაუჭ-დება მქსოვარი და დაიწყებს ქსოვასა.

პასუხები კითხვებზე:

1. საქსოვი ხელსაწყო ნაწილები: ყდები (ორი), რვილები (ორი), ქიჩები (ორი). საქიჩეები (ზოგს შვიდ-შვიდი აქვს ამოჭრილი, ზოგს ექვს-ექვსი), საშე-ვარი, წკიპლები, სოლები (ორი), ცხემლა, ბეჭი, ფხინა (შალს ასუფთავებს, დაახლოებით 25—30 სმ სიგრძის ხის ფირფიტა).
 2. გარა არჩევს ქსელს, ამბობენ, მოვაგარავეთო.
 3. თხორი რვილებზე დაქსელილი ქსელია.
 4. დეიპტი სიგანეზე გაბმულ ძაფებს შორის დაბეჭვის შემდეგ დარჩენი-ლი ადგილია.
- სახეები: კვერიანი, საწოლიანი. კვერიანი ეწოდება, როგორც რგვალი მოყ-ვანილობის სახეს, ისე ოთხკუთხსაც და სხვაგვარსაც.

მთხრ. მარიამ ბეჟაური, 60 წ. (სოფ. კიტოხი).

საფაიქრო [ხელსაწყოს] ნაწილებია: ყდები, ქიჩები, ტოლი ჯოხები, და საშვერის ჯოხი), რვილები, ცხემლაი, ბეჭი, სოლები.

თხორი — დაქსელილი ძაფი, რომელზედაც შემდეგ ქსოვენ.

საქიჩები — სადაც ქიჩებია ჩამაგრებული.

წკობლა — წკებლაა, რომელზედაც შალის ქსოვის ღროს თხორის უკანა ძაფები ზემოდან ქვემოთ, ხოლო წინა ძაფები ქვემოდან ზემოთ ეღება, იმისდა მისხედვით, ქსოვა როგორ მოითხოვს.

სახე ხალიჩური შიგნიდან გლუვია და ზემოდან, მოქსოვის ღროს კრეკავენ. არსებითად ზემოხსენებული სახე ხალიჩური კი არ არის, არამედ ხალიჩის ყაიდაზეა მოქსოვილი, ე. ი. ქვედა პირი არა აქვს (ფარდავს ორივე პირი კარგი აქვს). ხალიჩურისათვის ხმარობენ სამწვერად ამოხვეულ ძაფს.

პთიულეთი

მ ღ ე ზ რ ო ბ ა

მთხრ. მარიამ ბუჩუკური, 60 წ. (სოფ. ქვეშეთი).

მწვანედ შეღებვა. ბუარას ფოთოლია, მოეხარშამთ იმ ფოთოლსა 1—1½ საათის განმავლობაში, მერე ჩაედებდით ზიფსა და ერთი საათი იქნებოდა. ისევე ცხელს ამოვიღებდით და სპი-ოთხი დღის განმავლობაში ძროხის დამკვებულ შარდში ჩაედებდით მზიან დღეში და გადავაბრუნ-გადმოვაბრუნებდით. მერე ამოვიღებდით. გავაშრობდით, გავრეცხდით და კვლავ გავაშრობდით. საქონლის შარდი ჩახვირამს და აღარ გახუნდება.

შავი ფერი მურყანის ქერქის ნაღულში ჩადებით გამოდის, წითელი — ენდროში, ყვითელი — ქერთხელაში; ხეესურეთიდან მოგვაქვს, ჩვენ მთებშიაც მოიპოვება, ხოლო ბარად არ არის.

გულამაყარი

მთხრ. თამარ აფციაური, 55 წ. (სოფ. წინამხარი).

ყვითლად შეღებვა. ქერთხელა მოეხარშოთ, წვენი დადგებოდა და იმაში ჩაყვრიდით. ის დაყვითლული ყვითლადაც გამოდგება და თუნდა წითლადაც შევლებამდით.

პასუხი კითხვებზე:

1. ქერთხელის მოხარშვას ცოტა დრო უნდა, დილიდან დაწყებული გუთნის სადილობამდე.

2. ძაფს რომ ჩაედებდენ, „ერთი ბატარა, ცოტა ხანს წამოდუღდის და მერე გადმოვიღებთ“. შაბი არ უნდა.

3. ყვითლად იღებება კიდევ არყის ხის ფოთლებით, ვაშლის ქერქით და ლოლოს ძირით.

წითლად შეღებვა. სახლში რო კვარტლი იყო, იმას მოვხვეტდათ, იმაშინვე წითლად ჩავღებდით, დაყვითლდის და მერე წითელ ფერში ჩავღებდით და კარგა შავი ლებებოდა. ენდროს ძირს მოსთხრიან და იმდენ ხანს ადუღებენ, როგორც კერ-თხელას (ენდრო მარილივით უნდა დაიფქვას). კვარტლში ჩადებული უნდა გარეცხილიყო, გამშრალიყო და შემდეგ ჩადებულიყო ენდროს ნახარშიში; გამოდის წითელი.

მწვანედ შეღებვა. მწონე თხილის ფოთოლი მოვხარშით და შივ ჩავაგდებ-დით თეთრსა; წინ-წინ შაბში უნდა ჩავგვეგდო.

შავად შეღებვა (შავნია). მურყანის ქერქს ჩაყრიან ქვაბში და ბევრი ხარ-შვისაგან რო გათეთრდება, იმაზე შავატყობთ [რომ მზად არის]. წყალი რო კარ-გად გაშავდება, თავისუფალ ჭურჭელში გადაწურავენ, ისე კიდევ მეორეჯერ, მერე ქერქს გადაყრიან და იმაში თეთრს ჩადებენ. წინ-წინ ძალას ნადულში ან კვარტლში უნდა ჩავაგდოთ და მერე მურყანას ნადულში.

მთხრ. ნინო წიკლაური, 35 წ. (სოფ. დუმაცხო).

ყვითლად შეღებვა. კერთხელას ყვავილებს მოსწყვეტენ, უნდა ვახშმს მზებენ; მერე წყალში ჩაყრიან და ადუღებენ (ბატანის ხორცი მინამ შაინხარშე-ბა, მინამდინაო); მერე ჩაყრიან შაბს, ჩასდებენ ხიფებსაცა, გაცივდება და შემდეგ გააშრობენ. ბალახი ორი კონა და შაბი ორი კვერცხას წონაა საჭირო.

მთხრ. მარიამ ბეჭაური, 60 წ. (სოფ. კიტოხი).

მურყანის ქერქში ღებავენ შავად; თრიმლის ხის ფოთოლში, რომელიც მოჰქონდათ სხვა ადგილებიდან, შეღებილი გამოდიოდა ყვითელი და შავიც, თუ ძალას უზამდენ. თრიმლის ხის ფოთოლს ჩაყრიდენ წყალში და ადუღებ-დენ. მემრე ჩაყრიდენ ძალას და კიდევ ადუღებდენ; ადუღების შემდეგ ჩაყრი-დენ ხიფებს და ამოცივებამდე დასტოვებდენ.

ქერთხელა ღებავს ყვითლად. დაკრეფავენ და გაახმობენ. მერე ჩაყრიან წყალში და ადუღებენ, შემდეგ შაბს დააყრიან და ჩასდებენ ხიფებს და ადუ-ღებენ რამდენიმე საათს (რაც ბატანის ხორცს ხარშვა უნდა, იმდენი ხანა სა-ჭირო).

ენდროს ძირებში ცეცხლისფერად იღებება, აგრეთვე — ღვიძლისფერად და შავად. დავამტავეთ ენდრო, დავნაყით და ჩავღებდით ქოთანში. დასამტავებლად საჭირო იყო ორი კვირა. მერე ადუღებდნენ და შაბს ჩაყრიდნენ; თუ ჩქარა ამოიღებდნენ ხიფებს, ცეცხლისფერი გამოდიოდა, თუ შეათანად — შეინდის-ფერი და თუ გვიან — შავი.

მთიულეთი

ქარგულობა

მთხრ. ლუბა დაფქვაშვილი, 58 წ. (სოფ. ანანური).

ქარგაში იყო ხის „რამკა“, იმაში გაიჭიმებოდა ხვერდი, ატლასი ან აბრე-შუმი, თუ გნებავთ, კანვა და მერე ამაზე იკერებოდა ოქროთი, მძივით, ან ბა-

ტის ფრთასაც ვჭრიდით და ოქრომკედში ჩავაყრებდით და მეტისმეტად ლაშქრობდა ზათ გამოდიოდა. ოქრომკედს რომ შეეკერამდით, მერე ღორის ეშვით ვაპრობებდით.

კანვაზე როცა იყრებოდა სხვადასხვა სახეები, ე. წ. გარუხით, მაშინ ხმა-რობდნენ კარტს წვრილად დაჭრილს, რომელზედაც გადადიოდა ძაფი და სახის დამთავრების შემდეგ კარტზე გადასული ძაფი მაკრატლით იჭრებოდა.

საფულეები იქსოვებოდა ყაისნალით. იყო ისეთი ძაფი, რომელსაც სხვადასხვაფერი ქონდა (მაგ., მწვანე, შემდეგ ეს სიმწვანე თანდათან ბაცდებოდა, გადადიოდა თითქმის სიეთერეში და შემდეგ კვლავ მწვანე და ა. შ.).

ოქრომკედით იყრამდენ სარტყელ-გულისპირს და ყურთმაჯებს.

მთხრ. ელენე ჩოხელი, 40 წ. (დაბა ფასანაური).

ქარგა. ოთხკუთხა ჩარჩოა, რომლის ორი გვერდი დახვრეტლია. ერთი ფიცრის (ზემოთა) გამოძრობა შესაძლებელია.

მოსაქარგავ მატერიას სივანეზე მოაკერებენ უბრალო ნაჭერს. ჩარჩოს ქვეითა ჯოხი ვატარებელი იყო მოკერებულ მატერიაში. მერე ასევე მოაკერებდნენ თავში უბრალო ნაჭერს, შიგ ვატარებდნენ ზემოთა ჯოხს და შემდეგ ამ ჯოხს ჩარჩოს ორ დახვრეტელ ჯოხზე ჩამოაცემდნენ; ამის შემდეგ შეიძლებოდა გაკიშვა — ზემოთა ჩარჩოს, რომელზედაც ჩამოცმული იყო [ნაჭერი], ასწვევდნენ ზევით და, როცა სათანადოდ გაიჭიმებოდა, მერე დაამაგრებდნენ ნახვრეტში ჩხირით. დანარჩენი ორი მხარე მოსაქარგი მატერიისა ან „კნოპკებით“ დამაგრდებოდა ჩარჩოს დანარჩენ ორ მხარეზე, ან აქაც უბრალო ნაჭერს მოაკერებდნენ ან ძაფით ამოუხვევდნენ. იმას უკვე აღარ უნდოდა ძლიერად გადაჭიმვა, რადგან ორმხრივ სათანადოდ იყო დაჭიმული.

ფერადი აბრეშუმი იქარგებოდა მაუღზე, ხავერდზე და ტილოზე.

გარუხი და აბრეშუმი (ერთად) იქარგებოდა მარტო ხავერდზე და მაუღზე. ვინაიდან ხავერდს ბუსუსები აქვს, მოქარგვის წინ უბრალო ძაფით დაიბლანდებოდა მოსაქარგავი ადგილი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ძაფი ხავერდში დაიკარგებოდა. ბლანდი იყო ერთპირი და ორპირი. ორპირი იმ შემთხვევაში იყო, როცა ზოგიერთი ყვავილი ნაქარგში შედარებით მაღლა უნდოდათ დაეყენებინათ.

კანვა იყრება ხელზე. კანვაზე იყრებოდა გარუხის ძაფით და შალით. ქარგვის დროს აბრეშუმის ძაფი შეიძლებოდა ყოფილიყო ცალპირი და ორპირი. ცალპირი ძაფით ნაქარგი ლამაზიცაა და ნაკლებად ეტყობა ერთი ფერის ძაფის გადასვლა მეორე ფერის ძაფში, მაგრამ ეს მეტ დროს თხოულობდა.

მაუღზე და ხავერდზე ქარგავდნენ სირმით (აბრეშუმის ძაფია), ეძახდნენ სინელსაც. სირმა ოთხნაირი იყო — წმინდა ძაფიდან დაწყებული თანდათან სხვილდებოდა. გაჭიმულ ბალიშზე დავადებდით „უზორს“ და დაეჭკრეტლით ნეშით, დაეხამდით მაუღზე აქეთ-იქიდან ქინძისთავეებით, წაუსვამდით ზედ „პულრს“ ან კართოფლის ფჭვილს, რომ მაუღზე გადასულიყო; შემდეგ ავილებდით ამ „უზორს“ და ზედ (მაუღზე) გადასულ „უზორს“ დავებლანდავდით. ყველა „უზორი“ ჩვენ თვითონ უნდა გამოგვეყვანა სწორედ და, თუ სწორე არ იყო, შეგვესწორებინა. გამზადებულ „უზორზე“ დავიწყებდით კერვას, ეს იქნებოდა ფოთოლი თუ ყვავილი. ყვავილებს შორისაც განსხვავებაა: ზოგი მუქი

ძაფით იწყება და ზოგი ბაციტ; ზოგ ძაფს მეტს ჩამოუშვებდით და ზოგს — ნაკლებს. სხვადასხვა ფოთოლს თუ ყვავილს ფერადი ძაფების სხვადასხვა დენობა სჭირდებოდა. ფოთოლსაც ასევე, პირველად მუჭი ან ბაცი ძაფით და იწყებდით, ვერაღებდით ნახევარ ფოთოლს ღერომდე და შემდეგ მეორე ნახევარს — კვლავ ღერომდე, შემდეგ საყუთრივ ღეროს გავაყეთებდით.

სხვადასხვაფერის ძაფების მოხმარება, სხვადასხვა ყვავილისა და ფოთლის მოჭარგვა სხვადასხვაფერად, ეს უკვე მომჭარგველის საქმე იყო.

ხალიჩური ნაჭარგა. ავიღებდით მტკიცე ტილოს, გავჭიმავდით ქარგაში, შემდეგ დაეხატავდით ზედ „უზორს“, როგორც გვინდოდა; ავიღებდით შემდეგ ძაფსა და ნემსს და იმ „უზორებს“ გარშემო მივდედდით. პირველად კვარაღებით ადგილს; ადგილისათვის მოკლედ დავაყენებდით ნემსს, ყვავილისათვის კი გრძლათ დავაყენებდით, რომ ძაფი გრძლათ ჩასულიყო. როცა სულ მოვრჩებოდით კერვას, უკუღმა მხარედან „ჩოთქით“ წაუსვამდით შრეშს ან წებოს, გადმოვებრუნებდით მეორე მხარეზე და ადგილს ისევ ისე ვტოვებდით და ყვავილს დავჭირდით სისწორითა და დავეარცხნიდით.

პასუხები კითხვებზე:

1. გარუსის ძაფით ქარგვის დროს საჭირო იყო ადგილი (ფონი), რადგან ეს ტილოზე კეთდებოდა.

2. წებოს იმისათვის უსვამდნენ, რომ ძაფები არ გამომძვრალაყო.

3. ტილოზე პირდაპირ ხატავდნენ, სახეს გადაიტანდნენ გადასაყვანი ქალაქის საშუალებით, ფანქრით.

4. შალის ძაფით ქარგვის დროს და აგრეთვე ხალიჩურად ქარგვის დროს იხმარება განსაკუთრებული ნემსი, რომელსაც შიგნით ღრუ აქვს; ამ ღრუში გაატარებენ ძაფს. შეიძლება ნემსის სიგრძის დაკლებაც და წაგრძელებაც. სახეს („უზორს“) მისდევენ შიგნიდან და ასეთ ნემსს რომ ჩაუყრიან, ძაფი რჩება გარეთ (იმ სიგრძის, როგორც სჭირდებათ), შემდეგ მეორე ადგილას ჩაუყრიან და ა. შ. ასე აკეთებენ ხალიშის პირებს, ხალიჩებს, მუთაქის პირებს და სხვ.

5. კანვაზე გარუსის ძაფით ქარგვას იწყებენ უწვერო ნემსით; ჯერ დაიწყებენ არშისა და შემდეგ — შიგნითა სახეებს.

6. „რაგოჯა“ (კანვაზე) ნაჭარგია წინდურად, წინდის ყაიდაზე მოქსოვილი-ვით; კეთდება ხელზე; მეორე მხრივ სახეებიც წინდისებურია და იქსოვება შალის ძაფით.

7. კანვაზე შალის ძაფით ნაკერს ხალიჩური ეწოდება. სახეებიც ხალიჩისებურია; გარუსის ძაფით ნაკერთან შედარებით უფრო სქელია; ასე კვარავენ მთელ ხალიჩებსაც კი.

ოქრომკედი. ხვევრდს გავჭიმავთ ქარგაში ისევე, როგორც მაუდს. როგორი „უზორიც“ გვინდოდა, ამოვიღებდით საიდანმე, თუნდა ჩვენ თვითონ შევადგენდით. შემდეგ გარშემო დავკვრეთავდით ნემსით, დავაფენდით ქსოვილზე და დავაყრიდით „ბუღრს“ და შემდეგ ან დავებლანდამდით, ან ავიღებდით „კისტს“, ან ბატის ფრთას და გარშემო შემოიუსობდით და დავხაზამდით. ფოთლების კვალობაზე ამ „უზორებიდან“ გამოვჭირდით პატარა „კარლონებს“ და ნახატზე დავაფენდით იმ „კარლონებს“. ავიღებდით ოქროს ძაფს და ჩავაზამდით სხვა (ჩვეულებრივი) ძაფით იმიტომ, რომ თითონ ოქროს ძაფი რომ

გვეტარებინა, დაიწყებოდა. სხეულს შემოვატარებდით გარშემო და გულში ჩავამაგრებდით კუჭებს.

მეორენაირი ოქრომკედი. დაბლანდამდენ, მერე ოქროს ძაფით აკეთებდენ უჯრედებს. თვითეულ პატარა უჯრედის კუთხეებს ძაფით დაამაგრებდენ. ასე აკეთებდენ მეშუე და ხვეერღზე; რაიმე სახეს მოქარგავდენ, მერე იმას ამოს-
ჭრიდენ და რაზედაც უნდოდათ მიაკერებდენ.

სურ. 53. საქარგავი ნემსი

სურ. 54. ჯვრიანი სახე (ჯარდაგის)

მუყაიში — რამდენიმე წვერად დაგრეხილი ოქროს ძაფი. სირმა მოკერებუ-
ლი იყო მამაკაცის ტანსაცმელზე, გულმკერდთან — ქულაჯებზე, ახალუხზე და
სხვ.

სხეულს და მუყაიშს ხმარობდენ ლეროებად. ძაძა მოუქარგავი, უარშიო
ლეჩაქია.

ფარდაგების სახეები: **ჯვრიანი, მანიანი, ხალიჩური** (ეწოდება ხალიჩები-
დან ამოღებულ წვრილ სახესო).

ქართლი მშპპრის ჩრდილუთით

შეიქრობა

მატყლის ქსოვილება

მთხრ. ელენე პავლიაშვილი, 55 წ. (სოფ. ზოტიკიანი).

შალის ქსოვა და საფეიქრო. შალათ კარგი იყო ბატკნის — შემოდგომის მატყლი. ერთხელ გაერეცხამ ამ მატყლსა, მერე საჩეჩელზე უნდა გაიჩეჩოს, დაირთოს ტარზე, მერე უნდა დავექსელოთ, გავაბათ შინდლოში, გარეთა. მერე დგომს ვეძახით, იმაში უნდა გამოიჭიდოს დაქსელილი და მერე კიდევ დგომიდან სავარცხელში უნდა გამოიყრიდოს, ბოლოს მოვექსოვთ.

პასუხები კითხვებზე:

1. აქეთ და იქით ამ ხელსაწყოს (საფეიქროს) აქვს ბოძები, ზემოთ და ქვემოთ — ხიდები, კიდევ — სავარცხელია და დგომები.
2. ტარზე შეიძლება დართვა ერთწევრად, ორწევრად და ა. შ.
3. მოქსოვილ შალს ხმარობენ ჩოხებად, შარვლებად და ბალღების პალტოებად.

მთხრ. სალომე ჭონქაძე, 52 წ. (სოფ. ყვავილი).

ფარდაგის ქსოვა. ცხვრის მატყლს გავრეცხავთ, ვჩეჩავთ საჩეჩელზე. მერე თითისტარზე დეერთვება, ამეეხვევა სამწევრათ, მერე ჭარაზე უნდა დაიძახოს (დაივრიხოს). გორგლათ ამოვანხვეთ, გორგალს დავაშულავებთ, მერე შულოებს შევეღებავთ სხვადასხვაფერად. ფარდაგის ქსელსა არ შევეღებამთ, მაგრა დავძახამთ და იმ ძაან დაგრეხილ ნართს დავქსელავთ. მერე იმ შულოებს ისევ ამოვანხვეთ გორგლებათა.

ძაან დაგრეხილ ნართს, ყდაზე დაქსელილს და შეღებილ ნართების გორგლის პატარა ხიდებს (ჩანჩუხებს) დავაკეთებთ, იმ ქსელზე ჩამოვადამთ და დავიწყებთ პირველად არშიასა. ის არშია გათავდება ათასფერი ნართით. არშია გათავდება და გულს დავიწყობთ. გულში ჩავყრით ათასფერი სახესა, როგორც — საც ყურნალიდან ამოვიღებთ ან — სხვას. მერე, როგორც პირველ დაწყობაზე, არ დავიწყობთ არშიასა, ისე გარეშამო, ოთხსავე კუთხივ უნდა მიჰყვეს ის არშია. მერე ზეიდანაც რო არშიას გაუთავებთ, ამოვეკრით.

ფარდაგი რაზედ იქსოვება? პირველად დაეძგავთ ყდასა და გაუყრით ხიდებს თავ-ბოლოსა და დაბლა მხრივ სოლებს გაუკეთებთ ხიდებში. დასაწყისად ვია, რომ მაგრა დადგეს, მერე იმაზე ბოლოში წკეპლას დავაკრამთ. ახლა ყდებში დაუკეთებთ ჩიქებს და ჩიქებზე დავაკრამთ ორ ჯოხს, [რომელთაც] გარა ჰქვია და საშევარის ხე. ჩიქაზე ამოგკრიფამთ, დგომს ვეტყოდით, ახლა იციან საშევარი. როცა იმას ამოვშვევით სულ მთელსა, მერე გაუყრით იმ დაქსელილ ნართში გარას. მერე გარას კავით ავწვეთ და დაწვეთ და თან გარას, რომ ავწვეთ და მოვქსოვთ და დაწვეთ და მოვქსოვთ, ბექს დავკრამთ.

პასუხები კითხვებზე:

1. შულოს მუხლებზე ახვევენ.
2. დაძახვა ხდება ჯარაზე, დაგრეხვა -- სართავზე.
3. შულოებს გორგლებად ამოახვევენ შეღებვის შემდეგ.
4. ხიფს ჩანჩუხასაც უწოდებენ (ეს უკანასკნელი ძველი სიტყვაა).
5. მატყლი არის: გრძელბეწვა — მშრალი მატყლი, ხმარობენ ქსლათ (შემოდგომის მატყლია) და გაწაფხულის — ბატკნის მატყლი; ეს უკანასკნელი კარგია შესაღებად.
6. ფარდაგი შეიძლება იყოს სადა, ანუ უსახო და ზოლიანი ან სახიანი. ფარდაგი იხმარება ტახტზე გადასაფენად ან პურის გასაფენად და სხვ.
7. დარძლი ტომარაა პურისათვის, ზოლიანია ან უზოლო.
8. ჭეჭიმი უნდა დაიქსელოს; ფერადი ზოლები აქვს სიგრძეზე, სახეები არა აქვს, ვიწროა და გრძელი.
9. მაფრამა. შუაში ჭეჭიმივითაა მოქსოვილი, ხოლო ნაპირებზე სახეები გამოყვანილი.

მთხრ. ოლა ლალიაშვილი, 50 წ. (სოფ. ბაზალეთი).

ფარდაგის ქსოვა. ცხვრის მატყლს ერჩევა ბირკა და კვირტი, ირჩევა ცხვრის შარდით დასველებული მატყლიც. დარჩეულ მატყლს გავრეცხამთ. მერე დავართამთ იმას ჯარაზედა და ტარზედ. დავგრეხამთ იმას სამწვრად. მერე შევლებამთ შაბში, მერე რაფერი საღებავიც გვინდა, ისეთ საღებავში გავავლებთ. მემრე, როცა გავფენამთ მიუზედა, გაშრება კარგად, შემდეგში გავრეცხამთ იმას ცივი წყლით. მერე გორგლათ გავაკეთებთ, ისევ ამოვახვევთ. მემრე პაწაწინა ჩანჩუხებს ვეძახით, ხელზე დავაკეთებთ და ჩაბმული იქნება ფარდაგი, ყდებში იქნება დაქსელილი და ხელით ვატარებთ ძაფსა. რკინის ბექსა ვხმარობთ და ცალი ხელით ვბეჭამთ იმას.

პასუხები კითხვებზე:

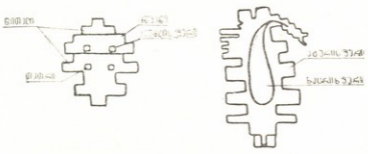
1. ქსელი უნდა დავესლოთ ყდებზე; იმას მემრე ექნება საშევარი და სარჩევი აწევ-დაწევით.
2. ბირკა ბალახია, ცხვრის მატყლს ეყვრის.
3. კვირტი გადაუბმელი მატყლია, რომელიც ძაფს არ იკეთებს.
4. ღუმის მატყლი, რომელსაც ცხვარი ისველებს, გადასაყრელია.
5. მატყლი წინასწარ რამდენჯერმე უნდა გაირეცხოს და გაშრეს. შემდეგ

საჩეჩელზე გაკეთდება ფთილადა (ფთილა — საჩეჩელზე დაჩეჩილი ორკეცრის მატყლის ნაწილი). დართულ მატყლს ახვევენ სამწვერად სამ თითისტარზე გრეხავენ ჭარაზე; მერე ამოახვევენ გორგლათ და შემდეგ შულოებად ახვევენ.

6. სახეების სახელებია: ა) მანები, ბ) წვრილი სახე, გ) მთვარიანი სახეები (ფარდაგზე); [ფარდაგს] არშია აქვს, შიგ სახე იწყება ვიწროდ, შემდეგ ფართოვდება, მერე კვლავ ვიწროვდება და ბოლოს ახალი სახე იწყება და ა. შ.

სამვარიანი სახეები: ერთი სახე რომ თავდება, იწყება ორი, ორი რომ თავდება, იწყება ერთი და ა. შ.

7. ხურჯინს აქვთ და იქით აქვს თვლები, ხოლო შუაში უღელი.

სურ. 55. ფარდაგის სახეები

მთხრ. ნატო ტატუნაშვილი. 32 წ. (სოფ. ყანჩაეთი, ქსნის ხეობა).

ფარდაგის ქსოვა. მატყლს გავრეცხამთ სუფთათა და გავჩეჩამთ საჩეჩელზე, შესდგება ფთილები საჩეჩელისაგან. მერე იმ ფთილებს დავართამთ თითისტარზე. ჭარაზეც შეიძლება. ამოვახვევთ სამწვერათ, ქსელი უნდა სამწვერი და ზედა უნდა ორწვერი. ჭარაზე დავძახამთ, დავგრეხამთ. ქსლათ რაც გვინდა, ის თეთრათა რჩება და ზედას ვეძახით კიდევ, ის ფერადები რაც არის, [იმითი] ზედა უნდა დავაფერადოთ.

ორი ყდიანი ზეა (გვერდის ხეები. — ვ. ჯ.) და თითოც — მალა და დაბლა, ხიდებს უტყვით იმასა. ეხლა დავქსელამთ, მერე ეხლა იმას ფერადების მოხმარება უნდა. ამოვხიფამთ ხელზედა, პატარ-პატარა ხიდებს გავაკეთებთ ხელზედა, ყველანიორ ფერადებს გავაკეთებთ. ჩვენ გვაქვს საბეჭი, ხოდა, თითო ძაფს ამოვიღებთ, თითოს გაუშვებთ, ამოვკრიფამთ ხელითა და მეორეზე სწორეთ გამოუღებთ, სწორედ გამოვიყვანთ; იმ პატარა საბეჭით დავბეჭამთ. მერე როგორიც გვინდა, სახეს ავარჩევთ ისითსა. ეხლა, მაგალითად, ყველანიორი სახე გამოიხატება: დიდსახიანი ერთი, დიდფათიან ეტყვიან, მეორე კიდევ მანიახს ეტყვიან, ყვავილიანიცა კიდევ.

პასუხები კითხვებზე:

1. ფათიანი და ყვავილიანი სახე სხვადასხვაანიორი შეიძლება იყოს, ხოლო მანიახი მხოლოდ ერთიანი.
2. ხიდები ყდებში დამაგრებულია სოლებით.

3. ზედა დახვეულია გორგლებათ და ქსოვის დროს ვახვევთ პატარა ბათო.

4. არ იცნობს საშვერის ჯოხს და გარას, შესაბამისად უწოდებს შუა ჯოხს და ზემო ჯოხს.

5. ქსელი დაქსელილია მთლიანი, ერთიანი ძაფისაგან.

6. მატყლის დახარისხება: ა) კვისტიანი მატყლი (მდარე, მოკლე, მოთელილი მატყლი); ბ) კარგი მატყლი.

ხურჯინის ქსოვა. როგორც ფარდავს, ისე უნდა ქსოვა, მხოლოდ ხიდები მოკლე უნდა იყოს და ქსელი ვიწრო. ჭერ მოიქსოვება თვალი, შემდეგში — უღელი; უღელი რო შეთავდება, ახლა მეორე თვალი კიდე მერე ამოიღება. ბაწრის გასაყრელებს (თვლებში) ყურფები ეწოდება, შიგ გაუყრიან ბაწარს.

უღელში სახე არ არის; უღელი ზოლი და ზოლია, შეიძლება [იყვეს] მართო ორი ფერადი.

მაფრაშა როგორც ფარდავი, ისიც ისე უნდა იქსოვოს, მხოლოთა ძირი სხვანაირათ უნდა იმას და გვერდები სხვანაირათ; ძირი უნდა იყოს ისეთი, როგორც ხურჯინის უღელი, ზოლი და ზოლი; ცალკე უნდა მაიქსოვოს ის ძირი, გვერდები კიდევ — შეფერადებული წვრილი სახეთი. გვერდებისათვის სხვა ძაფი უნდა დაიქსელოს.

მთხრობელი არ იცნობს: ღაზს, ძაძას, კრეტსამელს, ძოლოს, ორხოვას. მანდიკს, ვაშკარანს, ჩახუის, გუშლაგს, მოგს, ნარმას, მერდინს; არ ქსოვენ ჭეჩიმს და ხალიჩას.

ქილოვის ქსოვა

მთხ. მაშო ვერძეული, 60 წ. (სოფ. ბაზალეთი).

ტბაზე რომ წავალთ ჩალა უნდა გაიგლიჯოს. დილით უნდა წავიდნენ და საღამომდე, სამ საათამდე, კრფამენ ზოლზე ჩალას.

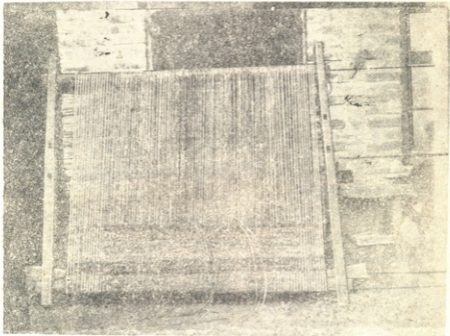
საქსოვნი ჩალა, რომელიც არის ამოსული, ერთბაშად კი არ გამოდგება საქსოვთა; გული უნდა ამოიგლიჯოს, მხრები მეშვეება, ისინი საქსოვნათ არ ვარგა. მოვიტანთ იმ ჩალასა, უნდა გაიფინოს და გახმეს. თუ არ გახმება და ევგრე ბინაზე შაინახება, დალპება. მერე იმას ავიღებთ და შევინახავთ ზამთრისათვის. ზაფხულობრივ იმისთვის არავისა სცალია, იანვარში უნდა მაიქსოვოს. მერე პირველი დაწყობა ჩალისა, დამუშავებაზეა; როგორც ნართი, ისე უნდა დაგრიბონ, მერე ხეზე დაიქსელება, ხიდებზე დაეახვევთ და სხვა, თავისუფალი, ჩალა უნდა შავაქსოვით. ჩალას წინა დღეს ჩავყრით წყალში, უნდა დასველდეს ერთი სათი, მერე უნდა ფარდავში შევახვიოთ, მერე მაიქსოვება. როცა შესრულდება, ამალდება ნახევრამდე, მერე სოლები უნდა გამააცალოს და დაბრუნდეს.

პასუხები კითხვებზე:

1. ძირს [ტბაში] რომ ჩალის კუნძია (ფესვები. — ვ. ჯ.), იმაზეა ჩალა და უნდა მეეგლიჯოს; ზოგს ძირიც ამოჰყვება და ის ძირი უნდა მეეგლიჯოს.
2. გლეჯავენ მხოლოდ ქალები, ტბაში ნახევრამდე (გულამდე. — ვ. ჯ.) უნდა შეტურდენ და ისე მოგლიჯონ.

- 3. ჭილობი იხმარება, როგორც საფენად სახლში [ისე] სიმინდისა და პურის გასაფენად.
- 4. დიდ ჩალის გულს ამოვლევენ და იმისი სამი ტოტი დარჩება ხოლმე. ჩალა მხოლოდ თიბათვეში ან მკათათვეში უნდა მოიკრიფოს, მერე წყალი ცივდება და ველარ გლევენ.
- 5. ერთი ჭილობისათვის საჭიროა 18 ხელი პურის ძნისოდენა ჩალა.
- 6. ჩალის გამრობას უნდა ხუთი მზიანი დღე. გახმება და მერე შაინახვენ (სახლის სახურავში ინახავენ).

სურ. 56. ჭილობის საქსოვი უდა.

- 7. მხრები მეფეშება — ჩალის ნაპირები დარჩება.
- 8. ქსელი — რაც ხელსაწყოზეა დახვეული.
- 9. ქსელი ორწევრად არის დაგრებილი და დახვეული, ხოლო მოსაქსოვი ჩალა დაუგრებია; როგორსაც მოიტანენ, ისევე ქსოვენ.
- 10. ჩალას იმისათვის ასველებენ, რომ ხელი არ გაუჭრას მქსოველს და ამავე დროს მტკიცედ მოიქსოვოს. ხმელი ჩალა საქსოვად არ ვარგა.
- 11. ჭილობის საქსოვი ხელსაწყოს ნაწილები: მარჯვნივ და მარცხნივ — ყლები, ზევით და ქვევით — ხიდები, სოლები ხიდებში.

მთხრ. ანო ჩილინდრიშვილი, 26 წ. (სოფ. მუხრანი).

ჩალას რო მოვიტანთ, მაშინვე კი არ მოექსოვთ იმას, ჯერ უნდა გახმეს; ზამთარში ვიწყებთ დაგრებას. ჯერა, როგორც თოკი, ისე უნდა დაიგრიხოს გძლათ. მხოლოდ დამბალი ჩალა უნდა დავერიხოთ, თორე ისე ხმელი ჩალა არ

ივრისება. იმ დაგრეხილ ჩაღას გავაშრობთ, სველით არ შეიძლება [ქსოვა], და ვახვეთ გორგლებათ, შემდეგში დავიწყებთ ყდების გამართვასა და მერე ზედ დაქსელვასა. რო დაქსელავთ, მემრე ჩაღას შევინახავთ, დავალბობთ და ვქსელამთ იმითი.

პასუხები კითხვებზე:

1. ხელსაწყოს ნაწილები: ყდები (მარჯვნივ და მარცხნივ), ხიდები (ზემოთ და ქვემოთ); იმ ყდებს კიდევ აქვს პატარა ნაჭრები, სოლებს ევახსით. ყდებს ზემოთ და ქვემოთ ამონაჭრები აქვს ორ-ორი.

2. რაც შემოსულია ჩალა, ისა სჯობია, ნელლი ჩალა არ ვარგა, რომელიც სველი ადგილია იქ იკრიფება კარგათა. თიბათვეზე ადრე ჩაღის მოკრეფა არ ვარგა.

3. წყალში ჩაღის დასალბობად 30 წუთი საკმარისია. თუ გვინდა, უფრო თეთრი მოიქსოვოს, წყალში ცოტა ხანს უნდა იყოს, თუ დიდხანს იქნება წყალში, შავი ფერის გამოვა.

4. ჩაღის დაგრეხვა შეიძლება რამდენიმე წვერად.

5. საჭილოფე ჩაღისაგან შეიძლება გაკეთდეს რამდენიმე გორგალი; დაქსელვის დროს ერთმანეთზე გადაინასკვება და როცა ქსოვის დროს იმ კვანძმდე მიადწევენ, მაშინ კვანძს გახსნიან და ძაფით გაკერავენ ორი გორგლის ბოლოს.

6. ჭილოფის დამთავრებისას ხმარობენ არა ჩვეულებრივ საქსოვ ჩაღას, არამედ დაქსელილ ჩაღას.

მ ლ ე პ რ ო ბ ა

მთხრ. სალომე ჭონქაძე, 52 წ. (სოფ. ყვავილი).

შავად შეღებვა. ნართი შავად იღებებოდა თავშავაში და თრიმლის ფოთოლში. თრიმლის ფოთოლს მოვხარშავთ წყალში (ერთი დღე და ღამე), შემდეგ ჩავყრიტ ძაღას (ფოთლის ამოღების შემდეგ) და შემდეგ ჩავდებთ ნაქსოვს. დილით რომ ჩავდებთ, სამხრობამადე შიგ უნდა იყოს.

ყვითლად შეღებვა. თრიმლის ხის გულში ყვითლად იღებება. თრიმლის ხე უნდა გაიჭერქოს, გასუფთავდეს, შემდეგ დაინაყოს, დაეინელიდეს, ერთი სათი საათი იხარშოს, მერე ის ჯოხები ამოიყაროს და ჩაიყაროს შაბი თავის შეზავებით, წამოდულდება და უნდა ჩაიდოს შულო.

წითლად შეღებვა. მოვთხარე ენდრო, გავრეცხე სუფთათა. დავნაყე წმინდათა, ის დანაყული ჩავყარე კასრი იქნება თუ ქვაბი, დავასხი წყალი. იმ წყალში უნდა იყოს ერთი კვირა. მერე ჩავასხამ ქვაბში და ვადულებ ოთხ საათს. მერე ამოვყრი იმ ენდროს, ავადულებ წყალს და ჩავყრი შაბს, იმ ნართს ჩავდებ შაბიან წყალში და ვადულებ ცოტა ხანს. მერე იმ ნართს ამოვიღებ. გავაშრობ, შემდეგ ჩავდებ ნადულარ ენდროში, შიგ იქნება ერთი-ორი საათი, შემდეგ გაირეცხება და გაშრება.

მთხრ. შაშო ვერძეული, 60 წ. (სოფ. ბაზალეთი).

ფანუზისფერად (ჯიგრისფერად) შეღებვა. ენდრო მზეზე უნდა ვახმეს, ძირები და ჭერქი შემეცლებ. მერე იმას დაინაყავს და თბილ წყალში ჩაყრის და

უნდა დიდხანს ადულოს, დააყაროს შაბი, მერე გადმოდგამს ძირსა და ჩააწყოს ნართებსა, შეიღებება ფანუზისფრად (ჯიგრისფერია. — ვ. ჯ.). როცა შაბს წაღებულს უზამენ, მაშინ გამოვა ალისფერი. შაბი საქირია $\frac{1}{4}$ გირვანქა, ენდრო 1 გირვანქა მაინც უნდა იყოს.

ყვითლად შეღებვა. რძიანას მოკვრიფამთ ისეთ დროსა, როცა ნართი მზათ გვექნება, რძიანა არ უნდა გახმეს. უნდა დაეჭრას ზემოთა ყვავილები. ჯერ შაბ-წყალში გვატარებთ ნართებსა. შაბი უნდა ავადულოთ და როცა ნართები გაშრება, რძიანა უნდა მოიხარშოს დილიდან საღამოს 3—4 საათამდე და რძიანანადულ წყალში უნდა ჩაიყაროს ნართები და [შიგ] უნდა ამოცივდეს. იმ ღამეს ისე დაეტოვებთ და მეორე დღეს უნდა ამოიღონ და გაშრეს. გამოდის ყვითელი ფერი.

შავად შეღებვა. მურყანს ქერქი უნდა ეეცალოს, მაიხარშოს (ერთი დღის განმავლობაში). მერე ქერქს გადაჰყრიან და სხვა ქვაბში ძალას აადულებენ; იმაში ნართებს ჩასდებენ, ამოცივდება, გაშრება; მერე მურყანის წვეწვში ჩასდებენ (საღამოთი რომ ჩააწყობენ, მეორე დღემდე უნდა იყოს).

ნარგიზისფრად შეღებვა. თრიმლის ხეს გარეთა ქერქი გაეცლება და უნდა დაინაყოს. მერე უნდა მაიხარშოს ერთი დღე (დილიდან საღამომდე). როცა მაიხარშება, ხეებს ამოჰყრის და დარჩება წვენი. მერე უნდა ჩაყაროს შაბი. ადულდეს, გადნეს. მერე ჩამოჰდგამს ძირსა და ძირს დადგმულ ცხელში უნდა ჩააწყოს ნართი (გაცივებამდე).

მთხრ. პელაგია რთველიშვილი, 80 წ. (სოფ. მუხრანი).

შავად შეღებვა. თრიმლის ფოთოლს მოგხარშამდით, მემრე უზამთ ძალას, მემრე ჩავდებთ იმაში და გამოვა შავი. ნახევარი გირვანქა აბრეშუმის შესაღებად ერთი კევრცხის წონა ძალა მაინც უნდა. შესაღები აბრეშუმის ძაფი უნდა დავართათ, გამოგხარშოთ საპონში, გავაშროთ და მერე შეიძლება შეიღებოს. ქვაბი ცეცხლზე იდგა, დუღდა, მერე ჩამოვიღებდით და უნდა ჩაცივებულიყო, მერე ამოიღებდენ, უნდა გამშრალიყო და შემდეგ გარეცხილიყო ცივ წყალში.

კაკლის ქერქის ნახარშშიც შავფერად ღებამენ. იღებენ კაკლის ფესვის ქერქს და [იმაშიც] ისე ღებავენ, როგორც სხვა შემთხვევებში.

შეღებვა მუჭჭითლად, ალისფრად და პირისფრად. ენდროს რომ ამოვიღებთ, გახმება ის ენდრო. მერე ვაფხეკამთ ზევითა პირსა, დარჩება გული. ის ვაფხეკილი ღებავს მუჭჭითლად. გული ღებამს ალისფრად და ის ნამღებარო — ხორცისფრად. ამას უნდა შაბი.

მოგხარშამთ ნაფხეკებს, იმ გულსა, მოვაყრით შაბსა და იმაში ჩავდებთ ძაფებს; უნდა იხარშოს ორი საათი. [შესაღებად] მომზადებული აბრეშუმიათუ შალი, დაეშაბამთ და შიგ ჩავდებთ. ძაფი სველი უნდა იყოს, იმას მოვაყრით შაბს დაეჭვილს; უნდა იდულოს ერთი საათი ძაფმა, მერე ამოცივდეს და გაშრობის შემდეგ უნდა გაირეცხოს.

მთხრ. ოლა ღალიაშვილი, 50 წ. (სოფ. ბაზალეთი).

შავად შეღებვა. თრიმლის ფოთოლს ვადულებთ ერთი დღე და ღამე. მერე წამოვადულებთ წყალს, ჩავდებთ ძალას და, როცა გაიხსნება, ჩაყარით შუ-

ლოებს; შემდეგ ამოვიღებთ, გავაშრობთ და ვამშრალს ჩავდებთ თრემულუსის ფოთლის წვეწვი, წამოვადუღებთ, [შიგ] ამოცივდება და ამოვიღებთ.

მთხრ. ნატო ტატუნაშვილი, 32 წ. (სოფ. ყანჩათი).

შავფრად შეღებვა. თრიმლი ფოთილს ვხარშავთ; ორჯერ უნდა მიხარშოს. შემდეგ ნართს ვძაღამთ ძაღაში; ი დაძალული ნართი უნდა ვამშრეს, მერე ი გამშრალი ნართი ვამოხარშულ თრიმლი ფოთლის წვეწვი უნდა ჩავდოთ. ნართი რო ჩაიდება წვეწვი, 1—2 წუთი ქვაბი იქნება ცეცხლზე და მერე ვადმოვიღებთ და ამოცივდება შიგა.

ერთი გირვანქა ნართისათვის საჭიროა კვერცხის წონა ძაღა.

ყვითლად შეღებვა. ვღებამთ რძიანაში. რძიანას მოვხარშავთ, ერთი პირი ადუღდება, იმასაც შაბი უნდა ნართსა; ნართს მოვყარით შაბსა და ჩავდებთ იმ ქვაბში, ზევიდანაც ის ბალახი უნდა იყოს და ძირიდანაც, შუაში — შაბიანი ნართი. იდუღებს 1—1½ საათი, მერე ვადმოვიღებთ, ამოცივდება შიგ, ვამშრებთ. მერე ძროხის შარდში ჩავდებთ ნახევარ საათს, მერე ვაგურეცხამთ ცოცხალში და ვამოიდის ყვითელი ფერი.

თოქის პრესა

მთხრ. შაქრო როსტევანოვი, 77 წ. (სოფ. ახალგორი).

ჯერ თხის ბალანს ვაწვენამთ ხელით, მერე ლარი არის ვაკეთებელი და იმაზე დავუქნებთ, მერე, როცა დავამზადებთ, უნდა დაირთოს სამწვერათ და ბოლოს დაიგრიხება ჩარხზე.

პასუხები კითხვებზე:

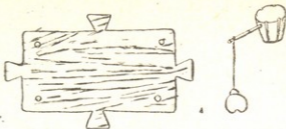
საპნები ლარი. ჯოხზე ბოლოში მობმულია თოკი, რომლის ორი წვერი ლურსმების საშუალებით დამაგრდება მიწაში. მიწაზე, ლარის ქვეშ ვაფენილია ბალანი და იმ ჯოხის დაქნევით, რომელსაც თოკი აქვს ბოლოში მობმული, ბალანი ივენტება.

ჩარხის ნაწილებია: ა) ჩარხის ფიცარი, ბ) ოთხი ძუძუ — თვითელი მათგანი წარმოადგენს მოგრძო, დაღარულ შორგვს. ძუძუები ტრიალებენ რკინის ღერძებზე. თვითელ ძუძუთაგანს წინ აქვს რკინის მარყუჭი საგრები მასალის გამოსაბმელათ. ჩარხის ფიცარზე (ნახვრეტებში) დამაგრებულია ოთხი ძუძუ. ძუძუების ღარებში იგრიხება თხის ბალანი, ჯერ ერთი, [შემდეგ] ორ და სამწვერათ. გ. მუშტა — ხის წაკვეთილი პატარა კონუსი, რომელსაც აქვს ოთხი ლარი; დ. ჩაჩანაკი — რკინის ნაწილი; ე. ჩანგალი.

გრებზე მხოლოდ ავეურებს თხის ბალანსაგან.

ჩაღსის უმცარი

ქვეტი

ქაძე

ჩაღსის უმცარი

სურ. 57. თოკის სავრები ჩაღსის ნაწილები.

მეგობარი

შეიქრობა

მატყლის ქსოვილები

მთბრ. ნინა სოლომონის ას. ხორბალაძე-ბუზიაშვილისა, 37 წ. (სოფ. რუი-სი, 6.I.1936 წ.).

მატყლის დახარისხება და დამუშავება. დიდი მცხერის, კედლის [მატყლს] ფაცახს მატყლს ვეძახით, მაგარ და გრძელ მატყლსა ვეძახით. მეორე მატყლი არის დედა ცხერისა, წვრილი მატყლი, წმინდა მატყლია და მართლაც საუკეთესო მატყლი გამოდის. მესამე მატყლი არის ბატკნის მატყლი, მოკლებეწვაა ძალიან და ისიც რბილი გამოდის.

მაგარ, ფაცახ მატყლს ვხმარობთ **საქხელად**, რბილ მატყლს (დედა ცხერის მატყლს) ვხმარობთ ფერადებში, ბატკნის მატყლს ვხმარობთ თეთრად. **გაზაფხულის მატყლი** ფერადებში იხმარება, **შემოდგომის მატყლი** კი არ იხმარება ფერადებში.

მატყლს ჯერ გავჩეჩავთ, მერე დავაწყობთ ფთილებათ ვიდელში, ცხრილში, ცხავში, მერე დავართავთ თითისტარზე. თითისტარი რომ აივსება, ჩვენი ვიტყვით, სამსე თითისტარს. მერე დავხდით სამწვევრად ან ორწვევრად, მერე დავძახავდით (დავგრეხდით) **ჭარაზედ**, მერე დავქხელავთ ყდებზე.

ხალჩის ქსოვა. დაქსელა იმას ნიშნავს, ყდებზე გავაბავთ სივრძით სამწვევრას, მერე ამოვდგომავთ სივრძით, ამოვდგომავთ ექვსი წვერით; მერე დავიწყებთ ქსოვას. პირველად ორპირ შალს გაუვლით, მერე დავიწყებთ პირველ არშიას, შემდეგ გაუვლით პატარა არშიას, რომელსაც **ჩივინს** ვეტყვით. მერე კიდევ გაუვლით ერთპირ შავს (ესეც არშიაა), შემდეგ დიდ არშიას გაუკეთებთ, შიგ ჩავყრით ურმის ყვერნასა. ურმის ყვერნაში არის შავი, წითელი, ყვითელი [ზოლები]. ურმის ყვერნას ქვეშ გაუვლით ატმის ყვავილს შავითა და თეთრითა, შემდეგ ერთპირს შავს გაუკეთებთ და ორპირს — წითელს. შემდეგ ისევ ჩივინს შემოუვლით (წვრილი არშია ერთი შავია, ერთი წითელი). ჩივინის შემდეგ ერთპირს შავს შემოუვლით, შემდეგა დიდ არშიასა, მწვანეს დავიწყებთ და შიგ ჩავყრით ასოებსა. შემდეგ ისევ ისევ შავ წვრილ არშიასა გაუკეთებთ და წითელსა შემდეგ გულში გაუკეთებთ კუთხეებს და ჩავყრით დიდ ვარდებსა, შიგ გამოვიყვანთ სუყველა სახესა — ატმის ყვავილსა ჩავყრით, **სამფოთოლასაც**, **ჭვარსაც**, **სახლსაცა** ჩავყრით, დიდ ვარდს გაუკეთებთ და შევკრავთ. წაწვენილ ფოთოლს ჩავყრით გულის არშიაში. მერე გავათავებთ და ამოვ-

პრით. თუ ჩამოსაკიდათ გვინდა, გაუკეთებთ საკიდურებს. რამდენი ფერიცა [ძაფი], იმდენი ჩანჩუხია (ამოხვეული ცერზე და ნეკზე, ჭვარდინათ). ჩი [მო]ექსოვოთ, კარგი პირიდან მაკრატლით ამოვჭრით და გაუკეთდება ბოჭკო. სიგრძეზე ქსოვას რომ გავათავებ, სამპირ წითელს გაუვლი სადათ, ფარდაგის-ნაირად და ამოვჭრი და ვადაუქნი. სიგრძეზე ქსოვას რომ გავათავებ, დაუ-ტოვებ ფოჩს.

ფარდაგს იგივე ყვავილები უნდა, მხოლოდ ბოჭკო არა აქვს.

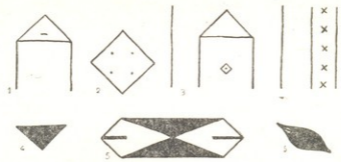
იარაღები: უდა — ორი სიგრძე[ზე], ორი სიგანე[ზე], ორიც ამოსადგომი კეტები (სიგანის); ორს კიდევ ორკაბა ჯოხებს უკეთებთ, რომ დგომების კეტები დადგეს ზედა. მერე ვხმარობთ საქსოვ ჩხირებს ათს.

ხურჯინხაც ისე ვაკეთებთ, მხოლოდ სამი არშინი! სიგრძის უდა არის და ორი არშინი — სიგანის. ხურჯინს პატარა უდაზე ვაკეთებთ, მერე კი შეიკვრება.

მთხრ. ანა გრიგოლის ას. ედილაშვილი, 58 წ. (სოფ. ბრეთი, XII, 1935 წ.).

ხალიჩის ქსოვა. სუფთა მატყლს დაწვეწავდით, დაეჩეჩავდით, ჩავაწყობ-დით დაჩეხილს ფთილებად გიდელში, შემდეგ დავართავდით, ზოგჯერ დავ-ორწვევრებდით, ზოგჯერ დავასამწვევრებდით და შემდეგ დავაჩხავდით და დავა-ხვევდით გორგლათ.

სამწვევრათი ვაკეთებდით ქსელს და საზედაოს. ქსელს ჩამოვავდით სამ-წვერა ძაფებს დაზგაში, რა სიგანის ხალიჩაც გვინდოდა, იმ სიგანეზე... სადგი-

სურ. 58. ხალიჩის სახეები

მე მოწყობილობას მოვაწყობდით, გაიდებოდა სადგომე ჯოხი, ამ ჯოხზე ქსლი-დან (ორპირად არის ჩამომბული) ერთს დაბლა ვტოვებთ, მეორეს — მაღლა. მაშინ ჭვარდინებდაა ეს ქსელი... დგომის საშუალებით ერთი პირი მაღლა ჩდება, მეორე პირი — დაბლა. დგომის ამოღების შემდეგ ვიწყებდი[თ] ქსო-ვას. საზედაო² ძაფს (დასამწვევრებულს) გაუვლით რამდენიმე პირს (განდაგან საზედაოა უბოჭკოდ), რომ ხალიჩას პირი გაუკეთდეს, მერე ჩაყვრდით ბოჭ-კოს.

1 დელანშია — „სამ არშინი“.
2 დელანშია — „საზედაო“.

საბოჰკო ძაფი ირთვის მსხვილად და ცალწვერად და შეღებლია სხვადასხვაფერად. ეს შეღებლი ძაფი წინდაწინ დახვეული გვაქვს ნეკებად (ხედავით) რომ გადავიხვევთ, ნეკზე და ცერზე, ჯვარედინად). დავიდებდით წინაშეს და ამ სახის მიხედვით დავიწყებდით ბოჰკოს ჩაბმას. ერთი პირი რომ გაველეზოდა ბოჰკოს თითულ თელისაგან, მერე გავატარებდით საზედაოს და ჩაბეჭვადით³ სავარცხლით. საზედაო ორპირად ევლებოდა. მერე გაუვლიდით მეორე პირ ბოჰკოს და კიდევ ჩაბეჭვადით⁴ და ასე შემდეგ.

ჯერ გაუკეთებდით არშიას და მერე გულს... ქსოვის დროს აქეთ-იქით უკეთებდით ნაპირებს. ბოლოს, რომ ვათქვებდით, გაუვლიდით საზედაოთი რამდენიმე პირს. ისე როგორც დაწყებისას.

საზედაო დახვეულია გრძელ ჯოხზე; თავსა და ბოლოს ვამაგრებდით, ვახვევდით სივრტეზე, რომ არ დაშლილიყო თავსა და ბოლოში ვახვევდით რამოდენიმეჯერ. ხალიჩას საზედაოს რამდენიმე პირს რომ გადაუვლიდით, მერე ჩავეჭრიდით და ძაფებს დავნასკვავდით, რომ არ დაშლილიყო.

მანების სახე წინასწარ დახაზულია, უჯრამი უნდა ჩაიხაზოს ასო მანი. ყვავილები, არშია რამოდენიმე პირად იყო; ზოგ ხალიჩის გულში ვარსკვლავებს ჩავეყრიდით, სახელისა და გვარის ასოებს ჩავატანდით.

მთხრ. ანა სიოს ას. ბუთხუზი-სარაულისა, 65 წ. (სოფ. ქოლოთი, გორის რ. XII, 1935 წ.).

მატყლის დახარისხება, დაჩეჩვა და ქსოვა. ბატკნის მატყლი სუყველაზედ უკეთესია, რბილია, გრძელი ბეწო⁵ აქვს, ბატკნის მატყლი სულ თავია. შიშაგანა ცხვრის (ორი წლის ცხვარს ვეძახით) მატყლი ცოტა დაბალია. ყოჩისა სხვილი მატყლია, შალისათვის არ ვარგა, მალე გაცედება. დედა ცხვრისა სულ დაბალია, მშრალი მატყლია, ლოგინითვინა კარგი არის. ბატკნის მატყლი ყველაზე თავი არის მოსაქსოვათა, გასაყეთებლათა და გასაალებლათა. პირველათ [მატყლს] დავეჩეჩავთ საჩეჩელზე. რომ დაიჩეჩება, უ[ქვარგისი, ხმელი მატყლი] ამოვა, რომელსაც ფაცაბ მატყლს უწოდებთ, რაც უვარგისია ძირს ც[ე]რია. საჩეჩელს გულში დარჩება უვარგისი მატყლი; იმას კვირტსა ვეტყვიდით და ვხმარობთ ლოგინისათვის, მურთაქისათვის; მესამე კი თავათ კარგი მატყლია. მერე მივაღებთ წვერებს და დავაწყობთ ფთილებათ; მერე დავაბავთ, შემდეგ ამოვახვევთ გორგლად. მერე დავაბახვთ ორწვერად ჯარტარაზე. შემდეგ ამოვახვევთ დამახულსა და ბორძალად გავაკეთებთ; შემდეგ უნდა ყდამი ჩავაბათ და მოვქსოვთ, თუნდა თათმანებათა, თუნდა წინდებათა, პაიქებათა.

ჯერ ორი ყდა უნდა დავაწყოთ, შემდეგ თავსა და ბოლოსა თითო ხე უნდა გაუყაროთ, ზედ უნდა ნართი დავქსელოთ, მერე ფეხზე დავდგავთ ორ ხესა და თითო მარცობლივ⁶ უნდა ამოვდგამოთ. შემდეგ იმ ორ ხეს, რომელზედაც დადგმულა, ერთსა გამოვადარობთ და ერთზე დადგება და ერთზე დგომი უნდა იყოს; შემდეგ დავკიბავთ ნართსა და დავიწყობთ ქსოვას სავარცხლით. ქსოვის

3 დედანშია — „ჩაბეჭვადით“.
 4 დედანშია — „ჩაბეჭვადით“.
 5 ასეა.
 6 ასეა.
 7 ასეა.

დროს რომ ნართსა შლის, იმას **საფხველას** უწოდებთ. როცა **საგორავე** აგორდება, **საქსონელ⁸** წყელას გაუყრით შალში და როცა ჩამოვავაგრებთ, მასშიც გაუყრით და ბეჭს **დავკრავთ** და მაშინ შალი იქსოვება. საგორავე კაკუჭითა აგორდება და ჩავგორდება. საგორავე რომ ავავაგრე კაკუჭითა, ნართი ორი პირია, ერთი ქვევით არის და ერთი — ზევით. როცა საგორავს ავავაგრებთ, ზევითა პირი ქვევით ჩავა და ქვევითა პირი ზევით ამოვა, მაშინ ერთიერთმანეთში იხლართება. გაუვლით მერე ბეჭითა და შალიც იბეჭება⁹.

ყდა ფეხებით არის დაყოფილი, ბოლოდან ვიწყებთ ქსოვას. ერთ ფეხს რომ მოვქსოვთ, მერე აუნაცვლებთ, მერე მეორე ფეხსაც აუნაცვლებთ და მეოთხე ფეხამდე სულ ეგრე ავალთ. ფეხის ფეხამდე არის ნახევარი არშინი; ოთხ ფეხამდე რომ მოვქსოვთ, მერე მოვაღუნებთ (ძირიდან **სოლები** აქვს **ყდას**, **დავადრობთ** და **ძაფები** მოღუნდება), **დავწევთ** და **დავაბრუნებთ** (მოქსოვილი ქვევიდან **ექცევა** ყდებს და **მოსაქსოვი** — **ზევიდან**). შემდეგ **დავიმავთ** ისევ-ისევე, პირველ ფეხზე დადგება, მეოთხე ფეხამდე სულ ეგრე იქსოვება. **მოსაქსოვი** ორი ტყაველი უნდა დარჩეს და მერე ამოვქრით. მერე **მოვთელავთ** ცხელ წყალში, ამოვიღებთ და **დავაფენთ** ლისტზე¹⁰, შემდეგ კაცი თელავს ფეხებით. მერე, როცა მოვთელავთ, **დავავაგრებთ¹¹** **საგორავზე**, **დავჭიმავთ**, **დასუფთავებთ**, **გაეშლით** იმასა, **გაეფენავთ** და **გაშრება**.

ყსინარის ქსოვა. თხის ბეწვს **დაეჩეჩავდით**, **დავართავდით**, როგორც შალსა, ისე ვქსოვდით; **მწყემსები** ხმარობდნენ მთაში...

წალმართი შალის ქსოვა. ერთ ადამიანს ნართი მიაქვს და მოაქვს ხელითა, მეორე ზის და ყდაში წკებლა აქვს **დაწყობილი** და იმაზე ასხავს, **გამოდის** სწორი, **წალმართი**. შალს **ჯავარი** არა აქვს და **მაგარი** გამოდის (ჯავარი რომ გახედავ, ზოლივით მიზღუდვს ნაქსოვი).

უკულმართი შალი. დართვა უკულმა და დაძახვა წალმა უნდა, ქსოვა კი ერთნაირი. **უკულმართი შალი** **ჯავარიანია**, **შესახედავთ** **ლამაზია**, **მხოლოდ** **ღუნეა¹²** წალმართთან შედარებით.

უჯრიანი შალების ქსოვა. გავაბავთ ყდაში ნართის ქსელს **სხვადასხვაფერად**, **სახედალიც** **სხვადასხვანაირი** ფერის აქვს და **უჯრიანი** მაშინ მოდის.

ჯეჯიმების ქსოვა. **ჯეჯიმებს** **ექსოვდი** **ზოლმე**; **ჩაფერადებული**, **ფერადფერადი** ნართი იყო და **ჯეჯიმს** **ვეძახდით** იმასა, რომელი რომ საფენად იფინებოდა. როგორც შალს ვქსოვდი, ისე **ფერად-ფერად** ნართს **ჩავაფერადებდით**, **ჩამოვქსელავდით** **ყდაში** და როგორც შალს ვქსოვდით, ისე იმასა.

ხურჯინის ქსოვა. როგორც **ჯეჯიმებს** ისე ვქსოვდით, **მხოლოდ** **ხურჯინს** **ვიწრო** **ვანი** უნდოდა, **ჯეჯიმს** კი — **ფართე**. [**ხურჯინი**] **გრძელი** იყო, ისე თანაბარი და იმას ერთ პირს **ამოვკერავდით** და **გაუკეთებდით** ერთ **თვალს**, მეორე პირს **კიდევ** მეორე **მხარეს** **ვადაუკეცავდით** და **გაკეთებდოდა** მეორე **თვალი**. **შუაში¹³** **უღელი** **გაუკეთებდოდა**. **ხურჯინს** რომ **ამოვკერავდით**, **გვერდებს** თან

⁸ ასეა.

⁹ პორიზონტალურ დახვავზე ქსელი იბეჭება სავარცხლით და არა ბეჭით. თუ აქამდე პორიზონტალურ დახვავზე იყო ლაპარაკი, აქედან მოულოდნელად მითხრობელი გეაწადის ცნობებს ევრტიკალური დახვის შესახებ.

¹⁰ დედანშია — „ლათზე“.

¹¹ დედანშია — „დავავაგრობთ“.

¹² დედანშია — „ღუნია“.

¹³ დედანშია — „შუაში“.

დუბრებს დავატანდით, სიმკვიდრის გულითვინა; ხურჯინს ყულფებს დავატანდით, სახლართეს გაუკეთებდით შესაკრავად.

მთხრ. კეკე მოსეს ას. თინიაშვილი-გელაშვილისა, 95 წ. (სოფ. ურბნისი, 7.I.1936 წ.).

მატყლის დამუშავება და შალის ქსოვა. გაზაფხულის, მარტის მატყლს ქერქი ადევს სულა, რომ კრეკამენ, მოკლე ბეწვაა და კვირტივით არის. შემოდგომის მატყლი გრძელბეწვაა და ბარაქა აქვს, გაძლება ნაკლები აქვს, გაძლებით გაზაფხულისა ჯობია. შემოდგომისაჲ ფაცახი მატყლი იყო. ცხვარს გაკრეკის შემდეგ რაკი ერთხელ ააძრობდენ [მატყლს], შეკრამდენ კანძს და გამონასკვავდენ და დადებდენ. ცხვარს დუქარდი მაკრატლით ვკრეკავდით.

მატყლს ჯერ გავწეწავდით, მერე საჩეხელში გამოვიყვანდით და დავჩეჩავდით; მერე დავაფთილებდით, მერე [ჯარას] დავდგამდით, ერთი ხელით ჯარას ვატრიალებდით. ჯარას ჰქონდა რკინის თითისტარი; ჯარაზე რომ დავართავდით, რკინის თითისტარზე დავახვევდით. ჯარა სართავ-სახვევი იყო. მერე ისევ ჯარაზე ვკრეხავდით ორწევრად; ამოვახვევდით დიდ თითისტარზე და დავგრეხავდით, ვეძახოდით ჯარის ტარს, მერე დავდგამავდით... ყდაზე დავქსელავდით ნართსა. ყდიდან საჩოხე ნაქსოვი შვიდი ადლი უნდა ამოგვედით; სავარცხელი გვეჭირა და ვბეჭავდით, რასაც ვქსოვდით, იმას საწედაოს ვეტყვოდით. ორპირად იქსელებოდა, ერთი პირი ძირს ჩადიოდა, მეორე ამოვიდოდა და ჯვარედინად მიდიოდა; დავიმში რომ ერთი ხელით მივიტანდით საგორავსა, იქ წყაპლზე იყო დახვეული ნართი და გავიტანდით ნაპირში, მერე მოვიტანდით საგორავოსა და ახლა მეორე ნართს გამოვიტანდით ნაპირში... ორი ტყაველისოდენა სავარცხალი იყო და ხელში გვეჭირა; მეორე ირმის რქა გვეჭირა, ნართი რომ არ ამოვიდოდა, იმას ირმის რქას გამოუსვამდით, გახსნიდა პირსა და წყაპლით ნართს გავატარებდით, ჩავბეჭავდით სავარცხლითა და მერე მეორეთა გამოვატარებდით, მერე ავქსოვდით, დავაბრუნებდით და დავაყენებდით, კიდევა და კიდევა ავქსოვდით; მერე მეორეთი დავიწყებდით და იმასაც ავქსოვდით და კიდევ დაბრუნებდით.

რომ მოვათავებდით, ამოვჭრიდით. მერე ავადულებდით წყალსა, შალს დავდებდით ლასტზე და ვთელავდით ფეხითა. ამოღებული [შალი] ცოტა თხელია, [მოთელილს] რომ ამოვიღებდით, თახახი (ხმელი) აღარ ჰქონდა, უფრო რბილი იქნებოდა, გამძლე და სქელი, ლებამდენ მერე სამღებროშა, როგორც უნდოდით.

მთხრ. ბაბაღე სოლომონის ას. რევაზიშვილი-კაპანაძისა, 65 წ. (სოფ. წალვლი, I, 1936 წ.).

ფარდავის ქსოვა. მატყლს ჯერ დავწეწავდით, მერე დავჩეჩავდით; ცუდ მატყლს კვირტი მატყლი ეწოდებოდა, ამას მურთაქაში ჩავაწყობდით¹⁴. კარგ მატყლს დავართავდით თითისტარზე, მერე ჯარაზე დავკრეხავდით, ზოგნი წინდებს დაიქსოვდენ, ზოგი — პაიჭებს, ზოგი საჩოხებს მოქსოვდა. შალეზათ

¹⁴ დედანშია — „წავაწყობდით“.

აკეთებდენ... ზოგი სამწვერას დაგრეხავდა და ზოგი ორწვერას. სამწვერას ვხმარობდით წინდებზე, პაიკებზე, ორწვერას პატარა ბავშვებს დაუქსოვდნენ.

ფარდაგსა სამწვერა ძაფით დავქსელავდით, ორწვერითა მოვქსოვდით. ფარდაგს ჯერ ზოლს გაუვლიდით და მერე სახეებს ჩავყრიდით; ჩავყრიდით ფოთოლს, ერთი გავლა ფოთოლი რომ დამთავრდებოდა, მერე კიდევ ზოლს გაუვლიდით. ზოგი ირემს დახატავდა, ზოგი იმ მოქსოვილში ჩიტს დასახავდა, მერე მარწყვის ფოთოლს ჩავხატავდით და გავიტანდით, ირემებს დავხატავდით.

ფარდაგის საქსოვი იარაღები. ორი ყდა იყო მალალი, თავსა და ბოლოს ჯიბეში ჰქონდა გაყრილი ჩალხში თანასწორ¹⁵ და იმაზე ვქსოვდით(?!). დგომში რომ ამოვიღებდით ძაფებს, გაეთვლიდით, ერთი აქეთ რჩებოდა, ერთი იქით და შუაში ძაფი იყო. საბეჭავს რომ ჩაუყრიდით, აქეთური იქით გავიდოდა, იქითური — აქეთ; რომ გვატარებდით ისარს (საქსოვი ძაფი იყო დახვეული ზედ), ის ჩაქსელილი ძაფი იქითა აქეთ გამოვიდოდა და აქეთა იქით; [ყდას] შუაში მაჯის სიმსხო კეტი ჰქონდა გადებული. ყდაში კეტს რომ დავწევდით, იქითა ნართი აქეთ გამოვიდოდა და აქეთა იქით გავიდოდა. ისარს რომ გავატარებდით, ზევიდან ჩავეტყვავდით¹⁶ სავარცხლითა და ძაფი იჭაჭვებოდა. ამ მოწყობილობას მთლიანად საფეიქროს ვეტყვოდით; დავკაცანებდით და ისე ვმღეროდით და ვქსოვდით.

ლდაჩემს ჩემი ტოლი გოგონებიც ყავდა, ასწავლიდა ჭრა-კერვას. წიგნი ვიცოდით ქრონიკონებითა.

ხურჭინას ქსოვა. როგორც ფარდაგს, იმას სულ ზოლებს გავაყოლებდით; თუ გვინდოდით, ზოლიანს მოვქსოვდით და შიგნით ხალიჩის სახეს ჩავაყოლებდით გვერდებზე, შიგნითა გვერდზე კი ზოლიანი იყო. ხურჭინა უღელს ზოლიანს გაუკეთებდით და ყულფებს — ძაფისას, ხელზე ამოხვეულ ჩანჩუხის ყულფებს გაუკეთებდით. ქსელზე ქსოვას რომ დავამთავრებდით, მერე თავს გადაუჭრიდით, მერე თავგადანაჭერს ერთად შევკრებავდით და მოუკაუჭებდით თავს და გავაკეთებდით ყულფათა; მერე თავის მოსაპირებელ ზონარს გაუყრიდით ყულფშია და შევკრავდით ლამაზათა.

მთხრ. მართა ანტონის ას. ხახუტაშვილი, 60 წ. (სოფ. მეჭვრისხევი, XII, 1935 წ.).

ვქსოვდით ხოლმე შრაფებსა, შალებსა, ქულებსა, ყელსახვევებსა, პაიკებსა, ტოლალებსა, კრელ წინდებსა.

ჯერ მატყლს გავჩეჩავდით, ფთილებად დავაწყობდით. მატყლს რომ დავჩეჩავდით, ანაგულს ჩავყრიდით მჭრთაქაში, კარგ მატყლს დავალაგებდით, მოუსხდებოდით, ხან ჯარაზე ვართობდით¹⁷ და ხან — თითისტრებზე. ერთი წვერი აბრეშუმის იყო, ერთი წვერი — ნართისა. ვქსოვდით მშვენიერ შალებს, საკაბეებს, საპალტოებს. ცხეთაში ჩავიტანდით ხოლმე ნართებსა და მოვაქსოვინებდით ხოლმე იქაურ მონაზვნებსა. გამოვარჩემდით¹⁸ თიფიკსა¹⁹, გამოვი-

15 ასეა.

16 ასეა.

17 ასეა.

18 ასეა.

19 ასეა.

ლებდით თხის ბალნიდან თიფიქსა²⁰ და დარჩებოდა მშვენიერი, რბილ-რბილად თიფიქი (თიფიქი არის თხის მატყლი). მერმე დავჩეჩავდით და ერთ წვერს²¹ რეშუმისას ჩავატანდით და ერთ წვერს თიფიქსა, მერე დავაბახავდით ლამაზათ და წავიდებდით მცხეთაში და იქ ვაქსოვინებდით ხოლმე მონაზვნებს.

მთხრ. ბარბაღე ასლანის ას. კორინთელი-მირზაშვილისა, 80 წ. (სოფ. მარანა, გორის რ. 18.I.1936 წ.).

მატყლის დამუშავება და დართვა. მატყლს ჯერ დავჩეჩავთ საჩეჩელზე; საჩეჩელზე დარჩებოდა ცუდი მატყლი, იმას ვეტყოდით კვირტსა; კარგი მატყლი, რომელიც დარჩებოდა, იმით გავაკეთებდით ფთილებს, მერე ფთილებს მივებადდით თითისტარსა და [დავართავდით]... თითისტარი რომ გაივსებოდა, იმას ვეტყოდით ჭიტს. ორი ჭიტი რომ დაირთ[ვ]ება, მერე ამოვახვევთ ძაფათ და გავაკეთებთ ორწვერ, ორკეც ძაფს.

დიდ ხალიჩებს ორზოვას ვეძახოდით, ორი არშინი სიგანე ჰქონდა და ოთხი არშინი სიგრძე.

მთხრ. იოსებ სოლომონის ძე გოგიჩაშვილი, 86 წ. (სოფ. წალვლი).

ძველად აქ (სოფ. წალვლში) საქსოვი სახლები იყო. გააბავდენ ქხელს დგომში და ქსოვდენ სახიან შაღებს სხვადასხვაფერისასა, უკეთესი რომ თვალს არ ენახებოდა; დღეს კი სულ გადაავიწყდათ ჩვენ მორდილებს იმისი ქსოვა.

მთხრ. მიხეილ გიორგის ძე ედილაშვილი, 56 წ. (სოფ. ბრეთი, 1935 წ. XII).

კანძს ვეტყვით ცხვრის ერთ ნაპარცს მატყლს, ერთად რომ გამოვკრავ ცხვრის ერთ გადანაკრეჭს.

ზონრეზის ქსოვა

მთხრ. ოლია დათას ას. მაისურაძე-ხუციშვილისა, 55 წ. (სოფ. შინდისი, 24.I.1936 წ.).

ხვანჯრის ქსოვა. ჩავაბავდით უღებზე გორგალს. გვერდებზე რომ გავაბავდით ძაფებს, იმას ქხელს ვეტყოდით, გაუტარებდით, გამოუტარებდით ძაფებს და ჩავბეჭავდით²¹ სავარცხლით; მერე გავათავებდით თავსა და ბოლოს მოუჭერდით და გამოვიდოდა ხონჯარი.

მოსასხამი შაღვა

მთხრ. მართა ანტონის ას. ხახუტაშვილი, 60 წ. (სოფ. მეჭვრისხევი, XII, 1935 წ.).

მოსასხამი შაღის ქსოვა. დავიწყებდით ხოლმე ყანინალით წყალსა და მერე ერთნაირად ვქსოვდით; მერე გარეშამო ვარდ-ფანჯარებს, ფანჯარებს, დაბალ და მაღალ ბოძებს ვაკეთებდით. ვაკეთებდით [აგრეთვე] კუნწებსა, ჩატა-

²⁰ ასეა.

²¹ დედანშია — „ჩაბეჭავდით“.

ნებულ არშებმა, ფოჩებმა, შუაში არშიას გაუკეთებდით, გარეშემო კიდევ დაბალ ბოძებმა, მერე დაეფოჩავდით ხოლმე შევნიერად. შალი ორარშინ-ნახვარი იყო ხოლმე.

მთხრ. ბარბარე ასლანის ას. კორინთელი მირზაშვილისა, 80 წ. (სოფ. მარანა, 18.1, 1936 წ.).

უბეური შალის ქსოვა. ჯერ მოვქსოვთ წყალსა, ხუთ ჩარეკსა, ხუთ ჩარეკს სიგანეს მივეცემთ ქსოვნაში... წყალს შემდეგ გადავავლებ ოთხ ბოძს, შემდეგ კი გამოვიღებ კიდევ სამ თვალს წყალს, მერე ოთხეუბ კიდევ სახეს, ჩავაბავთ კიდევ პატარა ნაჭერეტ ფანჯარასა; სიგრძე რომ მივეცი, ახლა სიგანესაც კიდევ ხუთ ჩარეკს მივეცემ ქსოვნაში. მერე იმ ოთხკუთხიან შალს არშინს შემოუვლით, გინდა კუწუბებს შემოუვლით, გინდა ფოჩს გაუკეთებთ. დასრულდებოდა და ოთხკუთხი შალი გამოვიდოდა და ვეტყოდით უბეურ შალს...

რომ ვქსოვდით შალს, იქვე... ჩავაბავდით სახესა, ოთხ თვალს გამოვიღებდი, ჩავაბავდი იქვე და გამოვიდოდა ბუკულო ბეწვიანი, პატარა ბუსუსოებივით ასხია, ჯამებისავეთ ჰქონდა ჩაბმული შალზე. ბევრი ნართი უნდოდა და მძიმე გამოდიოდა; მივანებეთ თავი.

მთხრ. ბარბაღე სოლომონის ას. რევაზიშვილი-კანანაძისა, 65 წ. (სოფ. წალვლი, ხაშურის რ., I, 1936 წ.).

ბაღია შაღების ქსოვა. დავართავდით ბატკნის მატყლსა. ქსოვას დავიწყებდით ჯერ სამი მარცვლიდან, მერე ოთხივე კუთხივ ნამატები ჰქონდა და ვქსოვდით. კარგად დიდი რომ გახდებოდა, მოვწყვეტავდით ნართსა, გავრეცხავდით და მოვიხვევდით თავზე.

მთხრ. მართა ანტონის ას. ხახუტაშვილი, 60 წ. (სოფ. მეჯვრისბევი, XII, 1935 წ.).

შრაფის ქსოვა. ხან ყაისნალით დავიწყებდით, ხან წინდის ჩხირებზედა. ჯერ დავიწყობდით წყალსა; წყალი არის სიგრძე შრაფისა, იმაზედა მივყვებოდით და თვლებს გამოვკრეფდით და ვქსოვდით. გავათავებდით და გარეშამო გაუკეთებდით კიდევ ფოჩსა. ვარდ-ფანჯრებს მოვქსოვდით როგორღაც ბოლოებში, მერე ფოჩს დავასხავდით ზედა და გათავდებოდა...

ქილოვის ქსოვა

მთხრ. ანა მიხეილის ას. შავიშვილი, 45 წ. (სოფ. კარალეთი, 1935 წ., XII).

ქილოვის ქსოვა. ჯერ წვეალ ჭაობში და მოვგლეჯავ ქილოვის ჩაღას, შემდეგ დავფენამ და გახმება, მერე შევინახავთ. მერე დავგრეხავთ ქილს, გავაკეთებთ ოთხი კუთხეს ხისას, რომელსაც უდას ვეძახით. უდაზე ირგვლივ დავქსნავთ ქილს, მერე დავაღობობ ჩაღას და ვქსოვთ. მოვქსოვთ თუნდა ოთხ არშინს, თუნდა ხუთ არშინს, თუნდა ექვსს, ეს ჩვენი საქმეა. დამთავრებისას გადავჭრით ქილს და გადაუქნით. გვერდზე უნდა ორი-სამი ქილი ერთად ან, აუცილებლივ — ორ-ოლი ქილი ტყუპად. შიგ რომ არის ჩაბმული, იმას ჰქვიან ქილი, გარედან კი — ქილოფი.

საქანნი — გვერდის ყუა, ქილი ატანია ზედ.

მთხრ. ანა (ანიცა) გიორგის ას. ელილაშვილი, 58 წ. (სოფ. ბრეთი, 1935 წ.).

ბოჰკოს საღებავად ვხმარობდით კაკლის ხის ქერქს და ნაჰს (წენგოს), კაკლის ხის ქერქს და ნაჰს მოვადუღებდით და გადმოფუწურავდით სუფთად, მერე ცხელ წყალში ჩავდებდით ნართს და ვადუღებდით, [იღებდა] წენგოსფერს ან მიხაკისფერს. მაგრამ თუ ამ მასალაში ჩაურთავდით ძალას (ჩკინის აჯასპი)²² მივიღებდით შავ საღებავს.

ასევე გამოვხარშავდით ენდროს და მის ფერში შეღებილი გვაძლევდა წითელს.

ასევე ვხმარობდით თუთის ხეს; ხეს დაჟენჩავდით (დავანაფოტებდით), გამოვხარშავდით და გვაძლევდა ყვითელ ფერს.

ნარინჯის ქერქს ასევე დაჟენჩავდით და გვაძლევდა ნარინჯისფერს.

მთხრ. ნინა სოლომონის ას. ხორბალაძე-ბუზიაშვილი, 35 წ. (სოფ. რუისი, I, 1936 წ.).

წითლად შეღებვა. დავწყავთ ენდროს, [ჩაყვრით წყალში], ავადუღებთ წყალს, შაბს უზამთ და შევლებავთ წითლად. გამოვიღოდა ჩვიარი წითელი (კარგი წითელი).

მერე შეიღებებოდა ენდროში ალისფერი (ღია წითელი). საკუთარ ენდროში შევლებავდით, შაბს არ უზავდით, ვხარშავდით შიგა ნართსა, შიგ უნდა გადმოდუღდეს. კიდევ ენდროში ვღებავდით ვარდისფერად. ენდროში დავდევავდით (დავალბობდით) [ნართს] სამ დღეს და ისევ ენდროში ავადუღებდით რძიანა ბალახით (მალალი [ბალახია], სამი ჩარქეი ექნება სიმალლე, წვრილი ფოთოლი აქვს, ყვითელი ყვავილი იცის, რძე გამოსდის). ამითი იღებება ყვითლ[ად] და მწვანე[დ].

ყვითლად შეღებვა. მოკვრებათ რძიანა ბალახს, სამღებრო ქვას გავტენავთ კარგად, ცოტა წყალს შეუყენებთ და ვადუღებთ კარგა ხანს; უნდა მოიხარშოს რძიანა და უნდა დაიწიოს კარგად. როცა კარგად მოიხარშება, ჩავაწყობთ ნართებს და დავაყრით ისევ იმ რძიანას ყვავილს; უნდა იდუღოს კარგად, ნართი არ დაიწვას და კარგად შეიღებოს ყვითლად.

მწვანედ შეღებვა. როცა მწვანედ გვინდა [შეღებვა], მაშინ მოკვრიფავთ ჰინჰარს, როგორც რძიანა მოვხარშეთ, ისე ჰინჰარს მოვხარშავთ და ჩავდებთ იმ ყვითელ ნართს და დავაყრით ჰინჰარს, ვადუღებთ და შეიღებება მწვანედ.

შავად შეღებვა. კაკლის ხეს ვავხდით ქერქსა, მოვხარშავთ კარგად, მივცემთ ძალარსა²³, ჩავდებთ ნართსა და ვახდებთ შავი. უნდა იდუღოს შიგ.

მოღურჯოდ შეღებვა (ქიმიური მელნის ფერია). მოკვრიფავთ სოსანს, სამი ჩარქეი აქვს სიმალლე, ყანაში [იზრდება], წვრილი ბალახია, ფოთოლი აქვს. მოვხარშავთ კარგად, დავშაბავთ და ჩავაწყობთ ნართსა, დავაყრით ისევ სოსანს.

²² დედანშია — „ჩკინის შაბიამანი“.

²³ ასეა.

მთბრ. ანა სიოს ას. ბუთხუჯი სარაულისა, 65 წ. (სოფ. ქოლოთი, გორანქანული
რაიონი, XII, 1935 წ.).

ყვითლად შეღებვა. რძიანა ბალახით ღებავდენ. მუჯე დოში ნართს ჩა-
ღებდენ, ამოიღებდენ და გარეცხავდენ. მერმე რძიანა ბალახს მოხარშავდენ
წყალში, მერე იმ ბალახს ამოყრიდენ და ნართს ჩაყრიდენ შიგა.

მწვანედ შეღებვა. [ვლებავთ] ვირიტერფა ბალახში (რგვალი ფოთოლი
იციხის ხელისტოლა, მთის ხევებშია, საცა მიწა მოვარდება, იმეებზე ამოდის
ის ბალახი). ძროხის შარდს ჩაასხამდენ ტაშტში, შიგ ჩააწყობდენ ნართს, და
ზედ შამბს²⁴ დააყრიდენ და აადუღებდენ. მერე შიგ ვირისტერფა ბალახს ჩა-
ღებენ, მერე ნართს გარეცხამდენ და გაფენდენ.

შავად შეღებვა. მურყანს ვეტყობით ხეს. იმ ხეს გავქერქავდით, მოვადუ-
ღებდით, ქერქს ამოყყრიდით. ძაღარს²⁵... ჩაყყრიდით და შეიღებებოდა შავად.

წითლად შეღებვა. ენდროს დავნაყავდით, მერე ნართი გვქონდა დადუღ-
ლილი²⁶ (შამბს²⁷ დავაყრიდით და შიგა გვქონდა ჩალაგებული დოში), ამოვი-
ღებდით, გავრეცხავდით იმ ნართსა და მოხარშულ ენდროში შეიღებებოდა.

ციფრად შეღებვა. სახუნარი ფართლითა ვღებავდით. წამოვადუღებდით
სახუნარ ფართალს, მერე ჩავღებდით ნართს, დავაყრიდით შაბს და შეიღებ-
ებოდა ციფრად.

მთბრ. პელო სინოს ას. კანანაძე-ნოჯაძისა, 66 წ. (სოფ. ალი).

ჩვენ ნართებს ჩვენ სამღებროში ვღებამდით.

ყვითლად შეღებვა. მოხარშავდით რძიანა ბალახს (რძიანა ბალახი დიდი,
ერთი არშინი იზრდება სიმალლით, ყვითელი ყვავილი აქვს). მოვკრეფავდით
ამის ყვითელ ყვავილს, ჩაყყრიდით ქვაბში, დავასხავდით წყალს და მოხარ-
შავდით; ამოვიღებდით ისევე იმ ბალახს ქვაბიდან, მივიტანდით და ჩავღებდით
იმაში დახიფულ ნართსა, შემდეგ ამოვწვენამდით იმას და დავაშარდებდით
ძროხასა, რომ არ გახუნდეს ძმარში, რომ გეგერეცხა, არ გახუნდებოდა, რაკი
რომ დაშარდავდი იმასა.

ნარინჯისფრად შეღებვა. ნარინჯი არის ხე. იმ ნარინჯის ხეს ვავთლიდით,
გაფუხკავდით, [მოხარშავდით], ამოვიღებდით იმ მოხარშულს მოდუღებულ
ქვაბიდან, იმაში ჩავღებდით ნართსა და შეიღებებოდა ნარინჯისფრად; მივ-
ცემდით იმას შაბსა ცოტას და შეიღებებოდა ნართი.

ლილისფრად შეღებვა. ... წამოვადუღებდით ლილასა, უზამდით კარგად
შაბსა, ჩავღებდით ნართსა იმაში, ამოვიღებდით, დავაშარდებდით საქონელსა
და აღარ გახუნდებოდა.

ენდროში შეღებვა. ... დავნაყავდით ენდროს და მოხარშავდით, ჩავღებ-
დით ნართსა შიგა და შევღებავდით. ამოვიღებდით დავაწურინებდით და და-
ვაშარდებდით ძროხასა და შეიღებებოდა.

24 ასეა.
25 ასეა.
26 ასეა.
27 ასეა.

შავად შეღებვა. ... გავატყავებდით მურყანის ხესა; ორ დღეს ვაღუღებდით იმ მურყანის ქერქსა. ამოვწურავდით იმ ქერქსა, უზამდით იმ წვენიან აჯამას (როგორც შაბიამანი ისეთი წვენია), გაშვადებოდა, როგორც შავი კუპრი ისე გახდებოდა და შეიღებებოდა შავად.

მთხრ. ბარბაღლე სოლომონის ას. რევაზიშვილი-კახანაძისა, 65 წ. (სოფ. წაღვლი, I, 1936 წ.).

ყვითლად შეღებვა. მოვიტანდით რძიანას ბალახს (გაშლილი თავები და ყვითელი ფოთოლი აქვს, ზოგი მაღალი იზრდება, ზოგი დაბალი). ჩაყვრიდით მარტო ფოთოლს წყალში, კლერწოს არ ჩავატანდით და მოვხარშავდით; ჩავდებდით ნართსა, ჩაყვრიდით [შაბს], ერთი გირვანქა ნართი რომ ყოფილიყო, ერთი კევრცხს შაბს უზამდით. ბალახით ერთი თუნგიანი ქვაბი უნდა გამემსო. ამოვიღებდით ნართსა ტაშტზე და ფურსა დავაშარდებინებდით; დავადგავდი ცხარე მზუზე და დაჯივრდებოდა, გაყვირდებოდა კარგად.

ალისფრად შეღებვა. ალისფერი [საღებავი] ბაზარში იყო გასაყიდი. იმას ჩაყვრიდით არაყში, ჩავდებდით ნართს, უზამდით შაბსა და შეიღებებოდა.

ლამისფრად შეღებვა. რომელიც რომ ბებერი ენდრო იყო, [იმის] მარტო ქერქს დავნაყავდით. მერე თეთრ ნართსა სველ ლამში ჩავფლავდით; ერთი სამი დღე იყო ჩაფლული. მერე დანაყულ ქერქს მოვხარშავდით, ამოვიღებდით ლამიდან ნართს და ჩავდებდით დანაყულ ქერქში და შაბს ჩაყვრიდით, რაც შეეახებოდა; რომ გამზრებოდა ჩრდილში, მერე წყალში გავავლებდით.

ლამისფრად [ვლებავდით კიდეც წენგოში]. წენგოს²⁸ დავნაყავდით და ჩაყვრიდით ქვაბში, ჩავდებდით ნართს და შეიღებებოდა.

ბურღოსფრად შეღებვა. წითელ ნართს შავ სამღებროში ჩავდეფ და ბურღოსფრად მოვა.

მწვანედ შეღებვა. ყვითელი ნართი უნდა ჩაიდოს ლურჯ საღებავში და შეიღებება მწვანეთა. შაბი უნდა ამასაცა.

ნარინჯისფრად შეღებვა. ნარინჯი პატარა ხეა, ჩი[რ]კვივით. იმას სულ წვრილად დავჭრიდით, დავფხეკავდით, რომ მოიხარშებოდა და გამოსცემდა წვენს, ამოვალაგებდით იმას, და მერე ყვითელ ნართს ჩავდებდით, ჩაყვრიდით შაბსა და მოვა ნარინჯი.

შავფრად შეღებვა. აჯასას (შავი სამღებროა) აადულებენ, ნართსა ჩადებენ და ჩაყრიან ძაღარსა, ისიც შაბივით არის და შეიღებება შავათ.

ღურჭათ შეღებვა. ხეს ასხია შავათ, ჩიტითვალა ქვიან მარცვალს, ტყეშა იცის, ორი არშინი სიმაღლე ექნება. მარცვალს მოკრეფენ, აადულებენ და ნართს ჩადებენ.

ქ ა რ ბ უ ლ ო ბ ა

მთხრ. მართა ანტონის ას. ხახუტაშვილი, 60 წ. (სოფ. მეჯვრისხევი, XII, 1935 წ.).

კანვაზე კერვა. კევრავდი კანვაზე ბალიშის პირებს, მუთაქის პირებს. სარტყელს. ვჭრიდით ბატის ფრთებს და თავსაკრავებს ვიკეთებდით. ნემსით

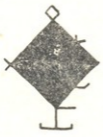
²⁸ დედანშია — „წემბოს“.

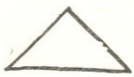
კანვაზე ამოვიყვანდი სახეებს: ვარდებს, შტოებს ფოთლებისას, აღამიანის სახესა, ბალიშის პირზე ვქარგავდი. ... მუთაქის გადასაკრავებზედაც ვაკეთებდით სახეებსა და ზედ ვქარგავდით... გამოვიყვანდი სახეებს ყველანირსა; მანებს გამოვიყვანდი, ფოთლებს გამოვიყვანდი, ვარდებს დავაკერებდი ხავერდზე ოქროს ძაფით, ჩავეყრიდით კილიტებს... სახეები რომ არ შეგეშლოდა, წინ სახეს დავიდებდით და იმ სახეზედ ვალაგებდით (ვამწკრივებდით) [კილიტებს]. კილიტი ორგვარია: ერთი პრტყელი და რგვალი იყო, წმინდა, როგორც ძივი რალა..., შუაში ნემსის ჩასაყრელი [ჰქონდა]. მეორეს ოქრომკედის ძაფით ვაკეთებდით იმ ფოთლებსა კილიტით, მეორენაირი კილიტი ძაფისავეთ იყო, მხოლოდ ძაფზე უნდა აგებულიყო ისიცა. [კილიტი] თეთრიც იყო და ყვითელიც. ორნაირი იყო. ბრტყევიანადა. ბატის ფრთებს რომ ვჭრიდით ზოლმე, კილიტითა ერთავდით. დავხერტავდით ზოლმე და იმით ვამკობდით.

მთხრ. ანა გრიგოლის ას. ედილაშვილი, 58 წ. (სოფ. ბრეთი, XII, 1935 წ.).

სავარცხლის ბუდე. ყანწის მოყვანილობის მუყაოს გამოვჭრიდით, ცოტა ბამბას დავაფარებდით და გადავაფარებდით რაიმე აბრეშუმის ქსოვილს შიგნით — პირად. ზედაპირად გავაკეთებდით ან ხავერდს, ან ფარჩის აბრეშუმს. ვქარგავდით სირიზითა და კილიტითა და აბრეშუმის ქიის პარკით. აბრეშუმის პარკს დავჭრიდით და გამოვიყვანდით ყვავილის სახეს. ამ ყვავილის ღეროვანთა ვხმარობდით სირიზას. სირიზა არის ოქრომკედის მაგვარი, ყვავილის კუჭს ვამაგრებდით სირიზათი და კილიტათი. ერთ შემთხვევაში სირიზას კილიტა ამაგრებდა, მეორე შემთხვევაში კილიტა სილამაზისათვის, არში[ა]თ, იხმარებოდა. სავარძლის ბალიშსაც ასევე ვქარგავდით და სანემსე პატარა ბალიშსაც. სახეებში ვხმარობდით კიდევ ფიჩხებს — ხაზი, რომელსაც ერთი სახე მეორე სახეზე გადაყავდა(?)...

სურ. 59. სახე — ფიჩხი

სურ. 60. ლეჩაქის ქარგა.

მთხრ. ნინო ალექსის ას. კანანაძე-ტიტინიძისა, 71 წ. (სოფ. არადეთი, XII, 1936 წ.).

დაბაფთვა. საცვალს [ტოტებზე] დაქარგულები, ტოტ-ბაფთა ჰქონდა. სულ მშვენიერ ფოთოლს აყრიდენ, სახეს აყრიდენ, რაც მოუხდებოდა, რაც გინდა, იმას გამოსახავდენ, თუ გინდა, ყვავილსა გამოსახავდენ, ფრინველსაც გამოსახავდენ, ერთ ტკაველზე იყო გამოყვანილი.

მთხრ. ეკატერინე ალექსანდრეს ას. ჩარეკიშვილი, 55 წ. (გორი, XII, 1935 წ.).

ლენჩაქის ქარგვა. ლენჩაქს ქარგაში ჩავაბადეთ, გარეშაშო ძაფით ამოვ-
ვევდით, თუ ახალი ლენჩაქი იყო, პირდაპირ დავბასმავდით — ლენჩაქის წებოს
დავასხავდით წყალს, დავადნობდი პატარა ტაფაში, თეთრი წებოს ჩიფაროზი
კოსტოსტი(?) ნატეხია, მოილესებოდა დამდნარ წებოში და მერე ჩაისხმებოდა
პატარა ქილაში. ჩიფაროზსა და წებოს ბასმა ჰქვიან. ზაფხულში მდნარია, ზამ-
თარში რომ ცივა, სქელდება და არ ამოსდევს ქინძისთავს; გავადნობ, დავდგამ
ცეცხლზე და როცა შედნება, ამ ქინძისთავს ჩავყოფ წებოში... რომ ჩაასველებ
ჩიფაროზში ან ბასმაში ქინძისთავის თავს, მერე როგორც გინდა წერე, ისე
მიზღვევ, მიყუები და სახეს ჩაყრი, ზოგი თითო-თითო წინწქალს დაადებს და
თოვლის სახეს გამოიყვანს ახლო-ახლოს, ზოგი ვარსკვლავს გააკეთებს, ზოგი
ჩარხს გააკეთებს, ზოგი აღამინის სახეს გააკეთებს, ზოგი მანებს გამოიყვანს,
ზოგი დოშებს გამოიყვანს.

მთხრ. მართა ანტონის ას. ხახუტაშვილი, 60 წ. (სოფ. მეჭვრისხევი, XII, 1935 წ.).

ლენჩაქის არშია. ჯერ წყალით დავიწყებდით, მერე ვარდ-ფანჯრებს ჩაყვრი-
დი, მერე პრტყელ არშიას შემოვავლებდი, შემდეგ პატარა ბოძებს ჩაყვრიდი
(რომელიც აერთებდა პრტყელ არშიას წვრილ არშიასთან), შემდეგ პატარა
არშიას შემოვავლებდი და ბოლოს წყლით დავამთავრებდით.

მთხრ. ეკატერინა პავლეს ას. რუსიშვილი-სიმონიშვილისა, 60 წ. (სოფ. შინდისი, 25.I.1936 წ.).

ლენჩაქების დაბასმვა. მოვადულებდით ბასმასა, შემდეგ დავბასმავდით
ზოგს კლიტით, ზოგს ბასმით დავბასმავდით, ზოგს აბრეშუმის ძაფით გვერავ-
დით. [არშია] სამნიირი ჰქონდა ლენჩაქსა. პატარა ჩხირს გავთლიდი, ბასმაში
ჩაუწვევდით²⁹ და იმოღენა წერტილებს გავაკეთებდით, რამოდენაც ყვაილი
გვინდოდა.

ჩოროს ვეტყოდით, ორი ლენჩაქი იყო გასაქრელად. ორი ქალი ვიყიდით
და გავქირით ირიბათ, შემდეგ მოვაკერებდით არშიასა და დავებურავდით.
სადა ლენჩაქს სადა ბლონდს ვეტყოდით, მაგრამ თუ გავაბავდით ქარგაზე და
დავბასმავდით, იმას დაბასმულ ლენჩაქს ვეტყოდით.

კობი. ბამბას ჩავდებდით, გადავაკრავდით აბრეშუმის საპირესა და ამო-
უხვევდით ნემსით.

ჩიხტი. სქელ ქალალს ჩითს გადავაკრავდით და დავიხურავდით. კიდეც
ვეიდულობდით თავზე მოსახვევს.

მთხრ. მართა ანტონის ას. ხახუტაშვილი, 60 წ. (სოფ. მეჭვრისხევი, XII, 1935 წ.).

²⁹ ასეა.

შანდლის ძირები. სქელ ქალღღებზე გადავყარავდით მწვანე ან ბორღო ხავერდს და დავაყრებდით ზედ შემკობილ სხვადასხვა ყვავილებს. ვაკეთებდით სიმინდს, ლობიოს ყვავილებსა, ჯონჯოლს შუაგულში ამოვიღებდით; დავხვტავდით სქელი სადგისითა და მერე მავთულზე ავსახავდით იმეფსა, ვამკობდით გაროსის ძაფით, გადავად-გადმოვადებდით, ვამკობდით ყვავილებსა. ამას ვხმარობდით შანდლის ძირებად.

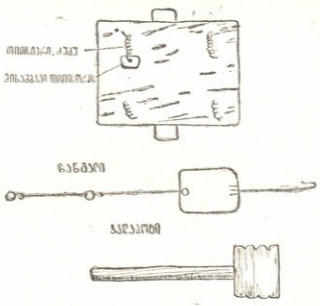
მთხრ. სოლო დავითის ძე ტიტვინიძე, 34 წ. (სოფ. არაღეთი, XII, 1935 წ.).

ყაჯარი. ყაჯარას ცხენს [უნაგირს] ზევით გადაათარებდენ³⁰, რომ ცხენი არ დაირთაქოსო, ჩვენ ვიტყვი, რომ არ დაიხუთოსო. პერანგით ეცვა, მაგრამ ძალიან მორთული იყო, ფერადი ძაფითა აყვავებული იყო, ბალიშს მორთავდენ, უნაგირის შემდეგ გადაათარებდენ. ყაჯარს მშვენიერი ფუნჯები ჰქონდა, ჩუქურთმას რომ გაუყეთებენ ისეთს. ცხენს როცა მოიყვანდენ, უნაგირს მოხდიდენ და შემდეგ ყაჯარას გადაათარებდენ.

მ ა ზ მ ა ნ ე ბ ა

მთხრ. ტიტე დავითის ძე ბუზიაშვილი; 30 წ. (სოფ. რუისი, 6.I, 1936 წ.).

აპეურს ვინც გრეხავს, მაზმანებს ვეტყვი. ღორისა, თხის ბალნისაგან ვაკეთებთ. ღორის ჯაგარი არ გამოდგება.

სურ. 61. ჩალხის ნაწილები

³⁰ შემკრებს დედანში უწერია — „ყაჯარას ცხენს კებს ზევით გადაათარებდენ“, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამება.

ლორის ბალანს დავწკებლავთ ჯერ, სახრეში გავატარებთ, მერე საპენტელში გავატარებთ, შემდეგში მოვაბავთ ჩახლსა³¹, დავგრეხავთ. ჯერ დავართავთ ერთი დამიწვევს, თოკებს ჩამიწვევს (ვისაც უჭირავს), დართავზე უნდა დამიწვიონ, მია. ჯერ ერთ წვერს გავიტან, მერე მეორე წვერს გავიტან, მერე მოვეკეცავ იმას და გამოდის ერთი აპეური. რომ მოვეკეცავ³² და დავასამწვევებ, შევგრეხავ, ის არის რომ მოიკეცება, დამოკლდება და ერთი ფხარი გამოდის. ჯერ ცალწვერად ნართს დავგრეხავთ, შემდეგ დავაორწვევებთ და იმას ვეტყვით კოლს, რომ დავასამწვევებთ გამოვა აპეურა. ჯერ დავართავთ ბალანს, ორ წვერს შევავერთებთ, გადავბავთ რალა, მერე დავაორწვევებთ, მერე დაორწვერებული სამად მოიკეცება და გამოდის აპეური.

ჩალს აბრუნებს აპეურით ერთი და მეორე ართავს. კალაპოტით დავაორწვევებთ ნართს. ჩანგლით ბრუნავს, როცა წამოვალ ჩასავრებათ. ნართი კალაპოტს ოთხი ძუძუ აქვს. ერთი კული ერთ ძუძუზე მიემბება, მეორე წვერი მეორე კულზედ მიემბება, მესამე წვერი მესამე კულზე მიემბება, მეოთხე წვერი მეოთხე კულზე მიემბება. რთვის დროს ბალანს [ვ]უყრი ფართუკში და [ჩარხს] აძლევს პირში.

მთბრ. ანა ხიოს ას. ბუთბუზი-სარაულისა, 65 წ. (სოფ. ქოლოთი, გორის რ. XII.1935 წ.).

აპეურის გაკეთება. თხის ბალანს ვართავდით თითისტარზე; გავჩეჩავდით ხოლმე, დავართავდით, დავაჩხავდით, მერე დავქსელავდით, დავგრეხავდით და აპეური გამოდიოდა. თოკიც ამ ბალნიდან კეთდებოდა...

³¹ ასუა.
³² დედანში იკითხება — „დამოვეკეცავ“.

ქართლი მტკვრის სამხრეთით

უპიქრობა

მათყლის ქსოვილება

მთხრ. ერმინა მესტუმრიშვილი, 80 წ. (სოფ. მეჭვრისხევი).

შალის ქსოვა. ყდები იყო, შვიდი ადლიც ამოდიოდა, ექვსიც. ორწვერ ნართს ერთად დავაზამდით; ქსელი დაძახული იყო, ზედა დაუძახავი. ყდებსა თავსა და ბოლოს ხიდი [ჰქონდა], იმას სოლები უნდა რომ დაიჭიროს, მერე კიდევა ხიდი უნდა, ფეხები უნდა. ფეხები უნდა ორკაპი. მერე იმასა წკებლა უნდა, კაკუჩა უნდა რგვალი იმას ზემოდანა. წკებლა უნდა ღვიმზე. ღვიმს კიდევა დატანებული აქვს რგვალი სუფთა ჯოხი, რომ რამდენსაც დასდგომამს და გამოიტანს ღვიმი, სუფთათ უნდა დარჩეს, საღათა. ზედ შესახმარისი წკებლებია, იმითი გაატარ-გამოატარებს, ცხემლას ვეტყვით ზედა სახმარას; რომ გამოიღებს წკებლას, ირმის რქა არის, ზედას რომ გაატარებ და გამოიტანს იქითა, ირმის რქით ჩაჰკრამ. ბეჭს მტკაველი სიგანე აქვს, მტკაველი სიგრძე და თავი აქვს გამოყვანილი, როგორც ჩარხით.

თუ ლეკური შალია, ორპირათ უნდა, ცალი პირი — წკებლას ძირში და ერთი პირი ზევიდანა; თუ ქართულია, ორპირათ უნდა დაიქსელოს, გორგალი ძირს არის და ნართი მიაქ-მოაქ. აქედანაც უნდა გაკეთდეს წკებლაზე და იქიდანაც. როცა ამოღსდგომამს, ღვიმს რომ გაუქეთებს, მაშინ გაუქეთდება საგორავიცა, წკებლაცა, მიჰყვება და დაუწყებს ქსოვნასა.

დაქსელვაზე ორი ქალი უნდა, ქსოვნაზე ერთი. ძირში ვსხედვართ, რამდენი ფეხიც მოიქსოვება, იმდენი მაღლა ავა, სამ ფეხზე უნდა ავიდეს, დასწევს, დააბრუნებს, მერე ისევ დასწევს, რომ შეგვევება, დაბრუნდება, მერე ავწევთ ღვიმსა და თავის ალაგას დავაყენებთ.

ჩაწერილია სოფ. ბრეთში¹.

შალისა და ჭეჭიმის ქსოვა. ყდაში ჩავაბამდით ჭეჭიმსა, საჩოხესა აბრაშუმისას ჩავაბამდით. ფერად ჩავაბამდით, ჭეჭიმი გამოვიდოდა, სადას ჩავაბამდით და — საჩოხე. [უქსოვდით] ჭეჭიმებს მუთაქებზე გადასათარებლათ; ამასაც ვლებამდით ბალახებში, როგორც აბრაშუმი იღებს [საღებავს], ისე მატყლოს ძაფი, დაწლი კარგად იღებება.

დაზგა დგას და ზედა საქსელავი აქ გაკეთებული — ყდაზე დახვეული

¹ მთრობელი დასახლებული არ არის.

ქელი. ქელი არი წამოღებული, მერე დგიმები ჰქვიან, ოთხი პირი დგიმი უნდა ჰქონდეს, დგიმიშა გატარებული ქელი, მერე სავარცხელშია. დღოწმე ისე ძნელია გატარება, როგორც მოქსოვა. ყაისნალებით გავატარებდით ქელსა, დავამაგრებდით და მერე დაუწყებდით ქსოვასა, ავწევდით და დავწევდით. მაქო ნავისავით არი და ძაფი რაზედაც ახვევია მასურა [ჰქვია]. იმ მასურაზე ვახვევდით ძაფსა ჯარაზე(?)

უეჰველათ უნდა გეცოდნოდა რას ვაკეთებდით, რა იყო საჭირო. რას ვეძახოდით ვერ ვიტყვი, ისე თვალთ კი ვატყობდით კარგ მატყლსა; ბატკნის მატყლი უკეთესად ითვლებოდა. ბატკნის მატყლით, რადგანაც ბევრს ვერა ვშოულობდით, ყაბალახებს ვქსოვდით, წმინდა შალი გამოდის. [მატყლს] მივცემდით დასაჩეჩათა, ზოგს თვითონ ვაკეთებდით. თუ ისე ცუდი მატყლი იყო, გავრცხამდით, გაწეწამდით, დავჩეჩამდით, ჯარაზედაც ვართამდით და თითისტარზედაც. ყდაზე რო დავეხვია, მაშინ გორგალი უნდა ყოფილიყო. გორგალს ჩავაგდებდით ქვაბში, რამეში და გორგალი პროწილობდა.

მთხრ. ფეფე ხათაშვილი, 24 წ. (სოფ. ხოვლე).

ყდაში ჩავაბამთ ძაფებს, დაჰიმულია ძაფი, ზედ გადავახვევთ ყდაზე. ორწვერი მატყლისაგან დავართამთ სხელით ძალიან, მერე დავვრისხავთ. ქელი მხოლოდ თეთრი არი, საქსოვი კი შეღებილი არის, ფერადი.

ყდა, საგორავი, დგიმი მორთულია; საგორავს ზემოდან ჩხირიც უნდა ერთი საქსოვით. იმ ჩხირზე იმ ფერად ძაფს ამოვანჩხურებთ, შევეკრამთ, გაუვლით საგორავით, მავთულ(?) ზემოდან რო არი გაკეთებული, გავლაზე ავწევით, ახლა ჩავწევით, საგორავს ავწევით, გაუვლით ჩხირითა ძაფს და ჩავბეჭავთ სავარცხლით. ასე უნდა მუშაობა, მხოლოდ ნაწილ-ნაწილებსა ვქსოვთ. ნაპირს ფარდავლათ მოქსოვთ ოთხ ძაფზე, მერე ჩავნასკვამთ ორ ძაფზედა. ფერად ძაფს ერთ ყრას რო ჩაუვლით, ჩანასკულს ორპირი ისე უნდა გეველოს, სადათ და ჩაიბეჭოს. მერე კიდევ ისე გაუვლით ნასკვს. რა საათს ჩავნასკვამთ, იმ საათში ვკრებამთ.

მთხრ. ევა მზარეულაშვილი, 67 წ. (სოფ. დიღომი).

უწინდელ კაცებსა ორყალამა ახალუხს უკერამდით დაბამულს.

კერის პირზე ვქსოვდი წინდებს ჰრელსა; ... იმ ჰრელ წინდებზე ბალის კუნწულის სახეს გამოვიყვანდით აბრამუშის ძაფითა. ვაკეთებდით გვირგვინსა, ორტოტიანი გვირგვინი იყო, მინანქრის ჯვართა. მინანქარს ქალაქში ვყიდულობდით და აქ ბუზმენტს უვლიდით. ნეფეებისათვის წაიღებდნენ და ორი დღის მერე მოქონდათ ხუთი მანეთი, ორი ლავაში, ქათამი და ერთი ჩარეკა ღვინო რომ დამელოცა.

ზამთარში ექესი შეგირდი მყვანდა, ზაფხულში — თორმეტი. რო დავათხოვებდი, 15 მან. უნდა მიეცა ნეფესა. მერე მე მიეცემდი მეფესა ბალდადსა, მწვანე ბალდადსა. მანამ საოსტატოს არ გადაიხდიდნენ, მანამ წინ ვედექი.

არშებებს ვაქსოვინებდი, ჩიქილებს ვაბასმინებდი ბასმით. ჰრელ წინდებსაც ვაქსოვინებდი, რაც ქვეყანაზე ძაფებია ყველანაირი ძაფებით და ყვარდაათასნაირადა.

ყათანსაც ჩვენა ვქსოვდით, მუთაქაზე ჩამოვბამდით კოჭებსა და ვქსოვ-

დით. ბასმაწებოს მოვალელებდით, თეთრ ცარცს შეურევდით, მერე ვწინ-
წკლამდით ჩიქილასა, ბასმიანი ჩიქილა [ერქვა].

სახეები: ფოთოლი, მარწყვის სახე, დათოვლილი ჩიქილა — თოვლის
ხე, წინწყლები — წვიმის სახე, მანები ჩიქილას მხოლოდ კურთხევებში ჰქონ-
და მარწყვის ფოთოლი, თევზის ფხა, ცხრილის გული — შალის სახეა. აბანოს
ჩანფიჩი — თავზე მოსახვევი, დიდი. რუფაკი — მამაკაცის წელზე შემოსაყ-
რავი.

ბამბის ღაფუშახება

მთხრ. პელაგია ღაფუშახელი, 100 წ. (სოფ. დილომი).

ჭარები ჰქონდათ, ისხდნენ და ართამდნენ, ჭირით ართამდნენ. ბამბას წა-
მოიღებდნენ ქალაქიდან, გადასცვლიდნენ სამოსელზე. თუ მოაწონებდნენ,
ნართში წონა-ნახევარს აძლევდნენ, თუ არადა — პირდაპირა. მოჰქონდათ ის
სამოსელი, ვისაც უნდოდა, ღებამდა და საცვლებს კერავდა, ვისაც უნდოდა,
საბნებს კერავდა სამზითვესა.

იმ ჭარებს დაიდგამდნენ დედაკაცები თუთებ ქვეშა და რიგრიგას ეძახდნენ,
დამღეროდნენ ხოლმე, ერთად გააკეთებდნენ საქმესა. **პიკებს** ვეძახდით, ესლა
რომ თითისტრებს ეძახიან, თან ართამდნენ და [თან] მღეროდნენ, რიგრიგას ამ-
ბობდნენ ხოლმე:

„რიგრიგასა, რიგრიგასა, რიგ მოდებულსააო.

ვინც რომ რიგრიგა ჩაშალოს, რიგი მოედოოსო“.

ვინც რიგს ჩაშლიდა, მეორე დღეს იმას თავში ჩასვამდნენ და თავიანთა
გარჯიდნენ. მეორე დღეს ასწონიდა ყველა თავისასა, შენ შენსასა, მე ჩემსასა
და წაიღებდნენ ქალაქსა გადასაცვლელათა. სასწვრით, გირებით იწონებოდა,
გირუანქას კი არ ევძახდით, ჩარექს ვეძახდით. ჩარექი ორგირვანქა-ნახევარი
იყო. თან ართამდნენ და თან გართობილები იყვნენ დედაკაცები. თან **ჩარხს**
ატრიალებდნენ და ბზრიალი გაჰქონდა **ჭარახს**. მერე წაიღებდნენ ქალაქს...
[ქალაქიდან] მოიტანდნენ თავიანთ ცოლშვილისთვის საცვლებს... როცა წაი-
ღებდნენ გადასაცვლელად, ეგრე ეტყობდნენ, ლეჰსად გამოიყვანდნენ:

„გენაცვალე, გეუურბანე,
შენ რომ ნართი გამატანე,
ერთი წონა დამაბარე,
ორი წონა მოგიტანე“.

პასუხები შევითხვებზე:

— ჩახსაკრავს ქსოვდნენ?

— ჩახსაკრავს ბამბისას არა ქსოვდნენ, აბრაშუმისასა [ქსოვდნენ]. შენ რომ
მოგიქსოვდნენ, შენ სახელს დააწერდნენ, რომ არ დაგჯარგოდა.

ზოგზე კაცს გამოსახავდნენ, დოინჯს შემოართყამდნენ, ტილოებზე ნაკე-
რი ედოთ და იქიდან იღებდნენ სახეებსა. იმ ტილოებსა, ვინც რომ ნაცოდინა-
რი იყო, ის მოჰქარგავდა ხოლმე, ხელთნაკერი იყო.

— ოქრონემსილი?

— ოქრონმსილი ნემსზე იყო აგებული.

სირმა ბრჭყალივებდა კილიტებისა, თაღლითებხა ჰგვანდა.

— მუახარი, ფარჩას ვეტყოდით...

— სამკერდეს გულისპირს ვეტყოდით, სამკერდულს. მოქსოვილ აბრაშუმის პერანგები იყო გულგაწში და ჭიაში შეედებამდით და ის ეცოთ.

ჭიაფერის სარტყელი პირისსანახავათა [გვეწონდა], იმისთანა კარგი იყო, რომ რალა გითხრა. საშინაოთა, ბლეს ვეძახდით, არეშს შემოვავლებდით და ის ეცოთ.

პრასის, ნიახურის ლეჩაქს ეძახდნენ, როგორც პრასა, ზოლ-ზოლი იყო ლეჩაქი. ნიახურისა როგორც ნიახური გენახოს, ეგრე იყო ამოსული და გაშლილი ფოთლები. ჭალაქში ვაფოთლინებდით.

ქალალ[დის] თავსაკრავს ვეტყოდით, ორი იყო — ერთი პატარა, ერთი დიდი. ქალალდი თავსაკრავის მერე ოქრომკედის თავსაკრავს დაადგამდნენ.

მანდილი იცოდნენ, აბრეშუმისა იყო, ფოჩიანი. მერდინს აბრაშუმისას ვაკეთებდით; არჯამწყვე ამოვხვევდით, დავართამდით და ფეიქარი მოგვიქსოვდა. რომ მოქსოვდა მერდინსა, ორწონა აბრაშუმს ჩვენ მოგვეცმდა, ერთ წონას თვითონ აიღებდა, სასწურითა სწონამდნენ.

სახეები: მარწყვის ფოთოლი, ხე, ყვავილი, ალვის ხის სახე. [ექსოვდით] სახიან პაქიეებს.

ზონრების ქსოვა

მთხრ. ნინო ჯანანაშვილი, 120 წ. (სოფ. ხოვლე).

ჩახსაკრავების ქსოვა [ფირფიტებით]. ჩაუსხდებოდით, საბეკო იყო ტყავისა, ხოლოთ ცხენის ტყავისა, უნდა თხელი იყოს, სარკესავით. იყო 30 ფირფიტა, იმითი სახეს ვაკეთებდით, მშვენიერათა კეთდებოდა.

დაზგას ვეძახდით, დაუსხდებოდით, დაზგას ოსტატს გავაკეთებინებდით. იმ დაზგაზე ერთი აქედანა დგას, იქიდანა მეორე, ერთი შუაში ითვლის როგორც უნდა სახის ჩაყრა ფირფიტებით, ისა ბეჭამს; რომ ჩაეთვლი, გადავიღებ სახესა, მივცემ რომ გადავაბრუნებ ფირფიტასა, მივცემ, იმანაც უნდა ჩაბეჭოს. დავთვლი ფირფიტებსა. სახე გვედო წინა, იმ სახიდან ვიღებთ. ჩახსაკრავს უნდა ორი მბეჭავი და ერთი მქსოველი.

ჩაფარიშებხა ვქსოვდით შავებხა; იმას ერთი მოქსოვს. ახალუხებზე ივლებდნენ, პერანგებზე ივლებდნენ, თითის სიბტყეს — ახალუხის ჭიბეებზე.

დაზგას ეძახდნენ, ორი ჯოხი იყო გაბმული, ძაფს გავაძერენ, ვადავატრიოლებ და ჩაბეჭამ. ძაფებში უნდა გაუყარო ხელები, ერთი აქედან, ერთი იქიდან, მერე უნდა ჩაბეჭო. იმდენი უნდა იქსოვოს, რომა იმ ფირფიტებთან მივიდეს, მაშინ ამოიჭრება. ფირფიტებსა ოთხგან დახვერტილები აქვს ძაფებისთვისა, იმაზე ძაფებია ასხმული. ჯერ ჩავყარი სახესა, უცქერი რანაირათ იყოს, მერე გადავთვლი და მივცემ, ჩაბეჭამენ და გამაიყვანება ლამაზათა; მურდახილს ვეძახდით, იმას ჩაყვრიდით ხშირათა, ფრინველს შიგ გამოვსახამდით, ყველანი იფრინველი გამოიხატება.

ზონრის ქსოვა. ზორანს მოექსოვდით. მუთაქას მააორკეცებდნენ, მასზე ეკიდა მშვენიერი დურგლური გათლილი ჩხირები. იმათ ხელით გადაოსწევ,

ერთი ექვსი იქნებოდა; ჩხირებზე იყო დახვეული ძაფი, მუთაქაზედა ჩამობმული; რამდენიც მოიქსოვებოდა, იმდენს ჩამაახვევდი მუთაქაზე. ასეთი კარგი იქსოვებოდა რო! უღლებდნენ ახალუხებსა, ღიღებდა შეჰკრამდნენ, შავი ძაფისა იყო.

მთხრ. დარო ქვრივიშვილი, 55 წ. (ქარელი).

ქეჩის გაკეთება. აი, ამ „ბალკონის“ სიგანეზე მატყლ დავაფენდი, დავასხამდი მღულარეს, მოვთელამდით რგვალი ხითა, იმას გავავაგორ-გამოვავაგორებდით და ითელებოდა. გაშრებოდა, როგორც ხალიჩა, ისე გახდებოდა, მშვენიერი იყო, ფარდაზე დაჰფენამდნენ, ქეჩას ეძახდნენ. მერე იმ ნაბადს ვისაც უნდოდა, ზოლიანს, ვისაც უნდოდა, ისე... საკუთარი მატყლისა უნდა ყოფილიყო.

ჩიღოზის ქსოვა

მთხრ. პელო სონღულაშვილი, 55 წ. (სოფ. დილომი).

ორნი, სამნი, ოთხნი წავიდოდით ხოლმე ერთადა ქაობში. ვგლეჯამდით ჩალასა. ზოგი ჩიფლობოდა ხოლმე ქაობში, საფლობი ტალახია და ამოვწევდით. მოვგლიჯამდით ექვს-შვიდ კონასა, შევკრამდით და ავიცილებდით, წამოვიღებდით, ამოვიტანდით, მზეზე დავყრიდით, რომ დამჰკნარიყო. მერე, რო ვაკენებოდა, ჩამოვავამდით ქსელსა უდაზე და მერე ქსოვას დაუწყებდით; მერე სარქველებითა ვბეჭამდით, ტაშტი გვედგა წყლით. ვასველებდით ჩალასა და ვბეჭამდით ქვის სარქველებითა; მერე როცა დავამთავრებდით, პირს გადაუქნიდით. სიგანით არშინ-ნახევარი. ორ არშინზე მეტი არ მოიქსოვება, სიგრძით — რამდენიც გინდა.

მღვებოვა

მთხრ. ერმინა მესტუმრიშვილი, 80 წ. (სოფ. მეჯვრისხევი).

ვღებამთ თრიმლითა, მურყნითა (უხუნრათა ღებამს), მურყანში [შელეზილს] შავი და ლურჯი ფერი დასცემს. რძიანი ყვითლათა ღებამს, ნარგვიზი ხე არის, ისიც თრიმლის ხეა. ფოთელი შავათა ღებამს და ის ხე — ნარგვიზათა, უფითლადა, ენდრო — წითლათ.

დავდგამთ იმ მურყნის ქერქსა, ვადლუვებ დიდხანს. ერთი პირი უნდა იდულოს, მერე ამოიყაროს და ჩემატოს მურყანი, მურყნის ქერქი, კიდევ ვადლუვით დილით სალამომდინ, მეტი უნდა იდულოს, ნაკლები არა. მერე ძალარაში დავძალამთ, მერე ძალარას წვესაც ზედ დავასხამთ, ერთ პირს წამოვადლუვებთ და გადმოვიღებთ და დავდგამთ ისე, შიგა დევს შალი; რო ამოცივდება, მერე ამოქვილებთ, გაქვირებთ.

თრიმლსაც როგორც მურყნის ფოთოს, გაახმობენ და დასცეხვენ და ისე შეინახამენ. შეღებვა რო უნდათ, ჩაპყრიან წყალში, აადლუვებენ. წყალში უნდა იდულოს ბევრი, მერე მისცემენ ძალარასა და შეიღებება. ერთი პირი უნდა ძალარაში წამოდულდეს შალი, უნდა დაიდულოს და წამოდულდეს, ეგ არის.

რძიანს მოვკრეფამთ უმზეურათა. ერთპირ ჯერ რძიანს დააფენს, მერე

შაბს მთაყრის, მერე ნართის დალაგებს და კიდევ შაბ მთაყრის, [ისევ] მოაფენს, მერე ისევ შაბს მთაყრის, მერე რო ამოიღებს, არ უნდა გარეცხას წითელი ძროხის შარღში უნდა დადებოს, დადგას და მერე ამოიღებს, გარეცხას და გააშრობს, ეგ იქნება ყვითლათა.

ენდრო უნდა დანაყოს და გაიცრას. იმ ანაცერს ადუღებს. ზემოდა ხირხელი დარჩება. ის ფქვილი რაც გაუა, იმას ნართს წაყრით, როცა იდუღებს წითელშია, იმ ფქვილს წაყრის. მერე ისევ ნართს ჩასდებ და მხიარული შაიღებება. ნართსა შაბსა და დოში ჩაღებთ, დასდებამთ, მერე გარეცხამთ, ერთი დღე და ღამე უნდა იყოს იმაში. მერე გარეცხება და წითლად შაიღებება. მერე, მას უკან, ისევ ჩავდებთ ნართსა დადებოლსა იმავ ნაღულში (სულ ერთნაირათ უნდა დადებოთ) და იქნება ალისფერი; მესამეთ რო ჩავდებ, ის — პირისფერი: მამ, პირველი — ჭიგარი, მეორე — ალისფერი. მესამე — პირისფერი.

მთხრ. დარო ქვრივიშვილი, 55 წ. (ქარელი).

ვაშლის [ხის] ქერქით ვღებამდით. ვაშლს გავქერქამდით, იმას გარსივითა აქვს და იმას ჩაყურდით. ქერქს რო ვააცილი, იმას აკრია თეთრი და თხლათ სულ ააცილი, ჩაყურით წყალში. ნართს შაბში დავდებამდით. ვაშრებოდა ის ნართი; მერე ჩავდებდით ვაშლის სამღებროში; ერთ ღამეს დავარჩენდით ნართსა; ამოვიღებდით მეორე დღეს, გავაშრობდით მზეზედა, [მაშინვე] გავრეცხამდით და გავაშრობდით მზეზედა. მერე მოიქსოვებოდა, რათაც უნდოდათ, ხმარობდნენ.

ლაბა — [ხის] ქერქის შუა ტყავი.

ქ ა რ ვ უ ლ ო ბ ა

მთხრ. დარო ქვრივიშვილი, 55 წ. (ქარელი).

ორ ჯოხზე შეიკერებოდა ამერიკანი, მერე მიტკალი ჩაიბმეოდა, გადასწევდოდა, გადავრეხამდი, იმას თავსა და ბოლოს ჩხირები ჰქონდა თავის ფარეშებითა, გადაიძარებოდა(?), რვეალი უნდოდა და თითის წერის წვერით ჩავარჭობდით პერანგს, იუბკას, აკუნის ჩარსავს, ლოგინის ჩარსავს, რაც კი დავგვირდებოდა. რაც უნდა დავვენახა, ყველაფერს ვადავიღებდით. დაიხატება ფანქრით ქურნალი და იმაზე შეიკერება.

ქარგა სულ მიტკალი უნდა ყოფილიყო. ქალად დაუფენამდით იმ მიტკალსა შეგნით პირიდანა, მზე რო მოადგებოდა, იმ დროს მიაფარებდა, გარკვევით გამოჩნდებოდა [ნახატი და] ფანქრით დაიხატებოდა. აიღებდი. ნახამდი, რაც ქალადზე იყო, ის მიტკალზე [იქნებოდა], როგორც მოუხდებოდა ამ გადაღებულ ნახატსა, ისე შეეკერამდით.

ექსოვდით ყაისნალითა, ზოგი ხუთიანი იყო, ზოგი — შეიდფენიანი, როგორც მოუხდებოდა ფეხი, თვალი... ნიმუშებს მოვიტანდი, ახლა ხელით არავინ ეწვალება.

თავსაკრავებს ვკერამდით. **ჩიხტიკოს** ვაკეთებდით **ქარგაზედა**, მშვენიერად აბრაშუმის ძაფითა. ოთხი ფეხი ჰქონდა ქარგასა, გაბმული იყო და ხავერდის თავსაკრავებსა ზედ დავაფენდით, ჩიხტზე ვავაკეთებდით. ჩიხტი ერთი იმასა, რასაც ჩამოვკრამდით ხოლმე, მორთამდნენ იმ ჩიხტსა თავსაკრავით, შუბლის ქინძისთავს ჩაარკობდნენ, იმაზე — ზონარსა და საღდა წავიდოდა.

ჩაწერია სოფ. ბრეთში².

ყველა ოჯახში სანამუშოთ ჰქონდათ ტილო, ორი-სამი არშინი. ტილოს რთ ძაფები აქვს, იმის თვლითა, იმაზე ამოქარგებოდა... როცა რამის შეკერვა უნდოდათ, ან ფარდაგის, იქიდან გადაჰქონდათ სურათები. იმ სურათს ხატამდნენ ქალალზე. ამ დახატულსა ჩაჩხვლეტამდნენ ნემსითა, მერე ჩაჩხვლეტილ ქალალს დაადებდნენ ხავერდზე ან ატლასზე და ზედა ნაცარ დააყრიდნენ, რომა ნაჩვრეტებში ნაცარი ჩასულიყო. მერე აიღებდნენ იმ ქალალსა და გამოჩნდებოდა [სახე]. შემდეგ ამ წინწყლების გაყოლებით იბლანდებოდა ძაფი, ესე ჩაკრული ქარგაში. მერე ამოიბლანდებოდა, მერე დაუწყებდნენ კერვასა ვერცხმკედისა, აბრაშუმისა თუ ხავერდის ძაფით. საყერავში იყო კილიტები. **ფიფინურები** იყო და ციმციმებდნენ შუბლსაკრავზე.

ბოინბალი თავზე შემოსაკრავი ნივთია ოქროსი, თვლებით შექვილი, რთ წაიღებდა თავსა, ფიფინურები ისე ციმციმებდნენ. ბოინბალი ასხმულია ოქროს ჯაჭვისაგან მოქსოვილი თვლებითა, ძალიან წმინდა ოქროთი.

ჩიტის ფრთა — სახეა. **ხერხიცი** [სახეა], პირველად ხერხი უნდა შეგვეკერა, გვესწავლა მომატება და გამოკლება; სხვადასხვა ფრთოსან ჩიტებს გამოვსახამდით, თანაც გვახამებინებდნენ. რთ შეხამება გვესწავლა, ერთმანეთის მიდგომა. მერე კანვა (დაფინჯრული ნაქერი) შემოვიდა მოღაში; [იმის ქარგვა] ძალიან ადვილი იყო. მერე **მურდახილსა** [ვაკეთებდით]; ერთ თვალს ამოვიღებდით ამ ტილოსაგან, აქეთ-იქით ისე მიუმატებდით, ავიდოდით მაღლა, ვთქვათ, თხუთმეტამდე, კენტი უნდა ყოფილიყო შუაში; ახლა ქვევითკენაც ჩამოვიდოდით, ქვევიდანაც უნდოდა მოკლება, ქვევიდან ნაკლები უნდა, ვითომ რომ ბეჭები მეტი აქვს აღამიანს, მერე იმას კისერსაც გამოვამამდით, კლავებსაც — თითებითა. ქვემოთაც — ფეხებს. ძალიან კი მიემგვანებოდა აღამიანს! ეხლა ესე წადიო, ეხლა ესეო, გვეტყოდნენ და გამოვიდოდა რაღაც...

ვთქვათ რომ უნდა ექოთ ვინმე, იტყოდნენ მურდახილივით წელი ააქო.

მერე, რაკი ვისწავლიდით თვალის ამოღებასა, წყვილად უნდა ამოგველო ტილოზედა (ერთ ნემსზედა ორი ძაფი უნდა ყოფილიყო, წყვილად იმას ვეტყოდით, ერთი თვალს, ოთხი ძაფი, ორი ქვემოდან, ორი ზედა, ამას ვეძახდით ერთ თვალსა). მაღლა წავიდოდით და კიდევ ეგრე თითოს მოუმატებდით.

ზორანი ახალუხისა. **ზორანი** და **ყაითანი** ერთი და იგივეა, რგვალი არის, ძაფისაგან მოქსოვილი.

ლილი-გამოკერა — რთ შეეკრათ ჩოხა ან ახალუხი. თითებზე ვავაკეთებდით ზორანსა (ყაითანსა), იმით გამოკერამდით ლილსა. იმით ოქრომკედლსაც გამოკერამდით ხოლმე, ქალის ტანსაცმელს, ისე ყაითანს აბრაშუმისასა, კაცის ტანისამოსს; ყაბალახს უკეთებდით ფენჯსა.

მარმაში — ტილოს ნაქერი, უბრალო სამოსელი, სხვილი ტილოა.

თუ ღაზლისასა ვქსოვდით, საჩოხეები, ჯეჯიმი. ფარდაგები უნდა ყოფილიყო. ხურჯინებსაც ევრე მსხვილი შატკლის ძაფისაგან [ექსოვდით], თუ ცდილობა აბრაშუმისაა, მაშინ — ჩეჩუნჩა[ს] და დარაია[ს]. ყალამქარს ეტყოდნენ, ესლარომა ნანსუქს ეძახიან. წმინდა, ძალიან წმინდა იყო, ხოლო ნანსუქი ისე კარგი არ არის, ის უფრო კარგია, ყალანქარი.

ქარგაში ჩავაბამდით ატლასსა ან ხავერდს — თავსაკრავსა ან რაც გვიინდოდა, მერე დავაფენდით ზედა გამოყვანილ სახეს. სახეს ვეძახდით, რაც უნდა გამოგვეყვანა ზედა. ნემსით დაჩვრეტელ ქალალზე, იმაზე დავაყრიდით ნაცარს... მერე იმ ქალალდს ავწვევდით ფრთხილად, სახე ვადავიდოდა; იმას თეთრ ძაფით დავბლანდამდით და ვქარგამდით ნემსითა. ხოლო ოქრომკედით თუ ვქარგამდით, ოქრომკედზე ზომ ძაფი არ აიგება, მაშინ ფირფიტაზე დავახვევდით და იმითი ვაბამდით აბრეშუმს. ოქრომკედი ჩაკერებულია ნემსითა და ძაფითა, თანვე ჩავაყოლებდით კილიტებსა.

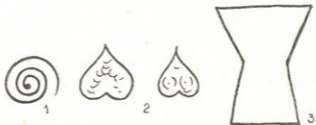
ვქარგამდით თავსაკრავებსა, სარტყელსა, გულისპირსა, ყურთმაჯებსა. ვარდა მაგისა შეიკერებოდა ბალიშები, ხალიჩები კედლისა, სუფრები სასტუმრო. ოღარი, ხატებისთვის გადასაფარებელი (დიდი ოჯახი სწირამდა). ტილოზე ვკერამდით ნიმუშებსა ფერადი ძაფებითა. აბრაშუმის ძაფით [იკერებოდა]: მურდანლი. ხერხი, კიბე, ყვავილები. მაგ ტილოზე შეიკერებოდა ფერადი აბრაშუმითა და ფერადი ტილოს ძაფითაც, უფრო აბრაშუმს ვხმარობდით.

მთხრ. ქრისტინე ოქროშიაშვილი (სოფ. სკრა).

პერანგი. პერანგი იკერება გულისპირით, მოქარგული ფერადი ძაფით, ოქრომკედის ჩაფარიშით, მოსაღლები უაითნებით, ისე კიდევ მოქარგული ჩაფარიშით...

სურ. 62. საქარგავი სახეები

სურ. 63. საქარგავი სახეები

ფეშტამალი — „ფართუკი“, ჩვენ არა გვაქვს, არა ვხმარობთ, აი ხარზეს, რომ ეძახიან, იმათა აქეთ.

ყაბალახი. ყაბალახი იყვრება შალისგან, ევლება ჩაფარიში და ყაითანი თავზე და გარშემო. ნაწილები ორი აქვს — თავი და ტოტები, ორათ უნდა გაკეთდეს.

[საქარგავი] სახეები:
მუხლის საცვეთი იყვრება ხელით. იმასაც ევლება ყაითანი.

მთხრ. ანა ნადირაძე, 57 წ. (ქარელი).

[ქარგვის] სახეები: ნემს მოდებულში — როგორც ყაისნალი ისე.

ქარა — რგვალა, როგორც საცრის რგალი. სახეს ქალღმერთს გამოვიყვანდით, ... მერე მატერიაზე დააფენ, რომ მატერია არ გაფუჭდეს, იმას ამოსჭირი, დაბლანდამ და მოქარგამ.

სურ. 64. სახეები

მოუცხოვლებდით, იმას ვეძახდით სახეს რო გადავიღებდით.

დაწრეთილი, ქალღმერთის კანცებია, ამაზე ვკერამდით სათვალავითა.

ძაფით ვქარგამდით, ძაფი ბევრნაირია. ჩვენ სოფელში ვყოფდით, ჭერ დავეთართამდით, მერე ვყოფდით, ოთხი წვერი იყო, შუაზე ვყოფდით ორ-ორ წვერს, დავებეწვამდით წინდისჩხირითა. ნემსით დავიბნევდით ძაფსა, დაიხვეწება, დაწმინდავდება, ბურძღლი ვასცივია და წმინდა დარჩება ძაფი.

სურ. 65. სახეები

ნაკალმს ვეძახით, გადასული რო არის და რო დაეხვევა, ის სჭა არის.

სახეებს ბუნებიდან ვიღებდით, ჩითი რო მოგვწონებოდა, შეგვეძლო გადაგვიღო.

მეხსეთი

ფიქრობა

მატყლის ქსოვილება

მთხრ. მიხეილ ზახილის ძე ჭვარციძე, 70 წ. (სოფ. კობარეთი).

კობარეთში უწინ თხა-ცხვარი ბევრი გვყავდა და ზშირად ვქსოვდით ხალიჩებს, ფიჩვებს, შალებს და სხვ. მარა ახლა ძალიან დაცოტავდა მათი რიცხვი; თითო კომლი თუ ორმოცს-ასს სულს ინახავდა, ახლა ხუთს-ათს-თორმეტს ძლივას ინახავს. უმატულობით ჩვენში ხალიჩა-ფიჩვებისა და შალის ქსოვა მოიხსოვ. ახლა იშვიათია ჩვენში დაზგებზე ქსოვა, თითქმის აღარც იშოვება დაზგები, თითო-ოროლას თუ მოეპოვება.

შალის საქსოვი დაზგის ნაწილები. ქსოვა. დაზგას (ზომ. $3 \times 1\frac{1}{2}$ არშ.) აქვს ორი კლავი. კლავებს ორი გარჯი აერთიანებს — უკან, ბოლოში და შუაზე. ერთი არშინის შიგნით. დაზგა ოთხ ფეხზედაა გამართული; უკანა ფეხებზედ გამართულია უღელი კლავების ზევით, ფეხების თავში, რომლის ნახვრეტებში გაყრილია უღლის თავები. ეს უღელი მოძრავია, ტრიალებს და იხვევს მოქსოვილ შალს, რათა მოსაქსოვს ხელი არ შეუშალოს ქსოვის დროს. უღლის თავები ორ ადგილას ჩახვრეტლია, რაშიაც ტაბიკებს ურჭობენ, ჰალეებს(?)..

კლავზე გამართულ ოთხ ბლაგოზე (კბილზე) ფეხით ამაგრებენ უღელს, რო შალის ქსოვა განაგრძონ... უღლის უკან მქსოველის საჯდომია, რომლის გვერდებზე, კლავების ბოლოებში, მარჯვნივ და მარცხნივ სამი არშინის სინიმაღლე ხეებია ჩამოცმული, რომლის ზედა თავები კიფოთია დამაგრებულნი. აგრეთვე [დამაგრებულია] კლავების წინა თავები, ფეხების ზემოდ — ზემო თავები, ერთი არშინის სინიმაღლეზე, რომელსაც თავებზე გადებული აქვს საგორავი ხე. უღლის წინა კლავებზე, ერთი არშინის სივრცით აღმართულია ტარადაჯი $1\frac{1}{2}$ არშინის სინიმაღლე ხეებით. ეს ხეები ერთ არშინზე ზევით გახვრეტლია კლავებთან და შიგ [გატარებულა] რვა ვერშოკიანი ქალი, უღლისაქენ გაშვერილი, რომელზედაც დაკიდულია სავარცხლის ბუდე, მოძრავი. ეს ბუდე, ქალის ბოლოზე გადებული ზემო მოძრავი უღლის გვერდის ხეებით კლავებამდის დამაგრებულ ჩარჩოშია ჩარჭობილი(?), რომელი უღელიც დაკიდული ქანაობს. ქვემო ჩარჩოს ზევიდან კიდევ მოძრავი ზემო ჩარჩო აქვს დახურული; ყოველივე ეს სავარცხლის ბუდეშია [მოთავსებული]. ზემო და ქვემო ჩარჩოს შუა გამართულია საქსოვი სავარცხელი ორი დგიმით. დგიმები

მიბმულია თასმებით ფეიქრის საფეხურებზე, რომლებშიაც ფეიქარს უწყვია ფეხები და ქსოვის დროს ამოძრავებს დგიმებს. ფეიქრის საჯდომის-მარცხენი ამართულ ზესა და მოძრავ უღელს შუა, გახერეტილში ჩარჭობილია ბლაგო, ანუ **ქალი**, რაზედაც დამაგრებულია ქსელის წვერებზე მიბმული თოკი.

ნართის წვერები — ქსელები ფეიქრის წინ მოთავსებულ მოძრავ უღელზე გატანილია **სავარცხლის კბილებში**, ორ დგიმ შუა. წინა სავარაგების ქვეიდან ზევით გადატარებით და ისევ უკან (ფეიქრის საჯდომისაკენ) დაზგის ზევით კოფოზე გადატარებით, [ქსელის] ყველა წვერები დამაგრებულია ფეიქრის მარცხნივ **კალზე**, ბლაგოზე¹; ასე, ფეიქრის ფეხების ამოძრავებით, იქსოვება შალი. მქსოველის საჯდომის წინ, უღელზე, ტაბიკების დამატებით შალი განაგრძობს ქსოვას.

მაქოს ხმარება ქსოვის დროს. ფეხების მოძრაობით დგიმები ჰყოფს ქსელს, ქსელენს შუა ფეიქარი მაქოს ატარებს აქეთ-იქით. მაქო ქსოვს **შესაყარი ნართით** ქსელებზე, რომელიც ჩამობმულია მოძრავ უღელზე.

მასრაში გაყვანილია რკინის **წინდაჩხირი**, რომლის მოძრავი წვერები მასრის ნახერეტიშია ჩასმული, რო არ გამოვარდეს.

ლაზლის ძაფის დამზადება შალისა, ფიჩისა², ხალიჩისა და სხვათა საქსოვათ. ცხვრის მატყლის **კვანძს** გარეცხენ კარგათ, გააშრობენ. ფერებათ (შავი, წითელი) გადაარჩევენ და საჩეჩელზე დაჩეჩენ. დაჩეჩვის დროს თან არჩევენ გრძელ, საშვალო, მოკლე და **მსხვილბეწვიან** მატყლს და ცალ-ცალკე ჩეჩენ. ახარისხებენ. **მოკლებეწვიანს**, რომელიც არ დაჩეჩება, ხელით წეწვენ, ან **შვილდზე პენტავენ**; დაჩეჩილს და დაწეწილს მატყლს **ხელტარზე** ან **ჭარაზე** ართვენ. მერე გრეხენ, ხვეწენ და მერე დაზგებზე საქსოვს **შულოებათ**, ხოლო წინდების საქსოვათ **გორგლებათ** [ამოახვევენ]. ვისაც სურს ბუნებრივი ფერის ძაფის დამუშავება, დაამუშავებს რისთეის[აც] სჭირდება და თუ შეღებვა უნდა, ლეზვენ ისევ შინაურულათ, ბალახებითა.

მთხრ. თედორე იაძე, 70 წ. (სოფ. ღრელი).

სტრ. 66. ტარალაქი

სტრ. 67. მაქო

¹ ეს სიტყვა ჩამატებულია ივ. ჯავახიშვილის მიერ.

² დედანშთა: „რომლის ყველა ქსოვილების(?) წვერები დამაგრებულია ფეიქრის... ბლაგოზე“, რაც გაუგებრობას წარმოადგენს.

³ იგულისხმება კანძი.

ქილობის ქსოვის შესახებ. ქილიდან ქსოვენ უფრო ქილობებს, დაზგაზუნა
ქილობის საქსოვ დაზგაზე იქსოვება: ფიჩვი, ჭეჭიმი, ტომარა, ხურჯინი

მღმბრობა

მთხრ. მიხეილ ბასილის ძე ჯვარიძე, 70 წ. (სოფ. კობარეთი).

წითლად შეღებვა. ენდროს დანაყვენ კარგათ და წყალში ვხარშამთ. ნახარშ წვეწმი ვღებთ ძროხის შარდში გავლებულს ნართს და ცოტა ვაღუღებთ, მერე ამოვიღებთ ნართს და დავეშაბამთ, რო ფერი არ გაუფიდეს.

ყვითლად შეღებვა. ფოლიოს (ბალახია) ყვითელ ყვავილს ვხარშამთ სუფთა წყალში. ნახარშ ცხელ წვეწმი ჩავდებთ დაშაბულ ნართს და ნელ ცეცხლზე ვაღუღებთ, რო არ დაეწვათ ნართი. გადმოვდგამთ ცეცხლიდან, გავაციებთ და წყალში ცივათ გავავლებთ.

ნარინჯისფრად შეღებვა. ვხარშამთ თრიმლს; ნახარშში დაშაბულ ნართს ვღებთ და ნელ ცეცხლზე ცოტას ვაღუღებთ.

შავად შეღებვა. შავტრაკა ბალახს ვხარშამთ და ნახარშში დაუშაბავ ნართს ჩასდებენ და ცოტას აღუღებენ; გადმოიღებენ, გააციებენ და ცივ წყალში გარეცხენ, დაუწურავთ ამრობენ.

ქარბულობა

მთხრ. როზა ივანეს ასული მეფისაშვილი, 70 წ. (ქ. ახალციხე).

მე ვქარგავ ქარგაზე, ე. ი. ნემსის კერვით ხვეწრღზე აბრეშუმის სხეადა-სხეაფერის ნაჭრებით. სურათებიდან ხვეწრღზე თვალის ცქერით გადმომამქვს ნახატები აბრეშუმის ნაჭრებით და ვკერავ ნემსით ადამიანის სახეს შესაფერი-სი ფერის ნაჭრებით, ტანისამოსს და სხვას, როგორც აბრეშუმისა, ისე ოქრო-მკედის ძაფებით. სურათთა თმას, წვეწრ-ულვაშსაც ჩემი ან სხვისი [თმით] შესაფერის წლოვანებისა ვუკუთებ. მე დამრჩა ჩემი ქარგა ნემსით ნაკეთები:

1. „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი სურათი — თამარი თავის მსლებლებით, შოთა დაჩოქილი „ვეფხისტყაოსანს“ აწვდის დედოფალს (სურათის ზომა — $1 \times \frac{1}{2}$ არშ.).

2. თამარ დედოფალი ფეხზე დგას (ზომა — $1 \times \frac{1}{2}$ არშ.).

3. სათუთუნე („ტაბაყერკა“) სამკუთხი, კუთხეები უქირავთ დედოფლებს: თამარს, მარიამს და დარეჯანს. პირველ სურათს ნახავთ ტფილისში⁴.

მთხრ. ნინა ბაიბურთელი, 60 წ. (ქ. ახალციხე).

ქარგაზე ვქარგავთ ნემსით აბრეშუმის ფერადი ძაფებით. დანჭრის ხაზულობაზე. ასევე ბამბის ქსოვილის ნაჭრებზე ვკერავთ ყვავილებისა და ფრინველების სახეებს. ქარგაზე მუშაობას ვიწყებთ შუადან და კიდურიდანაც. „შარ-

⁴ აღნიშნული სურათი დაკულია საქართველოს სახელმწ. მუზეუმის ეთნოგრაფიის განყოფილების ფონდებში.

ფებსა“ და წინდებს ექსოვთ წინდინბირებით და ყაისნალით, ფერადი და სირეწონული მის ძაფებით.

მთხრ. ბაბო ოქროპირიძე, 57 წ. (ქ. ახალციხე).

ფირფიტებზე დახვეული სხვადასხვაფერის აბრეშუმის ძაფებით, უიარალოთ. თითების შემწეობით ექსოვთ წვივსაკრავებს, ყაითნებს, ბალებს და ხონჯრებს.

ქარვეა აბრეშუმისა და ოქრომკედის ძაფებით. იქარგება ქარგაზე გადაკრულ ნაკერზე, ფანქრით დახატულ სურათზე ნემსით ფერადი ძაფებით ყვავილები და სხვადასხვა ფრინველები.

ჯ ა პ ა ს ე თ ი

მ ლ მ ბ რ ო ბ ა

მთბრ. ლავრენტი იოსების ძე ზედგინიძე, 77 წ. (სოფ. ბალანთა).

ჩვენ უწინ ბევრ რასმეს ვქსოვდით! სახლში: ხალიჩას, ფიჩვს, ჭეჭიმს, შალს, ქილობს. ცხვარი ბევრი გვყავდა. მატყლი, რასაკვირველია, უხვად გვქონდა სახლში და კიდევაც ვიყენებდით საქსოვეებში. ძაფებსაც ჩვენი ქალები თვითონვე ლებავდნენ. ბალახებს ჰკრეფთვადენ მინდვრებში, მთაში, მოჰქონდათ და რა ფერიც დასპირდებოდათ ნართი საქსოვად იმ ფერებს ლებავდნენ: წითლად, ყვითლად, ლურჯად და სხვაფრათ. ახლა ესენი სულ ყველა დაგვაფიწყდა. ცხვარი აღარა გვყავს, რავედენიმე სულს ვინახამთ, ისიც გვინდა რო მოვსპოთ, ვეღარ შეგვიჩახია. ხალხი გამრავლდა, ყანები რო აღარ ჰყოფნით, საბალახო ადგილებს დაუწყეს ხვნა. სხვა დაბრკოლებებიც გველობება წინ და რაც გვყავს, [იმის შენახვაც] ვკვირის.

ყვითლად შეღებვა. ფოლიოს ყვითელ ყვავილს ხარშავენ. ნახარშს წვენიში სდებენ დაშაბულ ნართს (ძაფს), შესდგმენ ქვაბით ცეცხლზე და ადუღებენ ნელ ცეცხლზე, რო არ დაიწვას; გადმოსდგამენ, გააციებენ და ცივ წყალში გააღებენ.

წითლად [შეღებვა]. ენდროს დანაყვენ წმიდათ, ჩაპყრიან წყლიან ქვაბში და ადუღებენ. ნახარშში დაშაბულ ნართს ჩასდებენ და ნელ ცეცხლზე ადუღებენ.

ციხფრად შეღებვა. შარშიციც ბალახია. ჩასდებენ წყლიან ქვაბში და ხარშავენ. ნახარშში დაშაბულ ნართს ან შალს ჩასდებენ და ნელ ცეცხლზე ადუღებენ.

ნარინჯისფრად [შეღებვა]. თრიმლსაც წყალში ხარშავენ. ნახარშში ჩასდებენ დაშაბულ ნართს და კიდევ ხარშავენ.

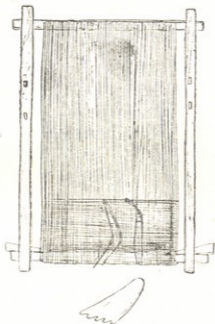
შავად შეღებვა. ფოთოთას ჩაპყრიან წყლიან ტაფაში და ხარშავენ. ამოიღებენ ნახარშიდან ბალახს და ჩასდებენ დაშაბულ ნართს. ამოიღებენ წვენიდან ნართს და შავ ტალახში ჩაფლავენ; ერთ კვირეს ტალახში იქნება. შემდეგ ამოიღებენ, ცივ წყალში გარეცხენ, გააშრობენ. მერე ძროხის შარდში ხარშავენ ერთ-ორ დღეს; მერე ცივ წყალში გარეცხენ და გაუწურავად გააშრობენ.

შავათ შეღებვა [მეორენაირად]. ფოთოთი და სოსანი უნაგვიან რკინის ნაქ-

1 შეგვრებს არ მოეპოვება ცნობები ფეიქრობის შესახებ, ამის გამო ამ ენთის ტექსტი იწყება მღებრობით.

რებში არეული უნდა ჩაყაროთ წყლიან ჰურჭელში და მოხარშოთ კარგად. ნახარში ჩასდებთ დაშაბულ ნართს ან შალს.

ქეჩის შეთელვა. დაპენტილ მატყლს ტილოზე გაშლიან თანასწორედ, მეტნაკლები არ დარჩეს არც ერთ კუთხეზე. გაშლილს თბილი წყლით დანამვენ. ზემოდან ტილოს გადაფარებენ და სიგრძეზე რგვლათ დაასორსოლებენ. თავ-
[სა] [და] ბოლოზე ტილოს შეუქცევინ, რო მატყლი არ გამოიპნეს; დასორსო-
ლების დროს, გრძელი, ტილოს გამწვდენი კეტი უნდა დაატანონ, იმაზე უნდა
დასორსოლდეს. გარედგან კეტზე თოკით მაგრათ უნდა შეჰკრან. სამი კაცი
ფეხებით დაუწყებს თელვას: ხან აქედან ჰკრენ ფეხსა, გაგორდება, ხან იქი-
დან, ასე დიდხანს თელავენ; ნახევარ ღღეში მოითელება.

სურ. 68. ქილოფის საქსოვი დაზვა და ბეჭ

ქილოფის საქსოვი დაზვა. პურის მჯის წნელით წვრილ კალათებსა ქსო-
ვენ და ქილიდან — ქილობებსა დაზვაზე. რომელსაც აქვე ვხატავ. ეს დაზვა
იხმარება ქილობისა, ფიჩვისა, ჭეჭიმისა, ტომრისა, ხურჯინისა და ცხენის
თორბა-ფაღდუმისა და სხვა ქსოვილების [მოსაქსოვად]².

ქარაგულობა

მთხრ. ანა სოლომონიას ას. პოსოშვილი, 40 წ. (სოფ. ხიზაბავრა).

ქალის თეთრი პერანგის გულზე და ნიფხავის მუხლითვლიდან კოჭებამ-
დე, წითელი შილაა (ჩითი) გადაკრული. როგორც პერანგის გულზე, ისე ნიფ-

² ცნობა ეკუთვნის შემკრებს — კონსტანტინე გვარამაძეს.

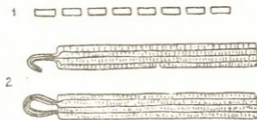
ხვის ტოტებზე თეთრი ძაფით ნაკერია სახეები, რომელსაც თაგალს ეძახიან. თაგალის და თაგალის პირზე ფერადი ძაფებით მოვლებული, მოქარგულია ბალები ჩიტებისა და ყვავილების სახეებით, რასაც ჰქვიაან ბაფტები.

ასეთი მორთულობა ნიფხვის ტოტებისა ჯავახ ქალს ძალიან უშევენდა და შიშველა ფეხებს, რაც (ფეხის სიშიშველ) ჩვეულებად ჰქონდათ ზამთარშიაც კი.

ზუბუნის სახელოებზე მაჯებთან, ხელის ზურგზე წამოფარებული ჰქონდათ სამკუთხედისნაირი, რასაც ანტიფას ეძახდნენ. ზევიდან გადაცმულ კაბას, ზუბუნის ანტიფას დასამშვენებლად, კაბის მაჯების პირზე, გარშემო შემოვლებული ჰქონდა პუკპუკა ეგრიჯას სახის სახელოთი. ზუბუნზე ძაფებით ნაკერი შარბიტები აქვს ქვეშ ბუზმენტზე, რასაც მაკრატელა ჰქვიაან, ხოლო ამის გარე ჰქვია ემიგრატი³, როგორც კაბისას, ისე ზუბუნისას.

სურ. 69. ქარგულობის სახეები

სურ. 70. ვერცხლის შილბი, ანკუსტები.

³ ემიგრატს მეორე შემთხვევაში ჩამწერი უწოდებს ეგრიჯატს. იხ. „ტანსაცმელი“, რომელიც შეტანილი იქნება III ტომში.

გეომ იერეთი

უნიკრობა

მატყლის ქსოვილები

მთხრ. მართა მოდებამე, 85 წ. (სოფ. კაცხი).

ექსოვილი შალს და სამოსელს¹. მატყლს გავრეცხდით, გავჩეჩავდით საჩეჩელზე. დავართავდით, დავორწვევრებდით. შევლებავდით მძალე შაბში და გამოვიდოდა შავი. მერე ამოვახვევდით მურგვებათ; დავქსელავდით ჯახებზე. მერე ავცანდავდით და დავკიდებდით ხეებზე. მერე დავადგიმსავარცხლებდით, მოვქსოვდით. მოვთელავდით ფეხით. საქსოვი ქვია ნართის გადმოსაშვებ ხარისხს. რვილაზე ვახვევთ მოქსოვილს. შემოკრავ ლაფათინს და მოქსოვს, გვიცლებს მასრები და დეინვევა ისევე. საფერხულებს რო შეუშლი ფეხს, ბეგავს ქსოვილს. დგიმი ერთი ზეით ავა, ერთი ქვეით [ჩავა], ქსოვილი დაალებს პირს. დგიმები კილია ჩიტებზე.

ბამბასაც ჯერ გაპენტავ, დაართავ, დაფაფავ და მოქსოვ. ვლებავდით ენდროთი. გამოვყავდა დაჩითული, ჩითივით ქონდა ხოლმე სახეები. ექსოვილი ლაინს; ორმაგი ქსოვილია ბამბის, ოთხ დგიმშია ნაკეთები. ორმაგი შალიც ვიცოდით; ხავრეზები ქონდა და ამნაირ შალს ხავრეზს ვუძახოდით. უთო მანამდის არა ვიცოდით; ქსოვილს ვასწორებდით ხოლმე ხის სუთით.

მთხრ. სოფიო ბიწამე, 60 წ. (სოფ. ცხრუკეთი).

ჯერ ზეზე დავბანდით ცხვარს, გადავპარსავდით. დავჩეჩავდით მატყლს საჩეჩელზე. დავართვედით თირისტარ-კვირისტავზე, მერე ამოვახვევდით ვერიკებათ. მერე დავძახავდით ტარზე და კვირისტავზე.

ბამბას ჯერ დაპენტავ ლარზე კინით და ისრით. დაართავ, ამოახვევ სამუხველზე, მერე დაფაფავ, ჩამოაცმევ საშვილაოზე, დაქსელავ, აცანდავ და გვილებ დგიმ-სავარცხელში. ჩავდგამთ საფეიქროში და დევიწყებთ ქსოვას. საფერხულებს ჩამოვკრამთ, სამოსელი დაალებს პირს და გავაგდებთ და გამოვავადებთ მაქოს. დგიმები კილია ჩიტებზე. რო მოვქსოვდით, გადმოვატრიალებ-

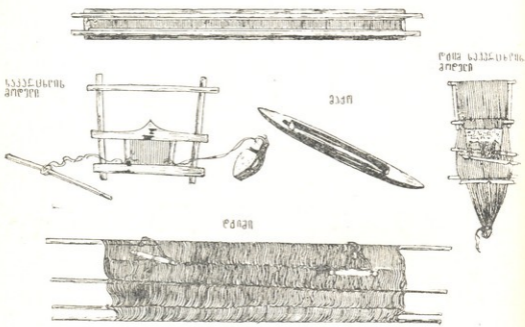
¹ მთხრობელთა ნაამბობი შეიცავს მოკლე ცნობებს როგორც შალის, ისე ბამბის ქსოვილების შესახებ და მათი ერთმანეთისაგან გამოცალკევება არ ხერხდება. ამიტომ ტექსტების თანამიმდევრობა უცვლელად დავტოვეთ.

დით ჯიხითა და დავახვედით რვილაზე. ვქსოვდით სამოსელს და შალს. შალს უნდა დართვა და ორწვერათ დაძახვა. სამწვერი წინდა გამიკეთებია.

სამოსელს ვქსოვდი სადას, კუბოკრულს და ზოლიანს; შალი მიქსოვია სადა და ხაერეზიანი (ორმაგი). საბნის ზედაგულათ ვხმარობდით შალს, ქვედაგულათ — სამოსელს. კუბოკრულს უნდა ორი მაქო: ჯერ ერთ მაქოს გააგდებ ხუთჯერ-ექვსჯერ, მერე იმას დადებ და მეორე მაქოს გააგდებ (სხვაფერ ძაფიანს).

ვლებავდით კაკლის წერში, გამოვიდოდა წერისფერი (წაყვითანო). შავი თუ მინდოდა, ჩაყვრიდი ისევე წერში (ორჯერ-სამჯერ უნდა დაწერვა), მერე

საპალსაი

სურ. 71. დგომ-სავარცხლიანი საფეიქროს ნაწილები

უნდა ჩაყარო კიპაროსი, ადუღდება ის და ჩაღო ნართი შიდ. უნდა იდუღოს ცეცხლზე ნახევარ საათს და ჩეეკიდება საღებავი შავათ.

მთხრ. ფედოსი ბიწაძე, 63 წ. (სოფ. ცხრუკვეთი).

პირველად დავართავთ თირისტარზე. ტარზე დავძახავთ ორწვერს შალს. ბამბი ცალწვერი უნდა იყოს. თითო ღერ დგომის ძაფში გვეიღებთ ბამბის ნართს, შალისას — ორ ღერ ძაფში. მერე მივიტანთ საფეიქროზე და ვქსოვთ იქა. დგომები ჩამოკიდებული გვაქ გინგილებზე. შემოვკრავთ ლაფათინს და მიხეკავს საბარცხელი. მერე გადავახვევთ რვილაზე.

მთბრ. ალექსანდრა გეწაძისა, 60 წ. (სოფ. საქარა).

შალი ზოგჯერ ორმაგათ იქსოვება; ოთხ დღიმში რო გოუყრი, მაშვინ მოვა ორმაგი. ორმაგი შალი სახიანია, მოყვება თავისი ხარვეზი²; ხარვეზი მოყვება ისრიაულათ³ და ამისთანა ქსოვილს ისრიაული ორმაგი ქვია.

ღაზლს ვუძახდით შალის ძაფს. ძაძა შალია; ოთხ გირვანქა შავ მატყლში გოდორევედით ორ კვერცხს თეთრ მატყლს. კვერცხი არი გირვანქის მერვედი. ქსანი ქვია ერთ გირვანქა ბამბას ან მატყლს.

ხამის ქსოვილს ტილოს ვუძახით; ვხმარობთ საწყლეთ (პირის და ჭურჭლის შესაწმენდათ).

ლაინი ქვია ლურჯად შეღებილ სამოსელს.

მერდში სამტყიცია; აბრეშუმის ან ძუისგან ქსოვდენ დგიმ-საეარცხელით.

მატყლს ვჩეჩავთ საჩეჩელით. ბამბას ეპენტავთ საპენტიით. საპენტი ქვია მშვილდს; მშვილდზე გაბმულია ღარი. ღარი ცხვრის წელისაა. პენტავენ მშვილდისრით და კინთით. ბამბას ვარჩევთ (ეურკას ვაცლით) ჩიხრისით; ორი ჯონია ერთმანეთზე მიდებული, ტარები აქეთ, ერთი აქეთ უნდა ატრიალო და მეორე — იქით; შუაში უნდა ჩადო ბამბა, ერთ მხარეს კურკა ცვივა და მეორე მხარეს — ბამბა.

ჯარას აქვს გოგორა; გოგორაზე და კიბუირზე ლამბია გადებული (ღვედის მაგიერათ არი, ლამბი ძაფისაა). კიბუირი ქვია პატარა გოგორას, ზედ მასრა არი წამოცმული, ატრიალებენ ტარით.

მთბრ. მარო კრაველიძე, 50 წ. (სოფ. სპეთი, ჭალის მთა, საჩხერის რ.).

ხურჯინისა და ფარდავის ქსოვა. მატყლის ძაფს ვართავთ სამწვერათ ან ოთხწვერათ, მსხვილი უნდა იყოს. დავქსელავთ დაზგაზე⁴. თუ ფარდავს ვაკეთებ, დაზგას ვაგშლი, თუ ხურჯინს — მოვაეიწროვებ. ძაფს ძალიან ახლო-ახლო დავქსელავ. მერე ხელით ვამყავს-ვამომყავს ძაფი. მერე სწვადასხვაფერ ძაფს გოდორევე და გამოვიყვან ვარდებს⁵, ვარდებს შიგნით — კუკუ-რებს.

ბამბის ქსოვილები

მთბრ. მზეხათუნ რობაქიძე, 50 წ. (სოფ. სვირი).

ბამბის ძაფის დამზადება, ქსოვა. დავთესავდით ბამბას, ვაემარგლავდით. ოროცა მოიწეოდა, მოვკრიფავდით და ვავარჩევდით ჩიხრისზე⁶; დავკვირტავდით, დავაცლიდით ბურკებს. მერე ეპენტავდით მშვილდით და კინთით (მშვილდზე ცხვრის ღარია გადაკიმული). დაპენტვის დროს დავაწყობდით ქულეზათ

2 ხარვეზი — ზოლსა და ზოლს შუა დატოვებული ადგილი.

3 ისრიაულად — ირიბულად (ზოლებიც და ხარვეზიც ირიბულად მოდიან).

4 დაზგას ეძახიან ოთხჯეღს საქსელავ ჩარჩოს, ისეთივეს, როგორსაც ხმარობენ ფირფიტებით ქსოვის დროს.

5 ეს ჩვეულებრივი სახეობაა ფარდავისა, ვარდთან არაფერი აქვს საერთო.

6 ჩიხრისი — ბამბის გასარჩევი იარაღი, აღწერილობა იხ. ქვემოთ.

და მკლავებით. მერე დავართავდით თითისტარზე. დავფაფავდით სიმინდის ფაფაში.

დავქსელავდით ერთ ათ მხარს⁷ და მოვქსოვდით ხამს. ვქსოვდით კიდე ლანის, სახალხუხეთ; ეს წმინდათ დართული უნდა ყოფილიყო; სავარეო ტანი-სამოსათ ვხმარობდით. ხამისგან საცვალს ვიკერავდით. ხამის ძაფს შივასხამდით ცოტათი გადაბრუნებულ ძაფს (ცოტათი დავგრებილს), ფუმფულა ძაფს ასე [ვიყენებდით]: თითო-თითოს გუყურდით საბარცხელში ხამის ძაფს და მივასხამდით ფუმფულას; ამითი ვაკეთებდით პირსახოცს. შალის გაკეთება რო გვინდოდა, ორწევრათ დავძახავდით მატყლის ძაფს და მივასხამდით ცალფას; სახხამი ძაფი მომსხო უნდა ყოფილიყო; ვაკეთებდით ჩოხებით, შარვლებათ, კაბებით. სახნისპირებს და ლებისპირებს ხამის ძაფით ვქსოვდით.

საქსლეს ნაწილებსა და საქსოვ-სართავი იარაღების სახელები: საქსლე ან საფეიქო (მთელ საფეიქო დაზგას ქვია. — ბ. წ.), დგიმი, ლაფაონი, საბარცხელი (სადარაიეთ — წმინდა საბარცხელი, სახამეთ — მომხსვილო); დაბლა საქსლეს საფერხულები აქვს, ჩიტები ქვია, რომლებზედაც დგიმის ჯოხებია ჩამოცმული; მასრა, მაქო, ჭარა, საშვილაო, რომელზედაც ძაფი ირღვევა და სამუხველი, რომელზედაც ძაფს ართავენ თითისტრიდან, თითისტარი, კვირისტავი, დასაძახავთ — ტარკვირისტავი.

მთხრ. ფოტინე არაბიძისა, 90 წ. (ქ. ზესტაფონი).

ბამბას პენტავდენ მშვილდ-ისრით და კონით. მერე გადააქულავებენ მკლავებით. რასაც მშვილდი გადაიტანს, ცოტ-ცოტა გაპენტოილ ბამბას, ქვია მკლავი. დაპენტოილი ბამბა რომ შეიხვევა შურგვებათ, ქვია ქულა, ფთილას უძახიან, ქულაზე რომ პატარა ბამბას მოწყვეტენ. მერე რთავენ, მერე მომუხვენ, ე. ი. დაწყობენ ძაფებს შულოების გასაკეთებლათ; მერე დაახვევენ შულოებს. დეიქსელიება ბოჯგებზე⁸ (სამ ბოჯგზე); მერე აცანდავენ ნაქსელავს. აცანდავა ქვია ნართის გამოღებას, დაწვნას. ხელი რომ გამოკრა, დეორღვევა. მერე ხელით უყრიან დგიმში, მერე გეიტანებენ სავარცხელში. შეუშლიან ფეხს⁹ საფერხულებს, გააგდებენ მაქოს და მოქსოვენ. საფერხულს რომ ფეხს დაარტყამენ, ერთი დგიმი ეიწევა და ორწევრათ გეიბმება ძაფი; ძაფსა და ძაფს შუა გეისვრიან მაქოს. დგიმს ასე აკეთებენ: ორ ჯოხს შუა არი გაბმულ-გამობმული ძაფები (ეს ძაფები ჭადის ფაფაშია გატარებული). ჯოხებს ამოგრებენ ყავარს, აბმენ ამ ძაფს, უფსყვნან თავებს; ასე აკეთებენ ნახევარს. მერე ამ პირველ ნახევრიდან ამოუხვევენ ძაფებს და გადაახვევენ მეორე ჩხიზზე, თავს აქეთა მხარესაც უფსყვნან.

ქსოვდენ ხოლმე შალს მატყლისგან, სამოსელს — ბამბისაგან და აბრეშუმს. ჰრელ სამოსელს ქსოვდენ საღებეთ და ისე — ხადახ. სახეები იცოდენ ზოლიანი და კუბოკრული. ზოგჯერ ბამბა-აბრეშუმს ურევდენ. შალისგან კერავდენ ჩოხას, ყაბალახს. ძაძას უძახოდენ ბამბის შავ ქსოვილს. შალის ძაფით აკეთებდენ კიდე ფარდავს. ცხენის ძუისაგან ან აბრეშუმისგან ქსოვდენ მერლანს, სამტყიცისთვის ხმარობდენ.

7 მხარი — ცხრა მტკაველი.

8 ბოჯგები — ჯოხები.

9 შეუშლიან ფეხს — დასწევენ ფეხით, ფეხს ჩამოკრავენ.

მთბრ. იელიტა ბიწაძე (სოფ. ცხრუკვეთი).

ბამბას რო დაბენტავთ, მერე დაქულავდება. მერე დავართავთ თითხს ტარზე. მერე დეფაფება სიმინდის ფქვილში. დავექელავთ ცალწვერათ, გავაბამთ დაბლა ჯოხებზე. მერე მოვქსოვთ სამოსელს.

მატყლს რო დავჩეჩავთ, დავართავთ თითხსტარზე, მერე დავძახავთ. თითხსტარზე ცალწვერათ ვართავთ და ტარზე ვძახავთ. შატყლის ძაფისგან ვქსოვდით: შალს, ჩოხას, ყაბლახს, შარვლებს (ღაზლი არი თვითონ ნართი ძაფი). სამოსელს ვაკეთებდით ხადას ან ზოლიანს და კუბოკრულს, შალს — შავს, სადას, ანდა თეთრ და შავ ძაფს ოურევდით ერთმანეთში, გამოვიდოდა ქლალი; ვიცოდით კიდე დამწერვა, კაკლის წერში შევლევავდით ყვითლად.

დემების ჩამოსაკიდებელს ქვია გინგილები¹⁰, მასრაში რო რკინის ჩხირს დებენ — მასრის გული. რავილა არი, რომელზედაც მოქსოვილი შალი იხვევა. აბრუნებენ რიკით, რიკს ჩოლდებენ ნახვრეტთან თავში. საშვილოეს¹¹ აქ ღერძი. ღერძის ქვემოთ არი ჯვარედინი ჯოხები; ჯოხის ბოლოები გახვრეტილია და ჩადებულა შიდ მოღუნული ტკეჩის თავები; ეს ტკეჩი გაყრილია ღერძში, შუაში.

მთბრ. ოლა არაბიძისა¹², 50 წ.

სამოსელს სოფლებში უძახოდენ კიდე ხამს. ბარდლის ხამს უძახოდენ, რომელზედაც ფოთლები იყო ხოლმე გამოყვანილი.

ზონრების ქსოვა

მთბრ. ფოტინე არაბიძისა, 90 წ. (ქ. ზესტაფონი).

ფირფიტებით ქსოვა. ფირფიტებით ვქსოვდით ლეკვერთხებს¹³, ხვანჯრებს¹⁴ და ბაფთას¹⁵. ლეკვერთხს ასე ვქსოვდით: შავ ძაფს დავქსელავდით ვრძლათ; შავ ძაფს რო ამოვთვლიდით, მერე უყრიდით ფერულ ძაფს ტყავის პატარა ფირფიტების საშუალებით; მერე იმ ტყავს ვადავებრუნებდით და ჩეიბეებოდა.

საქსოვი ტყავი ოთხკუთხია, კუთხეები გახვრეტილი აქ და შიგ ძაფებია გაყრილი. ეს ტყავის ფირფიტები თხელბია და თავები ცოტა წაქნილი აქვთ. გვაქვს კიდე საბეჭავი¹⁶.

ხვანჯარსაც ასე ვქსოვდით; ოთხფეხ¹⁷ ჯოხზე დავქსელავდით აბრეშუმს, თითებით ვქსოვდით და მერე ფირფიტებით ჩაებეჭავდით. ასე ვქსოვდით კიდე დამნის სარტყელს. დამნის სარტყელი ზოლებიანი იყო ხოლმე; ლეკვერთხებზე მოწყვეტილი ფოთლები გამოგვყავდა.

¹⁰ სოფ. სვირში გინგილებს ჩიტებს უწოდებენ (იხ. ზემოთ).

¹¹ ზემო იმერეთში, როგორც ამ ჩანაწერებიდან ჩანს, იხმარება საშვილოც და საშულოც.

¹² დედანში სოფელი არ არის დასახლებული.

¹³ ლეკვერთხი — პაიჭის დასამარებელი.

¹⁴ ხვანჯარი — შარვალში გასაყრელი, ქამრის მგვიერობას აწვეს.

¹⁵ ბაფთა — საცვალზე შემოსავლები არშია.

¹⁶ საბეჭავი — პატარა სახაზავივით არის, ხისა.

¹⁷ ოთხფეხს ხმარობენ ოთხკუთხის ნაცვლად.

გრეხილის¹⁸ გაკეთება. ექსოვდით თითებით ან კოჭებით. ვავლებდით ჩაწინააღმდეგებლობას, ჩოხებს, საჭილეებს. გრეხილს გამოუფესკენილად ხირკილოს, ხირკილოთი იფსკენილდენ ჩოხებს.

ყასნაყით ქსოვა. ყასნაყით ექსოვდით ქისებს. ქისა სახეებიანა უნდა ყოფილიყო — ვარდებს, ფოთლებს ან სხვა რამეს გამოვიყვანდით.

ყასნაყით დავაქსოვდით ხოლმე დარაიაზე ქარგას. ქარგას საცვალზედაც ვივლებდით და მერე იმას ბაფთას შემოვაველებდით.

მთხრ. ნათელა პეტრუსოვი, 50 წ. (სოფ. ჩხარი).

ხვანჭრის საქსელავ ჯოხებს ყდას უძახით. ექსოვთ გრძელი, პტყელი ჯოხებით და ამ ჯოხებს ფირფიტებს უძახით.

მთხრ. ლიზა კალოვი, 60 წ. (სოფ. ჩხარი).

ყდაზე დავქსელავთ ძაფს; ძაფებს გადავაჯვარედინებთ და გოუყრით ერთმანეთში თითებით; მერე ჩავბეჭავთ ჯოხის ფირფიტებით. მანამდის ექსოვდით ლეკვერთებს, ჩაფარიშებს¹⁹, შერითებს, ახლა მარტო ხვანჭრებს ექსოვთ.

ხვანჭრებს უკეთებთ ფოჩვებს; ფოჩვის თავებს კაკვებს გოუკეთებთ ხოლმე, რგვალათ არი დახვეული აბრეშუმის ძაფი, კაკვივით. ძაფს ასე ვაკეთებთ: ხამ ძაფს²⁰ დავახვევთ ფირფიტაზე, მერე დავართავთ, დავძახავთ, მერე მოვხარშავთ საპონში და ნაცარტუტაში; მერე გავრეცხავთ კარგათ. მერე ვვიღებთ უანგიან რკინას, გავახურებთ, ჩავყრით მოჭანგულ ღვინოში და გავაკეთებთ სევადას (საშავოს). ძაფს ჯერ ბროწეულის კანში დავტრტავთ²¹ სამჯერ, მერე — საშავოში; საშავოს სამჯერ ავადულებთ. მერე გავრეცხავთ ძაფს და გავაშრობთ. ფიფქი ძაფი ქვია აბრეშუმის თეთრ, დოუძახავ ძაფს. ამ ძაფს ყასნაყით საქსოვთ ვხმარობთ.

ყასნაყით ექსოვდით ხოლმე ბუზმენტის ქამრის ფოლაქებს. ბუზმენტის ლენტებსაც ექსოვდით ხოლმე. ბუზმენტი იმიტომ ერქვა, რომ ოქრომკედის ძაფით იყო დაქსოვილი ხვეერდზე ფოლაქები.

მთხრ. აღექსანდრა გეწამისა, 60 წ. (სოფ. საქარა).

კოჭებით ქსოვა. გავესებდით ტომარას სიმიდის ფუჩეჩით. ზედ ჩამოვივლებდით ხის კოჭებს; რვა კოჭი უნდა ყოფილიყო. კოჭებს ბოლოებიდან ვადააჯვარედინებდენ ერთმანეთზე; შუაში დარჩებოდა ორი და იმ ორსაც ვადააჯვარედინებდენ და ასე ქსოვდენ ყაითანს. ყაითანს ავლებდენ ჩაბალახვას, ჩოხებს.

ხის ჩარჩოზე დავქსელავდით აბრეშუმის, ყაქის ან ბამბის ძაფს. ექსოვდით ტყავის ან ხის თხელი ფირფიტებით ხვანჭრებს.

მთხრ. ოლია ყაფამაჩიანი, 40 წ. (სოფ. ჩხარი).

ყაითნის საქსოვი მანქანა. ყაითნის საქსოვი „მამინა“ პირველათ ჩემმა

18 გრეხილი — ყაითანი.
 19 ჩაფარიში — ზონარი.
 20 ხამი ძაფი — დატრთავი ძაფი, აბრეშუმისა.
 21 დატრტვა — მოხარშვა.

ქმარმა, ნერსეს ყაფმაჯიანმა მოიტანა ჩხარში, თორემ წინეთ კოჭებით ქსოვ-
დენ. „მაშინის“ ქვედა ნაწილს ქვია ტაფა. ტაფაზე ბრუნავს რვა კოჭი. ტაფაზე
არი გზები და კოჭები ამ გზებზე დადიან. რკინის კოჭზე წამოცმულია მასრა და
ზედ ძაფი იხვევა. რკინის კოჭს აქს ენა. ენა აწვდის ძაფს. „მაშინას“ აქს კიდე
ღერძი, ზედ ხის ხარატული რგოლია წამოცმული, ამაზე ხერხია. ღერძის ბო-
ლოს რკინის ჩარხია, კბილებიანი. ტაფის ქვეითაც არი ოთხკბილიანი ჩარხი. ამ
ჩარხებს აბრუნებს პატარა ჩარხი და პატარას — დიდი. დიდი ჩარხი გარედანა
და ტარიანია.

მთხრ. სოფიო ბიწაძე, 60 წ. (სოფ. ცხრუკვეთი).

წინდინხირებზე ვქსოვდით კიდე პაიჭებს²². პაიჭებს იმაგრებდენ ხოლმე
წვივსაჭერებით, ანუ ლეკვერთხებით. ლეკვერთხებს ვქსოვდით უდაზე, ფირ-
ფიტებით, რავარც ახლა ხვანჯარს ქსოვენ.

მთხრ. აბაშიძე, 60 წ. (სოფ. რგანი).

ხვანჯარი. ხვანჯარის ქსოვა ვიცოდით უდით. დავქსელავდით ძაფს ოთხ
ჯოხზე. უდას ქვია დაშნა და არი დასაბეჭავათ. რომ გათავდება ერთი წყება,
ჩავკრავ ფირფიტას და გამოვწვევ დაშნას, ასე იქსოვება.

ზონრებს ვქსოვთ კოჭაზე. კოჭაზე იყო ქინძისთავეები ზედ ძაფით. ყანა-
ყით იქსოვებოდა და თანდათან იწეოდა ძირს.

სელის ტილოსა და სელის ბადის ქსოვა

მთხრ. ეკატერინე გელაშვილი ფხალაძისა, 41 წ. (სოფ. ცხრუკვეთი).

ჩემ საყოლში ვიცოდი სელის ქსოვა და აქ არც ქე მიქსოვია. გეზრულში
ახლაც თესენ სელს.

სელს დათესენ მარიობისთვეში. კვირიკობისთვეში უნდა ევიდოთ. მერე
გავძეძავთ სელით, რავარც კანაფი გავიტეხია. მერე დავართავთ ტარზე ცალ-
წვერათ, მერე დავქსელავთ ჯოხებზე. დაქსელვის დროს უნდა თერთმეტი სა-
თვალავი; ოთხი ძაფი არი ერთი სათვალავი, თერთმეტჯერ ოთხ-ოთხი ძაფი უნ-
და დავთვალოთ. მერე გევიდებთ დგომ-სავარცხელში და მოვქსოვთ. ასე იქსო-
ვება სამფთა ბადე. რო ამოვქსოვთ, დავჭერთ. აღლს აკლია სიგაქე ორი თითის
დადებოი. მერე შევიკრავთ სამფთათ. გადავაკრავთ ჯვარედინ ჯოხებზე. ამას
ქვია საჩხრეცი ბადე.

სელის ტილო ასე იქსოვება: უნდა დაართა, რავარც აბრეშუმი, ორწვერათ.
გამოხარშავ ნაცარში, გათეთრდება, როგო პირკალი, ისე გედიქევა. გარეცხავ
საპონში, გადმოხარშავ ისე წყალში, მერე დაქსელავ, როგორც შალი დაგექ-
სელია და მოქსოვ. სათვალავი უნდა, რავარიც შალს, ორმოცდაათამდი. ზედა-
წენ-ქვედაწენათ ვხმარობდით, ტომრათაც შეგვიყვარია. ტომარს რო აკეთებ,
ორი ძაფი უნდა გეილო სავარცხლის კბილში; თუ ტანისამოსათ გინდა — თი-

²² ეს მოკლე ცნობა ამოღებულია მთხრობლის იმ მონათხრობიდან, რომელიც წინდების
ქსოვას შეეხება. ცნობები წინდების ქსოვის შესახებ მოტანილი იქნება III ტომში — „ტან-
საცემელთან“.

თო. საზღვსულო ტანისამოსი გამოდის მითანა თხელი ტილო რო იქნება დადისარ ქირქლოთ (გრილათ). ზოგი ორმაგსაც ქსოვდა, ზოგი — ორმაგს — ორი დგიმი უნდა და ერთი სავარცხელი; გამოდის ხარვეზი არღი-გარდის.

ქილოფის ქსოვა

მთხრ. სოფიო ბიწაძე, 60 წ. (სოფ. ცხრუკვეთი).

ქილს მოვიტანთ ტყიდან, საცა ქაობიანი, ჭენჭყო ადგილია იქიდან. გავხმობთ. ჩამოვქსელავთ კედს ქილოფის ჩარჩოზე. ჩარჩოს აქვს საბარცხალი. საბარცხალი დახვერტილია სამ-სამი თითის დადებაზე; იმაში არი გაყრილი ორ-ორი ძაფი. წოუგრეხავთ თავს ქილს, დოუყრით ძაფებში (კედში). ჩაბეჭავ ხელით. საბარცხალი მალლა არი, იმითი არ ვბეჭავთ. ქილოფს აქ გარშემო ნაწიბური; ნაპირს გოდოურაგვავენ ხოლმე ლობესავით. ზოგი გრიგალს უძახის.

მთხრობლის გვარი არ ჩამიწერია, დაახლოებით 50—55 წლის ქალი იყო. სოფ. წისოფლიდან.

ქილოფს ვაკეთებთ ხმალასაგან. ხმალა მცენარეა, ლეფერთინა ფოთლები აქ (ლეფერთინა — დიდი). უდაზე მოვქსოვთ. გოდოუბვევთ თავს და გოუკეთებთ გრიგალს.

მთხრ. ვალენტინა კაპანაძე, 35 წ. (სოფ. ბოსლევი).

უდაზე დაქსელავენ კედს. ქსოვას იწყებენ გვერდიდან; გვერდის კედზე ძირიდან გოდოუგრინხვენ თავს ქილს და გოუყრით დაქსელილ კედში. ქილს ქსოვის დროს ერთმანეთზე აბამენ, პირდაპირ გადაადებენ ერთმანეთზე ისე, რომ თავს არ უგრებენ, მარტო გვერდებზე აქეთ თავები გადაგრებილი და თავში და ბოლოში შემოწული ზქვს ნაწნავით.

საქსოვ უდაზე სიგანეზე გადებულია სავარცხალი²³. სავარცხალს აქვს თვლები; თვლებში უყრიან ქილს. დაწყებისას სავარცხალი ძირსაა. მერე თანდათან ზევით წიგენ და ჩაბეჭავენ ხოლმე იმითი მოქსოვილ ქილოფს.

მეხრობა

მთხრ. მზეხათუნ რობაქიძე, 50 წ. (სოფ. სვირი).

შავათ შედგება თუ გვინდოდა, შალს ჯერ ვლებავდით ნიგვზის წერში (დამწნილით²⁴ ნიგვზის კანს); მერე შევლებავდით საშავოში²⁵, საშავოს წარნაქიდან და ღორის ქონიდან ვაკეთებდით. წარნაქს და ღორის ქონს დავწვამდით ერთათ, ანდა წარნაქის მავიერთ ლიას²⁶ და ღორის ქონს დავწვამდით ერთათ და ჩავდებდით გადმოდულულ ნიგვზის წერში, კიდე მოვადულებდით და ჩავდებდით შით შალს. ყურჭე²⁷ წითელი თუ გვინდოდა რო გამოსულიყო,

²³ ამ სავარცხელს არაფერი აქვს სავარცხლის სავარცხელთან — ეს არის გრძელი, თვლებიანი ჯოხი.

²⁴ დამწნილა — მწნილად ჩადება.

²⁵ საშავო — შავი სადებავი.

²⁶ ლია — მთხრობლის სიტყვით, შავი ტალახი.

²⁷ ყურჭე — ძალიან წითელი.

ენდროში შევლებავდით. ყვითლად — ვაშლის ან რთხმელის კანში ვიკვამლე²⁸ და ვიშვებავდით. აბრეშუმს ათასში ერთხელ თუ შევლებავდა ვინმე.

აბრეშუმის ძაფს ქვაბიდან რო ამოვიღებდით, მერე დავართავდით. საქსოვს კარგათ ვართავდით და სასხამს ცოტათი გადავბარუნებდით. საქსოვი ცალფა უნდა იყოს და სასხამი უნდა გამოფიქვო ცხელ წყალში და ცოტა საპონში და მერე უნდა მიასხა. მერე ძაფებს დავქსელავდით საქსელავი ჭოხებიით. მერე ავცანდავდით²⁹ და დავადგიმსავარცხლებდით, ჩავდგამდით საქსლეში. ლევისპირებს მოვქსოვდით ღვერელებიანს²⁹, ქალის კაბათ ხანდისხან ვიკვამლავდით კუბოკრულის მოქსოვა³⁰.

მთხრ. ფოტინე არაბიძისა, 90 წ. (ქ. ზესტაფონი).

ლებავდენ ნიგვზის წერით. მოადლელებდენ, დაასხამდენ, მერე გააშრობდენ; ასე დაასხამდენ სამჯერ. მერე ბოჭავდენ³¹ წარნაქს (წარნაქს მიწაში ნახულობდენ აქავე, ზესტაფონში). წარნაქს წვამდენ უხმარ ქოთანში, ღორის ქონში. დამწვარს ჩავვლებდენ წერში და შევლებავდენ შიგ ქსოვილს.

მუჭი წითელისთვის იკოდენ ენდროს ხმარება. ენდრო დათესილი ქონდათ ხოლმე სავანგებოთ.

მზისუმზირას გამოხდიდენ, უხამდენ შაბს, მოადლელებდენ, თიხისფრათ ლებავდა ძაფებს. მოხარშული ხახვის ფურცლის წვენშიც ლებავდენ, ფიფისფრათ გამოდიოდა.

აღისარჩული ყვავილი იყო, წაყვითანო მუჭი; იმის ქუჩუჩებს ხარშავდენ, უხამდენ შაბს და ლებავდენ მუჭყვითლად.

მთხრ. ალექსანდრა გეწაძისა, 60 წ. (სოფ. საქარა).

ლურჯათ ვლებავდით ლილით, შავათ — ამნაირათ: ჩაფის ძროში ჩავყრიდით რკინებს, ჩავასხამდით ძმარს, ცოტა წყალს. ერთ კვირას დავტოვებდით; მერე მოვადლელებდით და ჩავავდებდით შიდ ნიგვზის წერში დამწერილ ნართს.

წითლად ვლებავდით რთხმელის, ტყემლის ან მუხის კანში. სამ-სამჯერ უნდა შევლებვა. წითლად ვლებავდით კიდე ენდროში; ენდროს დავნაყავდით, გავტრიდით, მოვადლელებდით და ვდებდით შიდ დაშამბულ ნართს.

წარნაქში ვლებავდით აგურისფრად: დავწვამდით, მოვხრესავდით³², ჩავყრიდით ადლელებულ ნართში, მალე უნდა ამოღება.

ლაფანის კანში ვლებავდით ყავისფრად; ვაშლის კანში — ყვითლათ.

ქარბულობა

მთხრ. აბაშიძისა, 60 წ. (სოფ. რგანი).

კვირგავდი ქარგის ზეზე. ორი მრგვალი ზე იყო და ორი — პრტყელი. პრტყელი იყო დახვერტილი დასამაგრებლათ. ამაზე შემოკერდებოდა საქარგი

28 აცანდა — ნართის გამოღება.

29 ღვერელებიანი — ზოლებიანი.

30 კუბოკრული — უჭრედებიანი.

31 ბოჭვა — მოგროვება.

32 მოვხრესავდით — დავფშენდით.

აბრეშუმში ან ხავერდი ოთხი გვერდით. გვერავდი ქალღმადის საშვალბით; ქალღმადსე მქონდა „უზორი“, მას დაჩხვლუტავდი ნემსით და დავაფენდღ ქსოვილს. მერე წმინდა ნაცარს დავაყრიდი და შემოვხაზავდი „უზორს“ ცარიტით. გადავიღოდი ქსოვილზე. იქარგებოდა ოქრომკერდის ძაფით და სირმით; წყალს ვავაკეთებდით ოქრომკერდით და კვირტებს — ფერადი აბრეშუმის ძაფით. ალაგ-ალაგ ჩაურთავდი სირმას. თეთრი სირმა კეთდება ბამბის ძაფისგან, ყვითელიც — ბამბის ძაფისგან, მარა ვაშლის კანში შევლებავდი. სანამ ოქრომკერდით დევნიყებდი ქარგვას, დავხითავდი „უზორს“ ბამბის ძაფით და მერე ზევიდან მოვქარგავდი ოქრომკერდით. ვიცოდით კვირტების, კაკიების (ყვავილის), მტეენების, ვაზის და ისე ფოთლების ქარგვა.

მთხრ. ლიზა კალოვი, 60 წ. (სოფ. ჩხარი).

ვექარგავდით ზოლმე ყაჭრებს (ყაურებს)³³. დაზგებში³⁴ გავმართავდით მადულს და მოუქარგავდით კუთხეებს აბრეშუმის ძაფით ან სირმით, ან ოქრომკედით. გამოგყავდა ზედ ვარდები. გარშემო წყალს³⁵ გავავლებდით.

მთხრ. ქრისტინა ვაშაძე (მონაზონი), 70 წ. (ჭიათურა, მღვიმევის მონასტერი).

ძველათ მონასტერში მოლოზნებმა იცოდნენ ზოლმე ქარგვა. ქარგავდნენ დაფარნებს³⁶, ხატებს, ხატების გადასაფარებლებს, კიდე—სარტყელ-გულისპირებს, ჩიხტების თავსრაყებს³⁷ და სხვას.

კანვას გადააყრავდნენ ქარგაზე და ისე ქარგავდნენ. ქარგავდნენ აბრეშუმის ძაფით ან ოქრომკედით. სარტყელ-გულისპირზე და თავსრაყებზე გამოყავდათ ყურძნის კუმბლები, ვარდები, ანდა ისე სახეები. დაფარნებს ამშვეენებდნენ კიდე კენთელით³⁸ და კილიტით. კილიტა თადლითის³⁹ ბაწაწუნა თვლებს ქვია. ახლა ოთხი მონაზონი ვართ დარჩენილი. ჩვენში ერთმა იცოდა ქარგვა, მარა ახლა ველარ მუშაობს, ძაან დაბერდა, კარგი ველარ გამოდის. ძველი ნაქარგები გვაქ — დაფარნები და ერთი გარდამოხსნის ხატი.

ბ ა წ რ ი ს ბ ა კ ე მ ე ბ ა

მთხრ. ფოტინე არაბიძისა, 90 წ. (ქ. ზესტაფონი).

ბაწარს აკეთებდნენ კანაფიდან. კანაფს მოჭრიდნენ, გაახმობდნენ: რო დააწვიმებს, დოულბება კანა; ვაატყავებდნენ, დაგრეხავდნენ კაკუში ჭობით, ერთიმეორეზე ვადაბამდნენ და ატრიალებდნენ, გრეხავდნენ და გაკეთდებოდა ბაწარი, ჭერ ცალწვერათ დაგრეხავდნენ და მერე — ორწვერათ. გრეხილის გასაკეთებლათ ორკაბა ჭოხი ქონდათ ზოლმე.

³³ ყაჭარი — ქალის უნაგირის გადასაფარებელი.

³⁴ დაზგებს უწოდებს ყდას, ჩარჩოს, რომელზეც გადაკიმავენ ზოლმე ქსოვილს.

³⁵ წყალი — დაქარგული ზოლები.

³⁶ დაფარნი — საღვდელმსახურო ჭურჭლის გადასაფარებელი.

³⁷ თავსრაყები — თავსრაყები, თავსრაყები.

³⁸ კენთელი — ალუმინის სინა, დახვეული.

³⁹ თადლითი — შეშისნაირი მძივი (მთხრობლის ცნობა).

ქვემო იმერეთი უნიკრობა

მატყლის ქსოვილება

მთხრ. თევდოს ოქროპირის ახ. კლაძისა, 52 წ. (სოფ. ეწერაველი-სამტრედია).

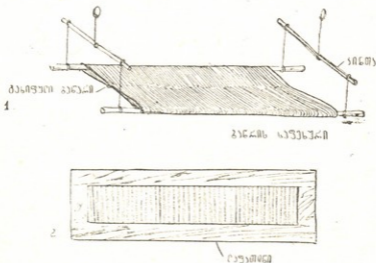
შალის ქსოვა. 30 წელია, რაც ეს ხელობა ვისწავლე. საქსოვად ჩვენ ბატკანის მატყლს ვხმარობთ, რადგან რბილი და კარგი მოსაქსოვია. ვხმარობთ აგრეთვე მთავარი ცხერის მატყლს. პირველად მატყლს გადავართმევთ წვერს, მერმედ დავწყავ-დაკეკვას იმას ვეძახით, რომ ევილებთ და მატყლს დავანაწილებთ. დავწყევთ, რომ კარგი დასაჩეჩი შეიქნეს, მერე საჩეჩელზე დავჩეჩავთ. ჩეჩვას რომ მოვათავებ ევილებ დაჩეჩილს, ხელში რომ მიჭირავს ცალცალკე, ამოუხვავ პირ საჩეჩელზე, შევავერთებ ერთად და დავაწყობ ნაქერ-ნაქერ, რომელსაც უძახით ფანტელებს; შემდეგ კი დავასტავდი. ვისაც ღუშის ფერი [შალი] უნდოდა, შავი და თეთრი მატყლს ოურევედით ერთმანეთში ჯამივილებდით მას. მაგრამ ვისაც თეთრი შალი უნდოდა გამოსულიყო, იმას თეთრი მატყლისაგან გოუკეთებდით.

რომ შევლებავდით, მერე დევიწყებდით ქსოვას საქსოვზე. ავილებდით და შამოვაბავდით ბაწარს სახლის პერზედ ან რაიმე სხვა სიმაგრეზედ, დავკიდებდით ზედ დგომს და სავარცხალს. კარვად რომ დავართავდით, შემდეგ დავქსელავდით გრძლად, თოკად. გაუყრიდით ჯერ ორივე დგომში ძაფებს და მერმედ — საბარცხალში. დგომს ქვემოთ გამოვაბავდით ბაწარს, გაუყრიდით შიგ ფეხს და ვანძრევედით დგომს, მარჯვით კი ვქსოვდით. მარჯვა ხელით მიდის-მოდის, ძაფი კია შიგ.

დგომ-საბარცხალით ვქსოვდით საჩოხე შაღებს და აბრეშუმებს. აბრეშუმში უფრო წმინდა საბარცხალით იქსოვება. ვქსოვთ აგრეთვე ცუცურაკე აბრეშუმს, ნაგვიანებ აბრეშუმს, რომელიც უფრო ცუღია და მდარე შედარებით კარგ აბრეშუმთან. ამ აბრეშუმს[ს] კვირკობისთვეში მოვიწყევთ. კიდევ ვქსოვდით დარაიებს, ბამბებს და ხამებს.

აბრეშუმის ქსოვაც ისე იყო გასაყარად დგომ-საბარცხალში. აბრეშუმში მეტი წმინდა და მეტი აზიზია, დღეში ორი არშინს ვქსოვდი ოჯახთან. მაგრამ თუ ოჯახი ხელს არ შემიშლიდა, ოთხ არშინსაც და უფრო მეტს მოვქსოვდი. დარეიაც, როგორც აბრეშუმიც, ისე იქსოვებოდა. მხოლოდ ძაფებშია განსხვავება, მაგარი დასაქსელავია და უფრო სუფთა ძაფია. შალი ისე იქსოვება, როგორც ხამი და აბრეშუმი, მაგრამ საბარცხალი უფრო ნაკლებად წმინდა არის.

დგომი იქსოვება. დგომი მე თვითონ მომიქსოვია; ფართე ყავარზე ვქსოვ
 დი; ყავარს კიდანებზედ ბაწარს ჩავატანებდი, შემდეგ ძაფებს ვავორდიკალებ-
 დი. მეორე კედრით იედა ქალი და ის ძაფს მომცემდა, მე გამოვიტანდი ძაფს
 და ისე, იმგვარად კიდევ გავავარძელებდი, სანამ დგომს არ მოვქსოვდით. საქსო-
 ვად, საერთოდ, საქირუა ორი დგომი.

სურ. 72. დგომ-სავარცხალი

საბარცხალი ორგვარია: ერთი არის შალის და მეორე — აბრეშუმის. შა-
 ლის საბარცხალში კბილები ერთიერთმანეთზე უფრო დაცილებულია, ამ სა-
 ბარცხალში იქსოვება ბამბაც. აბრეშუმის საბარცხალს უფრო წმინდა კბილე-
 ბი აქვს; ამ საბარცხალში იქსოვება დარეიაც.

მასლა. მასლა მარქვაშია გაყრილი, მასლაზე კი ძაფებია გაყრილი. ქსო-
 ვის დროს მასლა ტრიალებს და დახვეული ძაფი თანდათან ცილდება.

ჯარაბა. ჯარაბა ძაფს ახვევს ჩერიზზედ, უამისოდ კი საქსოვი არ ვარგა.
 გამართვას ჩვენ ვეძახით, დახიფულ ძაფებს რომ გავაწყობთ. ჩერიიდან
 დასაქსელა[დ] დახიფული ძაფებით გაეწყობა მთელი ქსელი.

სადა ნაქსოვი ერთიან[ი] და თეთრი სახის არის. საზიანს ჩვენ ზოლებიან
 ნაქსოვს უძახით.

ვორდიკალება — ძაფები ტრიალის დროს რომ იბეჭება, გადაორდიკალება
 კი გადახვევას ნიშნავს.

კაპეტი — ტყეს რომ ვევიღებთ და შიგ რომ რაიმეს დავეთესთ.

მთბრ. კესარია ივანეს ას. მორჩიაშვილი, 90 წ. (სოფ. ხანი, ბაღდადის რ.).

რაზედაც ჩვენ შალს ვქსოვთ, იმას უძახით საქსლეს. მოქსოულ შალს რომ
 დავახოვთ, იმას კი რილვას უძახით.

საქსლე შესდგება საბარცხალისაგან. საბარცხალი ჩადგმულია ლაფათი-
 ნებში. საქსლეს აქვს ორმაგი დგომი, რომელიც აიწვევ-დააწვევა. დგომი კი ზე-

ვით არის დაკიდებული ჩიტებზედ. მოსაქსოვი ძაფები დამაგრებულა მოსადებ ჯოხებზედ. მეორე თავის ძაფებს კი მივაბავთ ბაწარზედ, ბაწარი კი მომბულია სიმარტზედ. დგომზედ ვქსოვთ შალს. ერთ დღეში მოვექსოვთ ნაწი არშინს. შალს რომ მოვექსოვთ, შემდეგ მოვძაგრავთ, რომ დაკუჭული არ გამოვიდეს. მატყლს ჯერ დავკეცავთ, მერე დავჩეჩავთ, ავიღებთ და დავაწყობთ ფთილად, მერე დავართავთ. ამის შემდეგ ორწვერად დავძახავთ, მერმედ დავქსელავთ დგომში და საბარცხალში. ჩემს დგომსა და საბარცხალს აქვს სამოცი თვალი. მაქოში ჩადებული გვაქვს მასრა.

სამუხველი — ნართავს მოვახვეთ ზედ. ნარი — ნართავი.

რანედაც ძაფს ვახვეთ, უძახით ტარს. ტარს სიმპომისათვის აქვს დაკიდებული კვირისტარი. ორივეს ერთად კი უძახით ტარ-კვირისტარს.

ჯარას სამულებით ვახვეთ დახტულ ძაფს. ძველად კი სხვაგვარი ჯარა გვქონდა მასრაზედ დასაზოვად.

მთხრ. ივანე რომანოვის ძე გიორგაძე, 70 წ. (სოფ. ხანი. ბაღდადის რ.).

ჩემი ბებიიდან გამიგონია, რომ აზიდაზს, თურმე, უწინ დგომს უძახოდნენ. მისაჯეგვს — საბარცხალს და მაქოს კი — შიგავარდს.

მთხრ. ლიბრა კოტრატის ას. შარაშიძისა, 78 წ. (სოფ. გაღიდი, ვანის რ.).

ჯერ მატყლს დავკეცავდი, მერე საჩეჩელზედ დავჩეჩავდი და ჩავაწყობდი თიღებად კალათაში. თიღებს მერე დავასტავდი და დავახობდი თითისტარზედ. მერე ჯოხებს დავასობდი მიწაზედ და დავქსელავდი. დაქსელალი შალს მოვთოკავდით და გაკეთებოდა ხიფი. ძაფების დათოკვას ჩვენ უძახოდით, ძაფების დახიფვას. საქსლეს დგომსა და სავარცხალში უნდა ვაუყაროთ ძაფები. შალის იქნება თუ ბამბის. საქსლის შტოზედ უნდა დააყარო ძაფები. უნდა ჩამოვიწყო პირი დაწყების და მოქსოვის დროს. პატრუანი მასრაზე ძაფი უკვე დახოვილია და ფეხს რომ დავაბიჯებ საფეხურას, ფეხქამს ძაფი და მამინ ვაუყრი მარქვას.

შესიფული ძაფები რომ დვირღვევა ქსოვის დროს, ამას უძახით გამართვას საქსლისას. ქსოვის დროს საქსლე ცოტათი უნდა გავხსნათ და ამას ეეძახით გაშლას.

მთხრ. ევა სიმონის ას. ბენიძე-კობზირიძისა, 67 წ. (სოფ. ნოლა, ხონის რ.).

ცხვარი რომ გაიპარებდა, მის მატყლს ჯერ დავწეწავთ და მერე კი მატყლს დავბარყნით. დაბარყვნას ჩვენ საჩეჩელზე ჩეჩვას უძახით. შემდეგ დაბარყვნილი მატყლს საჩეჩელზედ გადავწვევრავთ. გადაწვევრას ჩვენ უძახით, დაბარყვნის დროს წვერს რომ ცალკე გადავიღებთ და გულს ცალკე გადავიღებთ. წვერი გრძელბეწვა მატყლია; ამისაგან კარგი ძაფი გამოდის, ქსოვის დროს ქვეშ საქსულაია. გული კი დაბალი ხარისხის, უბეწვო მატყლია და მისაქსულაია მაქვით დადგომსავარცხლებულ ძაფებზედ.

გადაწვერის შემდეგ გავაკეთებთ ფანტელად. შემდეგ პირს ამოუხოვთ.

პირქის ამოხვას უძახით, ფანტელებს რომ პირს შემოუყვავთ საჩუქრულად წვერებზედ. შემდეგ დააწყობთ მუხლებათ. მუხლებათ დაწყობას ოცი ცალი ფანტელს ერთად ფეხს რომ მოვკვავთ და ამოვიწყობთ ან მუცელს რომ მოვკვავთ და შიგ ამოვიწყობთ. მერე ჩერიანზე დავასტავთ. ჩერიანზედ კვირისთავი არის გაკეთებული. პირველად ჩერიანზედ შევიწყობთ მატყლს. შეწყობას იმას უძახით, რომ დავაგარებლეთ მატყლს და გადავაცობთ ჩერიას თავს. მერე დავაბრუნებთ ჩერიას და დავასტავთ ერთი ხელის ამოხაზედ. ამის შემდეგ ამოვახობთ ჩერიანზე. ერთი კვერცხამდე რომ გამოვა, ვიტყვი, გემისო ჩერიანო. ამის შემდეგ გადავახობთ ტარზე ცალფად და შევინახავთ. ტარზე იმდენი უნდა დავახვიოთ, რომ ერთი გირვანქა ვახდეს. ერთ ტარზე რვა ჩერია უნდა დავახვიოთ. მერე დავქსუავთ ჯოხებზედ ასე: დავასობთ თავში ორ ჯოხს, ბოლოში კი ერთი ჯოხს; მოვამბავ ძაფს თავში, გამოვყობი ბოლო თავში და მოვახობ, შემდეგ გადავამაწვილებთ. გადავამაწვილებას იმას ვეძახით, რომ ჭვარადინით გადავქსავთ დასაქსუალი ჯოხით. დასაქსუალი ჯოხს აქვს ერთი არწინი სიგრძე. თავში გამომწვარი აქვს ჯოხს და შიგ ვაუყრით ძაფს. ორი ჯოხი რომ არის დასობილი, პირველად იქიდან დავიწყებთ, მერე ბოლო ჯოხს მოვახვივთ. გადავამაწვილება იქ ხდება, სადაც პირველად ვამოყრბავთ ძაფს. რა სიგრძისაც გინდა შალი, იმ სიგრძისას დავქსუავთ ძაფებს ჯოხებზე. ერთი სათვალავს ჩვენ უძახით, ოთხი ძაფი რომ არის გადავამაწვილებული ან გადაჭვარადინებულო.

როდესაც დაქსვას მოვთავებთ, სადაც გადაჭვარადინებულია ძაფები, აუხობთ პირს და ამოვიღებთ ჯოხებს. ამის შემდეგ გავახამებთ ღერძილის გადადღებულ წყალში, რადგან ღერძილის გადადღებული წყალი უფრო ამაგრებს და ახმობს შალის ძაფებს. გახმარი ძაფები კი ქსოვის დროს ერთმანერთს არ მოედობა. ამის შემდეგ გავაშრობთ და ამოვხიფავთ (ამოვკრიფავთ) ძაფებს. შემდეგ გადაჭვარადინებულ ძაფებს გაიკეთებს ცერზე და ნეკზე ერთი ქალი, მეორე ქალი ღვიმს ეიღებს ხელში და ძაფს გეიტანს გადაჭვარადინებულ[ი] თვლიდან ცერის თავში რომ არის გაწვეტილი ძაფი. შემდეგ კი გაიტანს საეარცხალში. დაქსელვის დროს სათვალავი უნდა სამოცი ცალკე და დავამაწვილებული რომ არის, ასოცი უნდა მაშინ. მაგრამ ჩვენ ცალკე სათვალავს ვითვლით, რადგან მეორეც იმდენი უნდა იყოს. დაღვიმისავარცხლებას ჩვენ ვეძახით, ღვიმში და საეარცხალში რომ ვაუყრით ძაფებს. ძაფებს რომ დაქსავდებიან, შემდეგ გევიპირავდით. გაპირვას უძახობდით. ღვიმსავარცხელი რომ საქიანზედ კილია, მაქვას რომ ვაუყრით და ვქსავდით. მუშაობას რომ ღვევიწყებთ, ქსოვას უძახით; მერე მისაქსუალს ნივაქსავდით, მაგრამ ბოლოს, როცა დავამთავრებდით, იმას ამოქსოვას უძახდით. რომ დამთავრდებოდა შალის ქვსვა, ამოვჭრიდით მიმბულ ძაფებს. ამის შემდეგ მოვთვლავდით ასე: თფილი წყლით დავასოლებდით მოქსულს, დავაგდებდით მერე ჩელტზე, კაცი შედგებოდა მაზე ფეხით და მოთელამდა. ანდა იყო თითონ შალის სათვლავი. შალის სათვლავს აკეთებდენ ასე: აიღებდენ გრვალი ხეს და თანაც გრძელს; ამ ხეს პირი დახიტყუნი (დახიტყნული, პირდაჭრალი), კბილებიანი ქონდა. დავახვიდით შალს ჯოხზე, ქვეშ კი ვადებული ქონდა მოღრა-
[მული] ჩელტი და ვაბრუნევდი ზედ.

რომ შეითელებოდა შალი, მერე დავხვიტავდით შალს. შალს ვაწმენდ[დი]თ,

რადგან შეთელის დროს ბევრი ხინკლები¹ ცვივა. შემდეგ დახვეტილი შალს² დაეხრათ ჯოხზედ, გამოეხარჩავთ და შეეხვევთ. შემდეგ კი დავექებლავთ. დავქველავს იმას უძახით, რომ დავადობდით სუფრაზე დახოულ შალს, შემდეგ ზევიდან დავადობდით ფიცარს, ფიცარს კიდევ ზევიდან დავაწყობდით ქვებს; იმ ლამეს დავტუებდით ასე; მეორე დღეს გადმოვიღებდით და გავაშრობდით.

მატყლი ორჯერ იჩეჩება — ერთი დაბარყვანაზე, და მეორეჯერ — გადაწყობაზედ. როცა აქრელება გვინდოდა, კრელას თითო ვერსოკის სიგანეს [ჩავატანდით] საქსელში ძაფების ჩამოყვანის დროს.

ჯვარულ შალს უძახოდით, სხვილათ აძახული ძაფებით [რომ] იყო დაქსული და შალიც მეტი მსხვილი იყო. ონური შალი ფსხვილად აძახული შალია, მაგრამ მეტი წმინდა არის. ლეკური შალი ორფად აძახული შალი იყო. ხონური შალი ცალფად აძახული შალია.

ორდგიმული შალი. ძაფები ორ დგიმში გაიყრება, ასე ვამბობთ, თორე ისე, ოთხი ცალი დგიმში გაიყრება ძაფები. ამ ოთხი ცალი დგიმიდან კი ერთ სავარცხელში შევა ძაფები. ოთხი ფეხის შეშაშალი² აქვს. თითო თვალი დგიმში თითო ღერი ძაფი გადის, სულ ორდგიმულში კი ოთხი ღერი ძაფი გადის, ეს ოთხი ღერი ძაფი შედის ერთ თვალი საბარცხალში, ამით კი ერთი[ი] მაქვა ქსოვს. საერთოდ, რამდენ ფერადიც ვინდა, იმდენი ფერის ძაფია საჭირო და იმდენი მაქო.

მთხრ. ბარბაღე მელიაშვილი-არსენიძისა, 76 წ. (სოფ. სოხებით, ტყიბულის რ.).

როდესაც კრავს გავარსავდით, იმას კრაველ მატყლს ვეძახოდით. რაც კარგი შალი იქნებოდა, კრაველი მატყლისაგან კეთდებოდა. დიდი ცხვარს რომ გავარსავდით, დიდი ცხვარის მატყლს ვეძახოდით. ჭერ გავებურტყნიდით მატყლს საჩინელზედ, მერე პირს ამოუხოვდით მატყლს, ვეტყვიდით ფთილას, ერთკეტს. მაგრამ, როცა ორკეცად დავაწყობდით, მაშინ იქნებოდა ორი ფთილა. ფთილებს დავაწყობდით მუხლებად. ერთ მუხლში უნდა ყოფილიყო ათი ფთილა. შემდეგ დავასტავდით ტირისტარზედ, მერე ამოვანოვდით შორგვად. ამას მერე საქსულას ავძახავდით, სახსამს კი ავლამბავდით. საქსულას ავძახავდით, იმას ვეტყვოდი, რომ დაქვსუამდით, ტირისტარზე რომ იყო ამოხოული, ავატოლებდით (ორს ერთად ავძახდით). სახსამს ავლამბავდით — იმას ნიშნავს, მაქვაში რომ ჩავდგამდით ძაფს სახსამს, შემდეგ დავქსევდით ამ აძახულს ჯოხებზედ, რამდენიც იყო საჭირო. ევილებდით მერე და გავაკეთებდით გვერგვებს, დავგვერგვავდით, დავახვევდით ჯოხებზედ, შემდეგ გავიყვანდით დგიმ-საბარცხალში, ჩავადგამდით მერე საქსულაში და მოვქსოვდით.

დგიმ-საბარცხალი. საბარცხალი ჩადგმული იყო ლაფათინში. თოკებზედ იყო დგიმ-საბარცხალი ჩამოკიდებული. შალი რომ მოიქსოვებოდა, მოქსოვილს დაეხოვდით რვილაზედ. ბარამბოში იყო გაყრილი ტირისტარი. დავანოვდით ბარამბოთი ძაფს მასრაზე და ჩავდგამდით მაქვაში. მე მომიქსოვია

¹ ხინკალი — დამწვარი ქალაღის ნაშენი.

² დგიმის ამუშავების პროცესია, მაგრამ რითაც დგიმის შეშაშალი (აშლა) ეწყობა, იმას საფეხურას ეტყვიან.

ქიხორი შალი. ქიხორი შავი და თეთრი ფერია ერთად არეული და იმას ეტყვიანთ ხით. მე აგრეთვე მომიქსოვია თეთრი, შავი და წითელი ფერის შალი. **ხეცლირთხა**

ქსოვის დროს ერთი ზოლს რომ გავიყვანდი, მერე მეორე ზოლს ჩამოუშობდი საწინააღმდეგოთ. ამას უძახით **ქრელს**. რამდენი ფერისაც გვინდოდა, იმდენი მაქვას უხამდით.

მთხრ. ელუკი ლოსაბერიძე გიორგაძისა, 70 წ. (სოფ. კურსები, ტყიბულის რ.).

ჯერ მატყლს დავწეწავდით, მერე დავჩეჩავდით. დავანაწილებდით ნაგუ-ლარს ცალკე და ნაწვერალს დავაწყობდით ცალკე. ამოუხოვდით პირს საჩე-ჩელზე და დავაწყობდით ფთილებით. თილებს და[ვ]მუხლავდით, მუხლში იცი თილა იქნება. ჩავაწყობდით კალათაში მუხლებად. ავიღებდით და თირისტარს მოვბაბდით თილას და დავიწყებდით სტვას. თირისტარს ჰქონდა წამოცმული კვირისტარი. როცა თირისტარით მოსტული ამსებოდა, ვიტყოდით, თირის-ტარი შეიმოსაო. ვინაც უნდოდა ცალფად მოქსოვა დგიმ-სავარცხალზე და ვი-საც უნდოდა ორფად, შეამსებდა კიდევ თირისტარს და ორფად დავახოვდით მორგვს. ეს ორფად დახოული მერე დეიძახებოდა.

როცა შალის მოქსოვა გვინდოდა, დავქსელავდით ძაფებს ჯოხებზედ, რომელსაც თავგასარჩია ჯოხებს უწოდებდით. რა სიგრძეზე გვინდა შალი, იმ სიგრ-ძეზე დავქსელავდით თავგასარჩია ჯოხებზე ძაფებს. ძაფებს თავს გაუჭრიდით და პირველად დგიმში და მერმედ საბარცხალში გაუყრიდით. მერე გავაწყობ-დით საქსლეზე და ხელქრელაზე გადავახოვდით ძაფებს. მერმედ დავკვებო-დით დგიმთან. დგიმს ჰქონდა ფეხები, რომელსაც საფეხურს უწოდებდით. სა-ფეხურს დავაჭერდით ფეხს, შეუცვლიდით პირს. ერთი ფეხს რომ დავაჭერდი საფეხურს, პირს ააღებდა და ძაფებს გაუყრიდით მაქვას. მაქვასი იყო მასრა და ზედ ძაფი იყო დახოვილი; ირღვეოდა მასრაზე ძაფი და დგიმ-სავარცხელი მა-შინ ქსოვდა. დგიმ-სავარცხელი საქსლეზია თითონ გაკეთებული, რომელიც თოკებზედ იყო ჩამოხმული. მოვქსოვდით შალს საქსლეზე და დავახოვდით რიღვაზე, რომელიც თით საქსლეს ჰქონდა.

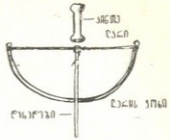
რომ მოვქსოვდით, მერმედ ფეხით მოვთელავდით თფილ წყალში. თფილი წყლიდან რომ ამოვიღებდით მოთელილს, მერმედ ვაგორებდით ერთი-ორ საათს და მერმედ დავალამაზებდით. მერმედ ვადმოვკიდებდით ფიცარზედ მოქსოული შალს, მაღლიდან ქვებს დავადებდით და დავმართავდით. მერე დავ-კეცავდით და შევეკრავდით.

ერთ დგიმში (ისე კი ორი დგიმია ცალკე, მაგრამ ჩვენ ერთად ვანგარი-შობთ) რომ ცალფად შალს გაუყრიდით, ეწოდებოდა ცალფა შალი. მაგრამ და-ძახულ ძაფებს რომ გაუყრიდით, მას ვეტყოდით ორფა შალს. სახეიანი შალის ქსოვა მე გამიგონია და ისე კი, მისი ქსოვა მე არ მინახავს.

მთხრ. სოფიო გიორხელიძე-მეძველიასი, 40 წ. (სოფ. ძეძილეთი, ხონის რ.).

მატყლს რომ დავბარყვნი, შემდეგ გადაწვერავთ. გადაწვერას ჩვენ უძა-ხით, გულს რომ ცალკე გადავიღებთ და წვერს — ცალკე. წვერი გრძელი მატყ-ლია და კი არის კარგი. მაგრამ გული დაბალი მატყლია, ამიტომ საჭირუა მისი დაპენტა. ხელში გვიჭირავს კინთე. კინთე სიგრძით იმხელა არის, რომ მარტო

ხელი მოეწვია. კინთეს თავები აქვს. თითონ საპენტავი შესდგება მოლალული ჯოხისაგან, რომელსაც ლარის ჯოხს უძახით. ეს ჯოხი, როგორც ვთქვით, მოლალულია, ზედ წამონცობილი აქვს ლარის ჯოხზე ლარი. ლარზე შუაში დამაგრებული აქვს დასადები. როცა გაპენტავა გვინდა, ვეილებთ და დავყრით მატყლს, ზედ დავადებთ დასაპენტს, მატყლი ქვეშ რომ ყრია. ჩვენ ხელი ვეილებს დასადებზე, კინთეს ურტყავთ ლარს, დასადები ჯოხი კი პენტავს მატყლს.

სურ. 73

მთხრ. მაშო პავლეს ას. კახიანი, 69 წ. (სოფ. ეწერძეელი-სამტრედია).

ჭერ დავეკამდი, მერე დავჩეჩავდი მატყლს. მერემდ გადავწყობდი ნაგულარს ცალკე და ნაწვერალს ცალკე და დავაწყობდი ფანტელეზად (ფანტელა). მერემდ დავართავდი, მერემდ გავახამებდი, მერემდ დავქსელავდი. დავასობდი სამ ჯოხს, გადავად-გადმოვადებდი ჯოხებზე ძაფს. მერემდ იმას გავახამებდი და დავკიდებდი, რადგან დვიმში უნდა გაჩერებულიყო მაგრად, თორემ დვილაღე-

სურ. 74. დგიმ-სავარცხალი

ბოდა (ნასტავი დეიშლებოდა). შემდეგ გოფურიდი დვიმში, მერემდ — საბარცხალში. დვიმ-სავარცხალს ჩამოვკიდებდით სანაქსელაზე (ოთხი ჯოხი იქნებოდა გაკეთებული და დვიმ-სავარცხალი მაზედ ჩამოვკიდებოდა), მერემდ იმას

ჩამოვპირავდით. პირს და ძაფებს ლილვაზე გადავაბავდით და დავიწყებდით. **საქართველოს ენციკლოპედია**

ქსოვას. მაქვა გვეპირა ხელში.
 ნაგულარს სხვილად დავსტავდით და მოვქსოვდით. რომ მოექსოვებოდა, მერე იმას მოვთელავდით თბილ წყლით, ფეხით, ფიცარზე, გინდ ჩელტზე. მერემდ მოთელილ შალს დავავაორებდით და მოვზარავდით. თუ არა და, დავჯოლავდით, დავტკაპნიდით, დავაწყობდით ზედ რამეს. მერე მოვქსოვდით ხამ შალს, კიდევ ვქსოვდით შალ-აბრეშუმს.

მთხრ. ეკატერინე ბობოხიძე, 60 წ. (სოფ. გალმა ნოლა, ზონის რაიონი).

ფარდაგის ქსოვა³. ძაფს შევლებავთ, რამდენი ფერადაც გვინდა ფარდაგი გამოვიყვანოთ. მატყლს ჭერ დავჩეჩავთ და მერე დავასტავთ. შემდეგში დავძახავთ ოთხფათ, სამფათ. ამის შემდეგ შევლებავთ ძაფს და დავქსელებთ და დავიწყებთ ქსოვას საქსელზე. პირველად დავქსელებთ ქვეშასაქსულს საქსელზედ. ქვეშასაქსული არის ბამბის ძაფისაგან დასტული, დამახული ოთხფათ. ქვეშასაქსულის შემდეგ დავიწყებ მისაქსული არშის ქსოვას, მერემდ — კუპონებს. კუპონების შემდეგ პატარა სახეს, პატარა ვარდებს ჩავაჯენთ, მერემდ ისევ კუპონებს ჩავაჯენთ. კუპონების შემდეგ მთავარი ვარდებს ჩავაჯენთ. დამთავრდება და შემდეგ გაუკეთებთ კვატუშებს. კვატუშებში ყოველივე სახეს ჩავაჯენთ, ყოველივე ფერადებისას. ამის შემდეგ კიდევ გამოვიწყებთ მთავარ ვარდებს და ვიმეორებ ისევ იმ მუშაობას, როგორც პირველად დავიწყებ.

დადგიმვას ვეტყვით, როცა მისაქსოველში მოსაქსოვი ძაფებს, ქვესაქსულს ამოკრიფამენ.

ნოხი მე არ მომიქსოვია, მაგრამ მიყურებია. ქვეშასაქსულში რომ ამოიყვანებენ მოსაქსოველ ძაფს, დაჭრიან მაკრატლით, ერთიანად კი არ ამოიყვანებენ თითო ღერ ძაფს, თითო თვალ ძაფს და, რომ ამოიყვანებენ, დაჭრიან და დარჩება ბუყუყიანი ნოხი.

მთხრ. შუშანა სოლომონის ას. გერდელაძე, 27 წ. (სოფ. აბაშა, სამტრედიის რაიონი).

ფარდაგის ქსოვა. ხელობა ვისწავლე დედაჩემისაგან. ფარდაგს ვქსოვთ ცამეტი ფერისაგან. ფარდაგს რითაც ვქსოვთ, უძახით ფარდაგის საქსოვს. საქსოვი შესდგება ოთხი ბოძისაგან, შუაში ღულისაგან და მალღა ლილვისაგან. ლილვის დანიშნულება არის მოქსოული გადმოიტანოს და დაახვიოს. ღულის მოვალეობა კი არის მოსაქსოვი ძაფები მიცეს მუშას.

საბეჭავი მანქანა (ხის). ძაფებს რომ ჩავაქსოვთ ფარდაგს, შემდეგ საბეჭავი მანქანას ჩავარტყამთ, რომ ჩაწიოს ძაფები, ოკო-ბიკო (აწეულ-დაწეული) რომ არ დარჩეს.

ხიფვა. მოსაქსოვ ძაფებს რომ ჩავაქსოვთ საქსელზედ, იმას ხიფვას ვეძახით. ამოხიფვას კი ამოქსოვას ვეძახით.

ჯერ საქსელზე დავქსელებთ ბამბის ძაფებს, შემდეგ გავიდგამ საქსელ მანქანაზე დაქსელილ ძაფებს და დავიწყებ ამოხიფვას ხელით დაქსელებილ ძაფისას, ამ დახიფულ ძაფებს კი ზედ მივაქსოვთ ფერად ძაფებს. პირველად დავიწყებთ ქსოვას კიდისას, მოვქსოვთ ერთ ჩარექს. ამის შემდეგ კიდეს მივაქ-

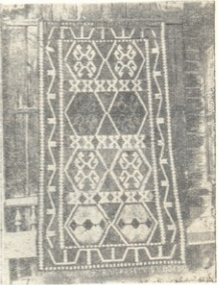
³ ქვესათაური მიცემულია ივ. ჭავჭავაძის შიგ.

სოვთ პატარა ვარდს სიფართით, სულ თორმეტამდი, ორი გოჯანახევიარი სი-
 მალლე ექნება. ამის შემდეგ პატარა ვარდს მიეჯსოვთ არშისა სამი გოჯი სი-
 მალლისას. არშისა შემდეგ მოვქსოვთ დიდი ვარდს. ეს დიდი ვარდი ოთკუთხე-
 ამ ოთკუთხეში ჩავქსოვთ შუაში სწორედ, შემდეგ კი გვევიმეორებთ, როგორც
 დასაწყისში, გვერდებზე რომ აქვს კიდე მოქსოვილი. ამის შემდეგ მოიქსოვება
 ნაკიდარი, ანუ ნაკიდური, ამის შემდეგ — პატარა ვარდი, ნაკიდურს შეუერთ-
 დება არშისა. არშისა კი შეუერთდება დიდი ვარდს; ასე გამეორდება წინაჲ. რო-
 დესაც ვქსოვთ ამით, ცალ-ცალკე კ-
 არა ვქსოვთ, არამედ ერთად.

მთხრ. ეკატერინე ზობოზიძე, 60
 წ. (სოფ. გაღმა ნოლა, ხონის რაიონი).

მუთაქის [პირის] ქსოვა. ვქსოვთ
 ყაისნალით. პირველად დავიწყებთ თა-
 ვის ქსოვას, მერმედ დაძენს იმას
 ვარდებს გულიანს. მაგრამ სანამ ვარ-
 დებს დააძენენ, მანამ არშისა გაუკე-
 თებენ. მეორე არშიამდის, რომელიც
 ბოლოს არის, უკეთებთ შვიდ ვარდს
 სიგანით. რომ მოვქსოვთ, გასათავე-
 ბელში უკეთებთ ტუჩებს. შიგ კი გა-
 უყრით შესაყრავად ზორანებს (ზო-
 რანი).

სურ. 75. ფარდაგი

ბამბის ქსოვილები

მთხრ. თევდოს ოქროპირის ას. კალაძისა, 52 წ. (სოფ. ეწერძველი-სამ-
 ტრედია).

ხამის ქსოვა. ჯერ გაუყრიდით ბამბას კარგად დასტულს და კიდევ ბამბას
 დავასტავდით ზედ და მოვქსოვდით. ხამს იშვითად ვქსოვდით. იყო ხანდახან
 შემთხვევა, რომ უაქცივ გამირევია ბამბაშიც. ამასაც ხამს უწოდებდით, სამა-
 გიერთო მაგარი იქნებოდა. მთელ დღეს ხუთ არშინამდი მოვქსოვდი, მხო-
 ლოთ ოჯახთან — სამ არშინამდი.

მთხრ. ლირსა კოტრატის ას. შარაშიძისა, 78 წ. (სოფ. ვაღილი, ვანის
 რაიონი).

ხამს ორი ჯოხით ვქსოვთ. ერთი ჯოხი თეთრი ძაფებით უნდა იყოს დაქსე-
 ლილი, მეორე კი, რა ფერიც მინდა, იმას მიეჯსოვ ზედ. სადა ნაქსოვ იმას
 უძახით, ერთიანი ძაფებით რომ იქნება მოქსოვილი შლი.

ჯერ ბამბას დაეპენტავდით, მერე დავასტავდით და თითისტარზედ ამრეკავდით ხობლით ძაფებს. მერე კი ისე დაექსელავდით, როგორც შალს და ბოლოს შოქსოვდით და გამოვიდოდა შალი.

როცა გვინდოდა, რომ შალში ჯვარი ჩაგვექსუა, ამისათვის დავასობდით ორ ჯოხს ერთად; ორ ჯოხზედ რომ ძაფები იქნებოდა გაყრილი, აქით-იქით გადავდებდით ჯოხებს და ჯვარი გამოვიდოდა ქსოვის დროს.

ერთ სათვალავს ოთხ ძაფს ვეძახდით. გამართული ჯვარზედ ჰრელი როცა გინდა, მაშინ სამი სათვალავს უზამ თუ ფართე-ფართე და ზოლებიანი გინდა, თუ წვრილად გინდა ჰრელა, ორ-ოლს ან თითო სათვალავს უზამ.

მთხრ. მაშო (მაშეკო) პავლეს ას. კახიანი, 69 წ. (სოფ. ეწერძველი-სამტრედია).

ფოტური ხამის ქსოვა. დაექსელავდით თორმეტი ბამბის ძაფს და თორმეტი ლურჯი ძაფს ბამბისას. ორი მაქვა და ორი მასლა ქონდა გასაყრელად, ისე თორმეტი ძაფს ჩაეაქსოვდით და გამოვიდოდა ჰრელი. მასალაში არის გასაყარი ჩხირი. სატვინიას ვეტყვით მაქვაში გასაყარი ფთას.

სურ. 76. ჯარაბა, ძაფის დასვევა

შოლას ვეძახოდით ბამბით დასტულს.

ბარამბა — მასლაზე ვამსვედით დასტულს.

ჯარაბა — შოლას გადავადებდით სხვადასხვაფერი რომ იქნებოდა და იმათ მერე ჯარაბას საშვალეებით ერთად ავახვევდით.

როცა გვინდოდა ლურჯად შეგვეღება, ჯერ შემოვაჭირებდით ხამს ისტველე ბამბის ძაფს, იქნებოდა ის ხამი დაკოჭილი. მერემდ თეთრი ხამს ჩავდებდით სალურჯავში და შეიღებებოდა. მერემდ იმას გამოვიტანდით და გავხსნიდით და ირგვლივ დააჩნდებოდა სალტე. სადაც თეთრი ძაფები იქნებოდა შე-

მოხვეული, იქ დააჩნდებოდა თეთრი სალტე, ლურჯი კი იქნებოდა მიწად. მიწას ჩვენ ვეტყოდით, თითონ რა ფერისაც იყო მატერია. მაგრამ, როცა ფოთოლი აჩნდა ან სხვა რაიმე, იმას სახეს [ვეტყოდით]. კობროკულს ვეძახოდით რგვალი სახე რომ იქნებოდა შემოყოლებული.

აბრაშუმის ქსოვილება

მთბრ. პილა პავლეს ას. შარაშენიძე-ყუბანეიშვილისა, 60 წ. (სოფ. შუამთა, ვანის რაიონი).

თავშალის ქსოვა. აბრაშუმის ძაფს დავასტავდით ჯერ ცალფად, ზოგი ორფა იქნებოდა. მაგრამ თუ წმინდა იქნებოდა, ძაფი ოთხფაც იქნებოდა. თუ მომსხო იქნებოდა ძაფი, მაშინ ორფად იქნებოდა, ეს გააჩნდა თვით ძაფის სიწმინდეს. მერე დავძახავდით ორ ძაფს ერთად და დავასტავდით თუ წმინდა იქნებოდა, მერე მოვაორფებდით და ისევ დავძახავდით. მერემდ მოვქსოვდით **ასნალით გაროზს** („ნაკოლკას“ ვეძახოდით). ჯერ დავიწყებდით და მერე უვლიდით გარშემო ასნალით. მაგრამ თუ სამი კუთხიანი გვინდოდა, იმას უნდა წაღმა-უკულმა მოქსოვა, სამივე კუთხის გვერდებზე მოვქსოვდით, გვერდზე კი ვუმატებდით თვლებს. ერთ კუთხეში ოთხ თვალს მოუმატებდა და მეორე კუთხეში კი — ორ-ორს. მერე ისევ უკან დავბრუნდებოდი ქსოვით და ამ წესით უმატებდით, სანამ არ მოვამთავრებდით. მოვქსოვდით, რამხელაც გვინდოდა. გამოვიდოდა სამკუთხედი, გვინდოდა თავზე მოვიზოვდით და გვინდოდა — ბეჭებზედ. ასეთ ქსოვას ჩვენ უძახით **სამყური ქსოვა** ან მიტომ, რომ სამი ყური აქვს.

ქსოვდით აგრეთვე ოთხკუთხედ გაროზს მატყლისას. დავიწყებდით პატარას შუაზედ ქსოვას მრგვალად და მერე კუთხეებს გაუყეთებდით. მრგვალი რომ იყოს, უნდა გაყო ოთკუთხივ და უნდა დაიწყო მატება თვალში ოთხივე კუთხის კიდეზე. თვალში უნდა ამოვიყვანო ორ-ოლი ფეხი. **ფეხს ვეძახით, აისნალით რომ ვქსოვთ.** ძაფს ვახვევთ აისნალზე თითოჯერ და უმაღლდება ფეხი. ფეხით ვაერთებთ თვლებს. ერთი აისნალის ამოლებას თვალს ვეტყვით. გაროზს ოთხივე ყურს უკეთებთ და მოვათავებთ. რა ზომისაც გვინდა, იმ ზომისას მოვქსოვთ გაროზს. ჯერ დავკეკავთ მატყლს, მერე დავჩნავთ, მერე დავასტავთ. დასტულს ორი ძაფს ერთად შევავრთებთ და დავძახავთ. მერე დავიწყებთ თვლის ამოყვანას. ხელზე დავიზოვ ძაფს და ასნალით ასე ამოვივლებდი. (გაროზს მეტწილად, სამტრედისის რაიონში, თავშალს ეტყვიან ან თავსახურავს. — კ. კ.).

გაროზს და თავზე მოსახოვს უკეთებდით **ჩიტის სახეს**. ჯერ დავიწყებდით ფეხებიდან მოქსოვას და ფეხებზე დავაყენებდით, ფეხებათ ამოვიყვანდით იქით-აქით თვალით. მერმე ტანს, ფტრებს და კუდს გადავანღვალვებდით, შემდეგ ნიკარტს და შემდეგ — თვალებს.

მეორე სახე — მოხატული იქნებოდა ქათამი. ქათამს ამოვიყვანდით მამლისას, მამლის ღვანღვალებს დავხატავდით.

მესამე — ადამიანის სახეს დავხატავდით. დავიწყებდით ფეხიდან, ხელებს და მკლავებს ისეთ გაუყეთებდით, თუგინდ ცეკავდა.

მთხრ. მაშო (მაშოკო) პავლეს ას. კახიანი, 69 წ. (სოფ. ეწერძველანთაში, მცხეთის რაიონი).

გაროზის ქსოვა. ამომილია აბრეშუმის შემდეგ, დამირთავს და დამიძახავს; შემდეგ დამიხვეწია და მომიქსოვია ასნალით; მერმეთ გამიკეთებია სამყური გაროზი და ზედ სახეები გამიკეთებია. ქსოვის დროს ამოვიღებთ თვლებს. თვალში ზოგი ორი, ზოგი სამი ფეხია, გადაბმულ ფეხს ვეტყვით სამს, ერთად რომ ამოვიყვანდით ფეხს.

სურ. 77. აბრეშუმის ძაფის ამოღება

ზონრეპის ქსოვა

მთხრ. თებრო ივანეს ას. ლორთქიფანიძე-ყუბანეიშვილისა, 65 წ. (სოფ. შეაშთა, ვანის რაიონი).

ბადურის ქსოვა. მე ბადურის მქსოველი ვახლავართ. ზოგი ბადურს ლარსაც უძახის, მაგრამ ბადური უფრო ძველი სახელია. ბადურს ზოგნი კიდევ ხვანჭარსაც უძახის.

ბადურის მოსაქსოვად დომფალი ძაფს გავაკეთებდით. აგრეთვე ამონაყარი ძაფისაგანაც გავაკეთებდით. ამონაყარი ძაფი ხასის ძაფის არის და უფრო ნაკლებია. ბადურს ვაკეთებდით ყაქის ძაფისაგან. ყაქი ჯერ გამოირეცხებოდა და შემდეგ გამოიხარჩებოდა ნაცრის ძალში. ნაცრის ძალს ჩვენ უძახით ტუტის ნაცარს რომ ჩაყურით ქვაბში და ვაღმოვადლებთ წყალში. შემდეგ აღმოდგამთ ქვაბს და დაიწყობთ. მერე ქვაბში ვაღმოვადლებთ გაღმონადულ ბელ ნაცრის წყალს. ყაქს შემდეგ ვაერეცხავთ ცივ წყალში, [რომ] გავიდეს

ტუქუცი. ჩამოკიდებთ ქვაბს, ნაცარწმენდილს ავადულებთ. შიგ ჩაყვრით რეცხილ ღომფალს თუ ხას. შემდეგ უნდა დაებრიგოთ, დაეთათხოთ, გავალს ლულოთ. მერე დავსტავთ ყაჭს თირისტარზედ, მერე უნდა დავძაბოთ და დავაორფოთ ძაფი თირისტარზედ. შემდეგ დავხვეწავთ და მერე გაუკეთებთ ბადურის საქსოვს პაპაჯვარას და მერე დაექსელავთ სიმალით. პაპაჯვარაზედ გავიმბავთ ქსელს და მერე პაპაჯვარაზედ მოყვება მქსოველი და დამქსელი, სიგრძისად კი იქნება ბადურისათვის დაქსელილი.

ბადურ ფირფიტები ერთი ზევით იქნება და ერთი — ქვევით. ხელიდან რომ ძაფებს გადავიღებთ ფირფიტებით, ჩაებეჭავთ (ჩაეკეცავთ), ასე გავყვებით და მოიქსოვება კარგი ბადური. ბადურს ორივე თავში ყვითელ ძაფებს წაგახვევთ ერთ ციდაზე მაინც. მერე კიდევ ყვითელ ძაფს შუაზე დაიხვევთ. ბადურს რომ შუაზე დარჩება ფოჩეები, უნდა დავახვიო ყვითელი ძაფით. ფოჩეები რომ დარჩება ბადურს, თავს მოუღუნავთ შუაზე ძაფით. წოუხვოვ იმას თავს და მივახვოვ იქვე და ქე იქნება მშვენიერი მოღალუნებული.

ძაფები რომ იყო ამოჯაჭული — რამდენს მოქსოვდენ, იმდენი ჯაჭვი დაირღვეოდა.

ფირფიტას სოფელ გორდში ფიტონებს ეტყვიან (ცნობა მომარწოდა სოფ. გორდის მცხოვრებმა კიკალეიშვილმა, 102 წ.).

პაპაჯვარა დასაწყისში საქსელის დროს არის საჭირო. ორი გოჯა რომ მოიქსოვა, მერე პაპაჯვარა გამოწყდება, რადგან იგი აღარ არის საჭირო, მერე თითონ მოყვება მქსოველი და ქსოვს.

ბადური არის სიგრძის ძაფები, ზოგი ლარს უძახით. ეს სიგრძის ძაფები მოიქსოვა. ბადურის ზევითა თავი ერთი ციდასოდენა უნდა დარჩეს მოუქსოველი, რომ გაკეთდეს ფოჩები.

ფირფიტები უნდა პატრუან-პატრუანი და ამით ჩეიქსოვა რაცხა იქნება, მქსოველი ძაფს რომ ვადააკვანტილებს (გადაადებს) მაშინ. რომ მოექსოვდით ბადურს, ქალები ვიტყოდით: — შეიქსოვა, ბეჩა, ბადურიო და რამდენზე დეტურთ თავიო? მაშინ იტყოდენ, ამდენზეო და თავი უნდა გაუძრან სიგრძეზედ.

რომ მოექსოვთ ბადურს, გადავიღებთ ერთიანად, შემდეგ შევინახავთ იმას. აფთიაქში ვიყიდით წითელ საღებავს, უნდა გვექნა კიდევ შაბი და შეიღებებოდა წითლად, მერე ადუღებულ წყალს გადმოვასხამ ტაშტზე და იმ ცხელ ტაშტზედ ჩავდევდი შაბს და შეიღებებოდა. რომ ვადემრობა ბადური, მერე ენდროში ჩვიდება და შეიღებება. ენდრო ბალახი, რომ მოვკრეფავთ, ვახმება ერთ კვირაში. მერემედ დავნაყავდით და ჩავალბობდი წყალში და ვადმოვადულებდით. იმ ცხელ წყალში ჩაყვრიდით ბადურს და შეიღებებოდა ფოჩებიანათ ერთათ. როცა ამოვიღებ შეღებულს, იმას დაეხვევა ყვითელი აბრეშუმის ძაფი; რაც დანახვევს აქით დარჩება, ის იქნება მთელი ბადური. ერთ ყდაზე შეიძლება ოცი ბადური მოექსოვო. ბადურები ერთათ შეიძლება მოიქსოვოს, მაგრამ როცა გვინდა ბადურები დავანაწილოთ, უნდა გამოვწყვიტოთ ძაფი ნაქსოვ ბადურებში და მერე თითონ დანაწილდება. ბადურს სისხო სამი გოჯის ხელა (ოდენი) ექნება.

ბადურის თავის გადახვევა. დაეხვევა ბადურს ფერადი ძაფი თითო გოჯაზედ, მერე მოვკანჩხავ (მოვხრი), მერემედ წავტუქვავ და მოვწყვეტ. რომ დაეხ-

ვევა, იმ ყვითელზედ (ძაფზედ) უნდა იყო[ს] უბრალო ძაფი დატანებულა. უფრო ნეფსივით და იქნება მშვენიერი. ბაღურს მეტრონახევიანი ძაფი ორმოცი ცალი დაჰირდება.

მ ლ მ ბ რ ო ბ ა

მთხრ. თევდოს ოქროპირის ახ. კალამისა, 52 წ. (სოფ. ეწერძველი-სამტრედია).

შავად შეღებვა. ვისაც შავი ფერის უნდოდა შალი, იმას შეუღებავდით ასე: ამოვიღებდი მდინარის ნამეტანად მუქი მიწას, რომელსაც **ლეკი მიწას** ვეძახით; გურევედით **დანწერულ წყალში**⁴ ლეკ მიწას, კიპაროს, რადგან კიპაროსი სიმაგრეს აძლევს საღებავს, რომ არ გამოვიდეს. ჩაედებდი შიგ და შევეღებავდი.

მოყვითალოდ შეღებვა. კიდევ ვღებავდი **ვაშლის ტყავით**. კარგი ფერის მოდიოდა. მოვხარჩავდი ვაშლის ხის კანს. მერე კანს ამოყერიდი, მერემდ შიგ ჩაყერიდი მარილს, შამბს, ერთი ცალი ხელში რომ დაეტევეოდა, იმდენს. შამბს მარილზე ცოტას ჩაყერიდი. ამდენი მარილი და შამბი დაახლოებით ოცი გირვანქა წყალს ეყოფა შესაღებად. ჩაედებდი შიგ შალის ნაჭერს და გადაკადულედი. უნდა ედულა ერხანს, მერე ამოვიღებდი და გავრეცხავდი, გადაკვიდედი და გავაშრობდი. ასე შეღებილი გამოვიდოდა ღია **მოოქრო-მოყვითლო ფერისა**.

მოყვითალოდ კიდევ [ვ]ღებავდით ხანვის კანის ფურცლებით. ხანვს რომ გავფრცქვინდით, ნაფრცქვენებს ავიღებდი და წყალში გამოვხარჩავდი, შიგ ჩაყერიდი მარილს ან შამბს. ოც გირვანქა წყალში ერთი პეშვი მარილს ან ერთ პეშვზე უფრო ცოტას უზამდით შამბს და გამოდიოდა **მოყვითალო მუქი ფერისა**.

წითლად შეღებვა. ვღებავდით აგრეთვე **ჩიქური ცოცხის კეკლით** ამავე წესით, როგორც ვაშლის კანს; მხოლოდ ცოცხის კეკალი ორგვარია: ერთი წითელია, ამით წითელი ფერის გამოვიდოდა, მეორეგვარი ცოცხი უფრო ღია მოოქროფერის არის და ამით უფრო ღია ფერის გამოდიოდა.

მწვანედ შეღებვა. ვხმარობდით აგრეთვე **ლუკურხოს კეკალს** საღებავათ. ლუკურხო თითონ ხე არის. ამ ხემ სწორეთ შავ-შავი კეკლების მოსხმა იცის. ეს ხე იყო ჩვენს კაპეტებში. ლუკურხოს კეკალს ჭერ მოვხარჩავდით, მერე გავწურავდით. გაწურულ წვენში, ოცი გირვანქა წყალი რომ გამოვიდოდა, ასე ერთი პეშვი მარილს ან შამბს უმფრო მომცროს ჩაყერიდი და ჩავლობდით შიგ შესაღებად ნაჭერს ან დასტულ ძაფს. ვადულედიდით და რამდენიმე ხნის შემდეგ გავფენდით, გავაშრობდით და მივიღებდით ძალიან კარგს **მუქმწვანე ფერისა**. ამით შეღებილი ახლანდელ საღებავს ბევრად ჯობს.

ნაცრისფრად შეღებვა. კიდევ ვღებავდით **ქალღლით**. ავიღებდი ქალღლს და დავწვავდი, მერე შეურევიდი წყალს და დავადულედი, მერემდ გავწურავდი, ხინკლები არ ჩაყოლოდა, მერე წყალს გადაურევედით და ისე ავადულედი. ჩაედებდი შიგ „ნასკებს“, ამაშიაც მარილს ან შამბს შეურევედი ისე, როგორც

⁴ დანწერულს ჩვენ უძახით, ნიგვზის ან ლეფნის კანით რომ გავაშვებთ შესაღებად მომზადებულ წყალს.

სხვა საღებავებს ურევდით და მივიღებდით შენაღებს მუქს, ან ნაცრისფერს.
რისა.

მთხრ. ლირსა კოტრატის ას. შარაშიძისა, 78 წ. (სოფ. გალიდი, ვანის რაიონი).

შავად შეღებვა. ნიგოზს რომ ტყავი აქვს, რომელსაც ჩვენ წერს უძახით, უნდა გავართვათ და უნდა მოეჩეჩოთ ან კაკლის ლენჯი (კაკლის ვანი) უნდა წამოაღულო და სახლში დადო ერთ თუ ორ ღამეს. როგორც რკინის ნალექი, რკინის ტურტყლი რომ არის დარჩენილი, უნდა ამეილო იგი, ჯერ წერში უნდა წამოაღულო შესაღებავი სამჯერ, მერმეთ ამოვიღებ და შესაღებავს ჩავდებ ტურტყლიან ჯანგში და წამოვადულებ ერთს. ამის შემდეგ ისევ ჩავდებ მატერისა და დავდგამ ერთ ღამეს, მეტი არ უნდა, შეიღებება.

ყვითლად შეღებვა. ყვითლად ვღებავდით თხმელის კანით. წამოვადულებ თხმელის კანს და დავდგამ ერთ ღამეს. მერმეთ შევღებავ ასე: ჩავაგდებ და დამწერავ სამჯერ ძაფებს, რომ ამოვიღებ სობლად, თბილად ტუტა მექნება გაცირილი და გამოვხვავ ტუტაში; ისე უნდა გავხვიო ტუტაში თფილად, რომ არც ერთი ნაწილი არ უნდა დამარჩეს ცივად, თვარა არ შეიღებება და ცუდი გამოვა.

მიხაკისფერად შეღებვა. წყავის, თხმელის და ვაშლის კანი უნდა განწერო ერთად სამჯერ და მერე იმ წესით, როგორც სხვებზედ ვთქვით, ისე შეიღებება.

ლურჯად შეღებვა. ლურჯად ღებავდა ანწლის კაკალი. მოვქვლევდით ანწლის კაკალს, შეურევდი ცოტა წყალს და შევღებავდი სამჯერ.

მთხრ. ებრასია ვახუშტის ას. გლენუიძე-მსხვილიძისა, 87 წ. (სოფ. ხანი, ბაღდადის რაიონი).

საღებავათ ჩვენ ვხმარობდით ენდროს. ენდრო თითონ ბალსი იყო და ღებავდა წითლად. მოვთხრიდით თითონ ბალასს, გავახმობდით მის ძირს, დავნაყავდით, ჩაეყრიდით წყალში, გავხსნიდით წყალში მარილს ცოტა მომატებულს და შამბს და შესაღებს ჩაუშობდით შივ და შევღებავდით. ენდროთი ვღებავდით აგრეთვე კვერცხს.

აგრეთვე კიპაროსით ვღებავდით. ვიყიდით ბაღდადში კიპაროსს, დავნაყავდით, ჩაეყრიდით წყალში, გავხსნიდით მარილით და შამბით და ამით ვღებავდით შამბს.

მთხრ. პილა პავლეს ას. შარაშენიძე-ყუბანეიშვილისა, 60 წ. (სოფ. შუამთა, ვანის რაიონი).

აბრეშუმი ძაფის გამოხარჩვა ხდებოდა ამ წესით: გადმოვადულებდით ბუფლის ნაცარს წყალში. წყალი იქნებოდა სამი ჩარეჭა, ნაცარი კი იქნებოდა სამი პატარა საინი. ერთ დღეს დავადგავდით და დადნებოდა. მეორე დღეს კიდევ ავადულებდით იმ წყალს და ჩავდებდით აბრეშუმის ძაფებს და გამოვხარჩავდით; ეს გამოვიდოდა კრემისფერი.

ჩვენ ვღებავდით ლაფანის ფურცლით, ნიგვზის ფოთოლით და ბრეწოლის კანით. ამას ჩაეყრიდით ქებაში. ნიგვზის ფოთოლი და ლეფნის კანი ერთიხელა

იქნებოდა; ბრეწული — უფრო ნაკლები ნახევარჯელ. გადმოვადუღებდით და ვაცილიდით სამი დღეს. მესამე დღეს ავადუღებდით იმ წყალს, ჩავდებდით მესალეზს [და] დაეწერადით. **დამწერას** ვეტყვი, მართო ყავისფერად რომ გამოდის. სამჯერ ავადუღებთ ქვებს და სამგზობა უნდა დამწეროთ. მერე, რომ გაშრება, მძარში რკინებს ჩაყვრიდით, ყოველგვარი ქანგისანი რკინა უნდა ყოფილიყო. გადმონადულში მესამე დღეს ჩავდგამდით შესალეზს, ავადუღებდით. მეორე დღეს იმ შალს ისთევ ამოვიღებდით.

მთბრ. ედუი ლოსაბერიძე-გიორგაძისა, 70 წ. (სოფ. კურსები, ტყიბულის რაიონი).

ამოვთხრიდით ტალახივით ლიდასფერ მიწას (ნოტიო მიწა არის), ამოვქნიდით ქვებში და გავწურავდით. მერმედ ავადუღებდით. წყალი რომ გოწუწითლდებოდა, მერმედ შიგ ჩავდებდით შოლოს აბრეშუმს ან მატერიას და შევეღებავდით წითლად. შესალები სამ დღეს უნდა ჩაციებულიყო, რომ მოკიდებოდა სალებავი. მერე კი ამოვიღებდით.

ხვადასხვადრაღ შეღებვა. ვაშლის ხის კანი რომელიც არ უნდა იყოს, მოვხარჩავდით და ჩავდებდით შალს შიგ. ნიგვზის კანს თვისათ მოვხარჩავდით და გადავასხავდით ლიდიან მიწას და იქნებოდა შალი რამოდენიმე საათს და ამოიღებდენ იქიდან და შეიღებებოდა შავად. როცა ყავისფრად გვინდოდა შეღებვა, მაშინ ბევრს არ ჩაყვრიდით ნიგვზის წებეროს შიგ.

ქ ა რ გ უ ლ ო ბ ა

მთბრ. მარიამ ვახილის ას. ლორთქიფანიძე-აბულაძისა, 38 წ. (ქ. სამტრედია).

მე ქარგვა მამიდაჩემ ეკატერინემ მასწავლა, ის იყო მონაზვნათ ნაღვინებში. გარდაიცვალა ღრმად მოხუცებული. მამიდაჩემი ქარგავდა არაჩვეულებურივ კარგსა და ლამაზს.

ქარგა არის საქარგავი იარაღი. გამოჭრილია ხის ჩარჩო, გვერდზე გაუკეთებთ მოძრავ ჩარჩოებს. „პეტლებში“ და მოძრავ ჩარჩოებში ვავაკეთებთ ხავერდის ნაჭრებს და იმ ნაჭრების „პეტლებში“ გადმოვხლართავთ პატარა წვრილ-წვრილ ბაწარს. ჩარჩოში რომ უბრალო ნაჭერი არის გადახლართული, იმას მოვაკერებთ გასაკეთებელ ხავერდს. ხავერდი მაგრათ გაიქიმება და გამაგრდება.

ხავერდის მოქარგვა ყუთისათვის. გადავკვიმავთ ხავერდს ყუთისათვის, ვაუკეთებთ კიდეს, დავხატავთ ფარშავანგს ვენახის ტოტებზე, ვაუკეთებთ კულს, თავს, თვალს, ქოჩორს, ვაუკეთებთ ღვარალებიან ფრთებს და თითებს. ფეხებს დავადებინებთ ვენახის პატარა ტოტზე, ყურძენს ვაუკეთებთ თავის ფოთოლს. ხავერდს რომ გადავკვიმავთ, ზედ დავადებთ ქალაღის სახეს. ეს ქალაღის სახე არის ნემსის წვერით დაჩხვლეტილი. მერმედ სახეს დავამაგრებთ სისწორით. შემდეგ დავაყრი ტუტას ქალაღის ჩახხვლეტილ სახეზე, მოუსობ ქათმის რბილ ფრთას, ნაცარი ვაცვივა ხავერდზე და დაიხატება, რაც გვინდა, გამოვიყვანთ. მერმედ თავსაბანი მიწა გვექნება გახსნილი წყალში და ქათმის

ფრთის კალამს ჩაუწევთ თავსაბან მიწაში და დაეხატათ, ხვერღზე რაც არის გაეცენილი, სახიდან დარჩენილი. ამის შემდეგ გავაშრობ დახატულს, მივეყვებ და ვიმუშავებ.

ფერადი ხვერღის ძაფები მაქვს კოჭაზე დახვეული, მივეყვები და ავაწყობ ზევიდან. ეთქვით, ფოთოლის სახე მინდა ამოვიყვანო, მივეყვები და ვაწყობ ფოთოლის სილამაზზე და ვაბნევ კოჭადაფით ქვეშიდან. როდესაც დავამთავრებ გაეკეთებას, მოვადლებ პურის ფიფინას და გავახამებ ქვევიდან, რომ გამაგრდეს ნამუშევარი. გვერდებზე ამოვიყვანთ ამავე წესით ტოტს. ტოტებზე ფოთოლს გაეკეთებთ, ფოთოლზე კი ყვავილს. ყუთს გაუკეთებთ ხვერღის ფეხებს.

პირსახოცის დასაკიდებელი. დაეხლართავ. დაეგრეხავ სირმას; მერმედ იმას დავაკერებ ზემოდან ხვერღზე. ყვავილების ტოტების მაგვარად, სილამაზისათვის გავაწყობთ ძივით. მის შემდეგ ჩაუმატებ ფერად ძაფებს, გაუკეთებ ძივის კიდეს. მეორე კედრით გაუკეთებთ კიდევ ყვავილს, იმ წესით გავაკეთებთ, როგორც უწინ. ევიღებ მთლიან მუყაოს, გამოვჭრი ლამაზათ, შემდეგ შემოვავალოებ სინას და გადავლუნავ სილამაზისათვის პატარაზე მუყაოს. ყვავილ გაუკეთებ გულს ყვითელი ხვერღის ძაფით, მერმედ ყვავილს შემოვავალოებ ღია ვარდისფერს, მერე — მუქი ვარდისფერს, სილამაზისათვის გაუკეთებ პატარ-პატარა მწვანე ფოთლებს ხვერღის ძაფით. მეორე ვარდის ამოჭარგვას დავიწყებ; გულს დავიწყებ ყვითელი ხვერღის ძაფით. მერე ღია წითელს შემოვავალოებ, მერმედ ბორდოსფერს შემოვავალოებ, შემდეგ კიდევ უფრო ღია ბორდოსფერს. ერთ სიტყვით, შევახამებ, როგორც საჭირუა. შემდეგ გამოვიყვან ვეგრდებზე სილამაზისათვის სირმის ტოტებს, შემდეგ გამოვიყვან მწვანე ფოთლებს და გაუკეთებ პატარა თითო ფერ კუკუროს.

საათის ჩასადები ჭიბის გაკეთება. სირმით, მძივით და ხვერღის ძაფით გავაკეთებ საათის ჩასადებ ჭიბეს და დავკიდებ კედელზე. გაუკეთებ ჩამოსაკიდებელ ღილს.

სურათების ჩასადები ჭიბის გაკეთება. დაეხატავ დიდი ვარდს ოჯის ფოთლებით და თავის კუკუროებით, ტოტებს გაუკეთებ დაგრეხილი სირმით, მუყაოში ჩაუდენ ბამბას და გადავაკრავ სილამაზისათვის აბრეშუმს; შემოვავალოებ დასაკიდებლად ძივებს, გაუკეთებ დასაკიდებელ ღილს.

სახის გაკეთება კანვით. გადავაკრავ ხვერღზე კანვას, მერმედ პვიღებ ნემსს და ძაფს და ვაკეთებ სახეს გათვლით. გავთვლი და თითოეული ნემსის წვერით გაკეთდება თითოეული მძივის კაკალი. გამოვა ამ გათვლით სახე. გაუკეთებ კიდეს. შემდეგ ამოვიღებ საჭარავიდან და დავარღვევ იმ კანვას ღერ-ღერე და დარჩება ხვერღზე ნაკეთები სუფთად.

მუთაქის პირის მოჭარგვა. მურთაქას გავაკეთებ დაგრეხილი სირმით; გავაკეთებ ხაზებს და უჯრებს შუა აცმული ძივით. უჯრებს ამოვამსებ აცმული მძივით და ჩავყრი სილამაზით ყვითელ აბრეშუმის და მოლისფერ ძაფს კაკლებათ, მარცვლებათ. გავაკეთებ დაგრეხილ ორ სირმას აქით-იქით, შვაზე ავამსებ აცმულ მძივის კაკლით, შემოვავალოებთ დაგრეხილად გარშემო მურთაქას სახეს, წყალს. აქეთ-იქით გაუკეთებ ტოტებს. ასეთ დაგრეხილს უკეთებთ ორს ერთნაირად.

მთხრ. მაშო (მაშოკო) პავლეს ახ. კახიანი, 69 წ. (სოფ. ეწერძენი)
ტრედია).

ახნაღის ქარგი. ვადაკვიძავდი მოსაქარგავს გარაზე, მერმედ მოვხატავდი ცარციო სახეებს, რაც გვინდოდა, ხან ჩიტს, ფურცელს ვარდისას, რაცაც გვინდოდა ისე; მერმედ იმას მივყვებოდით და ამოვქარგავდით აისნალით, აბრეშუმის ძაფით აბგის პირს, მერმედ გამოუღებდით სარჩულს. შიგნითურ პირს ტილოს გამოუღობდით ჩამოსაკიდათ; მერე შევკერავდით დაგრეხილი აბრეშუმის ძაფით. მერმედ მოქარგულს მივაკერებდით ტილოზე და ვაკეთდებოდა პატარა აბგა, ან ცხენზე ვადასაკიდებელი პატარა ხურჯინი გრეხილით.

კანოს აბგა. ამომიყვანია ღანძლის ძაფით; მიწა წითულა ღანძლის ძაფი იყო და ფოთლები — მწვანე. კანო იყო დოღბანდივით ოთყურე ამოსაღები. კანოს ამოვიღებდით ნემსით, მერე შევკერავდით ტილოზე ისევ გრეხილით. როგორც წინა აბგას.

ქვემო რაჭა

შვიტრობა

მატყლის ქსოვილები

მთხ. ანა გაბიციანაშვილი, 80 წ. (სოფ. ჭყვიში, 5.VIII.1935 წ.).

წელიწადში სამჯერ ეპარცავთ ცხვარს: ერთ — ნაზამთის და ორ ნაზაფხულებს — აპრილში, კვიციობისთვეში და ენკენისთვეში. ბარკალზე და კისერზე ნაპარტი მატყლი მოკლეა და ცალკე გადავლებთ: ზე ზურგზე (ზურგის შუა ნაზზე) კარგია, გძელია და ამას ცალკე ვაგროვებთ. მუცლის ნაპარტი არაფრად ვარგა და მურთაქეში ეტენით. თუ დაუბანელი ცხვრები ვაეპარცავთ, მატყლი უნდა გავრეცხოთ. მე ყოველთვის წინდაწინ ვბან ცხვარს და იყე ეპარცავ. მატყლს გავაუენთ ყავარებზე და გამრება.

დაეწეწავთ ხელით და მერე დავჩეჩავთ ხაჩეჩელზე ფთილა-ფთილა (გადაკეცალად) და ჩავაწყობთ კალათში. მერე ფთილებს შევრთავთ თითისტარზე, ამოვხვოვთ ორფათ და ავძახავთ ტარზე. აქიდან ამოვხვოვთ მურგევათ. დავასობთ ორ ჯოხს და დავქსელავთ თუ შალათ გვინდა და ქსელში გავიბამთ, დგიმ-სავარცხალში მოვქსოვთ; თუ არა და უახნაყოთ ვქსოვთ მოსახურავე შალებს, საბეჭურებს, ან წინდისჩხირებით — ქალის და კაცის, ბოშების ყელიან და უყელი წინდებს. წინდები რომ მოთაეღება, თავს ნართით გადუბეჭავთ (გადაუხვოთ).

საქსელავი ძაფი ქსელში გვაქ გამართული, დგიმ-სავარცხალშია გაყრილი და მისასხამს მაქოთი დგიმებში გავატარებთ და მივასხამთ. საქსელავი ძაფი შეიძლება ერთფერი იყოს და მისასხამი — მეორე ფერი. შეიძლება ერთ საქსელავზე სამნაირი, ოთხნაირი ძაფი მივასხაოთ. შალ-აბრეშუმსაც ასე ვქსოვთ, საქსელავი რომ ნართია, მისასხამი — აბრეშუმის ძაფი. ფარდაც, ხურჯინსაც ასე ვქსოვ. საღებავებს მე ყოველთვის ვყიდულობდი. ხურჯინს როცა მოვქსოვთ, თავის ძაფით ავეკრავთ და თავკაუჭებს მივავსოვთ, შიდ მოქსოვილ ზორანს გაუყრით თავის მოსაკრავად.

ღართულ ბამბას ერთწევრად მივასხამთ, დაქსელულ აბრეშუმს — კუბო-კრულად (სხვადასხვაფერის ოთხკუთხი სახეები). მარტო აბრეშუმს ჩაბალახევათ ვქსოვდით და ახლაც ვქსოვთ. აბრეშუმისას ვქსოვდით კიდევ სახნისპირებს, სახალუხეებს, საკაბეებს.

როცა ქსელში შალს მოვათავებთ საჭირო ზომაზე, ამოვჭრით და ჩავავდებთ ცხელ წყალში, გადმოვიღებთ, გავაგდებთ იატაკზე და დავიწყებთ თე-

ლას (თელვას) ფეხით. კიდის-კიდემდი გაგვაქ-გამოგვაქ, თან ვასველებ, ნამქ თელვა არ მიუთავადება. სამჯელ-ოთხჯელ ვასველებთ. სამ-ოთხ დაიკლებს სიგანეში და ხაოს გეიკეთებს, შალი მოთელილია.

შეთელილ შალს გაერეცხავთ, ჩამოვიდებთ შრამელის სარტყელზე, ბოლოებს გაუყერავთ და ზედ სუფრას დავადებთ. სუფრაზე ქვას დავადებთ, სიმძიმე რომ ექნეს და შალი დაიპეღლება (სველად გასწორდება). რომ გაშრება, ჩამოვიდებთ, ლამაზ ყვარის დაუტენვეთ და გაუქსწორებთ კიდევს, ზელით დახხოვთ.

შალ-აბრეშუმს ასეც ვქსოვთ: ერთ თითისტარ აბრეშუმს ამოუწერავთ. მეორე თითისტარ მატყლს დავქსელავთ და მარტო მატყლს მივასხამთ. ვაეც შალ-აბრეშუმი იქნება.

ძველი ქსელი. ქსელს შეადგენს ქსელის ფეხები (სარძიკველივით): ფეხები შეერთებულია სქელი ფიცრებით ისე, რომ ფეხებს ექლობა ფიცრები. ფეხები სარძიკვლის მსგავსად ამოჭრილია და შიდ ამ ჭრილებში ჩასმულია სვეტები ან, როგორც აქ ეძახიან, კოჭები. უკანა სვეტები შეერთებულია ქსელის თავით (სარტყელივით). ქსელის თავს კიდევ გადასაკიდებელს უწოდებენ. წინა სვეტებს ემცობა დვილა (ღარიანი ღერძი, შიგ ძაფის გასამტარებელი¹ ჯოხი მოძრაობს). ქსელის ფეხებს შუაზე მიკრული აქვს (ორი მეტრის სიმაღლეზე) შუა სვეტები. ამ სვეტებიდან უკანა სვეტებამდე გასდევს შემაერთებული სარტყელი და ამ უკანასკნელზე გადაკიდებულია მსხვილი თოკი. თოკს ორთავე თავებთან, ერთიმეორეზე დაცილებით, ჩაბმული აქვს დგიმები (ერთი დგიმი თოკის თავის ნასკვთან 10 სმ დაცილებით მეორე ნასკვზე ჩაბმული). დგიმებს აქვს მობმული თოკის საფეხურები. ამ საფეხურებში მქსოვანი ფეხს დებს და ზევით და ქვევით სწევს დგიმებს ისე, რომ ერთი დგიმის ქვემოთ დაწვევა იწვევს მეორე დგიმის ზემოთ აწევას. ცანდს (შულოსაც უწოდებენ, დაქსელილი ააფია) მოებმება ბაწარი და ქსელის ორივე თავში გამაგრდება. წინა თავს ცანდისას აუშობენ და მთელ ცანდს ჭვარედინად გაატარებენ დგიმებში და სავარცხელში. შემდეგ ცანდის თავს ისევ დაამაგრებენ ქსელის წინა თავში. მასრაზე დახვეულია მისასხამი ძაფი და ჩადებულია მაქოში. მქსოველი მაქოს გაატარებს დგიმებში. როცა ერთ ჭვარედინში გადის მასრა (მაქო), მქსოველი ფეხს დაკრავს ზედა დგიმის საფეხურს, ქვედა დგიმი ამ დროს აიწვევა და მეორე ჭვარედინი ჩნდება. მეორე მხრიდან ამ ჭვარედინში გამოატარებს ისევ მაქოს (მასრა ტრიალებს მაქოში და ძაფი იშლება). მისასხამი ძაფი მაქოდან (მასრაზე დახვეული) ჭვარედინებში გავლით ექსოვება დაქსელილ ძაფს (ქსელს) და სავარცხელი ებეჭება (მაგრად და მჭიდროდ ეწვნება). ქსოვილი დვილაზე ეხვევა. დვილა ქსოვილს სჭიმავს და სავარცხალს უადვილდება მოძრაობა.

მთხრ. ქავაჯან დვალაძე, 90 წ. (სოფ. ქვედა შავრა, 3.VIII.35 წ.).

თითისტარი წიფლის გათლილი პატარა ჯოხია, მუცლიანი. თავი და ბოლო მახვილი აქვს. ბოლოზე წამოგებული აქვს ქვის ბზრიალა — კვირისტავი. კვირისტავი თითისტარს აბრუნებს და მატყლი ირთვება. ტარი თითისტარივით რგვალაია, მაგრამ უმუცლოა, თავი რგვალად აქვს წამოირილი და ბრანხანია. ყასნაყი — ენიანი ლითონის ჩხირი. წინათ ვურთხელის ხის სკოდნიათ.

¹ დღესასწაულის ოკითხვა — „გასამტარებელი“.

ბამბის დამუშავება

მთხრ. ქავაჯან დვალაძე, 90 წ. (სოფ. ქვედა შავრა, 3.VIII.35 წ.).

ბამბას ვენეტადით და ახლაც ვენეტავთ შვილდით, ლარით და კინთით. ერთ ზელში ვიღებთ შვილდს და რალს [ლარს] დავადებთ წვრილ ჯოხს. ამ ჯოხიანა რალს დავადებთ ბამბას, მეორე ხელით, კინთით ჩქარ-ჩქარა ვწვეთ რალს. ბამბა ივენტება და გადმოდის შვილდის ქვეშ. დავაქულავებთ ხელით. მერე ქულას დავართავთ თითისტარზე. თითისტარიდან დავებუბკავთ პურის ფქვილში და მერე დავმუხვავთ სამუხველით. ასე გავაკეთებთ შულოებს. შულოებს საბრიალოს გადავაცმთ. დავასობთ ორ მანქოს და ოცდახუთ მცხდაზე დავქსელავთ, დავადგომსავარცხლებთ და ქსელში გავიდვამთ; მერე ვქსოვთ. ახლა უფრო აბრეშუმს ქსოვენ. წინათ სულ ხამებსა ვქსოვდით ბამბისაგან და ვღებავდით.

ბამბის საპენტი რალი ძალის წელებსაგან კეთდება. გავრეცხავდით ძალის გველ წელებს, მზეზე გავახმობდით და მერე წვრილათ ჩავერდით სიგძეზე, ხელში შევეგრეხავდით და დავარგვავლებდით, ცოტა სანთელს გავუსობდით და გავაბამდით შვილდზე. შვილდი მოკაული, რგვალი თხილის ან წაბლის ჯოხისაგან კეთდება.

კინთი რგვალი რიკია; ორივე თავები ერთმანეთზე შექცეული აქვს და მოკაუქებული (ჩაჭრილი). ამ კაუქით ვწვეთ რალს. კინთს ერთი ტკაველი აქვს სიგრძე.

სამუხველი ორკაპიანი (ორტოტიანი) რიკია, ორი ტკაველი აქვს სიგძე. კაპებში ეხვევა ძაფი და ნართი და, როცა კაპები ამოივსება, სამუხველს გადმოვადძრობთ და წვრილ ნაქერს ჩაუჭირებთ თავებში, გავეთდება შულო.

საბრიალოს აქვს ჭვარედინათ მოლუნული სქელი ტყეჩები. ეს ტყეჩები გამართულია ფსკერის ჭვარედინით. საბრიალოს ვახოვთ შულოს და საბრიალოთი ვქსელავთ.

თუ ჩულქი გვინდა, შევაორწვერებთ (შევაორტოლებთ) და ისე შევქმნავთ ტარზე. სამწვერაც შეიძლება გავაკეთოთ. სამწვერათ უფრო ნართი ამოგვეყავს და ყასნაყით ვქსოვთ მოსახურავ შალებს და კაბებს. პერანგები და ნიფხვები ხამის ვიკოდით. პაიჭებს ჩონისაგან (შალისაგან) იყერავენ. არტაშენებსაც (ბავშვის აკვანზე სახურავის გადასაჭიმავი) ყასნაყით ვქსოვდით.

ზონრეპის ქსოვა

მთხრ. პაშა მახარაშვილი (სოფ. ლაღიში, 27.VII.1935 წ.).

ფირფიტებით ქსოვა. ავიღებთ ორ ჩამონაქერს და სამ ჩარქქ სიგძეზე გავათლევებთ დურგალს. თავს სატეხით ამოულებს და გაუყეთებს გამირს (შემაერთებელს). ბოლოსკენ მეორე, ქვედა გამირს მიაუქდავს ან შიგნი ჩარგებს. ამ მოწყობილობას უნდა კიდევ ფირფიტები. ფირფიტებს ყავრიდან გამოვითლით, თავს წაფუწვეტიანებთ. გამირებიან ცერის ჯოხებს დავასობთ გამირსა და მიწას შუა, რომ ზელმა იმოდრავოს თავისუფლათ — ისე. გამირებს შუა გავაბამთ ძაფის ქსელს. ქსელს შუაზე გადავლობამთ ორფა ძაფით. ეს ორფა ძაფი დახოვილი გვაქვს გვრიჭაზე (იგივე მურგვი). წამოვიღებ ამ ორფა

ძაფს და გადაეახოვ ზედა გამირს, ჩამოვეუშობ და გავატარებ შუაგვარდინის
თაფზე, [შემდეგ] ამოვასხვევ ქვედა გამირს და შევასხვედრებ განის ძაფებს შუაგვარდინის
ზე, ცალი ფირფიტით დავაცალკევე ძაფებს და ცალით შევაწინავ ერთმანეთს.
ამ შენაწინავს პირველი ფირფიტით მაშინთავე დავეჭეპავ (დავიტან). ასე ვქსოვთ
ხვანჯრებს (შარვლის შესაბნევი), ლეკვერთხს, ზორანს, წვივისაკრავს, პტუელ
ზორანს.

მ ლ ე ბ რ ო ბ ა

მთხრ. ქავჯან დვალაძე, 90 წ. (სოფ. ქვედა შავრა, 3.VIII.35 წ.).

ვლებავდით საახალუხეებს, საბნისპირებს, პერანგებს, ჩულქებს, კაბებს-
საც, მოსახურავ შალეებს კიდევ; საახალუხეს და კაბებს შავით და ლურჯათაც
ვლებამდით.

ლურჯათ როგორ ვლებამდით აღარ მახსოვს. შავით ვლებამდით წანაქოთი
და წერით. წანაქოს ბლამეში² ვშონილობთ; შავი მიწა მარილიანი. წერს
ნიგვზის ქერქისაგან ვადულებთ. წანაქოს დავნაყავთ და ჩაეყრით წერში.

საბნის საპირეებს და საპერანგეებს წითლად ვლებავდით ენდროთი. ყმაწვი-
ლებს საახალუხეებსაც წითლად ვულებავდით.

ენდრო ბალახია, კდის ძირებში იზდება. ენდროს ძირები უნდა დიჩეჩ-
ქვოს და წამოდუდდეს; გამოვა საღებავი. კარგი იყო თუ მოქსოვამდა ძაფს შევ-
ლებამდით.

საღებავში ჩავდებდით ნაქსოვს ან ძაფს და კარგათ წამოვარხვავალე-
ბდით (ძლიერ ავადულებდით), გადმოვდგამდით და გაცოდებოდა. ამოვიღებდით
და ცივ წყალში გავრეცხდით; გავკიდებდით თავგალამბულათ (თავგაკერილად).
თავი ქვეშ ექნებოდა მოქცეული და შრობის დროს პტყელი ჯოხით ქვევით ვა-
წობოდით, კიდევებს ვუსწორებდით. გაშრებოდა და ჩამოვიღებდით. ეს უფრო
ჩოხას უნდოდა, ბამბას იმდენათ არა.

² ბლამე — ჩამეწერილი ადგილი სოფ. ბაქსა და სოფ. ქვედა შავრას შუა.

შემო რაჰა

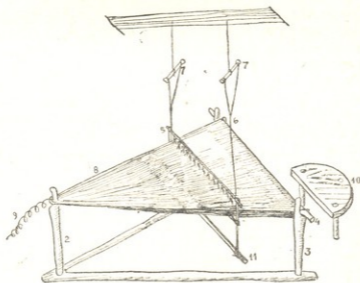
ფეიქრობა

მატყლის ქსოვილება

მთხრ. გაიანე ჭიტეხას ას. ბიჭაშვილი, 55 წ. (სოფ. გლოლა).

შალეულის ქსოვა. მატყლი ზოგი შინაური იყო, ზოგი ოსებს შემოქონდით და ამი შალეებს ექსოვდით.

მატყლ გავწეწავდით, მჯობებით აურევდით, რაა კარჭი და გლაზა გაქნილოყო ერთიმეორეში. მერე საჩეჩელეზე გავჩეჩდით, წვერს ცალკე ჩაეაწყობდით ბოყვეში და გულს — ცალკე. წვერი გქელი ბეწვის მატყლია, გული სა-

სურ. 78. შალის საქსოვი ქსელი

ჩეჩელეზე რჩება მოკლადეწვის და იმას ვეძახით. ცალ-ცალკეთ ჩამოვართამთ ორივეს თითიტარზე. მერე ამოვახვევთ ორტოლათ გვრიჭაზე და ავძახამთ ტარზე.

წვერი საქსვლათ ვიცით, გული, ნაგულარი — მისახხამათ. უკალ დავქსელამთ კალოზე, ორ-სამ ჯობებზე (მიწაზე ასვია სამივე პალო), მერე ავჯა-

ქვამთ ხელით. ამას დავადგინ-სავარცხლებთ, გავიკაწმავთ ქსელს; უმაღლეს ქულს გავაკეთებთ ყდას და შეუდგებით ქსოვას.

შალისა და სამოსლის საქსოვი ქსელის [ნაწილები]:

1. ყდა (ბოჭღვედი, ორბოძალი ხე), ძირი მიწაზე დევს;
2. დედაბერა — თავმოკაული ან ჩაჭობილი, გამოსაბამი ხე;
3. ყდის ფეხები — ბოლო თავებში ჩასმული, რვილას მოსადები;
4. რვილა — თავკომბალი გათლილი ჯოხი, შალის დასახვევი;
5. დგომი — დაგრეხილი კანაფი ძაფისგან ორ რგვალ თხილი ჯოხებზე დახვეული სავარცხელი, ძაფი პირი ვასახსნელად. აქვეა მასთან სავარცხელი ლაფათინში გაყრილი დგომის წინ და, როცა დგომი დაწვეს, ამით მიბეგვამენ, რათა მიიჭაროს ძაფი საქსუალი ან მისასხამი ნაქსოვი.
6. თავსაპირი თოკები — ამათი მეოხებით ჩამოხმულია ქსელა;
7. ჯოხები — გაყრილი თოკებში, დასამოკლებლად, ასაწვე-დასაწვევად;
8. საქსუალი — ორწყებათ იშლება, შუაში მაქო გადის;
9. ჯაჭული — მალყუჭით დაწნული ნაქსელი (ეწოდება ცანდი);
10. სყამი — ფიცრის, სამფეხა, რომლითაც მქსოველი უზის საქსოვს.
11. ჩაბმულები — ფეხის საშუალებით ეს თოკები აღმა-დაღმა ეწვევა ქსელს და ეხმარება გაშლაში.

ნაქსოვს მოვთვლამთ ჩელტზე ფეხით, თან ვწმენდამთ მკლავებზე და ვალამაზებთ ხელით. შევავარებდით ახლა შალს. შალიგორა ქვიოდა ამას.

სამოსელი მოჭონდათ მოქსოველი, ჩვენ არ ვიცოდით. ჩვენ ვქსოვდით გრებილებს თითებით, იმას წინსაფარზე, პერანგებზე და წინდი ყელზე ივლებდეს¹, გურგალი იყო; ლევვერთებებს წინსაფარზე დაიკვრებდეს და კაცებმა წისკვრებათ პაიქებზე იცოდეს.

თხისური შალები. ვქსოვდით თხისურ შალსაც. თხისური შალი ფხიანია, კარქი გამძლე და ამტანი. ჩოხებათ არ ვარგა, ზოლოთ ლოვინათ, წინსაფრათ და ცხენი მოსაპირებლებათ ამას არ ჯობია რა.

ნაზამთრ ბეწვს სავარცხლით გავართმევთ თხებს და ამას თიშოიკი ქვია. მისთანა რბილი და კარქი ქუდები გამოდის მისი, რომ არაფერი ჯობია! ნართათ თხი ბეწვის გარჩევა არ ვიცოდით. ისე დავართამდით გაპარცული ბეწვისას და ვქსოვდით თხისურ შალებს. გავიწაფამდით ქსელს. ქსელი და საფაიქროა ერთია.

მთხრობლები: ანა გიოს ჯს. ჩალაძე, 60 წ.; ეფროსინე მიქელას ას. ჩალაძე, 63 წ. (სოფ. ძეგლევი).

შალების ქსოვა. მატყლს ვიყიდოდით ოსებიგან. გავრეცხდით, გავაშრობდით, მერე დავწენდით, გაჩენდით. გავაწვერგულებდით: წვერ ცალკე და გულ ცალკე. ფთილა-ფთილათ ჩავალაგებდით გაჩენილს. მერე მოვდებდით და დავართამდით თითითარით ნაგრეხალზე; ნაგრეხალას ვეტყვით ჯამუკას. დავიდებთ წინ და იმაში თითითარი წვერს ვატრიალებთ. რომ დავართამთ, ამას გვრეიქებათ ამოვახვევთ. ზამბი ძაფზე გვრიქას არ ვიტყვით, იმას შულოს ვეძახებით, შულოებათ ამოვახვევთ. მატყლი ნართს დავძახდით ტარებით, დავქსელამდით და ისევ ავჯაჭვამდით. მერე გაუკეთებდით დგომ-სავარცხელში და გა-

¹ ივლებდეს — ივლებდენ, გლოლელთა თქმებს ამგვარი ღორმეხი ახასიათებს (—ნ. რ.).

ვაწურობით საქსოვს. დავახვევდით მასრაზე აუძახავ ნართს, მისასხამს და გაუჭრავს რილით მაქოში. მაქოს ჩაუღებდით რკინი ჩხირით ამ მასრას და გავავებ-გამოვავებდით ქსელი პირში. მერე ლაფათინით მოვჯარავდით და მოვქსოვდით უნდა შალს, უნდა ლაინს. ლაინი, რომ შეიღებება, მერე ქვია, უმაღ კი სამოსელი ქვია (ზემო რაჭაში ბამბის ქსოვილს სამოსელს უწოდებენ, ხოლო ლეჩხუმში — ხამს. — ნ. რ.).

მოქსოვილ შალს მოვზელთ ჩელტზე. თან ხელუკათი ვალამაზებთ, ვეწმენდავთ მკლავებზე. დავწუთავდით ადლიანი წყლით. ადლიანს ვეტყუოდით, ნიდაყვიდან ხელი კვანჩხამდი რომ დავაზმანებდით, იმას.

შაღუღლობის ფერები ვიცოდით: თეთრი, რუხვი, წყლიფერი, შავი და ღვინიფერი შალები. სამოსელი ლურჯი იღებებოდა. თეთრი თავათ იყო მატყელი; რუხი გამოგვეყავდა, თეთრი და შავი მატყელი რომ აირეოდა, მაშინ, ან მისასხამი რომ შავი იქნებოდა, მაშინ საქსულალი თეთრი იყო. წყლიფერი მატყელი იყო და იმისას წყლიფერს გამოვიყვანდით, ყარაჩაული მატყელი იყო ამითანა და შინაური. შავი შალები შეღებვა ვიცოდით შავათ. ურბებს მოჭობდა-ყე მიწალები. ჯერ დავყვითლავდით და მერე უკეთ მოეკიდებოდა მიწალები.

მთხრობლები: რუსულან ვანოს ას. ლობჯანიძე, 69 წ.; ლიზა გივოს ას. გელაძე, 68 წ. (სოფ. ქაშქვა).

სხვადასხვა ქსოვილი. ხვირჯინებს ჩვენცა ვქსოვდით ნარმისას (იგულისხმება ბამბა). შევეღებდით წითლა-ყვითლათ ნართს, ამისას მოვქსოვდით და შევეკრებდით ხვირჯინებს. სახვირჯინეს ოთხ შეს მოვქსოვდით. მეტი მაგარი იყო. ოთხ შეს იმას ვეტყვით, ოთხი ღვიმით ვქსოვდით ამითანებს. ზოლებივით მიყვებოდა ნაქსოვი; სქელი იყო, ვერ გადატენდი ხელით, ისეთა. ბამბი მოქსოვილს ნარმასაც უძახდით და სამოსელსაც. ერთი ჯინი ახე იქსოვებოდა ოთხ შეთ, მეორე ჯინი ორი ღვიმით იქსოვებოდა, ცალფათ. ცალფათ ვქსოვდით საჩოხე შალებს, სამოსელს. ცალფას ჭირდებოდა ერთი ტოლი ძაფი და მისასხამი აუძახავი; ოთხ შეს — ტოლი და ცალი (ხამი ძაფი) სამი ნართი და მისასხამი. ე სამი ნართი საქსულალი — ერთი თეთრი იყო, ერთი წითელი, ერთი — შავი. რიგ-რიგათ მივასხამდით ფერად ნართს და გამოდიოდა ჭრელი; ამას ნახქიანი ერქვა, ზოლუკები მიყვებოდა. საბანათ და მაგარ რამე სამუშაოთ ვქსოვდით ამითანებს. სადა გვექონდა მეტი შეძლება-ჭი! ნახქიანი შალი წინსაფარი ვიცოდით ქალებმა. წინსაფარითვინ ორი ღვიმითაც ვქსოვდით კუბოკრულ შალებს და სამოსელს. თქვენ რომ მოიღეთ ახლა ფართალა, „ლერჩატიო“ (რუსულად კლერჩატკა)² თუ რალაცას რომ უძახით, იმას ვეტყვით ჩვენი ერთი კუბოკრულს. ამისი მეტად წინსაფარი ვიცოდით და აკავანის არტაშები. კუბოკრულს ოთხ შეთ უფრო ვქსოვდით უმაღ.

მოქსოვილი ტანისამოსი. „იუბკას“ ვწინდით ნართისას. ეს იყო ქვედატანის კაბუნა; რკინი ჩხირებით ვქსოვდით, წინდებივით.

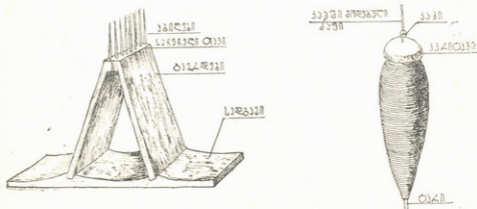
ქალი წინდები და საწუები მოქსოვა ვიცოდით მატყელი ნართის.

გაროზი. შავი ნართი გაროზი ვიცოდით მოქსოვა სამკუთხი, ბადურათ მოვქსოვდით უბირს, ნაწიბური მიყვებოდა, არშია ქვია. ამას მკვარი ჯოხუკათი ვქსოვდით, წაგვანებული იყო ყასნავს.

² ღრჩხილებში მოთავსებული სიტყვები ეკუთვნის ივ. ჯავახიშვილს.

მთხრ. ხალომე დავითის ახ. გავაშელი, 100 წ. (სოფ. ღები).

გვექნებოდა ცხვარი, გავებარცემდით, გავრეცხდით, კაა პატოსნათ გავყურდით, გავჩენდით საჩენელზე, ფეხმორთქმული. მუხლ გაუყრიდით საჩენელში, რაა არ განძრეულიყო. ჩამოვართებდით, ავძახებდით ტარებზე და კვრიტავზე. მიწი კვრიტავს დავაკვემდით თავზე ტარს, ტარუკას კაბი აქ და ნართს მოვდებთ, დავაშტიალებთ და ვძახავთ. აძახულ ნართს გვრიჭებათ ამოვახვევთ. ტარებით დავქსელებთ, მერე ავჭაქვამთ, გაუყრით დგომ-სავარცხელში და გავიკაშმებთ ქსელს. მოვქსოვდით შალებს და ჩავიმოსებდით ქმარ-შვილს. ქალი ხელით ყველაფერს ვაკეთებდით. შალებისას ვიყერებდით ჩოხას, შარვალს, პაიჭს, ბაშლაყს, წინდებს; ასე ვიცვამდით და ვიხურამდით.

სურ. 79. ტარი და საჩენელი

სურ. 80. ლარი და კინთა

ბამბის სამოხელს ვქსოვდით: თავსაკონებს, ხარტყლებს და ფოჩებს. კანაფის ჭაბი, მეტი არაფერი ვიცოდით. ჭაპს დავიგრებდით ქალამნი შემოსაკონათ, თუ არა, ქვე გაგვეხლებოდა ისე. ბამბას ვიყიდიდით, გავბენტავდით ლარი და კინთათი. კინთა ჯოხუკას] ცერზე მივიდებთ და გამოვყრამთ ლარს საპენტელისას. დავართამთ მატყლივით. აძახვა არ ვიცით ბამბი ძაფის, ხოლოთ საქსულას მეტათ დავართებდით და მისასხამს — ცოტა შოფათ-შოფათ. ამას ვერტყვით, მაგრა რომ არ იქნება დართული, დავრეხილი.

მოგიყვებით ჩვენ მუშაკობას, ჩვენ გაფთხილებას, ყველაფერს. ვშრომობდით. მარა მაინც კარქა ვიყავით. მოვიყენებოდით და წავიდოდით ჯეირნებით წირვა-ლოცვაზე და შევერეოდით ქარავანს. ჩვენი ხელით ნამუშაარი გაგვიჩნდა, თუ რამე გვქონდა.

ტარებს რომ გავავსებთ დართულ-აძახულით, კატითავე ქვია; რამდენი კატითავე დაგვირდებო, ვეტყვიტ ერთმანეთს.

ზონრების ქსოვა

მთხრობლები: ფროსინე თედორეს ას. რეხვიაშვილი, 60 წ. (ხინოლენით). ნინო აღექსის ას. რეხვიაშვილი (სეხნონით), 69 წ. (სოფ. კიორა).

ფოჩების შექნა. სახიანი ფოჩი. ფოჩი იქსოვება აბრეშუმის, მატყლის, ბამბის და კოჯა ძაფის. ერთი ქალი აუგებს ძაფს მახათში ან ფსხვილ ნეფსში და ამით ვქნით ფოჩს.

ყაიზნახი (ლორის ძელის) ბადური ფოჩის შესაქნელი (მოსაქსოვი) — ღორის კანკის წვრილი ძვალია გახვრეტილი მახათით. მახათში, ყაიზნახში გამოხიფულია ძაფი მარყუჯათ და მარაგშია საქსოვათ; ეს რომ გამოიღვეა, მერე ისევე ავხიფავთ, ვქსოვთ ბადურ ფოჩს. ყაიზნახი კვარტკასიცი ვიციტ, წავამკვარებთ კვარი ჯოხუკას.

სურ. 81. ყაიზნახი

[ფოჩის ქსოვას] რომ წამოვიწყებთ, დასაწყისი ბოლოს ვეტყვიტ ამას. ჯერ თვალუკას გავაკეთებდით და მერე იმაზე ვქნიდით ფოჩს. ჯერ ცალ ნაპირ გამოვქნიდით, მერე მოვიბრუნებდით და ახლა იქიდგან ვქსოვდით, ვქნიდით; გამოვიყვანდით თვალუკეებს, მერე მივასკენიდით და ასე ბრუნებით შევქნიდით ფოჩს. რომ მოვთავებდით, მეორე ბოლოს მოთავებული ვერქვა.

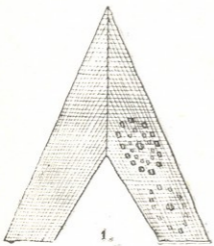
ბადური ფოჩი: ა. ბადური ფოჩი — უსახო, უბირი, ჯერეთ დაუსახავი. ბ. ბადური ფოჩი — დასახული. I — მთვარე (თეთრი); II — მარსკვლეები (წვანე); III — თვალი ჩასახული. 1 — დასაწყისი, 2 — ბოლო დასაწყისი, 3 — ბოლო მობრუნებული; 4 — ბოლო მოთავებული. თეთრი რომაა მოვლებული, ის იყო მთვარე; იმას რომ დაყურებს თვალუკეები შიგნი, ის მასკვლავია; შუა რომ უხის, ის თვალუკაა (იხ. „დასახული“, სახიანი ფოჩი).

ყაქის პარკები მოქონდათ გასაყიდი და იმას თვითან გავწეწდით, დავართებდით ძაფათ. **ორტოლათ** ამოვახვევდით, ავქანდით ტარზე, დავახვევდით ფირფიტებზე და მერე ვქსოვდით, რაც გავგებარდებოდა. ისე აბრეშუმი ძაფა-

თაც მოდიოდა დამუხვები, შულოსაც უძახოდით ამას. გამარყუებულნი დამუხვები, მარყუებათ ვასკენილი.

აბრეშუმი ძაფი თუ არ გამოიხარჩებოდა, ისე ფიცხელი გამოდიოდა და არ ვარგოდა. ნაცარ გავცრიდით და წამოვადუღებდით, ნაცარწმენდალს ვეტყვით ამას. გადავწურამდით, ამაში ჩაუდგამდით ძაფს და წამოვადუღებდით. ვამოიხარჩებოდა ძაან, თეთრიც გასდებოდა და რბილიც. პოდა, ამ ძაფით ვა

ლამაზათ მოექსოვდით ბადურ ფონს. ფონი თვალუკვებ მოვავლებდით თეთრი ქაჯა ძაფით (ქაჯა ძაფი მოქონდათ, ცო-ცოტა იყო, არაფერზე არ ეხვია, ისე იყო ალამბული ქაჯათ) ან წვანეთი, ერთია, რომელიც უნდა იყოს, ამას მაინც დავლებულს უძახოდით. შუა რომ ყვითელი დავლებულია, ოთხკუთხე ჭვარედინს ვეტყვით.

მთხრობლები: ფროსინე მიხელას ას. ლობჯანიძე (ჯავახიანი). 69 წ.; სოფია ნესტორას ას. გობჯიშვილი (გივიტიანი), 52 წ.; სალომე დავითის ას. გავაშელი (ხუციანი), 100 წ. (სოფ. ლები).

ლექვერთხები. 1. ცხრაძაფიანა — ოთხთვლიანა ლექვერთხი. ვიყიდდით ბამბი ძაფს, ქულუჩას, დართულს, ან თვითან დავართებდით. ასე დავქსელებდით: თერთმეტს უქმოდით თეთრს, ცხრა ძაფს — წითელს და ოთხი შავი იყო. ახლა ავჯაჭვებდით და მერე მიწაე ფეხ მოვირთხამდით, იმე გავიკაზმებდით, მუხლებზე ვადვიცვამდით და ისე ქილაზე ვქსოვდით; თავისი პატარა დგიმუკავით ქონდა, ძაფ დავახვევდით პატარა მასრუჯაზე; ხელში ლექურა გვექირა, ჯოხუნაა, გამოთლილი ლექურივით და ამით მივჯარამდით რომ ჩავკრამდით ქსელში. დგიმუკათი ავიყვან-დავიყვანდით, მასრუკათი ძაფუნას გავიყვან-გამოვიყვანდით და თან ჩავკრავდით ლექურას. ასე მოექსოვდით ფტყელ ლექვერთხს. ამი დაკერება ვიცოდით წინსაფარზე, ზორტებათ, ამითი შევისკენდით უკან. ჭრელი გამოდიოდა ეს ლექვერთხი და ცხრაძაფიანა-ოთხთვლიანა ერქვა.

სურ. 52. ბადური ფონი, ძელის ყანსახი

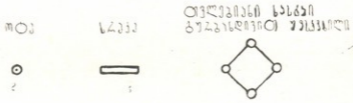
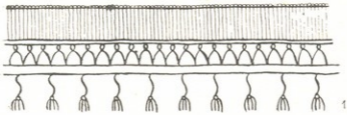
2. წარბულას ვქსოვდით პაიქების წასაკვნათ და ხვანჯრითვინ. შვიდი ძაფა წითელი იყო, სხვა დანარჩენი მისი ტოლა იყო. ამასაც ქილაზე ვქსოვდით ფეხ-მორთხმულათ. ამას შვიდძაფიანა-ცალთვალას ვეძახდით.

3. გლოლულა. ამისი დაქსელილი რვა ძაფი შავი [იყო], სხვა სულ — თეთ-

რი, წითელი არ ერია. ამას წორი ზოლუკები მიუყვებოდა. [გლოლულა] უფრონაწილი
რო უბირი ვიკოლით, პაიჭებზე ვიკონებლით.

მთბრ. ვაიანე ქისტესას ახ. ბიქაშვილი, 55 წ. (სოფ. გლოლა).

ლევერთხ ბალანები სარტყლებათ შემორტყამდეს. ზოლ-ზოლათ აქრე-
ლებულათ დავქსელებლით, რომ გამოვათაეებლით, მოკლე ფესვებს დაუტო-
ვებლით სალამაზოთ. ლევერთხი ქილაზე იქსოვებოდა ფეხმორთხმული, ხან-

სურ. 83. ხელნაქნარები

ჭართი (ლეკურა). ხელით სახეებს ამოვიყვანდით, სხვაფერი მისასხამით ამო-
სახავდით: თეთრ წითელში დაახმარდის კაცი, თუ არა, შავს წითელში დაახ-
მარდის. კიჭკიჭა ლევერთხი (თეთრი და შავი ნართის).

ნაბირებს ნაწიბურს ვეტყვით, შუაშია კიჭკიჭა.

ლევერთხის ქსოვა. წამოიცვამს ხელზე ორი კაცი და დაიქსელება ესე,
მერე აიჭაჭებება. აჭაქულში ჯობუჯას გაუყრით, რომ არ დაიშალოს, ეს რვი-

სურ. 84. ხის ლეკურა

ლას მაგიერაა. მერე დაედგინავთ პატარა ჯობუჯათი და ძაფით. გაუყრით მას-
რას (ჯობუჯაა, ვითამ მაქოა), ჩაბეჭავთ და ლეკურას ჩავკრავთ. ლეკურა ძა-
ფების ამოსაყვანათ და ჩასაყვანათაც იხმარება. ლევერთხი ზოგი უბირია, ზო-
გი — სახიანი.

გრეხილის ქსოვა. გრეხილები ქსოვა ნართი, კოჭი ძაფი და აბრეშუმის ვი-
ცოლით. ამას ორი ქალი ქსოვდა თითებით. გადავიქსელამდით თითებზე, მერე
ერთი რომ ქვე ქსოვდა, მეორე ჩაბეჭავდა და იქსოვებოდა ასე. ხუთ ძაფს დავ-
ქსელამდით გრეხილითვიან.

გრებილს მოვავლებდით საგულეს, პაიჭებს, წინდებს, ქუდებს. გვეყვანი
დით ამი ღირ-კილო დედალ-შამალს და შესაბნევით ვიცოდით ამი დაკერება.
ჩვენებურათ ღირ-კილოს თვიმა ქვია, ღირ-კილო მგონი ოსურია³. ვრებილი ჩა-
ყოლება ვიცოდით პერანგი ჩაჭებითვის კაა.

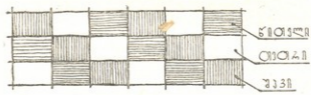
ჩამჩიყი. ჩამჩიყი ვრებილივით იქსოვება, თითებით, ოთხი თითით. იმი ნა-
პირს ნაწიბური ქვია. ბოლოში ფესვებ დავასხამთ, ავკიბავთ ნაწიბურ და ფეს-
ვებს და გამოგვეყავს ფორი-ჩიმჩიყი ორზურგიანი ჩიმჩიყი. ა. ზედა ზურგი;
ამით მოვავლებდით ჩიქილი ფოჩს, ისე ერთობით კი — ნაწიბურს; ბ. აკიბუ-
ლი — ქვედა და ზედა ზურგ შუა; გ. ქვედა ზურგი და დ. ჩიმჩიყი ფესვი. ჩიმ-
ჩიყი მოველება ჩიქილაზე და შეიკერება მოკუთხულათ.

სურ. 85. კიკიკა ლეკვართი

სულ ძველათ ბადური ფოჩი არ ცოდნიათ, მერე მოუღიათ. უმანდელი
ფოჩი ყოფილა სამწყებას ნამახურან, რა ვიცი, ასე გამიგონია; მერე დავიწყეთ
სამპირი ფოჩი.

სამპირი ფოჩს სამ რიგი ძაფისაგან ვქსოვდით. ეს ვიცოდით ჩიქილაზე შე-
მოსავლებათ. რომ წამოვიწყებდით ვიტყოდით: „ახლა წითელი შევქენი, ახ-
ლა — თეთრი, ახლა შავი შევქენიო“. თვითო რიგი ცალკე იქსოვებოდა, მერე
სამ ფუქარათ მიუყენებდით, ერთმანეთს ვადგამდით და გამოდიოდა სამპირი

სურ. 86. ძველი სამპირა ფოჩი

ფოჩი. მერე რომ მოვექსოეთ, შევეკერავეთ სამკუთხეთ, ძაფით ამოუხვევეთ და
მოვავლებთ ჩიქილას დასახულებს, კუთხედი თვალი ქვია. ნეფსით იქარგებო-
და, იქსოვებოდა ლურსმით.

მთბრ. ნინა ბიჭიას ახ. რეხვიაშვილი.

ფოჩიები მოქსოვა ღორი კანჭი ძვლით ვიცოდით. წვრილი ძვალი რომ არი,
ჰე იმას გავხერტავდით ყურწივით, გაუგებდით ძაფს და ვქსოვდით ფოჩებს:
ბადური ფოჩი (უბირი, ან სახიანი), სამპირი ფოჩი, სამწყება ფოჩი.

³ „ღირ-კილო“, ანუ ღირ-კილო ქართული სიტყვაა და ოსურთან სავსაშაო არაფერი
აქვს. — რედ.

ლეკვერთხები იქსოვებოდა მუხლებზე გადაცმულათ, ქილათი, ლეკურა (ხანჯარაც) და უბრალო ჩხირი დვიმუკა და მასრუკათი; ოცდაათი ძაფი იყო თორმეტი ძირს იყო და თორმეტი — მაღლა. ვქსოვდით: წარბულას, გლოლულას — ზოლიანს, ცალთვლიანას, სამთვლიანას, ოთხთვლიანას, ექვსთვლიანას. სამთვლიანა ერთი თვალი რომ იყო, იმას ერქვა.

მ ლ მ ბ რ ო ბ ა

მთხრობლები: ანა გიოს ას. ჩალაძე, 60 წ.; ეფროსინე მიქალას ას. ჩალაძე, 63 წ. (სოფ. ძეგლუვი).

ყვითლად ვღებავდით ვაშლი და თხმელი ქერქით. გავატყავებდით ხეს, გამოვასმობდით ცოტათი და მისი ნახარშით შევღებავდით.

წითლად ვღებავდით ენდროლათი, კახეთიდგან და იმერეთიდგან მოქონდათ. ჩხირუკები იყო. წამოვადუღებდით და დაყვითლულ ძაფს ან შალს იმაში ჩაუყვავდით და ცოტახან ვაცილიდით. მერე გავაშრობდით. ამ წითელს ჭიფრათ შეღებულ უძახოდით. ტანისამოსის და ნართის დამუხვა ვიცოდით. დამუხვა ესაა, შეღებას ვეტყვით. ზოგი უსახო ვიცოდით, უბირი, ზოგს ვაჭრელებდით. ზოლიანათ ჩაექსელებდით შავს, თეთრს და რუხეს. შალი ტანისამოსი ვიცოდით ქალმა და კაცმა. თითო შალი 20—40 წუთა იქსოვებოდა.

მთხრ. გაიანე ქისტეხას ას. ბიჟაშვილი, 55 წ. (სოფ. გლოლა).

თეთრი, შავი, რუხი შაღები ვიცოდით. როცა შავათ გვინდოდა შეღება, ჯერ თხმელის ქერქს წამოვადუღებდით, იმაში დაყვითლებდით, მერე მიწალებში შავათ შევღებებდით. მეწვრიმალე ურიებს მოქონდათ გასაყიდლათ მიწალები. მიწალებს გადმოვადუღებდით, იმაში დაყვითლულ შალს 20 წუთი ჩავღებდით. ამოვიღებდით, გავაშრობდით, მერე მდინარეში გავრეცხდით, დავკიშავდით და ისევ შევაგორებდით.

მთხრობლები: აღექი სტეფანეს ძე ბერუჩოვი, 75 წ.; გერასიმე სტეფანეს ძე ბერუჩოვი, 71 წ. (ქ. ონი).

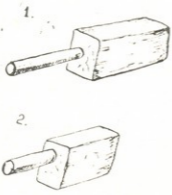
(მათი მამებიც პროფესიით მღებრები იყვნენ, ხალხი მღებრაშვილებს ეძახის).

ჩემი მამა მღებვარი იყო და იმით ვცხოვრობდით. სად იყო მამინ ამდენი რამეები! სოფლებში ქსოვდენ სამოსლებს და ჩვენთან შესაღებავთ მოქონდათ. გეტყვი, როგორ იყო მოწყობილი სამღებრო. რასაც წინით გადავწვდებოდით, იმ სიმაღლეზე იდგა ქურა: ეს იყო მიკეთებული კედელთან ერთი მხრით. შიგ ქურაში ჩატანებული იყო სამი ჭური, თვითო ოცფუთიანი იქნებოდა. მათ შუა, ქვევით, ორი ჭურის მუცლებქვეშ გამართული იყო ბუხრები ისე, რომ კვამლი ზეით კი არ ადიოდა, უკან ბრუნდებოდა. ანთებდენ ზამთარში, ხელის მოსარევათ ნელთბილი უნდოდა; ზაფხულში გათბობა არ უნდოდა.

ლლა მოქონდათ ურიებს სტამბოლიდან. ეს ლილა ეწყო თბის გულაში რომ ფხვნილი არ დამნეულიყო, ისე იყო, ნატეხ-ნატეხათ, გაუხვეველი ეყარა გულაში. შავი ფერის იყო. თითო ნატეხი ზოგი 4 კვ. ვერშოკი იქნებოდა ასე. ჰოდა, მოხელეებს ჭონდათ ამის ჩასაყენებლათ ფილივით ჭურჭელი თხის („ბოკუა“ რომ გადახერხო, მისთანა იყო), თადარი ერქვა და ძირს ნახვრეტი

ქონდა. ამაში ჩამზადებდა მოხელე ჯერ და აქიდან, ამ ნახვრეტის საშუალებით დაუქცევლათ ჩასხამდა ქურის ჭურში. თალარში [საღებავს] ასე შეზღვევდნენ: აიღებდნენ ცოტა წყალს (ორი ჭიქა), ლილაქს] სამ ან ორ გირვანქას] ჩაუშვებდა ამაში და შემდეგ ბტყელი ჭვა ქონდათ და იმით სრესავდნენ ამ თალარში, სანემ კარგათ არ შეზავებდა და მერე, როგორც გითხარი, ისე ჩაუშვებდნენ ჭურში. იქ წყალი დაყენებული ქონდათ ერთი კვირით მაინც; შიგ შეურევდით ოთხ გირვანქამდი კირს და გქელი, დიდი ჯონით კარგათ დაურევდით. ეს კირი და კალი ჭვა მძვეალივით იყო ჩაძირული (კალი ჭვავზე მერე გეტყვი); ჰოდა, წონა სად იყო, ისე, ვარაუდით მისცემდნენ ერთ მუქს და კირს და იმას მაგრა დაურევდნენ კიდე და მერე იმ ფილში შეზავებულს ლილას ჩასხამდნენ, მაგრა დაურევდნენ და მზათ იყო საღებავი. თუ ცივი იყო, ცოტათი, ჭვე არ ვთქვი, შეათბობდნენ. ჭურს დააკლებდნენ ორ მტკაველს, ანვარიში იყო, შეღების დროს დაიქცეოდა თუ თავამდე იქნებოდა სავსე.

სურ. 87. საყები ურო, თონხახი

კალი ჭვა ურავიდან მოქონდათ. თელის ხე რო დაფუტუროვდება, ამას შეუნთებენ ცეცხლს თავისი ზომავზე მოხელე, მცოდნე კაცები და ფისივით ჩამოდნება ძირს და ერთიმეორეს დაეკვრება; წათეთრო იყო, ნაცრისფერი, ხორკლებიანი რომ რამე იქნება, ა. მკედლები, რომ რკინანაწურს ამოავდებენ, მისთანა ჩონჩხებიანი იყო. ეს იყო და ეს, კალი ჭვაც ერქვა და ლილის ძირიც. კალი ჭვას მიცემდნენ ზომით, როგორც დედა ისე იყო ჩადებული. ეს კალი ჭვა ძალიან მცხუნვარე იყო, წვერით გასინჯავდნენ. ასეთი შემ-

ზადებული საღებავი აღარ მოგშორდება, საფლავეში ჩაყვა მათ.

შეღების წინ [ქსოვილს] გარეცხდნენ ცალკე ჭურში, გასწურამდენ მაგრა და ისე დაუწყებდნენ ღებვას. შიგ დაავიანდებოდა ორი საათი. ვისაც საპერანგედ უნდოდა, გასწურამდენ და გააშრობდნენ ლატანზე; თუ აბალუბად უნდოდათ, გაშრობის შემდეგ აწყოლ ცოცხით დალამავდნენ, მერე დაზგავზე ათონხახებდნენ. არა, ჯერ ხის უროთი ეყამდნენ შეღების წინ, დიდი ტყელი ჭვა ქონდათ და იმაზე — ჯერ ერთ თავს, მერე — მეორეს და ასე ამგვარათ ასეველებდნენ დიდ ჭვებში, რომელიც წინ ედგათ და ეყამდნენ მახე ხის უროთი. ეს იმიტომ, რომ უფრო დოუვლდა, უფრო შეირგებდა ლილას. მერე, რომ შეღებამდენ და გააშრობდნენ, ახლა სატკეცავი იყო, უნდა გაეტკეცათ თონხახით. გათონხახების მერე ისეთი პირი ქონდათ, „მაშინაში“ გამოუყინილა გავდა, აპა! დაზვა — თქვა, რო გითხარი, აი იმაში ვათონხახებდით, ვტკეცდით.

დიდ ჭვაში, ამოჭრილი ნაწილში, ჩასმული იყო ბზის ნაჭერი, ერთი არშინი სიგამე ექნებოდა და განი — ერთი ტკაველი (1/4 არშინი); შუა ეს ხე ამიზურგული იყო (ე. ი. ოდნავ ამოზნექილი), გულიანი, რომ კარგა გაეტკეცა. ეს ჭვა თავისი მოწყობილობით მიწაში იყო ჩაფლული, რომ სიმაგრე ქონოდა, ისე, რომ ზეით იყო ერთი ტკაველი ამოშვერილი. ამაზე დააფენდნენ ნაკეც-ნაკეც ჯერ ერთ თავს და მერე — მეორეს და ათონხახებდნენ თონხახით. ესეც ბზის

იყო, პირი მოლიბულები ქონდა, სქელი იყო და მოკლე ხელი ქონდა. ამას დონე
შენდენ და გიყვარდეს, ერთი ბაგა-ბუგი გაქონდათ.

რომ მოიტანდენ შესაღებავად, მამაჩემს ეტყოდენ: „აბა ერთი კარგა გა-
მიღანდალეო“. მართო **სამოსელს (ლაინს)** ვღებავდით. გატყეცილს დააგურგვა-
ლებდნენ და სახელს და გვარს ჩავწერდით.

ერთი საახალუხე, დაახლოებით 25 წყთა, თუ კარგა დაათონმახეზი, შე-
ღებინათ ღირდა 3 მანეთი, თუ არა და — 12 აბაზი. ერთ კაცს დღეში შეეძ-
ლო ათი საახალუხეს შეღება, გათონმახეზა კი — ხუთის. ღამე ატანდენ. სულ
ტყაცატყუცი გაქონდათ. ღამე კი არ გვაძინებდა იმათი ჩახმახი.

სულ ექვსი სამღებრო იყო ონში.

ლექსები

შეიქრობა

მატყლის ქსოვილება

მთბრ. სალომე ანდრიას ას. ჩხეტიანი, 80 წ. (სოფ. ნაკურალეშა).

მატყლის დამუშავება და ქსოვა. ასე კი არ ვიყავით ძველათ, შვილო, ყველაფერს ჩვენით ვიხერხებდით, თუ ჩასაცემელს თუ სხვა რაიმეს. გვყავდა ცხვრები. გავპარცავდით მაგრატლით. ნაპარც მატყლს ფოხალში ან კალათში შევინახავდით. როცა გვინდოდა, დარე მატყლი რომ იქნებოდა, გადავარჩევდით, კარგს თვისათ და დარტს თვისათ. მერე გავწეწავდით, ფეხს მოვირთხამდით და საჩეჩელზე ისე გავჩეჩდით. გაჩეჩილს ისევე ფოხალში ჩაეწეწებდით და შევინახავდით. გაჩეჩილი მატყლის დაწეწობა ფანტელებათ¹ ვიცით. მერე, რომ ამევიღებთ, დავსთავთ ჩერიაზე², კაის და გლახას თვისათ. გაპარცვის დროს კაისა და გლახას ვეპასწორებდით. დანეჩვისას ავწვევრელებდით³, კაი რომელიცაღა იყო და გძელი ბეწვი, ის ზეით, ცალკე მიდიოდა საჩეჩელზე: ამას ნაწვერელი ერქვა; ძირს რომ რჩებოდა საჩეჩელზე, მოკლე ბეწვი, იმას ნაგურალა⁴ ერქვა. ამას ცალკე დავსთავდით და იმას — ცალკე. ნასტს ამოვახვევდით ორწვერათ, ორმაგათ. თუ საწინდეთ გვინდოდა, იმას სამწვერათ ამოვახვევდით. ამოხვეული რომ იქნებოდა ბურთივით, იმას კვირკვიტებს ვეტყვოდით.

აგიღებდით კაი მარჯვე ტარს⁵, ჩამოვაცემევდით კვირისტავს და დაეატრილებდით და დავაძახავდით იმაზე, მერე ისევე კვირკვიტათ ამოვახვევდით. საქსულს მეტათ აეძახავდით, მისასხამს — ცოტა შოფათ⁶. მერე ამ აძახულ ნასტს დავქსელამდით და ავცანდამდით⁷. ცანდს მოთავისკენ⁸ ვუუყრიდით დგომ-სავარცხელში. დაქსელულს რომ გადავტყრიდით, ოთხ-ოთხ ძაფს თვის-თვისათ გა-

1 ფანტელები — ფთილა; გაჩეჩილი მატყლის ერთი ნაგლეჯი (ფთილა — რკაში).

2 ჩერია — თითისტარი; მუცლიანი ჭოხი ორივე თავით წაწვეტებული.

3 აწვევრელება — საჩეჩელზე მაღლა წამორთმევა გრძელბეწვიანი მატყლის.

4 ნაგურალა — მოკლებეწვიანი მატყლი. დატოვებენ საჩეჩელზე და ცალკე გამოყოფენ მისასხამათ.

5 ტარი — გრძელი თითისტარი, მისგან ცოტათი განსხვავებული.

6 შოფათ — მოშვებული, რისამე ოდნავ დაგრება.

7 ცანდი — იგივე ნაჭაჭვი საქსლე, აქაულები ნაქსელი.

8 მოთავე — აქაულების ის ნაწილი, რომელიც ვაეგება დგომში.

მოვარჩევდით, ამას სიტყვა⁹ ერქვა. ათი-ოთხ ძაფს ერთათ წავსკვნდით, ლანდი¹⁰ ერქვა. ლანდი ორათ ვაიყოფა თავსაპირი ჭოხით: ნახევარი ქვეშა, ნახევარი — ზეით.

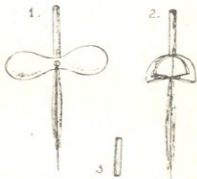
ჩამოვიპირებთ¹¹ საქსელს, ჩამოვიბამთ სარქიანებს და გავიწყებთ ქსოვას. მასლაზე ნასტს დავახვევთ ბარამბით¹² ან მარჯანიეთი¹³, გოფურით მერე მაქვაში და ვქსოვთ. როცა ქსოვა გათავდება, თავს წოულამბავთ, რომ არ წაიშალოს ნაქსოვი; შემოგვეცამთ, მოვთელამთ ჩელტზე. მერე მალალ რამეზე ჩამოვიკიდებთ ორჯათ და ჩოუდებთ ქვას, რომ მვარა დეიჭინოს. მერე გავალამაზებთ სოველი ხელით და თან ქვე ვაგორებთ. დაეწყთავთ, დევითვლით რამდენი წყთა არის. შეთელვისას შესქელება იცის და უმანდელზე მოკლება. ერთი წყთა შაური იყო მაშინ. ეს იყო ჩოხები, შალეულობა.

სახიანი შალები. ღვედებიანი შალი მოქსოვა ვიცოდით. ამას ვამევიყვანდით საქსულაი ძაფის და მისასხამის ნაჭრებით; ერთი რიგი ხაზი რომ ერთკენ მიყვებოდა, მეორე რიგი მეორეკენ იყო და ასეთი ღვედიანი გამოდიოდა (დაწვრილებით ვერ მომითხრო ღვედებიანი შალის შესახებ, მხოლოდ შალის ნაქსოვზე მიჩვენა დაახლოვებით ისეთი სახე, რომელიც, მისი თქმით, ქონდა ღვედებიან შალს და რომელიც აქაა ჩახატული. — ნ. რ.).

ქისონი შალი. დაქსელამდით შავ ან თეთრ ნასტს, მერე იმაზე მისასხამათ თეთრ ნასტს ან შავს მივაქსოვდით, ისე კი, რომ ერთი რომ თეთრი იყო, მეორე შავი უნდოდა. გამოდიოდა ქისონი შალი.

თუ ჭერ თეთრი და შავი მატყლის არევის მოვახდენდით და მერე იმას თუ შევსთავდით, სხვა ფერი გამევიდოდა. ამას შქირუ შალი ეთქმოდა, წელიფერი იყო. თეთრი და შავი მატყლი არევას აქისუნებას უძახოდით. უღალი შალი მოქსოვა ვიცოდით შინაური მატყლის, თავად ცხვრები იყენენ იმ ფერი, წაბლიფერივით.

კუბოკრული ვიცოდით კიდე. რომელი თეთრი ზოლი მიყვებოდა, რომელი — შავი, რომელი — წითელი და წვანე. ამისთანე ნაქსოვი თუ გვინდოდა, საქსულას ფერადი ნასთით დაქსელებდით დათვლილათ ყველას და მისასხამსაც სხვადასხვანაირს ვიხმარდით. მაშინ ასეთი კუბოკრული გამევიდოდა, გინდა პრელი: დაკუმბული იყო ღვედებით სიგამე-სიგანით. (მიმითითა იქვე მდგომ ქალის კაბაზე, რომელიც სხვადასხვაფერის ზოლებით იყო დაკუმბული. — ნ. რ.).

სურ. 88. ბარამბია, კინთა, მარჯანიე

9 სიტყვა — ოთხი ძაფი საქსელსი ერთად.
 10 ლანდი — [საქსელსი] 40 ძაფი ერთად.
 11 ჩამოვიპირებდით — ჩამოვიბამდით, გავიწყობდით საქსოვს.
 12 ბარამბია — ძაფის დასახვევი იარაღი მასრაზე.
 13 მარჯანიე — ძაფის დასახვევი იარაღი მასრაზე სხვაგვარი სახის.

თეთრი ფერის ვიცილით ჩოხები, ხამი, საწყლე, პირახოცები. ქვიშეფერე შალეები — რუხი მატყლის; უღალი შალეები — შინაური მატყლით გაკეთებული შქირაუ წყლიფერი შალეები, თეთრი და შავი მატყლით აქისუნებული; შავი [ფერის] — შალეები, კანაფის ძაძა (შავები), ბამბის სასუდრი; წითელი [ფერის] — ბამბის ხამი, წითელი შეღებული შილა, აბრეშუმის მოვი.

ლურჯი [ფერის] — ბამბი ხამი, ლურჯი შეღებული ლაინი, კაბა — ახალუხათ.

მთხრ. თათია როსტომის ას. ჩირგვლიანი, 80 წ. (სოფ. ლუ).

შალეების ქსოვა. შინაური მატყლი გეკონდა. გარეთიდგანაც მოდიოდა. რაპიდვან, ერთი გირვანქა 40 კაბ. ღირდა. გავრცხლით, დავწმენდით, გავაშრობდით კაა; დავჩეჩდით საჩეჩლით. საჩეჩელზე ავაწვევრალდებდით მოგრძობეწეს. საჩეჩლი კბილზე რჩებოდა ნაგურალა. ორივეს თვის-თვისათ დავფთობდით და ჩავილაგებდით კალათში ან წიფხაში¹⁴. შავი და თეთრი მატყლის შერევა ვიცილით, ამას აქისუნებას ვეტყოდით. დავსთავდით და ვქსოვდით შალეებს. მოქსოვილს შევთელადით ჩეღტზე: დევიბიჯანდით ჯონს, საბიკგებელას, აქეთ-იქით და შევადგებოდით ფეხით. ამისას ქალებიც იკერამდენ ჩოხებს და კაცებიც. ისე ლაინის კაბები ვიცილით, დამტკიცული (დაუთოებულნი. — ნ. რ.). ვინ ლაინს შემოაპირავდა¹⁵ ლოგინი ქვეშაგებს, ვინ სხვა რამეო ხმარობდა. ლაინი შალივით იქსოვებოდა.

სურ. 89. ლეღებიანი შალე

მთხრ. მატრონა ახვლედიანი კოპალიანისა, 68 წ. (სოფ. საკოპალიანო).

მატყლის დამუშავება. ცხვარს რომ გავპარცემდით, მატყლს კაა გავრცხამდით, გავაშრობდით, გავწეწავდით. ხელით უნდა ჯერ დაპუტყენა და გამოცეინდება ბუწალი, დასვრილი თუ რამეა მატყლში. თუ მატყლი ვიციდეთ, გარეულს ვეტყვით, ჩვენი ცხვრი მატყლს შინაურს უძახით. დავჩეჩავთ ახლა პატარა ფთილგბათ. დევიკაებზე ფთილას ორ თითში და ვსთავთ ჩერიაზე კვირისტავით. გაჩეჩვისას გძელი ბეწვი ზეით მოყვება საჩეჩლი კბილს; ნაწვერალი ეთქმის; რომ რჩება ბურღივით, იმას ცალკე გადავდებთ; გულს ან ნაგულარს ვეტყვით. გძელბეწვიანის კარგი გამოდის დასაქსოვი, მოკლესი კი — მისასხაში. ნართი უნდა იყოს უბლოკნო, კვირტები არ უნდა ქონდეს, სწორი დართული უნდა იყოს ხასივით. ხასი ქვია, უბლოკნო სწორი ძაფი რომ იქნება. მერე მოდის ამისი კაი შალი. წმინდა ბეწვის კარგ ფთილას სორხალი ქვია.

თუ შალი ცალფასი გვინდა, ნართი მომსხო და კარგი დაგრებელი უნდა იყოს. ამისი მოქსოვა ყველას არ შეეძლო, ორმაგი ძაფის მეტი საადვილო იყო.

¹⁴ წიფა — ცაცხვის ქერქისაგან გაკეთებული ჭურჭელი (ბოყვი — რაქაში).

¹⁵ შემოაპირავდა — საპირით დაუღებდა, შემოაკერებდა.

ამოწვევრავდით¹⁶, ორფას შეეგრებდით ტარზე და მისი ნაქსოვი გამძლე გამოდიოდა. ეს კია, რომ სილამაზით და შნითი ცალფასი ჯობდა შალი.

ძველი ჯიშის ცხვარი ვიცოდით, ტანთ პატარა იყო, დუმაც პატარა ქონდა, რქები კი დიდი. მისი მატყლი არღვანოვით იყო, სულ რბილი-რბილი, ნაზი; ახლანდელი ცხვრი მატყლი ძალიან ხმელია და ცუდი შალი გამოდის.

კალღას მოორფება არ უნდა, ორათ შერთვა-შეგრება. დასატყვით ხი „მამინაში“ ჩადებენ, რომ ლამაზი გამოვიდეს; გამტყიცვას ეტყვიან. ფიცრებს წააწყობენ და ქვებით დასაბნავენ¹⁷. შეთელვის დროზე ათი წყთა ორ წყთას შეითელებდა.

თითო კაი უბაღას თითო ქსანი მატყლი უნდოდა. ერთი ქსანი არი შეიდი კვერცხი წონა. ჭერ ავწყავდით და ისე დავადგებოდით სამუშაოს. თითო-უღ ძაფს, სავარცხელში რომ იყო გაგებული, ლანდი ერქვა. ლანდს სავარცხელში მოვავლებდით, რამდენი განი სავარცხელს ქონდა, იმდენი შალს ექნებოდა. ქსოვა კაი ყველას არ შეეძლო, ისე ერთგვარათ მიჩანჩლაგ-მიჩანჩლაგდა.

ბამბის ქსოვილება

მთხრ. ხლომე ანდრიას ას. ჩხეთიანი, 80 წ. (სოფ. ნაკურალეში).

ვიცოდით ხამების მოქსოვა. ხამი რომელი გამევიდოდა კაბა, რომელი საცვლებათ, რომელი — ახალუხი. ვისაც შეძლება ქონდა, გაგზავნიდა ქუთაისში და შეაღებებდა ლაინათ. ლურჯ შეღებილს ლაინს ვეტყოდით, წითლად შეღებილს კი შილას. აბრეშუმოვით ბუღვინავდა, რომ შევლებებდით მერე.

ბამბას ვყიდულობდით და ვპენტამდით ბამბი საპენტელით. მერე მატყლივით შევსთავდით და ვქსოვდით ისე, როგორც ჩხოებს.

მთხრ. თათია როსტომის ას. ჩირველიანი, 80 წ. (სოფ. ღუ).

ბამბას ვყიდულობდით. მერე ლარით დავპენტდით, შევთილამდით, შევსთამდით, დავბუზავდით¹⁸ პური ფქვილის წყალში, რომ სიმაგრე ქონოდა. დავახვევდით სამუხველზე. აქიდან მურგეგებათ, რგვალათ ამოვახვევდით, რავარც გვეჩია, ორფად ან სამფად და ავძახებდით ტარი და კვირისტავით.

დავქსელებდით კალოზე, ჯოხებს დავასობდით და ისე; მერე ავცანდებდით, გოუყრიდით დგიმ-სავარცხელში, გავიმართებდით ქსელს; ჭერ საკინძღებს ჩამოვიბამდით, საფხურათი ავწევ-დავწევდით და გოუყრიდით მაქოს და ვქსოვდით. შიშტიკი და შიგავარდი¹⁹ მათხოვეო, მოსაჭეჭგი მათხოვეო, ვხუმრობდით; ამას ძველათ თურმე იტყოდენ.

მოქსოვილს დავწყთავდით. მოხვეტილი წყთა ვიცოდით და ისე წყთაც. მოხვეტილი წყთა მეტია ორი გოჯით ნიდაყვიდგან რომ გადმოზომავენ თითების ბოლომდით, მერე ხელმოყციკლათ გადმოზომავენ და ამას ვეტყვით მოხვეტილ წყთას.

16 ამოწვევრავდით — ამოვახვევდით ორფათ.
 17 დასაბნა — დატვირთვა; ნაქსოვის გამტყიცვა სიმძიმის საშუალებით.
 18 დაბუზავა — პურის სახამებელში გაკლება რისამე — ძაფის, ნაქსოვის და სხვათა.
 19 შიგავარდი — მაქო, ძაფ გასაღებები ქსელში.

ლიანი ჯერ უნდა სატუკელით დაგვეტუჯა, ისე არ გამოგვადგებოდა. ჯერ დავასველებდით და მერე დავტუკავდით, ავახვევდით და ლიანი მზახავდით. შესალებათ ქუთაისში ვგზავნიდით.

აბრეშუმის ძსოვილაბი

მთხრ. მატრონა გარსევანის ას. ყიფიანი ახვლედიანისა, 85 წ. (სოფ. ტვიში).

აბრეშუმის ღარაიას ვიქსოვდით. აბრეშუმს ვიწვევდით თავათ და იმისი პარკის ძაფათ ამოღება ვიცოდით. წითელი ან ყვითელი შეკბილული აბრეშუმში მოქონდათ საახალუხეთ, ამას ყუთინი ერქვა, წითელ, სადა აბრეშუმს კი ყანაოზი, შოვი დაკუბული იყო გოჯიანი ღვედებით სიგაჲ-სიგანით. ესეც მოქონდათ ჩვენში.

ზონარების ძსოვა

მთხრ. მატრონა გარსევანის ას. ყიფიანი ახვლედიანისა, 85 წ. (სოფ. ტვიში).

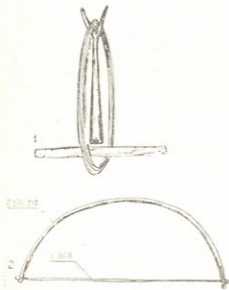
ხელით და ფირფიტებით ქსოვა. ყველაფერი არ მახსოვს ახლა, ვერ მოვახერხებ, შვილო, ყველას! ფირფიტებით ზონარების და გრეხილებას ქსოვა ვიცოდით. მახსოვს სამნაირი ზონარი, რომელიც ხელით იქსოვებოდა.

გვამაზიას ვეტყვოდით, მოვექსოვდით ფირფიტებით, ექვსი ფირფიტა გვეპირა ხელში. თხელი იყო, სუფთათ ნაქსოვი, ნახევარი გოჯი განი ექნებოდა;

ყაზაზური იყო, ესეც ფტყელი ზონარი იყო — ერთი გოჯი განის.

ასლის შემოსავლების მოქსოვაც ექვსი ფირფიტით ვიცოდით. ამას სირში ძაფით ვქსოვდით თავიან ფოჩვიანათ. ფოჩვი და ზონარი ერთად იქსოვებოდა, ერთი ქალი ქსოვდა. მოვალეობდით ასლს და ცხენს გადააფარებდენ სამშვენათ.

კაბი იყო რგვალი გრეხილი. ამას ხელი თითებით ვქსოვდით ორი ქალი. ერთი რომ თითებს უყრიადა, მეორე ჩაბეჭდავდა ამას. ქსოვის დროს თვალს შეუცვლიდით და მოქსოვის მერე ორი გამოდიოდა, ამას კაბი ერქვა.

სურ. 90. სამეხველი, საპენტლო

ხვანჯარი. გვეონდა ხტა²⁰. ამ ხტაზე დავქსელამდით ბამბის, შალის, ან აბრეშუმის ძაფს და იმაზე ვქსოვდით ხვანჯარს ფირფიტებით. ერთს რომ გავავ-

²⁰ ხტა — ყდა, ოთხუთხი ქსელი, მიყუდებული ან დამაგრებული რამეზე.

ვლებდით, მეორეს ჩავტოვებდით, კიდე ასე, კიდე ასე და მოქსოვდით სარტყელს. ხელით ვქსოვდით მეორე ბუნას, ერთი რომ ბეჭავდა, მეორე თითებით ქსოვდა.

ვიცოდით მოქსოვა სარტყელებისაც ზტით და ისედაც — შეეკერილი. თუ ისე შეეკერამდით, იმას დავაქარავდით, დავსახებდით. სახელები აღარ მაგონდება იმისი. ვიქსოვდით უსახო ან ჭრელ წინსაფრებს საქსლეით.

კანაფის ქსოვა

მთხრ. იესე დავითის ძე მუშუღიანი, 100 წ. (სოფ. ოყურეში).

კანაფის მოყვანა ვიცით ჩვენში. ყველა მცხოვრები ითვისავს კანაფს. რომ ავკრით, ავღვებთ და თუთხმეტი დღე მზეში დავაწყობთ, დაჩლოხს ვეტყვით. კაა რომ დავაჩთობდით მზეზე, დავასველებდით ცოტა, დავაქმნდით მერე. ხელით გავაქმნდით კანაფს. მერე ავიღებდით და ძროხის გვერდის ძვლით კაა მაგრა დავფხეკდით, დავწმენდდით. ამ ძვალს საფხეკელას ვეტყვოდით. დაუსვებდით და ვალამაზებდით, რომ კაი სასთავი ყოფილიყო. მერე დავსთავდით, კაა დავგრებდით. ნასთს ჩვენ კედს უძახოდით. კედი ზოგი ჩვენთვის გვინდოდა, ზოგი — ბატონისთვის, ზოგი ხონში გავგვეონდა და იქა ვყიდდით.

კანაფისაგან ვქსოვდით პირსახოცებს, საწყლებებს და ტომრებს. ტომარას ძანძასაც ვეძახოდით და მობაგულათ ვქსოვდით, ცოტა მომხნოთ.

თოკვები დავრება ვიცოდით კანაფის. მოქსოვის მერე გამოვხარშებდით და მერე ცივ წყალში გავრეცხავდით. ქსოვა ისეთივე უნდოდა, როგორც მატყლის ნასთს, ესაა რომ კანაფისაგან ვიწრო განის იქსოვებოდა უფრო.

მთხრ. თათია როსტომის ას. ჩირგვლიანი, 80 წ. (სოფ. ლუ).

კანაფისაგან ჩემ მახსოვრობაში ვიცოდით პირსახოცის, საწყლეს და საკაბოს მოქსოვა, რომელს შავათ შეღებავდენ და მიცვალებული სუღარათ ხმარობდენ. დავგერგვილი იყო, წყენის ნაწნავი გეგონებოდა კაცს. კისერი ჩაცვეთილი ჭონდათ იმისი ხეხვით; რომ გადაგეწია, ვერ გადადრეკდი, ისე იყო გაშეშებული. ამისი კაბა და კაბის ზედაწელი თავისათ იცოდენ. მახსოვს, ზეხა მოლოზონს რომ ეცევა, შენაღებავი იყო წერისფერათ (ნიგეზი კანით იყო დაწერული, ეს იყო მისი საღებელი — შავი).

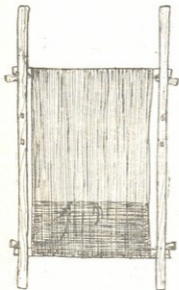
კანაფს დავაჩთობდით. უკანასკნელი თუთხმეტი დღე მზეზე უნდა ყოფილიყო. მერე დავაქმნდით და საფხეკელით კაა დავწმენდავდით. შევსთავდით, დავგრებდით და დავქსელებდით. ამასაც საქსლეით ვქსოვდით. ზოგი ცალმაგი იქსოვებოდა, ზოგი — ორმაგი. ორმაგი ორი სავარცხლით იქსოვებოდა. პირსახოცი და საწყლე ორმაგის ვიცოდით.

ნაქსოვს ნაცარში გამოვხარშავდით და ცოტა სირბილე მოემატებოდა. მერე ავღვებოდით და სატკეცელით მაგრა გავტკეცავდით. სატკეცელა ღომის ამოსაღები ნიჩაბივით იყო, ჩოგანი რომაა, ჰე მისთანე, ძირს ლამაზი პირი ექნებოდა ხეს, ამას დაუღებდით და იმაზე სატკეცელათი ვტკეცდით. პირი დაუთოვებულოვით დაღურჩებოდა. ბაწრათაც ზომ ვიცოდით და ვიცოდით. ერთს კაკვი ეჭირა და მეორე მის ზომამზე აძლეედა კანაფი ნაქმნს და იგრიხებოდა ასე.

მთბრ. ნინა შარდენის ას. სვანიძე, 50 წ. (სოფ. ღვირიში).

სელი ნაქსოვი კანათის ნაქსოვივით კეთდებოდა, განსხვავება არ იყო. სელის კაი პირსახოცები და საწყლეები იცოდნენ. სელის ნაქსოვს ამოვანადვით ნაპირებს და დავხორკლავდით, რაა ლამაზი და მარჯვე გამოსულიყო სახმარათ. სელის საპერანგეებს და საკაბეებსაც ვქსოვდით. საპერანგეს წითლად შევლებავდით და საკაბეს კი ლურჯათ. კანათის ნაქსოვს შავათ შევლებავდით და ძაძებათ შეიკერებდა, მგლოვიარეთ ვინც იყო; ისე მიცვალდებულს დასასულ-რაათაც ვიცოდით. ხელმოცულ²¹ კაცს ყველაფერი მეტი ქონდა, სელი ნაქსოვიც და სხვაც. სელის მოქსოვილს ზუბუნოთაც ხმარობდენ. ზუბუნო ძველად საბანს ერქვა. „მოიტანე, ეგ ზუბუნო, დამაბურეთ“, — ვეტყოდით ერთიმეორებს.

წითელ აბრეშუმის საპერანგეს

სურ. 91. ქილოფის საქსოვი დახვა

მოვს ვეტყოდით. ბამბის ლაინებს დავქსოვდით თეთრს. სარეცხი რაკი ძნელი საშოვნელი იყო, ლურჯათ შევლებავდით. იმ ლურჯს, როცა გვინდოდა, ჭრელს მიეცემით. ისე მარჯვეთ დავეცავდით, რომ გავიკვირდებოდა. გამოვახვევდით ლამაზ ნაჭერში და ჩაუყოფდით საღებავში რიგ-რიგათ: სანემ ლურჯი იყო, სანემ თეთრი, მერე რომ გავხსნიდით, ჭრელობა ქონდა. ლურჯის კაბები შეეკრვა ვიცოდით, თეთრი ლაინის კი საცვლები. თეთრ ნაქსოვს ხამი ერქვა, შედებილს—ლაინი, თეთრ და ლურჯათ შედებილს — ჭრელი.

ქილოფის ქსოვა

მთბრ. ნინა შარდენის ას. სვანიძე, 50 წ. (სოფ. ღვირიში).

ერთნაირი ბალახია, ფოთლები ნიორი ფურცელს მიუგავს, საწყვერტელსაც ვეტყვით და ლაქაშსაც. ჭაობიან ადგილებში იცის. ტანი პურის ღერივითაა ასული (აშვერილი). მოვჭრით, დავაჩოხობთ მზეში, გავჯანავთ. მერე ჩამოვაბამთ ქილოფი საქსოვს, იმაზე ბაწარს დავქსელამთ წვრილი კანათისას და მივაქსოვთ ქილოფს. გძელი, ოთხკუთხი ქილოფი ქსოვა ვიცით. პურეულის გასაშრობელათ ან ქვეშაგებელათ ვხმარობთ ამ ქილოფს. ბევრი გასაყიდათაც აკეთებდა.

²¹ ხელმოცული — მომპირნე, თავშენახული კაცი.

ქვემო სპანთი

უპირობა

ლიჯვი - ქოვა

კანაფის და მატყლის ქსოვილები¹. [სუანეთში] საქსოვ მასალად იხმარება მატყ ი ქან (მატყელი და კანაფის ძაფი).

ახლო წარსულში საცვლები, უმთავრესად, კანაფის ძაფისაგან იქსოვებოდა, რომელსაც ეძახდნენ **სვირ-ს**. ქან-ს (კანაფს) ორი სახე აქვს: **დედლა** და **კერკლა**. დედლა ყვავილიანია, იზრდება უფრო მაღალი და თესლს არ გამოყოფს; კერკლა კი უფრო დაბალია და ხშირტოტებიანი, თესლსაც ის გამოყოფს. საქსოვად იხმარება **დედლა-ს ძაფი**, რადგან უფრო რბილია, **კერკლა** კი იხმარება უფრო მეტად **ბაწრებისათვის**, რადგან უფრო მაგარი ძაფი იცის.

კანაფის დათესვა დიდზე არ იციან; მხოლოდ, დაახლოვებით, 8—10 კვ. საყენი თუ ექნება კანაფს დათმობილი. კანაფი ითესება სიმინდის თესვის დროს. აიღება დედლა შუა მარიაშობისთვის, კერკლა კი შემოდგომაზე, ენკენისთვის ბოლომდე.

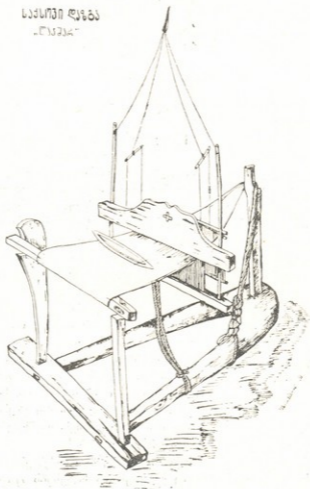
აღებისთანავე დედლა დაიფინება გარეთ, წვიმაშიაც ეგრე უნდა იყოს. ამას ეძახიან **ქანა ლიფხუე-ს** (კანაფის გაფენას). ამ მდგომარეობაში ის გარეთ რჩება ორი კვირის განმავლობაში, რომ უკეთესი **ლეხნორ-ი** (გასაძენძი) იქნეს. გაფენილი კანაფი თანდათან შავდება და შემდეგ ის შეიკვრება **ლუნჩორ-ებად** (კონებად). კერკლა აიღება შემოდგომაზე, მაგრამ კი არ დაიფინება, არამედ ცერად მიაყუდებენ ღობეს, რომ თესლი არ დაიზნეს. დააყოვნებენ ამგვარად ერთ კვირას და როგორც კი გახმება, გამოჰკრეფენ **ლან-ს** (თესლს), რის შემდეგაც უკვე ისე დააფენენ, როგორც დედლა-ს და შემდეგ შეჰკრავენ კონებად-**თესლი** (კაკალი) იხმარება **ზეთად** და ეძახიან **გიმბაშ-ს**.

კონებად შეკრული კანაფი საჭიროებისამებრ დაიძენძება, რასაც ეძახიან **ქანა ლიტმურ-ს**. თითო ღერს შუაზე გატეხენ და ნატეხებს ცალ-ცალკე გამოაცლიან კანს. დაძენძილ კანაფს, რამდენსაც დაიტევს ერთი ხელი, ეძახიან **ნაყვილ-ს**. ათი ნაყვილი-ი იქნება **თხუმ** (თავი). შემდეგ თითო ნაყვილ-ს საქონლის ბეჭით გაასუფთავენ; ამას დეყვიან **ლისნე-ს**. გასუფთავებულ ნაყვილ-ს **ღვხანა ნაყვილ-ს** ეძახიან. როდესაც **ლილთე-ს** (რთვის) დააპირებენ, ნაყვილ-ს მოამორებენ პატარ-პატარა ნაწილებს, რომლებსაც ეძახიან **ნაპირ-ს**. თუ რთავენ დედლა-ს ძაფს წმინდას, ხმარობენ **ჩურ-ს** (პატარა თითისტარს), რომელსაც

¹ შემკრებს მთხრობელი დასახელებული არა ჰყავს.

ქვემოთ გაკეთებული აქვს ქვის მრგვალი ჩირშტა; ხოლო თუ არაღვენი მსხვილ
 ძაფს, მაგ., ხაკ-ისათვის, რომელიც მარცვლის გასარეცხად იხმარება, მაშინ აუ-
 თავენ ლეშვერ-ით (მაღალი თითისტარით). ჩრ-ზე რომ გაავსებენ ძაფს, იმას
 დაახვევენ ლათღვრ-ზე; ხშირად ლათღვრ-ად იხმარება სკამის ფეხები და ასე
 დახვეულ ძაფს ეძახიან თვად-ს. რამდენიმე თვადუარ-ს მოხარშავენ ნაცარში.
 თუ უნდათ სუფთა ძაფი, მაშინ თითქმის მთელი დღე ხარშავენ და, თუ მსხვი-
 ლი — ხაკ-ისათვის, მაშინ ორ-სამ საათს ხარშავენ. იმ ნაცარტუტას, რომელ-
 შიაც ხარშავენ ძაფს, ეტყვიან ერამ-ს. მოხარშვის შემდეგ გაირეცხება, გაიფი-

საანთი ღვებ
 „ლაქარ“

სურ. 92. ლაქარ

ნება მზეში და შეინახება. ქანა ქიბ (ქანაფის ძაფი) ძალიან ხშირად იხმარება
 სვანის ოჯახში.

[სვანეთში] მეორე საქსოვი ძაფი მატყლისაა. ცხვარს დილას დაბანენ და
 საღამოს კი გაკრეკავენ. მატყლს ჯერ ხელით აწეწავენ (გასწეწავენ) და შემ-
 დეგ კი ლათღვრ-ზე (საჩეჩელზე) დაჩეჩავენ. ლითთი (დაჩეჩვა) ხდება ასე:

[მჩენავი] აიღებს ერთ მუჭა მატყლს და ორივე ხელით საჩენელის კბილებზე ჩამოასობს, ორივე ხელით აქეთ-იქით სწევს, ასწორებს, მერე ორივეს შეაერთებს, კიდევ დასდებს კბილებზე, გადააბრუნებს, გადმოაბრუნებს და ბოლოს მიიღებს კალ-ს. როდესაც მატყლი გაიჩენება და კალ-ებად შეგროვდება, იწყებენ ლითენ-ს (რთვას). რთავენ **ჩერი-ჩერშტა**-თი. ჩერი-ს თავზე, წვერში შეჭრილი აქვს დანით, ძაფის გადასახვევად; იმას ეტყვიან **ჭილ**. ერთი თითისტარი რომ შეივსება ცალფა ძაფით, ამას ეტყვიან **ჩერი ხენსგა**; ნახვეარი თითისტარი ორი შევსებული ცალფა ძაფით **ემხუ ჩერი** (ერთი თითისტარი) იქნება. ეს ძაფი ერთად შეერთებული წარმოადგენს **კუკვას** (მრგვალია). მერე ეს ძაფი დაიძახება **ლემგვერ-ზე**, რომელიც თითისტარზე უფრო მსხვილი და ვრძელია; მას თავში უკეთებენ ხის ჩერშტა-ს. **ლემგვერ-საც** თავში შეჭრილი აქვს ძაფის დასამაგრებელი **ჭილი**. **ღინჩრე** (დაძახვა) უფრო ხშირად ორ კუკვას-იდან (სიმალილიდან) ხდება. პირველად **ჭილ-ში** (თავში) დაახვევენ ძაფს **ლემგვერ-ზე**, რომელიც მიღებული აქვთ მუხლთან, სველ ხელისგულს ჩამოკრავენ, დაატრიალებენ და თანდათანობით უშვებენ დაბლა **ღეფან-ი**დან. დიდ ჩერი-ს ხის ჩერშტა ზემოთ აქვს მოქცეული. როდესაც ძაფი კარგად დაიგრიხება, მერე **ლემგვერ-ს** ამოსწევენ ზემოთ, მოჰკიდებენ ტარში ხელს და ახვევენ ჩერშტა-ს ძირში მჭიდროდ. ამგვარად დაძახულ ძაფს ხმარობენ საქსოვად.

მატყლის ძაფს ეძახიან **აშვი ქიბ**.

კულ-ის (შალის), მოქსოვა ძველად და ახლაც უფრო ხშირად უსახოდ იცოდნენ, **უსახ-ს** ეტყვიან; მაგრამ აქა-იქ დარჩენილი არის ორი სახე — **ღვე-ლიან** და **კიბოიან**.

საქსოვს, რომელსაც ლეჩხუმში ეძახიან **დგიმ-სავარცხელს**, აქ ეტყვიან **ლაჯშიარ**. **ლაჯშიარ-ის** ქვედა ორ ნაწილს **ლაფჯიარ-ს** ეტყვიან. **ლაფჯიარ-ში** ჩასობილია **წამარ**, ორი წინ და ორი უკან (უფრო ძველად იცოდნენ ერთი წინ). იმ ნაწილს, რაზედაც იყვება ნაქსოვი, **ლაჯშია უღვა-ს** (საქსოვის უღელს) ეძახიან. ნაწილს, რომელშიც ჩადგმულია **ლაცხნირ** (სავარცხელი), ეძახიან **დაფარ-ს**. დაფარ ჩამოკიდებულია **საგენწალარ-ებით** (ბაწრებით). დაფარ-ის უკან მოთავსებულია ორი **ლეღჯმარ**, რომლებიც შედგება სავარცხლისებურად გაკეთებული მსხვილი კანაფის ძაფებისაგან. ორივე ლეღჯმარ ჩამოკიდებულია ზემოდან **ლაყვეწილ-ით** (ბაწრით). ლეღჯმარ-ებს ქვემოდან მოზმული აქვთ ორი ბაწარი — ერთი — ერთს, მეორე — მეორეს და უერთდება ლაფჯვარ-ს. ამ ბაწრებს ეძახიან **საფეხურალ-ს**, რომლების საშუალებითაც ქსოვენ. ძაფი დახვეულია **მასგლ-ზე ბარანბა-თ**, რომელიც ფირფიტისებურია. ძაფით სავსე მასგლ-ი ჩაიდგმება **მარგვ-ში**. იმ ძაფს, რომელიც მარგვ-ში არის, ეძახიან **ლაჯიშ-ს**. ქსოვის დაწყებამდე საქსოვ ძაფს დაახვევენ სამ ან ოთხ სოლზე, ეძახიან **ლითდვის-ს** და მერე **ლისდვი** (დაწნავენ); დაუწველ ნაწილს გაუყრის ლეღჯმარ-ში მხოლოდ ორ-ორად, **ლაცხნირ-ში კი** — თითო-თითო ძაფს. ძაფების გაყრას სავარცხელში ეძახიან **ლიშდე-ს**. ამ ძაფებს ეძახიან **ლათხა-ს** და მასგლ-ზე რომ არის დახვეული — **ლაჯიშ-ს**.

როდესაც ქსოვდნენ ღვედიან შალს, **ლაჯიშ-ი** ძაფი თეთრი უნდა ყოფილიყო, **ლათხა კი** შავი ან **ქურუხ** (რუხი). კობოიან-ი რომ იქსოვებოდა, **ლათხა** ძაფი სხვადასხვაფერისა [იყო]: ერთი მასგლ რომ თეთრი იქნებოდა, მეორე მასგლ სხვაფერის უნდა ყოფილიყო.

კული — მოქსოვილი [ხამი შალია]. [იგი] უნდა **ლიკვლინე** (მოითელოს).

ახალ მოქსოვილს დაეცავენ; ნაკეცებზე **ლილგზბავი** (დალამბავენ) და **დეფიქტული** ბულ ნაჭერს ჩადებენ თბილი წყლით საესე ქვაბში ან ტაშტში. კარგად დასველებული დასველებული, ჩადებენ **ჩევ-ში** (ძარში) და ფეხებით თელავენ. სულ უნდა დაასველონ სამჭერ-ოთხჭერ და ხელახლა თელონ. შალის თელვა მთელ დღეს გასტანს ხოლმე. მოთელილი ნაჭერი ჩამოიკიდება მაღლიდან ორფად, ქვემოთ შეუკეცავენ და შეეცილებში გაუყრიან მომსხო ჯოხებს, რომ ნაჭერი გასწორდეს და კარგად გაშრეს. ამ ჯოხებს **საწონ-ს** ეტყვიან.

კული იზომება **კითხ-ით** (წყით)² და იხმარება **საჩოხედ** (**ოხარ** — ჩოხა, **ლევსარ** — საჩოხე), **საშარვლედ**, **საპაიჭედ**. კანაფის ძაფისაგან მოქსოვილ **სგვირ-ს** [ხამი ტილოს] ნაჭერს ჯერ გარეცხავენ თბილ წყალში საპნით, მერე დადებენ **კა-ზე**, რომელიც წყალში იქნება ჩადგმული; ნაჭერი **კა-ზე** მოეცილია; აიღებენ **წირწლ-ს** (ხის ურო) და იმით **ლიუფონე** (დაბეგვავენ), დაბეგვის შემდეგ გააფენენ მზეზე.

მ ღ ე ბ რ ო ბ ა

კული-ს შეღებვა ხშირად იციან, მხოლოდ სულ შავად. **ლილფენ-ისათვის** (შელღებისათვის) ხმარობდნენ **კუპაროსს**, რომელიც მოჰქონდათ ქუთაისიდან, **ლენხუმიდან**. ჯერ უნდა დაეგროვებინათ **გაკა ცილ** (ნიგვზის კანი), **ბელუჩი ცილ** [თხმელის კანი], **ბარყენი ცილ** (ტყემლის ხის კანი) და ყველა ამას ერთად მოხარშავდნენ; კარგა ხანს ადუღებდნენ; ცილა რომ მოიხარშებოდა, აიღებდნენ და მის ნახარში ჩაყრიდნენ **კუპაროსს**, წამოადუღებდნენ და მდულარე-ში ჩადებდნენ შესაღებავ ნაჭერს, წამოადუღებენ და მერე ამოიღებენ და გასაშრობად გაჰფენენ. გაშრება თუ არა ნაჭერი, მაშინვე გარეცხავენ ცივ წყალში და უკვე საბოლოოდ გააშრობენ შავად შეღებილი ნაჭერს. თუ კუპაროსი არ იყო, ხმარობდნენ **ჯერაბ-ს**, რომელიც სვანეთში არ არის და მოჰქონდათ **სავიდან**, ბალყარეთიდან. **ჯერაბ-ი** მიწისებური ნივთიერებაა, რომელიც გაქვევებულ მდგომარეობაში მოჰქონდათ; თვისებით კუპაროსი უკეთესად მიიჩნდათ და, თუ უკანასკნელი არ ჰქონდათ, ხმარობდნენ **ჯერაბ-ს**. ქსოვა-დართვას, შალის დამზადებას საერთო სახელი აქვს — **ლიქელტარ**.

თ ა მ ა ლ ლ ი მ ბ რ ა ნ ი (ბ ა წ რ ი ს ღ ა ბ რ მ ხ ა)

ბაწარს გრებენ უსათუოდ **ქერკლა** კანაფიდან, რადგან უფრო მაგარი. კანაფის **ნაყვილ-ი**დან იღებენ თითო **ნაპირ-ს**, მიბამენ **ღვერეც-ს** (ბაწარის დასაგრეხი, რომელიც წარმოადგენს ერთიმეორეზე ჯვარედინად დაკრულ ორ გათლილ ჯოხს); ერთი რომ კანაფის ნაპირ-ს აწვდის, მეორე ამ დროს **აღვრეცი**, ე. ი. **ღვერეც-ზე** ახვევს ჯვარედინად კანაფს. დახვევის დროს მარჯვენა ხელში ღვერეცი უჭირავს და აბრუნებს მას, მარცხენა ხელით კი დასახვევა კანაფი გაკიმულად უჭირავს, რომ არ დაიკვანძოს. როდესაც ღვერეცი შეივსება დაგრეხილი კანაფით, შემდეგ გასჭიმავს და მოსდებს ერთ სვეტს და მეორე სვეტზე გაკვანძავს ხოლმე; ამის შემდეგ იწყება **ლოშტრანი** (გრეხა), რომელიც მუხლის საშუალებით ხდება, რომ მაგრად დაეხვიოს. ღვერეც-ზე ჯერ დაიგრინება

² დედანშია — ცხდა.

ორფად და გათავებისას გაინასკვება და შემდეგ ამავე საშუალებით მიაგრებენ მესამე ფას, შეიძლება მეოთხეც თუ ლვერეკ-ზე თავიდანვე ბლომად არის დაფენილი. საზოგადოდ, მიღებულია სამფად დაგრება. თუ ეზიდებიან პურს, ქერს და სხვას ახლო მანძილიდან, საჭიროა სამი ბაწარი — თითო სამი კალ (მხარი), რომლებიც მარხილს მხოლოდ სივანეზე შემოეჭირება. ამ ბაწარს ეძახიან ლეტფი-ს. მეორე ბაწარი, რომელიც მარხილს სივანეზე გადაეჭირება, უნდა იყოს უფრო გრძელი, ოთხი ან ხუთი კალ და ეძახიან ლეკჩი-ს (კერზე). როდესაც შორ მანძილიდან ეზიდებიან, მაგ., თივას მთიდან, მაშინ ლეტფი უნდა იყოს ოთხი ან ხუთი სიმაგრისათვის, ლეკჩი კი მულამ ერთია.

გემო სამეგრელო

ფეიქრობა

მატყლის ქსოვილება

მთხრ. ესმა ჭანტურია ევარდავა, 67 წ. (სოფ. ჩქვალერი).

საჩოხეს ქსოვა. ვიღებთ გაზაფხულის დასაწყისში ანაკრეკ მატყლს. მთის მატყლი უკეთესია ნაბღისათვის.

მატყლს გავრეცხავთ უსაპნოდ, ცივ წყალში და გავაშრობთ. გამშრალ მატყლს დავწეწავთ და საჩეჩელზე დავჩეჩავთ. **ოშუალიშო** და **ომოშირისო**

სურ. 93. საქსოვი მოწყობილობის ნაწილები

(მისაქსოვი) ძაფს ცალ-ცალკე დავართავთ: **ოშუალს** — უფრო წვრილს და მაგრად, **ომოშირს** — უფრო მსხვილს. ძაფებს დავნამავთ ცხელი წყლით. რომ

გაშრება, **ოშუალს** დაექსელავთ, გავუყრით ჯერ **ზინგში** და მერე **აფხაში**. ოთხი წინა და ორი უკანა **ზინგის** ძაფი ერთი სათვალაია. ამას ოთხ ძაფს გავუყრებთ ჯერ — ორ ძაფს უკან და მერე — ორ ძაფს წინ. თითო ძაფი თითო ზინგშია გაყრილი. შემდეგ იქსოვება ისე, როგორც აბრეშუმში.

როდესაც ქსოვას [გა]ვითავებთ, ავკრით და ჩაღვებთ ცხელ წყალში. ვიღებთ წყლიდან და ფეხით ვთიშავთ. შემდეგ ცოცხით ერთი მიმართულებით გადავწმენდთ და ცივ წყალში გავრეცხავთ. როდესაც ცოტა გაშრება, **დობსკალატანთ** (დავახვევთ). მერე მეორე მხარეზე გადავახვევთ და ადუღებულ წყალში ჩაუშვებთ. ცოტა ხნის შემდეგ ამოვიღებთ, დავღებთ სკამზე და, რაც სიმძიმე გვაქვს, ზედ დავადებთ.

ღართი ერთი ღამე დევს სიმძიმის ქვეშ. მეორე დღეს გავშლით და გავკიდებთ. ამის შემდეგ შეიძლება ჩოხის შეკერვა.

მთხრ. ფაიანე **ქანტურია**, 31 წ. (სოფ. ჩქვალერი).

ფარდავის ქსოვა. **მატყლი** ჯერ **დაიწეწება**, მერე **დაიჩეჩება** და თითისტარით **დაირთვება**. შემდეგ ერთ წვერს **დავგრებთ** და **ორწვერად** **შევავრთებთ**. ასე დამზადებულ ძაფს კარგად გავრეცხავთ თბილ საპონწყალში. მერე ძაფებს ვღებავთ წითლად, ყვითლად, მწვანედ და სხვა [ფრად]. ამის შემდეგ ძაფს **ვკსელავთ**. გვაქვს **ჩარჩო**. როდესაც ძაფს დაექსელავთ, ვიწყებთ ხელით ქსოვას. შეიძლება ორი-სამი კაცი მიუჯდეს ერთ ჩარჩოს. **ფარდავის** საქსოვ ჩარჩოს სიმაღლე 165 სმ აქვს, განი — 132 სმ. ზევით და ქვევით **ღანები** აქვს, ქვევით კიდევ — **დასაქსოვი** კეტი. შუაში **ოპიჯალე** აქვს. დაქსელვას ქვევიდან ვიწყებთ, დასაქსოვი კეტიდან. ძაფი ქვევიდან ზევით მიგვაქვს, მერე ჩამოგვაქვს ქვევით, ისევ ზევით აგვაქვს და ა. შ. **ფარდავისათვის** დასაქსელი ძაფი სამწვერი უნდა იყოს, მისაქსოვი კი — ორწვერი. **დააქხელავენ** **ას სათვალს**. ას სათვალში 400 ცალია. პირველად ვიღებთ ოცდაათ ძაფს, მერე თხუთმეტს. ასე რვაიმდე მივალთ. თითო სახე მეტ-ნაკლები ძაფით იქსოვება.

ერთ **ფარდავს** სამი სახე აქვს: **გული**, **გარშემო** და **არშია**. **არშია** 16 სმ სიგანისაა, სიგრძე აქვს ოთხი არშინი. **პიჯიშ** **ეკოფუას** ეძახიან ძაფის გადატანას აქეთ-იქით. **ფარდავს** ზევით და ქვევით **ფოჩვები** აქვს.

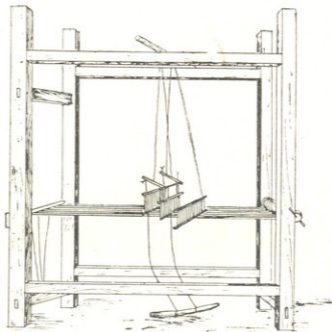
ხალიჩისათვის ორჯერ მეტი ძაფია საჭირო. იქსოვება ერთბაშად ისე, რომ აქეთ-იქით არ ტრიალებს. ძაფები ერთიმეორეზე რომ გაივლის, ორ-ორს შეპკრავენ და ზევიდან ამ შეკრულებს შესჭირან მაკრალით. ხალიჩა სამი ნაწილისაგან შეისდგება: **არშია**, მის შიგნით **ნერჩი** და შუაში **გული**. გულში გამოჰყავთ სხვადასხვა სახეები: **პეპელა**, **ჯვარი** და სხვა.

ა ბ რ ე შ უ მ ი ს ქ ს ო ვ ი ლ ე ბ ი

მთხრ. **ცირვა დიდოშვილი აკობია**, 70 წ. (სოფ. ცაიში).

ძაფი ჩვენ აბრეშუმის პარკიდან ამოგვაქვს. ავადუღებთ ქვაბით წყალს და კარგა ღრმა გოპ[ით] პარკს ჩაყურით. კარგად დადუღრული პარკიდან ძაფის თავს ჯიხით ამოვიღებთ და დავახვევთ **ელართაშეზე**. პირველად ამოსული ძაფი მსხვილია. ამას ცალკე ვახვევთ, ვამზადებთ. მოსაქსოვად არ გამოდგება, ვხმარობთ სხვა საჭიროებისათვის. ამ ძაფს **დუღიშ** ძაფს ვეძახით. **დუღიშ** ძაფის შემდეგ ამოღის უფრო წმინდა ძაფი. ამ ძაფსაც ვახვევთ **ელართაშეზე**, სა-

ნამ არ გაივსება. ამას ვეძახით ერთ ლანდ ძაფს. ლანდს გარეთ ჩამოვკრდნენ გასაშრობად. ძაფი ვაშრება, რის შემდეგაც დობცარცენტ (ძაფებს ეწოდნენ დაეცილებთ) და შევინახავთ საქსოვად. საქსოვად ორნაირი ძაფია საქირი: ომოშირი (დასაქსელი) და ოშული (მისაქსოვი). [საქსელე]¹ ძაფი ცოტა უფრო მსხვილი უნდა იყოს. მას ჩვენ დიდხანს ეხარშავთ საპნიან წყალში, მერე ამოვრეცხავთ, ძაფი რბილდება. ზოგჯერ ომოშირს ვლებავთ. როდესაც ქავოკითან (გაშრება), ფირფიტებზე დავახვევთ. მისაქსოვი ძაფი უფრო წმინდაა. როდესაც ძაფს ამოვიღებთ [საღებავიდან] და თუ მაშინვე გვინდა შევუდგეთ ქსოვას, ძაფს გავაშრობთ (დობცარცენტ) და, რომ არ დაიბურღოს, ოკითერყაზე გადავდებთ. ოკითერყადან ძაფებს ფირფიტებზე ვახვევთ. შემდეგ ეს

სურ. 94. საქსოვი დაზგა ოშული

ფირფიტები მიგვაქვს მინდორში და ქსელს ვაბამთ. ქსელისათვის მიწაში სამ კეტს ჩავარჭობთ: ერთს მარცხნივ, მეორეს — ცოტა მოშორებით, მარჯვნივ და მესამეს — მარჯვენა კეტის პირდაპირ. ამ სამი კეტის გარდა, საქირთა კიდევ ამათზე დებალი, ოთხკუთხადა გათლილი მეოთხე კეტი. ამ კეტს ვდგამთ მარჯვენა კეტთან და ვუწოდებთ ობიჯალეს. ძაფის თავს ვაბამთ მარცხენა კეტზე, შემდეგ მიგვაქვს ძაფი და შემოვავლებთ მარჯვენა კეტს, მერე — მის მოპირდაპირეს და ბოლოს — ობიჯალეს. [ვ]უბრუნდებით მარცხენა კეტს და ისევ [თავიდან] შემოვუვლით კეტებს. მთელ ძაფს ამგვარად დავქსელოვთ. ამ დაქსელებილ ძაფს მოვხარშავთ. მოხარშულ ძაფს ცოტას გავაცივებთ და გავწურავთ, შემდეგ ჩამოვკიდებთ გასაშრობად.

¹ ეს სიტყვა ჩამატებულია ივ. ჭავჭავაძის მიერ.

თუ შეღებვა გვინდა, ვლებავთ მოხარშვამდე. ვლებავთ მწვანედ, წითლად და ყვითლად. რამდენადაც მახსოვს, საღებავს ქალაქში ვყიდულობდით; ყველადაც შეიძლება ქართული ზაფრანით.

ასე დამზადებულ ძაფს დოხვიცანა (დავებეწვავთ, დავგრებავთ)², ე. ი. თავიდან ბოლომდე დავწნავთ. გრძლად დაქსელილი ძაფი დაწვინის შემდეგ მოკლდება. ეს ძაფი მიგვაქვს საქსოვ დაზავზე. ამ დაზავს უკანა მხარეზე ოკუდალე კეტი აქვს, რომელიც თერთმეტ ადგილას ჩაჭრილია. დაწვნილ ძაფს დავუხსნით დავსკვნილ ბოლოებს და ჩავეამაგრებთ ოკუდალეს ნაჭდევებში. ძაფების მეორე ბოლოს ზინგში გავუყრით. ერთი ზინგი ორ[ი] ერთნაირ[ი] ნაწილისაგან შედგება. თითოეულს ზევით და ქვევით აქვს ზინგის კეტები. ეს ზინგის კეტები შეერთებულია ზინგის ძაფებით. ზინგის ძაფები მზადდება ნაღუდა-ნათა³ (პირველად ამოღებული) ძაფისაგან. ამ ძაფს დავერთავთ და დავგრებთ. თითო ზინგს სამასი სათვალე აქვს. თითო სათვალათ ოთხი ზინგის ძაფი ითვლება. ზინგის ორივე ნაწილი შეერთებულია მოკლე ბაწრით და ზინგის კიტოლით. ზინგები საორშუალოზე ამ კიტოლებით არის ჩამოკიდებული.

ზინგებში რომ გავუყრით ძაფს, შემდეგ აფხაში ვუყრით. საქსოვს ერთი აფხა სჭირდება. აფხა შედგება ორ[ი] დაფისაგან. ამ დაფებს კაბრასაც უწოდებენ. დაფებს გული აქვს ამოღებული და შიგ ჩამაგრებულია კბილები. კბილებს ცოცხის ღეროს ძირისაგან აკეთებენ. კბილები დაწყობილია კბილების კეტებზე, გარშემო ამ კეტებზე დადებულია ნაჭერი, რომელიც დამაგრებულია ძაფით. აფხის ზევითა და ქვევითა დაფა აფხის ლაკვით არის შეერთებული. აფხის თავებში ჩამოკიდებულია ბაწრის რგოლები. აფხა საორშუალოზე ზინგის გასწვრივ არის ჩამოკიდებული. აფხაში ძაფის ჩასაყრელად ორი კაცია საჭირო. ერთი ზის აფხის თავში და დანით პირს უხსნის კბილებს, მეორე ამ დროს ძაფს უყრის.

ზონარის მოსაქსოვად ძაფს გავწევთ დაწნით იქ, სადაც მქსოველი ზის, ძაფებს ბოლოში მოვაბამთ ლურებს. ამის შემდეგ მქსოველი მიუჭდება და ქსოვს.

საქსოვად საჭიროა კიდევ მარქვა (მაქო). მარქვა ზისაგან კეთდება. მარქვას ამოღებული აქვს გული, ზედ ჩხირებია გადებული და ჩხირებზე — მარსა (მასრა). მარსა კალმის წერილ[ი] ღეროსაგანაა გაკეთებული. მარსაზე მი-საქსოვ ძაფს ახვევენ. მქსოველი ორივე ხელით აქეთ-იქით აგდებს მარქვას.

საორშუალოს ქვევით ორი ოკუჩხეა. მქსოველს ამ ოკუჩხეებზე ფეხები აქვს დადგმული. ოკუჩხეები ზევით ზინგებთანაა შეერთებული. ქსოვის დროს მქსოველი ხან ერთ ფეხს დააუერს და ხან — მეორეს. მქსოველი ჯერ მარჯვნიდან მარცხნივ გააგდებს მარქვას და ძაფს აფხათი მოსწევს, მერე მარცხნიდან მარჯვნივ გააგდებს და ისევ აფხათი ამტკაცებს. როდესაც ნახევარი არშინი მოიქსოვება, ლურეზე დაახვევენ. ქსოვას რომ გაათავებენ, დარაიას ასჭრიან. ეს უბრალო აბრეშუმია. მაგრამ ვიცოდით კიდევ რომაგის ქსოვა. ძაფი ისე მზადდებოდა და იქსილებოდა, როგორც დარაიასათვის, მხოლოდ მისთვის საჭირო იყო ოთხი ზინგი, რასაკვირველია, ოთხი ოკუჩხე. [რომაგისათვის] ზინგში ძაფის გაყრა ცოტა სხვანაირად უნდა.

² სიტყვა ჩამატებულია ივ. ჯავახიშვილის მიერ.

³ სიტყვა ჩამატებულია ივ. ჯავახიშვილის მიერ.

რომაგი სამნაირი ვიცოდით: 1. უბრალო რომაგი, 2. ქინური რომაგი, 3. სახერთნაფლი რომაგი. ამის ქსოვაზე ძნელი იყო. ამ ნაქსოვისათვის იღებებოდა როგორც საქსოვი, ისე მისაქსოვი ძაფი. ქსოვის დროს ამ ქსოვილს სახეს ოკუჩხეთი უცვლდნენ.

ფორნა

მთხრ. ბერუ ბიზხაის ძე კვარაცხელია, 72 წ. (სოფ. ჭგალი).

ფორჩას აკეთებდნენ სუხვან. სუს (სელს)⁴ სიმინდში თესავდნენ. სუს მოჭრიდნენ და ერთი კვირით გაამწეურებდნენ. მზეზე სუ (სელი) ჭერ გათეთრდებოდა, მერე მოყვითალო ფერს [გაქდაიკრავდა. სუს თავთავს ხელით დაფშენიდნენ და მიჰქონდათ კულაში გასაყიდათ. იქ თათრები მარილზე ყიდულობდნენ.

სუს ღეროს კანს გააძრობდნენ და დაართავდნენ თითხტარზე. მრთველ ქალს თითზე რომ არ ტყენოდა, მარხა (მასრა) ჰქონდა ჩამოცმული. დაამზადებდნენ ძაფს და შემდეგ ქსოვდნენ დარაიასავეთ, მხოლოდ ფორჩა უფრო ვიწროა. მისი განი უღრის წყრთას. მოქსოვილ ფორჩას გარეცხავდნენ სამ-ოთხჯერ და ოკუჩხეთი ცემდნენ (ოკუჩხე ნიჩბის მსგავსი იარაღია). ოკუჩხეთი რომ ცემდნენ, თან ნამავდნენ, ფორჩა თეთრდებოდა. ფორჩისაგან ძველად მამაკაცის პერანგი იკერებოდა. ეს გრძელი პერანგი იყო. მუხლებამდე; გვერდები გახსნილი ჰქონდა და საყელო წვრილად გადატეხილი. ამ პერანგს უწოდებდნენ ჩარჩამ პერანგს. საყელოს ძაფებით [იკრავდნენ.

ფორჩისაგან ქალები ფოტას იკერავდნენ. იღებდნენ ერთ განს, მიაკერებდნენ ზონარს და წინ შემოიკრავდნენ.

მღმზრობა

მთხრ. ესმა ქანტურია ევარდავასი 67 წ. (სოფ. ჩქვალერი).

თუ ღართი უნდა შევლებოთ, ჭერ უნდა გაშრეს და ისე შეიღებოს. სამჯერ მოვჯავავთ კანიან ჰველას (ნორჩი თხმელა). ჰველას კანს ან ფურცელს კარგად მოხხარშავთ და საჩოხეს შიგ ჩავლებთ. გადავდგამთ გასაცივებლად. ასე გავიმეორებთ რამდენიმეჯერ. ეს არის ჭაკვა. მესამე მოჯაკვის შემდეგ საღებავში ვდებთ. როდესაც ქვრბაქით ვღებავთ, მესამე მოჯაკვის დროს ქვრბაქსაც [ვ]უშვრებთ. ქვრბაქი მარილისავეთაა. საჩოხეს ამ საღებავში ავადუღებთ, შემდეგ დავდგამთ გასაცივებლად. ამოვიღებთ, გავაშრობთ, ეს უკვე შეღებილია. მერე ცივ წყალში [კარგად] გავრეცხავთ. როდესაც ლეიბით (ლებით)⁵ ვღებავთ, საჩოხე სამჯერ უნდა მოიჯაკვოს. მესამე მოჯაკვის დროს შიგ შევურევთ ლეიბს, ჩავდებთ საჩოხეს და გადავდგამთ აუღუღებლად, მეორე დღემდე ასე დგას. დილას ამოვიღებთ, გავრეცხავთ ცივ წყალში და მზად არის.

ლეიბით მეორენაირად[აც] შეიძლება შეღებვა. აიღებენ საჩოხეს და ლეიბში ჩადებენ. მთელი ღამე შიგ არის. საჩოხე მთლ[იან]ად უნდა იყოს შიგ ჩაღულული. მერე ამოვიღებენ და გავრეცხავენ. საჩოხე შეღებილია.

4 სიტყვა სელი ყველგან ჩამატებულია ივ. ჯავახიშვილის მიერ.
5 სიტყვა ჩამატებულია ივ. ჯავახიშვილის მიერ.

წითლად თუ უნდა შეღებონ, მაშინ მარტო მოჭაკავენ და ისე ტოვებენ. თუ თეთრი საჩოხე უნდათ, არჩევენ თეთრ მატყლს და იმისგან ქსოვისფერი თუ უნდათ, მაშინ თავიდანვე აურევენ თეთრ და შავ მატყლს და ისე გაჩეხავენ და დაართავენ.

მთხრ. დესპინე კვირკველია გუგუნიავა, 79 წ. (სოფ. გარახა).

საღებავად კაკლის ან ბროწეულის ქერქს მოვხარშავდით. დაეაყენებდით ჭანკს. შემდეგ ჩაყვრიდით ჭოროხს. ჭოროხს ასე ვამზადებდით: მთიდან მოტანილ ტკილის ნატეხებს დავეწვავდით კეცზე ან ქვაბში. დამწვარ ტკილს დაენაცვავდით. ეს იყო ჭოროხი. ნაჭანუა წყალში შევეურევდით ჭოროხს და შიგ ჩავდებდით შესალებს ქსოვილს. ავადულებდით და შემდეგ მთელი ღამე შიგ ვტოვებდით. კუპრივით შავი ქსოვილი გამოდიოდა.

თუ ჭოროხი არ გვექონდა, მის მაგიერ ლეკს (შლაში) გავურევდით და ამით ვღებავდით. დარაიას კიდევ ვღებავდით წითლად ჭამფეზიის მარცვლებით. ჭამფეზიის მარცვლებს გამოვწურავდით, შაბს ვუხამდით, ავადულებდით და შიგ ჩავაგდებდით შესალებს. წამოვადულებდით, გადავღვამდით, გავაცოვებდით და შემდეგ ამოვიღებდით.

თუ ყვითელი ფერის გვინდოდა, მოვხარშავდით ვაშლის ქერქს. ქერქს ამოვიღებდით, ნახარშს შაბს გავურევდით და ისე ვღებავდით.

მთხრ. ლონგორი კვირკველია, 35 წ. (სოფ. ჩხოროწყუ).

ჭოროხი ეკის მთაზე არის. ეკის მთას ზისხირის მთას ეძახიან. ერთ მოხუცს ნათქვამი აქვს, რომ ჭოროხის ჰოენა მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როდესაც მთვარე საესეა. ჭოროხი წითელი ფერის პატარა ბრტყელი ქვაა.

მთხრ. სანდა ჭანაშია აბულაძისა, 92 წ. (წალენჯიხა).

ჭამფეზიის პერანგს ვღებავდით ერთგვარ[ი] მცენარით, რომელსაც ინდოიას ვეძახდით. ინდოიის ძირს მოვხარშავდით, გავწურავდით და იმ ნახარშში ჩავდებდით ქსოვილს. ქსოვილი იხარშებოდა. ცოტა ხნის შემდეგ ამოვიღებდით და გავაშრობდით, იღებებოდა წითლად.

ქვემო სემპრელო

ფეიქროზა

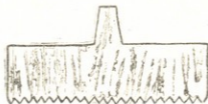
მატყლის ქსოვილები

მთბრ. ფოტინე თედორეს ას. კობია, 70 წ. (სოფ. შხეფი, სენაკის რაიონი)¹.

შალის ქსოვა. ძველად ჩვენ ვამზადებდით სხვადასხვა ქსოვილებს: ხაჩოხე მაულს — მატყლისაგან, ხამლეს — ბამბისა და სუსგან, დარაიას — აბრეშუმისაგან. სუ და ბამბა ჩვენ თვითონ მოგვყავდა. მატყლს ვყიდულობდით მეჭოგეებში. აბრეშუმსაც ჩვენ ვამუშავებდით.

მატყლს ჭერ ვრეცხავდით, მერე ვაშრობდით. გამშრალ მატყლს ვწეწავდით და შემდეგ საჩენელზე ვჩეჩავდით. საჩენელიდან პირველად ამოღებულ მატყლს საქსელო ძაფად ვართავდით, მეორედ ამოღებულს კი საქსოვ ძაფად. ვართავდით თითისტარით.

საქსელო ძაფი უფრო წმინდა და სუფთა უნდა იყოს, საქსოვო ძაფი კი უფრო მომსხვილო. თითისტარიდან ძაფს გადავახვევდით ფირფიტაზე. ჩაეარ-

სურ. 95. ორცხონჯი

კობდით ორ სარს. მანძილი ამ ორ სარს შორის იმდენი უნდა ყოფილიყო, რამდენი მეტრი ქსოვილიც მზადდებოდა. ამ სარებს შორის ჭვარებიანად გავაბამდით ორშუალს (ქსელს). ამ ქსელს შემდეგ დოფციხუნდით (ჯაჭვივით) ამოვიღებდით. ამას ჰქვია ზვიცილი ძაფი. მეორე თავში კი ორ-ორი იყო გაყრილი ზინგში, ზინგიდან — სავარცხელში იმ სიგანეზე, რა სიგანისაც ზეცალი ძაფი

¹ ამჟამად ცხაკიას რაიონი.

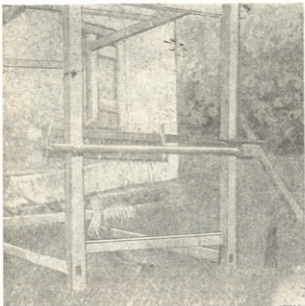

იყო. სავარცხელი და ზინგი ჩამოკიდებული იყო თოკებით. ძაფებს თავში მიკავაერებდით ქსოვილს, რომელსაც ვახვევდით რულეზზე. ამის შემდეგ მაქოთი ვქსოვდით. საქსოვად საჭიროა საორშუალო. საორშუალო მოწყობილია შემდეგნაირად: ოთხი წვრილი ბოძი ზევით და ქვევით დამაგრებულია ოთხ-ოთხ[ი] ლატანით; ზევით გადებულია ჯოხი, რომელზედაც ჩამოკიდებულია ზინგი და სავარცხელი. მთელ ამ მოწყობილობას ვუწოდებთ საქსოვს. ზინგზე მიმაგრებული იყო ორი თოკი. ქსოვის დროს მქსოველი აპერდა ფეხს ერთ თოკს. ამ დროს ძაფების ერთი წყება აიწვედა ზევით, მეორე კი ქვევით [ჩაიწვედა]. გადიოდა მაქო. შემდეგ მქსოველი დააპერდა [ფეხს] მეორე [თოკ]², ძაფების ის წყება, რომელიც ზევით იყო აწეული, დაიწვედა, დაწეული წყება კი აიწვედა, მაქო ბრუნდებოდა.

მთხრ. ოლდა ძაგულის ას. კუტალია, 55 წ. (სოფ. კორცხო, ხობის რაიონი, ხეთას თემი).

ქსოვა. ქსოვილებს ვამზადებთ აბრეშუმის, მატყლისა და ბამბისაგან.

აბრეშუმის პარკებიდან ძაფს მე თვითონ ვიღებ. ავადულებ ქვაბით წყალს. ამ ადულებულ წყალში ჩაყვრი პარკს და გადავდგამ. მერე ვიღებ ფიცხს და ამით ვეძებ ძაფის თავებს. ჯერ ამოდის მსხვილი ძაფი, რომელსაც ნადლუარს

სურ. 96. საქსოვი

(ნათავარს)³ ვეძახით. ამ ძაფს ვახვევ ცალკე სამითიაზე. შემდეგ მოდის უფრო წმინდა და სუფთა ძაფი. ამასაც ცალკე სამითიაზე ვახვევ; ბოლოს მოდის ნაბოლარა ძაფი. ამასაც მესამე სამითიაზე ვახვევ. ხანდახან ნადლუარს და ნა-

² ჩამწერს აქ შეცდომით უწერია „მეორე წყებას“.
³ ეს სიტყვა ივ. ჯავახიშვილის ჩამატებულია.

ბოლარს ერთ სამთითაზე ვახვევ. ამოღებულ ძაფს დავართავ ცალ-ცალკე. ასე ვამზადებ აბრეშუმის ძაფს საქსოვად.

ბამბა ჩვენ თვითონ მოგვეყავს. მოვკრეფთ ბამბას და გავშლით ჰაერზე ათ დღეს, რომ ნამბა დაჰკრას. ნამი ბამბას ათეთრებს. ამის შემდეგ ჩინიხით ამოვაცილით თესლს. გარჩეულ ბამბას დავწეწავთ და დავართავთ. ქსელისათვის ვართავთ უფრო წმინდა ძაფს, საქსოვად კი უფრო მსხვილს. საქსელო ძაფს ორშუალს ვეძახით, საქსოვს კი ომოშირს.

მატყლს წინათ ვციდულობდით მეჯოგეებისაგან. ნაყიდ მატყლს გავრეცხავდით, გავაშრობდით და დავწეწავდით. მერე საჩეჩელზე დავჩეჩავდით. საჩეჩელის ნაწილებია: კუჩხიში გილადგუმალი (ფეხების დასადგმელი), კიბირეფი (ებილები), შურგუტარი. საჩეჩელზე პირველად აღებული ძაფი ორშუალისათვის იყო, დანარჩენი კი ომოშირისათვის. ასე ზღებოდა დახარისხება ჩიჩვის დროს. მატყლს თითისტარზე დავართავდით. ორშუალისათვის ვართავდით უფრო წმინდა ძაფს, საქსოვისათვის კი უფრო მსხვილს. თითისტარზე დახვეულ ძაფს ამოვავლებდით ალში, რომ ბეწვები გასცლოდა. ძაფს დავძახავდით მხოლოდ მაშინ, როდესაც სქელი ქსოვილი უნდა მოგვექსოვა.

როგორც კ. კუტალია გადმოგვცემს, აბრეშუმის, მატყლისა და ბამბის ქსოვილების დამზადების ტექნიკა ერთნაირია, განსხვავება მხოლოდ ზინგშია. აბრეშუმის ქსოვილისათვის ზინგი უფრო ხშირია, მატყლის ქსოვილისათვის კი თხელი. ვიწყებთ ქსოვას [ასე]: მიწაში წყვილ-წყვილად ჩავარჭობთ ოთხ ბარჯგს (სარს). მანძილი ამ სარებს შორის იმდენია, რა სიგრძისაც ქსოვილი გვინდა. ამ სარებზე ვაკვირებთ ძაფს. შემდეგ ჯაჭვივით ამოვიღებთ (დობციხუნთ, დობლარჭუნთ) და დავამაგრებთ ზინგში. ოთხი ძაფი ითვლება ერთ სათვალავად. თუ ავიღებ ასი სათვალავი, გამოდის ერთი არზინი სივანის ქსოვილი.

ზინგებში დამაგრების დროს, გაუყურით ორ თითს და გამოვიღებთ ძაფს. მეორე კაცი, რომელიც გვეხმარება, გაჭრის ამ თავს. ზინგებში დამაგრებულ ძაფებს ჩავუყურით აბხაში (სავარცხელში). მერე ვიღებთ ათ-ათ სათვალავს, ვკრავთ და ამ შეკრულებში გაუყურით ჯოხს. ჯოხს მივამაგრებთ რულესს. რულე დაზგას აქვს წინ ნაქსოვის დასახვევად. ზევით დაზგაზე გადებულია ჯოხი, რომელზედაც თოკებით ჩამოკიდებულია ზიგნები და სავარცხელი. ქსელის მეორე ბოლო დამაგრებულია ხინტირზე. საქსოვი ძაფი დახვეულია მასრაზე, რომელიც მაქოში დევს. ზინგების ასამოძრავებლად ორი თოკია. როდესაც ფეხს დავაპერთ მარცხენა თოკს, ზინგი დაიწევა და მასთან ერთად [დაიწევა] ერთი წყება ძაფებისა, მეორე წყება კი აწეულია. ამ დროს მაქოს გავატარებთ მარცხნიდან მარჯვნივ და აბხათი დავტკეპნით. შემდეგ (ფეხს) დავაპერთ მარჯვენა თოკს. ახლა მეორე ზინგი დაიწევა და მასთან ერთად [დაიწევს] ძაფების მეორე წყება. ამ დროს მაქოს გავატარებთ მარჯვნიდან მარცხნივ და ისევ აბხათი დავტკეპნით. მზა ქსოვილს ვახვევთ რულეზე.

საორშუალო (დაზგა) შედგება ოთხი ბოძისაგან, რომელიც შეკრულია ოთხი დანით. დაზგას წინ გადებული აქვს მრგვალი ჯოხი, რომელზედაც ეხვევა ქსოვილი. უკან გადებული აქვს ოკუდალი, რომელზედაც დამაგრებულია ქსელის ბოლოები.

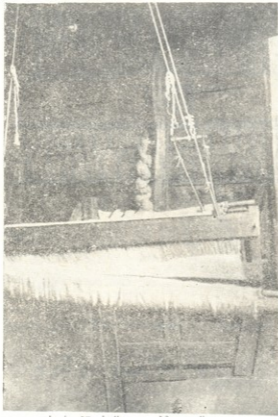
მთხრ. მაკი გახუას ახ. ხარებავა, 70 წ. (სოფ. ნახარებაუ, მარტვილის რაიონი).

ექსოვდით საჩოხე შალს, დარაიას და ხამლეს. მეტწილად იქსოვებოდა საჩოხე შალი.

ქსოვისათვის საჭირო იყო საორშუალო, ორი ზინგი და აბზა.

საორშუალოს ნაწილებია: გამერი — ზინგისა და აბზას ჩამოსაკიდებელი. ოთხი ბოძი (ორი მაღალი და ორი დაბალი) და ხინტიკირი (ქსელის ბოლოების დასამაგრებელი).

ზინგი ასე კეთდება: აღებულია ორი მრგვალი ჯოხი და მათ შესაერთებლად ჭვარედინად გადახლართულია ძაფი.

სურ. 97. საქსოვი, გაბბული ქსოლი

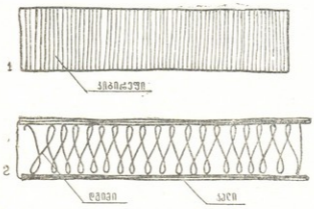
აბზა ასეთია: აღებულია ორი ლატანი, რომლებსაც დაფებს ვეძახით. დაფის თავები შეერთებულია გახეებით, შუაში ჩალამ-კალამის კბილები აქვს. ეს კბილები ჩარჭობილია დაფებში. ხინტიკირი ქსელის დასახვევი ჯოხია.

ექსოვდით ასე: ვიღებდით ძაფებს ქსელისათვის, ვუყრიდით ზინგებში და სავარცხელში, ზინგებს და სავარცხელს ჩამოვკიდებდით. გაყრილ[ი] ძაფების ათ-ათ სათვალს გავნასკევდით და ვავუყრიდით ჯოხს, რომელიც დამაგრებული იყო რულეზე. მეორე ბოლო მაგრდებოდა ხინტიკირზე. სარსიოლის საშუალებით ძაფს ვახვევდით მასრაზე. მასრას ჩავდებდით მაქოში. რომაგული

(ორმაგი) შალის მოსაქსოვად ვხმარობდით ოთხ ზინგს. გამოდიოდა სქელი შალი.

მოქსოვილ შალს ვთელავდით. ამისათვის ვიღებდით ლასტს, ზედ დავდებდით დასველებულ შალს და ფეხებით ვთელავდით. რომ შეშრებოდა, ისევ დავასხამდით წყალს. სამჯერ გვიხდებოდა დასველება. გავათავებდით თელვას, სივრცეზე გავშლიდით და ცოცხს გადავუსვამდით. ამას ვეძახდით **დობჯირქუნდით**. ცოცხით რომ გადავწმენდით, მერე ნელ-ნელა ვახვევდით და ხელით ვასწორებდით. სულ რომ დაიხვეოდა და გადაიწმინდებოდა, ჩავდებდით **წარწის** (პრესის) ქვეშ. გავაჩერებდით ერთი დღე-ღამე, მერე გავშლიდით და გავკიდებდით გასაშრობად. საჩოხე უკვე მზად იყო.

სურ. 98. აბა, ზინგი

ძაფის დამზადება და მისი შეღებვა ხდება იმეთივე წესით, როგორც სენაკის რაიონში.

მთხრ. ცაცუ ბაკურუას ახ. ლატარია, 60 წ. (სოფ. თორსადღება, ხობის რაიონი).

ძაფის დამზადებაზე, ღებვაზე და ქსოვაზე იმასვე გვიამბობს, რაც მოგვიოთხრეს მარტვილის რაიონში.

მთხრ. ეკა საბას ახ. ხაჯაია, 60 წ. (სოფ. ახალი აბაშა, აბაშის რაიონი).

ხაჯაია ამბობს, რომ ახალ აბაშაში განსაკუთრებით აბრეშუმს ქსოვენ. საჩოხე შალს არ ქსოვენ.

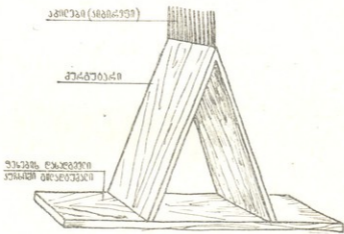
ძაფის დამზადების, ღებვისა და ქსოვის ტექნიკა ისეთივეა, რაც ზემოაღნიშნულ რაიონებში, მხოლოდ საქსოვის ნაწილების სახელწოდებაშია განსხვავება. ასე მაგალითად, **სავარცხლის დაფებს უწოდა გოდო, ვახეს — კიბირიში ეკაუნალი** (კბილების შესამკიდრობელი), საორშუალო ბარჯებზე გადადებულ ხეებს — **ლანდური**, ზინგისა და სავარცხლის ჩამოსაკიდებელ თოკზე დამაგრებულ ჯოხს — **მაკინტო**.

მთხრ. შინაღორა გოგიას ახ. ეხებუა, 57 წ. (სოფ. ხობი, ხობის რაიონი).

ჩვენ ვქსოვდით ბამბანარეც საჩოხეს, მატყლისაგან — ხალაროე (საჩოხე) შალს და აბრეშუნისაგან — დარაიას.

საჩოხე შალისათვის მატყლს ვახარისხებდით ჩეჩვის დროს. პირველად ამოღებული მატყლისაგან ვამზადებდით ძაფს ქსელისათვის, დანარჩენი მატყლისაგან კი საქსოვ ძაფს. ორშუალო (ქსელის) ძაფი უნდა იყოს კუმოხილი (მაგრად დართული). ომოშირი (საქსოვი) ძაფი უნდა იყოს ლექინქალ დართული, შველია თუხილი (სუსტად დართული).

საჩოხე შალისათვის კრავის მატყლს ვიღებდით. ძაფის დასამზადებლად გვჭირდებოდა ოფეთაში (საჩეჩელი), ჩერია (თითისტარი), წყურისა (თითისტარის თავი), ელართაში (სამთითა) და ფირფიტა. საქსოვად გვჭირდებოდა საორშუალო, ზინგი, აბზა, ხარხიოლი, მარქვა (მაქო) და მარხა (მასრა).

სურ. 99. ოფეთაში

დავდგამდით საორშუალოს, ჩაეუყრიდით ზინგის თითო თვალში ძილა (წყვილ) ძაფს. შეიძლებოდა კაკა (თითო) ძაფის გაყრაც. მაშინ ქსოვილი უფრო თხელი გამოდიოდა. ძაფებს შემდეგ სავარცხელში გაეუყრიდით. ზინგს და სავარცხელს ჩამოვკიდებდით საორშუალოზე. მარხაზე (მასრაზე) ხარხიოლის საშუალებით დავახვევდით ძაფს და ჩავდებდით მაქოში. ამის შემდეგ ვიწყებდით ქსოვას.

ქსოვილებს ვამზადებდით სადას და სახიანსაც. სახეები შემდეგი იყო: კუმბოს, ზოღებიანი, მარგალიტური და კინური. როდესაც გვინდოდა ზოღებიანი ქსოვილის დამზადება, ზოგ ძაფს წინდაწინვე ვღებავდით. ქსელის გაბმის დროს იმდენ სათვალ ფერად ძაფს ვავაბამდით, რა სიფართისაც ზოლი გვინდოდა. როდესაც გვინდოდა კუმბოს სახე, ვიღებდით რამდენიმე მაქოს სხვადასხვაფერის ძაფებით. ქსოვის დროს მაქოებს ვცვლიდით. კანური სახის გამოსაყვანად იქსოვებოდა ორი სათვალე თეთრი ძაფი, მერე — ორი სათვალე შავი ძაფი, კიდევ — ორი სათვალე თეთრი ძაფი და ა. შ. მერე ვქსოვდით თეთრ[ი] ძაფით.

მთხრ. ელისაბედ პეტრეს ას. დონდუა, 60 წ. (სოფ. მარანი, აბაშის ტერიტორიაზე)
 ექსოვდით ბამბის, აბრეშუმისა და მატყლისაგან, მატყლისაგან — ნაკ-
 ლებად.

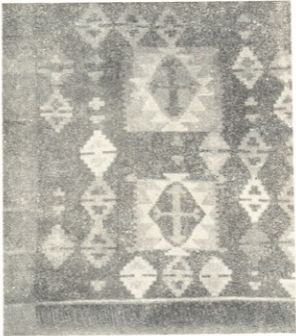
მატყლნარევი ბამბისაგან ვამზადდებით ბამბა-შალს, ხამგარეულს; ბამბი-
 საგან დამზადებულ ქსოვილს ხამს ვეძახდით, აბრეშუმნარევი მატყლისაგან
 დამზადებულს — შალ-აბრეშუმს, აბრეშუმისა და ბამბისაგან — ბამბა-აბრე-
 შუმს და აბრეშუმისაგან — დარაიას.

ქსოვის ტექნიკა ისეთივეა, როგორც ბანძაში.

მთხრ. შაშნიკა ალექსანდრეს ას. დამენია, 58 წ. (სოფ. ხობი, ხობის რაი-
 ონი).

ექსოვდით ბამბის, მატყლის, აბრეშუმისა და სელისაგან. ბამბა, სელი და
 აბრეშუმი ჩვენ თვითონ მოგვეყავდა, მატყლი ქალაქიდან მოგვექონდა. ყიდვის
 დროს ვარჩევდით წვრილბეწვა მატყლს, გრძელბეწვა დასართავად არ ვარგა.
 საჩეჩელზე ვახარისხებდით მატყლს.

დარაია იქსოვებოდა აბრეშუმისაგან, საჩოხე შალი — მატყლისაგან. მატყლ-

სურ. 100. ფარდავი

გარეული აბრეშუმისაგან ექსოვდით ყაბალახს და საზაფხულო საჩოხებს. სუს-
 გან ექსოვდით კორჩას.

ქსოვისათვის საჭირო იყო საორშუალო, ზინგი, სავარცხელი, მარქვი (მა-
 ქო), სარსიოლი, მარსა (მასრა). სარსიოლის, ანუ ფარფალიას საშუალებით ვახ-
 ვევდით მასრაზე ძაფს. სარსიოლს ჰქონდა პეპელას სახე, ამიტომაც ვეძახდით
 ფარფალიას.

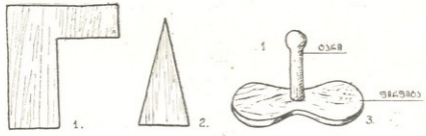

მოუხარშავი აბრეშუმის ძაფს დავქსელავდით (მოუხარშავ ძაფს ვეძახდით ურცხულ ძაფს). სუს ჯერ გავახამებდით მოხარშული მარცვლებით. ვახამებულს დავწნავდით (დობციხუნდით). ჩავუყრიდით ორ ზინგში და აბხაში. ჩამოვკიდებდით თოკით საორშუალოზე. ქვევით იყო ჩამოკიდებული ჯოხი რომელსაც **საფეხმუს** ვეძახდით. ზინგში და აბხაში გაყრილ ძაფებს ლურჯზე ვამაგრებდით. ქსოვის დროს ერთი ზინგი ზევით აიწყოდა, მეორე ქვევით დიწყოდა. ძაფები აღებდენ პირს და შივ მაქო გადიოდა. რომაგულ ნაქსოვებს სჭირებოდა დაგრებილი ძაფი.

მთხრ. ედუ პეტრეს ას. მოწაფია, 40 წ. (სოფ. აბედათი, მარტვილის რაიონი).

ფარდაგის ქსოვა. მატყლისაგან დაეართავდით ძაფს. მატყლს არ ვახარისხებდით. დრშუალ (დასაქსელ) ძაფს **სამწვერად ვგრებდით**, **საქსოვ** ძაფს კი **ორწვერად**.

დასაქსელად გვქონდა **ჩარჩო**, რომელსაც ვეძახდით **გახეს**. ჩარჩოს ორი გვერდის **დამოკლება** და **დაგრძელება** შეიძლებოდა. **გახეს გამართავენ** იმ

სურ. 101. იოზეგალი, ფსალი, სარსიოლი

სიგრძისას, რა სიგრძისაც ფარდაგი უნდა გამოსულიყო. ჩარჩოს გვერდებს ვამაგრებდით სოლებით, რომელსაც ვურჭობდით გაზის გვერდების ნახვრეტებში. გავაბამდით იმ ფერის ძაფის ქსელს, რა ფერისაც **მიწა** უნდა ყოფილიყო. მერწვილად **მუჭი ყავისფერი** იყო.

სახეების გამოსაყვანად სხვადასხვაფერის ძაფები **გორგოლებად** იყო დახვეული. ვიწყებდით ერთი ფერით, მოვქსოვდით ორი თითის სიფართოვეს და ამის შემდეგ გამოვიყვანდით სახეებს. **ვატარებული ძაფების დასამკიდრობელად** გვქონდა **ორცხოწი** (სავარცხელი). გამოგვყავდა **ოთხუთხედები** და **სამკუთხედები**. მოვქსოვდით იმ სიმაღლემდე, სანამ ხელი მისწვდებოდა. ამოვიღებდით **იოზეგალებს**, **ნაქსოვს** უკან დავწევდით. ქსელი წინ წამოიწვება. იოზეგალები ძაფების დასამაგრებელი სოლები იყო. ასე ირგვლივ ვქსოვდით. ვასაჭრელად დავტოვებდით პატარა მანძილს. ამ ადგილას **ფარდაგს** გადავკრიდით და გამოდიოდა **ფოჩები**.

მთხრ. რებეკო იონების ას. გაბუნია, 60 წ. (სოფ. ბანძა, მარტვილის რაიონი).

დარაიას ქსოვა. მე სულ ვქსოვდი და ვქსოვ დარაიას, რომლისთვისაც მასალა თვითონ მომყავს. მიღებულ პარკს ვახარისხებთ. პირველ[ი] ხარისხის პარკს ვეძახით ხას პარკს, მეორე ხარისხისას — დომბალა პარკს. აღუღებულ წყალში ვყრით კოთხოთი დარწყულ პარკს. მეორე ჩაყრაზე ცეცხლიდან გადმოდგმულ ქებას ნაღვერდლიან კეცზე ვდგამთ. ერთი ქებაი წყალი მხოლოდ სამ ჩაყრაზე გამოდგება. ფირფიტით ქებაში დავშლით პარკს, თითისტარით ამოვიღებთ ძაფის თავს და სამხელზე ამოვახვევთ. შემდეგ წმინდა ძაფს (ქვეშ საქსოვს) გადავიღებთ მეორე სამხელზე. როდესაც ძაფი შესუსტდება (პარკი დაილევა), ვწყვეტთ და ისევ ვეძებთ ძაფის თავს. ამოდის მსხვილი ძაფი და ამას ვახვევთ პირველ სამხელზე. როდესაც ძაფი დაწვრილდება, ვახვევთ მეორე სამხელზე. მსხვილ ძაფს ვიღებთ მოსაქსოველად. როდესაც მისაქსოველი ძაფი მოილევა, თავს მოუყრით ჩხაპილით. ჩხაპილა რამდენიმე თითიანი ჯოხია, რომლითაც თავს მოუყრით ამოსახვევ ძაფს. ამ ძაფს ამოვსამფავთ. ეს ძაფი საქსოვში არ გაირევა. წმინდა ძაფს ამოვახვევთ ფირფიტაზე, მსხვილს — სამხელზე, ფირფიტის ძაფს თითისტარზე დავართავთ და ამოვახვევთ სამხელზე.

ამის შემდეგ ძაფს გამოხარშვა უნდა. ამისათვის კალათში ჩაყვრით ნაცარს, მუჭით გულს გავუყვითებთ. კალათს დავკიდებთ ჯოხზე თოკით ან თავისივე ხელით, შევუდგამთ ტაშტს. ზევიდან ვასხამთ ცოტ-ცოტა წყალს, რომ ერთბაშად ნაცარი არ ჩარეცხოს. კალათიდან გამოვონავს ნაცარწყალი. წყალი საკმარისად რომ დაგროვდება, ჩავასხამთ ქებაში და ავადულებთ. წინასწარ ძაფს [და]ქსავლებთ. ამ ძაფს აღუღებულ ნაცარწყალში ჩავდებთ. რომ არ დაიბურდოს, შულოს ნაჭრით თავს დავუმაგრებთ. კარგად რომ დარბილდება, ამოვიღებთ და ცივ წყალში გავრეცხავთ. მისაქსოველს გავკიდებთ, დასაქსოვს კი გავახამებთ. ამისათვის ნახევრად გამომცხვარ მჭადის გულს ვავხსნით წყალში, ამაში ამოვავლებთ დასაქსოვ ძაფს და გავაშრობთ, შემდეგ ისევ ფირფიტებზე ამოვახვევთ და დავქსელავთ. მისაქსოვს მასრებზე ამოვახვევთ. ძაფს გავუყრით ჯერ დვიში, მერე სავარცხელში და დავკიდებთ საქსოვის ხელეზე. ძაფს დავხიფავთ მოკლე პირის ამოსაწყობ ჯოხზე და ბაწრით დავახვევთ ლილუაზე. დავიწყებთ ქსოვას. ქვედა მისაქსოვ ძაფს მოვხიფავთ და ვეძახით ხიფს. ქსოვის გათავების შემდეგ, რაც ძაფი დარჩება, ანაქერს ვეძახით და ვიყენებთ საღამბავად. თუ წმინდა ნაქსოვი გვინდა, წმინდა ძაფს დავამზადებთ, თუ მსხვილი გვინდა — მსხვილს.

სახიანი ნაქსოვი. სახიანი ნაქსოვისათვის ძაფს შევლებავთ სხვადასხვაფერად. ჯერ გავახამებთ ქსელს ისე, რომ ფერადი ძაფით აღნიშნული იყოს ჯოლები და უკრედები. დასაქსოვი სხვადასხვაფერის ძაფი დავხვეულია მასრებზე და იმითი ვიწყებთ ქსოვას.

ზონარების ქსოვა

მთბრ. ნინო პავლეს ას. კედია, 60 წ. (სენაკი, სენაკის რაიონი).

ფირფიტებით ქსოვა. ვქსოვდით სხვადასხვა ზომის ზონარებს, წვივსაკრავებს და პაიჭების შესაკრავს. იქსოვებოდა ბამბისაგან და აბრეშუმისაგან. ბამბა და აბრეშუმი ჩვენ თვითონ მოგვეყავდა. ძალსაც ჩვენ თვითონ ვამზადებდით. ძაფი წმინდა უნდა ყოფილიყო. დავართავდით ძაფს, დავძახავდით, ნაცარწყალში მოვხარშავდით (დობავდით) და გავაშრობდით.

ვქსოვდით საღა ზონარებსაც და სახიანსაც, უფრო მეტად — პირდაპირ-ზოლებიანს ირიბზოლებიანს და გვიმრის ფოთლების მსგავს სახიანს.

ქსელს ვიღებდით იმ სიგრძისას, რა სიგრძის[აც] ზონარი უნდა ყოფილიყო. მიწაში სიგრძეზე ჯოხებს ჩავარკობდით და ამ ჯოხზე ვქსელავდით. სარგებზე გაბმულ ქსელს ჯაჭვივით ამოვიღებდით (დოვბლარქუნდით, დიბციხუნდით). შემდეგ ამ ძაფებს გავუყრიდით ფირფიტებში. თითო ფირფიტაში ოთხი ძაფი იყო გაყრილი. ზონარის განი დამოკიდებული იყო ფირფიტების რიცხვზე. ქსელის ერთი ბოლო ჩამოცმულია ჩანგალზე, რომელსაც ვიმაგრებდით სართულში. ფირფიტებს გავწვევდით წინ, გადავებრუნებდით. პირდაღებულ ძაფებში გავუყრიდით ძვლის დანას და ამოვიღებდით ძაფს. ფირფიტებს ისევ გადავებრუნებდით, ძაფებში გავუყრიდით დანას, შევამჭიდროვებდით გატარებულ ძაფს და ისევ უკან გამოვუყრიდით. ფირფიტებს კიდევ გადავებრუნებდით, დანით გამოვუყრიდით ძაფს, ფირფიტებს ისევ გადავებრუნებდით, გამოყრილ ძაფს უკან წამოვიღებდით და ა. შ.

განიერ ზონარებს ზოგჯერ ვქსოვდით უაღზე (ქარგაზე).

ჭილღვის ქსოვა

მთბრ. ნატალია სვიმონის ას. კვირკველია, 65 წ. (სოფ. გვიმარონი, ზობის რაიონი, ქვალონის თემი).

მასალა მოგვაქვს ქაობიანი ადგილებიდან. ქილს ვგლეჯთ ხელით, მოგვაქვს სახლში და ვყრით მზეზე. მზეზე გამოშრება და გათეთრდება. გამოშრობას სჭირდება თხუთმეტი დღე.

სამუშაოდ გვეჭირდება ორცხონჯი (სავარცხელი). ორცხონჯი წარმოადგენს ლატანს, რომელსაც სიგრძე არშინ-ნახევარი აქვს და განი ორი ვერშოკი. ლატანში ამომწვარია თვლები. ამ იარაღს ვხმარობთ ქილოფის განის ვასაწორებლად. ქსოვის დროს ნაქსოვი იწელება და, როდესაც ორცხონჯს ჩამოვწვეთ, სწორდება.

ჯერ დავაბამთ ქსელს დავრგებილი სუს (სელის) ძაფისას. ქსელში მოვაქცევთ ორცხონჯს ისე, რომ მის თითო თვალში ვადიოდეს თითო ძაფი. ქსელს ასე ვაბამთ: ზევით დამაგრებულია ორი ჯოხი, ქვევითაც დამაგრებულია ჯოხი, რომელზედაც რიგზე დაჭედელია ლურსმნები. ზევითა ორ ჯოხზე ვადაგდებულა ქსელის ძაფი, ქვევით კი ძაფი ლურსმნებზეა მოდებული. შემდეგ ვიღებთ რამდენიმე ქილს და ვიწყებთ ქსოვას. ამ ქილს ვუყრით ძაფგამოშვებით. როდესაც ერთ წყებას ვავივლით, ჩამოვწვეთ ორცხონჯს, რომელიც მას ამჭიდრო-

ვებს და განსაც ასწორებს. როდესაც ქსოვას დავამთავრებთ, გავუმარგებებთ ვებს და ვკრით დარჩენილ წვერებს.

ჩვენთან **ჭილოფის დამზადებას** დიდი ხნის ისტორია აქვს. ჭილოფებს ბევრს ვქსოვდით, რადგანაც დაფნის გადასაგზავნად ვხმარობდით. ჭილოფებს შევეკრავდით ტომარასავით, ჩავეყრიდით შიგ დაფნას, შევეკრავდით და ისე ვაგზავნიდით.

კალათისათვის ვქსოვთ პატარა, ვიწრო განის ჭილოფებს. მას ორად მოვკეცავთ, გავუკეთებთ თავებს და დავამარგებთ **დაგრებილ სახელურს**.

მ ლ ე ბ რ ო ბ ა

მთხრ. ფოტინე თედორეს ას. კობია, 75 წ. (სოფ. შხეფი, სენაკის რაიონი).

თუ გვიხდოდა სახიანი ქსოვილის დამზადება, ვღებავდით **თხმელის ქერქით, მუხის, კაკლისა და ლეფნის ფოთლებით, წენგოთი**. თხმელის ქერქი იძლევა ყვითელ ფერს, მუხის ფოთოლი — ყავისფერს, კაკლის ფოთოლი და წენგო — შავს, ლეფანი — მუქ ყავისფერს. ქერქი იქნებოდა თუ ფოთოლი ჩავეყრიდით ქვაბში, დავასხამდით წყალს, დიდხანს ვაღუღებდით. შემდეგ ქერქს და ფოთოლს ამოვიღებდით და შეღებულ წყალში ჩაედებდით ძაფს. ცოტა ხანს იხარშებოდა. მერე ამოვიღებდით და გავკიდებდით ჯოხზე გასაშრობად.

მთხრ. ნინო პავლეს ას. კელია, 60 წ. (სენაკი, სენაკის რაიონი).

დავართავდით ძაფს, დავძახავდით, ნაცარწყალში მოვხარშავდით (დობგიბუნდით) და გავაშრობდით. რომ გაშრებოდა, შევღებავდით უფრო მუქ ყვითლად. ვღებავდით მცენარე **მალაკიფას ფურცლების ნახარში**. ნახარში ჩადებამდე **შაბწყალში** ამოვავლებდით. გამოდიოდა მუქი ყვითელი ფერის. ვღებავდით აგრეთვე შავად მცენარე **ლეფონით, წენგოთი და ლეიბით**⁴ (ერთგვარი მიწაა).

ქ ა რ გ უ ლ ო ბ ა

მთხრ. ნინო პავლეს ას. კელია, 60 წ. (სენაკი, სენაკის რაიონი).

ჩვენ ვქარავდით **ნემსით და ყაისნალით**. ჯვარედინ ნაყერს ვქარავდით **საღად, საქარგებზე და ყაისნალით**. ქსოვილს, რომელიც უნდა მოგვექარგა, გავჭიმავდით ქარგაზე და ისე ვმუშაობდით. **სახის გადასაღებად** ისე ვიქცევოდით: **ქალაღზე აღებულ სახეს დავჩხვეტდით** და დავადებდით ქსოვილს. დავაყრიდით ნაცარს. ქალაღს ავიღებდით, ქსოვილზე დარჩებოდა **ნაცრის კვალი**. მერე წვეტიან ჯოხს ამოვავლებდით რქეში და ამ კვალზე ვავატარებდით. ქსოვილზე გამოდიოდა სახე. ამას გავაშრობდით.

საქარგავ ძაფს ჩვენ თვითონვე ვამზადებდით. დავართავდით, მოვხარშავდით და შევღებავდით. ვქარავდით **ბალიშის პირებს, მუთაქის პირებს, ასაღს**

⁴ უნდა იყოს „ლები“.

და სხვ. ვჭარგავდით უფრო მეტად ყვაელებსა და ფოთლებს ყვითელ[ი] ფებით.

მთბრ. მინა ლობკას ას. ჩაგინავა, 78 წ. (სოფ. ქვემო ლედგებზე, მარტვილის რაიონი).

ვჭარგავდით ყადაზე. ყადაზე გავჭიმავდით მოსაჭარგავ ქსოვილს, რომელზედაც გადადებული იყო სახე. ვჭარგავდით ყაისნალით მუთაქის პირს, ბალიშის პირს და ასალს. ქვემოდან მარცხენა ხელით ვაწოდებდით ძაფს და მარჯვენა ხელში მომარჯვებულ[ი] ყაისნალით ვიღებდით.

ბურია

უიქროზა

მთბრ. პელაგია ხუტუს ას. ჩხარტიშვილი, 60 წ. (სოფ. ბაილეთი)¹.

ქსოვა და ღებვა ჩვენში უხსოვარი დროიდან იყო. როგორც გამიგონია, მეტნაწილად აბრეშუმს ქსოვდენ, რადგან ჩვენში მეაბრეშუმეობას უძველესი დროიდან მისდევდენ. გარდა აბრეშუმისა და შალისა, ტილო-ბამბეულსაც ქსოვდენ. ვქსოვდით **ღარაიას** აბრეშუმისაგან და **ხამს** — ბამბის ძაფისაგან.

საქსოვ მასალებს ვამზადებდით შემდეგნაირად: აბრეშუმის ძაფს **ვსტავდით ჩერიაზე** და შემდეგ **შეეძახავდით**. ჩერიას ბოლოზე წამოვაცმევდით **კვირისთავს**, რომელიც სიმძიმეს აძლევდა ჩერიას და ამით დასტვა ადვილდებოდა. დასტულს აბრეშუმის ძაფს გამოვავებობდით **საპონ-წყალში** ან ნაცრის ზალში. ნაცრის ზალში მოხარშვა აბრეშუმს აბრწყინებს. ვადულებდით ნაცარს წყალში; როცა დაიკრფეს ნაცარს, ადულების შემდეგ, გადაწურავთ, რომ ნაცარი არ შეერიოს (შეყვეს), თორემ დასწყავს. მერმე ვადულებთ და მოვხარშავთ ძაფს. აბრეშუმის ძაფი დაილაღებდა მოხარშვის დროს და, როცა შესრება, უნდა დაირეკოს. შემდეგ ამისა **დავქხელავდით**. ქსელვა ხდებოდა ასე: სუფთა მინდორში მიწაზე დავასობდით ოთხ-ხუთ პალოს, ნახევარი ალაბის სიმაღლეზე. ამ პალოებს **საქხელე ძაფიან** ჩერიით ხელში [ვეუვლით და ვახვევთ ძაფს პალოს გარშემო. როცა მოვათავებთ ჩაქსოვას, გადმოვიღებთ პალოებიდან და ავთოკავთ ხელში ქსელს და **დავახვევთ ლიღვზე, ჩილებად** (ოთხი ძაფი თითო ჩილში) და შემდეგ **გაუყრით ღვიშ-სავარცხალში** და იწყება ქსოვა. **მისაქხელიც** იგივე დასტული აბრეშუმის ძაფი იხმარება. მისაქსველი დაიხვევა **მასრებზე** (ეს იყო ხმელი კანაფის მოკლედ დაჭრილი ღერები). მასრაზე ძაფი იხვევა **ტარაბოთი**, რომელსაც მქსოველი ხელით ატრიალებდა და ჩერიიდგან ძაფს ახვევდა.

ტარაბო, ანუ **სრიფუთა** წარმოადგენს ჩერიაზე დაგებულ მრგვალ ფირფიტას. ერთ წვერზედ წამოეცმება მასრა, მეორე წვერით სწრაფად ატრიალებს

¹ დასახლებული მთხრობელი — პელაგია ხუტუს ას. ჩხარტიშვილი, ქვეით (იხ. ფირფიტ. ქსოვა და კილოფის წენა) ორჯერ მოხსენებულია როგორც სოფ. ჭუმათის მცხოვრები 70 წლისა.

ამ ჩერიას და ახვევს ზედ საქსელე ძაფს. დახვეულ მასრას ჩაუდებთ **მაქოში** და იწყება ქსოვა.

ქსელის ასაწევ-დასაწევი ისეა საქსოვ დაზგაზე მოწყობილი, რომ ფეხის დაწოლით დაიწევა ქსელის ნახევარი (გარიგდება ორად). ამ დროს მქსოველი ხელით გაისვრის ამ აწეულ პირში **მაქვას**, რომელსაც გააქვს მისაქსეველი ერთი კედრით. ამ დროს მქსოველი მეორე ფეხის დაჭერით ასწევს დგიმებს და ამით მეორე ნახევარი ქსელისა აიწევს და უჩვენებს ღია პირს. მქსოველი მეორე მხრივ გაიჭნევს ხელის მაქვას და მეორე მხარეს გაიტანს ქსელის ძაფს. შემდეგ მქსოველი მოარტყამს **სავარცხელს** და **მიაბეშდავს**. ამრიგად გაიმართება ქსოვა. როცა ქსელი თავდება, ქსოვილი გაიწმინდება, ე. ი. აიჭრება ზედმეტი ძაფები თუ აქვს დაყოლილი, ან თუ ბურკები ახლავს ქსოვილს; შემდეგ გაუთოვდება და ქსოვილიც მზად არის. თუ საჭირო იქნებოდა, ასეთი ქსოვილები იღებებოდა სხვადასხვაფერებში.

ასეთივე წესით იქსოვება **ბამბის ხამი**. მხოლოდ მატყლის საქსოვად მომზადდება კი ასე უნდა: მატყლი გაირეცხება, გაშრობის შემდეგ **საჩრჩელზე** დაიჩრება და ჩერიაზე შეისტვება, შემდეგ **მოიძახება** და იმავე წესით იქსელება და იქსოვება, როგორ [ზევით] მოვახსენეთ.

მქსოვის შემდეგ **ნაქსოვი ითვლება** საპონ-წყალში, დიდ ორეში, ფეხით. თუ საჭიროება მოითხოვს, იღებება იგიც სხვადასხვაფერად.

მზადდებოდა შალის საჩოხე, საშარველ და საყაბალახე. საჩოხე [იქსოვებოდა] უფრო სქელი, საშარველ და საყაბალახე — უფრო თხელი და სუფთა.

აბრეშუმის ქსოვილს ზოგჯერ ვამზადებდით ზოლიანს. ამის ქსელში, თითოეულ ჩილში ოთხი ძაფი თეთრი უნდა, ორი — შავი ან სხვა ფერის. დანარჩენ ქსოვილებს ჩვენში არ ვამზადებდით.

საქსოვი იარაღები: **დგიმი** — კედის ან აბრეშუმის ძაფისაგან დამზადებული; **სავარცხელი** — ხის ჩარჩოში გაკეთებული ჩალამ-კალამის სუფთად დათლილი კბილებით; **მაქვა** — ხისა; **მახლები** — კანაფის ღეროებიდან მოკლედ დაჭრილი; **დგიმ-სავარცხალი** მოწყობილი იყო ოთხ ბოძზე; **ჩერია** — ექვსი ვერშოკის სიგრძის სუფთად გათლილი ხე, შუაზე მომსხო. ზემო ნაწილი წვრილი აქვს ძაფის დასართავად. **კვირისთავი** — მრგვალი პატარა ლითონი ან ქვა, გახვრტილი, რომელიც ჩერიას წამოგება ბოლოზე სიმძიმისათვის. **ფირფიტები** — ძაფის დასახვევი, პატარა, ბრტყელი ხის ნაჭერი.

ქსოვილებს ვამზადებდით სადათ, საქიროებისა მიხედვით ვლებავდით.

მთხრ. ეკა თედორეს ას. ანთაძისა, 80 წ. (სოფ. ხევი).

მე ვქსოვდი ძველად **დგიმ-სავარცხლით**. ვქსოვდი უმეტეს ნაწილად აბრეშუმს, შალეულს და ხამს. **დგიმები** მქონდა უბრალო ძაფისა, **სავარცხალი** — ჩალამ-კალამიდან გაკეთებული, **მაქვას** ხელით ვისვრიდი აქეთ-იქით. **მასრებად** ვმარობდი გამხმარ კანაფის ღერებს. მასზე ვახვევდი **მისაქსეველ ძაფს**, ჩაუდებდი მასრაში და ვიჭნევდი მაქვას ხელით. მასრაზე ძაფს ვახვევდი **ტარაბოთი**. ვქსოვდი შალებს და აბრეშუმის ქსოვილებს. **დგიმ-სავარცხალი** მქონდა გამართული უბრალო ბოძებზედ.

ზონრების ქსოვა

მთხრ. პელაგია ხუტუს ახ. ჩხარტიშვილი, 70 წ. (სოფ. ჭუმათი).

ფირფიტებით ქსოვდენ ჩვენში მხოლოდ **ზონრებს (ხვანჯრებს)** აბრეშუმის ან ყაჰის ძაფისაგან, სიფართით — 1—1,5 ვერშოკს, სიგრძით — ორ ალაბამდე; თავბოლოში უმზადებდენ პატარა, მოკლე ფოჩეებს. ლეზავდენ წითელ საღებავში. ხმარობდენ ასეთს ზონარებს მეგრულ შარვლების სათავეში, შარვლის შესასკვენად. დღეს ეს ქსოვა თითქმის მივიწყებულია, ვინაიდან ადგილობრივი მცხოვრებნი მეგრულ შარვალს ძალიან იშვიათად იცვამენ და რუსულ შარვალზე ზონარი აღარ არის საჭირო.

ზონარის საქსოვ მოწყობილობას შეადგენს ოთხკუთხი ჩარჩო, სიგრძით ერთი-ორი ალაბი, ამ ჩარჩოზე გაიდგამდენ ლარს და ქსოვდენ ფირფიტებით. წვივსაკრავი, ჩახსაკრავი, ლეკვერთხი არ ვიცი.

ჭილოფის წვევა

მთხრ. პელაგია ხუტუს ახ. ჩხარტიშვილი, 70 წ. (სოფ. ჭუმათი).

ჩვენ სოფელში ამზადებენ ჭილოფასაგან **ჭილოფებს**, სიმინდის ქურჩენასაგან — **ხელის ჩანთებს**; ჭვავის და პურის ჩაღისაგან, [ავრეთვე] ჭილოფასაგანაც **წნავენ სხვადასხვა ზომის ჩანთებს, საწაფხულო ქუდებს, რომლებიც დიდი მოსახმარია მზეზე მუშაობის დროს (განსაკუთრებით ჩაის კრეფის დროს იენის-იელისისა და აგვისტოს თვეებში).**

ჭილოფის საწნავედ იხმარება **ჭილოფაი**, რომელიც იზრდება ქ. ფოთის ახლომდებარე ადგილებში (ქაობებში). იენისის თვეში სჭრიან და ახმობენ ზამთრისთვის დასამუშავებლად. ქსოვის დროს ჭილოფას წყალში ალბობენ.

ჭილოფის საქსოვი იარაღი არის უბრალო ხის ოთხკუთხი ჩარჩო, სისქით — ერთი-ორი ვერშოკი, განით — თექვსმეტი-ჩვიდმეტი ვერშოკი, სიმაღლით — სამ ალაბამდე. [ჩარჩო] კედელზე[ა] მიყუდებულია. ამაზედ გაიდგამის ჭილოფის საქსოვად კედის ძაფის ქსელი, თხუთმეტი-თვრამეტი წყვალი, ერთმეორეზე ვერშოკით დაშორებით. ამაზე იწყება ჭილოფის ქსოვა. ერთი მოხელე ერთ ჭილოფს დაამზადებს ორს დღეში საოჯახო საქმესთან ერთად.

ჭილოფის მოთხოვნილება ჩვენში დიდია. იგი ყველა ოჯახში აუცილებელი მოსახმარია ნოზი-ფარდავის მაგიერ; განსაკუთრებით ჭილოფი მოსახმარია ლარიბ ოჯახში.

ჩალის ქუდის მასალას აგროვებენ ზაფხულში და ზამთრის ღამეებში ქსოვენ საწაფხულოდ. ავრეთვე ქსოვენ ხელის ჩანთებსაც. ჯერ ჩალას ქსოვენ ხელით, გრძელ ლენტებად და შემდეგ ჰკერავენ ნების და ძაფით ქუდებად და ჩანთებად.

მთბრ. პელაგია ხუტუს ას. ჩხარტიშვილი, 70 წ. (სოფ. ჭუმათი).

საერთოდ ვღებავდით ბალახებით და ხის ქერქით, მაგ., ვაშლის კანი ღებავს ყვითლად; მცენარე ხარო, რომელმაც საისლეში იცის ამოსვლა, ღებავს ყვითლად, იასამანი ღებავს მოწითალოდ, ხახვის ქურჩენა და ცოცხის ხაზარულა კაკალი ღებავს ყვითლად; კინაწილა და ლაფანი ღებავს შავად; აგრეთვე შავად ღებავს ნიგვზის ნაქა [და] თხემლას კანი, ენდრო — მიხაკისფერად.

მთბრ. ეკა თედორეს ას. ანთაძისა, 80 წ. (სოფ. ხევი).

შავად ვღებავდით ამგვარად: შესაღებავად მომზადილ, მოთელილ შალს და აგრეთვე აბრეშუმის ქსოვილსაც გავაფენდი და ზედ მოვაწყობდი დაფნის ფურცლებს მისივე ღერებით, ჩავდებდი წყლით სავსე ქვაბში და ვაღუღებდი. შემდეგ ამისა ამოვიღებ[დი] და ვაშრობდი; ასე ვიმეორებდი სამჯერ. შემდეგ გავსძრავთ მიწანელას ლაფნის წვენიში და ჩავდებდით შესაღებავ შალს, აბრეშუმს და სხვას, წამოვადუღებდით და შიგ ჩავაციებდით; შემდეგ გაირეცხება და გაშრება. ზოგიერთ შემთხვევაში კიდევ მეორეხელ ჩავდებდით ამ გამზადებულ მიწანელაში და მზად იქნება.

ქარგვა-მოჭარგვის, აგრეთვე ოქრომკედლის, ოქრონემსულის და ოქროქსოვილების შესახებ ცნობები გურიაში არ მოიპოვება, ვინაიდან ამგვარ ხელსაქმეს აწარმოებდნენ უმეტესად თავად-აზნაურების ოჯახებში, რომელთაგან ჩვენში თითქმის აღარავინ დარჩენილა, რომ მათგან შეგვეძლებოდა საჭირო ცნობების მიღება [— ს. ა.]

უპსარბ

უპიქრობა

მატყლის ქსოვილები

მთხრ. რუსხეთ ზერძე (სოფ. ზუნდიდი, ქედის რაიონი).

ძალის დამზადება და ქსოვა. მატყლს გავწმენდავთ, ზელოთ გავწეწავთ, ჰაჩეჩელზე დავჩეჩავთ და მერე დავართავთ. პირველათ ერთ წვერს დავართავთ ხეტარზე¹ (ხეტარს კვირითავი აქ). რომ ვრთავთ ძაფს, დავაკავებთ, ერთ წვერ ძაფს მეორეს მიუტოლებთ და დავძახავთ. თუ ყაპის ძაფია, დავხვეწავთ წინდისჩირით, ბამბის ძაფს — ეჩ (არა).

ბამბის ძაფით მოვქსოვთ ტილოს. მატყლის ძაფით მოვქსოვთ შალს. შალს სამექსლოზე (დაზგაზე) ვქსოვთ. შალს მაინდამაინც ალა² იკერავენ. ალა კალრულობენ ახლა.

აბრეშუმის ძაფს ასე ვაკეთებთ: ავადულებთ წყალს და ჩაყარით პარკშით. ამეველებთ ძაფს, გავაკეთებთ ხეს და დავახვევთ ძაფს. იმ ხეს ვეტყვით მახურას და ვაკეთებთ ლანდი. ლანდ გავაკეთებთ და მეე იმა ვიქთ — დავახოვთ. გავრეცხავთ, ამიდან „ჩულქს“ მოვქსოვთ, ეი პერანგს მოვქსოვთ.

ყაქ ა დავალბოვთ, აბრეშუმს რომ ამეველებთ და მერე რომ დარჩება, იმას მოვხარშავთ საპონში, გავრეცხავთ, დავართავთ, დავძახავთ, დავხვეწავთ. წინდეს მოვქსოვთ ყაქით, ძველებს მოვკერავთ.

ელდევანს (ხელთათმანს) და წინდას აბრეშუმი ძაფით ვქსოვთ, შალითაც მოვქსოვთ, მარა შალით ზამთარში მოვქსოვთ, არ შეგვიცოდესო. ელდევანსაც წინდისჩირით ვქსოვთ. თორს, ბალს, ჰამარს მოვქსოვთ აბრეშუმის ძაფით. მოვქსოვთ ყდაით. ბალს კიდი წივსაკონას ვეტყვით.

მთხრ. ჰაჯერა თურმანძე (სოფ. ნამონასტრევი, ქედის რაიონი).

თორის ქსოვნა. თორის საქსოვ ყდას აკეთებენ კაცები. ხეი ყველაი შეიძლება ყდაიზა.

პირველათ ეველებ ძაფს და ჩამოვქსნლავ ყდაზე. ძაფი აბრეშუმისაა კიი. მაკარა ძაფითაც, კოქი (კიქიქი) ძაფითაც იქსოვენბა. დავქსნლავ ბევრ ძაფს

¹ ხეტარი — თითისტარი.

² ალა — აღარ.

და მეე დევწყუფ ქსოვნას; მეე შევდეფ ფირფიტას ძაფში, პირველათ — ფირფიტას, მეე — მეორეს და ასე ბევრს. ერთ ძაფს ევლეფ საჩვენებელს თით და მეე ორ ძაფს გამეველეფ. პირველათ თითო-თითოს გამეველეფ, მეე სულ თითო-თითოს გამეველეფ და ჩავაგდეფ კიღო. რომ გავალ ბლომდი, ფირფიტას დაგტეეფ; აქ დანას ევლეფ და ჩუბეჭეფ და ასეთ სულ.

უდაზე იქსოვნება თორი ქალის, კაცის. ფერადი თუ გვინდა, ფერადი ძაფით დავქსელაფ. ქალის თორი უმფო ფართეა, კაცის უმფო მიწროა, თორი ჰრელიც იქნება.

თორი მუხლზეც იქსოვნება, ამას მუხლის თორს ვეტყვით. ავც ისე მეიქსოვნება, რაეაც უდაზე.

თორს რომ მოექსოეთ, მერე ღილის გუკეთეფ, მერე ლერწმ გამუბამ იმ

სურ. 102. შალის საქსელავი დორია

ღილში; ლერწმე ფუსქულებ გუკეთეფ. თორს სადესაც, უსახოსაც გავაკეთეფთ და სახებინასაც. სახეები იქნება: ჩიტისთვალა, თენთენია ჰრელი, წყაღაი.

რაცხამეთი გინდა მოქსოვ. ჩვენში ომ გოგო ვეეთხუებან, ასე წეილებს თორებს, წინდებს — დედამთილისათვის, ჩილისათვის. უთოროთ ეაი იქნება აქ.

3 დედანში ასეა.

მთხრ. ხოზრევანიძე, 80 წ. (სოფ. დიდაქარა, ხულოს რაიონი).

შალის ქსოვნა. დაეჩივებო მატყლ საჩიჩელზე, გავაკეთებ ფითილას (ფარტენას), მერე ევლეფ და ჩავართავ ხერტალზე.

ბამბას დავებნავდით და დავართავდით იმასაც, მოვქსოვდით ქსელზე⁴. დავქრიდით და შუუყერავდით ნიფხავ-პერანგებს კაცებს.

ახლანდელი ქალები... პაზირები⁵ მოდიან, მაქინებიც⁶ აქვან. ზათი პერანგს ვქსოვდით ბამბით ქსელზე. „შეყერვა უნდოდა?“ — ვეკითხებით ჩვენ, — „შეყერვა პელებზე უნდოდა. ცხვარი ხავდენ, მატყლი ქონდენ, პელებზე ქსოვდენ პერანგს“.

მთხრ. ფადიმე ბერიძე, 60 წ. (სოფ. ზენდიდი, ქედის რაიონი).

წინ-წინ მატყლ გავრეცხავთ, მასკან დაეჩიჩავთ, გავაკეთებთ ფარტენებს; საჩიჩელში დარჩება გონჯი ნაგულაჲ. ნაგულა მატყლ ბალიშში ჩავყრით. გონჯია, არ დეირთვება. ფანტერებს დავართავთ და დავძახავთ ხრეტალზე. ხრეტლის თავი, ხრეტალი რომ კარქა დააბრუნოს, იმას ქვია. წინ-წინ დავართავთ ერთწვერათ: მეე მოვყათავთ (ორწვერათ დავძახავთ), მოვართავთ და გავაკეთებთ მურგს.

ლაზლას, ბამბას, სელს, კანაფს დავართავთ. ღაზლიდან წინდას ვქსოვთ, ზათინ⁷ შალს ვქსოვდით. ბამბიდან ფეშტემალ ვქსოვთ, სადეს ან ქრელს, ლოგინზე⁸ გადავავთარებთ. უწინ კილო ნიფხავ-პერანგებსაც ვქსოვდით.

სელიდან ძაფს გავაკეთებთ და მოვქსოვთ ფეშტემალს, თუნდა ძაფათ ვიხმართ. სელსაც ხეტალზე დავართავთ. დაჩიჩვა არ უნდა. კანაფიდან თოკებს ვგრებავთ; ვგრებავთ თუთუნის ხაფებს, ვქსოვთ თევზის ბადეს.

მთხრ. ასიმე თურმანიძე, 15 წ. (სოფ. ნამონასტრევი, ქედის რაიონი).

ძაფის მოსახვიელი⁹ ჩამოსახვიელია. მოსახვიელზე⁹ ჩამუცემეთ ბამბის ან აბრეშუმის ხიფს (ლანდს), იბრუნებს აგი ჩამოსახვიელია და მუახვევ მურგვად ძაფს.

მთხრ. აიშე თურმანიძე, 47 წ. (სოფ. ნამონასტრევი, ქედის რაიონი).

აბრეშუმის ძაფის ჩამოსახვიელი. ჩამოსახვიელაზე⁹ სახვიელაზე აბრეშუმს ლანდს. ქვაბში წყალია დღღარე. ქვაბს ამოხთვის დროს ცხელ ნაცარზე ვდგამთ. წყალში ჩაყრილია ყაჭი პარკი. ასხამ ძაფს და სახვიელაზე ახვევ. ამ საქმეს ორი ქალი უნდა — ერთი ახვევს, ერთი — პარკები ომ წყაყება, იმას მოაშორებს, ძაფს მოუმატებს, გაწმენდს და ასე. ყაჭი პაწა-პაწა მოგვყავს, ერთი-ორი კვერცხი ძაფი რომ ამეღონ, იმდენი.

ძაფის საძახვი ქაბრაკი. ქაბრაკზე შალ დავძახავთ, ბამბა ჰად გვაქ, თორე ისიც დეიძახვება. აბრეშუმი ამაზე არ დეიძახვება, იმიზა ომე, ხრუწები შეყ-

4 ქსელი — სამექსლო (საფიოქრო, საფრიოქო).

5 პაზირა — მზა, მზამზარეული.

6 მაქინა — „მაშინა“, მანდანი (საკერავი).

7 ზათინ — უწინ, წინათ.

8 ლოგინი — ქვეშაგები.

9 მოსახვიელი — უჩამუცეში ორგველია ქვია.

ვება. აბრეშუმს ღუჭრთავს ძახავენ ხე(რ)ტალზე. ჭახრაკზე დეიძახება კელი
 ძაფი. კელი ძაფ ხერტალზე დაა(რ)თავენ. ჭახრაკზე თხისურასაც¹⁰ დაეძახავეთ.
 ძაფი რომ დაეძახოთ ჭახრაკზე, ამიზა ჭახრაკის ლარი'ნა მუბათ ჭახრაკის
 ჩარხზე და ჭიკჭიკაზე [და] გუყაროთ ჭახრაკის ტარს. ჭახრაკის ხელს წალმა რომ
 დააბრუნეფ, დეიძახვება; მერე უკულმა'ნა დააბრუნო და დეიძახევა ძაფი ტარზე.

მთხრ. ოსმან ბეჟანიძე, 55 წ. (სოფ. ჭვანა, ზულოს რაიონი).

ძველათო, ჩემი ნენე იტყოდა, მატერიის გაჭირვება იყო და ლერწამას
 დავჩენდიოთ და მისი ღრო რომ შევიდოდა, გაეწმენდიოთ და მოვქსოვდი-
 თო ლეჩაქსო.

სურ. 103. ხსისხა და ხსირის ქსოვნა

ერთი ლეჩაქით შვიდი გენილი¹² მეეიყვანეთო, მატერიის გაჭირვება იყო.
 მატერიის გაჭირვება კი არ იყო, ჰამა ხალხი უშუგნებელი (sic) იყო.

¹⁰ თხისურაი — თხის ღართული ბალანი.

მთხრ. ხოზრევანიძე, 80 წ. (სოფ. დიდაქარა, ხულოს რაიონი).

ხანია¹³ და ხანირის||ხაცირის¹⁴ მოქსოვნი. ხან და ხაცირს ქილაით ან ქუნ-ჩალით ვქსოვთ. ქილას დავგრებთ, ქუნჩალაჰაც დავგრებთ და მოვქსოვთ. დეზ-გაჰე ვქსოვთ. ქუნჩალს რბილათ შეინახავ. მართო ქუნჩალამ რომ იყოს, იმყო მავარი მოდის. იგი ბალახი (ჭილი) წყეტბა. ქუნჩალს დავფრენ, დავგრებ და მურგვს გავაკეთებ და მერე მოვქსოვ. მურგვი საქსელავისთვის მინდა. მისაქ-სოველს არ უნდა მურგვი. ქილსაც მურგვით დავგრებ. შიანია საქსელავი ზელ-ზე დავგრებთ თოკივით, გადავიყვანე მურგვი, დავქსელე დეზგაჰე; მერე გარეთა საქსელავს დევიწყევ და მოვქსოვ. მერე ჰრელს დავათავებ. თავში შე-უკლდე-შეუკლდე, წაქსოვ მისაქსელავს და წუუწვრილევ თავს. ასე უნდა ხანს. ხაცირი სტორი იქნება, იმას სექვე დავავებ.

ხანის ქვედა დასაქლომელად ადგილია, ზედა სალოცავი ადგილია. ზეით გადაქსუბულია მისაქსული, ზეით რომ გამოყვანილია, იმას ჰრელი ქვია, სა-ხე ქვია.

სახეები სხვადასხვაფერი გამოგვყავს. მისაქსოველს ბოიაში შევლებავთ. შეილებება: ეშელი¹⁵, მორი¹⁶, ჰახე ყვითელი¹⁷, ნარინჯი, ყირმიზი¹⁸.

მ ჯ მ რ ი ბ ა

მთხრ. ფათყვიძე ნაკაშიძე, 35 წ. (სოფ. ჰევანი, ხულოს რაიონი).

ბოიაში ღებვა. აბრეშუმის ძაფს, ღაზლას, ბამბის ძაფს ბოიაში შევლებ-ბავთ. ტაფაში ჩაასხამ წყალს, ჩაყრი ბოიას, შახს. არ უნდა ბევრი დუღილი. წამუაცხელევ, ჩადებ ძაფს, ჩამოდგამ, დატიევ შით, გაცივდება; გარეცხავ ძაფს კარქათ, გაშრება იშეთ და იქნება შელებილი.

მთხრ. თუთია თურმანიძე, 35 წ. (სოფ. ნამონასტრევი, ქედის რაიონი).

კენაღურაი — ხოზიკაი ბალახი. ხოზიკაი ბალახი ღებავს თურინჯისფრათ. მოვხარშავ და წვეს გჷშვებს. რაცხამდენი ღაზლა უნდა მოსრას, იმდენი წყა-ლი უნდა. მოვხარშავ და ღაზლას ჩავდევ შით, იხარშება. ღაზლას ცოტა ხანს ხარშვა უნა, იხარშება ერთ ჩარეჰ საათს. მოქსოვილ შალსაც ღებავენ. ამაში შაბი უნდა ჩაყარო, ისე არ შელებავს.

ენდრო. ენდრო ღებავს რავაც ინა, ისე. ჩვენ ამ ფერს თურინჯს უძახით. მაგაჰაც ისე ვაკეთებთ, რავაც ხოზიკა ბალახს. ღაზლა იღებება ამითაც, აბრე-შუმსაც შელებავს, ბამბას არ შელებავს.

12 გელინი — რძალი.

13 ხანი — სალოცავი.

14 ხანირი||ხაცირი — ლოვინზე დასაგებელია, კილობი.

15 ეშელი — მწვანე.

16 მორი — ლურჯი.

17 ჰახე ყვითელი — მუქი ყვითელი.

18 ყირმიზი — ტილი ყვითელი (ყირმიზი წითელია, მაგრამ ხმარობენ როკორც წითელი, ისე ყვითელი [ფერის] გამოსახატავად).

მთხრ. ელმას ვაბაიძე, 35 წ. (სოფ. ძალამეველე, ხულოს რაიონი).

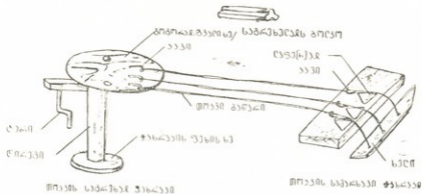
დათვაკანაფაჲ. ყვითელს ვეღბავთ დათვაკანაფაჲთ, დათვაკანაფას ფურცელს მოვხარშავთ, კანი არ ვარგა. ფურცელს ამევეღებთ, შაბს ჩაყვრიოთ. შაბიან წყალში ლაზლას ჩაყვდებთ, ვადუღებთ და შეიღებება.

მთხრ. უშიანი თურმანიძე (სოფ. ნამონასტრევი, ქედის რაიონი).

ინა. ინის თესლი იქნება, ბოსტან მოთხრი, დათესავ და ამუა; გვიზღება; ეყერს გამედისხამს. ფურცელს მოკრეფ და გუფენ ზეში, სიცხეში; გახმება; მეე დანაყავ ძელზე, ბოლკოზე ქეით. შაბ ჩაყარი, ისე ა შეღებავს. შაბსაც დანაყავ. მეე ომ დალამდება, დეიდუფ გინდა ხელზე, გინდა ფჩხილზე, ჰაცხა გინდა, დეიძინეფ და ომ აღგები, დილას შეღებილი იქნება. ზელზე რომ გაქ და გძინავ, ხელი დაგეწვის, აგეფხანება. მეიძროფ და გადაგდეფ იმას. უნდა გედვას სამ საათ, ოთხ საათ. შეღებილი ომ (ორ) თვეს იქნება, ჩხილზე დიდ ხანს იქნება, არ გუშევეფს და ისე ერ თვეზე გუშევეფს. ინას ალიფირი აქ, ყირშიში.

თოკის საგრეხელად ჭახრაკი

მთხრ. დურსუნ დოლიძე, 68 წ. (სოფ. დვალიძეები, ქედის რაიონი, მერი-სის საბჭო).

სურ. 104. თოკის საგრეხელად ჭახრაკი

თოკის საგრეხელად ჭახრაკზე დავქსელავ კირნაფს²⁰, გამუაბამ კავებში; რომ გავათავეფ დაქსელვას, მერე ხელით დავაბრუნეფ ლაფრებს და დეიძახება. შვაზე გუქეთეფ საგრეხელაის ბოლკოს და დეიგრიხება. ამის მუშაობას უნდა სამი კაცი — ერთი ხაძახვს აბრუნებს, მეორე — საგრეხს, შვა კაცი ბოლკოს მოდებს ბაწარს და სამი თავი შეერთდება და დეიგრიხება. ამ ჭახრაკზე ვგრეხთ თოკს, ჰაპანს, ბაწარს. აი ჭახრაკი მე გამევიგონე და სხეებმა ჩემგან გადიღეს.

სოფ. ხიხაძირი, ხულოს რაიონი.

²⁰ კირნაფი — კანაფი.

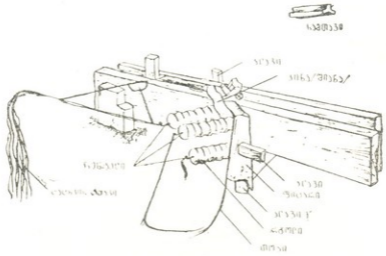

ხეს გავაძროფთ ტყავს და თოკვს დავგრებთ. თელაა ამიზა კაი, ჰიტირეზულის ცაცხვი. სხვა არ იქნება. გავაძროფ ტყავს თელას და სულთანთ დავამუშაუებთ და კანადივით რომ ვახთება, გავათხელფეთ, წყალში არ ჩავდოფთ და თოკვის საგრებ ღეზაზე დავგრებთ.

თოკვის საგრება ჩარხი

მთხრ. რეკებ წულუყიძე, 80 წ. (სოფ. დიდაქარა, ხულოს რაიონი).

პირველათ შევაძრობთ ცაცხვს ტყავს, სხვა არ ვარგა. მერე გავჭერქავთ ზელით, მერე დავფცქილავთ პატარ-პატარათ, მერე დავალბოფთ და დავგრებთ

სურ. 105. თოკვის საგრები ჩარხი

ჩარხზე. თითო თოკი სამი წვერი გნდა იყოს, მეტი არ იქნება. ქერქს გრებაში უპნეეთ²¹. თითო წვერი რომ დღიგრიხება, მოვჭუშკავთ სამწვერს, წამუაცუნ სამთავაზე და ერთად დღიგრიხება თოკი.

მთხრ. ხემდულ ღუმბაძე (სოფ. ჭალათი, ქედის რაიონი).

თოკვები. ხეზე რომ ვიარებთ, იმ თოკვს ვეტყვით ჭპანს, ისე თოკვს, წვიტ თოკვს, ბაწარს ვეტყვით. თუთუნის ასახამს ძაფს ვეტყვით. ბაწარს იხმარ: შიშას მეციდაე, ჩალას მეციდაე, ცხენს ჭვირთს მოციდაე, ძროხას დაბამ. თოკვი დიდა. თოკვს იხმარ: ჩალაზე, ცხენზე. ჭპანი კლავის სიმსხვილეა. ერთი კაცი ძვილაი აწევს. არის 50 არშინ. ხეზე ჭპანით ავჭპანავ, ძირს რომ ჩამულ, ჭპანს ავკალთავ, ასე თოკვსაც ავკალთავ და ბაწარსაც. „თოკვი დავახვიეო“, ამასაც ვიტყვი.

²¹ უპნეეთ — თანდათან, შიგადაშიგ ვაგრებთ.

მედიუმი

- სურ. 1. რთვა ჯარაზე და თითისტარზე, ფოტო სტ. მენტეშაშვილის, 1935 წ.
 „ 2. რთვა ჯარაზე და თითისტარზე, ფოტო სტ. მენტეშაშვილის, 1935 წ.
 „ 3. კინთი, სტ. მენტეშაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935 წ.
 „ 4. საფაიქრო, ფოტო სტ. მენტეშაშვილის, 1935 წ.
 „ 5. ფეიქარი დაზვასთან, ფოტო სტ. მენტეშაშვილის, 1935 წ.
 „ 6. დაშნა, სტ. მენტეშაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 7. ორკაპი ჩხირი, სტ. მენტეშაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 8. მღებრები სახელოსნოსთან, ფოტო სტ. მენტეშაშვილის, 1935.
 „ 9. თოკის გრეხა, ფოტო სტ. მენტეშაშვილის, 1935.
 „ 10. ჩარხის ჩანგალი, ყალაპოტი და წვერები სტ. მენტეშაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

შიგანი კამათი

- სურ. 11. ყაითნის გულა და კოჭები. იხ. ც. ყარაულაშვილი, ქსოვილების დამზადების ხალხური წესები კახეთში, საქ. სახ. მუზეუმის მოამბე, XXVIII—B, თბ., 1969, ტაბ. IV, სურ. 2.
 „ 12. ყაითნის ქსოვა, ც. ყარაულაშვილის მიხედვით. იხ. ც. ყარაულაშვილის დასახ. ნაშრ., ტაბ. IV, სურ. 1.
 „ 13. სახონჯრე ყდები და ხონჯრის ქსოვილის ნიმუში (გადიდებული), იხ. ც. ყარაულაშვილის დასახ. ნაშრ., ტაბ. I.
 „ 14. ჩახსაკრავის ქსოვა ფირფიტებით. იხ. ც. ყარაულაშვილის დასახ. ნაშრ., ტაბ. VI, სურ. 1.
 „ 15. ქარვის ჯახები, ლ. ბოჭორიშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

ბაჩა კამათი

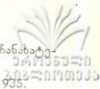
- სურ. 16. ფირფიტა (ტყავის), ი. მჭედლიშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 17. ყდა და ამოსაკრფი ჩხირი, ი. მჭედლიშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 18. ყაითნის ქსოვა თითებით, ც. ყარაულაშვილის მიხედვით. იხ. ც. ყარაულაშვილის დასახ. ნაშრ., ტაბ. V.
 „ 19. დუფითილა, ი. მჭედლიშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

იფრო-თინათი

- სურ. 20. საგრეხელა, ი. მჭედლიშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 21. 1. ცხემლა, 2. კაკუნა, 3. სახეხი, ი. მჭედლიშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

თუშეთი

- სურ. 22. სახრელი, გ. ბოჭორიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 23. ჯარას ბორბალი, გ. ბოჭორიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 24. აკაზმა და მისი ნაწილები.
 „ 25. ფლასი (ყუნწულამ), ფოტო გ. ბოჭორიძისა, 1935.

- „ 26. ძველის ნაწრელი ტაბ. ა, ბ, გ, დ (60 სახე) გ. ბოჭორიძის ჩანახატების მიხედვით, 1935.
- „ 27. ზურჯინის ნაწრელი, გ. ბოჭორიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 28. ჩული, ფოტო გ. ბოჭორიძისა, 1935.
- „ 29. ფირფიტა, გ. ბოჭორიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 30. თუშის ოჯახი, ფოტო გ. ბოჭორიძისა, 1935.

ხმსსამთი

- სურ. 31. საჩხელი, ა. ოჩიაურის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 32. ტარი და სახრელი, ა. ოჩიაურის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 33. ჯარა, ა. ოჩიაურის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 34. ჯარა და ჯარატარები, საქართველოს სახ. მუზეუმის ფონდებიდან.
- „ 35. ქსელვის სქემა ყდაზე, პირი ჩანახატისა, საქართველოს სახ. მუზეუმის ეთნოგრაფიული გამოფენიდან.
- „ 36. საქსოვი იარაღები, ა. ოჩიაურის ჩანახატების მიხედვით, 1935.
- „ 37. ყდანი, ა. ოჩიაურის ჩანახატების მიხედვით, 1935.
- „ 38. სააბრაშუმე ვალი, ა. ოჩიაურის ჩანახატების მიხედვით, 1935.

ხმ30

- სურ. 39. საქსოვი ფირფიტა, ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 40. კავი, ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 41. ძელის დანა, ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 42. ქარგულობის სახეები: მუხლიანი, ქათმისფეხა, ჰანჭკია, ირიბი სახე, ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 43.ა 1 — სათამბაქოს სახე — ხარდაგაი
 2 — მეშის სათამბაქო („ხარდაგაით იყო“)
 3 — სათამბაქოს სახე
 4 — სახე სათამბაქოზე (ან სხვა ქსოვილზე) } მთხოზბლის—მალიკო ხუცი-შვილის მიერ გამოჭრილი თარგების მიხედვით დახატუ-ლი.
- „ 43.ბ 1 — ქისნებს სახეები (თარგები)
 2 — ქისის საქარგავი სახე
 3 — ბოჩჩა (თარგი)
 4 — ბოჩჩის საქარგავი სახე } მთხოზბლის—მალიკო ხუცი-შვილის მიერ გამოჭრილი თარგების მიხედვით დახატუ-ლი.
- სურ. 44.1 — საქარგავი სახე ხალისა ან საბ-ნისათვის (ფერადი ძაფით ან ოქრომკედლით).
 2 — სახე ხალისათვის (შეიძლება აბგაზეც).
 3 — სახე სხვადასხვა დანიშნულე-ბის ქსოვილისათვის
 4 — სახე აბგია ან ხალისათვის. } მთხოზბლის—მალიკო ხუცი-შვილის მიერ გამოჭრილი თარგების მიხედვით დახატუ-ლი.

მთიულეთ-გუდამაყარი

- სურ. 45. ხურჯინის ქსოვა ყდაზე, ფოტო ვ. ჯაფარიძისა, 1935.
- „ 46. ფარდავი, ფოტო ვ. ჯაფარიძისა, 1935.
- „ 47. ხურჯინის ცალი თვალი, ჭანჭიკა, ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 48. ფარდავის და ხურჯინის სახეები: 1. ვარდი, 2. მთვარე, 3. ნახუქი. ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 49. ჩიხრიხი ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 50. შალის ქსოვა ოსურაზე, სოფ. დუმაცხო, ქსოვს ნინო წიკლაური. ფოტო ვ. ჯაფარიძისა, 1935.
- „ 51. სათელავი, ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 52. ყდები დამსულილი, ვ. ჯაფარიძის ფოტოს მიხედვით, 1935.
- „ 53. საქარგავი ნემსი, ვ. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 54. ჯვრიანი სახე (ფარდავის), ე. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

ქართლი მტკვრის ჩრდილოეთით

- სურ. 55. ფარდავის სახეები: 1. წვრილი სახე, 2. მანები, ე. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 56. ჭილოფის საქსოვი ყდა, ე. ჯაფარიძის ფოტო, 1935.
- „ 57. თოკის საგრები ჩარხის ნაწილები, ე. ჯაფარიძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

ზღვი ქართლი

- სურ. 58. ხალიჩის სახეები: 1. ურმის ყვერნა, 2. ატმის ყვავილი, 3. ჩიგინი, 4. კუთხე, 5. [გეომეტრიული სახე], 6. წაწვენილი ფოთოლი } კ. კახიანის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 59. სახე — ფიჩხი, კ. კახიანის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 60. ლეჩაქის ქარგა, კ. კახიანის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 61. ჩალხის ნაწილები, კ. კახიანის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

ქართლი მტკვრის სამხრეთით

- სურ. 62. სახეები: 1. ხერხის პირი, 2. ალვის ხის ტოტი, 3. შიგ ჩაყრილი სახე, ირ. ქასაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 63. სახეები: 1. შერეული სახე, 2. პეპლის ნახევარფრთები, 3. მურღახილი, ირ. ქასაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 64. ქსოვილების სახეები: 1. პრჭყალები, 2. მოკაუქებული, ირ. ქასაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 65. სახეები: 1. დაფოთილილი, 2. ნაკლში, 3. ხერელები, 4. წინწყლები, ირ. ქასაშვილის ჩანახატის მიხედვით.

მესხეთი

- სურ. 66. ტარლაჯი, ივ. გვარამაძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 67. მაქო, ივ. გვარამაძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

ჯანაბათი

- სურ. 68. ჭილოფის საქსოვი დაზგა და ბეჭი, ივ. გვარამაძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 69. სახეები: 1. ანტიფა, 2. პუჰპუჰა, 3. მაკრატელა, 4. ანტიფა ვერცხლის მიღებით, ივ. გვარამაძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 70. ვერცხლის მიღები, ვერცხლით ნაქსოვი ანჭუსტები, ივ. გვარამაძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

ჯამო იმიათი

- სურ. 71. დგიმ-სავარცხლიანი საფეიქროს ნაწილები, საქართველოს სახ. მუზეუმის ეთნოგრაფიული გამოფენიდან.

ქვიმო იმიათი

- სურ. 72. დგიმი, საბარცხალი (სქემატური ჩანახატი), კ. კახიანის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 73. კინთე, ლარი, კ. კახიანის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 74. დგიმ-სავარცხალი, კ. კახიანის ფოტო, 1935.
- „ 75. ფარდაგი, კ. კახიანის ფოტო, 1935.
- „ 76. წარაბა, ძაფის დახვევა, კ. კახიანის ფოტო, 1935.
- „ 77. აბრეშუმის ძაფის ამოღება, კ. კახიანის ფოტო, 1935.

ჯამო რაბა

- სურ. 78. ქსელი, შალისა და სამოსელის საქსოვი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 79. ტარი და საჩეჩელი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 80. ლარი და კინთა, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 81. ყაიზნახი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 82. ძელის ყაიზნახი, ბადური ფოჩი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 83. 1. ხელთნაქნარები, 2. ოტა, 3. სრავა, 4. თვლებიანი ნასკვი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 84. ხის ლეკურა, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 85. ჭიკჭიკა ლეკვერთხი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 86. ძველი სამპირა ფოჩი, სამაგრი ძაფის, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 87. საყევი ურო, თოხმახი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

ლიხვოვი

- სურ. 88. 1. ბარამბია (ნართის დასახვევი), 2. კინთა, 3. მარჯანიკე, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 89. ლეველებიანი შალი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
- „ 90. 1. სამუხეელი, 2. საპენტელი, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

„ 91. ქილოფის საქსოვი დაზგა, ნ. რეხვიაშვილის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

მეოთხედი

სურ. 92. საქსოვი დაზგა, „ლაჭშარ“, გ. ჩაჩაშვილის მიხედვით. იხ. გ. ჩაჩაშვილი, ქართული ხალხური საქსოვი დაზგები, საქართვე. სახ. მუზეუმის მოამბე, XVIII—B, გვ. 198, სურ. 10.

ხუთედი

სურ. 93. საქსოვი მოწყობილობის ნაწილები; ზინგი და აფხა, სოფ. ცაიში, კ. გრიგოლიას ფოტო, 1935.
 „ 94. ჰორიზონტალური საქსოვი დაზგა „ოშუალე“¹, გ. ჩაჩაშვილის მიხედვით, იხ. დასახ. ნაშრ., გვ. 203, სურ. 14.

მეექვსედი

სურ. 95. ორცხოვნი, ა. ხუბუტიას ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 96. საქსოვი, ა. ხუბუტიას ფოტო, 1935.
 „ 97. საქსოვი, გაბმული ქსოვი, ა. ხუბუტიას ფოტო, 1935.
 „ 98. აბხა, ზინგი, ა. ხუბუტიას ფოტო, 1935.
 „ 99. ოფეთაში (საჩეჩელი), ა. ხუბუტიას ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 100. ფარდაგი, ა. ხუბუტიას ფოტო, 1935.
 „ 101. 1. იოზეგალი, 2. ფსალი, 3. სარსიოლი, ა. ხუბუტიას ჩანახატის მიხედვით, 1935.

მეშვიდედი

სურ. 102. შალის საქსელავი დორაჲ, მქსელავი ქალი, სოფ. ნამონასტრევი, ფოტო ო. არუთინოვის, 1935.
 „ 103. ხასისა და ხასირის ქსოვნა, ფოტო ო. არუთინოვის, 1935.
 „ 104. თოკვის საგრეხელია ჭახრაკი, ქ. ლომთათიძისა და თ. ანდლელაძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.
 „ 105. თოკის საგრეხი ჩარხი, ქ. ლომთათიძის და თ. ანდლელაძის ჩანახატის მიხედვით, 1935.

¹ ორ ფოტოსურათს შეყვების — კ. გრიგოლიას წარწერებით „სოფ. ჩქვალური ტაგუ კანტურის სახლში ქალები იწყებენ ჩოხის ქსოვას. კედელზე გაკრულია საბანო, ნაკვრით გამოყვანილია უნაგირის „გაშლილი ბალიში“ და „სოფ. ჩქვალური, მარჯვნივ მოჩანს ხეივანი ძაღლი“ (ამ სურათზე გამოსახულია საქსოვი დაზგის ნაწილი), ვერ ვაქვეყნებთ, რადგან ერთი მათგანი მეტად მჭრალია, ხოლო მეორე — მეტად ჩამუჭებული, გამოსახულების წხოლოდ კვლი ჩანს.

ტაბულაჲს სია

შალისა და აბრეშუმის ქსოვილების ნიმუშები

(ქვემო სამეგრელო, შემგრ. ა. ხუბუტია, ნიმუშები დაცულია აკად. ივ. ჭავჭავაძის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში)

ტაბ. I	1. ოთხი ნიმუში აბრეშუმის ქსოვილისა სადა და ზოლებიანი (სამკუთხოვნად გამოჭრილი)
	2. ექსი ნიმუში აბრეშუმის ქსოვილისა (მრგვლად გამოჭრილი)
ტაბ. II	3. ხუთი ნიმუში აბრეშუმის ქსოვილისა სხვადასხვა ფერი (სამკუთხოვნად გამოჭრილი)
	4. ხუთი ნიმუში შალის ქსოვილისა

საქართველოს სახ. მუზეუმის ფონდებიდან.
ხალიჩები

ტაბ. III	5. ალვანიდან, საინვ. № 74—60/2
	6. თბილისიდან, პატარა ხალიჩა, საინვ. № 88—60/1
ტაბ. IV	7. ლენინგორიდან, საინვ. № 88/68/1
	8. თბილისიდან, თამარ მეფის გამოსახულებით, საინვ. № 87—970/1

შარღაბები

ტაბ. V	9. კახეთიდან, საინვ. № 96—60/1
	10. სიღნაღიდან, საინვ. № 103—976/1
ტაბ. VI	11. თუშური, საინვ. № 18—64/1 ქართული წარწერით, თარიღიანი, 1928 წ.
	12. თიანეთიდან, საინვ. № 35—974/1
ტაბ. VII	13. ფშავიდან, საინვ. № 23—970/1
	14. ხევსურეთიდან, საინვ. № 26—63/1
ტაბ. VIII	15. ფასანაურიდან, საინვ. № 151—977/1
	16. გუდამაყრიდან (სოფ. გამსი) საინვ. № 44—60/1
ტაბ. IX	17. ქართლიდან, საინვ. № 76—65/1
	18. თბილისიდან, საინვ. № 61—58/109
ტაბ. X	19. ქართლიდან, საინვ. № 46—975/2

- ტაბ. XI
20. ბოდბისხევიდან, საინვ. № 136—970/1
 21. თუშეთიდან, საინვ. № 13—977/2
 22. სოფ. წინწყაროდან, საინვ. № 91—970/1

ხურჯინები

- ტაბ. XII
23. კახეთიდან, საინვ. № 92—59/1 და № 241—64/1
 24. თუშეთიდან, საინვ. № 23—33 და № 72—60/1 (ქვემო ალვანი)
- ტაბ. XIII
25. ფშვიღიდან, სოფ. ჩარგალი, საინვ. № 13—29/1 და ხევსურეთიდან, საინვ. № 13—27/34
- ტაბ. XIV
26. მთიულეთიდან, ხალიჩური, საინვ. № 58—971/1 და ფარდაგული, საინვ. № 60—59/1
 27. გულამაყრიდან, საინვ. № 11—53/1 და მთიულეთიდან, საინვ. № 46—60/1
- ტაბ. XV
28. ქართლიდან, საინვ. № 43—969/1 და № 46—70/1
 29. ქართლიდან, სოფ. თეთრიწყარო, საინვ. № 92—270/2, სოფ. ორბეთი, საინვ. № 53—61/1 და სოფ. თეთრიწყარო, საინვ. № 93—970/2
- ტაბ. XVI
30. თბილისიდან (დიდი), საინვ. № 110—64/1
 31. იმერეთიდან, სოფ. კურსები, საინვ. № 9—53/1
- ტაბ. XVII
32. მფრამა თბილისიდან, საინვ. № 12—62/1
 33. საცალო შექმნილი ჯანდიერისაგან, საინვ. № 110—64/2
 34. საცალო სოფ. წინწყაროდან, საინვ. № 98—970/1

ბანსაგლის ნაგროვი დეტალები

- ტაბ. XVIII
35. წინსაფარი შალისა, ჩახსაკრავებით, მესხური, საინვ. № 4—69/2
 36. სარტყელი შალისა, მესხური, საინვ. № 9—68/1

მანდილები

- ტაბ. XIX
37. შალისა, ხევსურული, საინვ. № 70—971/30, № 122—976/3 და № 62—974/2

წმინდაკრავები, ჩახსაკრავები

- ტაბ. XX
38. წვივსაკრავი, ხევსურული, საინვ. № 13—27/17, № 10—979/19 და № 12—29/204
 39. ჩახსაკრავები, I — საინვ. № 61—58/27; II — № 66—26/138; III — № 9—35/9.
 40. სამი წვივსაკრავი — I საინვ. № 26—12/8; II — № 42—58/1 და III — № 26—12/8

- ტაბ. XXI
41. ორი ჩახსაკრავი საინვ. № 2575-ა და 2575-ბ, სახე-
ებიანი, წარწერიანი.
 42. ორი ჩახსაკრავი სახეებიანი და წარწერიანი, საინვ.
№ 2576-ა და № 2576-ბ

ჩანსაკრებების ნიმუშები და ფერადი ჩანახატები

(შეგროვილი ქ. გოვიჩაიშვილის მიერ თბილისსა
და ქუთაისში)

ნიმუშები დაცულია აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ.
ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინ-
სტიტუტში.

- ტაბ. XXII
43. ჩაფარიშების ხუთი ნიმუში
 44. ჩაფარიშების ხუთი ნიმუში (სამი განიერი, 1 სა-
შუალო სივანის, 1 — ვიწრო)
- ტაბ. XXIII
45. ჩაფარიშების ხუთი ნიმუში (4 — განიერი, 1 —
ვიწრო)
 46. ჩაფარიშების ექვსი ნიმუში (2 — განიერი, 4 —
ვიწრო).
- ტაბ. XXIV
47. ჩაფარიშების ჩანახატები ფერებში.
 48. ქარგულობის სახეების ჩანახატები

ხელოვნების სახ. მუზეუმის ფონდებიდან
ქარგულობის ნიმუშები. სარტყლიანი

- ტაბ. XXV
49. ოთხი სარტყელი მოქარგული: I — შავი მადლისა
№ 351 ქართული მხედრული წარწერით; II — შინ-
დისფერი, ვაზის მოტივით, მოქარგული № 2219;
III — შინდისფერი, მცენარეული მოტივებით
№ 3726; IV — მოყავისფერო ხავერდზე მცენარე-
ული მოტივებით № 3819.
 50. ზემოაღნიშნული სარტყლების ქარგულობის დეტა-
ლები.
- ტაბ. XXVI
51. საეკლესიო შესამოსელის ოთხი სარტყლის ქარგუ-
ლობის დეტალები: ზემოდან I — № 3493; II —
3757; III — № 2264 (სარტყელს აქვს შემწირვე-
ლის — აბაშიძის ასულის სალომეს 1852 წ. წარწე-
რა) და IV — სარტყელი № 2081.
 52. არტახი შინდისფერი ხავერდისა № 98, ოქრომკე-
დით ნაქარგი (მცენარეული მოტივებით)

- ტაბ. XXVII 53. შეიღიში № 2963 ტოტებზე ირმების გამოსახულებით, ოქრომკედლით ნაქარგი
54. ორი შეიღიში, ერთი ოქრომკედლით ნაქარგი № 2693, მეორე — ვერცხლმკედლით ნაქარგი № 2694
- ტაბ. XXVIII 55. ორი შეიღის ქარგულობის დეტალები, მარჯვენა № 2963 ირმების გამოსახულებით (ოქრომკელი), მარცხენა № 2695 ფრინველების გამოსახულებით
56. ორი შეიღიშის ტოტის ქარგულობის ნიმუშები, შინდისფერის № 770 და ვარდისფერის № 4251
- ტაბ. XXIX 57. ორი შინდისფერი შეიღიშის ქარგულობის ნიმუშები № 769 და № 4249
58. ორი შეიღიშის ტოტის ქარგულობის ნიმუშები: ზემოდან I და II ტოტი 2516-ა და ბ და III და IV № 337-ა და ბ

მართული კაბის სარტყელ-ბულისპირები

- ტაბ. XXX 59. თეთრი ატლასის კაბის ნაწილები ოქრომკედლით ნაქარგი: გულისპირი № 3187 და სარტყელი № 3186 ა და ბ
60. იმავე კაბის გულისპირის ქარგულობის დეტალი.
- ტაბ. XXXI 61. თეთრი ატლასის კაბის ნაწილები: გულისპირი № 766, სარტყელი № 922 და სახელოები № 4257 ა და ბ
62. იმავე კაბის სარტყლის ქარგულობის დეტალი.
- ტაბ. XXXII 63. შავი ატლასის კაბის ნაწილები: გულისპირი № 3112, სარტყელი № 3110 ა და ბ, სახელოები № 3111 ა და ბ
64. იმავე კაბის გულისპირის ქარგულობის დეტალი
- ტაბ. XXXIII 65. შავი ატლასის კაბის ნაწილები: სარტყელი № 3118 ა და ბ, გულისპირი № 3963
66. იმავე კაბის სარტყლის ქარგულობის დეტალი
- ტაბ. XXXIV 67. შავი ატლასის სარტყლის № 3117 ქარგულობის დეტალი
68. შავი ატლასის სარტყლის № 3121 ქარგულობის დეტალი

ჩიხტის ბარსაკავეები

- ტაბ. XXXV 69. სამი: ზევიდან I — № 461 (თეთრი ზავერდისა); II — № 1018 (თეთრი ატლასისა) და III — № 1557 (თეთრი ატლასისა)

- ტაბ. XXXVI
- 70. სამი, შავი ხავერდის: ზევიდან I — № 410, II — № 423 და III — № 1915 ყავისფერი ხავერდის: I — № 488 (ლურჯი), II — № 473 (ლურჯი), III — № 484 (შინდისფერი), IV № 426 (ლურჯი)
 - 71. ოთხი, სხვადასხვა ფერის ხავერდზე ნაქარგი: ზევიდან I — № 1565 (იისფერი), II — № 490 (შავი), III — № 1911 (ლურჯი), IV — № 1546 (რუხი ფერის)

- ტაბ. XXXVII
- 72. ოთხი, სხვადასხვა ფერის ხავერდზე ფერადი მძივებითა და ოქრომკედლით ნაქარგი: ზევიდან — I — № 1049 (ლურჯი), II — № 1924 (ლურჯი), III — № 1501 (შინდისფერი) ცისფერი მძივებით, IV — № 1043 (ლურჯი) თეთრი მძივებით
 - 73. სამი, ხავერდისა: ზევიდან I — № 1914 (ღია შინდისფერი), II — № 493 (შინდისფერი), III — № 1057 (ლურჯი) ოქრომკედლით, ვერცხლმკედლით და მძივებით ნაქარგი

საპარტვილოს სახ. მუზეუმის ფონდებიდან

- ტაბ. XXXVIII
- 74. ხუთი, ხავერდზე და ფარჩაზე ნაქარგი ოქრომკედლითა და მძივებით: ზევიდან I — № 13—56/2 (შავი), II — № 7—50/9 (შავი ხავერდი), III — № 7—50/2 (თეთრი ატლასი), IV — № 28—972/12 (შავი ხავერდი), V — № 61—58/12 (შინდისფერი ხავერდი), მარგალიტის მძივებით ნაქარგი
 - 75. ოთხი, სხვადასხვა ფერის ხავერდზე და ფარჩაზე ნაქარგი ფერადი ძაფებით და ოქრომკედლით (?) I — № 40—41/1 (შავი ხავერდი); II — № 28—972/20 (შინდისფერი); III — № 28—972/21 (ლურჯი ფარჩა) და IV — № 19—40/4 (წითელი ფარჩა)

საპარტვილოს სახ. ხალკონების მუზეუმის ფონდებიდან
შ ა მ ჯ ა

- ტაბ. XXXIX
- 76. სხვადასხვა ფერის მძივებით მოქარგული № 1670
 - 77. იმავე ყაშჩის მეორე მხარე

ლ მ ჩ ა მ შ ი ა

- ტაბ. XL
- 78. მოქარგული № 1121, კუწუბებიანი არშიით
 - 79. მცენარეული მოტივებით ნაქარგი № 1118

საპარტვილოს სახ. მუზეუმის ფონდებიდან

- ტაბ. XLI
- 80. დაბასმული ლეჩაქი № 97—67/8
 - 81. ნაქარგი ლეჩაქი № 16—05/5

- ტაბ. XLII 83. შვიე შალისა, ოქრომკედით ნაქარგი № 60—969 (გაშლილი)
- ტაბ. XLIII 84. იმავე ყაბალახის ქარგულობის დეტალი
85. იგივე ყაბალახი გვერდიდან
86. თეთრი მაუდის ყაბალახი ოქრომკედით ნაქარგი, გვერდიდან № 15—16/1
- ტაბ. XLIV 87. იგივე ყაბალახი გაშლილი
88. იმავე ყაბალახის ქარგულობის დეტალი

საქართველოს სახ. მუზეუმის ფონდებიდან

- ტაბ. XLV 89. შვიე მაუდის ყაბალახი № 583 ოქრომკედით ნაქარგი, გაშლილი
90. იმავე ყაბალახის ქარგულობის დეტალი
- ტაბ. XLVI 91. წითელი მაუდის ყაბალახი № 678 ვერცხლმკედლით ნაქარგი, გაშლილი
92. შინდისფერი ყაბალახის № 974 ქარგულობის დეტალი

საჯრები, ასალები

- ტაბ. XLVII 93. წითელი მაუდისა № 1104 ფერადი ძაფებით ნაქარგი, ვლებური
94. მუქი შინდისფერი ხავერდისა № 948 კლიტებით უხვად მოქარგული, ვერცხლ და ოქრომკედით ნაქარგი
- ტაბ. XLVIII 95. მწვანე ხავერდისა № 616 ვერცხლ და ოქრომკედით, აგრეთვე ფერადი ძაფებით ნაქარგი, ფოჩიანი
96. ასალი წითელი მაუდისა № 224 ოქრომკედითა და ფერადი ძაფებით ნაქარგი, ფოჩიანი
- ტაბ. XLIX 97. ყაჯარი ხალიჩურად ნაქსოვი № 16—978/2 ჯავახეთიდან, ფრამენტული (საქ. სახ. მუზეუმი)
98. ლურჯი მაუდის № 2392 შემკული სფერული კლიტებით (გამოყვანილია მცენარეული სახეები)

ა ბ გ ე ბ ი

- ტაბ. L 99. ორი აბგა ფერადი ძაფებით ნაქარგი: მარცხენა — წითელი № 2505; მარჯვენა — იასამნისფერი № 2510
100. წითელი აბგის № 2505 ქარგულობის დეტალი
- ტაბ. LI 101. ორი აბგა: მარჯვენა — ლურჯი ფერის № 2506, მარცხენა — მოპირისფრო, ხავერდისა № 2504
102. მოპირისფრო ხავერდის აბგის ქარგულობის დეტალი

- ტაბ. LII 103. სოსანი ფერის ფარჩისა № 374, ვერცხლ და ოქრო-
მკედით ნაქარგი
104. ბაცი მწვანე ქსოვილისა (ფარჩა?), ვარდულებით
შემკული

საპატრულონო სახ. მუზეუმის ფონდებიდან

- ტაბ. LIII 105. ბოხჩა ატლასისა № 3—20/1, ნაქარგი
106. ბოხჩა ატლასისა № 23—53/20, ნაქარგი
ტაბ. LIV 107. ბოხჩა ფარჩისა № 4—20/2
108. სუფრა შინდასფერი, ვარდულებიანი № 4260, შე-
მოვლებული აქვს მწვანე არშია

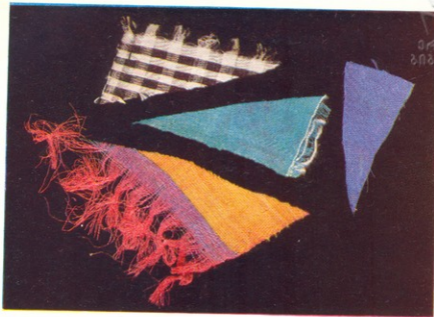
საპატრულონო სახ. ხელოვნებათა მუზეუმის ფონდებიდან

- ტაბ. LV 109. ქისა ნაქარგი სხვადასხვა ფერის წვრილი მძივებით,
№ 2027, მამაკაცის გამოსახულება ლურჯ ტანსაც-
მელში
110. იმავე ქისის მეორე მხარე, ქალისა და ორი ბავშვის
გამოსახულებით
ტაბ. LVI 111. ორი ქისა შავი და შინდისფერი ზაფერდისა ვერცხლ-
მკედით ნაქარგი №№ 2204 და 1853
112. ქისა ქირმანშალისა, მეფე ერეკლეს კუთვნილი
№ 1683
ტაბ. LVII 113. სამი ქისა ნაქსოვი ფერადი ძაფებითა და ფერადი
მძივებით ნაქარგი I — № 1627 (კალათისებრი ფორ-
მისა); II — მოყავისფრო ძაფით ნაქსოვი და მძი-
ვებით ნაქარგი № 2112; III — ფერადი მძივებით
ნაქარგი № 2101
114. სათუთუნე შავი ტყავისა № 52 ოქრომკედით ნა-
ქარგი, ფონიანი

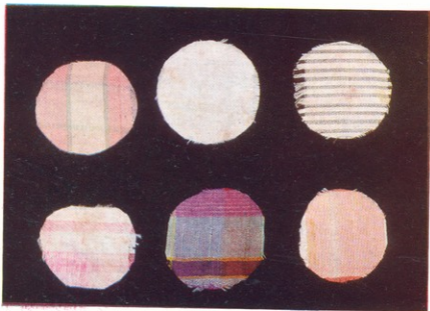
საპარპავი ნივთები

- ტაბ. LVIII 115. ნიმუში № 614 გრძელი და ვიწრო ქსოვილი, უმ-
თავრესად მცენარეული მოტივებით ნაქარგი
116. ნიმუში № 552 ოთხკუთხედი ქსოვილი, სხვადასხვა
გეომეტრიული მოტივებით და ასომთავრული ასო-
ებით.
ტაბ. LIX 117. ნიმუში № 385 მცენარეული მოტივებისა და ფრინ-
ველების გამოსახულებით
118. ნიმუში № 61—58/39 და № 61—53/35 (საქართვე-
ლოს სახ. მუზეუმი)

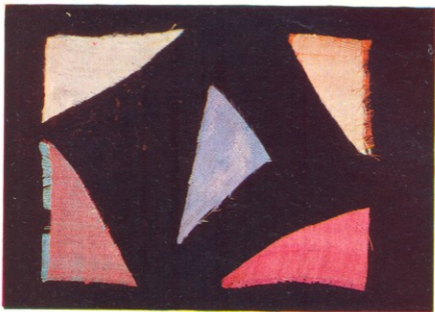
ფ ე ბ ე ზ ე ბ ი

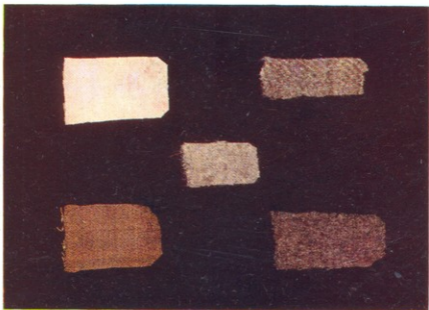
სურ. 1. აბრეშუმის ქსოვილების ნიმუშები- ქვემო სამეგრელოდან

სურ. 2. აბრეშუმის ქსოვილების ნიმუშები ქვემო სამეგრელოდან

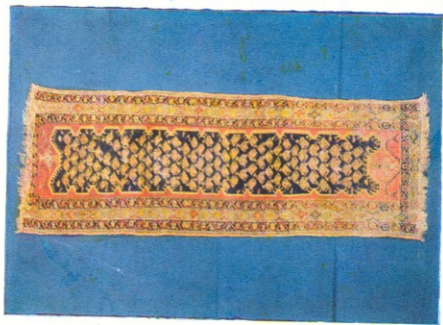
სურ. 3. აბრეშუმის ქსოვილების ნიმუშები ქვემო სამეგრელოდან

სურ 4. შალის ქსოვილების ნიმუშები ქვემო სამეგრელოდან

სურ. 6. ხალისა თბილისიდან

სურ. 5. ხალისა სოფ. ალვანნიდან

სურ. 8. ხალისა თბილისიდან

სურ. 7. ხალისა ლენინგორიდან

სურ. 10. ფარდები სიღრიდან

სურ. 9. ფარდები კახიდან

სურ. 12 დარღვი თანეთიდან

სურ. 11 დარღვი თუშეთიდან

სურ. 14 ფარდაგი ხევსურულიდან

სურ 13 ფარდაგი ფშავლიდან

სურ. 16 ფარაგი გულამურიდან (საგამო)

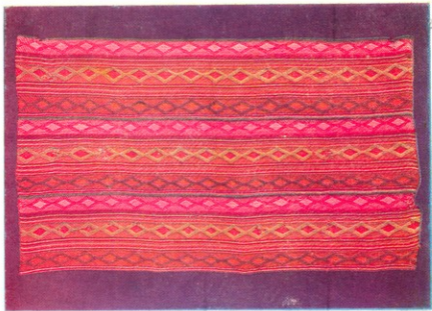
სურ. 15 ფარაგი ფასანურიდან

სურ. 18 დარღაგი თბილისიდან

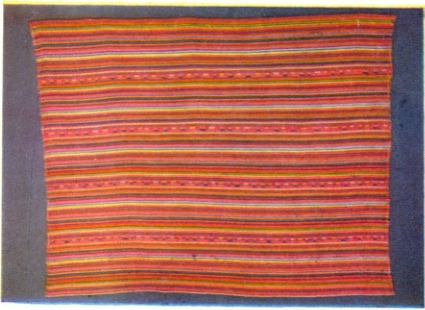
სურ. 17 დარღაგი ქართლდან

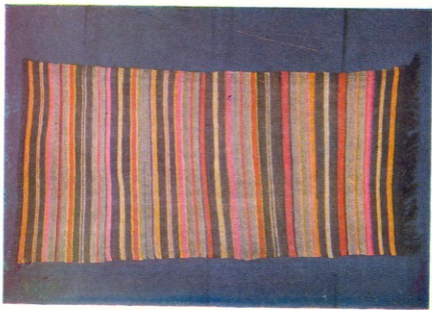
სურ. 20. ჩქვიში პოდბისხვიდან

სურ. 19. დარღაგი ქარლოდან

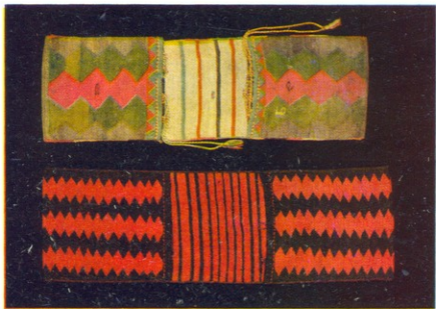
სურ.22. ჭებში სოფ. წითელწყაროდან

სურ.21. ჭებში თუშეთიდან

სურ.24. ხურჯინები თშეთიდან

სურ.23. ხურჯინები კახეთიდან

სურ. 26. სურჩინები მთელუდიდან

სურ 25. სურჩინები ფშვიდან და ხეისურთიდან

სურ. 28 .ხუჩინები კართლიდან

სურ. 27. ხუჩინები ვულამაყრიდან და შათელეთიდან

სურ. 29. ხურჭინები სოფ. თეთრიწყაროდან და ორბეტიდან

სურ.30 ხურჭინი თბილისიდან

სურ.31 ზურჯინი სოფ. კერსეზიდან

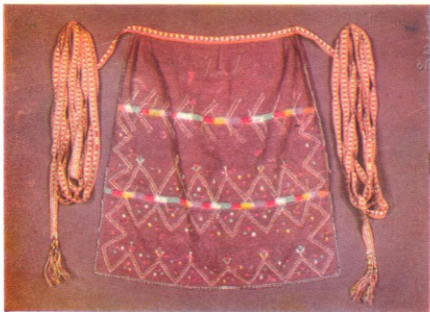
სურ 32 მატრაშა თბილისიდან

სურ. 34. საცალო სოფ. წინწკაროდან

სურ. 33. საცალო თბილისიდან

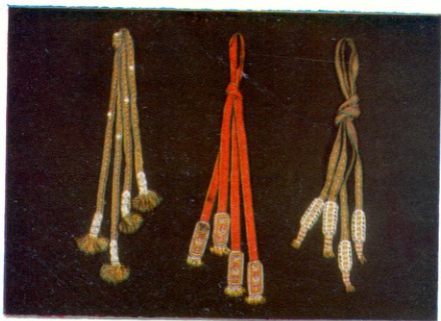
სურ.35. წინსაღარი ჩახსაკრავებით, მესხური

სურ.36. სარტყელი მესხური

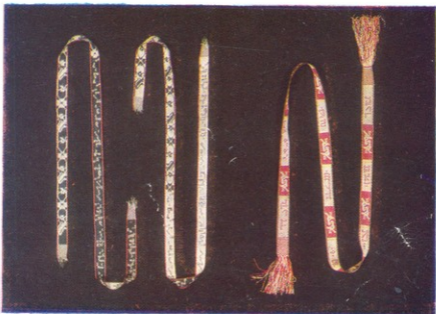
სურ. 37. შავსურული

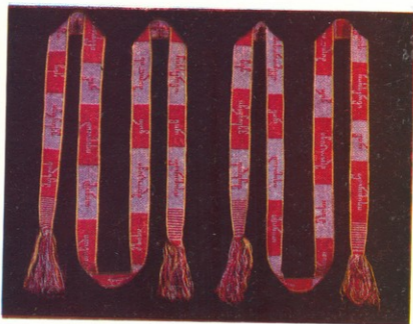
სურ. 38. წვესაყრავები

სურ. 39. ჩახსაკრავები და წვივსაკრავი

სურ. 40. წვივსაკრავები წარწერებით

სურ. 41. ჩახსაკრავები წარწერებით

სურ. 42. ჩახსაკრავები წარწერებით

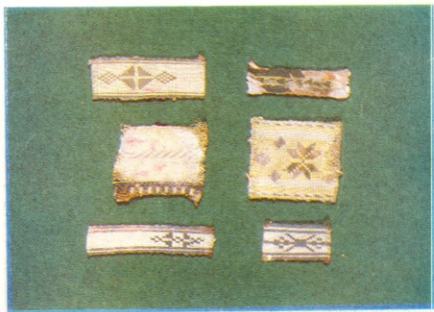
სურ.43. ჩაღარიშების ნიმუშები თბილისიდან

სურ 44. ჩაღარიშების ნიმუშები

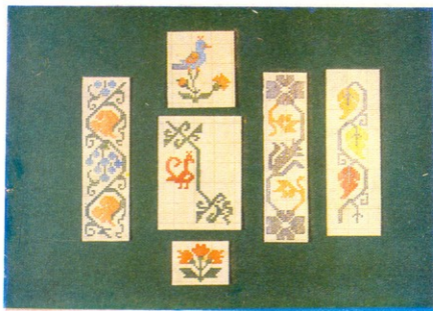
სურ.45 ჩაფარიშების ნიმუშები

სურ.46 ჩაფარიშების ნიმუშები

სურ.47. ჩაფარიშების ნიმუშების ჩანახატები

სურ.48. კარგულობის სახეების ჩანახატები

სურ. 49. სარტყელები შოქარგული

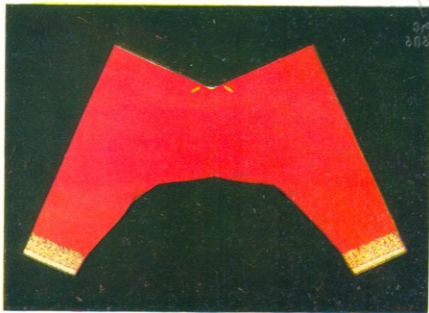
სურ. 50. იმავე სარტყლების ქარგულების დეტალები

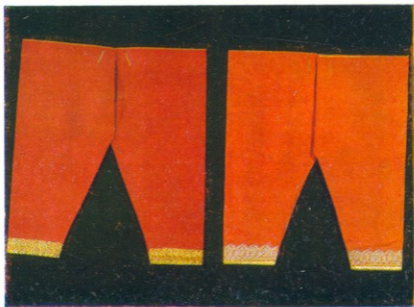
ს.კრ.51. სარტულების ჭარბულების დეტალები

სურ. 52. არტაბი ოქრომკედლით ნაჭარგი

სურ. 53. შეიღიში ოქროშეკლით ნაქარგი

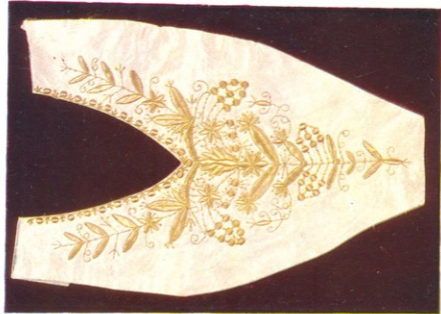
სურ. 54. შეიღიშები ოქროშეკლითა და ვერცხლშეკლით ნაქარგი

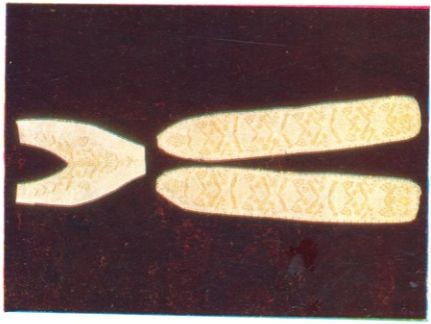
სურ.55. შეიდიშების ქარგულობის ნიმუშები

სურ.56. შეიდიშების ქარგულობის ნიმუშები

სურ. 60. იმავე კაბის ველისპირის კარგელობა, დეტალი

სურ. 59. თეთრი ატლასის კაბის ნაწილები

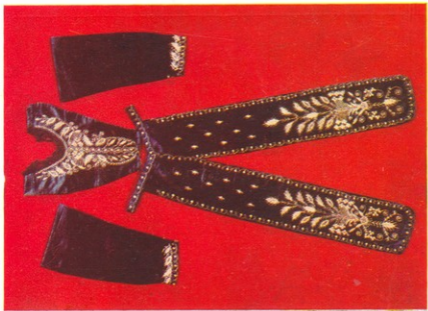
სურ. 61. თეთრი ატლასის კაბის ნაწილები

სურ. 62. იმპერ კაბის სარტუკლის ქარვეულობის დეტალი

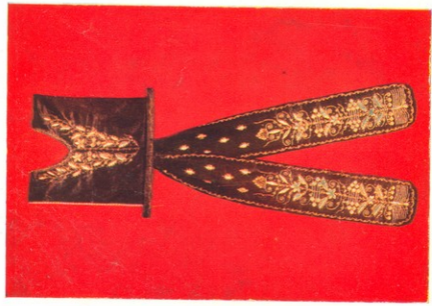
სურ. 64. იმეე კაბის გულისხრის ქარგულობა, დეტალი

სურ. 63. შავი იბლასის კაბის ნაწილები

სურ. 66. იმევი კაბის სარტყლის ქარგვლობის დეტალი

სურ. 65. შუვი ატლასის კაბის ნაწილები

სურ.66. სარტულის ქარველობის დიტალი

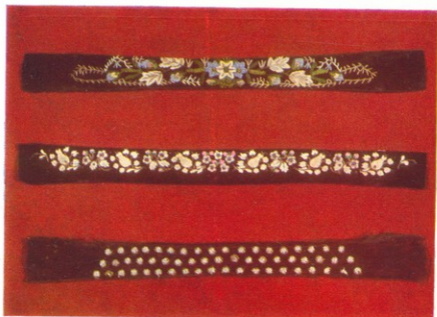

სურ.67. სარტულის ქარველობის დიტალი

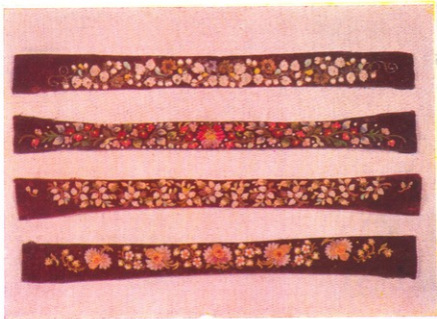

სურ. 69. ჩიხტის გარსაკრავების ქარგულობის ნიმუშები

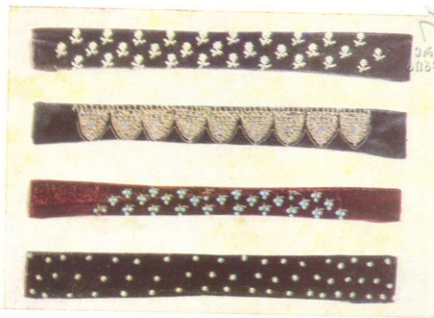
სურ 70. ჩიხტის გარსაკრავების ქარგულობის ნიმუშები

სურ.71. ჩიხტის ვარსაყრაეების ქარგულობის ნიმუშები

სურ 72. ჩიხტის ვარსაყრაეების ქარგულობის ნიმუშები

სურ. 73. ჩიბტის გარსაყრავების ჭარგულობის ნიმუშები

სურ. 74. ჩიბტის გარსაყრავების ჭარგულობის ნიმუშები

სურ.75. ჩიხტის გარსაყრავების ქარგულობის ნიმუშები

სურ.76. ჩიხტის გარსაყრავების ქარგულობის ნიმუშები

სურ. 77. ყამჩა

სურ. 78. ივრეე ყამჩა მეორე მხრიდან

სურ. 79. ლეჩხევი

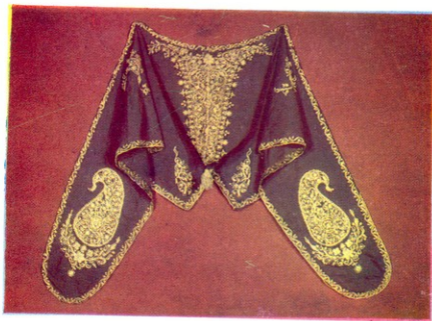
სურ. 80. ლეჩხევი

სურ 81. ლეჩაქი

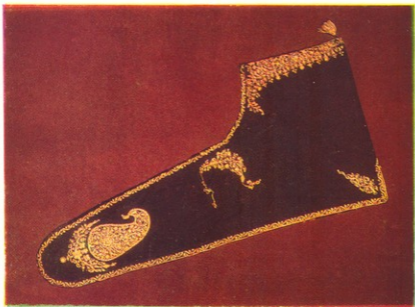
სურ 82. ლეჩაქი

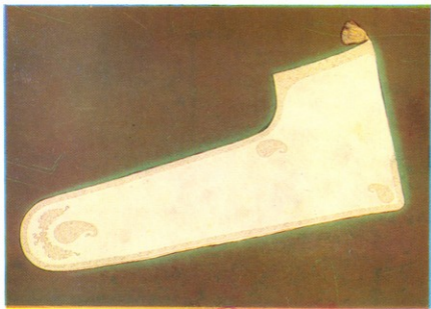
სურ 83. შალის უბაღახი ოქროშეკლით ნაქარგი

სურ 84. იმევე უბაღახის ქარგულობის დეტალი

სურ. 85. იგივე ყაბალაზი გვერდიდან

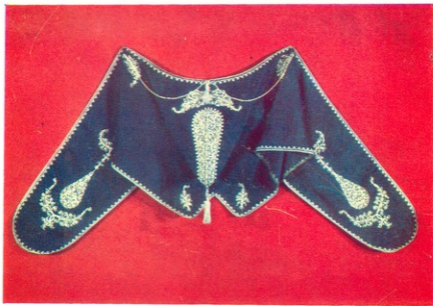
სურ. 86. თეთრი მუდის ყაბალაზი ოქრომკელით ნაქარგი

სურ.87. ივეე ყაბალაზი გაშლილი

სურ.88. ივეე ყაბალაზის ჭარბელობის დეტალი

სურ.89. შავი შულის ყაბალახი ოქრომკელით ნაქარგი

სურ.90. იმვე ყაბალახის ქარგულობის დეტალი

სურ. 91. წითელი მუდის ყაბალაში ვერცხლმკერდით ნაქარგი

სურ.92. იმვე ყაბალაჲს ქარგულობის დეტალი

სურ. 93. ყაჩარი ფერალი ძაფებით ნაჭარგი

სურ. 94. ხავერდის ყაჩარი კალიტებითა და ოქრომკვლით ნაჭარგი

სურ.95. ხავერდის უაჯარი ვერცხლმკელითა და ფერადი ძაფებით ნაჭარგი

სურ.96. ასალი მუდის, ოქრომკელითა და ძაფებით ნაჭარგი

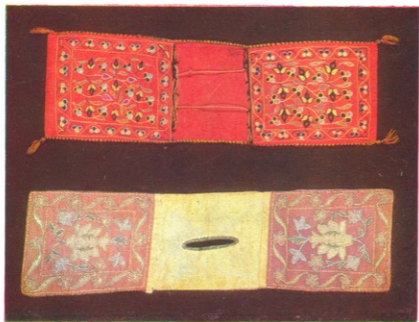
სურ.97. ყაჩარი ჭავჭავთიდან

სურ.98. ყაჩარი შიულისა, კილიტებით შემკული

სურ. 100. აბგის დეტალი

სურ. 99. აბგები

სურ.102. აბგის ნიბალი

სურ.101. აბგები

სურ.103. ბობჩა ჭარჩისა, ნაქარგი

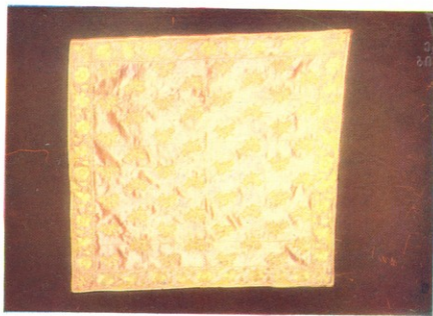
სურ.104. ბობჩა ნაქარგი

სურ.105. სოხა ატლასისა

სურ.106. სოხა ატლასისა

სურ.107. ბობნა ფარჩხა

სურ.108. სულრა

სურ. 109. ქისა მხედველით ნაქობი

სურ. 110. იბევე ქისის მეორე მხარე

სურ.111. ქისები ხვევრღისა

სურ.112. ქისა კირმანშალისა ნაჭარგი

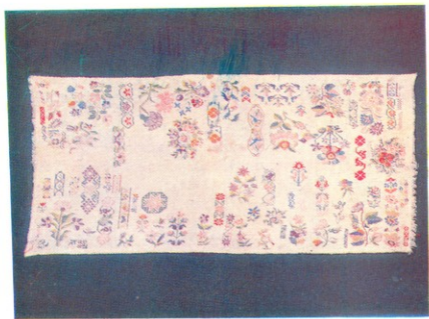
სურ.114 სათუთუნე ტყვიას

სურ.113. ქსები ფერადი შიგვებით ნაკარგი

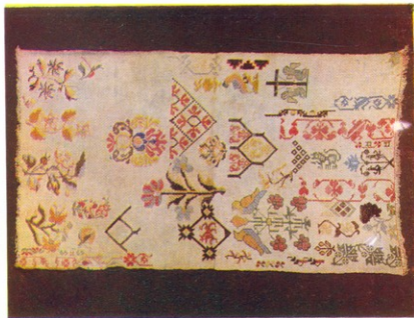
სურ. 116. საქართველო საბეჭდი

სურ. 115. საქართველო საბეჭდი

Տղր. 118. Տեյրնգոյ Տեպեմի

Տղր. 117 Տեյրնգոյ Տեպեմի

საკიბელები*

ქოხვა, ლეხვა, ქარვია

პირთა სახელების საძიებელი

ა

აბაშიძე, ზ. იმერ. 167, 169
 ანთაძე ე., გურ. 235, 237
 არაბიძე თ., ზ. იმერ. 165
 არაბიძე ფ., ზ. იმერ. 164, 165, 169, 170
 არუონიოვი ე., შ. კახ. 33, 35
 აფციანური თ., გუდ. 114, 116
 ახელედინი კოპალიანისა მ., ლეჩხ. 206

ბ

ბაღურაშვილი ე., ერწ.-თიან. 55
 ბაიბურთელი ნ., მესხ. 156
 ბალოაური ლ., პ. ხევს. 93
 ბენიძე კობზირიძისა ე., ქვ. იმერ. 173
 ბეგანიძე თ., აჭ. 241
 ბერიძე რ., აჭ. 238
 ბერიძე ფ., აჭ. 240
 ბერტრაცი ა., ზ. რაჭა 201
 ბერტრაცი გ., ზ. რაჭა 201
 ბეჭაური მ., გუდ. 115, 116, 117
 ბილოძე მ., თრშ. 90
 ბილოძე ს., თრშ. 71, 87, 89
 ბიწაძე ი., ზ. იმერ. 165
 ბიწაძე ს., ზ. იმერ. 161, 167, 168
 ბიწაძე ფ., ზ. იმერ. 162
 ბიჭაშვილი გ., ზ. რაჭა 193, 196, 199, 201
 ბოზობიძე ე., ქვ. იმერ. 178, 179
 ბუზიაშვილი ტ., ზ. ქართ. 143
 ბუთხუზი სარაედისა ა., ზ. ქართ. 132, 139, 195

ბ

გაბაიძე ე., აჭ. 243
 გაბიციანაშვილი ა., ქვ. რაჭა 189
 გაბუნია რ., ქვ. სამეგრ. 230
 გაგაშვილი ს., ზ. რაჭა 196, 198
 გაწირიძე გ., თრშ. 90
 გუთიაშვილი ე., ქიზ. 23
 გელაშვილი ა. გ., გ. კახ. 47
 გელაშვილი ა. ი., ქიზ. 19
 გელაშვილი ე. ი., ქიზ. 23, 24
 გელაშვილი ფხალაძისა ე., ზ. იმერ. 167
 გელაძე ლ., ზ. რაჭა 195
 გელდიაშვილი თ., შ. კახ. 30, 31, 33, 34, 38, 40, 41
 გერდელაძე შ., ქვ. იმერ. 178
 გეწაძე ა., ზ. იმერ. 163, 166, 169
 გივიტიანთი, ზ. რაჭა 198
 გიორგაძე ი., ქვ. იმერ. 173
 გიორსელაძე მეძველასისა ს., ქვ. იმერ. 176
 გლუხუძე მსხვილიძისა ე., ქვ. იმერ. 185
 გობეჯიშვილი ს., ზ. რაჭა 198
 გოგვაძე თ., გ. კახ. 50
 გოგიშვილი შადურისა ს., ხ. 102
 გოგინაშვილი ი., ზ. ქართ. 136
 გოფერტიშვილი ს., ქიზ. 25, 26
 გონჭიაშვილი ე., ერწ.-თიან. 56
 გოსაშვილი ი., ქიზ. 28
 გურგენაშვილი ს., შ. კახ. 33, 34, 36

გ

დამენია შ., ქვ. სამეგრ. 228
 დარეჯანიშვილი ნ., შ. კახ. 30, 31, 38

* საძიებლები შეადგინეს: ლ. სოხაძემ, მ. ფერაძემ, ნ. თაქთაქიშვილმა, დ. შენგელიამ, ტ. კვანტალიანმა, ლ. მათიაშვილმა. მუშაობის კოორდინაციას ახორციელებდა ლ. სოხაძე. ნაბეჭდო ტექსტები შეცდომით დაბეჭდილი ზოგიერთი სიტყვა საძიებლებში გასწორებულია.

დაფქვიაშვილი ლ., შთ. 117
 დვალაძე ქ., ქვ. რაჭა 190, 191, 192
 დიდიშვილი აკობასი ც., ზ. სამეგრ. 217
 დოლიძე დ., აჭ. 243
 დონდუა ე., ქვ. სამეგრ. 228
 დუშაძე ხ., აჭ. 245

ბ

ებრალიძე მ., შთ. 108
 ედილაშვილი ა., ზ. ქართ. 131, 138, 141
 ედილაშვილი მ., ზ. ქართ. 136
 ელაშვილი ე., ქიზ. 23
 ენაგვილი ე., გ. კახ. 45
 ერტელიშვილი ა., გ. კახ. 51
 ესებუა შ., ქვ. სამეგრ. 227

ბ

ვაშიაძე ქ., ზ. იმერ. 170
 ვერძეული შ., ქართ. მტკვრ. ჩრდ. 124, 126

გ

ზედგინიძე ლ., ჯავ. 158
 ზირაქაშვილი შ., გ. კახ. 50

თ

თანდილაშვილი ნ., შ. კახ. 40
 თევდორაშვილი შ., გ. კახ. 48
 თილიძე შ., თუშ. 71, 87
 თინოკაშვილი გელაშვილისა ც., ზ. ქართ. 134
 თურმანიძე ასიმე, აჭ. 240
 თურმანიძე ასიმე, აჭ. 240
 თურმანიძე თ., აჭ. 242
 თურმანიძე უ., აჭ. 243
 თურმანიძე პ., აჭ. 238

ი

იაქე თ., მეგხ. 155

კ

კალაძე თ., ქვ. იმერ. 171, 179, 184
 კალოცი ლ., ზ. იმერ. 166, 170
 კაპანაძე ა., გ. კახ. 43, 51
 კაპანაძე ე., ზ. იმერ. 168
 კაპანაძე ნოზაძისა პ., ზ. ქართ. 139
 კაპანაძე ტიტენინისა ნ., ზ. ქართ. 141
 კახიანი შ., ქვ. იმერ. 177, 180, 182, 188
 კელია ნ., ქვ. სამეგრ. 231, 232
 კვარაცხელია ბ., ზ. სამეგრ. 220
 კვიციანი გუგუნიასი დ., ზ. სამეგრ. 221
 კვიციანი ლ., ზ. სამეგრ. 221
 კვიციანი ნ., ქვ. სამეგრ. 231

კიკელიშვილი, ქვ. იმერ. 183
 კობია ფ., ქვ. სამეგრ. 222, 232
 კორინთელი შირაშვილისა ბ., ზ. სამეგრ. 137
 კრაველიძე მ., ზ. იმერ. 163
 კურდღელაძე მ., თუშ. 89
 კუტაბაძე შ., გ. კახ. 45, 48
 კუტალია თ., ქვ. სამეგრ. 223, 224

ლ

ლალიაშვილი თ., ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122, 127
 ლასურაშვილი პ., ქართ. მტკვ. სამხრ. 147
 ლატარია ც., ქვ. სამეგრ. 226
 ლეკიშვილი გ., გ. კახ. 44
 ლომჭანიძე რ., ზ. რაჭა 195
 ლომჭანიძე ფ., ზ. რაჭა 198
 ლორთქიფანიძე აბულაძისა მ., ქვ. იმერ. 186
 ლორთქიფანიძე ყუბანეიშვილისა თ., ქვ. იმერ. 182
 ლოსაბერიძე გიორგაძისა ე., ქვ. იმერ. 176, 186

მ

მაისურაძე ხუციშვილისა თ., ზ. ქართ. 136
 მარწინაძე თ., თუშ. 71, 87
 მასხარაშვილი პ., ქვ. რაჭა 191
 მაჩუროშვილი თ., ერწ.-თიან. 53
 მედიაშვილი არსენიძისა პ., ქვ. იმერ. 175
 მენთეშვილი ა., ქიზ. 15, 19, 20, 25
 მესტურშიშვილი ე., ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 149
 მეფისაშვილი რ., მეგხ. 155
 მზარეულაშვილი ე., ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
 შოდუბაძე მ., ზ. იმერ. 161
 შორჩიაშვილი ქ., ქვ. იმერ. 172
 შოწაფია ე., ქვ. სამეგრ. 229
 შერთაზაშვილი ს., თუშ. 71, 87
 შუშუქუდიანი ი., ლეგხ. 209
 შვედიშვილი (პაპიაშვილი) შ., ქიზ. 23

ნ

ნალირაშვილი ე., ქიზ. 28
 ნალირაშვილი შ., ქიზ. 28
 ნალირაძე ა., ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 ნაზლაძე თ., შთ. 110
 ნაზლაძე შ., შთ. 110
 ნაკაშიძე ფ., აჭ. 242

ო

ობგაიძე პ., ერწ.-თიან. 53
 ობლიშვილი თ., გ. კახ. 45

ოქროპირი ბ., მეცხ. 157
 ოქროპირი კ., ქართ. მტკვ. სამხრ. 152

ქვრივიშვილი ღ., ქართ. მტკვ. სამხრ. 150
 ტიტისაშვილი მ., ქიზ. 20, 21, 22

ბ

ბავლიაშვილი ე., ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121
 ბეტრუსოვი ნ., ზ. იმერ. 166
 ბოსოშვილი ა., ჯავ. 159

ბ

ბაინაული ს., თეშ. 71, 87
 ბევაზიშვილი კაბანაძის ბ., ზ. ქართ. 134, 137, 140

ბეზიაშვილი ნ., ზ. რაჭა 197, 200
 ბეზიაშვილი ფ., ზ. რაჭა 197
 ბთელიშვილი პ., ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127
 ბობაქიძე მ., ზ. იმერ. 163, 168
 ბოსტაშვილი მ., შ. კახ. 30, 31, 38
 ბოსტევიანოვი შ., ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128
 ბოსტიაშვილი ნ., ერწ.-თიან. 57
 ბოქიტაშვილი ს. გ. გ. კახ. 51
 ბოქიტაშვილი ს. მ., გ. კახ. 47
 ბრესიშვილი სიმონიშვილისა ე., ზ. ქართ. 142

ბ

ბვანიძე ნ., ლეჩხ. 210
 ბისაური ბ., შთ. 110
 ბონდელაშვილი პ., ქართ. მტკვ. სამხრ. 149

ბ

ბატუნაშვილი ნ., ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123, 128
 ბბტიანიძე ს., ზ. ქართ. 143

ბ

ბუციკაშვილი თ., შ. კახ. 30, 31, 32, 38, 40
 ბუშიძე ნ., თეშ. 71, 87

ბ

ბუიჭრიშვილი გ., გ. კახ. 46
 ბუიჭრიშვილი ს., გ. კახ. 46
 ბუციხელაური ენაგელისა ნ., გ. კახ. 44, 48

ბ

ბავთარაშვილი ლ., ზ. 101
 ბანანაშვილი ნ., ქართ. მტკვ. სამხრ. 151

ბ

ბაველაშვილი პ., შ. კახ. 30, 38, 40
 ბაფაშვილი ნ., ზ. იმერ. 167
 ბაფაშვილი ო., ზ. იმერ. 167
 ბაუდიშვილი მ., ერწ.-თიან. 54, 57
 ბეულიძე გ., შთ. 112
 ბიდიანი ახვლედიანისა მ., ლეჩხ. 208
 ბუღაშვილი ს., ერწ.-თიან. 56, 57

ბ

ბივიშვილი ა., ზ. ქართ. 137
 ბინაშვილი კ., ქიზ. 15, 25
 ბინაშვილი მ., ქიზ. 20
 ბირაშვილი ეუბანიშვილისა პ., ქვ. იმერ. 181, 185
 ბირაშიძე ლ., ქვ. იმერ. 173, 179, 185

ბ

ბიგინავა მ., ქვ. სამეგრ. 203
 ბილაძე ა., ზ. რაჭა 194, 201
 ბილაძე ე., ზ. რაჭა 194, 201
 ბიარქიშვილი ე., ზ. ქართ. 142
 ბილინდრიშვილი ა., ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125
 ბირგელიანი თ., ლეჩხ. 206, 207, 209
 ბიხელი ე., შთ. 118
 ბიხარტიშვილი პ., გურ. 234, 236, 237
 ბიხტიანი ს., ლეჩხ. 204, 207

ბ

ბეერაიძე ა., თეშ. 71, 87, 89
 ბეერაიძე ე., თეშ. 71, 87
 ბეერაიძე ნ., თეშ. 71, 87, 89
 ბილაური ნ., გულ. 112, 117
 ბელუქიძე რ., ავ. 244

ბ

ბეაშვილი შ., ქიზ. 24
 ბანტურია ვვარდავასი ე., ზ. სამეგრ. 216, 220
 ბანტურია ფ., ზ. სამეგრ. 217
 ბონჭაძე ს., ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 126

ბ

ბათაშვილი ფ., ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
 ბარბაძე მ., ქვ. სამეგრ. 225
 ბახტაშვილი მ., ზ. ქართ. 135, 136, 137, 140, 142

ხაჭიაი ე., ქვ. სამეგრ. 226
 ზოზრევანიძე, ავ. 239
 ზორბალაძე ბუზიაშვილისა ნ., ზ. ქართ. 130,
 138
 ზუციანთი, ზ. რაჭა 198
 ზუციშვილი მ., ხ. 102

ჯ
 ჯავახიანთი, ზ. რაჭა 198
 ჯამასპიშვილი ა., კიზ. 15, 20
 ჯანაშვილი ნ., ქართ. შტკე. სამზრ. 148
 ჯანაშია აბულაძისა ს., ზ. სამეგრ. 221
 ჯვარიძე მ., მეხს. 154, 156

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

ა

აბაშა (სოფ.) ქვ. იმერ. 178
 აბაშის რ-ნი, ქვ. სამეგრ. 226, 228
 აბელათი, ქვ. სამეგრ. 229
 აბი, ზ. ქართ. 139
 ანავა, კიზ. 20, 21, 23
 ანანური, მთ. 117
 არაღეთი, ზ. ქართ. 141, 143
 არზოტის თემი, პ. ზევს. 93
 აჭარა, ავ. 238
 ახალგორი, ქართ. შტკერ. ჩრდ. 128
 ახალი აბაშა, ქვ. სამეგრ. 226
 ახალი სენაყი, ქვ. სამეგრ. 222
 ახალი სოფელი, ერწ.-თიან. 56, 57
 ახალციხე, მეხს. 156, 157
 ახიელი, პ. ზევს. 93
 აშმეტა, შ. კახ. 30, 38

გორლი, ქვ. იმერ. 183
 გორი, ზ. ქართ. 132, 136, 139, 142, 144
 გუდამაყარი, გულ. 112, 116
 გურია, გურ. 234, 237

დ

დვალაძეები, ავ. 243
 დილაჭარა, ავ. 239, 242, 244
 დიკლო, თემ. 71, 87, 89
 დილომი, ქართ. შტკე. სამზრ. 146, 147, 149
 დოლიანებო, ერწ.-თიან. 55, 57
 დოჭუ, თემ. 79
 დუშაძეო, გულ. 112, 117
 დუშეთი, შ. კახ. 42

ე

ელის მთა, ზ. სამეგრ. 221
 ერწო, ერწო-თიან. 53, 56
 ერწო-თიანეთი, ერწო-თიან. 53
 ეწერძველი-სამბრელია, ქვ. იმერ. 171, 177,
 180, 182, 184, 188

ვ

ვანი, ქვ. იმერ. 173, 179, 181, 182, 185
 ვაჭირი, კიზ. 21
 ვესტმო, თემ. 71, 87

ზ

ზეგანი, ავ. 241
 ზემო იმერეთი, ზ. იმერ. 261
 ზემო მანხანი, კიზ. 15, 20
 ზემო მლეთა, მთ. 110
 ზემო რაჭა, ზ. რაჭა 193, 195
 ზემო სამეგრელო, ზ. სამეგრ. 216
 ზემო ქართლი, ზ. ქართ. 130
 ზემო ზოდანენი, შ. კახ. 30, 33, 38, 40
 ზენდილი, ავ. 238, 240
 ზესტაფონი, ზ. იმერ. 164, 165, 169, 170
 ზისხიბის მთა, ზ. სამეგრ. 221
 ზოტიყვანი, ქართ. შტკე. ჩრდ. 121

ბ

ბაზანდური, თემ. 88
 ბახალეთი, ქართ. შტკე. ჩრდ. 122, 124, 126,
 127
 ბაილეთი, გურ. 234
 ბაღყალი, ქვ. სვ. 214
 ბანია, ქვ. სამეგრ. 228, 230
 ბაღდადი, ქვ. იმერ. 172, 173, 185
 ბლაშე, ქვ. რაჭა 192
 ბოსლუვი, ზ. იმერ. 168
 ბრეთი, ზ. ქართ. 131, 136, 138, 141, 145,
 151

გ

გალიდი, ქვ. იმერ. 173, 179, 185
 გავაზი, კიზ. 21
 გამსი, გულ. 115
 გარახა, ზ. სამეგრ. 221
 გაღმა ნოლა, ქვ. იმერ. 178, 179
 გაზრული, ზ. იმერ. 167
 გერგუტი, ხ. 102
 გვიმარონი, ქვ. სამეგრ. 231
 გლოლა, ზ. რაჭა 193, 199, 201

თ

თელავი შ. კახ. 33, 34, 39, 40, 42; გ. კახ. 50
 თიანეთი, ერწ.-თიან. 54, 55, 56, 57
 თორღიანური, გ. კახ. 46
 თორსადღება, ქვ. სამეგრ. 226
 თუშეთი, თუშ. 71

ო

იმერეთი, ზ. რაჭა 201
 იტხო, შთ. 110
 იყალთო, შ. კახ. 30, 38

კ

კაკაბეთი, გ. კახ. 45, 48
 კარალეთი, ზ. ქართ. 137
 კარღანახი, ჭიზ. 19, 23, 24, 42
 კაცხი, ზ. იმერ. 161
 კახეთი, თუშ. 88; ზ. რაჭა 201
 კვაფლო, თუშ. 71, 87
 კისისხევი, შ. კახ. 30, 38
 კიტოხი, გულ. 116, 117
 კორცხო, ქვ. სამეგრ. 223
 კულაში, ზ. სამეგრ. 220
 კურსებო, ქვ. იმერ. 176, 186

ლ

ლენხუში, ზ. რაჭა 195; ლეჩხ. 204, 214;
 ქვ. სვ. 213

მ

მაგრანეთი, ერწ.-თიან. 53
 მანავი, გ. კახ. 46
 მარანა, ზ. ქართ. 136, 137
 მარანი, ქვ. სამეგრ. 228
 მარილისი, შ. კახ. 30, 38
 მარტვილი, ქვ. სამეგრ. 225, 226, 229, 230, 233
 მარტყოფი, გ. კახ. 44
 მატანი, შ. კახ. 30, 38
 მაჩხაანი, ჭიზ. 25
 მერისის საბჭო, აჭ. 243
 მესხეთი, მესხ. 154
 მეჭვირისხევი, ზ. ქართ. 135, 136, 137, 140, 142, 145, 149
 მთიულეთი, შთ. 107, 116, 117
 მუხრანის, ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125, 127
 მღვიმევის მონასტერი, ზ. იმერ. 170
 მცხეთა, ზ. ქართ. 136

ნ

ნაკურალეში, ლეჩხ. 204, 207
 ნამონასტრევი, აჭ. 238, 240, 242, 243
 ნაქალაქარი, ერწ.-თიან. 56
 ნალეინები, ქვ. იმერ. 186
 ნახარებადო, ქვ. სამეგრ. 225
 ნინოწმინდა, გ. კახ. 43, 51
 ნოლა, ქვ. იმერ. 173
 ნუკრიანი, ჭიზ. 28
 ნუხა, საინგ. 69

ო

ომალო, თუშ. 71, 84, 87, 89, 90
 ონი, ზ. რაჭა 201, 203
 ოყურეში, ლეჩხ. 209

პ

პატარძელი, გ. კახ. 44, 45, 48
 პირიქითი ხევსურეთი, პ. ხევს. 93

მ

ქაშქვა, ზ. რაჭა 195

რ

რაჭა, ლეჩხ. 206
 რგანი, ზ. იმერ. 167, 169
 რუისი, ზ. ქართ. 130, 138, 143
 რუისპირი, შ. კახ. 33
 რუსეთი შ. კახ. 34, 42

ს

საე ქვ. სვ. 214
 საინგილო, საინგ. 59
 საკოპალიანო, ლეჩხ. 206
 სამტრედიო, ქვ. იმერ. 178, 186
 საქარა, ზ. იმერ. 163, 166, 169
 საჩხერე, ზ. იმერ. 163
 სენაი (სოფ.), ქვ. სამეგრ. 231, 232
 სენაის რ-ნი, ქვ. სამეგრ. 226, 231, 232
 სეფე, შთ. 108
 სეხნოენთი, ზ. რაჭა 197
 სენეთი, ქვ. სვ. 214
 სვირი, ზ. იმერ. 163, 168
 სიღნაღი, ჭიზ. 21, 24, 25; შ. კახ. 42
 სერა, ქართ. მტკვ. სამზრ. 152
 სოჩხეთი, ქვ. იმერ. 175
 სპეთი, ზ. იმერ. 163
 სტამბოლი, ზ. რაჭა 201
 სტამბულა, საინგ. 65

ბ
ტვიში, ლეჩხ. 208
ტუბული, ქვ. იმერ. 175, 176, 186

უ
ურავი, ზ. რაჭა 202
ურბნისი, ზ. ქართ. 134

ფ
ფასანური, მთ. 118
ფოთი, გურ. 236

ძ
ქართლი, ქართ. მტკვ. სამხრ. 149, 150
ქართლი მტკვრის ჩრდილოეთით, ქართ. მტკვ.
ჩრდ. 121
ქელა, ავ. 238, 240, 242, 243, 245
ქვალონი, ქვ. სამეგრ. 231
ქვედა შავრა, ქვ. რაჭა 192
ქვემო იმერეთი, ქვ. იმერ. 171
ქვემო ლუდგებიც, ქვ. სამეგრ. 233
ქვემო მაჩხაანი, ქიზ. 15, 19, 20, 23, 25
ქვემო რაჭა, ქვ. რაჭა 189
ქვემო სამეგრელო, ქვ. სამეგრ. 222
ქვემო სვანეთი, ქვ. სვ. 211
ქვეშეთი, მთ. 107, 116
ქიზიყი ქიზ. 15, 22
ქოლოთი, ზ. ქართ. 132, 139, 144
ქსინი ხეობა, ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123
ქუთაისი, ლეჩხ. 207, 208; ქვ. სვ. 214
ქუშხევი, ერწ.-თიან. 54, 57

ლ
ლაღიში, ქვ. რაჭა 191
ლები, ზ. რაჭა 196, 198
ლეიროში, ლეჩხ. 210
ლრელი, მესხ. 155
ლუ, ლეჩხ. 206, 207, 209

შ
ხაზბევი, გ. კახ. 44; ხ. 101, 102
ხანხავეთი, ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123, 128
ხვაილი, ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 126
ხველანი, მთ. 112

ჭ
შავშეთი, ავ. 241
შენაქო, თუშ. 89, 90

შექი, საინგ. 69
შიგნი კახეთი, შ. კახ. 30
შინდისი, ზ. ქართ. 136, 142
შტროლოთი, თუშ. 87, 89, 171
შუამთა, ქვ. იმერ. 181, 182, 185
შხუფი, ქვ. სამეგრ. 222, 232

ჩ
ჩიგლაურთა, თუშ. 71, 87
ჩქვალერი, ზ. სამეგრ. 216, 217, 220
ჩხაბი, ზ. იმერ. 166, 167, 170
ჩხოროწყუ, ზ. სამეგრ. 221

ც
ცაიში, ზ. სამეგრ. 217
ცხეთა, ზ. ქართ. 135
ცხრუკეთი, ზ. იმერ. 161, 162, 165, 167,
168

ძ
ძალამაველე, ავ. 243
ძებლავი, ზ. რაჭა 194, 201
ძეძილეთი, ქვ. იმერ. 176

წ
წალენჯიხა, ზ. სამეგრ. 221
წაღვარი, ზ. ქართ. 134, 136, 137, 140
წინამხარი, გულ. 114, 116
წისოფელი, ზ. იმერ. 168

ჭ
ჭალათი, ავ. 245
ჭალის მთა, ზ. იმერ. 163
ჭარი, თუშ. 90
ჭერემი, გ. კახ. 47, 48
ჭვანა, ავ. 241, 242
ჭიათურა, ზ. იმერ. 170
ჭიორა, ზ. რაჭა 197
ჭობარეთი, მესხ. 154, 156
ჭყვიში, ქვ. რაჭა 189

ხ
ხალის ხეობა, მთ. 110
ხანი, ქვ. იმერ. 172, 185
ხაშვი, გ. კახ. 47, 48, 51
ხაშური, ზ. ქართ. 137
ხევი, გ. კახ. 45; ხ. 101; გურ. 235, 237
ხევსურეთი, პ. ხევს. 100; მთ. 116
ხეთა, ქვ. სამეგრ. 223

ნიზაბერა, წავ. 159
 ხისო, თუმ. 71, 87
 ხიხაძე, ავ. 244
 ხიხოვენი, წ. რაჭა 197
 ხოში (სოფ.), ქვ. სამეგრ. 227, 228
 ხობის რ-ნი, ქვ. სამეგრ. 223, 226, 227, 228, 231
 ხოლვე, ქართ. მტკვ. სამხრ. 146, 148, 151
 ხონი, ქვ. იმერ. 173, 176, 178, 179; ლენჩ. 209

ხელო, ავ. 239, 241, 242, 243, 244
 ჯ
 ჯავახეთი, წავ. 158
 ჯგალი, წ. სამეგრ. 220
 ჯიმიტი, ქიზ. 18
 ჯუმათი გურ. 236
 ჰ
 ჰალავი, შ. კახ. 42

ბერძინთა სანიძეული

ბ
 ააგებს (სირიზას) შ. კახ. 41
 აახამს თელეებს გ. კახ. 46; მივის შ. კახ. 41; ძაფს შ. კახ. 25
 აატოლებს (ძაფებს) ქვ. იმერ. 175
 ააწერალებს (მეწესს) ლენჩ. 206
 ააწერებლებს (მეტყლს) ლენჩ. 201
 აბასმინებს (ჩიქილას) ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
 აბგა ქვ. იმ. 188; დიაცვის თუმ. 85; კანოს ქვ. იმერ. 188; პატარა ქვ. იმერ. 188
 აბრაშუმი ქიზ. 22; შ. კახ. 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 146, 147, 148, 151, 152; თეთრი შ. კახ. 34; მსხვილწვერი შ. კახ. 34; სადა ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; სანოხე ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; ფერადი ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 152
 აბრეშუმი ქიზ. 24, 25; შ. კახ. 33; გ. კახ. 46, 47, 50, 51; ერწ.-თიან. 54; სინგ. 64, 65; თუმ. 84, 89; ხ. 106; მთ. 117, 118; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; წ. ქართ. 135, 136, 141, 142; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148, 152; მესხ. 156, 157; წ. იმერ. 163, 164, 165, 166, 167, 169; ქვ. იმერ. 171, 172, 181, 182, 185, 187, 188; ქვ. რაჭა 189, 190, 191; წ. რაჭა 197, 198, 199; ლენჩ. 206, 207, 208; წ. სამეგრ. 217; ქვ. სამეგრ. 222, 223, 224, 226, 227, 228, 230, 231, 238; გურ. 234, 235, 236, 237; ავ. 238, 240, 242, 243; დავსელული ქვ. რაჭა 189; დუღრთავი ავ. 240; თეთრი ხ. 106; ქარგი ქვ. იმერ. 171; მატყლგარეული ქვ. სამეგრ. 228; ნავიანები ქვ. იმერ. 171; საახალზე ლენჩ. 208; სადა ლენჩ. 208; საქარგი წ. იმერ. 169, 170; უბრალო წ. სამეგრ. 219; ფარისი წ. ქართ. 141; ფერადი პ. ხეცს. 100; მთ. 118; წ. იმერ. 170; ყვითელი ქვ. იმერ. 183, 187; ხ. 106; ლენჩ. 208;

შეგიბილული ლენჩ. 208; შესაღები გურ. 237; შოლოს ქვ. იმერ. 186; ცუცურავე ქვ. იმერ. 171; წითელი ლენჩ. 208, 210; წმინდა ქვ. იმერ. 171
 აბრეშუმი (პარკი) გ. კახ. 47
 აბურტა (ქსელის) გ. კახ. 43
 აბურტავს (ძაფს) გ. კახ. 43
 აბხა ქვ. სამეგრ. 224, 225, 227, 229
 აგურისფერი წ. იმერ. 169; ჩაღვიღებული შ. კახ. 39
 აღვილი (ჩახმარავის) შ. კახ. 38
 ადლი (საზ.) ქიზ. 18, 21, 22, 24; გ. კახ. 46; სინგ. 62, 64; პ. ხეცს. 96; წ. ქართ. 134; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; შ. იმერ. 167
 ავლებს ბაღს სინგ. 66; ყაითანს ხ. 104
 ავლებს (ოქრონცელს) სინგ. 69
 ავორდიკალებს (ძაფს) ქვ. იმერ. 172
 აზარმაცი გ. კახ. 44; დიდი გ. კახ. 44; პატარა გ. კახ. 44
 აზღავს ბალანს თუმ. 90; მატყლს თუმ. 72
 აზღავსი ქვ. იმერ. 173
 ათოკავს (ქსელს) გურ. 234
 ათონმხებებს (ქსოვილს) წ. რაჭა 202
 აიგორებებს (ნაროს) ერწ.-თიან. 53
 აიკრფს (საღებავს) ერწ.-თიან. 57
 აისნალი ქვ. იმერ. 181
 აიყვან-დაიყვანს (ძაფს) წ. რაჭა 198
 აიწვევ-დაიწვევა (დგომი) ქვ. იმერ. 172
 აიჭაჭევა (ძაფი) წ. რაჭა 199
 აიაზმა თუმ. 74, 75, 76; ხის თუმ. 74
 აიაზმა თუმ. 74
 აიალთავს ბაშარს ავ. 245; თოკს ავ. 245; ჭაპანს ავ. 245
 ავეცილა პ. ხეცს. 94
 ავეცილა პ. ხეცს. 94
 ავიბავს (ნაწიბურსა და ფესვებს) წ. რაჭა 200
 ავიბული წ. რაჭა 200
 ავეშურანი პ. ხეცს. 99
 ავაბი (საზ.) გურ. 234, 236
 ალაშბავს (ძაფს) ქვ. იმერ. 175

ალისარჩული შ. კახ. 39, 40; ზ. იმერ. 169;
 დაფქული შ. კახ. 39
 ალისფერი შ. კახ. 30, 39; თუშ. 88; ქართ.
 მტკვ. ჩრდ. 127; ზ. ქართ. 138, 140;
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 150
 ალიფერი ავ. 243
 ალყა (შეგრუხილი ბაქრის) საინგ. 65
 აღუნაბი ქვ. სვ. 213, 214
 ამაშქუელი საინგ. 61
 ამაშოენელი საინგ. 61
 ამახაგ ხალს საინგ. 65; კელს საინგ. 67
 „ამეროკა“ კიზ. 27
 ამერიკანი ქართ. მტკვ. სამხრ. 150
 ამკობს (ყვავილს) ზ. ქართ. 143
 ამოაგორგლებს (ნართს) ერწ.-თიან. 53
 ამოსახამს (ძაღს) ხ. 102
 ამოაჩანხებურებს (ძაღს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
 ამოდგომავს ნართს ზ. ქართ. 132; ძაღს ზ. ქართ.
 130
 ამო-ს-დგომავს (ქსელს) კიზ. 18, 19
 ამო-ს-დგომავს (ნართს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 145
 ამოთვლის (ძაღს) ზ. იმერ. 165
 ამოიკრიფება (ქსელი) კიზ. 18; გ. კახ. 48
 ამოიყვანს ფეხს ქვ. იმერ. 182; ძაღს ქვ. იმერ.
 178; სახეს ზ. რაჭა 199
 ამოკრეფა საინგ. 62; 66; დგომის შ. კახ. 30
 ამოკრეფავს (ბაქარს) შ. კახ. 30
 ამო-კ-კრეფავს (თვალს) შ. კახ. 35
 ამოკრეფავს ქვესაქსულს ქვ. იმერ. 178; ჩი-
 ჭახე ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; ძაღს ქართ.
 მტკვ. ჩრდ. 123
 ამონასკვამს (ძაღს) ხ. 101
 ამონასფავს (ძაღს) ქვ. სამეგრ. 230
 ამონახავს (ლევერთხს) ზ. რაჭა 199
 ამოუწვევრავს (ამბრეშუმს) ქვ. რაჭა 190
 ამოქარავს (სახეს) ქვ. იმერ. 188
 ამოქარავს გ. კახ. 52; ვარდის ქვ. იმერ. 187
 ამოქსოვს (ბადეს) ზ. იმერ. 167
 ამოქსოვა ქვ. იმერ. 174, 178
 ამოქუევა (შალის) საინგ. 62
 ამოღება აისნაღის ქვ. იმერ. 181; თვალის
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 151; პარკის ძაფათ
 ლეჩხ. 208
 ამოყავს (ნართი) ქვ. რაჭა 191;
 ამოყვანა (თვალს) ქვ. იმერ. 181
 ამოშენის (ძაღს) შთ. 110
 ამოშლა (თვალის) კიზ. 23
 ამოშრინევა საინგ. 68
 ამოციეება გულ. 117
 ამოწვევრავს (ძაღს) ლეჩხ. 208
 ამოწნავს (ქსელს) გ. კახ. 44
 ამო-ს-კრის (სახეს) შთ. 120
 ამოხილა (ძაღის) ქვ. იმერ. 178

ამოხიფავს (ძაღებს) ქვ. იმერ. 174
 ამოხიფამს (ხიფებს) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125
 ამოხიფვა ქვ. იმერ. 178
 ამოხევევა (ხაითის) შ. კახ. 33
 ამოხოვა (პირის) ქვ. იმერ. 174
 ამოჟიფავს (ძაღს) გულ. 114, 115
 ამოკნის (წახველულს) თუშ. 72
 ამტყეცებს (ძაღს) ზ. სამეგრ. 219
 ამქილროვებს (ცილოვს) ქვ. სამეგრ. 231
 ანაგული ზ. ქართ. 181
 ანაჟერი ქვ. სამეგრ. 230
 ანველოზისფერი შ. კახ. 39
 ანტიფა ჟავ. 160
 ანწლი საინგ. 69; დაფენილი საინგ. 69; ევპილი
 საინგ. 69
 ანვერი კიზ. 29; გ. კახ. 44; ქართ. მტკვ. ჩრდ.
 128; ზ. ქართ. 143, 144; უღელა კიზ. 29
 ანვერა ზ. ქართ. 144
 ანვერნი ტყავის პ. ხევის. 99; ჩოკის პ. ხევის. 99
 არეში ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
 ართავს ბამბას კიზ. 20; ზაბს საინგ. 63; კრავე-
 ლის მატყლს შ. კახ. 32; მატყლს კიზ. 22;
 შთ. 112; მესხ. 155; ქვ. სამეგრ. 222; ძაღს
 ზ. იმერ. 163, 164, 165; ქვ. სვ. 212; ქვ.
 სამეგრ. 224; წიღის ბაქარს საინგ. 60
 ართამს ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; მატყლს ქართ.
 მტკვ. სამხრ. 146; ფთოლს ერწ.-თიან. 53
 ართობს (მატყლს) ზ. ქართ. 135
 არტენი შ. კახ. 34
 არტამანი ქვ. რაჭა 191; აყაენის ზ. რაჭა 195
 არღავანი ლეჩხ. 207
 არშია შ. კახ. 31, 33, 34; გ. კახ. 45, 56; ერწ.-
 თიან. 56; შთ. 108, 119; ქართ. მტკვ. ჩრდ.
 121, 123; ზ. ქართ. 132, 137, 141, 142;
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; ქვ. იმერ. 179;
 ზ. რაჭა 195; ზ. სამეგრ. 217; ავრმატვა-
 დავლოლი შ. კახ. 34; გამშული სახის შ.
 კახ. 34; გამშულსახიანი შ. კახ. 34; გულის
 შ. ქართ. 130; დაღეკილი შ. კახ. 34; დიდი
 ზ. ქართ. 130; ვარდის შ. კახ. 31; „ზუმ-
 ციანი“ შ. კახ. 34; თვალის შ. კახ. 34;
 კვანძხარხანილი შ. კახ. 34; კილოზის შ. კახ.
 31; კიპორჩხალს შ. კახ. 31; ლენტის ხრა-
 ხნილის შ. კახ. 31; ლეჩაქის გ. კახ. 50;
 ზ. ქართ. 142; ლეჩაქის მოსაყრებელი
 შ. კახ. 33; მისაქსული ქვ. იმერ. 178; მო-
 ქსოვილი გ. კახ. 50; მოქსოილი შ. კახ. 33;
 მოჭრილიკლიტიანი შ. კახ. 33, 34; მწე-
 ნინი ერწ.-თიან. 56; ნივის შ. კახ. 34;
 პატარა ზ. ქართ. 130, 142; პეწიანი შ. კახ.
 34; პირველი ზ. ქართ. 130; პრტყელი ზ.
 ქართ. 142; პტყელი შ. კახ. 33, 34; რვა-
 სთვალისანი შ. კახ. 33; სწორედ გადავ-

ლილი შ. კახ. 34; ტაროს სახის შ. კახ. 31; ტოტიანი ხის შ. კახ. 31; ყვავილიანი შ. კახ. 33; ყვითელი ღერის შ. კახ. 34; შავი შ. კართ. 130; შავრილუქუნიანი შ. კახ. 34; შახიანი შ. კახ. 34; ჩატანებულ შ. კართ. 137; ჩაყრილუქუნიანი შ. კახ. 34; ძვირფასიანი შ. კახ. 34; წებოიანი შ. კახ. 34; წვრილი შ. კახ. 34; ზ. კართ. 130, 142; წვრილსახიანი ვარდის შ. კახ. 31; წიწვასი შ. კახ. 31; ზრახნილის შ. კახ. 31; ზრეხნილის შ. კახ. 31; ჯაჭვიანი შ. კახ. 33, 34; ჯაჭვის შ. კახ. 31

არშინი (სახ.) ქიზ. 22, 24, 27; შ. კახ. 33, 34, 36, 37, 40, 42; თუშ. 86; ზ. 103; ზ. კართ. 131, 133, 136, 137; კართ. შტკე. სამზრ. 149, 151; მესს. 154; ქე. იმერ. 171, 174; ზ. რაჭა 202; ქე. სამეგრ. 224, 231; ავ. 245;

არხა-ორბოვა გ. კახ. 45

არჯამნელი კართ. შტკე. სამზრ. 148

ასალი ქე. სამეგრ. 232

ასახანი (თუთუნის) ავ. 245

ასლი ლეჩხ. 208

ასნალი ქე. იმერ. 181, 182, 188

ასტაქს ბაწარს საინგ. 59; კელს საინგ. 59; ფაროს საინგ. 59

ასხამს (ძაღს) ავ. 240

ასხრიალევს (ტარს) საინგ. 60

ატლასი შ. კახ. 40; გ. კახ. 52; საინგ. 64; შთ. 117; კართ. შტკე. სამზრ. 151, 152

ატმის ყვავილი (სახე) ზ. კართ. 130

ათარკევეს (სუშას) საინგ. 59

აფუა თუშ. 88

ათოთლინებს (ლეჩაქს) კართ. შტკე. სამზრ. 148

აფხა ზ. სამეგრ. 217, 219

აქისუნება ლეჩხ. 205, 206

აქსოვს (ნართის) ზ. კართ. 134

ალი საინგ. 75

ალ ნუშაი საინგ. 65; ფალარშა საინგ. 65

ალგრევი ქე. სვ. 214

აყენებს (ლილას) ქიზ. 26

აყღენ ქე. სვ. 214

აყნაღვას ნართის ზ. იმერ. 169; ნაქსელავს ზ. იმერ. 164; ძაღს ზ. იმერ. 161

აყანდამს (ნასტ) ლეჩხ. 204

აყანღებს (ძაღს) ლეჩხ. 207

აყანღვა (ნართის) ზ. იმერ. 164

ამახავს შატყულს ქე. რაჭა 189; ზ. რაჭა 196; მისახამს ლეჩხ. 204; საქსთალს ლეჩხ. 204; ქე. იმერ. 175

ამახამს (შატყულს) ზ. რაჭა 193, 197

ამახებს (ძაღს) ლეჩხ. 207

ამახვა ზ. რაჭა 196

ამეწივს (შატყულს) ქე. სვ. 212

ამეწივებს (ქელსა და ძაღს) ზ. ხევს. 95

ამეწიწკაქებს (შარს) საინგ. 69

ამრგს (ვილს) საინგ. 69

ამუყავს (შატყულს) ლეჩხ. 207

ამუანავს (ხეზე) ავ. 245

ამურლებს (შალს) ზ. რაჭა 201

ამურლებს (შატყულს) ქე. იმერ. 175

ამალოხი გზ. 22; კაცის საინგ. 69; ქალის საინგ. 64; ყოშეზიანი საინგ. 66

ამალუხი თუშ. 89; შთ. 120; კართ. შტკე. სამზრ. 148, 149, 151; ზ. რაჭა 202; ლეჩხ. 207; ლახამბული კართ. შტკე. სამზრ. 146; ორყალამა კართ. შტკე. სამზრ. 146

ამალუფერი შ. კახ. 40

ამიფავს (ძაღს) ზ. რაჭა 197

აყღენავს (ბაწარს) საინგ. 68

აყამა ზ. კართ. 140

აყასი (რკინის) ზ. კართ. 138, 140

აყაქვამს (ნართს) ზ. რაჭა 194, 196

ბ

ბაღუ გ. კახ. 50; თევზის ავ. 240; სამფთო ზ. იმერ. 167; სახბრეკი ზ. იმერ. 167; სეღლის ზ. იმერ. 167;

ბაღური ქე. იმერ. 182, 183; კარგი ქე. იმერ. 183; ნაქსოვი ქე. იმერ. 183

ბაზაზი ქიზ. 27; შ. კახ. 35, 40

ბაყანი საინგ. 67; ზ. ხევს. 97

ბალანი ქიზ. 28, 29; შ. კახ. 32; თუშ. 90, 91, 92; კართ. შტკე. ჩრდ. 128; ზ. კართ. 144;

ბაზღული თუშ. 90; გავლი ქიზ. 28; თხის ქიზ. 22, 28, 29; შ. კახ. 32; გ. კახ. 44; შთ. 112; კართ. შტკე. ჩრდ. 128; ზ. კართ. 136, 143, 144; სხელი ქიზ. 28; ღორის ზ. კართ. 143, 144

ბალანა (თხის) თუშ. 90

ბალანთა ჭავ. 158

ბალახი გულ. 117; ქე. იმ. 185; ლეჩხ. 210; გერ. 237; ვირიტერფა ზ. კართ. 139; თევშავა გ. კახ. 51; ერწ-თიან. 57; მურალავ თუშ. 89; რბიანა ზ. კართ. 138, 139; რბიანას ზ. კართ. 140; შავტრავა მესს. 156; ხოზიკა ავ. 243; ხოზიკა ავ. 242

ბალახისფერი თუშ. 88

ბალამო საინგ. 65

ბალოა (სახე) თუშ. 80

ბალოში თუშ. 86; ზ. კართ. 143; კართ. შტკე. სამზრ. 152; ავ. 240; გაქიშული შთ. 118; სავარძლის ზ. კართ. 141; სანემსე ზ. კართ. 141

ბალოში ცხენის (სახე) თუშ. 84

ბალიშის პირი შთ. 119
 ზამბა ქიზ. 18, 19, 21; შ. კახ. 33; გ. კახ. 45, 46, 50, 51; საინგ. 65; ზ. ქართ. 141, 142; ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; მესხ. 156; ზ. იმერ. 161, 162, 163, 164, 166, 170; ქვ. იმერ. 171, 172, 173, 178, 179, 180, 187 ქვ. რაჭა 191; ზ. რაჭა 194, 195, 196, 197, 198; ლეჩხ. 206, 207, 208, 210; ქვ. სამეგრ. 222, 223, 224, 228, 231; გურ. 234, 235; აჭ. 238, 240, 242, 243; გაპენტლი ზ. იმერ. 164; გარნეული ქვ. სამეგრ. 224; გაიხბრი-ხებული გ. კახ. 45; დართული ქვ. რაჭა 189; დასტული ქვ. იმერ. 179; ერთჯერო-ბაზე გაპენტლი ქიზ. 19; კარგი შ. კახ. 33; მტკვლნარევი ქვ. სამეგრ. 228; მონაგლეჯი ქიზ. 19; შინაური ქიზ. 21
 ზამბაი ცალწვერი ზ. იმერ. 162
 ზამბა-ბარეშუმი ზ. იმერ. 164; ქვ. სამეგრ. 228
 ზამბა-შალი ქვ. სამეგრ. 228
 ზამბეული ქიზ. 27
 ზარამბა ქვ. იმერ. 180
 ზარამბა ლეჩხ. 205
 ზარამბო ქვ. იმერ. 175
 ზარანბაი ქვ. სვ. 213
 ზარდანა თუშ. 86
 ზარჭვი ქვ. სამეგრ. 224; საორშუალო ქვ. სა-მეგრ. 226
 ზასმა შ. კახ. 42; გ. კახ. 51; ზ. ქართ. 147; ქართ. მტკვ. სამხრ. 147
 ზასმავს (ლუჩაქს) შ. კახ. 42
 ბატი (ფეხის) თუშ. 73
 ბაფთა ქიზ. 23; გ. კახ. 47; ზ. იმერ. 165, 166
 ბაფტაი ევლაბაოუნ საინგ. 69
 ბაფტაბალი (ტყელი) საინგ. 69
 ბალი საინგ. 63, 65, 66; მესხ. 157; ჯავ. 160; აჭ. 238; განიერი საინგ. 65; გურგალი საინგ. 66; გულის საინგ. 63; დაწნული ტყელი საინგ. 69; კიჟიკია საინგ. 66; პტყელი საინგ. 63; საბა საინგ. 65; საბა გურგალი საინგ. 66; საბა ტყელი საინგ. 65, 66; სხვა-დასხოფერის საინგ. 66; ქალამნის საინგ. 66, 67; ყანელია საინგ. 63, 66, 67; ყანეი-ლას საინგ. 62; შვილი თექის საინგ. 66; ჭრელი საინგ. 65; ჭრელი გურგალი საინგ. 66
 ბაღეში გურგალი საინგ. 66; ფირფიტოა საინგ. 66
 ბაღევი გურგალი საინგ. 66
 ბაღდადი გ. კახ. 51; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; მწვანე ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
 ბაყონი პ. ხევს. 93
 ბაშლაყი ზ. რაჭ. 196
 ბაჭირი ქიზ. 16, 17, 18, 22, 25, 26; შ. კახ. 30,

32, 38, 39, 40; გ. კახ. 44; ერწ.-მონღო-მეგრული 55; საინგ. 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69; თუშ. 72, 73, 75, 76, 86, 88, 89; მთ. 103; გუღ. 115; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; ზ. იმერ. 170; ქვ. იმერ. 171, 172, 173; ქვ. რაჭა 190; ლეჩხ. 209; ქვ. სვ. 211, 213, 214; ზ. სამეგრ. 219; ქვ. სამეგრ. 230; აჭ. 244, 245; აღოსუფრი შ. კახ. 31; ამოსაურევი თუშ. 76; ასალფეროს ქიზ. 26; ბოშად დართული ქიზ. 17; გაღაჯარბლი-ნებული საინგ. 62; გამომარყუებული ერწ.-თიან. 56; გახურებული ქიზ. 26; ღაგ-რეხილი ქიზ. 16, 18; გ. კახ. 45; საინგ. 61; დადღელი ქიზ. 26; დართული გ. კახ. 46; დასასკავი თუშ. 72, 75, 87; დაფერალებუ-ლი ქიზ. 18; დაძახული შ. კახ. 30; თუშ. 72; დაწაფული საინგ. 62; დაწნული თუშ. 79, 86; დახვეწილი ქიზ. 17; დუნეთ შა-ძახილი შ. კახ. 31; ერთფერი საინგ. 63; თავშავაში შეღებული საინგ. 67; თეთრი საინგ. 63, 64; თხორის თუშ. 77, 79; თ-ფერი საინგ. 63; კანაფის ლეჩხ. 210; კვირ-ტის თუშ. 85; კვრტი საინგ. 62; მონაპერი საინგ. 62; მწვანე შ. კახ. 31; ნარჩენი საინგ. 62; ორკეცი თუშ. 76; ორფერი საინგ. 63; ორწვერი ქიზ. 17, 18; შ. კახ. 32; თუშ. 73; პატარა ქვ. იმერ. 173; ტიფისის საინგ. 60; სალოთრო საინგ. 69; სალოთროა საინგ. 60; საწვერი ქიზ. 17, 18; გ. კახ. 45; თუშ. 73; სატარბეული თუშ. 75; სატოლ თუშ. 73; საფარდავე ქიზ. 17; საფლასე თუშ. 73; საქსელე თუშ. 72; საქსოვი თუშ. 73; სა-ჩით თუშ. 73; საწინლე თუშ. 73; საჭრე-ლო საინგ. 61; სახმარი საინგ. 60; სახურ-ჯინე თუშ. 73; საყვამე ქიზ. 17, 18; სვე-ლი თუშ. 85; სისეში დადღელი ქიზ. 26; სქელი შ. კახ. 32; საინგ. 61; თუშ. 76, 85; სხვადასხვაფერადი ქიზ. 18; სხვილი შ. კახ. 32; ტომრის შ. კახ. 32; უფოტიტბელი საინგ. 68; უკულმართაყ თუშ. 78, 79; უხუნო ქიზ. 26; ფერადი გ. კახ. 45; საინგ. 62, 66; ფერად-ფერადი შ. კახ. 31; ყვითე-ლი საინგ. 61; შავი საინგ. 61, 63, 64, 68; შალის საინგ. 60; შვგრეხილი საინგ. 65; შუკრული გ. კახ. 46; შესაღები საინგ. 68; შეღებილი საინგ. 68; პ. ხევს. 100; ჩამო-ფლანგილი ქიზ. 17; ჩასაყრი თუშ. 90; ჩასაყარი თუშ. 75, 87; ჩახვეული საინგ. 60; წიღმართაყ თუშ. 77, 78, 79; წიღმ-უკულმართაყ თუშ. 77, 78, 79; წერილ-წერილი ქვ. იმერ. 186; წითელი შ. კახ. 31; წინდის ქიზ. 17, 18, 19; ერწ.-თიან. 53; საინგ. 60, წმინდა თუშ 84; წმინდათ დარ-

თული შ. კახ. 32; წრაცნილი შ. კახ. 31; კრელის საინგ. 61; კელტარაჲზე ვახდული თუშ. 72;

ბაწარს ჩასაყარი თუშ. 72
 ბაწრული ქიზ. 27
 ბაქიტი ერწ.-თიან. 55; პ. ხევს. 99; დიაცის პ. ხევს. 99; შავს პ. ხევს. 99; ჩხირით მოქსოვილი პ. ხევს. 99;
 ბეწვი შთ. 108; გეფლი ზ. რაჲა 193; ლეჩხ. 204, 206; თხის ზ. ქართ. 133; ზ. რაჲა 194; მოკლა ზ. რაჲა 193; მოკლე ლეჩხ. 204; ნახამთარი ზ. რაჲა 194; ძაფის ქვ. სამეგრ. 224; წმინდა ლეჩხ. 206
 ბეტი ერწ.-თიან. 56; პ. ხევს. 95; შთ. 108; გულ. 115, 116; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; ზ. ქართ. 133; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; რკინის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; სავარცხელით შ. კახ. 31; ხის შ. კახ. 31; გულ. 115
 ბეჭდ თუშ. 75, 76
 ბეჭავს ნაქსოვის თუშ. 76; ზ. ქართ. 134; ლეჩხ. 209; ქველს ქიზ. 19; ქსოვილს ზ. იმერ. 161; შალს გულ. 112
 პ-ბეჭავს ბაღს საინგ. 66; ნახოს გ. კახ. 45; ნაქსოვის გ. კახ. 44; ძაფს შ. კახ. 36; გ. კახ. 47; ხონყარს საინგ. 67
 ბეჭამს ქსელს შ. კახ. 31; ჩალას ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ნახსყარავს ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ძაფს შთ. 108; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122
 ბეჭღამს (უვაილს) ქიზ. 22
 ბეჭეა თუშ. 75
 ბეჭენის (ოტრომეკელს) ხ. 104
 ბზა ქაზ. 24; ზ. სამეგრ. 219
 ბზრიალი (ტარის) ქიზ. 15
 ბზრიალა (ქვის) ქვ. რაჲა 190
 ბზრიალებს (ტარი) ქიზ. 15
 ბია (ანტი) გ. კახ. 48
 ბიჩკი საინგ. 59
 ბიჩკა ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122
 ბლაგო მესხ. 154; 155
 ბლანდი ერთპირი შთ. 118; ორპირი შთ. 118
 ბლეზი ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
 ბლონდი სადა ზ. ქართ. 142
 ბოია ავ. 242
 ბოინბალი ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 ბოლოკ ავ. 244; სავარცხელას ავ. 244
 ბოლო დასაწყისი ზ. რაჲა 197; მობრუნებულნი ზ. რაჲა 197; მოთავებული ზ. რაჲა 197
 ბორბალი გ. კახ. 43; ერწ.-თიან. 53; თუშ. 73, 91; ზევითა გ. კახ. 44; ისრუბინი გ. კახ. 44; კბილეზინი გ. კახ. 43; პტყელი გ. კახ. 44; ქვევითა გ. კახ. 44; ჩიხრისის თუშ. 91
 ბორძალა ზ. ქართ. 132
 ბოძი ქიზ. 23; თუშ. 73; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121;

ქვ. სამეგრ. 223, 224, 225; ორკანა თუშ. 72
 91
 ბოძი (ქსოვის სახე) ზ. ქართ. 137; დანალი ზ. ქართ. 136, 137; მალაღი ზ. ქართ. 136; პატარა ზ. ქართ. 142
 ბოძები (სახე) შთ. 110
 ბოძიქინტი ერწ.-თიან. 53
 ბრწი თეთრი საინგ. 69
 ბოჲავს (წარნაქს) ზ. იმერ. 169
 ბოჲკო შ. კახ. 32; ზ. ქართ. 131, 132, 138
 ბოზნა ხ. 103, 104; ყიზის ხ. 104
 ბოჲვი ზ. იმერ. 164
 ბენატე თუშ. 91
 ბელინავს (შილა) ლეჩხ. 207
 ბრეწული ქვ. იმერ. 185, 186
 ბლეღ საინგ. 61; თითების საინგ. 64; მაქოს სსროლი გ. კახ. 44; სავარცხლის ზ. ქართ. 141; მესხ. 154
 ბლეღა (ქრელის) საინგ. 61
 ბუზმენტი ქიზ. 23; გ. კახ. 46; თუშ. 89; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; ჯავ. 160; ზ. იმერ. 166
 ბუეულო ბეწვიანი ზ. ქართ. 137
 ბუღბული (სახე) გ. კახ. 48
 ბუნა ლეჩხ. 209
 ბურღი ლეჩხ. 206
 ბურღოსღერი ზ. ქართ. 140
 ბურთენ (სახე) თუშ. 84
 ბურკა ბამბის ზ. იმერ. 163; ქსოვილის გერ. 235
 ბურნეთისღერი შ. კახ. 40
 ბურძგლი ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 ბურტული შ. კახ. 39
 ბუსუსი ხ. 102
 ბუწალი ლეჩხ. 206
 ბლაჯინი (სახე) გულ. 113
 პ-ბლეღტავს (ბაწარს) ქიზ. 67, 68

3

გაახდავს ბლანს თუშ. 90, 91; კერეულს თუშ. 72
 გაათავთავებს (ქსელს) გ. კახ. 44
 გაათითოებს (მოქსოილს) შ. კახ. 33
 გაართავს (წერს) ქვ. იმერ. 185
 გაასთავს (ნამტენას) პ. ხევს. 94
 გაატყავებს (ანაფს) ზ. იმერ. 170
 გააღანდალებს (მესაღებს) ზ. რაჲა 203
 გააღუნდულებს (ყაჲს) ქვ. იმერ. 183
 გააწერგულებს (მეტლს) ზ. რაჲა 194
 გაახამებს (ძაფს) ქვ. იმერ. 174, 177; ქვ. სამეგრ. 230
 გაახეჭავს (შალს) გულ. 115
 გაბეჭეად პ. ხევს. 96

გაბეჟნის (ზედას) ხ. 102
 გაბმა საინგ 62; ქსელის ქვ. სამეგრ. 228
 გაბუბა საინგ 59
 გაბურტყნის (მატულს) ქვ. იმერ. 175
 გაფლბა (გარაფის) თუშ. 76
 გაგრუხს (ძაფს) ხ. 103
 გალაკავანტილებს (ძაფს) ქვ. იმერ. 183
 გალანდელბს (სახეს) ქვ. იმერ. 181
 გალაქულაეებს (ბამბას) ხ. იმერ. 164
 გალაყმაწვილებს (ძაფებს) ქვ. იმერ. 174
 გალაყვარდინებს კოჭებს ზ. იმერ. 166; ძაფებს ზ. იმერ. 166
 გაღაბრუნდბა (ლილა) ქიზ. 27
 გაღამატებები შ. კახ. 31
 გაღამეტებ-გაღმომეტბა გ. კახ. 48
 გაღორღოყალება (ძაფების) ქვ. იმერ. 172
 გაღასაკოდებელი ქვ. რაჭა 190
 გაღასყრავი (მუთაქის) ზ. ქართ. 141
 გაღასაფარებელი (ხატის) ზ. იმერ. 170
 გაღაუბრუნდა (ლილა) ქიზ. 27
 გაღაუქნის (პირს) ქართ. შტკვ. სამხრ. 147
 გაღაქსავს (ძაფს) ქვ. იმერ. 174
 გაღალბა (სახის) ქვ. სამეგრ. 232
 გაღაყმაწვილება (ძაფის) ქვ. იმერ. 174
 გაღაჩქნს (მატულს) ერწ.-თიან. 55
 გაღა-ს-ჩქნს ნაგულას პ. ზეეს 94; ფოლს პ. ზეეს. 94
 გაღაყვერა (მატულსის) ქვ. იმერ. 173, 176
 გაღაყვერავს (მატულს) ქვ. იმერ. 173; 176
 გაღაყვობა (მატულსის) ქვ. იმერ. 175
 გაღასვევა ბაღურის თავის ქვ. იმერ. 183; ძაფის ქვ. იმერ. 172
 გაღვრიზ-გაღმოვრიზებბა (ჩალა) ერწ.-თიან. 56
 გაღვყვერტებბა (ჩალიჩა) შ. კახ. 32
 გაღვიქულამს (ძაფს) ზ. რაჭა 199
 გაღმოსაზომავს (ხელმოკეცილათ) ლეჩხ. 207
 გაღმორინდებბა (ქსელი თავს) თუშ. 77
 გაღმობლართავს (ბაწარს) ქვ. იმერ. 186
 გაღუბეჭდავს (თავს) ქვ. რაჭა 189
 გაზღვა თუშ. 73, 91; ჰელტარაფზე თუშ. 72
 გათელამს (ტოლს) ხ. 102
 გათელვა (შალის) გულ. 114
 გათომხებბა საახლტუხს ზ. რაჭა 203; ქსოვილის ზ. რაჭა 202
 გათყამავს (ქსელს) ზ. რაჭა 194
 გათყამებს (ქსელს) ზ. რაჭა 196
 გათმართებს (ქსელს) ლეჩხ. 207
 გათმარტნების (ნაშტენა) პ. ზეეს. 94
 გაინასყვბა (ძაფი) ხ. 103
 გაოქტრქვბა თრიმლის ზე ქართ. შტკვ. ჩრდ. 126; ტოტი შ. კახ. 39
 გაიქსავს (ტოლს) ხ. 102

გაიჩეჩებბა (მატული) გულ. 115; ქართ. შტკვ. ჩრდ. 121; ქვ. სვ. 213
 გაიწაფმს (ქსელს) ზ. რაჭა 194
 გაიწანავს (ლავას) ლეჩხ. 210
 გაიუთბა აბურის ზ. ქართ. 144; ბაწარის ზ. იმერ. 170; გრუხილის ზ. იმერ. 166; სახის ქვ. იმერ. 187; ქეჩის ქართ. შტკვ. სამხრ. 149; შალის ზ. იმერ. 164
 გალი სააბრეშუნე პ. ზეეს. 100
 ვალესამს (ლილას) ქიზ. 26
 გამართვა საქსლის ქვ. იმერ. 172, 173; ყდის ქართ. შტკვ. ჩრდ. 126
 გამბა საინგ. 61, 67; ბალის საინგ. 65; ზაბის საინგ. 63
 გამბა-მოქსოვნი (ტივიმ) საინგ. 61
 გამბა-ომოქტუვა საინგ. 61
 გამერი ქვ. სამეგრ. 225
 გამირი ქვ. რაჭა 191; ზელა ქვ. რაჭა 192; ქვედა ქვ. რაჭა 191, 192
 გამოავბობს (ძაფს) გურ. 234
 გამოვევა საინგ. 66
 გამოიზარჩებბა (ყაბი) ქვ. იმერ. 182
 გამოიფიფთებბა (უაქსელილი დგომში) ქართ. შტკვ. ჩრდ. 121
 გამოყრეფს (თელებს) ზ. ქართ. 137
 გამოსავალი (მატულსის) თუშ. 71
 გამოფიფთავს (ძაფს) ზ. იმერ. 169
 გამოლებბა (ნართის) ზ. იმერ. 164
 გამოყავს (სახე) შ. კახ. 31; ერწ.-თიან. 55
 გამო-ს-ყავს თოლი საინგ. 66; სახე გ. კახ. 48; საინგ. 69
 გამოყვანი (სახის) ქვ. სამეგრ. 229
 გამოშატავს (ბაწარებს) თუშ. 75; შეს თუშ. 76
 გამოჭრა საინგ. 62
 გამოხბის (მხისუმზირას) ზ. იმერ. 169
 გამოხიფულბა (ძაფი) ზ. რაჭა 197
 გამტყიყვა ლეჩხ. 207
 განი (საზ.) საინგ. 63
 განი (ჭილოფის) ქვ. სამეგრ. 231, 232
 განწერავს (კანს) ქვ. იმერ. 185
 გაპარყვა ლეჩხ. 204
 გაპენტბა (მატულსის) ქვ. იმერ. 177
 გაპენტავს (ბამბას) ზ. იმერ. 161; ზ. რაჭა 196
 გაპენტამს (ბამბას) შ. კახ. 33
 გაპენტვა ქიზ. 19, 29
 გაპირვა ქვ. იმერ. 174
 გაპოხვა (მატულსის) ერწ.-თიან. 55
 გარა შ. კახ. 31; ერწ.-თიან. 55; თუშ. 76; პ. ზეეს. 95; შთ. 107, 108, 110; გულ. 115, 116; ქართ. შტკვ. ჩრდ. 122, 124; ქვ. იმერ. 188; დიდი ერწ.-თიან. 55; სარბენი ერწ.-თიან. 55, 56; საშეგარი პ. ზეეს. 95; საშეგარის ერწ.-თიან. 55, 56

გარბი ერწ.-თიან. 55; მთ. 110
 გარაყრ თუშ. 75, 76
 გარაყის მონს დრო თუშ. 76; წაის დრო თუშ. 76
 გარემო თუშ. 87; ჩითის თუშ. 86
 გაროზი ზ. რაჟა 195; მატულის ქვ. იმერ. 181; ოთხუთხელი ქვ. იმერ. 181; სამუერი ქვ. იმერ. 182
 გარუზი მთ. 118
 გარუსი მთ. 118
 გარშემო (ფარდავის) ზ. სამეგრ. 217
 გარყი შესხ. 154
 გასარიგებელი (ქსელის) გ. კახ. 44
 გასოლავს (ქსელს) თუშ. 76
 გასოლმავლება (მენალები) საინგ. 67
 გატყეცავს (ნაქსოვს) ლეჩხ. 209
 გატყოცავს (ქსოვილს) ზ. რაჟა 202
 გაურყელა გ. კახ. 50, 51
 გაუჭვება (ფერი) თუშ. 89
 გაუენა (ანაფის) ქი. სი. 211
 გაფუება (საღებავის) ქიზ. 26
 გაფხეცავს (ტყავს) თუშ. 90
 გაქერჩავს ზეს ზ. ქართ. 139; ცაცხვს ავ. 244
 გაქერჩამს (ვაშლს) ქართ. მტყვ. სამხრ. 150
 გაღმარაჟმს (ჩაღს) ზ. 102
 გაირა (ჩხირის) საინგ. 62
 გამლა (საქსლის) ქვ. იმერ. 173
 გამჩხს (მატყლს) ხ. 101; ზ. რაჟა 193, 194, 196; ლეჩხ. 204
 გას-ჩეჩხს (მატყლს) პ. ხევს. 93; ხ. 102
 განეჩეჩხს (მატყლს) ზ. ქართ. 130, 135, 144; ზ. იმერ. 141; ზ. სამეგრ. 221
 გას-ჩეჩხს (მატყლს) თუშ. 72
 განეჩეჩხს (მატყლს) ქართ. მტყვ. ჩრდ. 123
 განეჩეჩა (მატყლის) ლეჩხ. 206
 გამახხს (ძაფს) გულ. 114
 გამახხეხს (ძაფს) გულ. 115
 გამეძეხს (სელს) ზ. იმერ. 167
 გამარავს (მიწანეღას) გურ. 237
 გაწეწს (მატყლს) ზ. რაჟა 196
 გაწეწეწს (მატყლს) ზ. ქართ. 134; ზ. რაჟა 193; ლეჩხ. 204, 206
 გაწეწეწმს ოხის ბაღანს ქართ. მტყვ. ჩრდ. 123; მატყლს ქართ. მტყვ. სამხრ. 146
 გაჭიჭეა (ტოლის) თუშ. 77
 გაჭრა (ქსლის) თუშ. 77
 გახე ქვ. სამეგრ. 225, 226, 229
 გეცი (სარეცხის) საინგ. 64
 გეპაზაზა ლეჩხ. 208; სუფთათ ნაქსოვი ლეჩხ. 208
 გვორვემის ქვ. იმერ. 175
 გვორდი ვახის ქვ. სამეგრ. 229; თოლის მთ. 108; მფლრაშის ქართ. მტყვ. ჩრდ. 124; პერანგის ზ. სამეგრ. 220; სხბრელის თუშ.

73; ქარგის შ. კახ. 40; ჩარჩოს ქვ. სუქვერეხული 229
 გვერდმიღებულავს (სახე) თუშ. 81, 85
 გვერდმიწოლილავს (სახე) თუშ. 81
 გვიმრის ფოთოლი (სახე) ქვ. სამეგრ. 231
 გვირგვინი გ. კახ. 50; ორტოტიანი ქართ. მტყვ. სამხრ. 146; შეფის შ. კახ. 31; ხელმწიფის შ. კახ. 31
 გვირგვინი (სახე) შ. კახ. 31
 გვრიტა ზ. რაჟა 191, 193, 196; ქვ. რაჟა 191
 გილანი (სახე) გ. კახ. 47, 48; გაგრეღებული გ. კახ. 48; წყაიღებული გ. კახ. 48
 გიმამს ქვ. სვ. 211
 გინგიღებუ ზ. იმერ. 165
 გირვანჭა (საზ.) ქიზ. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 26, 27, 29; საინგ. 60, 64, 66; თუშ. 72, 73, 75, 77; ქართ. მტყვ. ჩრდ. 127, 128; ზ. ქართ. 140; ქართ. მტყვ. სამხრ. 147; ქვ. იმერ. 174, 184; ზ. რაჟა 202
 გირკალს თუშ. 91
 გმურების (ქსელი) თუშ. 76
 გმურჩევის (თხორი) თუშ. 76
 პ-გლეჯავს (თუქს) საინგ. 61
 გლოლელა ზ. რაჟა 198; ექსთელიანა ზ. რაჟა 201; ზოლიანი ზ. რაჟა 201; ოხთელიანა ზ. რაჟა 201; სამთელიანა ზ. რაჟა 201; უბიბი ზ. რაჟა 199
 გოგორა ზ. იმერ. 163
 გოღო ქვ. სამეგრ. 226
 გრზუი საინგ. 66
 გორგალი ქიზ. 17; შ. კახ. 30; ერწ.-თიან. 55; 56; საინგ. 60; ქართ. მტყვ. ჩრდ. 121, 122 124, 126; ზ. ქართ. 131, 136; ქართ. მტყვ. სამხრ. 145, 146; შესხ. 155; ბაწრის საინგ. 62
 გორგლის დამტარებელი საინგ. 61
 გორგოლა (ძაფის) ქვ. სამეგრ. 229
 გოჩი ქიზ. 27
 გოჩი (საზ.) შ. კახ. 37; ერწ.-თიან. 55; ქვ. იმერ. 179; ლეჩხ. 207, 208
 გოჭა (საზ.) ქვ. იმერ. 183
 გრდემლი ერწ.-თიან. 57
 გრეხს ბაწრის ქვ. სვ. 214; ავ. 244; თოყს ავ. 244; 244; ქირიშას საინგ. 60; ტყავს ავ. 244; ძაფს შესხ. 155; ქვ. სამეგრ. 229; ქიანს ავ. 244
 გრეხა (თოყის) ქიზ. 29; ქართ. მტყვ. ჩრდ. 123, ავ. 244
 გრეხავს ავეურს გ. კახ. 44; ქართ. მტყვ. ჩრდ. 128; ზ. ქართ. 143; თოყს ავ. 240; თოყს გ. კახ. 44; მატყლს ქართ. მტყვ. ჩრდ. 123; მშუს თუშ. 91; ოქრონეღის საინგ. 69; ძაფს ზ. ქართ. 134; ავ. 240
 პ-გრეხავს (ხაბაოს) საინგ. 70

გრეხილი ზ. იმერ. 166, 170; ქვ იმერ. 188; ზ. რაჭა 194, 199, 200; ლეჩხ. 208; გურგვალა ზ. რაჭა 194; რგვალა ლეჩხ. 208

გრეხილავი (სახე) თუშ. 83; 89

გრიგალი ზ. იმერ. 168

გუზამიძე სანგ. 59

გულაბათუნ (კაც-კაც) სანგ. 64

გუგურა პირფართო სანგ. 59

გული ახალუხის თუშ. 89; ემდროს სანგ. 68; ენდროს ქართ მტკვ. ჩრდ. 127; დაფის ზ. სამეგრ. 219; ვარდის ქვ. იმერ. 187; თრიშლის ქიზ. 25; თრიშლის ხის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; მარქვის ზ. სამეგრ. 219; მასრის ზ. იმერ. 165; მატულის ქვ. იმერ. 173, 176; ზ. რაჭა 193, 194; ლეჩხ. 206; პერანგის ჯვ. 159; სარაღნის სანგ. 68; სანგერლის ზ. ქართ. 132; ტყავის თუშ. 90; ფრდავის გ. კახ. 45; ერწ-თიან. 55; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ზ. სამეგრ. 217; ფლასივებული თუშ. 86; ქალის პერანგის ჯვ. 159; ყვავილის ქვ. იმერ. 187; ჩალის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124, 125; ჭიტის ქიზ. 20; ხალიჩის ზ. ქართ. 132; ხის ქიზ. 25

გული (სახე) ქიზ. 23; ნუშის გ. კახ. 52; ცხრილის ქიზ. 23; შ. კახ. 31; ქართ. მტკვ. სამხრ. 147

გულერ საზღვავე თუშ. 73; ფლასის თუშ. 79; ჩულის თუშ. 86

გულაბათუნა სანგ. 70

გულგაზა ქართ. მტკვ. სამხრ. 148

გულის კვირი კავიანი (სახე) შო. 108

გულისპირი შ. კახ. 41; გ. კახ. 52; ჰ. ხევს. 99; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148, 152

გულუფა გ. კახ. 44

გუნდა შ. კახ. 40

ღ

ბამბას ქიზ. 19; შ. კახ. 33; ზ. იმერ. 161, 164, 165; ქვ. სამეგრ. 224; ავ. 249; თბის ბეწვის ზ. ქართ. 133; კანაფის ქვ. 240; მატულის შო. 107; გულ. 113; ზ. ქართ. 130, 131, 134, 137; ზ. იმერ. 161, 165; ზ. სამეგრ. 221; ქვ. სამეგრ. 224; მისასხამს ზ. რაჭა 196; სელს ზ. იმერ. 167; ავ. 240; სულს ლერასი კანს ზ. სამეგრ. 220; ფანტერას ავ. 240; ფარქუნას ერწ-თიან. 55; ფთილას ერწ-თიან. 53; ქულას ქვ. რაჭ. 191; ღაზლას ავ. 240; ყაპის პარკს ზ. რაჭ. 197; ძაფს შ. კახ. 32; გულ. 114, 115; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; ზ. იმერ. 165, 169; ქვ. იმერ. 182; ზ. სამეგრ. 216; ქვ. სამეგრ. 229, 230, 231, 232, ავ. 241

ღაართამს აბრეშუმს გ. კახ. 46; ბამბას გ. კახ. 46; ბეწვის ზ. რაჭ. 194; მატულის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; ზ. რაჭა 194; ფთილას ერწ-თიან. 53; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123; ძაფს ქართ. მტკვ. სამხრ. 146

ღაართუმს (საქსუალს) ზ. რაჭა 196

ღაართუმს (მატულის) ზ. იმერ. 161

ღაართუმს (პარკს) შ. კახ. 33

ღაასამწვერებს ნართს ზ. ქართ. 144; ძაფს ზ. ქართ. 131

ღაასთავს (ჩონგვეს) ხ. 101

ღაასორსოლებს (მატულის) ჯვ. 159

ღაასტავს ბამბას ქვ. იმერ. 179; თილას ქვ. იმერ. 173; მატულის ქვ. იმერ. 174, 175, 178, 181; ყაპს ქვ. იმერ. 183

ღაასხავს (ღონჩს) ზ. ქართ. 137

ღაასხავს (ფესვებს) ზ. რაჭა 200

ღააფერალებს (ზედას) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123

ღააფთილებს (მატულის) ზ. ქართ. 134

ღააქსავს (სახეს) ხ. 106

ღააქსელავს (ასს სათივალს) ზ. სამეგრ. 217

ღააქსელავებს (ბამბას) ქვ. რაჭა 191

ღააყენებს ლილას შ. კახ. 40; ნემსს შო. 119

ღააყრის (ყვავილს) გ. კახ. 52

ღააშტილებს (ნართს) ზ. რაჭა 196

ღააშტილებს (გორგალს) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121

ღააშტილებს (მაქარს) შ. კახ. 30

ღააშთობს კანაფს ლეჩხ. 209; ლქაშს ლეჩხ. 210

ღააშენს (ფარდებს) ქვ. იმერ. 179

ღააჭერველებს (ნაჩქ მატულის) თუშ. 72

ღააბარყენა (მატულის) ქვ. იმერ. 173, 175

ღააბარყენას (მატულის) ქვ. იმერ. 173, 176

ღააბასანა (ლეჩაქის) შ. კახ. 42; გ. კახ. 51

ღააბასმავს (ლექაქს) ზ. ქართ. 142

ღააბასმქეს (ლექაქების) ზ. ქართ. 142

ღააბაფთავს ზ. ქართ. 141

დაბეგვა (ნაჭრის) ქ. სვ. 214
 დაბეგვას ნართს შთ. 109; ნაქსოვის ერწ.-თიან. 55
 დაბეგვას (ძაფს) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123
 დაბეგვა ერწ.-თიან. 56; გულ. 115
 დაბეგვის (ზედას) ხ. 104
 დაბზრიალდება (ტარი) ქიზ. 15
 და-ბ-ბლანდეს (სახეს) გ. კახ. 52
 დაბლანდეს (სახეს) შთ. 119; ქართ. მტკვ. სამხ. 152, 153
 დაბლანდილი გ. კახ. 52
 დაბროვას (ყავის) ქვ. იმერ. 183
 დაბრუნდება (ქსელი) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124
 დაბუზავს (ბამბის ნართს) ლეჩხ. 207
 დაბუზავს (ძაფს) ქვ. რაჭა 191
 დაგვერგავს (ძაფს) ქვ. იმერ. 175
 დაგრებს თოკს ავ. 244; ანაფს ლეჩხ. 209;
 ქუნაღას ავ. 242; ჩალის ერწ.-თიან. 56;
 ძაფს ზ. ქართ. 130; ზ. სამეგრ. 217, 219;
 ჭილას ავ. 242
 და-პ-გრებს თოკს ქიზ. 29; საბელს ქიზ. 28;
 წვერს ქიზ. 28
 დაგრება ბაწრის ქვ. სვ. 214, 215; თოკის ლეჩხ. 209; მუშის თუშ. 91; ჩალის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125
 დაგრებდა (მუშის საბლის) თუშ. 91
 დაგრებავს ბალანს ზ. ქართ. 170; ბაწრის ზ. იმერ. 144; ანაფს ზ. იმერ. 170; მუშის თუშ. 91; ორწვერას ზ. ქართ. 135; სამწვერას ზ. ქართ. 135; სირამას ქვ. იმერ. 187; ძაფს ზ. ქართ. 134, 144; ჭილს ზ. ქართ. 131
 დაგრებამს აბრეშუმს შ. კახ. 34; ოჭრომედს შ. კახ. 41; ძაფს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122, 123
 და-პ-გრებამს (ბალანს) ქიზ. 29
 დაგრებვა ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122, 125, 126
 დაგრებავს (ჩალს) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124, 125
 დაგრებამს (ძაფს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
 დადგომავს ნაქსოვის ზ. რაჭა 199; ძაფს ქიზ. 20; ზ. ქართ. 134
 და-ს-დგომავს (ნართს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 145
 დადგომვა ქვ. იმერ. 178
 დადგომავარცხლება (ძაფის) ქვ. იმერ. 174
 დადეღავს ნართს ზ. ქართ. 138; ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; საღებავს ერწ.-თიან. 57; ძაფს შ. კახ. 40
 და-ს-დეღავს (ბაწრის) ქიზ. 25, 26
 დადეღამს ნართს ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; ძაფს შ. კახ. 40
 და-ს-დეღამს (ნართს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 150
 დადეღვა (ბაწრის) ქიზ. 25, 26
 დაეკლებული ზ. რაჭა 199; ყვითელი ზ. რაჭა 198
 დაზგა ქიზ. 20; შ. კახ. 35; გ. კახ. 43, 44; ზ.

ქართ. 131; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 148; მესხ. 154, 155; ჯგ. 159; ზ. იმერ. 166; 170; ზ. რაჭა 202; ზ. სამეგრ. 219; სამეგრ. 224; ორალღიანი შ. კახ. 35; ოცფირლიტიანი შ. კახ. 35; საღეიჭრო გ. კახ. 43; საქსოვი ზ. სამეგრ. 219; გურ. 235; შალის საქსოვი მესხ. 154; ჩიფარშის გ. კახ. 35; ჭილობის საქსოვი მესხ. 156; ჯგ. 159; ხუთმეტლიტიტიანი შ. კახ. 159
 დათახავს (ყავის) ქვ. იმერ. 187
 დათართამს (ძაფს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 დათესვა (ანაფის) ქვ. სვ. 211
 დათეკანათვა ავ. 243
 დათოკვა (ძაფის) ქვ. იმერ. 173
 დაბეგვება (ჩალა) ერწ.-თიან. 56
 დაბლანდება (სახე) გ. კახ. 52
 დაბურდება (ძაფს) ქვ. სამეგრ. 210
 დაიგრებს (ჭაპს) ზ. რაჭა 196
 დაიგრებდა ბალანი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; ბაწარი ქვ. სვ. 215; ძაფი შთ. 107; ქვ. სვ. 213
 დაიდებდა (შალი) ქართ. მტკვ. სამხრ. 149
 დაინფსება (სახე) გ. კახ. 52
 დაირთება ბალანი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; მატული შ. კახ. 30; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ზ. სამეგრ. 217; ძაფი გ. კახ. 50; წვერი ქიზ. 29; ჭიტი ზ. ქართ. 126
 დაირთვის (წვერი) შთ. 107
 დაიფაფება (ბარაშუმი) ქიზ. 22
 დაქსავს (ძაფს) ხ. 101
 დაქსელება აბრეშუმს გ. კახ. 46; სარბე შ. კახ. 32; შალი ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; ჩალა ერწ.-თიან. 56; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; ძაფი გ. კახ. 48; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; ზ. რაჭა 199; ყეფიში შ. კახ. 32; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122
 დაქსოვება (შალი) გ. კახ. 50
 დაიწვევება (ძაფს) შთ. 108
 დაიწვევება (მატული) ქიზ. 15; შ. კახ. 30; ერწ.-თიან. 53; ზ. ქართ. 132; ზ. სამეგრ. 217; გურ. 225.
 დაიეცრება (წვერი) ქიზ. 29
 დაიეისფრების (სისვი) პ. ზეუს. 98
 დაიძახება ძაფი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 21; წვერი ქიზ. 29
 დაიძახების (ნასთი) პ. ზეუს. 95
 დაიძენება (ანაფი) ქვ. სვ. 211
 დაიწვევება (მატული) ქიზ. 15; ზ. სამეგრ. 217
 დაიწვევება (წვერი) ქიზ. 29
 დაიქვლებება (შალი) ქვ. რაჭა 199
 დაიხებება კაჯილი შ. კახ. 39; კოწახურის ძირი შ. კახ. 38
 დაიხებება (ძაფს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 153

დაიხვრიშება (ენდრო) ერწ.-თიან. 58
 დაკეკავს (მატულს) ქვ. იმერ. 171, 173, 181
 დაკეკავს (მატულს) ქვ. იმერ. 177
 დაკეკვა (მატულსი) ქვ. იმერ. 171
 დაკეკვა გ. კახ. 52
 დაკერება (გრუხილის) ზ. რაჭა 200
 დაკერტავს (ბაშბას) ზ. იმერ. 163
 დაღამავს (ქსოვილის) ზ. რაჭა 202
 დამაგრდება (ფერი) სინგ. 67
 დამართავს (შალს) ქვ. იმერ. 176
 დამზადდება ნაზღის თეშ. 72; ქსოვილის ქვ.
 სამეგრ. 227, 232; შალის ქვ. სე. 214;
 ძაფის მესხ. 155; ზ. იმერ. 163; ქვ. სამეგრ.
 226, 227; ავ. 238; კილოფის ქვ. სამეგრ.
 232
 დამუშავდება ბაშბის ქართ. მტკვ. სამხრ. 147;
 ქვ. რაჭა 191; მატულის ზ. ქართ. 130, 134,
 136; ლეჩხ. 204, 206; ძაფის მესხ. 155
 დამუხება ნართის ზ. რაჭა 201; ტანისამოსის
 ზ. რაჭ. 201
 დამუხეავს (რაცხ) ქვ. რაჭ. 191
 დამუხეველი ზ. რაჭ. 198; გამარჯვებელი ზ. რაჭ.
 198
 დამუხლავს (თილას) ქვ. იმერ. 175
 დამუხლე თეშ. 75
 დამუხლე ქვ. იმერ. 183
 დამუხრა ქვ. იმერ. 186
 დამუხრავს შეხატვის ქვ. იმერ. 186. ძაფებს
 ქვ. იმერ. 185
 დამუხრვა ზ. იმერ. 165
 დამუხრვება (ძაფი) შ. კახ. 40
 დამუხრელი სინგ. 66
 დამუხრის (ნიგეზის კანს) ზ. იმერ. 168
 დამუხრის (მალურები) ქვ. იმერ. 183
 დამუხალი გ. კახ. 43; ზუიითა გ. კახ. 43; ზემო
 გ. კახ. 44; საბუკი გ. კახ. 43; უკანა გ. კახ.
 43; შუა გ. კახ. 44
 დამუხრა (ძაფის) გ. კახ. 52
 დამუხრმასხა (დამლანდოლზე) გ. კახ. 52
 დამუხრს ბაშბას ლეჩხ. 207; მატულს ზ. 102
 დამუხრა (მატულის) ქვ. იმერ. 176
 დამუხრავს ბაშბას ზ. იმერ. 161, 165; ქვ. იმერ.
 180; ავ. 240;
 დამუხრავს (მალანს) ქიზ. 28
 დამუხრამს (თბის მალანს) ქართ. მტკვ. ჩრდ.
 128
 დამუხრება (ბაშბის) ზ. იმერ. 163
 დამუხრება (მატულის) ლეჩხ. 206
 დამუხრება (ლოლოს მირს) ჰ. ხეცის. 99
 დარაია ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; ზ. იმერ. 164,
 166; ქვ. იმერ. 171; ზ. სამეგრ. 219, 220,
 221; ქვ. სამეგრ. 222, 225, 227, 228, 230;

გურ. 234; აბრეშუმის ლეჩხ. 208; კახ.
 გ. კახ. 45
 დარანი გ. კახ. 52
 დარაია ტიფტან სინგ. 64
 დარეია ქვ. იმერ. 171, 172
 დართავს (ძაფს) ზ. სამეგრ. 219
 დართვა ქიზ. 15, 28, 29; სინგ. 59, 60; ზ. ქართ.
 144; მოშალ ქიზ. 17; მავრა ქიზ. 17;
 მატულის მთ. 107; ზ. ქართ. 136; უკულმა
 ზ. ქართ. 133; დარტენის ერწ.-თიან. 55;
 შალის ზ. იმერ. 162; ძაფის ქართ. მტკვ.
 ჩრდ. 121; ვუღ. 113; ჭარახე სინგ. 60
 დასადები ქვ. იმერ. 177
 დასაპნავს (ნაშოსეს) ლეჩხ. 207
 დასაწიხის ზ. რაჭ. 197
 დასახავს (ჩიტს) ზ. ქართ. 135
 დასახებს (სარტყელს) ლეჩხ. 209
 დასახელები ზ. რაჭ. 200
 დასთავს კანაფს ლეჩხ. 207; მატულს ლეჩხ.
 204, 206
 დასითავს სახებს გ. კახ. 52; „უზორს“ ზ. იმერ.
 170
 დასორსოღდება (მატული) ჭავ. 159
 დასრულდება (სახე) თეშ. 84
 დასტავს (ნაფლურს) ქვ. იმერ. 178
 დასტვა (ძაფის) გურ. 234
 დასუღრა (ნიცაღუღუღის) ლეჩხ. 210
 დაუფთოებდება (შალა) ზ. ქართ. 133
 დატირება სინგ. 67
 დატირება პირვანდელი სინგ. 63
 დატირება-გარეცხვა სინგ. 68
 დატირებას (ძაფს) ზ. იმერ. 166
 დატირება ქიზ. 27
 დატკანის (მოთილილ შალს) ქვ. იმერ. 178
 დატკენის (ძაფებს) ქვ. სამეგრ. 224
 დატყვა ლეჩხ. 207
 დატოპა სინგ. 68
 დატყავს (ლოინს) ლეჩხ. 208
 დაუმოშუება (ჭირიშა) სინგ. 60
 დაუგარავენს (გარაი) მთ. 108
 დაუტრენეს (კაბარს) ქვ. რაჭა 190
 დაფა ქვ. სამეგრ. 225, 226; აფხოს ზ. სამეგრ.
 219
 დაფარ ქვ. სე. 213
 დაფარნი ზ. იმერ. 170
 დაფაფავს ზ. იმერ. 161, 164
 დაფაფავს გ. კახ. 46
 დაპ-ფაფავს (ძაფს) ქიზ. 20
 დაფაფავა გ. კახ. 46
 დაფერადება ბაწრების ქიზ. 25; შინაურული
 წესით ქიზ. 25
 დაფთოლებს (მატულს) ლეჩხ. 206

დაფთოლილი (სახე) ქართ. მტკვ. სამზრ. 249
 დაფოჩავს (შალს) ზ. ქართ. 137
 დაფრენს (ქუნჩალს) ავ. 242
 დაფუცილავს (ცაცხის ტყავს) ავ. 244
 დაქარაჲ საინგ. 68
 დაქარავს (სარტყელს) ლეჩხ. 209
 დაქარავა საინგ. 68
 დაქარღვა თფშ. 49
 დაქარღვაი თფშ. 89
 დაქსავს თხორს თფშ. 75; ძაფს ზ. 102, 103; მთ. 107
 დაქსელა ზ. ქართ. 130
 დაქსელავს ანბრეშენს ზ. იმერ. 165; ბაწარს ქიზ. 18; შ. კახ. 30; გ. კახ. 45; დუხგაძზე ავ. 242; თორს ავ. 239; კირნავს ავ. 243; მატყულს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ქვ. იმერ. 171, 173, 177; ქვ. რაჭა 190; ნართოს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ზ. ქართ. 132, 134; ოშუაღს ზ. სამეგრ. 217; ტილოს ზ. იმერ. 167; ფარდავს ზ. ქართ. 135; ტევშსაქსუ-ალს ქვ. იმერ. 178; ქსელს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; შალს ზ. იმერ. 167; ქვ. იმერ. 173; ძაფს შ. კახ. 35; გ. კახ. 46; ერწ-თიან. 55; ზ. ქართ. 130, 144; ზ. იმერ. 161, 163, 164, 165, 166, 167, 169; ქვ. იმერ. 176, 178, 180; ქვ. რაჭა 189; ზ. სამეგრ. 218; ქვ. სამეგრ. 229, 230; გურ. 234; ავ. 235; ჭილას ზ. ქართ. 137; ხაშს გ. კახ. 46
 და-კ-ქველავს ქველს ქიზ. 18; ძაფს ქიზ. 20, 23; ხაშს ქიზ. 20, 21
 დაქსელავს ბაწარს ლეჩხ. 210; ნართოს ზ. რაჭა 194; ნასის ლეჩხ. 205; ნასტს ლეჩხ. 204; ქსელს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123; ძაფს გუდ. 114; ზ. რაჭ. 193, 199; ლეჩხ. 208
 დაქსელავს კანადს ლეჩხ. 209; ლეკვერობს ზ. რაჭა 199; ნართოს ზ. რაჭა 196; საქსუ-ალს ლეჩხ. 205; ძაფს ზ. რაჭა 198; ლეჩხ. 207
 დაქსელავს ქიზ. 18, 19, 22; თფშ. 74; პ. ხევს. 95; ქართ. მტკვ. სამზრ. 145; ზ. იმერ. 167; ზ. სამეგრ. 217; ზორტის ქიზ. 24; ფარდა-ვის ქიზ. 19; ჩალოს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; ძაფის ქიზ. 23; მთ. 110; ქვ. იმერ. 174; ხალორს მთ. 108; ყეჭიმის ქიზ. 19
 დაქსვა (ძაღუბის) ქვ. იმერ. 174
 დაქსვავს (ძაფს) ქვ. იმერ. 175
 დაქსოვა (შალგობი) ერწ-თიან. 54
 დაქსუავს (ძაფს) ქვ. იმერ. 174
 დაქსუამს (საქსუალს) ქვ. იმერ. 175
 დაქუღვედვა (რამბა) ზ. იმერ. 165
 დაყენება ტუტაში პ. ხევს 97
 დაყვითლავს (შალს) ზ. რაჭა 195
 დაყვითლავს (შალს) ზ. რაჭა 201

დაშაბავს (წყალს) ზ. ქართ. 138
 დაშაბავს ანბრეშენს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ნართოს მესხ. 156; შალს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127
 დამა ქიზ. 18; შ. კახ. 35, 36; ზ. იმერ. 165, 167; ზ. სამეგრ. 219; დასამეპავი ზ. იმერ. 167; პატარა ქიზ. 23; საბეჭი გ. კახ. 47
 დამუენის (თხორს) პ. ხევს. 95
 დამუერის (ძაფს) ერწ-თიან. 55
 დამიბავს (ხურჭინს) თფშ. 85
 დამიბავს (ნახდს) თფშ. 73
 დამტობა კანადის ლეჩხ. 209
 დანენავს ქვერქს ზ. ქართ. 138; ხეს ზ. ქართ. 138
 დანენს მატყულს გუდ. 114; ლეჩხ. 206
 დანენავს ბეწუს ზ. ქართ. 133; თიფის ზ. ქართ. 136; ლურწამს ავ. 241; მატყულს შ. კახ. 32; ერწ-თიან. 53, 55; ხ. 101; ზ. ქართ. 131, 132, 134, 136; მესხ. 155; ზ. იმერ. 161, 165; ქვ. იმერ. 171, 173, 176, 177, 178, 181; ქვ. რაჭა 189; ლეჩხ. 206; ზ. სამეგრ. 210; ქვ. სე. 212; ქვ. სამეგრ. 224; ავ. 238, 240
 დას-იენავს ბალანს თფშ. 90; მატყულს ქიზ. 15
 დანეჩამს (მატყულს) ქართ. მტკვ. სამზრ. 146
 დანეჩვა (მატყულს) ქიზ. 26; ერწ-თიან. 53; საინგ. 59, 60; ხ. 101; მთ. 107, 112; ზ. ქართ. 132; მესხ. 155; ლეჩხ. 204
 დანიჩავს (მატყულს) ავ. 240
 დანიჩვა ავ. 240
 დანხველტს (სახეს) ქვ. სამეგრ. 232
 დას-ჩხველტს (სახეს) გ. კახ. 52
 დას-ცერავს (სახველს) ქიზ. 28
 დაყერავს ქიზ. 29
 დას-ცეხვავს (თრიშლს) ქართ. მტკვ. სამზრ. 149
 დამაბავს (შალს) ქართ. მტკვ. სამზრ. 149
 დამაბავს ავ. 238; თხისტრას ავ. 241; ნართოს ერწ-თიან. 53; ზ. რაჭა 194; ფანტერას ავ. 240; შალს ზ. იმერ. 162; ავ. 240; ძაფს შ. კახ. 30, 32; ერწ-თიან. 53, 55; ზ. ქართ. 133, 131, 132, 144; ზ. იმერ. 161, 164, 165, 166; ქვ. იმერ. 173, 178, 181, 182, 183; ლეჩხ. 204; ქვ. სამეგრ. 224, 231, 232; ავ. 238
 დას-ძაბავს ნახდს თფშ. 72; ნართოს ქიზ. 20; ძაფს თფშ. 72; წვერს ქიზ. 23
 დამაბავს ნართოს ქართ. მტკვ. სამზრ. 145; ქსელს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ძაფს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122, 123
 დამაბევა ქიზ. 17; საინგ. 60; თფშ. 73; მთ. 107; ბოშად ქიზ. 17; შავრა ქიზ. 17; ორწვერობ ზ. იმერ. 162; უყუღშაროთი შ. კახ. 32;

ძაფის გულ. 115; წაღმა შ. კახ. 32; ზ. ქართ. 133

დაძვეამს (აღისარჩულს) შ. კახ. 39
 დაძენის (კანაფს) ლეჩხ. 209
 დაწაფავს (შეგსაფარს) საინგ. 63
 დაწერავს (შესაღებავს) ქვ. იმერ. 186
 დაწერავს ჩახსაკრავზე შ. კახ. 36
 დაწერვა ზ. იმერ. 16
 დაწერული ლეჩხ. 209
 დაწეწის (მატყულს) ზ. რაჭა 194
 და-ს-წეწის (მატყულს) ზ. 102
 დაწეწეწის ბამბას ქვ. სამეგრ. 224; მატყულს ერწ-თიან. 54; ზ. ქართ. 131, 134; ქვ. იმერ. 171, 173, 176; ქვ. რაჭა 189; ზ. სამეგრ. 216; ქვ. სამეგრ. 224
 და-ს-წეწავს (მატყულს) ქიზ. 15
 დაწეწა ბალის საინგ. 66; ნართის ზ. იმერ. 164; საბლის მთ. 112; ხონჭრის საინგ. 67
 დაწეწა (საბლის) თუშ. 90, 91
 დაწეროღდება (ძაფი) ქვ. სამეგრ. 230
 დაწეკლავს (ღორის ბალანს) ზ. ქართ. 144
 და-ს-წერტს (მაწარს) ქიზ. 26
 დაწმენდს კანაფს ლეჩხ. 209; მატყულს ლეჩხ. 206
 დაწმენდავს (კანაფს) ლეჩხ. 209
 დაწმინდავდება (ძაფი) ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 დაწნავს (ჩაფს) ზ. სამეგრ. 219
 და-ს-წნავს (საბუღს) თუშ. 90, 91
 დაწნეხვა საინგ. 60
 დაწუთავს მოქსოვილს ლეჩხ. 207; ნაწსოვს ლეჩხ. 205; შალს ზ. რაჭა 195
 დაძებელა (შალს) ქვ. იმერ. 175
 დაძებლავს (შალს) ქვ. იმერ. 175
 დაძებრეთავს (ქსოვილს) მთ. 119
 დაძიზავს ნართს ზ. ქართ. 132; შალს ზ. ქართ. 133; ზ. რაჭა 201
 დახარისხება (მატყულს) ერწ-თიან. 53; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; ზ. ქართ. 130, 132; ქვ. სამეგრ. 224
 დახდის (ძაფს) ზ. ქართ. 130
 და-მ-ხეჩავს (თრიმლს) შ. კახ. 38
 დახევეტავს (შალს) ქვ. იმერ. 174
 დახევეწს (ნართს) ერწ-თიან. 53
 დახევეწავს ავ. 238; ნართს მთ. 107; ძაფს ქვ. იმერ. 182, 183; ავ. 238
 დახევეწამს (ძაფს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 დახიფავს (ძაფს) ქვ. სამეგრ. 230
 დახიფამს (ბამბას) გ. კახ. 46
 დახიფვა (ძაფის) ქვ. იმერ. 173
 დახლართავს (სირბას) ქვ. იმერ. 187
 დახორკლავს (ნაქსოვს) ლეჩხ. 210
 დაჯეკავს (შენაწნავს) ქვ. რაჭა 192
 დაჯიგრდება (ნართი) ზ. ქართ. 140

დაქოლავს (შალს) ქვ. იმერ. 178
 დეგმი ქიზ. 18, 20; შ. კახ. 30; გ. მტკვ. ჩრდ. 121, 122; ზ. ქართ. 131, 132, 134, 135, 136; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 146; მესხ. 154; ზ. იმერ. 161, 162, 163, 164, 165; ქვ. იმერ. 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177; ქვ. რაჭა 189, 190; ზ. რაჭა 194, 195; ქვ. სამეგრ. 230; გურ. 235; ზედა ქვ. რაჭა 190; ორმაგი ქვ. იმერ. 172; საშვეარი გ. კახ. 44; ქვედა ქვ. რაჭა 190
 დეგმ-საბარცხალი ქვ. იმერ. 171, 175, 177
 დეგმ-საფარცხალი ქვ. იმერ. 176; ქვ. რაჭა 189; გურ. 234, 235
 დეგმ-საფარცხელი ზ. იმერ. 161, 163, 167; ქვ. იმერ. 174; ზ. რაჭა 194, 196; ლეჩხ. 204, 207; ქვ. სვ. 213
 დეგმუკა ზ. რაჭა 198, 201; პატარა ზ. რაჭა 198
 დემა (შის) თუშ. 74
 დედა შ. კახ. 40; ზ. რაჭა 202; უიაფრის შ. კახ. 40
 დედაბერა ზ. რაჭა 194
 დედამს (მაწარს) ქიზ. 25
 დედამს (მაწარს) ქიზ. 26
 დედანა საინგ. 60, 61; ნაპირის საინგ. 61
 დედანა საინგ. 67
 დედლა ქვ. სვ. 211
 დეზეა ავ. 242; თოჯინის საგრები ავ. 244
 დევიტრებვა თოჯი ავ. 244; კერანფი ავ. 244
 დეფიფება (ბამბა) ზ. იმერ. 165
 დეიქსლევა შელო ზ. იმერ. 164
 დეილაღება (ნასტავი) ქვ. იმერ. 177
 დეიმაღება (ძაფი) ქვ. იმერ. 176
 დეიმაღება (ძაფი) ავ. 241
 დეიმაღება (ძაფი) ავ. 241
 დემატი გულ. 115
 დერტოკი ქიზ. 27
 დეღან ქვ. სვ. 213
 დეპტი გულ. 115
 დეზა საინგ. 64
 დევიტრენს (ძაფს) ქვ. სამეგრ. 231, 232
 დოდოკის კავრ (სახე) თუშ. 79
 დონიცი (სახე) გ. კახ. 48
 დოლი (ჯარის) ერწ-თიან. 53
 დოლბანდი ქვ. იმერ. 20, 29
 დომფალი საინგ. 59, 64; ვარცხილი ქვ. იმერ. 183
 დოსკალატანს (საჩოხს) ზ. სამეგრ. 217
 დოში (სახე) ზ. ქართ. 142
 დოკარცენს (ძაფს) ზ. სამეგრ. 216
 დოციხუნს ქვ. სამეგრ. 222, 231
 დოხიციანს (ძაფს) ზ. სამეგრ. 219

დოქორქენს (შალს) ქვ. სამეგრ. 226
 ღუბრები ზ. ქართ. 134
 ღულუყან თუმ. 72, 73, 75, 90; სწორის უკულ-
 მართი თუმ. 75; ბაწრის წაღმართი თუმ.
 75; გაზღული თუმ. 91; ნაძახი თუმ. 72;
 ფონაყ თუმ. 72; უკულმდგაოეხილი თუმ.
 75; წაღმ-დაგრებილი თუმ. 75
 ღუნღება (ზახი) საინგ. 62
 ღურგალი ქვ. რაჭა 191
 ღუფიოლა გ. კახ. 52; რკინის გ. კახ. 52

2

ელართაშე ზ. სამეგრ. 217; ქვ. სამეგრ. 227
 ელუვეანი ავ. 238
 ემბაზი (სახე) გ. კახ. 48
 ემდრო საინგ. 68, 69; დანაყული საინგ. 69
 ემდროა საინგ. 69
 ემდროის ზურკი საინგ. 69
 ემოგრატი ჯავ. 160
 ენა რკინის კოკის ზ. იმერ. 167; ცხემლის თუმ.
 75
 ენდრო კიზ. 25; შ. კახ. 38, 40; პ. ხევს. 97; შთ.
 116; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126, 127; ზ. ქართ.
 138, 139; ქართ. მტკვ. სამხ. 149, 150;
 მესხ. 156; ჯავ. 158; ზ. იმერ. 161, 169;
 ქვ. იმერ. 183, 185; ქვ. რაჭა 192; გურ.
 237; ავ. 243; ანაყერი კიზ. 25; ბუბერი
 ზ. ქართ. 140; გამხმარი ერწ-თიან. 58; გა-
 ცირლი კიზ. 25; დანაყული ქართ. მტკვ.
 ჩრდ. 126; თუმურთი თუმ. 88; მოხარშული
 შ. კახ. 38; ზ. ქართ. 139; ნაღობი პ. ხევს.
 97; შაბანი შ. კახ. 39
 ენდროლა ზ. რაჭა 201
 ენდროსფერი მხიარული შ. კახ. 39
 ერამ ქვ. სე. 212
 ერთგვერდმწოლიაყ (სახე) თუმ 81
 ერთი ყრა (მაფის) ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
 ერტეა პ. ხევს. 98
 ეშელი ავ. 242
 ეშვი გ. კახ. 52; ლორის შ. კახ. 42; შთ. 118
 ეშმა საინგ. 69, 70

3

ეპიზი (სახე) გ. კახ. 48; უტრმნიანი გ. კახ. 47,
 48
 ვიარანგელა საინგ. 61, 62
 ვიარლი (სახე) შ. კახ. 41; გ. კახ. 48; ერწ-თიან.
 56; შთ. 110; ზ. ქართ. 130, 141; ზ. იმერ.
 163, 166, 170; ქვ. იმერ. 179, 187; ვაჭრი-
 ლი გ. კახ. 48; გულანთი ქვ. იმერ. 179;
 დიდი ქვ. იმერ. 179, 187; მთავარი ქვ.

იმერ. 178; პატარა ქვ. იმერ. 178, 179
 ვარლ-ფანჯარა (სახე) ზ. ქართ. 136, 137, 142
 ვარლსფერი შ. კახ. 30; თუმ. 88; ზ. ქართ. 138
 ვარლს ქრელი (სახე) კიზ. 24
 ვარსკვლავი შ. კახ. 31; გ. კახ. 51; ზ. ქართ.
 132, 142
 ვაშლი კირიბიმა საინგ. 69
 ვერშოკი (სახ.) თუმ. 77; მესხ. 154; ქვ. იმერ.
 175; ზ. რაჭა 201; ქვ. სამეგრ. 231; გურ.
 235, 236
 ვერცხლი საინგ. 70; თუმ. 89; ხ. 106
 ვერცხველი ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 ვერხვი კიზ. 26
 ვილი თუმ. 75, 76; დამლითა თუმ. 75; ხევიითა
 თუმ. 75; ქვევითა თუმ. 75; ძირითა თუმ.
 75
 ვილი თუმ. 74
 ვორღეიალება ქვ. იმერ. 172

ზ

ზაბი საინგ. 62, 63, 67; ისფერი ბაწრის საინგ.
 63; ლურჯი საინგ. 63; მოშვებული საინგ.
 62; შავი ბაწრის საინგ. 63
 ზაბები საინგ. 66
 ზაბევი საინგ. 66; კელი საინგ. 66
 ზალი ნაცრის გურ. 234
 ზარი საინგ. 64
 ზარბაბ საინგ. 64
 ზარბურუნჯია საინგ. 64
 ზაფრანა ქართული ზ. სამეგრ. 219
 ზედა კიზ. 18, 19, 23; შ. კახ. 32, 35, 36;
 ერწ-თიან. 56; თუმ. 73; ხ. 101, 102, 104;
 შთ. 107, 108; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123, 124;
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; აბრეშუმის გ. კახ.
 46; დაუქაბავი ქართ. მტკვ. სამხრ. 145;
 დაფარადებული კიზ. 19; მატელის შ. კახ.
 32; მლორი ხ. 101; მლორნე ხ. 102; ნაჭრის
 შ. კახ. 32; ორწვერი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123;
 სალა შ. კახ. 32
 ზედი ხ. 104
 ზედაგული საბნის ზ. იმერ. 162
 ზედაფარი კიზ. 29
 ზედაპირი საბრელის თუმ. 73
 ზედაწელი კაბის ლეჩხ. 209
 ზელაწენ-ქვედაწენი ზ. იმერ. 167
 ზეთი ქვ. სე. 211
 ზიანა საინგ. 68
 ზინგი ზ. სამეგრ. 217, 219; ქვ. სამეგრ. 222,
 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229; თხელი
 ქვ. სამეგრ. 224; სპირი ქვ. სამეგრ. 224
 ზოლი საინგ. 63; ქვ. სამეგრ. 230; თეთრი ლეჩხ.
 205; შავი ლეჩხ. 205; წვანე ლეჩხ. 205;
 წითელი ლეჩხ. 205;

ზოლან (სახე) თუშ. 80
 ზოლალი საინგ. 63; ვიწრო საინგ. 63
 ზოლალ-ზოლალი საინგ. 63
 ზოლუცა ზ. რაჭა 199
 ზონარის ქიზ. 22, 23; შ. კახ. 33, 34, 35; გ. კახ. 47; თუშ. 86; ხ. 102; ზ. ქართ. 135, 136; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148, 151; ზ. იმერ. 165, 167; ქვ. იმერ. 182; ქვ. რაჭა 191; ზ. რაჭა 197; ლეჩხ. 205; ზ. სამეგრ. 219, 220; ქვ. სამეგრ. 231; გურ. 236; განიერი ქვ. სამეგრ. 231; ირიბზოლიანი ქვ. სამეგრ. 231; პირდაპირზოლუბიანი ქვ. სამეგრ. 231; პტულო ნაწილი ბაქრის საინგ. 66; სადა ქვ. სამეგრ. 231; სადა ბაქრის საინგ. 66; სახიანი ქვ. სამეგრ. 231; ფტუელი ლეჩხ. 208; ჭრელი ბაქრის საინგ. 66
 ზორანი ქართ. მტკვ. სამხრ. 148, 151; ქვ. იმერ. 179; ქვ. რაჭა 192; ახალუხის ქართ. მტკვ. სამხრ. 151; მოსოვილი ქვ. რაჭა 26; პტუელი ქვ. რაჭა 192
 ზორტი ქიზ. 13, 24; ზ. რაჭა 198
 ზრო ჯარის საინგ. 60
 ზურკო სარაღის საინგ. 69
 ზუბუნეი ჯავ. 160
 ზუბუნო ლეჩხ. 210
 ზუშმა შ. კახ. 30
 ზურგი ზედა ზ. რაჭა 200; ფირფიტის გ. კახ. 47; ქვედა ზ. რაჭა 200

ბ

ბაგალი ჯავ. 160
 ბაგი აფხის ზ. სამეგრ. 219; ბაღურის ქვ. იმერ. 183; ბეჭის ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; ვარუ-მოს თუშ. 87; ვუღის ქიზ. 24; ფულუფაგის თუშ. 91; თითისტარის ქვ. რაჭა 190; თიხლის შ. კახ. 31; თიხორის თუშ. 87; კინთეს ქვ. იმერ. 177; კინთის ქვ. რაჭა 191; კლავის მესხ. 154; მუთაქის პირის ქვ. იმერ. 179; ნარჩის გ. კახ. 45; ნაწყოვის ლეჩხ. 205; საბეჭის გ. კახ. 44; ტარის ქვ. რაჭა 190; ტყეჩის ზ. იმერ. 165; ტოლის თუშ. 77; ფლდის მესხ. 154; ფირფიტის ზ. იმერ. 165; ქვ. რაჭა 191; ფოჩვის ზ. იმერ. 166; ქეღლის ერწ-თან. 55; ქვ. რაჭა 190; ყაბალახის ქართ. მტკვ. სამხრ. 153; შეღებოლის ქვ. რაჭა 192; ჩამონაჭურის ქვ. რაჭა 191; ჩახსაკრავის გ. კახ. 48; ჩერბას ქვ. იმერ. 174; ჩერბის ქვ. სე. 213; ცანდის ქვ. რაჭა 190; ძაფის ხ. 103; ზ. იმერ. 164; ქვ. იმერ. 174; ზ. სამეგრ. 217; ქვ. სამეგრ. 223; 230; კილის ზ. იმერ. 168; კილოფის ქვ. სამეგრ. 232; ხანაჲს საინგ. 62; ხრეტ-ლის ავ. 240

ბაგი ფარშავანის (სახე) ქვ. იმერ. 186
 ბაგი აკაზის თუშ. 74; ჩიხრისის თუშ. 82
 ბაგზე მოსახოვი ქვ. იმერ. 181
 ბაგთავი სეს ზ. სამეგრ. 220
 ბაგაქუჭები ქვ. რაჭა 189
 ბაგსაყონი ზ. რაჭა 196
 ბაგსაკრავი შ. კახ. 40, 41; გ. კახ. 50, 51, 52; ზ. ქართ. 140; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151, 152; ატლასის შ. კახ. 40; ვარდიანი შ. კახ. 41; კილიტიანი შ. კახ. 41; მარჯალიტით შეყვრილი შ. კახ. 41; მიმართო შეყვრილი შ. კახ. 41; ოქროშველის ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ტოტიანი შ. კახ. 41; ქალაქ[დის] ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ხავერდის შ. კახ. 40; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151;
 ბაგ-ბეჭელა პ. ხევს. 99
 ბაგსაკვი ზ. იმერ. 170; ჩიხტის ზ. იმერ. 170
 ბაგევითელა ქიზ. 25
 ბაგშაჲ ქიზ. 26; შ. კახ. 39; ერწ-თან. 57; საინგ. 67; თუშ. 88; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; მოხარშული შ. კახ. 49
 ბაგშაჲ თუშ. 88
 ბაგშალი ქვ. იმერ. 181; სამი კუთხიანი ქვ. იმერ. 181
 ბაგზე საინგ. 62
 ბაგზე საინგ. 61
 ბაგზენი პ. ხევს. 99
 ბაგშანი ზ. ქართ. 132
 ბაღბი თუშ. 79, 83
 ბანებურაგ (სახე) თუშ.
 ბასმა შ. კახ. 42; საინგ. 66; თუშ. 90; მესხ. 155
 ბასმა თუშ. 90; ხზოს ტყავის თუშ. 90
 ბაფლი ქიზ. 25
 ბაფტა საინგ. 69
 ბაფტა საინგ. 64
 ბაღალაღა საინგ. 60
 ბაღარი ქიზ. 26; ზ. რაჭა 201, 202
 ბაღლითი ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ზ. იმერ. 170
 ბახანი ზ. ქართ. 134
 ბახტა საინგ. 61
 ბახტა საინგ. 61
 ბაე თუშ. 73, 91
 ბაე თუშ. 91
 ბაეგან ნახდის დასახელები თუშ. 91; უაგარჩნე-პით თუშ. 73
 ბეჭის ქიზ. 27; საინგ. 69
 ბეჭის თუშ. 84
 ბეჭის თუშ. 83
 ბეჭის-ფიფელი თუშ. 88
 ბეჭის-ფიფელი (ბაქრის) ქიზ. 25
 ბეღა ქიზ. 26; ავ. 244
 ბეღა შალის ქვ. რაჭა 189—190
 ბეღავს მატყლის ჯავ. 159; მოქსოვილის ქვ. სე. 214; სარბეს ზ. სამეგრ. 217; ტოლის თუშ.

- 77; შალს ზ. ქართ. 134; ქვ. სამეგრ. 226
 ს-თელავს (შალს) საინგ. 64; გულ. 113
 თელვა შატყლის წავ. 159; შალის საინგ. 64;
 ქვ. რაჭა 190; ქვ. სვ. 214; ქვ. სამეგრ. 226
 თენთენია კრელი (სახე) ავ. 239
 თერძი ქიზ. 24
 თესლი ინის ავ. 243; კანაფის ქვ. სვ. 211
 თეჭი საინგ. 61, 66
 თეჭევი საინგ. 65
 თვალ ქვ. სვ. 212
 თვალუარ ქვ. სვ. 212
 თვალს ღვიშის ქვ. იმერ. 173; ზინვის ქვ. სა-
 მეგრ. 227; თაღლითის ზ. იმერ. 170; კაპის
 ლეჩხ. 208; ეთხედი ზ. რაჭა 200; ლატა-
 ნის ქვ. სამეგრ. 231; ნაქსოვის ქიზ. 23, 24;
 გ. კახ. 46, 50; თუშ. 84; ქვ. იმერ. 181, 182;
 პაწაწუნა ზ. იმერ. 170; საბარცხლის
 ქვ. იმერ. 173; სავარცხლის ზ. იმერ. 168;
 სახრცხლის პ. ხევს. 95; ჩასახული ზ. რაჭა
 197; ხურჯინის თუშ. 85; ქართ. მტკვ. ჩრდ.
 123, 124; ზ. ქართ. 133
 თვალ (სახე) ქვ. იმერ. 181; ფარშაფანგის ქვ.
 იმერ. 186
 თვალს (ჩანთის) თუშ. 86
 თვალს (სახე) თუშ. 80; ამოყოლებულს თუშ.
 80; ბაქიან თუშ. 83; დაბრუნებულ კანჭუ-
 ლაფიან თუშ. 81; კანჭულაფიან თუშ. 81;
 ფერადი თუშ. 80; ჭვრიან თუშ. 83
 თვალაყს (სახე) თუშ. 80
 თვალუკა (ნაქსოვის) ზ. რაჭა 197
 თვალუკა (სახე) ზ. რაჭა 197
 თვითმფრინავს (სახე) თუშ. 84
 თვიშა ზ. რაჭა 200
 თვლანა გულ. 115
 თვითიკი ქიზ. 15
 თითი ავაზმაზე თუშ. 75; მაღლითა თუშ. 77;
 ტაბლის ქიზ. 16
 თითი (საზ.) ქიზ. 22; საინგ. 61, 67
 თითს თუშ. 75
 თითისტარი ქიზ. 15; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121,
 123; ზ. ქართ. 130, 134, 135, 136, 144;
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 146, 147; ზ. იმერ.
 164, 165; ქვ. იმერ. 173, 180, 189; ქვ.
 რაჭა 190, 191; ზ. სამეგრ. 217, 220; ქვ.-
 სამეგრ. 222, 224, 230; დიდი ზ. ქართ.
 134; რუინის ზ. ქართ. 134; სამეგრ. ქართ.
 130
 თითისტარი (საზ.) ქვ. რაჭა 190
 თითისტარი ზ. რაჭა 193, 194
 თიკვი თუშ. 86
 თილა ქვ. იმერ. 173, 176; მოსტელი ქვ. იმერ.
 176
 თიმთიკი ზ. რაჭა 194
 თირთიკი თუშ. 71
 თირისტარი ზ. იმერ. 162; ქვ. იმერ. 176, 183
 თირისტარ-ცივისტავი ზ. იმერ. 161
 თიფიკი ზ. ქართ. 135
 თიფიკი ზ. ქართ. 136; მშვენიერი ზ. ქართ.
 136; რბილ-რბილი ზ. ქართ. 136
 თიხა ზ. რაჭა 201
 თიხისფერი ზ. იმერ. 169
 თიხა კლარ საინგ. 59
 თოკი ქიზ. 22, 29; გ. კახ. 44, 45; ხ. 101; შთ.
 108; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125, 128; ზ. ქართ.
 144; მესხ. 155; წავ. 159; ქვ. იმერ. 171,
 175, 176; ქვ. რაჭა 190; ზ. რაჭა 194; ქვ.-
 სამეგრ. 223, 224, 226; ავ. 243, 244; თავ-
 საბირი ზ. რაჭა 194; კანაფის ქიზ. 29;
 მსხვილი ქვ. რაჭა 190; ურმის[ქ] ქიზ. 29;
 ჩანგლი ქიზ. 29; ქინჯრის ქიზ. 29
 თოკვი ლეჩხ. 209; ავ. 240, 243, 244, 245;
 წიკტი ავ. 245
 თოლი შთ. 108; ბაღის საინგ. 66; ვერცხლის
 ძაღვის ზ. 106; პატარაი ზ. 106; უბურვი შთ.
 108; ხალიჩური ხურჯინის შთ. 109; ხურ-
 ჭინის შთ. 108; პაბგის საინგ. 63
 თორა ავ. 238, 239; კციის ავ. 239; შიწროს ავ.
 239; მუხლის ავ. 239; საღე ავ. 239; უსა-
 ხო ავ. 239; ფერადი ავ. 239; ქალის ავ.
 239; კრელი ავ. 239
 თორბა-ფაღღემი (ცხენის) წავ. 159
 თოფი (საზ.) ქიზ. 24; შ. კახ. 34, 35
 თოფი (ჭარის) საინგ. 60
 თოფრა თუშ. 85
 თოში გამჭვარი პ. ხევს. 98; დეკის პ. ხევს. 99;
 წერეთლის პ. ხევს. 98
 თოხმახი საინგ. 66; ზ. რაჭა 202
 თოხმახეზი საინგ. 66
 თოხმახევი საინგ. 66
 თრძილი შ. კახ. 38, 40; ერწ-თიან. 57; თუშ.
 83; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; მესხ. 156;
 წავ. 158
 თოფენი ავ. 240, 245
 თულანა ხ. 101
 თულანა გულ. 112
 თუნაღა გ. კახ. 45; ზემო გ. კახ. 43; ზემოთა
 გ. კახ. 43; ზაქსოვის სახევეი გ. კახ. 43;
 საქსელე გ. კახ. 44; ფართლის სახევეი
 გ. კახ. 43; ქვემოთა გ. კახ. 43
 თუნელა გ. კახ. 43
 თურნიკი ავ. 243
 თურნიკისფერი ავ. 242
 თხემლა გულ. 237
 თხისურა ავ. 241
 თხულ საინგ. 68

თხორი თუმ. 72, 75, 76, 77, 79, 84, 87; მთ. 107, 108, 110; გულ. 114, 115, 116; ღაქსელა თუმ. 75; ნართის მთ. 108; უკულმ ნაგრები პ. ხევს. 95; უკულმ ნაძახი პ. ხევს. 95; უშუო თუმ. 76; შეამოყრილი თუმ. 76; შეჩაღებულნი თუმ. 76; შიანი თუმ. 76; წალმ ნაგრები პ. ხევს. 95; წალმ ნაძახი პ. ხევს. 95

თხორან (ტოლის) თუმ. 79
თხუმ ქვ. სვ. 211

0

იალქანი გ. კახ. 50
იარალი გ. კახ. 48; მატყლის გასაზღაფი თუმ. 73; საზღაფი თუმ. 73; საქარგაფი პ. ხევს. 100; ქვ. იმერ. 186; საქსოფი პ. ხევს. 95; გურ. 235; საქსოფ-სარაფი ზ. იმერ. 164; ფარღვის საქსოფი ზ. ქართ. 135; ჭილოფის ვანის ვასაწორებულნი ქვ. სამეგრ. 231; ჭილოფის საქსოფი გურ. 236; ხის თუმ. 75

იარნალი ქიზ. 22
იასამანი გურ. 237
იბეჭება ბალი საინგ. 66; ზედა ხ. 102; ნაქსოფი ქიზ. 23; შალი ზ. ქართ. 133; ძაფი ქვ. იმერ. 172

იბეჭების (ძახი) პ. ხევს. 95
იბლანღება (ძაფი) ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
იგრბება მფში თუმ. 90; თხის ბალანი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; წეფარი ქიზ. 29

იზღება (ბალანი) თუმ. 91
იოულება მატყლი ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ნაქსოფი გურ. 235; უქსოფი მხარე საინგ. 66; შალი მთ. 111; გულ. 114

იისფერი თუმ. 88
იყანძება (თელეპი) გ. კახ. 46
იყინძება (ბაწრები) გ. კახ. 44
იყოვნებს (გლოლულას) ზ. რაჭა 199
იმარჯვება (მატყლის წეფარი) თუმ. 72
ინა აჭ. 243
ინლითა ზ. სამეგრ. 221

იოზეგალი ქვ. სამეგრ. 229
იორთქლება (ბაწარი) თუმ. 88
იპენტება ბალანი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; ბამბა გ. კახ. 45

ირემი (სახე) ზ. ქართ. 135
ირემან (სახე) თუმ. 84
ირემბეჭეა თუმ. 71
ირთვება ბაწარი საინგ. 60; მატყლი ზ. რაჭა 190
ირთვის (ძაფი) ზ. ქართ. 132
ირღვევა (ბაფი) საინგ. 60

ისარი ქიზ. 19; ზ. ქართ. 135; ზ. იმერ. 161; ზორბლის გ. კახ. 44
ისარან თუმ. 73; 91
ისერიში შ. კახ. 40; საფერავის შ. კახ. 39
ისერის (მაქოს) გ. კახ. 44
ისყენტალი თუმ. 89; გამმულად ნაყერი თუმ. 89; გაწირულაფი თუმ. 89; ერთიანაფი თუმ. 89

ისრიბული ზ. იმერ. 163
ისრისკილონი პ. ხევს. 99
ისტილი (სახ.) საინგ. 60
ისტიფაი საინგ. 64
ისფერი საინგ. 61; 68; 69
იქსელბა ბაწარი ქიზ. 18; ზედა მთ. 108; ძაფი ზ. სამეგრ. 219; გურ. 235; ხამი გ. კახ. 46; ჭეჭიმი შ. კახ. 32
იქსელბის (თხორი) პ. ხევს. 95

იქსოვება ბალი საინგ. 66; ბოხნა ხ. 104; ღვინი ქვ. იმერ. 172; ლაინი ლეჩხ. 206; ლეკვერ-თხი ზ. რაჭა 199, 201; ნაქსოფი ლეჩხ. 209; ოქრომედი ხ. 103; სათა შ. კახ. 31; ტოლი თუმ. 78; ხ. 101; ფარღაფი შ. კახ. 30; ფოში ზ. რაჭა 200; ყაითანი გ. კახ. 50; ყვაილი შ. კახ. 31; შალი ზ. იმერ. 163; ჩიმიყი ზ. რაჭა 200; ჭეჭიმი თუმ. 84
იქსოვნება (თორი) აჭ. 239

იღებება ბაწარი საინგ. 68; ნართი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; ნაქსოფი გურ. 235; ქსოვილი ზ. სამეგრ. 221

ილიისძირი ტყავის პ. ხევს. 99
იჩეჩება (მატყლი) თუმ. 72
იყვრება (წეფარი) ქიზ. 29
იძახება (ძაფი) მთ. 112
იწევეს (აბრეშუმს) ლეჩხ. 208
იწეწება ბალანი ქიზ. 28; მატყლის ძირი თუმ. 72

იწენება ბალანი თუმ. 90; თასმაი თუმ. 90; მატყლი თუმ. 90; საბული თუმ. 91
იწიწაფს თუმ. 77
იჭაპება (ძაფი) ზ. ქართ. 135

6

ია ქვ. სვ. 214
იანა ქიზ. 27; გულ. 115; ზ. იმერ. 164; ქვ. რაჭა 191; 192; ლეჩხ. 207; 209; ღამტიკოტლი ლეჩხ. 206; ზევიღან გადაცმული ჭავ. 160; ლაინის ლეჩხ. 206; ლურჯის ლეჩხ. 210; ქალის ზ. იმერ. 169; შეღღებავი ლეჩხ. 209; წერისფერი ლეჩხ. 209
იანა-ახალუბი ლეჩხ. 206
იანბლა ხ. 105; 106

კაბრა ზ. სამეგრ. 219
 კაბუნა ქვედატანის ზ. რაჭა 195
 კაცი ზ. 102; 103; შთ. 110; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; ავ. 243; ხის თუშ. 75; გულ. 115
 კაცი (სახე) გ. კახ. 48; შთ. 109; 110
 კაცის დოლიკის (სახე) თუშ. 81
 კაცები (სახე) შთ. 110
 კაციანი კვერი (სახე) შთ. 108, 109
 კაკალი შ. კახ. 39; ანწლის ქვ. იმერ. 185; შივის ქვ. იმერ. 187; ცოცხის ხაზარულა გურ. 237
 კაკალი (სახე) ქვ. იმერ. 187
 კაკი ზ. იმერ. 166; ლეჩხ. 209
 კაკია (სახე) ზ. იმერ. 170
 კაკუა გ. კახ. 45; ერწ.-თიან. 55; 56; რგველი ქართ. მტკვ. სამხრ. 145
 კაკუა ზ. ქართ. 133
 კალ ქვ. სვ. 213
 კალათი ლეჩხ. 204; 206; ქვ. სამეგრ. 232
 კალათა ლეჩხ. 206; წვირილი ჭავ. 159
 კალათაყენ ურბანი (სახე) თუშ. 84
 კალამი (ქათმის ფრთის) ქვ. იმერ. 186—187
 კალამოტი ჭიზ. 29; ზ. ქართ. 144;
 კალი ქვა ზ. რაჭ. 202; მცხუნვარე ზ. რაჭა 202; ნაყრისფერი ზ. რაჭა 202; წითლო ზ. რაჭა 202; ხორკლებიანი ზ. რაჭა 202
 კალი ლეჩხ. 207
 კანი ბრეწოელის ქვ. იმერ. 185; ბროწეულის ზ. იმერ. 186; ვაშლის ქვ. იმერ. 184; 185; 186; გურ. 237; ვაშლის ხის ქვ. იმერ. 184; 186; თხმელას გურ. 237; თხმელის ქვ. იმერ. 185; კანათის ზ. იმერ. 170; ქვ. სვ. 211; ლაფანის ზ. იმერ. 169; ლეფნის ქვ. იმერ. 185; მუხის ზ. იმერ. 169; ნიგვზის ზ. იმერ. 168; ქვ. იმერ. 186; ნიგვზიქს ლეჩხ. 209; რთხმელის ზ. იმერ. 169; სუს ლეროს ზ. სამეგრ. 220; ტყემლის ზ. იმერ. 169; წყავის ქვ. იმერ. 185; ჭველას ზ. სამეგრ. 220
 კანათი ჭიზ. 16; 29; შ. კახ. 35; სინგ. 64; ზ. იმერ. 167; 170; ზ. რაჭ. 196; ლეჩხ. 206; 209; 210; ქვ. სვ. 211; 214; ავ. 240, 244; გაფენილი ქვ. სვ. 211; დაგრეხილი ზ. რაჭ. 194; ქვ. სვ. 214; დასახვევი ქვ. სვ. 214; დაქნძილი ქვ. სვ. 211; კონეზღ შერბული ქვ. სვ. 211; მსხვილი ქვ. სვ. 213; წერილი ლეჩხ. 210; ფერფლა ქვ. სვ. 211; 214
 კანკა გ. კახ. 48; შთ. 117; 118; 119; ზ. ქართ. 140; 141; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151; ზ. იმერ. 170; ქვ. იმერ. 187; ქალღლის ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 კანო ქვ. იმერ. 188
 კანტი გ. კახ. 48

კანძი სინგ. 60; ზ. ქართ. 134; 136
 კანჭი ხ. 104
 კანჭიანი (სახე) ხ. 102
 კანჭულაყენ (სახე) თუშ. 79; 81; ზვის-ქოჭვეს თუშ. 81; თვალდენ თუშ. 81; ნაპირვადამბელი თუშ. 81; ნაპირის თუშ. 81; უკულმდამბრუნებული თუშ. 81;
 კანი ქვ. რაჭა 191; ლეჩხ. 208; ტარეკას ზ. რაჭა 196
 კანეტი ქვ. იმერ. 172
 კაპრაში სინგ. 69; თუშ. 88
 კაპრაშაყენ თუშ. 88
 კარბ (სახე) თუშ. 83
 კართი ვარვისი სინგ. 59; უფარვისი სინგ. 59
 კასრი პატარა სინგ. 59
 კატითავი ზ. რაჭა 197
 კაუჭი გ. კახ. 47
 კაუჭა გ. კახ. 43
 კაცი ხელმოცული ლეჩხ. 210
 კაცი (სახე) ქართ. მტკვ. სამხრ. 147
 კაცის (სახე) თუშ. 84
 კაწარი სინგ. 67
 კაჭა-კაჭა სინგ. 60
 კაჭაჭი ჭიზ. 26
 კაჭაჭაყენ (სახე) თუშ. 82
 კბილი გ. კახ. 43; ბორბლის გ. კახ. 43; დაზვის შ. კახ. 35; ლფის ზ. სამეგრ. 219; საბარცხლის ქვ. იმერ. 172; სავარცხლის გ. კახ. 43; მესხ. 155; ზ. იმერ. 167; საორცხლის პ. ხევის. 94; საფეჭროს ჭიზ. 20; საჩენელის ლეჩხ. 206; ქვ. სვ. 213; საჩენლის ჭიზ. 15; ერწ.-თიან. 55; ლეჩხ. 206; ღორის ხ. 103; 104; ჩალამ-კალამის ქვ. სამეგრ. 225; გურ. 235; წმინდა ქვ. იმერ. 172
 კბილაყი (სახე) თუშ. 82; ბოძიან თუშ. 82; ორპირაგ თუშ. 82; ცალირაგ თუშ. 82
 კბილები ორწყება გ. კახ. 45
 კელი სინგ. 59, 62, 63, 64, 65; ზ. იმერ. 168; ლეჩხ. 209; გურ. 235; 236; ავ. 241; მსაქუფი სინგ. 67; გვერდის ზ. იმერ. 168; დაქსელილი ზ. იმერ. 168; ღომფელის სინგ. 64; ერთფერი სინგ. 63; სახონჯრე სინგ. 67; ფერალი სინგ. 62; ქუფელის სინგ. 61; ყაპის სინგ. 64, 67; შავი სინგ. 69; წითელი სინგ. 69
 კევი თუშ. 73
 კეკალი ლეკობობოს ქვ. იმერ. 184; ლეკუბოს ქვ. იმერ. 184; ცოცხის ქვ. იმერ. 184; ჭიჭერი ცოცხის ქვ. იმერ. 184
 კენაფურაჰ ავ. 242
 კენკრა შ. კახ. 33
 კენთელი ზ. იმერ. 170
 კერვა თუშ. 89; კანვანე ზ. ქართ. 140

აერტი სანგ. 67
 აერტი ქიზ. 18; ზ. ქართ. 135; წყ. 159; ზ. სა-
 მეგრ. 218; ამოსადგომი ზ. ქართ. 131; გამ-
 წყდენი წყ. 159; დსაქსოვი ზ. სამეგრ. 217;
 დგომის ზ. ქართ. 131; ზინგის ზ. სა-
 მეგრ. 219; ცბილის ზ. სამეგრ. 219; ოყუ-
 დალუ ზ. სამეგრ. 219
 აეცი ნალევრლიანი ქვ. სამეგრ. 230
 აეჟა ერწ.-თან. 54
 აეხი თუშ. 85
 ავალი ნაერის შ. კახ. 41
 ავანი გ. კახ. 46; ფლასის თუშ. 79; ცხერის
 მატულის მესხ. 155
 ავანქვეა ლინ-კილოს ქიზ. 24
 ავანუღაყ (სახე) თუშ. 81
 ავანუში ქვ. იმერ. 178
 ავერი (სახე) ში. 110
 ავერიანი (სახე) გულ. 113
 ავერანი (სახე) პ. ხევს. 99, 110
 ავერცხი (საზ.) ქიზ. 21; გულ. 117; ქართ. შტკვ.
 ჩრდ. 127, 128; ზ. ქართ. 140; ზ. იმერ.
 163; ლეჩხ. 207; ავ. 240
 ავერცხის გულისფერი თუშ. 88
 ავერითავი ავ. 238
 ავერისთავი ქვ. იმერ. 174; გურ. 234, 235
 ავერისთავი ქიზ. 15; ში. 112; ზ. იმერ. 161;
 164; ქვ. რაჭა 190; ლეჩხ. 204, 206, 207
 ავერისტარი ქვ. იმერ. 173, 176
 ავერითავი ქიზ. 20
 ავერციტა ლეჩხ. 204
 ავერტი ერწ.-თან. 53, 55; თუშ. 72, 75, 85,
 86; პ. ხევს. 94; ქართ. შტკვ. ჩრდ. 122;
 ზ. ქართ. 132, 134, 136; ნართის ლეჩხ. 206
 ავერტი (სახე) ზ. იმერ. 170
 ავერტულაყ თუშ. 79, 85; სადა თუშ. 85; ვრე-
 ლი თუშ. 85
 ავერწლი ქიზ. 15; ერწ.-თან. 53
 ავერთავი ზ. რაჭა 196; შიფი ზ. რაჭა 196
 აიბე (სახე) ქართ. შტკვ. სამხრ. 152
 აიბერი ქვ. სამეგრ. 224
 აიბირიში ეკაენალი ქვ. სამეგრ. 226
 აიბორჩხალა (არშია) შ. კახ. 31
 აიბეირი ზ. იმერ. 163
 აილანა (ყავარის) ქვ. იმერ. 172
 აიღე ნაქოვის ქვ. რაჭა 191; ფარდავის ქვ.
 იმერ. 178; ხავერდის ქვ. იმერ. 187
 აიღია (დგიმი ჩიტზე) ზ. იმერ. 161
 აიღიტი შ. კახ. 41; ზ. ქართ. 141; 142; თეთრი
 ზ. ქართ. 141; შრგვალი შ. კახ. 41; ოჭროს-
 ფერი შ. კახ. 41; პრეტელი ზ. ქართ. 141;
 რგვალი ზ. ქართ. 141; ყუიოელი ზ. ქართ.
 141; ძაფსავეთ ზ. ქართ. 141; წმინდა ზ.
 ქართ. 141

კილიტა შ. კახ. 34, 41, 42; ზ. ქართ. 141; შტკვ.
 შტკვ. სამხრ. 148, 151, 152; ზ. იმერ. 170
 კინაწილა გურ. 237
 კინთი ქიზ. 16, 19; გ. კახ. 45; ზ. იმერ. 161,
 163, 164; ქვ. რაჭა 191
 კინთა ზ. რაჭა 196
 კინთუ ქვ. იმერ. 176, 177
 კინჯირო სანგ. 68
 კიბაროსი ზ. იმერ. 162; ქვ. იმერ. 184, 185
 კიბი ქიზ. 26; ზ. რაჭა 202
 კირკალი ერწ.-თან. 53; ში. 112; თხილის
 ერწ.-თან. 53
 კირკალია ში. 112
 კირნაფი ავ. 243, 244
 კირწული შ. კახ. 39
 კიტოლი ზ. სამეგრ. 219; ზინგის ზ. სამეგრ. 219
 კინეწიყაყ (სახე) თუშ. 83
 კიკრეჟა (სახე) ზ. რაჭა 199
 კლავი დაზვის მესხ. 154; წინა უღლის მესხ.
 154
 კლასი სანგ. 64
 კლარწო ზ. ქართ. 140
 კლიტე-გასადები (სახე) თუშ. 84
 კშილან ბეჭის თუშ. 76
 კწეთელი შ. კახ. 41
 კობროყული ქვ. იმერ. 181
 კონა (ყინაფის) ქვ. სვ. 211;
 კოპი ზ. ქართ. 142
 კორჩა ქვ. სამეგრ. 228
 კოსტონტი ზ. ქართ. 142
 კოტორი თუშ. 77
 კოტოში სანგ. 67
 კოფო მესხ. 154, 155
 კოლი ზ. ქართ. 144
 კოქი ქიზ. 16, 24; შ. კახ. 34; გ. კახ. 44, 51;
 ქართ. შტკვ. სამხრ. 146; ზ. იმერ. 166, 167;
 ქვ. რაჭა 190; პატარა გ. კახ. 51; რკინის
 ზ. იმერ. 167; წავარდნლი ქიზ. 24; ხის ზ.
 იმერ. 165
 კოჟა ზ. იმერ. 167; ქვ. იმერ. 187
 კოჭურა გ. კახ. 50
 კრაველი შ. კახ. 32; თუშ. 71; პ. ხევს. 93;
 გმლოან თუშ. 71; კეველავი თუშ. 71;
 რბილი თუშ. 71; ზუპუკაყ თუშ. 71
 კრავილი ერწ.-თან. 53
 კრემისფერი ქვ. იმერ. 185
 კრეფავს (შალს ბოლოზე) სანგ. 64
 კრიშტავეი ჟარის ტარზე აცმული სანგ. 60
 კრტი (შალის) სანგ. 64
 კრემატაყ (სახე) თუშ. 79, 83
 კუდი (სახე) ქვ. იმერ. 181; ფარშავანგის ქვ.
 იმერ. 186
 კუდი მერცხილიყის (სახე) თუშ. 81
 კუდუდაბმულაყ (სახე) თუშ. 84

კვლიაზიკა (სახე) თუშ. 82
 კვლიტყეულა პ. ხევს. 99
 კვლიტყეულაი პ. ხევს. 99
 კუთხე გაროზის ქვ. იმერ. 181; თევშლის ქვ. იმერ. 181; ლენჩაქის შ. კახ. 42; ფარდავის ერწ-თიან. 56; ყაჭარის ზ. იმერ. 170
 კუკუა ქვ. სვ. 213
 კუკური ვარდის (სახე) ზ. იმერ. 163
 კუკური (სახე) ქვ. იმერ. 187
 კული ქვ. სვ. 213; უსახა ქვ. სვ. 213
 კული ზ. ქართ. 144; ქვ. სვ. 213; საპაიკე ქვ. სვ. 214; საშარველე ქვ. სვ. 214; საჩოხე ქვ. სვ. 214
 კუმელი ყურძნის (სახე) ზ. იმერ. 170
 კუნძი საქლოში სიანგ. 61; ჩალის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124
 კუნწი (სახე) ზ. ქართ. 135
 კუნქული (ლენჩაქის) გ. კახ. 51
 კუპაროსი ქვ. სვ. 214
 კუბონი ქვ. იმერ. 178
 კუბრი შავი ზ. ქართ. 140
 კურთხე (ჩიქილის) ქართ. მტკვ. სამხრ. 147
 კურა ბაშის ქობ. 19; ზ. იმერ. 163; შავი ქობ. 19; შვინდის სიანგ. 69; ბეშავის ქობ. 26
 კურკო (ბაშის) შ. კახ. 33
 კუჩხიში გილაღუმული ქვ. სამეგრ. 224.
 ჰ-კუწავს (ბაჭარს) სიანგ. 68
 კუწუში შ. კახ. 33; გ. კახ. 50; ზ. ქართ. 137
 კუვი (სახე) შ. კახ. 41; ყვავილის ზ. ქართ. 141

ლ

ლაბა ქართ. მტკვ. სამხრ. 150
 ლაბადა სიანგ. 64; 65
 ლაბადაი სიანგ. 70
 ლათღვარ ქვე. სვ. 212
 ლაინი ქობ. 21, 22; ქვ. იმერ. 161, 163; ზ. რაჭა 195; 203; ლენჩ. 206; 207; 208; 210; ბაშის ლენჩ. 210; ვანიური ქობ. 21; თეთრი ლენჩ. 210; საბალუხე ზ. იმერ. 164; წმინდა ქობ. 21
 ლაკვა (აფხის) ზ. სამეგრ. 219
 ლამი ზ. ქართ. 140; მუდღის შ. კახ. 39
 ლამბი ქობ. 16; 17; შ. კახ. 32; ერწ-თიან. 53; ზ. იმერ. 163; ვაღაჯარდინებული შ. კახ. 32; ძაღის ზ. იმერ. 163
 ლამსფერი ზ. ქართ. 140
 ლანდი ლენჩ. 205; 207; ზ. სამეგრ. 218; ავ. 238; 240
 ლანდური ქვ. სამეგრ. 226
 ლანქა თხელი სიანგ. 65; ფერად სრულეზიანი სიანგ. 65
 ლანჭა სიანგ. 65; ლურჯი ფერის სიანგ. 65; სქელი სიანგ. 65

ლარი ქობ. 22; 28; შ. კახ. 33; გ. კახ. 45; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; ზ. იმერ. 161; 163; 164; 165; 166; 167; 168; 169; 170; 171; 172; 173; 174; 175; 176; 177; 178; 182; 183; ქვ. რაჭა 194; 195; 196; ლენჩ. 207; გურ. 236; საანტი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; საანტილის ზ. რაჭა 196; საშვერისა გულ. 115; ცხვრის ზ. იმერ. 163; ცხვრის წელის ზ. იმერ. 163; კახარის ავ. 241.
 ლარი ქობ. 20
 ლასტი თუშ. 77, 89; მთ. 112; ზ. ქართ. 134; ქვ. სამეგრ. 226; დაწნული თუშ. 68
 ლატანი ზ. რაჭა 202; ქვ. სამეგრ. 223; 225; 231
 ლათაონი ზ. იმერ. 161; 162; 164; ქვ. იმერ. 172; 175; ზ. რაჭა 194; 195
 ლათანი სიანგ. 69; გურ. 237
 ლათონი ქვ. სვ. 212
 ლაფეკარ ქვ. სვ. 213
 ლაფეკარი ქვ. სვ. 213
 ლაფრები ავ. 243
 ლაქაში ლენჩ. 210
 ლალი თუშ. 88
 ლალგარი პ. ხევს. 98
 ლაქეზილი ქვ. სვ. 213
 ლაში ქვ. სვ. 211
 ლატენარი ქვ. სვ. 213
 ლახა სიანგ. 65
 ლაქიარი ქვ. სვ. 213
 ლეზი პ. ხევს. 97
 ლეზისპირი ზ. იმერ. 164; ლეკრელეზიანი ზ. იმერ. 169
 ლევა თუშ. 77; 78; 88; თეთრი თუშ. 88; ჩაშაო თუშ. 77
 ლევაი თუშ. 88
 ლევაფერი ჩაშაო თუშ. 88
 ლეზი ზ. სამეგრ. 220;
 ლეზი (მიწა) ქვ. სამეგრ. 232
 ლევი ზ. სამეგრ. 221
 ლეკვრთხი ზ. იმერ. 165; 166; 167; ქვ. რაჭა 192; ზ. რაჭა 194; 198; 199; 201; კიკეია ზ. რაჭა 199; სხიანი ზ. რაჭა 199; უბირი ზ. რაჭა 199; ფტელი ზ. რაჭა 198; ფტრ-ძაღინა-ოთხოვლიანი ზ. რაჭა 198; კრელი ზ. რაჭა 198
 ლეკურა ზ. რაჭა 198; 199; 201
 ლეჩი ქვ. სვ. 215
 ლელეკარ ქვ. სვ. 213
 ლენტი (ბუზმენტის) ზ. იმერ. 166
 ლერწი ავ. 239
 ლერწამა ავ. 241
 ლერდი ქვ. სვ. 215
 ლეღანი თუშ. 88; ქვ. სამეგრ. 232
 ლეფონი ქვ. სამეგრ. 232
 ლეშეკარ ქვ. სვ. 212

ლუჩაძე შ. კახ. 33; 34; 42; გ. კახ. 50; 51; ზ. ქართ. 142; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ავ. 241; 242; გაიძეული შ. კახ. 42; დაბასმული ზ. ქართ. 142; დაქონჯილი შ. კახ. 42; ერთხარეიანი შ. კახ. 42; თელავში შეყვრილი შ. კახ. 42; მოქმედავი შთ. 120; ნაყერი შ. კახ. 42; ნიხურის ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ორარშინიანი შ. კახ. 42; პრასის ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; სადა ზ. ქართ. 142; უარშიო შთ. 120

ლელი ქიზ. 20; პ. ხევს. 95—96

ლა (ტალახი) ზ. იმერ. 168

ლითველი ქვ. სე. 213

ლითონი გ. კახ. 44; ქვ. რაჭა 190; გურ. 235

ლივქანე ქვ. სე. 213

ლილა ქიზ. 22; 26; 27; შ. კახ. 34; 39; 40; გ. კახ. 50; ერწოთიან. 57; თუშ. 89; პ. ხევს. 97; ზ. ქართ. 139; ზ. იმერ. 169; ზ. რაჭა. 201; 202; ვიხი ქიზ. 27; ერთხელ დაყენებული ქიზ. 27; მღვმრის ქიზ. 26; საღებავი პ. ხევს. 96; შეზავებული ზ. რაჭა. 202

ლილი ქვ. იმერ. 178; გურ. 234

ლილე ქვ. იმერ. 178

ლილო ქვ. სე. 211; 213

ლილისფერი ზ. ქართ. 139

ლილე ქვ. სმერ. 230

ლიმნისფერი შ. კახ. 38

ლიწრე ქვ. სე. 213

ლისდვი ქვ. სე. 213

ლისნე ქვ. სე. 211

ლიტმერი ქანა ქვ. სე. 211

ლიფთი ქვ. სე. 212

ლიფხე ქანა ქვ. სე. 211

ლიფთი ქვ. სე. 214

ლიმდე ქვ. სე. 213

ლიშტრანი ქვ. სე. 214

ლიქელტარ ქვ. სე. 214

ლიქში ქვ. სე. 211

ლივინი ქიზ. 15; ერწოთიან. 55; ზ. ქართ. 132; ზ. რაჭა. 194; ავ. 240

ლიპო თუშ. 91

ლივერობო ქვ. იმერ. 184

ლივერობო ქვ. იმერ. 184

ლილა (საქსოვის) ქვ. იმერ. 178

ლიწნორ ქვ. სე. 211

ლირე ზ. სამეგრ. 219; ქვ. სამეგრ. 229

ლირსმანი ქიზ. 22; ზ. რაჭა 200; ქვ. სამეგრ. 231; ქალის გ. კახ. 46

ლირე ქიზ. 26; შ. კახ. 30; 39; 40; საინგ. 61; 62; თუშ. 88; პ. ხევს. 96; 97; 98; 99; ზ. ქართ. 140; ჯავ. 158; ზ. იმერ. 169; ქვ. იმერ. 185; ქვ. რაჭა 192; ლილად შეღებილი პ. ხევს. 98; მუქი თუშ. 88

მაორკეცებს მუთაქას ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; მუშს თუშ. 91

მაგარფერიანი თუშ. 88

მაგ საინგ. 64

მაზარა ქიზ. 22

მაზმანი ზ. ქართ. 143

მაზმანობა ზ. ქართ. 143

მათრახი გ. კახ. 47; ოთხლონიანი გ. კახ. 47; ორლონიანი გ. კახ. 47; სამლონიანი გ. კახ. 47

მაკინტო ქვ. სამეგრ. 226

მაკრატული ერწოთიან. 56; შთ. 118; ზ. სამეგრ. 217; დუქარლი ზ. ქართ. 134

მაკრატულა შ. კახ. 31; ჯავ. 160

მალითა შ. კახ. 42; გ. კახ. 40; გვირგვინის გ. კახ. 50; 51; ყვითელი შ. კახ. 42

მაღუბეთი პ. ხევს. 97

მაღუყვი ზ. რაჭა 194

მაშალად (სახე) თუშ. 84

მაშქსოვნილი საინგ. 66

მანი ზ. ქართ. 141, 142

მანა საინგ. 61, 65, 66; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123

მანდელ პ. ხევს. 99

მანდელი პ. ხევს. 99, 100

მანდელ დიაცისა პ. ხევს. 99

მანდლი შ. კახ. 34; თუშ. 89; ქართ. მტკვ. სამხ. 148; ამრეშუმის ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ხევსურის შ. კახ. 33; ხევსურული შ. კახ. 34

მანები (სახე) ქართ. მტკვ. სამხრ. 147

მანქანა გ. კახ. 45; ოთხკუთხიანი გ. კახ. 45; საბუჟავი ქვ. იმერ. 178; საყრაგი თუშ. 89; საქველი ქვ. იმერ. 178; საქსოვი ზ. იმერ. 166

მანუო ქვ. რაჭა 191

მაქალო ერწოთიან. 57

მარაზი საინგ. 59; 61, 66, 67

მარგალიტი შ. კახ. 41

მარგ ქვ. სე. 213

მარგილი თუშ. 91

მარილი ქვ. იმერ. 174, 185

მარშაში ქართ. მტკვ. სამხრ. 151

მარშივი ჯავ. 158

მარსა ზ. სამეგრ. 219, 220, 227, 228

მარქვი ქვ. სამეგრ. 228

მარქვა ქვ. იმერ. 171, 172, 173; ზ. სამეგრ. 219, 227

მარყუვი (რეინის) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128

მარუში ჯვარედინი გ. კახ. 43

მარყუვი ზ. რაჭა 197, 198

მარცვალი (სახე) ქვ. იმერ. 187

მარცვალი ქვ. სე. 212; სუს ქვ. სამეგრ. 221

მარწყვი (სახე) გ. კახ. 47
 მარჯანიყე ლეჩხ. 205
 მასლა ქიზ. 26; 28; ქვ. სამეგრ. 230; 231; საგ-
 რები ქართ. მტკე. ჩრდ. 128; სეფარგავი
 გ. კახ. 51; საქსოვი ქვ. სე. 211; გურ. 234;
 ჩალის ქუდის გურ. 236
 მასკელავი (სახე) ზ. რაჭა 197
 მასკელავი (სახე) თუშ. 84
 მასლა ქვ. იმერ. 172, 180; ლეჩხ. 205; გურ. 235
 მასრა გ. კახ. 44; 46; სანგ. 60; მესხ. 155;
 ზ. იმერ. 161, 163, 164, 165, 167; ქვ. რაჭა
 190; ზ. რაჭა 195, 199; ქვ. სამეგრ. 224,
 230; გურ. 234, 235; დახვეული გურ. 235;
 თედეაძეყული სანგ. 60; პატრუნის ქვ.
 იმერ. 173
 მასრუკა ზ. რაჭა 198; 201
 მასრუკა ქართ. მტკე. სამხრ. 146; აჭ. 238
 მასგლ ქვ. სე. 213; თეთრი ქვ. სე. 213
 მასგლი ძაღლი საესე ქვ. სე. 213
 მატარებელი (სახე) თუშ. 84
 მატება (თვლებზე) ქვ. იმერ. 181
 მატერია ქიზ. 26; ქართ. მტკე. სამხრ. 153; ქვ.
 იმერ. 185, 186; აჭ. 241, 242; მოყვრებულ
 შთ. 118; მოსაქარგი შთ. 118; მოსაქარ-
 გავი შთ. 118
 მატული ქიზ. 15. 22; 26; შ. კახ. 30; 32; 33;
 გ. კახ. 44; ერწ-თიან. 53, 54, 57 სანგ.
 59, 60, 64, 65; თუშ. 71, 72, 78, 86, 88, 89,
 90; 92; პ. ზევს. 93, 100; ზ. 101, 102; შთ.
 107, 108; გულ. 112, 114, 115; ქართ. მტკე.
 ჩრდ. 121, 122, 124; ზ. ქართ. 130, 132,
 134, 136; ქართ. მტკე. სამხრ. 145, 149,
 152; მესხ. 154; ჯავ. 158, 159; ზ. იმერ.
 161, 163, 164, 165; ქვ. იმერ. 171, 173,
 174, 175, 176, 178, 181; ქვ. რაჭა 189,
 190; ზ. რაჭა 193, 194, 196; ლეჩხ. 204,
 206, 207; ქვ. სე. 211, 212, 213; ზ. სამეგრ.
 216, 217; ქვ. სამეგრ. 222, 223, 224, 227,
 228, 229; გურ. 235; აჭ. 238, 240; აბრე-
 შუმვიით რბილი ერწ თიან. 54; აბრეშუმ-
 ნარევი ქვ. სამეგრ. 228; ანაკტევი ზ.
 სამეგრ. 216; არღანავიით ლეჩხ. 207; ახ-
 ლანდული ცხვირქს ლეჩხ. 207; ბარაქიანი
 თუშ. 71; ბარკალე ნაპარტი ქვ. რაჭა 189;
 ბატკის ქიზ. 15; გ. კახ. 44; ერწ. თიან. 53;
 თუშ. 71, 72; პ. ზევს. 93, ხ. 101; შთ. 108;
 ქართ. მტკე. ჩრდ. 121, 122; ზ. ქართ. 130,
 132, 137; ქართ. მტკე. სამხრ. 146; ქვ. იმ-
 ერ. 171; ბედენ-ბედენა ხ. 102; ბუღიანი
 ერწ-თიან. 54; თუშ. 71; ბუნებრივი ფერის
 თუშ. 88; გაბეებული სანგ. 59; გაღარჩე-
 ული თუშ. 72; პ. ზევს. 93; გაღაუბმული
 ქართ. მტკე. ჩრდ. 122 გაზაფხულის ქიზ.

15; გ. კახ. 44; ერწ-თიან. 53; 54 სანგ. 59;
 თუშ. 71 ქართ. მტკე. ჩრდ. 122; ზ. 130;
 130; 131; გამშრალი ზ. სამეგრ. 216; ქვ.
 სამეგრ. 222; გამოხილი ერწ-თიან. 55; გა-
 რეული ლეჩხ. 206; გასაჩეი თუშ. 72; გა-
 ჩეჩილი პ. ზევს. 94; ზ. რაჭა 194; ლეჩხ.
 204; გლანა ლეჩხ. 204; გრძელი თუშ. 71,
 72; ზ. ქართ. 130 ქვ. იმერ. 176; გრძელ-
 ბეწვა ქართ. მტკე. ჩრდ. 122; ზ. ქართ. 134;
 ქვ. იმერ. 173; ქვ. სამეგრ. 228; გრძელბე-
 ვიანი სანგ. 59; მესხ. 155; ლეჩხ. 206
 გრძელბურჯიანი სანგ. 59; გრძლოანი თუშ.
 71; გველი ქვ. რაჭა 189; გველი ბეწვის ზ.
 რაჭა 193; დაბალი ერწ-თიან. 53; ზ. ქართ.
 132; ქვ. იმერ. 175; დაბალი ხარისხის ქვ.
 იმერ. 173; დაპენტილი შთ. 112 ჯავ. 159;
 დარე ლეჩხ. 204; დართული ქიზ. 15;
 ქართ. მტკე. ჩრდ. 123; დარჩეული ქართ.
 მტკე. ჩრდ. 122; დასაპენტი ქვ. იმერ. 177;
 დასართავი შთ. 107; დასაჩეი ქვ. იმერ.
 171; დაქსელილი ქართ. მტკე. ჩრდ. 121;
 დანეჩილი ქიზ. 15; სანგ. 63; ხ. 102; ზ.
 ქართ. 131; მესხ. 155; ქვ. იმერ. 171; და-
 წეწილი მესხ. 155; დედა ცხვირის ზ. ქართ.
 130, 132; დიდი ცხვირის ქვ. იმერ. 175;
 დომოვლივით რბილი სანგ. 59; დღმის
 ქართ. მტკე. ჩრდ. 122; ზე ზურგზე ნაპარ-
 ტი ქვ. რაჭა 189; თეთრი შ. კახ. 32; სანგ.
 63; ხ. 101, 102; ზ. იმერ. 163; ზ. რაჭა 195;
 ლეჩხ. 205, 206; ზ. სამეგრ. 221; თითოე-
 ვით ქიზ. 15; თიფთიესტერი ხ. 102; თო-
 ხლის სანგ. 59; თხელი თუშ. 71; თხის
 ზ. ქართ. 136; კაი ლეჩხ. 204; კარგი ქიზ.
 17, 18; ერწ-თიან. 53; თუშ. 72; ქართ.
 მტკე. ჩრდ. 124; ზ. ქართ. 134, 135, 136;
 ქართ. მტკე. სამხრ. 146; ქვ. იმერ. 176;
 ქვ. რაჭა 189; ლეჩხ. 204; კეველაყ თუშ.
 71 კვირტი ზ. ქართ. 134; კისტიანი ქართ.
 მტკე. ჩრდ. 124; კისრზე ნაპარტი ქვ. რა-
 ჯა 189; კრაველი ქვ. იმერ. 175; კრაველის
 შ. კახ. 32; კრავის ქვ. სამეგრ. 227; კრავი-
 ანი სანგ. 59; ლეგაფერის შ. კახ. 32;
 ლურჯათ შეღებოლი სანგ. 63; მაგარი სა-
 ინგ. 59; თუშ. 71; ზ. ქართ. 130; მარტის
 ზ. ქართ. 134; მზილი პ. ზევს. 93; მდარე
 გ. კახ. 44; მეორედ ამოღებული ქვ. სა-
 მეგრ. 222; შთის ზ. სამეგრ. 216; მოთელი-
 დი ქიზ. 15; მოკლე თუშ. 71; ქვ. რაჭა
 189; მოკლე პ. ზევს. 94; მოკლებეწვა ზ.
 ქართ. 130, 134; მოკლებეწვიანი მესხ. 155;
 მოზო ქიზ. 17, 18; მოღურაკევი თუშ. 71;
 მოწმინდაი ქიზ. 18; მსხვილი ერწ-თიან.
 54. თუშ. 71; მსველებეწვიანი მესხ. 155;

მეუცის ნაპარსი ქვ. რაჭა 189; მქისე თუშ. 71; მშენიერი რბილი ერწ-თან. 54; შორალი პ. ხევს. 93; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; ზ. ქართ. 132; ნავლა ავ. 240; ნაზი ერწ-თან. 54; თუშ. 71; ლეზბ. 207; ნაზამ-თრის ქიზ. 15; ნაპარსი ერწ-თან. 53; ნაპარსი ლეზბ. 204; ნაყიდი ქვ. სამეგრ. 224; ნაყრევი პ. ხევს. 94; ოთხჯერ დარჩილი ერწ-თან. 55; ორწვერი ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; პირველად ამოღებული ქვ. სამეგრ. 222, 227; რბილი ქიზ. 15; ერწ-თან. 54; თუშ. 71; ხ. 101; ზ. ქართ. 130; რბილი-რბილი ლეზბ. 207; რუხი ლეზბ. 206; სა-წელი პ. ხევს. 93; სათათე პ. ხევს. 93; სამ-ჯერ გაჩენილი ერწ-თან. 55; სასავებლე პ. ხევს. 93; სატოლე თუშ. 72; საუცესო ერწ-თან. 53; ზ. ქართ. 72; საუცესო თუშ. 72; საქსლო პ. ხევს. 93; საშალე მთ. 112; საშვალე [მეწეიანი] მესხ. 135; საცალ-მეცლე პ. ხევს. 93; საწვერკოვე პ. ხევს. 93; სეფთა ქიზ. 15; ზ. ქართ. 131; სხვილი ქიზ. 18; ზ. ქართ. 132; ტლანქი ერწ-თან. 54; უბარაქაითი საინგ. 59; უბეწეო ქვ. იმ-ერ. 173; უბრალო მთ. 108; უქვარჯისი ზ. ქართ. 132; უხეში ერწ-თან. 54; სა-ინგ. 59; თუშ. 71; ფაცაბი ზ. ქართ. 130; 132; 134; ფაცაბი ქიზ. 15; ფაცაბი ქიზ. 15; ყარაჩაული ზ. რაჭა 195; ყოჩის ზ. ქართ. 132; შავი შ. კახ. 32; საინგ. 63, 69; ხ. 101, 102; ზ. იმერ. 163; ქვ. იმერ. 171; ზ. რა-ჭა 195; ლეზბ. 205, 206; ზ. სამეგრ. 221; შახრუშტული საინგ. 59; შეშოდგომის ქიზ. 15; გ. კახ. 44; ერწ-თან. 53, 54; თუშ. 71; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 122; ზ. ქართ. 130; 134; შეღებილი თუშ. 88; შინაური ზ. რა-ჭა 193, 195; ლეზბ. 205, 206; შიშვანა ცხვრის ზ. ქართ. 132; შიშვანის საინგ. 59; შიშვანის საინგ. 59; შუათანა ქიზ. 18; უდიდი ზ. ქართ. 134, 136; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; ცხვრის ქიზ. 15; ერწ-თან. 53, 54; თუშ. 71, 72; ქვ. იმერ. 171; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 122; მესხ. 155; ლეზბ. 206; წერილი ზ. ქართ. 130 წერილებზე ქვ. სამეგრ. 228; წითელი ხ. 102; წელიდარი ზ. რაჭა 195; წმინდა ქიზ. 15, 17; ზ. ქართ. 130; ჭეჭიანი გ. კახ. 44; ჯარჯიანი ერწ-თან. 54; ხმელი ზ. ქართ. 132; ლეზბ. 207; ხუჭუჭავი თუშ. 71; ხშირი თუშ. 71

მატყელი თუშ. 90; გრძლოანი თუშ. 71; ყარა-გაჟ თუშ. 71; მოკლიაჟ თუშ. 71; ფაფარა თუშ. 71; ცხვრის თუშ. 90

მატყელ გრძელხეწვიანი პ. ხევს. 94; კი პ. ხევს. 94

მატყელი (სახ) საინგ. 60
მატყელი ზ. იმერ. 170; მთ. 119; საჩოხე ქვ. მტკვ. 222; წითელი გ. კახ. 47
მატყარა ქიზ. 22; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; 124
მაქვა ქვ. იმერ. 173, 174, 175, 176, 178, 180; ლეზბ. 205; გურ. 235; ხელის გურ. 235
მაქინა ავ. 240
მაქო ქიზ. 20; შ. კახ. 33, 42; გ. კახ. 43, 44, 50 ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; მესხ. 155; ზ. იმ-ერ. 161, 162; 164; ქვ. იმერ. 173, 175; ქვ. რაჭა 189, 190; ზ. რაჭა 194, 195, 199 ლეზბ. 207; ქვ. სამეგრ. 223, 224, 227, 229; გურ. 235; საფეიქრო პ. ხევს. 95
მაქსოვანი ცრთი უბის პ. ხევს. 95
მაღარა საინგ. 69
მაღლეპავს (ენდროს) პ. ხევს. 97
მახათი საინგ. 62; ზ. რაჭა 197
მახალაი ქიზ. 20
მახმურ ქაშანი საინგ. 65
მახმური ზარღე საინგ. 64
მაჯა (კახის) ჯავ. 160
მატიკი (ქალის) გ. კახ. 46
მაფორწვერებს (ვახდულ ზალანს) თუშ. 91
მაფორწვერებს (ქსელს) თუშ. 77
მატყევი შ. კახ. 38; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
მატყევი ქიზ. 23; საინგ. 66
მატყევი (მხრებზე) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124, 125
ნელისკედლან (სახე) თუშ. 82
ნეშინანი ქვ. კახ. 33
ნენა საინგ. 67; თავშევის საინგ. 67
ნერდიში ზ. იმერ. 163
ნერდინი ქიზ. 21, 22; გ. კახ. 46; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ზ. იმერ. 164; აბრეშუმის ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
ნესაბლე ქიზ. 28; 29
ნესაბლეობა ქიზ. 28
ნეტრი (სახ) თუშ. 77; ქვ. სამეგრ. 222
ნეში მთ. 120
ნეწოვე ქვ. სამეგრ. 222; 224
ნეწი თუშ. 84; 85
ნეხუსშირა (სახე) გ. კახ. 48
ნეხუსშირა ზ. იმერ. 169
ნოვაჟი (სახე) შ. კახ. 31; 32; მთ. 110; ზ. რა-ჭა 197
ნოორიანი (სახე) გურ. 113
ნიაჟეჟან (ძაფს) გურ. 235
ნიახბანს აბრეშუმის ქვ. რაჭა. 189; ბამბას ქვ. რაჭა 189; მატყელ ქვ. რაჭა 190; ნაროს ზ. რაჭა 195; ძაფს ზ. იმერ. 164; 169; ქვ. რაჭა 189
ნიაჟსოვს (მისასწულას) ქვ. იმერ. 174
ნიაჟსოვს (თავკუჭებს) ქვ. რაჭა 189

მიბეგვამს (ძაღვ) ზ. რაჭა 194
 მიბეგვავს (ნაქსოვს) ზ. იმერ. 162
 მითული ქიზ. 22
 მითულბი (ლოვინის) შ. კახ. 33
 მიოჭარება (ძაღვი) ზ. რაჭა 194
 მიმრა შ. კახ. 41
 მიწანქარი ქართ. შტკვ. სამხრ. 146
 მისასხამი აუთაბაიე ზ. რაჭა 195; შაიე ი. რაჭა 195
 მისაქსელაი ავ. 242
 მისაქსელე გურ. 234; 235
 მისაქსოველი ქვ. იმერ. 178; ავ. 242
 მისაქსელაი ქვ. იმერ. 174
 მისაქსელე გვადამსაქსელე ავ. 242
 მისაქსელე ქვ. იმერ. 173
 შიტალი შ. კახ. 33; გ. კახ. 50; ქართ. შტკვ. სამხრ. 150; თეთრ ხ. 105
 მიჩანაღვ- მიჩანაღვს (შალს) ლეჩხ. 207
 მიცეშა (სახის) ქიზ. 23
 მიწა იავსაბანი ქვ. იმერ. 186; 187; ლეცი ქვ. იმერ. 184; ლილიანი ქვ. იმერ. 186
 მიწა აბის ქვ. იმერ. 168; ნაჭრის ქვ. იმერ. 181
 ფარდავის ქვ. სამეგრ. 229
 მიწალეში ზ. რაჭა 195; 201
 მიწანელა გურ. 237
 მიწოლილარ ნაბირი (სახე) თეშ. 81
 მიწან (სახე) თეშ. 83
 მიხაისფერი ზ. ქართ. 138; ქვ. იმერ. 185; გურ. 237
 მიჭარამს (ძაღვს) ზ. რაჭა 198
 მიედი ღაგრებალი თეშ. 89; ყვითელი თეშ. 89
 მელაი (სახე) ზ. სვეს. 56; ხ. 102; ზ. იმერ. 164
 მელაიანი (სახე) თეშ. 83
 მოავარაუებს (ქსელს) გუფ. 115
 მოავარაუებს (ღაზას) ზ. იმერ. 163
 მოავლებს ასლს ლეჩხ. 208; ლანდს ლეჩხ. 207
 მოაოფრებს (ძაღვს) ქვ. იმერ. 181
 მოზაფულათ ქსოვს ლეჩხ. 209
 მო-მეგვავს (ქსელს) ქიზ. 18
 მოდებს (მოლკოს მაქარს) ავ. 244
 მოვლება (ნიმნიეი ჩიქილზე) ზ. რაჭა 200
 მოვკიდა (სალეზაი) ქიზ. 26
 მოვი გ. კახ. 46; საინგ. 64; ხ. 102; ლეჩხ. 210; აბრემშის ლეჩხ. 206 ღაქიშული ლეჩხ. 208; თუბრი საინგ. 64; წყნანე საინგ. 64; ყვითელი საინგ. 64; წითელი გ. კახ. 46; საინგ. 64
 მოზელს (შალს) ზ. რაჭა 195
 მოთავე ლეჩხ. 204
 მოთელავს ნაქსოვს ზ. იმერ. 161; ქვ. იმერ. 178; შალს ზ. ქართ. 133; ქვ. იმერ. 174, 176
 მოთელამს შატყლს ქართ. შტკვ. სამხრ. 149; ნაქსოვს ზ. რაჭა 194; ლეჩხ. 205

მოთოვავს (შალს) ქვ. იმერ. 173
 მოთახება (ძაღვი) გურ. 235
 მოოჭაყეება (საჩოხე) ზ. სამეგრ. 220
 მოკანხავს (ძაღვს) ქვ. იმერ. 183
 მოკაქსებული (სახე) ქართ. შტკვ. სამხრ. 249
 მოკრეფა (ჩაღის) ქართ. შტკვ. ჩრდ. 126
 მოკუნხავს (ყაზალს და ქუეფოს) საინგ. 62
 მოლხავს (ბასმას) შ. კახ. 42
 მოლურჯო ზ. ქართ. 138
 მომატება (თვალის) ქართ. შტკვ. სამხრ. 151
 მომუხავს (ბამბას) ზ. იმერ. 164
 მომქარაველი გუფ. 119
 მოორფება ლეჩხ. 207
 მოოქროფერი ქვ. იმერ. 184
 მორი (ფერი) ავ. 242
 მორგვი ქიზ. 16; ქვ. იმერ. 175, 176; დაღარული ქართ. შტკვ. ჩრდ. 128; მოგრძო ქართ. შტკვ. ჩრდ. 128; ხის ქიზ. 16; თეშ. 73
 მორგვი (ჩახრიხის) თეშ. 91
 მორკალავს (ქსურეგანს) გ. კახ. 50
 მოსარაიე ქიზ. 22
 მოსართაიე საინგ. 62, 63
 მოსაჭარგი ქვ. იმერ. 188
 მოსაქსოვი შ. კახ. 35
 მოსაჭირებელი (ყვინის) ზ. რაჭა 194
 მოსახევეი თაჭუ ზ. ქართ. 142
 მოსახეველი (ძაღვის) ავ. 240
 მოსაქვავი ლეჩხ. 207
 მო-ს-ტაქვებს (ქოქს) თეშ. 77
 მოუკრებს (პირს) გ. კახ. 47
 მოქარავს ოქრომელს ხ. 103; სახეს ში. 120
 მოქარავს (სახეს) ქართ. შტკვ. სამხრ. 153
 მოქარავა ში. 118; თავსაქარავის შ. კახ. 40; შუთქარს პირის ქვ. იმერ. 187; ფოთლის ში. 119; ყვილღის ში. 119; ხაყერდის ქვ. იმერ. 186
 მოქნილობა (შალის) გუფ. 113
 მოქსოვი ქვ. იმერ. 173; ლეჩხ. 205, 206, 208, 209; გურ. 235; ასლის შემოსავლების ლეჩხ. 208; გაროზის ზ. რაჭა 195; პირსახოცის ლეჩხ. 209; საკაბოს ლეჩხ. 209; სარტყლის ლეჩხ. 209; საფენის თეშ. 75; საწყურს ლეჩხ. 209; ტოლის თეშ. 75; ფოხების ზ. რაჭა 200; შალის ქვ. იმერ. 176; ქვ. სე. 213; წაღმა-ყველმა ქვ. იმერ. 181; ხამის ლეჩხ. 207
 მოქსოვილი შ. კახ. 35; ზ. ქართ. 135; ლეჩხ. 207; ბამბექს ზ. რაჭა 195; სელის ლეჩხ. 210
 მოქსოვნი საინგ. 64; სტილის ქიზ. 21; ფარდავის შ. კახ. 32; შალის შ. კახ. 30; 33; ჩახსაკარავის შ. კახ. 38; ხამის ქიზ. 21; ხასი-

- რის ავ. 242; ხაყორის ავ. 242; ხურჯინის შ. კახ. 32
- მოკსოვლი ქვ. იმერ. 178
- მოკათავს (ძაღვ) ავ. 240
- მოყვანა (კანაფის) ლეჩხ. 209
- მოყვანილობა (ჩიხტის) შ. კახ. 41
- მოყვითალო თუშ. 88; ქვ. იმერ. 184
- მოშაო თუშ. 88
- მოჩეჩქავს (წერს) ქვ. იმერ. 185
- მოძაგრავს (შალს) ქვ. იმერ. 173
- მოწითანო თუშ. 88; გურ. 237
- მოწობა თუშ. 91
- მოწყობილობა ბაწრის დასამიტავი თუშ. 73; ბაწრის დასამულოებელი თუშ. 73; ზონარის მოსაქსოვი გურ. 235; ნახლის საძიხი თუშ. 73; საღვივე ზ. ქართ. 131; საქსოვი თუშ. 74; ქვ. სამეგ. 223
- მოხარშვა ძაღვის ქვ. სვ. 212; კერძობელის გულ. 116
- მოხელე ზ. რაჭა 201; 202; გურ. 236
- მოხილავს (მოსაქსოვ ძაღვს) ქვ. სამეგრ. 230
- მოხრესავს (წარნაქს) ზ. იმერ. 169
- მოყავას საჩიხეს ზ. სამეგრ. 221; ვუელის ზ. სამეგრ. 220
- მოყავა ზ. სამეგრ. 220
- მოყარავს (ნარბს) ზ. რაჭა 195
- მვავე (შვინდის) ქიზ. 25
- მრთველი ქიზ. 16, 17; ქალი ზ. სამეგრ. 220
- მტევანი (სახე) გ. კახ. 47; ზ. იმერ. 170
- მტკაველი (სახ) ქიზ. 15, 18, 21; შ. კახ. 34; 52; გ. კახ. 47; სინგ. 61, 63, 64, 66, 67; პ. ხევს. 94, 95; ქართ. მტკვ. სამხ. 145; ზ. რაჭ. 202
- მტვტა ერწ-თან. 57
- მუასარი ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
- მუთავა ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 146, 149
- მუთაქის პირი შო. 119
- მურგვი ზ. იმერ. 161, 164; ქვ. რაჭა 189, 191 ლეჩხ. 207; ავ. 240, 242
- მურგუტარი ქვ. სამეგ. 224
- მურღახილი ქართ. მტკვ. სამხრ. 148, 151, 152
- მურთაქა ზ. ქართ. 132, 134, 135; ქვ. იმერ. 187
- მურყანი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; ზ. ქართ. 139; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149
- მუჭი თუშ. 85
- მულრუტ (სახე) თუშ. 80
- მუყაიში შო. 120
- მუყაო ქვ. იმერ. 187
- მუში თუშ. 90, 91, 92; დარგხილი თუშ. 91
- მურალი თუშ. 92
- მუშს თუშ. 90; ირპირად დარგხილი თუშ. 90; სამპირად დარგხილი თუშ. 90; ცაცების ხის ხარალის თუშ. 90
- მუშაკობა ზ. რაჭა 197
- მუშაობა ქვ. იმერ. 174
- მუშტა ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128
- მუცელი (კვირისტავის) ქიზ. 15
- მუწული სინგ. 59; მატყლის სინგ. 65
- მუშა (სახ) სინგ. 67, 68
- მუხლი (სახ) ქიზ. 25; ქვ. იმერ. 176; მუხლი (ფანტელის) ქვ. იმერ. 174
- მუხლებათ დაწყობა (ფანტელის) ქვ. იმერ. 174
- მუხლითვალი (ნიღბავის) ჯავ 159
- მუჯლი სინგ. 59
- მქსავაი თუშ. 75
- მქსოვარი გულ. 115
- მქსოვარა თუშ. 88
- მქსოვარავი თუშ. 77, 79
- მქსოველი სინგ. 62, 63, ხ. 101, 103; გულ. 112; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125 ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; მესხ. 154, 155 ქვ. იმერ. 183; ქვ. რაჭა 190; ზ. რაჭა 194; ზ. სამეგრ. 219; ქვ. სამეგრ. 223; გურ. 234, 235; ბაღურის ქვ. იმერ. 182
- მქსოველი ქიზ. 18, 21, 23
- მღებარი ქიზ. 25, 26, 27
- მღებვარი გულ. 114; ზ. რაჭა 201
- მწილდი ზ. იმერ. 163, 164; მოხილი ქიზ. 19; ხის ქიზ. 19
- მწილდ-ისარი შ. კახ. 33; ზ. იმერ. 163, 164
- მწიწელი პ. ხევს. 93
- მწიწელად დიაცი თუშ. 72
- მწიწელად თუშ. 72
- მწიწლები თუშ. 72
- მწითავი ქიზ. 22
- მცენარე ზ. იმერ. 168; ზ. სამეგრ. 221
- მცხლა (სახ) ქვ. რაჭა 191
- მძივი შ. კახ. 41; გ. კახ. 47, 51; შო. 117; ქვ. იმერ. 187; აცნელი ქვ. იმერ. 187; უბრალო შ. კახ. 41; წერილი შ. კახ. 41
- მძიმღება (ტარი) ქიზ. 15
- მწიწელ ქიზ. 26, 27; შ. კახ. 38, 39; გ. კახ. 51; სინგ. 61; შო. 116; გულ. 117; ზ. ქართ. 138, 139, 140; ქვ. იმერ. 184; ზ. სამეგრ. 219, 219; ბაცი თუშ. 88; მუჭი ქიზ. 26; თუშ. 88
- მწუღე პ. ხევს. 97, 98
- მჭედელი ზ. რაჭა 202
- მჭვარდლი პ. ხევს. 99
- მხარი (სახ) ქიზ. 29; ზ. იმერ. 164
- მხარე მოუქსოველი სინგ. 62; უქსოვი სინგ. 66
- მყარი (სახ) ქიზ. 19
- მყარი (ხურჯინის) თუშ. 85
- მკივი თუშ. 88
- მკობი ზ. რაჭა 193

- ნაალი ქიზ. 21; გრძელი ქიზ. 22; ვიწრო ქიზ. 22; მატულის ქიზ. 22; მთაულში შეყვრილი ქიზ. 22
- ნაბილი ქიზ. 15; ერწ.-თიან. 54; საინგ. 59; 62; 64; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ზ. სამეგრ. 216; ბეწვიანი საინგ. 65; ზოლიანი ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; თბილი თუშ. 89; მატულის ქიზ. 22
- ნაბლანდი გ. კახ. 52
- ნავაბარი პ. ხევს. 93
- ნავალი ერწ.-თიან. 57
- ნავრეხალი ზ. რაჭა 194
- ნავრეხალა ზ. რაჭა 194
- ნავუელი ქიზ. 15
- ნავულა პ. ხევს. 94
- ნავულაი გონი ავ. 240
- ნავულარი ქვ. იმერ. 176; 177; 178; ზ. რაჭა 193; ლუჩხ. 206
- ნავურალი ლუჩხ. 206
- ნავურალა ლუჩხ. 204
- ნადელი მურყანის გულ. 117; მურყანის ქვრქის შთ. 116; ძალს გულ. 117
- ნახლი თუშ. 72; 73; 91; მატულის თუშ. 71
- ნახლი თუშ. 73; წმინდა თუშ. 75
- ნახია შ. კახ. 40
- ნაიალში (სახე) ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
- ნაეთეში ხავერდზე ქვ. იმერ. 187
- ნაყერი შ. კახ. 35; 42; თუშ. 89; შაბრის საინგ. 69; შალის ძაღის შთ. 119; ჩოხის შ. კახ. 35; ხალიწური შთ. 119; ყვარდინი ქვ.-სამეგრ. 232
- ნაყიღარი (ფარდავის) ქვ. იმერ. 179
- ნაყიღური (ფარდავის) ქვ. იმერ. 179
- ნაყლებერიანი თუშ. 88
- ნაყრევი ქიზ. 15; თბის ქიზ. 28
- ნაყრევი თუშ. 71
- ნალი ერწ.-თიან. 53
- ნალკი (ჩინის) ქვ. იმერ. 185
- ნამავს (ფორჩას) ზ. სამეგრ. 220
- ნამატი ზ. ქართ. 137
- ნამტენა პ. ხევს. 94; ბოლოთ-საყვრებად პ. ხევს. 94; საზულო პ. ხევს. 94; სათათე პ. ხევს. 94
- ნამტენა პ. ხევს. 94
- ნამუშაიარი ზ. რაჭა 197
- ნამჭა ერწ.-თიან. 55
- ნამჭის ლერო ქიზ. 17
- ნანსუქი ქართ. მტკვ. სამხრ. 152
- ნაპირი გ. კახ. 50; საინგ. 63; ქვ. სვ. 211; 212; ამოხვეული საინგ. 63; თავსაყრავის შ. კახ. 41; თოლუბის საინგ. 63; კანაფის ქვ. სვ. 214; ლევერთხის ზ. რაჭა 199; ლუჩაქის შ. კახ. 42; ნაქსოვის ლუჩხ. 210; ტყაიის თუშ. 90; ფლასის თუშ. 79; ქსოვიანი საინგ. 62; ჩალის ქართ. მტკვ. ჩრდ. სამხრ. 149; ჩიშხიის ზ. რაჭა 200; კლოდის ზ. იმერ. 168; კრელის საინგ. 61; ხალიჩის ზ. ქართ. 132
- ნაპირი (ჩულის) თუშ. 86
- ნაპირი ბანტიან (სახე) თუშ. 84
- ნაპირმოკაულაფს (სახე) თუშ. 83
- ნარი ქვ იმერ. 173
- ნარგიზი შ. კახ. 30; შ. კახ. 39; 40; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149
- ნარგიზისფერი შ. კახ. 38; 39; ერწ.-თიან. 57; 58; ქართ. მტკვ ჩრდ. 127
- ნართი ქიზ. 16; 21; ერწ.-თიან. 53; 56; 57; თუშ. 72; 91; შთ. 107; 108; გულ. 115; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; 128; 124; 126; 127; ზ. ქართ. 132; 133; 134; 135; 137; 138; 139; 140; 144; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; 147; 150; მესხ. 155; 156; ჭავ. 158; ზ. იმერ. 161; 164; ქვ. რაჭა 189; 191; ზ. რაჭა 194; 195; 196; 201; ლუჩხ. 221; ადუღებულის ზ. იმერ. 169; თასღერი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121 აუქანაბი ზ. რაჭა 195; აძახელი ზ. რაჭა 196; ბაშის ზ. იმერ. 162; გამწრალი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123 დავრბილი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ლუჩხ. 206; დაღუდილი ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; დაღუდილი ზ. ქართ. 139; დამწერილი ზ. იმერ. 169; დაუშაბი მესხ. 156; დამსტლილი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; 122; დამაბული მესხ. 156; ჭავ. 158; 159; დამაშბული ზ. იმერ. 169; დამალული ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; დახიფული ზ. ქართ. 137; თბირი ზ. ქართ. 140; ზ. რაჭა 195; 199; მატულის ქიზ. რაჭა 194; 195; მოშხო ლუჩხ. 206; მოშხო ქიზ. 16; ორწვერი ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; საქსული ზ. რაჭა 195; უბოლო ლუჩხ. 206; ფერადი ზ. რაჭა 195; ფერად-ფერადი ზ. ქართ. 133; ყვითელი ზ. ქართ. 138; 140 შაბიანი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; შავი ზ. რაჭა 195; 199; შალის ზ. იმერ. 162; შე-საყარი მესხ. 155; შეღებილი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; შინდართული ქიზ. 23; ჩაფერადებული ზ. ქართ. 133; ძროხის შარდში გავლებული მესხ. 156; წითელი ზ. ქართ. 140; ზ. რაჭა 195; წმინდა ქიზ. 16 ხსივით დართული ლუჩხ. 206
- ნართვი ქვ. იმერ. 173
- ნარინგი (ზე) ზ. ქართ. 139, 140
- ნარინგი (ფერი) ქიზ. 25; ზ. ქართ. 140; ავ. 242
- ნარინჯისფერი ზ. ქართ. 138; 139; 140; მესხ. 156; ჭავ. 158

ნარკა ზ. რაჭა 195
 ნარჩი გ. კახ. 45
 ნატრის წასახი გ. კახ. 51
 ნასთი გ. კახ. 43; პ. ხევს. 95; ლეჩხ. 209; თეთრი ლეჩხ. 205; შატალის ლეჩხ. 209; ფერადი ლეშხ. 205 შავი ლეჩხ. 205
 ნასევი გ. კახ. 45; ქართ. შტყვ. საშხრ. 146
 ნასევი (ფლასის) თუშ. 79
 ნასტი ლეჩხ. 204; 205; აძახული ლეჩხ. 204
 ნატეხი (ტყილის) ზ. სამეგრ. 221
 ნატეხარი სიანგ. 60
 ნათელი წერილი პ. ხევს. 99
 ნათლავან (ხას.) თუშ. 79; 80; ნაბირს თუშ. 80
 ნაჭარკი გ. კახ. 42; 48; თუშ. 84; პ. ხევს. 99 ბ. 104; ზ. იმერ. 170; დაუთოვებელითი გაყანდრული შ. კახ. 42; ცალბარი ძაფით შთ. 113; წინდურად შთ. 119; ხალხური შთ. 119;
 ნაწელი მ. ლუქუთი დანწელი ზ. რაჭა 194
 ნაწელავი ზ. იმერ. 164
 ნაწყოვი გ. კახ. 43; 50; ერწ-თიან. 55; 56; სიანგ. 62; თუშ. 87; ქართ. შტყვ. ჩრდ. 126; ქვ. რაჭა 192; ზ. რაჭა 194; 195; ლეჩხ. 205; 207; 209; ქვ. სვ. 213; ქვ. სამეგრ. 224; 229; 231; გურ. 235; აბრეშუმით სიანგ. 64; ვამძლე ლეჩხ. 207; დაგვერველი ლეჩხ. 10; 22; დაკუბელი ლეჩხ. 205; ერთიანი ქვ. იმერ. 172; ზოთებიანი ქვ. იმერ. 172; თეთრი ლეჩხ. 210; თეთრი სხის ქვ. იმერ. 172; კანაფის ლეჩხ. 210
 ეუმორული ზ. იმერ. 169; შახელი ქვ. სამეგრ. 230; ორმაგი ლეჩხ. 209; რომაეული ქვ. სამეგრ. 229; საღა ქვ. იმერ. 172; 179; სანახე ზ. ქართ. 134; სახიანი ქვ. იმერ. 172; ქვ. სამეგრ. 230; სელის ლეჩხ. 210; ფლამაზო სიანგ. 62; ფერადზოლიანი ზ. სამეგრ. 229; შეღებული ლეჩხ. 210; ცალმევი ლეჩხ. 209; ცალფა ზ. რაჭა 195; წარა-მარა თუშ. 76; წინნდა ქვ. სამეგრ. 230; ქრელი ლეჩხ. 205
 ნაწლოვნი შ. კახ. 35
 ნაღები თუშ. 89
 ნაღვერი (დაბახის ტყავის) კიზ. 28
 ნაყავს (შაპს) სიანგ. 68
 ნაყვილ ქვ. სვ. 211; კანაფის ქვ. სვ. 214; ლესან ქვ. სვ. 211
 ნაყვილი გასუფთავებული ქვ. სვ. 211
 ნაშირი სიანგ. 65
 ნაყორი კიზ. 26; 26; შ. კახ. 41; პ. ხევს. 96; 93; ზ. იმერ. 167; ქართ. შტყვ. საშხრ. 151; 152; ქვ. იმერ. 185; 186; ზ. რაჭა 198; ლეჩხ. 209; ქვ. სამეგრ. 230; 232; ზეოლის

ქვ. იმერ. 185; გაცირლი ერწ-თიან. 55; 56; 57; 58; 59; ტუტის ქვ. იმერ. 182; წინნდა გ. კახ. 52; ზ. იმერ. 170
 ნაყორთავი ერწ-თიან. 57; პ. ხევს. 96
 ნაყორტობა სიანგ. 68; 69
 ნაყორტუბა სიანგ. 68; პ. ხევს. 97; ზ. იმერ. 166; ქვ. სვ. 212
 ნაყარწმენდილი ზ. რაჭა 198; ქვ. იმერ. 183
 ნაყარწმინდა პ. ხევს. 96
 ნაყარწყალი შ. კახ. 39; სიანგ. 69; ქვ. სამეგრ. 230 ალუღებული ქვ. სამეგრ. 230
 ნაყრის კვალი ქვ. სამეგრ. 232; ძალი ქვ. იმერ. 182
 ნაყრისფერი ქვ. იმერ. 184
 ნაყრინი (ხახის) სიანგ. 68
 ნაყნნი კანაფი[ქ] ლეჩხ. 209
 ნაწვერალი ქვ. იმერ. 176; 177; ლეჩხ. 206; ლეჩხ. 204
 ნაწიბური თუშ. 77; გარონის ზ. რაჭა 195; ლუკვარახის ზ. რაჭა 199; ჩახსაყრავის გ. კახ. 47; ჩიჩიყის ზ. რაჭა 200; კილოფის ზ. იმერ. 168
 ნაწილი დაზვის გ. კახ. 43; ზევითა გ. კახ. 43; ლაყნარის ქვ. სვ. 213; სარწმუნოს ქვ. სამეგრ. 225; საქსლე; ზ. იმერ. 164; საქსოვის ქვ. სამეგრ. 226; საქსოვ ხელსაწყოს შთ. 108; საქსოვ ხელსაწყოს გულ. 115 ფლასის თუშ. 79; ქსელის უსამეგრო ერწ-თიან. 56; ჩარხის ქართ. შტყვ. ჩრდ. 128; ძირითადი გ. კახ. 43. ხელსაწყოს ქართ. შტყვ. ჩრდ. 126
 ნაწილი ზ. იმერ. 168; წყენის ლეჩხ. 209
 ნაწი ზ. ქართ. 138
 ნაწა ნიგვზის გურ. 237
 ნაჭფევი თუღელავს ზ. სამეგრ. 219
 ნაჭერი კიზ. 18; 27; შ. კახ. 32; 34; 41; გ. კახ. 50; 51; ქვ. იმერ. 184; ქვ. სვ. 214; აბრეშუმის მეს. 156; ბზის ზ. რაჭა 202; გრძელი თუშ. 85; დამაშული ქვ. სვ. 214; დაფინქრული ქართ. შტყვ. ჩრდ. 151; დამაშული ლეჩხ. 210; ლიღნი შ-საღები კიზ. 27; ლიღნი შეღებული კიზ. 27; მისასხამი ძაფის ლეჩხ. 205 მოთუელი ქ. სვ. 214; მუჭმუჭანე ფერის ქვ. იმერ. 184; კანვინი რკინის ჯავ. 158; ტალოს ქართ. შტყვ. საშხრ. 151; უბრალო შთ. 118; ქვ. იმერ. 186; უხენო კიზ. 27; ფაროლის თუშ. 85; ფარონის სიანგ. 63; ქარგაზე გაღაყრული მესხ. 157; შავი შეღებული ქვ. სვ. 214; შალის ქვ. იმერ. 184; შესაღებავი ქვ. სვ. 214; წერილი ქვ. რაჭა 191; ხავერდის ქვ. იმერ. 186
 ნაჭრები ამბული თუშ. 79

ნაჭრები შ. კახ. 42
 ნაჭრული თუმ. 73; 79; 84; 85; 89; ახალი
 თუმ. 84; თეთრი თუმ. 79; ფლასის თუმ.
 79; ჩითა-წინდავის თუმ. 79; ძველი თუმ.
 80
 ნაჭრულ თუმ. 84; დაღალაყიან თუმ. 84;
 თუქალითის თუმ. 84; კაქაჭა; თუმ. 78; კი-
 ბე-კობე თუმ. 78; შვილის თუმ. 84
 ნაჭრულა პ. ხევის. 99; ამაზიანციქ პ. ხევის. 99
 ნაჭრულაი პ. ხევის. 99
 ნაჭრულას ან ოქდავართ ამაღლებისა პ. ხევის.
 99; მანათიანციქ პ. ხევის. 99; ოთხბაზიანი
 პ. ხევის. 99; ოთხმოც ამაღლებისა პ. ხევის.
 99; სამაზიანი პ. ხევის. 99 სამოცდავართ
 ამაღლებისა პ. ხევის. 99; ხუთოცის ამაღ-
 ლების პ. ხევის. 99
 ნახარში მესხ. 156; ჭავ. 158; ქვ. სვ. 214; აბ-
 რეშუმის ქიზ. 25; ენდროს გუდ. 117;
 აკელის ქერტის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127;
 მლაყიდას ფერცლის ქვ. სამეგრ. 232;
 ყაუის ქიზ. 25
 ნახევრეტი მასრის მესხ. 155; ფირფიტის ქიზ.
 23
 ნახშირი გ. კახ. 51
 ნაჯარა თუმ. 77
 ნეკი ქიზ. 17; გ. კახ. 45; თუმ. 76; ზ. ქართ. 132
 ნეზსი გურ. 236
 ნეშისი შ. კახ. 41; 42; გ. კახ. 48; თუმ. 39
 ზ. ქართ. 140; 141; 142; ქართ. მტკვ.
 სამხრ. 148; 151; 152; 153; პ. ხევის. 100;
 ხ. 102; 103; 105; შო. 118; 119; მე'ხ. 156;
 157; ზ. იმერ. 170; ქვ. იმერ. 187; 188.
 ქვ. სამეგრ. 232; განსაკუთრებული შო.
 119; მსხვილი გ. კახ. 52; სანის შ. კახ.
 34; უწევრო შო. 119
 ნეშის თუმ. 91
 ნეშისოღებულ (ქარაგვის სახე) ქართ. მტკვ.
 სამხრ. 153
 ნერჩი (ხალიჩი) ზ. სამეგრ. 217
 ნეფსი ქვ. იმერ. 184; ზ. რაჭა 200; ფსხვილი
 ზ. რაჭა 197; წმინდა თუმ. 89
 ნეჭა ქიზ. 22; კილობის ქიზ. 22
 ნეთიურება მიწისებური ქვ. სვ. 214 ,
 ნიკარტი (სახე) ქვ. იმერ. 181
 ნიშუში ქიზ. 19; ჩახსკარაის გ. კახ. 48
 ნიფხაბი ქიზ. 22; გ. კახ. 47; ჭავ. 159; 159—
 160; 160; ქვ. რაჭა 191
 ნიფხაგაერანგი ავ. 240
 ნიჭრობა შ. კახ. 33
 ნოხი ქვ. იმერ. 178; ბუღევიანი ქვ. იმერ. 178
 ნოხი-ფარდავი გურ. 236

ოთხეუთხელი (სახე) ქვ. სამეგრ. 229
 ოკითრეა ზ. სამეგრ. 218
 ოკუღალე ქვ. სამეგრ. 224
 ოკუჩხე ზ. სამეგრ. 219; 220
 ოლარი ქართ. მტკვ. სამხრ. 152
 ოლღუნი ქიზ. 25
 ოპოკრეფაი საინგ. 61; 62; 67
 ოპოშირი ზ. სამეგრ. 216; 218; ქვ. სამეგრ. 224
 ოპოშირენევა საინგ. 68
 ოპიჭალე ზ. სამეგრ. 217; 218
 ორგვერდ მიწოლიაყი (სახე) თუმ. 81
 ორე გურ. 235
 ორბაგულაყ თუმ. 79
 ორტოლათ ამოხავევს (ძაფს) ზ. რაჭა 197
 ორლოლად ხევეა პ. ხევის. 95
 ორშული ქვ. სამეგრ. 222; 224
 ორცხოწი ქვ. სამეგრ. 229; 231; ძაფების და-
 სამშობლოებელი ქვ. სამეგრ. 229
 ორხოვა ქიზ. 22; გ. კახ. 48; ზ. ქართ. 136
 ორხუა ქიზ. 22
 ოსარ ქვ. სვ. 214
 ოსტატი შ. კახ. 36; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
 ოსურა გუდ. 113
 ოფეთაში ქვ. სამეგრ. 227
 ოქრო 106; შო. 117; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 ოქრომეკელი ქიზ. 23; 24; შ. კახ. 38; 41; 42;
 გ. კახ. 50; თუმ. 89; ხ. 103; 104; შო. 118;
 119; 120; ზ. ქართ. 141; ქართ. მტკვ.
 სამხრ. 151; 152; მესხ. 156; ზ. იმერ. 166;
 170; ბრტყელო ხ. 103; დაგრეხილი შ. კახ.
 41; საგანგებო შ. კახ. 42; წყრილი ხ. 103.
 ოქრომეკელ თუმ. 89
 ოქრონემსელი გ. კახ. 51; 52
 ოქრონემსილი ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
 ოქრონეკელი საინგ. 69; 70; გუმბისფერი საინგ.
 69; თეთრი საინგ. 69; ნაფილი საინგ. 70;
 პატარა კიფივით გაუთეხილი საინგ. 69;
 ყიზილისფერი საინგ. 69; ყუთლი საინგ.
 69
 ოქროს თმა ქიზ. 23
 ოქროსფერი. ქიზ. 25; შ. კახ. 39; 41
 ოქროსოვილი გ. კახ. 51; 52
 ოშული ზ. სამეგრ. 216; 217; 218

პალო ქიზ. 18; 23; შ. კახ. 36
 პალტო ბაღის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121
 პაიტი ზ. ქართ. 132; 134; 135; ზ. იმერ. 167;
 ქვ. რაჭა 191; ზ. რაჭა 194; 196; 198; 199;
 200; ქვ. სამეგრ. 231
 პაპაყვარა ქვ. იმერ. 183

პარკი შ. კახ. 33; საინგ. 59; ზ. სამეგრ. 217
 ქვე. სამეგრ. 223; 230; აბრეშუმის ზ. სა-
 მეგრ. 217 ქვე. სამეგრ. 223; აბრეშუმის კი-
 ის ზ. კართ. 141; დარწყული ქვე. სამეგრ.
 230; დომპალა ქვე. სამეგრ. 230; პირველი
 ხარისხის ქვე. სამეგრ. 230; ყაუის ზ. რაჭა
 197; ავ. 240; ხასი ქვე. სამეგრ. 230
 პარკი შ. კახ. 39; ნაყროთი საესე შ. კახ. 41; შა-
 ლის ერწ.-თიან. 57
 პარკა პ. ხეცს. 97; სალილე პ. ხეცს. 97
 პატრუქი გ. კახ. 51
 პაიჭი შ. კახ. 34; 36; 40; 41; გ. კახ. 50; 51;
 52 ზ. 101; გულ. 115; სახიანი კართ. მტვე.
 სამხრ. 148
 პენტავს ბამბას ზ. იმერ. 163; 164; ქვე. რაჭა
 191; მატულს მესხ. 155; ქვე. იმერ. 177
 პენტავს ბალანს ჭიზ. 28; ბამბას ლეჩხ. 207
 პენტავ (მატულის) შთ. 112
 პეპელა (სახე) ზ. სამეგრ. 217
 პეპელაჲ (სახე) თუშ. 82; 89
 პეპელანი ციციანუჯაი პ. ხეცს. 99
 პეპლის ნახევარფრთები (სახე) კართ. მტვე.
 სამხრ. 249
 პეტი ჭიზ. 29
 პერანგი ჭიზ. 22; პ. ხეცს. 99; ზ. კართ. 143;
 კართ. მტვე. სამხრ. 148; 150; 152; ჯავ.
 159; ქვე. რაჭა 191; 192; ზ. რაჭა 194; 200;
 ზ. სამეგრ. 220; ავ. 238; 240; აბრეშუმის
 გ. კახ. 46; გრველი ზ. სამეგრ. 220; ვაფ-
 აციის ჭიზ. 22; თაღტის საინგ. 69; თეთრი
 ჯავ. 159; კაციის პ. ხეცს. 99; მამაკაციის
 ზ. სამეგრ. 220; მერდინის გ. კახ. 46; მო-
 ვის გ. კახ. 46; მოჭარვეული გ. კახ. 46;
 მოქსოვილი აბრაშუმის კართ. მტვე. სამხრ.
 148; სამკალში სასმარებელი ჭიზ. 22 ქა-
 ლის ჯავ. 159; ჩარქამ ზ. სამეგრ. 220; წი-
 წიფელი მოვის გ. კახ. 46; ჯამფუზის
 ზ. სამეგრ. 221;
 პერანგ პ. ხეცს. 99
 პერტავს (მატულს) შთ. 112
 პეშვი (სახ.) ქვე. იმერ. 184
 პეწი შ. კახ. 34
 პირი აბგის ქვე. იმერ. 188; ბალიშის თუშ. 78;
 ზ. კართ. 140; 141; ქვე. სამეგრ. 232; 233;
 დაბიტუნე ქვე. იმერ. 174; ზელა საინგ. 63;
 ზეფითა შ. კახ. თაგალის ჯავ. 160; კარგი
 ერწ.-თიან. 56; კვილეზიანი ქვე. იმერ. 174;
 ლამბაქის ერწ.-თიან. 55; ლეზის საინგ. 65;
 ლეზის თუშ. 78; მატულის ქვე. იმერ. 171;
 175; 176; მოლობელი ზ. რაჭა 203; მუთა-
 ქის ზ. კართ. 140; ქვე. იმერ. 179; 187; ქვე.
 სამეგრ. 232; 233; მუშის თუშ. 91; ნაალის
 ჭიზ. 21; ნაქსოვის ქვე. იმერ. 187; ლეჩხ.

209; აორღანის საინგ. 63; აორღანის
 62; პირველი შთ. 108; ტიციმის
 საბნის თუშ. 78; საინგ. 65; საღებურის
 ქვე. იმერ. 176; ქილის გ. კახ. 47; ქსელის
 ერწ.-თიან. 55; ზ. რაჭა 195; ქსოვილის
 ზ. რაჭა 202; ქურტის გ. კახ. 51; ძაღის ზ.
 რაჭა 194; ქურული შ. კახ. 32; ხურჭინის
 ზ. კახ. 32; ხურჭინის თაღის შთ. 108; ყე-
 ჭინის საინგ. 63
 პირა წაღმა თუშ. 79; წინა თუშ. 79; უკანა
 თუშ. 79; უტულმა თუშ. 79
 პირაზოცი ლეჩხ. 206
 პირდაწყობა (ბაწრის) საინგ. 61
 პირები საინგ. 63
 პირველი საინგ. 63
 პირისღერი შ. კახ. 39; 40; კართ. მტვე. სამხრ.
 127; ქართ. მტვე. ჩრდ. 153; ხანსაა შ.
 კახ. 40
 პირკალი ზ. იმერ. 164
 პირსახლართი შთ. 108
 პირსახოცი ზ. იმერ. 164; ქვე. იმერ. 187;
 ლეჩხ. 209; სელის ლეჩხ. 210
 პიჭიმ ევოფუა ზ. სამეგრ. 217
 პიხავს (თასმას ქონით) თუშ. 90
 პიხილი თუშ. 72
 პიროწილობს (ვორგალა) კართ. მტვე. სამხრ.
 146
 პრკუალევი (სახე) კართ. მტვე. სამხრ. 249
 პუქა საინგ. 67
 პუქილი (სახ.) შ. კახ. 32

ტ

ტანგარო ჭიზ. 26
 ტაძრა საინგ. 59
 ტეფლანა საინგ. 65
 ტეპამს (ქსოვილი) ზ. რაჭა 202
 ტეფიმი საინგ. 60; 61
 ტილი (სახ.) საინგ. 68
 ტოდი საინგ. 59
 ტაში საინგ. 67
 ტუნა საინგ. 65
 ტუნა საინგ. 65; დაბალი საინგ. 65; საინგულ
 საინგ. 65; საა საინგ. 65; ყოვილებიანი
 საინგ. 65

რ

რალი ქვე. რაჭა 191; ბამბის სავენტი ქვე. რა-
 ჭა 191
 რბილდუბა (შალი) გულ. 114
 რგოლი გ. კახ. 45; ზის ხარატული ზ. იმერ.
 167

რელივი კიზ. 20; გ. კახ. 44; ერწ-თან. 56; შთ. 107; 108; 110; გულ. 114; 115; 116; შოთ-რაგი გ. კახ. 43
 რელია შ. კახ. 33; ერწ-თან. 55; ზ; იმერ. 161; 162; 165; ქვ. იმერ. 175; ზ. რაჭა 194; 199
 რთავს ბამბას ზ. იმერ. 164; ღვლას ძაფს ქვ. სვ. 211; ძაფს ავ. 238; ჩქრი-ჩქრშტათი ქვ. სვ. 213
 რთვა კიზ. 15; 17; ქვ. სვ. 211; მატელის ხ. 102; სხვილად კიზ. 16; წმინდალ კიზ. 16
 რიკი თუმ. 91; ზ. იმერ. 165; ორკაბანი ქვ. რაჭა 191; რვეალი ქვ. რაჭა 191
 რიკს თუმ. 91
 რილეა ქვ. იმერ. 172; 176
 რისეს მშლილი პ. ხევს. 93; ხარჭიანი პ. ხევს. 93
 რკალი გ. კახ. 51; საცრის შ. კახ. 42
 რკინა კიზ. 16; 19; გ. კახ. 51; 52; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; 128; ზ. ქართ. 134; 138; მესხ. 155; ზ. იმერ. 165; 167; 169; ქვ. იმერ. 185; 186; ზ. რაჭა 195; გახურებული ერწ-თან. 57; ტანგინი ჭავ. 158; ზ. იმერ. 166; ქვ. იმერ. 186; სწორი თუმ. 77
 რკინანაწერი ზ. რაჭა 202
 რკინა-რქენა კიზ. 26
 რომაი ზ. სამეგრ. 219; 220; სახერთიანფილი ზ. სამეგრ. 220; უბრალო ზ. სამეგრ. 220; კინური ზ. სამეგრ. 220
 როფი ქვ. იმერ. 185
 როლა ხ. 101; 102
 როლე ქვ. სამეგრ. 223; 224; 225
 რუფაი ქართ. მტკვ. სამხრ. 147
 რუფია შ. კახ. 42
 რქა ირმის ზ. ქართ. 134; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145 ცხერის ლეჩხ. 207
 რქაი (სახე) თუმ. 83
 რქებინ (სახე) თუმ. 83
 რქე ცივას თუმ. 73
 რძინა კიზ. 25; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; ზ. ქართ. 138; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149

დ

დაფაღლი სინგ. 59

ს

საახალუხე ქვ. რაჭა 189; 192; ზ. რაჭა 203
 საბანი კიზ. 22; სინგ. 63; თუმ. 85; ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; ზ. იმერ. 162; ზ. რაჭა 195; ლეჩხ. 210
 საბარცხელი ზ. იმერ. 168; ქვ. იმერ. 171, 172, 173, 175, 176, 177 აბრეშუმის ქვ. იმერ. 172; შალის ქვ. იმერ. 172; წმინდა ქვ. იმერ. 171

საბარცხელი ზ. იმერ. 162; 164; მონსხელი ზ. იმერ. 164; წმინდა ზ. იმერ. 164
 საბელი კიზ. 28; 29; თუმ. 90; შთ. 112; ზაგინის თუმ. 90; 92; ზაწრის თუმ. 90; გასბული სინგ. 59; დაწინელი კიზ. 29; თამის თუმ. 90; მატელის თუმ. 70; 92; მუშის თუმ. 90; 91; 92; სურამე კიზ. 29
 საბეწუე თუმ. 92
 საბეტი კიზ. 20; შ. კახ. 35; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123; ზევითა გ. კახ. 48; პატარა ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123; ტუავის ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
 საბეუევი ზ. ქართ. 135; ზ. იმერ. 165
 საბეჭური ქვ. რაჭა 189
 საბიჭვებულა ლეჩხ. 206
 საბნისპირი სინგ. 63, 64; ზ. იმერ. 164; ქვ. რაჭა 189, 192
 საბრიალო ქვ. რაჭა 191
 საგებელი თუმ. 85
 საგვერდული გულ. 113
 საგორავი კიზ. 18, 19, 22; შ. კახ. 30; 31; ზ. ქართ. 133, 134; ქართ. მტკვ. სამხრ. 143; 146; წინა მესხ. 155
 საგორავი თუმ. 77, 84; წყვიმიან თუმ. 84
 საგორავო ზ. ქართ. 134
 საგრეხი ავ. 244
 საგრეხელა ერწ-თან. 55
 სახრეხელაი ავ. 244
 საფულე გ. კახ. 43; 44; ერწ-თან. 55; პ. ხევს. 99; ზ. 103; ზ. რაჭა 200
 საგუნალო ქვ. სვ. 213
 საღვამე ობზეთხიანი ერწ-თან. 55; პატარა ერწ-თან. 55
 საღიაეო პ. ხევს. 97, 99; დიაცის პ. ხევს. 98
 საეაზნე (ჩოკას) სინგ. 69
 საეალა სინგ. 63
 საეალაეზი სინგ. 61
 საეალე სინგ. 61
 საეარცხალი ხ. 101; გულ. 112; 115 ზ. ქართ. 134; ზ. იმერ. 168; ქვ. იმერ. 171, 173, 174, 175; გურ. 235
 საეარცხელი კიზ. 18, 19, 20; შ. კახ. 31; გ. კახ. 35, 43, 44, 45; შთ. 107; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ზ. ქართ. 132, 134, 135, 136; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; მესხ. 154; ზ. იმერ. 164, 168; ქვ. რაჭა 190; ზ. რაჭა 194; ლეჩხ. 207, 209; ქვ. სვ. 213; ქვ. სამეგრ. 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230; გურ. 235, 237; თანამეავალი გ. კახ. 44; მოძრავი გ. კახ. 44; საფიქრო გ. კახ. 44; საქსოვი მესხ. 154
 საეარცხელაჲ (სახე) თუმ. 83
 საზახი სინგ. 60

- საზედო ბ. ქართ. 133, 134
 საზელი გახეულა პ. ხევს. 95
 სათავი (მეგრული შარვლის) გურ. 236
 სათამაშოე პ. ხევს. 99
 სათაური (ვილივი) ერწ-თიან. 56
 სათაურა პ. ხევს. 99
 სათლავი ვულ. 113; შალის ქვ. იმერ. 174
 სათვალე ზ. სამეგრ. 217, 219; ქვ. სამეგრ. 225, 227
 სათვალავი ქიზ. 23; გ. კახ. 43; ზ. იმერ. 167; ქვ. იმერ. 174, 180; ქვ. სამეგრ. 224; ცუ-ჩაქის არშისის გ. კახ. 53
 სათითაღს თემ. 74, 75
 სათითე თუშ. 76
 სათიყვანს თემ. 86
 სათოლავი შო. 107
 სათუნლე გ. კახ. 43
 სათა შ. კახ. 31
 საარღე გურ. 237
 სათფრე საინგ. 69
 საყაბე ზ. ქართ. 155; ქვ. რაჭა 189; ლეჩხ. 211; სელის ლეჩხ. 210
 საყაბო ლეჩხ. 209
 საყრაგი ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 საყიდური ზ. ქართ. 131
 საყინზე საინგ. 69
 საყინშლები ლეჩხ. 207
 საყისრე (ახალბის) საინგ. 69
 საყოჭე გ. კახ. 44
 სალილე პ. ხევს. 97
 სალოცავი ავ. 242
 სალტე ქვ. იმერ. 180
 სალურჯავი ქვ. იმერ. 180
 სამასრე გ. კახ. 44; თუშ. 89
 სამაჭური გ. კახ. 43
 სამეშლო ავ. 238
 სამთავი ავ. 244
 სამთათია ქვ. სამეგრ. 223, 224
 სამეკრდე ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
 სამეგრდული ქართ. მტკვ. სამხრ. 148
 სამელიები საინგ. 64
 სამელიევი საინგ. 64
 სამეუთხედი (სახი) ქვ. სამეგრ. 229
 სამოსელი ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; ქვ. იმერ. 162; ზ. იმერ. 161, 165; ზ. რაჭა 194, 195, 201, 203; ბაშბის ზ. იმერ. 164; ზ. რაჭა 196; ვატყეილი ზ. რაჭა 203; ზოლიანი ზ. იმერ. 162, 165; კუბოკრული ზ. იმერ. 162, 165; მოქსოვილი ზ. რაჭა 194; სადა ზ. იმერ. 162, 164, 165; საღებე ზ. იმერ. 164; უბრალო ქართ. მტკვ. სამხრ. 151; შელეხილი ზ. იმერ. 163; კრელი ზ. იმერ. 164
 სამტყიცი ზ. იმერ. 163, 164
 სამხეველი ზ. იმერ. 161; ქვ. იმერ. 163; რაჭა 191; ლეჩხ. 207
 სამხულე ერწ-თიან. 55
 სამფოთოლა (სახე) ზ. ქართ. 130
 სამ ქინის შარვლება პ. ხევს. 95
 სამღებრო ქიზ. 25; შ. კახ. 39; ზ. ქართ. 139
 ზ. რაჭა 201, 203
 სამღებრო (სალეზავი) შ. კახ. 39; ვაშლის ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; შავი ზ. ქართ. 140
 სამწონე საინგ. 67
 სამწონემა საინგ. 69
 სამჭედური შ. კახ. 40; გ. კახ. 51
 სამხელი ქვ. სამეგრ. 230
 სამხზე გ. კახ. 44
 სანაპირო (ხასსკარაგის) გ. კახ. 47
 სანაქველა ქვ. იმერ. 177
 სანათავდეს (ოქის) თუშ. 73
 საორშულო ზ. სამეგრ. 219; ქვ. სამეგრ. 224, 225, 227, 228
 საორცხალი პ. ხევს. 93; უბიანი პ. ხევს. 94; ქალაქური პ. ხევს. 94
 საორცხალან უბიან პ. ხევს. 93; ქალაქურან პ. ხევს. 93
 საოსტატო ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
 საპალნე შო. 112
 საპალტოე ზ. ქართ. 181
 საპენტი ქიზ. 28; ბაშბის გ. კახ. 45; ზ. იმერ. 163
 საპენტავი ქვ. იმერ. 177
 საპენტელი ქიზ. 19; ზ. 102; ზ. ქართ. 144; ზ. რაჭა 196
 საპენტელა შო. 112; ბაშბის ლეჩხ. 207
 საპერანგე გ. კახ. 46; ქვ. რაჭა 192; ზ. რაჭა 202; ლეჩხ. 210; სელის ლეჩხ. 210; ქალის საინგ. 64; წითელი აბრეშუმის ლეჩხ. 210
 საპირე აბრეშუმის ზ. ქართ. 142; სანის ქვ. რაჭა 192
 საპონი ზ. იმერ. 166; კალამიეთ წყრილი შ. კახ. 41
 საპონუალი გ. კახ. 50; თუშ. 77; გურ. 234, 235; თბილი ზ. სამეგრ. 217
 საპონარი ერწ-თიან. 55
 საყენი (სახ.) ქიზ. 29; თუშ. 92; ქვ. სვ. 211
 სარი ქვ. სამეგრ. 222, 231;
 სარტეხი ლეჩხ. 210
 სარკველ (სახე) თუშ. 83
 სარმა საინგ. 69, 70; ვერცხლის საინგ. 70;
 სარო გურ. 237
 სარსოლი ქვ. სამეგრ. 225, 227, 228
 სარტყელი შ. კახ. 41, 42; გ. კახ. 52; საინგ. 64; ზ. ქართ. 140; ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; ზ. რაჭა 196, 199; ქვ. სამეგრ. 231; დანის

ზ. იმერ. 165; ზოლუბიანი ზ. იმერ. 165; შეყვილი ლეჩხ. 209; კიაფერის ქართ. შტკე. სამზრ. 148

სარტყელ-გულისპირი მთ. 118; ზ. იმერ. 170

სარტყელი ქართ. შტკე. სამზრ. 149; ქვის ქართ. შტკე. სამზრ. 149

სარტყიანები ლეჩხ. 205

სარჩევი ქართ. შტკე. ჩრდ. 122

სარჩული მთ. 108, 109; ქვ. იმერ. 188; ზოლანი შ. კახ. 32; ხერჯინის შ. კახ. 32; მთ. 108

სასთავი საინგ. 60; კაი ლეჩხ. 209

სასტავი საინგ. 60

სასუღრი (ბაშბის) ლეჩხ. 206

სასხრიალუბელი საინგ. 60

სატალაბუღ პ. ხევს. 99

სატანაყ (შის) თუშ. 74

სატეხი ქვ. რაჭა 191

სატეხინია ქვ. იმერ. 180

სატყეველა ლეჩხ. 209

სატოლაბუ საინგ. 63

სატრიალუბელი (ტარის) თუშ. 73

სატუყელი ლეჩხ. 208

საფაირო გულ. 116; ზ. რაჭა 194; ხ. 101

საფაიროს ნაწილი ხ. 101

საფეიჭრო ქიზ. 20, 22; გ. კახ. 46; ქართ. შტკე. ჩრდ. 121 ზ. ქართ. 135; ზ. იმერ. 161, 162; ქვ. იმერ. 164

საფენი თუშ. 75, 79, 85; გრძელი თუშ. 84; კვირტისკვან ნაქსოვი თუშ. 85; შექვის თუშ. 85; მიხიანი თუშ. 85; ნაჭრელაიანი თუშ. 84; სალა თუშ. 85; სახიანი თუშ. 84; სქელი ბაწრის თუშ. 85; უბრალო თუშ. 85; უნაგირზე თუშ. 86; კვლიანი თუშ. 84; ხალხრად ნაქსოვი თუშ. 84; ჭეჭიმში მოქსოვილი თუშ. 84

საფენი ჭეჭიმისანი თუშ. 84

საფერავი შ. კახ. 39

საფერხული ზ; იმერ. 161; საქსლის ზ. იმერ. 164

საფეხში ქვ. სამეგრ. 229

საფეხური გ. კახ. 43, 44; გულ. 112, 115, თოქის ქვ. რაჭა 190; ღვიშის ქვ. იმერ. 176; ზელა დგომის ქვ. რაჭა 190; თოქის ხ. 101; ფეიჭრის მესხ. 155

საფეხურა ქვ. იმერ. 173; ლეჩხ. 207

საფეხურად ქვ. სვ. 213

საფთილე ქიზ. 19

საფულე მთ. 118

საფუტკები პ. ხევს. 99

საფუქელი ხ. ქართ. 133; ლეჩხ. 209

საქარგი ქვ. სამეგრ. 230, 232

საქარგავი გ. კახ. 51; ქვ. იმერ. 187

საქიანე ქვ. იმერ. 174

საქილე ზ. იმერ. 166

საქინე გულ. 115, 116

საქინურ პ. ხევს. 95

საქმე საოჯახო გურ. 236

საქელი ხ. 101; ზ. ქართ. 130; ქვ. იმერ. 175, 178, 183 ლეჩხ. 205; ნახახი ხ. 101

საქმელავი ქართ. შტკე. სამზრ. 145; ქვ. რაჭა 189; გარეთა ავ. 242; შინაში ავ. 242

საქმელავი ავ. 242

საქსულე გ. კახ. 44

საქსლე ზ. იმერ. 164, 169; ქვ. იმერ. 172, 173, 176; ლეჩხ. 209

საქსლო თუშ. 75

საქსოვი ჭავ. 158; ზ. იმერ. 161; ქვ. იმერ. 171, 172, 178; ზ. რაჭა 194, 195; ქვ. სვ. 213; ზ. სამეგრ. 219; ზადურის ქვ. იმერ. 183; შავარი თუშ. 77; ფარდავის ქვ. იმერ. 178; კილოფის ლეჩხ. 210

საქსოველავი კირიანი თუშ. 77

საქსოლი ხ. 101, 102

საქსულა ქვ. იმერ. 173, 175; ზ. რაჭა 194; თეთრი ზ. რაჭა 195

საღებავი შ. კახ. 38; ერწ.-თიან. 54, 57; საინგ. 67; თუშ. 73, 88; პ. ხევს. 96; ქართ. შტკე. ჩრდ. 122; ზ. იმერ. 162; ქვ. იმერ. 184, 186; ქვ. რაჭა 189, 192; ზ. რაჭა 202; ლეჩხ. 210; ზ. სამეგრ. 219, 220, 221; ახალფერო ქიზ. 28; ახლანდელი ქვ. იმერ. 184; გამზაღებელი თუშ. 88; ლურჯი ზ. ქართ. 140; უხუნო გ. კახ. 51; ყვილიანი საინგ. 69; შავი თუშ. 88; ზ. ქართ. 138; შემზადებული ზ. რაჭა 202; წითელი ქვ. იმერ. 183; გურ. 236

საყამალაზე გურ. 235; შალის გურ. 235

საყაფიანე თუშ. 89

საყელი თუშ. 89; ახალუხის თუშ. 89; ჰერანგის ზ. სამეგრ. 220

საყდარი (სახე) თუშ. 81

საყდრის გუმბათი (სახე) თუშ. 81

საყინელა გ. კახ. 45; ერწ.-თიან. 55, 56

საყვავე თუშ. 89

საშეო ზ. იმერ. 166, 168

საშარვლე საინგ. 60; გურ. 235

საშევიარი შ. კახ. 33; ერწ.-თიან. 56; თუშ. 74, 75, 76, 77; მთ. 107, 110; გულ. 112, 115; ქართ. შტკე. ჩრდ. 122

საშევიარ-სავარცხელი ხ. 102; მთ. 107

საშვილია ზ. იმერ. 161, 164

საშვილოე ზ; იმერ. 165

საშულავე ქიზ. 20

საჩეჩი თუშ. 72

საჩეჩელი ქიზ. 15; შ. კახ. 32; ერწ.-თიან. 53, 55; თუშ. 72, 90; ხ. 102; ქართ. შტკე. ჩრდ.

121, 123; ქვ. სამეგრ. 222, 224, 228; ზ. ქართ. 132, 134; გურ. 235; ზ. ქართ. 136; მესხ. 155; ზ. იმერ. 161, 163; ქვ. იმერ. 171, 173, 174, 175, 176; ქვ. რაჭა 189; ზ. რაჭა 193, 194; ლეჩხ. 204, 206; ქვ. სვ. 213; ზ. სამეგრ. 216; ავ. 240

სანჩი-სავარცხელი ხ. 101

საჩხე ქიზ. 18

საჩხეელი საინგ. 59

საჩოხე ქიზ. 27; შ. კახ. 32; ერწ.-თიან. 53; ზ. ქართ. 134; ქართ. შტკვ. სამხრ. 145, 152; ზ. სამეგრ. 216, 220; ქვ. სამეგრ. 226; გურ. 235; ბაშბარევი ქვ. სამეგრ. 227; ღიაცის თუშ. 78; თეთრი ზ. სამეგრ. 221; საზაფხულო ქვ. სამეგრ. 228; შალი ქვ. იმერ. 171; შალის გურ. 235; წყლისფერი ზ. სამეგრ. 221

საჩოქე თუშ. 78

საჩოქეა საინგ. 60

სადალო ქიზ. 18, 22

სადარი შ. კახ. 42

სადალი ზ. ქართ. 141; ქართ. შტკვ. სამხრ. 147; ზ. იმერ. 166; ლეჩხ. 207; ქვ. სვ. 211; თეთრი ლანის ლეჩხ. 210; კაცის შ. კახ. 33; ხაში ზ. იმერ. 164

სადელო (მუხლის) ქართ. შტკვ. სამხრ. 153

საძახე ავ. 244

საწიეები პ. ხევს. 99

საწიევე ერწ.-თიან. 55

საწიევერტელა ლეჩხ. 210

საწოლავე გულ. 113

საწონ ქვ. სვ. 214

საწუები ზ. რაჭა 195

საწუეები უნაგირის თუშ. 90; ხურჯინის თუშ. 90

საწუეებტ პირის მოსაკრავი თუშ. 85; ჩანთის თუშ. 86

საწულ ლეჩხ. 209; თეთრი ფერის ლეჩხ. 206; სელის ლეჩხ. 210

საქანი ზ. ქართ. 137

საქირებელი (აყნის) საინგ. 66

საქირველი (აყნის) საინგ. 66

საქმელაყ (ციცაყის) თუშ. 73

საქრლო საინგ. 61

სახე ქიზ. 19, 23; შ. კახ. 33, 41, 42; თუშ. 79, 84; გ. კახ. 44, 45, 46, 47, 48, 50, 52; ერწ.-თიან. 55, 56; ხ. 102, 103, 105; გულ. 113, 115; შთ. 107, 108, 119, 120; ქართ. შტკვ. ჩრდ. 122, 123, 124; ზ. ქართ. 132, 135, 137, 141, 142; ქართ. შტკვ. სამხრ. 147, 148, 152, 153; ჯავ. 160; ზ. იმერ. 161, 164, 170; ქვ. იმერ. 178, 181, 182,

187, 188; ზ. რაჭ. 199; ლეჩხ. 204, 206; ქვ. სვ. 213; ზ. სამეგრ. 217, 220; ქვ. სამეგრ. 226, 227, 232, 233; ავ. 242; აღმიაინის ზ. ქართ. 141; მესხ. 156; ათასფერი ქართ. შტკვ. ჩრდ. 121; ალვის ხის ქართ. შტკვ. სამხრ. 148; ბალის კენწულის ქართ. შტკვ. სამხრ. 146; გაკულებული მთვარიანი შ. კახ. 31; გაკულებული-მთვარიანი შ. კახ. 31; გვირგვინიანი შ. კახ. 31 დაკბილული შ. კახ. 42; დაკულებული-მთვარიანი ერწ.-თიან. 56; დიდრონმთვარიანი შ. კახ. 31; დიდსახიანი ქართ. შტკვ. ჩრდ. 123; დიდფათიანი ქართ. შტკვ. ჩრდ. 123; დიდყვიღიანი ერწ.-თიან. 50; ერთმთვარიანი ერწ.-თიან. 56; ვარლიანი შთ. 109; ვარსკვლავიანი შთ. 107, 108, ვენოიანი შ. კახ. 31; ზოლებიანი ქვ. სამეგრ. 227; ზოლიანი ზ. იმერ. 164; თავსაკრავის შ. კახ. 41; თვლიანი ხ. 102; თითებიანი მთვარე ერწ.-თიან. 56; თოვლის ზ. ქართ. 142; ქართ. შტკვ. სამხრ. 147; თიზლის თავითი შ. კახ. 31; ირიბი ხ. 102, 106; ირმიანი შ. კახ. 31; ერწ.-თიან. 56; კეკრიანი გულ. 115; კიბოიანი ქვ. სვ. 213; გუბოყრული ზ. იმერ. 162; ქვ. რაჭ. 189; კუბოს ქვ. სამეგრ. 227; კერდლიანი ერწ.-თიან. 56; კუტი შ. კახ. 31; მამლებიანი ერწ.-თიან. 56; მამლიანი შ. კახ. 31 მანებიანი ერწ.-თიან. 56; მანდლის შ. კახ. 31; მანიანი შთ. 120; ქართ. შტკვ. ჩრდ. 123; მანის ზ. ქართ. 132; მარკალიბური ქვ. სამეგრ. 227; მარწყვის ქართ. შტკვ. სამხრ. 147; მთვარიანი შთ. 107, 108, 109; ქართ. შტკვ. ჩრდ. 123, მუხლიანი ხ. 102, 106, ნემსის წვერით დაზღუებული ქვ. იმერ. 186; თიხებუბედი გულ. 115; ორმთვარიანი შ. კახ. 31; პატარა შთ. 110; პეპელას ქვ. სამეგრ. 228; რველი ქვ. იმერ. 181; რველი მოყვანილობის გულ. 115; სადავულიანი ერწ.-თიან. 56; სამეგრილიანი ქართ. შტკვ. ჩრდ. 123; სამმთვარიანი შ. კახ. 31; საწოლაიანი შთ. 109; საწოლაიანი გულ. 115; ფათებიანი ერწ.-თიან. 56; ფათიანი ქართ. შტკვ. ჩრდ. 123; ფარდავის შ. კახ. 31, 32; შთ. 110, 120; ფოთელიანი შთ. 109; ფოთოლის ქვ. იმერ. 187; ფრიველის მესხ. 156; ქაშის ფეხი ხ. 106; ქალაქიანი ერწ.-თიან. 56; ქალღმრე ალბული ქვ. სამეგრ. 232; ქალაღლის ქვ. იმერ. 186; ქალაღლის ჩახვლებული ქვ. იმერ. 186; ქსოვილის ქვ. სამეგრ. 227; ღველიანი ქვ. სვ. 213; ყვავილიანი ქართ. შტკვ. ჩრდ. 123; ყვავილის შ. კახ. 41; ზ. ქართ.

141; მესხ. 156, წავ. 160; შალის ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; შაფერადებული ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; შერეული ქართ. მტკვ. სამხრ. 249; შიგნითა მთ. 119; შიგ ჩაყრილი ქართ. მტკვ. სამხრ. 249; ჩახსაკარვის გ. კახ. 48; ჩიტის წავ. 160; ქვ. იმერ. 181; ცხენიანი ერწ.-თიან. 56; წვიმის ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; წვერილი შ. კახ. 31; მთ. 110; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123, 124; წვერილსახიანი ერწ.-თიან. 56; წინდის მთ. 110; წინდისებური მთ. 119; ჭინური ქვ. სამეგრ. 227; ხალიშის ზ. ქართ. 135; ხალიშისებური მთ. 119; ხალიშური გულ. 116; მთ. 120; ხერხის კბილის შ. კახ. 31; ხურჯინის შ. კახ. 32; მთ. 110; ყვარიათი მთ. 120

სახელი ნაჭარვის პ. ხევს. 99; ნაჭრელის პ. ხევს. 99

სახელო ხ. 103; ევროპის სახის წავ. 160; ზუბუნის წავ. 60; პუპუპუა წავ. 160

სახელური ერწ.-თიან. 53; დავრეხილი ქვ. სამეგრ. 232; ფიცრის გულ. 114

სახეზავი ერწ.-თიან. 55

სახეილა ავ. 240

სახეირჭინე ზ. რაჭა 195

სახლი (სახე) ზ. ქართ. 130

სახლართე ზ. ქართ. 134

საბონერეა პუპუაითი დანასტავი საინგ. 67

საბონერეა საინგ. 67

სახრე ზ. ქართ. 144

სახრელი თუშ. 72, 73; პ. ხევს. 95

სახურეაფ თუშ. 73

საქელე თუშ. 74

საქელი (ღერძის) თუშ. 73

საქელური ქიზ. 16

საქელ-ჭურო თუშ. 89

საქერული მთ. 110

საქიფე საინგ. 60

საჯდომი მქოსველის მესხ. 154, 155; ფეიქრის მესხ. 155

საჯდომელი თუშ. 76

საჯვარდონე (ქსელის) გ. კახ. 44

სავირ ქვ. სვ. 211

სავირი კანაფის ძაფისაგან მოქსოვილი ქვ. სვ. 214

სეველა შ. კახ. 39; ზ. იმერ. 166; ცივი გ. კახ. 51

სელი ზ. იმერ. 167; ლეჩხ. 210; ქვ. სამეგრ. 228; ავ. 240

სეჭვი ავ. 242

სეჭტი (ქსელის) ქვ. რაჭ. 190

სთავს (ფილისი) ლეჩხ. 206

სილა ქიზ. 17

სილბო (მატყლის) ხ. 102

სიშინდი ზ. სამეგრ. 220

სინა ქვ. იმერ. 187

სინელი მთ. 118

სირიზი (შალის) გულ. 113

სირიზა შ. კახ. 41; ზ. ქართ. 141

სირმა ქიზ. 23; შ. კახ. 42; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ქვ. იმერ. 187; ლეჩხ. 208; მთ. 118, 120; დავრეხილი ქვ. იმერ. 187; თეთრი ზ. იმერ. 170; ოჭროს გ. კახ. 50; ყუიფელი ზ. იმერ. 170

სირმა თუშ. 89

სისვი (სალეზავი) ქიზ. 26; შ. კახ. 40

სისვი (ფერი) პ. ხევს. 96, 98

სიტევა (საქსლეს ძაფი) ლეჩხ. 205

სიწმინდე (შალის) გულ. 113

სკამი მთ. 107; გულ. 112, 115; სამფეხა ზ. რაჭა 194

სოკო გაპრის საინგ. 68

სოლი გ. კახ. 43; ერწ.-თიან. 56; მთ. 107, 108; გულ. 114, 115, 116; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122, 123, 124, 125, 126; ზ. ქართ. 133; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; მორგვის ერწ.-თიან. 53; ძაფის დასაგრები ქვ. სამეგრ. 229

სოლან თუშ. 75, 76, 77

სოლმავდება (შევი) საინგ. 68

სოლურაფ თუშ. 79

სორსალი ლეჩხ. 206

სოსანი (ბალახი) ზ. ქართ. 138; წავ. 158

სოსანი (ფერი) შ. კახ. 40; თუშ. 88; ხასხასი შ. კახ. 39

სრავალი თუშ. 85

სრელი საინგ. 63

სრელ-სრელი საინგ. 63

სრიფთა ბურ. 234

სტავს (ძაფს) გურ. 234

სტეა (თილის) ქვ. იმერ. 176

სტილი ქიზ. 21; ფეიქრის ქიზ. 21

სემაი საინგ. 59

სესი (ბალახი) საინგ. 68, 69

სე ზ. სამეგრ. 220; ქვ. სამეგრ. 222, 228, 229, 231; დავრეხილი ქვ. სამეგრ. 231

სეღარა მიცეალებულის ლეჩხ. 209

სეთი ხის ზ. იმერ. 161

სეფრა ქვ. რაჭა 190; სასტუმრო ქართ. მტკვ. სამხრ. 152

სეპლა მთ. 120

სხივი ერწ.-თიან. 55

•

ტაბივი შ. კახ. 33; მესხ. 154, 155

ტაბლა ქიზ. 16, 17; ერწ.-თიან. 53

ტალავარი ხ. 103; დიაცის პ. ხევს. 99; კაცის პ. ხევს. 99; მატყლის პ. ხევს. 93; სარაკელინდაოდ ნაკეთები პ. ხევს. 99; ყმაფილისი პ. ხევს. 99

ტალავერი (კაცის) პ. ხეცს. 99
 ტალახი შავი ჭავ. 159
 ტანი თეთრი თუშ. 79; მიხიანი თუშ. 79; პუ-
 რის ღეროვით ლეჩხ. 210; სავორაძის თუშ.
 79; შავი თუშ. 79; ხურჭინის თუშ. 79
 ტანი (სახე) ქვ. იმერ. 181
 ტანი აკაშის თუშ. 74; ფლასის თუშ. 79
 ტანისაშისი შ. კახ. 39; საინგ. 70; თუშ. 89;
 შესხ. 156; ზ. იმერ. 167; ზ. რაჭა 201; ბა-
 ლის თუშ. 78; დიაციის თუშ. 77; დიაცის
 თუშ. 77; კაცის თუშ. 77; ქართ. მტკვ.
 სამზრ. 151; მემეხვარის თუშ. 79; მოქსო-
 ვილი ზ. რაჭა 195; საფარეო ზ. იმერ. 164;
 სასაფხულო ზ. იმერ. 168; სათაღობელი
 ქიზ. 22; სანიწაო თუშ. 78; აწვესო ქიზ.
 22; შალის ზ. რაჭა 201
 ტანეი საინგ. 59
 ტანსაცმელი პ. ხეცს. 100; მამაკაცის შთ. 120;
 ქალის ქართ. მტკვ. სამზრ. 151
 ტარი ქიზ. 15, 16, 17; შ. კახ. 30, 33; ერწუ.-თიან.
 53, 55; საინგ. 50, 60, 62; თუშ. 75, 91;
 პ. ხეცს. 95; ზ. 101; შთ. 107, 112; გულ.
 115; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 122; ზ. იმერ.
 161, 162, 163, 165, 167; ქვ. იმერ. 173,
 174; ქვ. რაჭა 189, 190; ზ. რაჭა 193, 194,
 196, 197; ლეჩხ. 204, 207; აჭ. 241; გრძე-
 ლი შთ. 107; ლეშგუმრის ქვ. სვ. 213; ნას-
 თიანი პ. ხეცს. 95; ოსურთი შთ. 107; სასთა-
 ვი საინგ. 60; სასთავის საინგ. 60; საძახი
 შთ. 112; საძახის საინგ. 60; სწორა შპრუ-
 ნავი პ. ხეცს. 95; ტარის ქიზ. 15; ჩიხრისის
 თუშ. 90; ძელის ერწუ.-თიან. 55; უჭარაკის
 აჭ. 241; ხის ერწუ.-თიან. 55; თუშ. 75;
 ყარის ერწუ.-თიან. 53; საინგ. 60; ზ. ქართ.
 134
 ტარან თუშ. 75, 76, 91
 ტარაბო გურ. 234, 235
 ტარაკუყან თუშ. 73
 ტარალაქი შესხ. 154
 ტარ-კვირისტავი ზ. იმერ. 164
 ტარ-კვირისტარი ქვ. იმერ. 173
 ტარხვეულა ხ. 104, 105
 ტარციელა საინგ. 61
 ტავა ზ. იმერ. 167
 ტახტი ქიზ. 22
 ტექნიკა ქსოვილების დამზადების ქვ. სამეგრ.
 224; ქსოვის ქვ. სამეგრ. 226, 228
 ტიბერი ქიზ. 16
 ტიკორა შხით გატენილი შ. კახ. 34
 ტილო შ. კახ. 41; გ. კახ. 48, 52; შთ. 118, 119;
 ჭავ 159; ქართ. მტკვ. სამზრ. 147, 151, 152;
 ზ. იმერ. 163; ქვ. იმერ. 183; აჭ. 238; გა-
 კიმული გ. კახ. 52; თხელი ზ. იმერ. 168;

მოსაქარავი გ. კახ. 52; მტკიე ქართული
 ორმაგი ზ. იმერ. 168; საპერანგე
 46; საწყულ ზ. იმერ. 163; სელის ზ. იმ-
 ერ. 167; ქართ. მტკვ. სამზრ. 151; ფერადი
 ქართ. მტკვ. სამზრ. 152; შინ მოქსოვილი
 გ. კახ. 48; ცალპირი ზ. იმერ. 168; ძველს-
 ძველი ნაქსოვი გ. კახ. 48
 ტილო-მამშვეული გურ. 234
 ტირისტარი ქვ. იმერ. 175
 ტირიტარი ქვ. იმერ. 175
 პ-ტიტავს ბაქარს საინგ. 67, 68, 69; შუღებლის
 საინგ. 68, 69
 ტიტები ქიზ. 27; პირვანდელი საინგ. 68; ხმე-
 ლი ქიზ. 27
 ტიფლები პ. 101
 ტიპელი (სახ.) ზ. ქართ. 133, 134, 141; ქვ.
 რაჭა 191; ზ. რაჭა 202
 ტეჩი ზ. იმერ. 165; ქვ. იმერ. 191
 ტეკის ნაქსოვი ლეჩხ. 209; ქსოვილს ზ. რაჭა
 202
 ტელი დამწვარი ზ. სამეგრ. 221
 ტოლი ქიზ. 21; გ. კახ. 45; თუშ. 72, 75, 76,
 77, 79, 88; პ. ხეცს. 95, 98, 99; ზ. 101
 102; ვარცხილი თუშ. 77; ვასათელი ზ. 102;
 თეთრი თუშ. 79; კაპუკუა თუშ. 79;
 ლევა თუშ. 79; მკლავი ხ. 102; მოქსოვილი
 გ. კახ. 45; თუშ. 79; მოშაო ლევა თუშ.
 79; მსხელი თუშ. 79; ზ. 101; ნატიანი
 პ. ხეცს. 99; ორშინი პ. ხეცს. 95; რბილი
 შატელის ხ. 101; სამანდლე პ. ხეცს. 95;
 სამემეხვარეო თუშ. 79; საპერანგე პ. ხეცს.
 95; სასაღიაცო პ. ხეცს. 95; სატანისაქმ-
 ლე პ. ხეცს. 95; საფაფანგე პ. ხეცს. 95;
 საქოქოთე პ. ხეცს. 95; საროქე პ. ხეცს.
 95; ტუტამი მავთუბული პ. ხეცს. 98; უბ-
 რალო პ. ხეცს. 95; შავი თუშ. 79; შსა-
 ლეზავი პ. ხეცს. 99; თეთრული გ. 102;
 შალეზილი პ. ხეცს. 97; ჩაშაო ლევა თუშ.
 79; ცალპირა პ. ხეცს. 95; წიღმა-უფელმარ-
 თა პ. ხეცს. 95; წინგოსდელი თუშ. 79;
 წვერითი შატელი პ. ხეცს. 96; წმინდა
 ხ. 101; ტრელი ხ. 101; ტრელ-ქროლი თუშ.
 79
 ტოლი ზოლიანი თუშ. 78; ლურჯავანებული
 თუშ. 78, 79; ორმაგულა თუშ. 77; სადი-
 აცო თუშ. 78; საბრთო თუშ. 78; საკაო
 თუშ. 78; საქათიბე თუშ. 78; საშალატე
 თუშ. 78; საშინაო თუშ. 78; სოლურა
 თუშ. 77; ქისტურა თუშ. 78; შუერა
 თუშ. 77; ცალკე თუშ. 78; ცალპირა
 თუშ. 78; წალმართა თუშ. 77; ტროლი
 თუშ. 78
 ტოლალი შ. კახ. 38; ზ. ქართ. 135

ტოლაზი სინგ. 62, 63, 64
 ტოლიყი თუშ. 79, 85
 ტოლიზა (სახე) თუშ. 84
 ტომარი ზ. იმერ. 167
 ტომარა კიზ. 22; შ. კახ. 32; თუშ. 72, 75;
 ქართ. მტკე. ჩრდ. 122; მესხ. 156; ჭავ. 159;
 ზ. იმერ. 166; ლეჩხ. 209; ქვ. სამეგრ. 232;
 ზოლიანი შ. კახ. 32; პატარა თუშ. 86
 ტომარაყვ თუშ. 86
 ჰტრპავს აღს სინგ. 65; ბაწარს სინგ. 68
 ტოტი (სახე) ქვ. იმერ. 187; ალვის ხის ქართ.
 მტკე. სამხრ. 149; ვენახის ქვ. იმერ. 186;
 სირმის ქვ. იმერ. 187; ყვავილის ქვ. იმერ.
 187
 ტოტი ბროწეულის შ. კახ. 39; გვირგვინის
 გ. კახ. 51 იალჭის გ. კახ. 50; მუქსარის
 სინგ. 65, 66; ნიფხვის გ. კახ. 47, 52;
 ჭავ. 159, 160; ყაბალახის ქართ. მტკე.
 სამხრ. 153
 ტოტი გაყრილ (სახე) თუშ. 80
 ტოტი-ბაფთა ზ. ქართ. 141
 ტოლუბ (სახე) თუშ. 80
 ტოტი-ნიფხვი მუქსარ სინგ. 64
 ტოლიანლი სინგ. 61; კრელის სინგ. 61
 ტრიალი (ფირფიტების) კიზ. 23
 ტრული გ. კახ. 48
 ტრეპარა სინგ. 62
 ტრეტული რკინის ქვ. იმერ. 185
 ტრეტა პ. ხევს. 97, 98; ქვ. იმერ. 185, 186;
 გაყრილი ქვ. იმერ. 185; შესაღებავი ა.
 ხევს. 98
 ტრეტამილი პ. ხევს. 96
 ტრეჩი (მუთაქის პირის) ქვ. იმერ. 179
 ტრევი სინგ. 65; პ. ხევს. 99; ქართ. მტკე.
 სამხრ. 148; ზ. იმერ. 165, 166; ღაბაძის
 კიზ. 28; დაზბეღუტილი გ. კახ. 52; ვაშლის
 ქვ. იმერ. 184; თელის ავ. 244; თხელი
 გ. კახ. 52; ირმის შ. კახ. 36; კვიციის გ.
 კახ. 47; ნიფხვის ქვ. იმერ. 185; ოთხეუთხა
 გ. კახ. 47; პატარა გ. კახ. 47; საქსვი
 ზ. იმერ. 165 ცაცხვის ავ. 244; ცხენის
 ქართ. მტკე. სამხრ. 148; ხბოს თუშ. 90;
 ხის ავ. 244
 ტულაპ თუშ. 72
 ტულაპი (მატყლის) ხ. 103

უ

უბე (ყუბის) თუშ. 89
 უბირი ზ. რაჭა 195
 უკაყიყაებს (ხინდეს) თუშ. 76
 უყულმართა თუშ. 75
 უყულმართავ თუშ. 72

უმალღღება (ნაწილს ღებზე) ქვ. იმერ. 181
 უნაგირი გ. კახ. 47; თუშ. 90; შთ. 36
 ქართ. 143
 ურმის ყვერნა (სახე) ზ. ქართ. 130
 ურო (ხის) თუშ. 75; ზ. რაჭა 202
 უსურვაზი გ. კახ. 50
 უწყერებს (ბაწარს) კიზ. 25
 უღელი ერწ.-თიან. 53; დანგის მესხ. 154, 155;
 ზემო მოძრავი მესხ. 154; ზოლიანი შ. კახ.
 32; მოძრავი მესხ. 155; სარვილე გ. კახ.
 43; ხურჯინის შ. კახ. 32; შთ. 103, 109;
 ქართ. მტკე. ჩრდ. 123, 124; ზ. ქართ. 133,
 135
 უღელი თუშ. 91
 უღვა ლაშქა ქვ. სვ. 213
 უშვავს (ჩიხტებს) თუშ. 73
 უჭრა (სახე) ქვ. იმერ. 187
 უჭრა (ლეჩხის) გ. კახ. 51
 უჭრამ (სახე) თუშ. 82
 უჭრელი (სახე) შთ. 120; ქვ. სამეგრ. 230

ფ

ფათა შ. კახ. 42
 ფათავა სინგ. 63
 ფათავა სინგ. 62
 ფათათური სინგ. 64
 ფათელიანი (სახე) გულ. 113
 ფალასი სინგ. 62
 ფალჩუმი გულ. 115
 ფანტელი ქვ. იმერ. 171, 173, 174; ლეჩხ. 204
 ფანტელა ქვ. იმერ. 177
 ფანტერა ავ. 240
 ფანუზისფერი ქართ. მტკე. ჩრდ. 126, 127
 ფანჯარი შთ. 119
 ფანჯარა ზ. ქართ. 136
 ფარავან თუშ. 89
 ფარავი კიზ. 18, 19, 22; შ. კახ. 30, 31 32,
 35, გ. კახ. 45; ერწ.-თიან. 53, 55, 56;
 სინგ. 65; თუშ. 79, 88; შთ. 107, 103,
 109, 110, 120; გულ. 113, 114, 115; ქართ.
 მტკე. ჩრდ. 121, 122, 124; ზ. ქართ. 131,
 134, 135; ქართ. მტკე. სამხრ. 149, 151,
 152; ზ. იმერ. 163, 164; ქვ. იმერ. 178;
 ქვ. რაჭა 189; ზ. სამეგრ. 217; ქვ. სამეგრ.
 229; ბლაჯიანი გულ. 113; ზოლიანი შ. კახ.
 31; ქართ. მტკე. ჩრდ. 122; თაღიანი შთ.
 110; თორმეტარშიანი ერწ.-თიან. 56; თო-
 ხლისთავიანი შ. კახ. 31; მღარე ხარისხის
 ერწ.-თიან. 53; მოვარანი შ. კახ. 31; ნაჭ-
 რეების შ. კახ. 32; საღა ქართ. მტკე. ჩრდ.
 122; სახიანი ქართ. მტკე. ჩრდ. 122; უსა-
 ხო ქართ. მტკე. ჩრდ. 122; ძველი მოქსო-

ვილი თუშ. 79; წაცელილასოლიანი შ. კახ. 31; წეროლისსიანი შ. კახ. 31; ერწ.-თიან. 56; შთ. 110

ფარეში ქართ. შტვე. სამზრ. 150

ფართალი გ. კახ. 43; სახუნარი ზ. ქართ. 139

ფართალა ზ. რაჭა 195

ფართული ზ. ქართ. 144

ფარო ქიზ. 15, 16; საინვ. 59, 60; შატყლის შ. კახ. 33

ფარტენა გულ. 115; ერწ.-თიან. 55

ფარფალია ქვ. სამეგრ. 220

ფარშავანგი (სახე) ქვ. იმერ. 186

ფარჩა გ. კახ. 52; საინვ. 63; ზ. 102; ქართ. შტვე. სამზრ. 148; ლეიქლისფერი ერწ.-თიან. 55; წითელი ერწ.-თიან. 55

ფაფა სიმინდის ზ. იმერ. 164; ჰელის ზ. იმერ. 164

ფაფანავი პ. ზეეს. 99

ფაჩიჩი თუშ. 77

ფაქაშს (დაფი) ქვ. იმერ. 173

ფაქიქარი ქიზ. 21; შ. კახ. 33; ქართ. შტვე. სამზრ. 148; მესხ. 155

ფაქი შ. კახ. 40; ერწ.-თიან. 54, 58; საინვ. 63; თუშ. 88, 89; ლეჩხ. 205; ახალი თუშ. 88; ზუნებრივი თუშ. 89; ვახიძირას ყვავილის შ. კახ. 40; თეთრი თუშ. 79; ლეგა თუშ. 88; ლურჯი ქართ. შტვე. სამზრ. 149; მერცხლის ფიის შ. კახ. 40; შოლეგო თუშ. 79; შოქრო-მოყვითლო ქვ. იმერ. 184; მოყვითლო შუქი ქვ. იმერ. 184; მუქი შავი შ. კახ. 39; მუქმწვანე ქვ. იმერ. 184; ყვითელი თუშ. 88; ქართ. შტვე. ჩრდ. 127, 128; ზ. ქართ. 138; ზ. სამეგრ. 221; ქვ. სამეგრ. 232; ყუფა წითელი შ. კახ. 40; შავი შთ. 116; ქართ. შტვე. ჩრდ. 127, 128; ქართ. შტვე. სამზრ. 149; ჩალი თუშ. 88; წითელი თუშ. 88; გულ. 117; ქვ. იმერ. 184; ძველი თუშ. 88; ხახანა თუშ. 88

ფერალი შ. კახ. 41; საინვ. 60; შთ. 107, 108, 109; დანაშნომი საინვ. 61; დამწვლილი შთ. 108; მოხდენილი საინვ. 61; პატარ-პატარა შთ. 108; შავი შთ. 108; წითელი საინვ. 61; ჰრელის საინვ. 61

ფერაღეში საინვ. 60; ქართ. შტვე. ჩრდ. 123; ზ. ქართ. 130; ყველანიირი ქართ. შტვე. ჩრდ. 123

ფერაღევი საინვ. 60

ფერდო საინვ. 66

ფერეზი (შაღეფლომის) ზ. რაჭა 195

ფერსო თუშ. 73

ფესვი ზ. რაჭა 199; ფარდავის გულ. 115; შალის ზ. 102; ჩიშჩიის ზ. რაჭა 200

ფესტემალი ერწ.-თიან. 55

ფეშტამალი ქართ. შტვე. სამზრ. 153; ავ. 240; საღე ავ. 240; ჰრელი ავ. 240

ფეხი ვალაშული ქვ. იმერ. 182; დანგმანქენა 154; დგომის ქვ. იმერ. 176; ნაქსოვის ქვ. იმერ. 181, 182; ორკაიი ქართ. შტვე. სამზრ. 145; პატარა ქიზ. 16; საფერხულის ზ. იმერ. 161, 164; სკამის ქვ. სვ. 212; ტაბლის ქიზ. 16; ქარგის ქართ. შტვე. სამზრ. 151; ქსელის ქვ. რაჭა 190; ყდის ქართ. შტვე. სამზრ. 145; ზ. რაჭა 194; ყულის ქვ. იმერ. 187; ხვერდის ქვ. იმერ. 187; ჭარის ქიზ. 16; ერწ.-თიან. 53; საინვ. 60

ფეხი (სახ) ქართ. შტვე. სამზრ. 145

ფეხა თუშ. 73

ფეპქ თუშ. 73

ფეთა ქიზ. 16; მაქვეში გასაყარი ქვ. იმერ. 180

ფეთევი ქიზ. 16

ფთილა ქიზ. 19; შ. კახ. 32; ერწ.-თიან. 53; შთ. 107; ქართ. შტვე. ჩრდ. 123; ზ. ქართ. 130, 131, 132, 135, 136; ზ. იმერ. 164; ქვ. იმერ. 173, 175, 176; ქვ. რაჭა 189; ზ. რაჭა 194; ლეჩხ. 206; ბაშნის შ. კახ. 33; კარგი ლეჩხ. 206; ტარით დარაული ერწ.-თიან. 53

ფთილა გ. კახ. 52; ავ. 240; რვეალი გ. კახ. 52

ფილი შ. კახ. 39; ზ. რაჭა 201

ფიფვისფერი ზ. იმერ. 169

ფირფიტა ქიზ. 23; შ. კახ. 33, 35, 36, 38; გ. კახ. 47; ერწ.-თიან. 56; საინვ. 61, 65, 66; თუშ. 86; ზ. 103; ქართ. შტვე. სამზრ. 148, 152; მესხ. 157; ზ. იმერ. 165, 166, 167; ქვ. იმერ. 183; ქვ. რაჭა 191, 192; ზ. რაჭა 197; ლეჩხ. 208; ქვ. სვ. 213; ზ. სა. მეგრ. 218; ქვ. სამეგრ. 222, 227, 230, 231; გურ. 235, 236; ავ. 239; გულის შ. კახ. 36; ზედის შ. კახ. 35; თხელი ზ. იმერ. 165, 166; ირმის ტყავის შ. კახ. 36; კეიციის ტყავის გ. კახ. 47; პატარა ზ. იმერ. 165; შატრუან-შატრუანი ქვ. იმერ. 183; სანაპირო შ. კახ. 36; საუვაილე გ. კახ. 47; ტყავის ზ. იმერ. 165, 166; ქსელის შ. კახ. 35; ჩახსარავის ქიზ. 23; ჩახსარავის შ. კახ. 28; ჭოხის ზ. იმერ. 166

ფირფიტა თუშ. 86

ფირფიტო საინვ. 65

ფირფიტო საინვ. 65

ფისი ქიზ. 26

ფიტონა ქვ. იმერ. 183

ფიფინა პურის ქვ. იმერ. 187

ფიფინური ქართ. შტვე. სამზრ. 151

ფიჩვი მესხ. 154, 155, 156; ჭავ. 158, 159

ფიჩხი ზ. ქართ. 141

ფიცარი ქიზ. 19; სანგ. 64; თუმ. 75; ქვ. იმ-
ერ. 178; ხ. 102, 103; ლეჩხ. 207; გლეი
თუმ. 73; დაბილული გულ. 113, 114;
მთლიანი ხ. 106; მტყელი თუმ. 86; თხზ-
კითხა თხელი სანგ. 65; პატარა თუმ. 86;
საქდომან თუმ. 75; სქელი ქვ. რაჭა 190;
ჩარხის ქართ. მტყ. ჩრდ. 128

ფიცხი ქვ. სამეგრ. 223

ფლასი თუმ. 72, 73, 76, 77, 79, 84, 85; მხი-
ანი თუმ. 76; საღა თუმ. 79, 84; სხიანი
თუმ. 76; კრელი თუმ. 79

ფლასი თუმ. 79; ამბულა თუმ. 79; ერთიანუ
თუმ. 79; ჭეჭიმიან თუმ. 84

ფოთელი ქართ. მტყ. სამხრ. 149

ფოთოთი ჭე. 156

ფოთოთა ჭე. 158

ფოთოლი სანგ. 68; ქვ. სამეგრ. 232; არყის
თუმ. 89; არყის ხის გულ. 116; აღმის
გ. კახ. 51; ბუარას მთ. 116; ვაპრის სანგ.
69; დეკის თუმ. 83; დეკის თუმ. 88; ეერხვის
თუმ. 89; თრიმლის ქართ. მტყ. ჩრდ. 126,
127, 128; თრიმლის ხის გულ. 117; კაქ-
ლის ქიზ. 26; სანგ. 68; ქვ. სამეგრ. 232;
ლაფნის სანგ. 69; ლუფერთინა ზ. იმერ.
168; ლუფნის ქვ. სამეგრ. 232; მურყნის
ქართ. მტყ. სამხრ. 149; მუხის ქვ. სამეგრ.
232; შწონე თხილის გულ. 117; ნიგვზის
ქვ. სამეგრ. 185; საფერავის შ. კახ. 39;
ფურცლის ქიზ. 26; შ. კახ. 39, 40; შვი-
ლის სანგ. 67

ფოთოლი (სახე) გ. კახ. 47; ზ. ქართ. 135, 141;
ქართ. მტყ. სამხრ. 147; ზ. იმერ. 165,
166, 170; ქვ. იმერ. 181, 186, 187; ქვ. სა-
მეგრ. 233; ვაზის ზ. იმერ. 170; მარწყვის
შ. კახ. 36; გ. კახ. 47, 51; ზ. ქართ. 135;
ქართ. მტყ. სამხრ. 147, 148; მოწყვე-
ტილი ზ. იმერ. 165; მუხის გ. კახ. 51;
მწვანე ქვ. იმერ. 187, 188; პატარა-პატარა
ქვ. იმერ. 187; ყვავილის გ. კახ. 52;
წაწვენილი ზ. ქართ. 130

ფოლი შ. კახ. 32; ერწ.-თიან. 53; პ. ხევს. 94

ფოლან პ. ხევს. 94

ფოლაქი ზ. იმერ. 166; ბუნშენტის ქამრის
ზ. იმერ. 166

ფოლიკა პ. ხევს. 94

ფონი (ფლასის) თუმ. 79

ფონე თუმ. 76

ფორჩა ზ. სამეგრ. 220; მოქსოვილი ზ. სამეგრ.
220

ფოტა ზ. სამეგრ. 220

ფოთი გ. კახ. 50; ხ. 102; ზ. ქართ. 131, 135;
ქვ. იმერ. 183; ზ. რაჭა 196, 197, 198, 200;
ქვ. სამეგრ. 229; ბაღური ზ. რაჭა 197,
198, 200; ბაღური დასახული ზ. რაჭა 197;
ბაღური დასახული ზ. რაჭა 197; ბაღური
უბრი ზ. რაჭა 197, 200; ბაღური უსახო
ზ. რაჭა 197, 200; გამოსარწყული ძაფის გ.
კახ. 50; სამიბრი ზ. რაჭა 200; სამწყება
ზ. რაჭა 200; სხიანი ზ. რაჭა 197; უმან-
ფელი ზ. რაჭა 200; ფარდავის გულ. 115;
ჩიქილის ზ. რაჭა 200; ხაზის სანგ. 68

ფონე ზ. იმერ. 166; ქვ. იმერ. 183; ლეჩხ.
208; ზ. სამეგრ. 217; მოყლე გურ. 236;
პატარა გურ. 236

ფონი-ჩიმილე ზ. რაჭა 200

ფოხალი ლეჩხ. 204

ფრთა (ბატის) მთ. 117, 118; ზ. ქართ. 140

ფრთა (სახე) ქვ. იმერ. 186; ღვარაღებოანი
ქვ. იმერ. 186; ჩიტის ქართ. მტყ. სამხრ.
151

ფრინველი (სახე) ზ. ქართ. 141; ქართ. მტყ.
სამხრ. 148; ნეხს. 157

ფრჩხილი (საზ) სანგ. 70

ფუთი (სახე) ქიზ. 29; სანგ. 60

ფუნეი ფერალი კრლით გაკეთებული სანგ. 62,
ფერალი მამით გაკეთებული სანგ. 62;
ხაათით გაკეთებული სანგ. 62

ფუნეი ქიზ. 24; გ. კახ. 47; თუმ. 77; ქართ.
მტყ. სამხრ. 151; აბრშენის შ. კახ. 34;
ლეჩქის შ. კახ. 34; მანდილის შ. კახ. 33,
34; ყვარის ზ. ქართ. 143; ჩახსაკრავის შ.
კახ. 37; ხევსურული მანდილის შ. კახ. 34

ფუნეი (ფლასის) თუმ. 79

ფურან (სახე) თუმ. 84

ფურცელი ავ. 243; დათეიანდას ავ. 243;
ლაფნის გურ. 237; ლაფნის ქვ. იმერ. 185;
მალაქიდას ქვ. სამეგრ. 232; ხახვის ერწ.-
თიან. 53; ხახვის კანის ქვ. იმერ. 184;
ჭველას ზ. სამეგრ. 220

ფურცელი ვარდის (სახე) ქვ. იმერ. 188

ფქვილი საფაფეი ქიზ. 21; სმიინდის ზ. იმ-
ერ. 165

ფხა თევზის (სახე) ქართ. მტყ. სამხრ. 147

ფხარი (საზ.) ზ. ქართ. 144

ფხარი (სახე) ქვ. იმერ. 181

ფხინი პ. ხევს. 95

ფხინა გულ. 115

ქაბლა პ. ხევს. 94
 ქაბილა პ. ხევს. 94
 ქაბილაყი თუმ. 72
 ქათამი (სახე) ქვ. იმერ. 181; თუმ. 84
 ქათიბი პ. ხევს. 99
 ქათმის ფეხა (სახე) ხ. 102
 ქალაშანი საინგ. 66; ზ. რაჭა 196
 ქალაშანი-პაქიტი ხ. 103
 ქამარი აბ. 236; ბუზმენტი ზ. იმერ. 166
 ქანა-ქარავს ქვ. სვ. 211
 ქანა ლეხნარი ქვ. სვ. 211
 ქანდარა ხ. 101
 ქანდარაჲ გულ. 112
 ქარა ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 ქარავს (შეღებულს) საინგ. 68
 ქარგი ასნალის ქვ. იმერ. 188
 ქარვა შ. კახ. 35, 40, 41, 42; გ. კახ. 52; მთ. 117, 118, 119; ზ. ქართ. 142; ქართ. მტკვ. სამხრ. 150, 151, 152; მესხ. 156, 157; ზ. იმერ. 166, 170; ქვ. იმერ. 186; ქვ. სამეგრ. 232; თავაყარავის შ. კახ. 40; ლეჩაბის შ. კახ. 42; სამეგრეთისანი შ. კახ. 42; საქსოვი შ. კახ. 33; შეიღებულნი ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; ხის შ. კახ. 40; ხუთფეხიანი ქართ. მტკვ. სამხრ. 150
 ქარვავს ნემსით ქვ. სამეგრ. 232; ოქრომკვდილთ ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; ზ. იმერ. 170; საღად ქვ. სამეგრ. 232; ქარვავს მესხ. 156; ქარვის ხეზე ზ. იმერ. 169; ყაისნალით ქვ. სამეგრ. 232, 233; ყვავილს ქვ. სამეგრ. 233; ძაფით ქართ. მტკვ. სამხრ. 153; ზ. იმერ. 170
 ჰ-ქარვავს (პერანგს) გ. კახ. 46
 ქარვალი შ. კახ. 33
 ქარვამს გულისპირს ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; თავსაყარავს ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; სარტყელს ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; ყურთმავს ქართ. მტკვ. სამხრ. 152
 ქარვა გ. კახ. 52; თუმ. 89; მთ. 118, 119; ზ. იმერ. 170; ქვ. იმერ. 186; აბრეშუმის ძაფით მესხ. 157; გარუსის ძაფით მთ. 119; გულისპირის შ. კახ. 41; კაკიების ზ. იმერ. 170; ლეჩაბის ზ. ქართ. 142; მტევნის ზ. იმერ. 170; ოქრომკვდილს ძაფეზით მესხ. 157; ოქრომკვდილთ ზ. იმერ. 170; სარტყელის შ. კახ. 41; სახეების გ. კახ. 46; ფოთლის ზ. იმერ. 170; ყვრიამყვების შ. კახ. 41; შალის ძაფით მთ. 119; ხალჩურად მთ. 119
 ქარგვულობა ზ. იმერ. 169

ქარგულობა შ. კახ. 40; გ. კახ. 51; საინგ. 66; თუმ. 89; პ. ხევს. 99; მთ. 117, 118, 119, 140; ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; მესხ. 156; ჯავ. 159, ქვ. იმერ. 186; ქვ. სამეგრ. 232
 ჰ-ქარვავს აბრეშუმის ძაფით თუმ. 89; ჯუბას თუმ. 89
 ქარშიცი ქიზ. 16
 ქაფი გ. კახ. 50
 ქალალი შ. კახ. 42; ზ. იმერ. 170; ქვ. იმერ. 184; ვალასყუანი მთ. 119; დანბეღუტილი შ. კახ. 41
 ქერი საინგ. 67
 ქერაპი (ბროწილს) საინგ. 67, 69
 ქერტი გულ. 117; ზ. ქართ. 137, 140; ზ. სამეგრ. 221; ქვ. სამეგრ. 232; აბ. 244; ბროწილს ქიზ. 27; ზ. სამეგრ. 221; ბროწილს ნაყოფის შ. კახ. 39; ვარეთა თუმ. 91; დანაყული ზ. ქართ. 140; ვაშლის გულ. 116, ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; ზ. რაჭა 201; ზ. სამეგრ. 221; ვაშლის ხის თუმ. 88; თორი თუმ. 91; თრიშლის შ. კახ. 38; თრიშლის ხის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; თბელი თუმ. 91; თხმელის ზ. რაჭა 201; ქვ. სამეგრ. 232; იღნის შ. კახ. 39; კაკლის შ. კახ. 40; თუმ. 88; ზ. სამეგრ. 221; კაკლის ფეხის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; კაკლის ხის ზ. ქართ. 138; მავალოს ქიზ. 26; შ. კახ. 39, 40; მურყანის მთ. 116; ზ. ქართ. 140; მურყანის გულ. 117; ერწითან. 57; პ. ხევს. 96; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; მუხის შ. კახ. 39; ნარიჩის ზ. ქართ. 138; ნივხის ქვ. რაჭა 192; პანტის შ. კახ. 39; სქელი თუმ. 91; შიგნითა თუმ. 91; ხის ზ. ქართ. 138; გურ. 237; სურჯინის თუმ. 85
 ქერტი (ჩანთის) თუმ. 86
 ქეჩა ქიზ. 22; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ჯავ. 159; ქიზ. 17, 26
 ქეა ლეჩხ. 207; გურ. 235; ბტყელი ზ. რაჭა 202; ტყელი ზ. რაჭა 202; შავი შ. კახ. 40; ჭარის ქიზ. 19
 ქეაბი ავებული თუმ. 89; დიდი ზ. რაჭა 202; საყედე თუმ. 89; სამღებრო ზ. ქართ. 138
 ქეაყირი ახალი ქიზ. 26
 ქეღაგული (სახნის) ზ. იმერ. 162
 ქევიკი ქიზ. 26; შ. კახ. 40; ოტხაფიანი ქიზ. 26
 ქეშევაბი ქიზ. 22; ლოგინის ლეჩხ. 206
 ქეშევაბული ლეჩხ. 210
 ქეშესაქსელი ქვ. იმერ. 178; ოთხფად დამახული ქვ. იმერ. 178

ქილა შ. კახ. 38; ზ. რაჭა 188, 199, 201
 კინძისთავი შ. კახ. 42; გ. კახ. 51; მთ. 118;
 ზ. ქართ. 142; ზ. იმერ. 167; შუბლის
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 კიბ აჭი ქვ. სვ. 213; ქანა ქვ. სვ. 212
 კირიშა საინგ. 60; სარიავერ გადაცემული საინგ.
 60; საძახვე გადაცემული საინგ. 60
 ქისა საინგ. 69; ზ. იმერ. 166; აბრეშუმის
 გ. კახ. 47; სახიანი ზ. იმერ. 166
 ქისის ძირი (სახვ) გ. კახ. 49
 ქიჩი შ. კახ. 30; ერწ.-თიან. 55; პ. ხევს. 95;
 მთ. 108, 110; გულ. 114, 115, 116
 კიჩო ჩასადგმული პ. ხევს. 95
 კმინის (ფორს) ზ. რაჭა 197
 კობა საინგ. 63
 კობაი საინგ. 65
 კოთანი უხმარი ზ. იმერ. 169
 კოთანი ყვევილებით (სახვ) თუშ. 84
 კოთი საინგ. 60; ღორას ზ. იმერ. 168, 169
 კოფეჟი საინგ. 68
 კოქლო დიაცის პ. ხევს. 99
 კოქლო-ფანავი პ. ხევს. 99
 კორორი ფარშავანის (სახვ) ქვ. იმერ. 186
 კოტოცაყი თუშ. 86
 კოჭი თუშ. 75, 76, 77, 90
 კაქსაგ (თხორს) თუშ. 75
 კსანი (სა.) ზ. იმერ. 163; ლეჩხ. 207
 კსელი ქიზ. 18, 19, 22; შ. კახ. 30, 31, 35, 37;
 გ. კახ. 43, 44, 45, 48; ერწ.-თიან. 55, 56;
 საინგ. 66; თუშ. 71, 72, 73, 75, 76, 77;
 პ. ხევს. 95; მთ. 107; გულ. 115; ქართ.
 მტკვ. ჩრდ. 121, 122, 123, 124, 125; ზ.
 ქართ. 131, 135, 136; ქართ. მტკვ. სამხრ.
 145, 146, 149; მესხ. 155; ქვ. იმერ. 172;
 183; ქვ. რაჭა 189, 190, 191; ზ. რაჭა 194,
 195, 196, 198; ლეჩხ. 207; ზ. სამეგრ.
 218; ქვ. სამეგრ. 222, 224, 225, 227, 228,
 229, 230, 231; გურ. 235; აჭ. 240; აბრა-
 შუმის შ. კახ. 36; აბრამუმის ძაფის შ. კახ.
 36; აბრეშუმის გ. კახ. 46; ამოდგომული
 ქიზ. 18; ბაღის შ. კახ. 32; ბაჭრის შ.
 კახ. 32; გალაყვარდინებელი ქიზ. 18;
 დაბლთა შ. კახ. 31; დაფერადებელი
 ქიზ. 19; დაქსელილი გ. კახ. 44; დაძულ-
 ლი ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; დაძიმული
 საინგ. 61; დახვეული ქართ. მტკვ. ჩრდ.
 125; დგომის ქიზ. 18; დგომში ჩავარდნი-
 ლი ქიზ. 18; ერთი წვერი ქიზ. 18; ვიწრო
 ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; თეთრი ქიზ. 19;
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; თხელი შ. კახ.
 32; კედის ძაფის გურ. 236; მადლითა შ.
 კახ. 30, 31; ნართის ზ. ქართ. 133; ორი
 წყება ქიზ. 18; ორწევრათ დაგრეხილი

ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125; რვილებზე მტკვ. ჩრდ.
 ლილი გულ. 115; საღა თეთრი შ. კახ. 194; სამწვერი
 სამოსლის საქსოვი ზ. რაჭა 194; სამწვერი
 ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123; სებადისხევერ-
 დი ზ. ქართ. 133; ტოლის თუშ. 76; ფარ-
 დავის ქიზ. 19; შ. კახ. 31; ქართ. მტკვ.
 ჩრდ. 121; ფლასის თუშ. 76; შალის საქ-
 სოვი ზ. რაჭა 194; ჩასვარავის შ. კახ.
 36; ძაფის ქვ. რაჭა 191; ძველი ქვ. რაჭა
 190; კრელი შ. კახ. 32; ხტრჯინის თუშ.
 76; ხშირი შ. კახ. 32; ყველის შ. კახ. 32;
 თუშ. 76
 ქსელავს ძაფის ზ. სამეგრ. 217; ყოხვე ქვ. სა-
 მეგრ. 231
 ქსელამს (ჩალით) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126
 ქსელა გურ. 234
 ქსელის ასაწვერ-დასაწვერი გურ. 235
 ქსავის (ძაფის) ქვ. იმერ. 174
 ქსოვა ქიზ. 17; გ. კახ. 43, 44, 45, 50; ერწ.-
 თიან. 56; საინგ. 63; თუშ. 79, 84, 87;
 ხ; 102, 103; ზ. ქართ. 130, 131, 132, 133,
 135; ქვ. იმერ. 171, 173, 174, 176, 178,
 181, 182; ზ. რაჭა 194; ლეჩხ. 204, 205,
 207, 208; ქვ. სვ. 211, 213; ზ. სა-
 მეგრ. 217, 218, 219; ქვ. სამეგრ. 223,
 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231; გურ.
 234, 236; აჭ. 238; აბრეშუმის ქვ. იმერ.
 171; არშის შ. კახ. 33; ბაღის შალის ზ.
 ქართ. 137; ბაღურის ქვ. იმერ. 182; ბამ-
 ბის ძაფის ზ. იმერ. 163; გაროზის ქვ. იმ-
 ერ. 182; გრეხილის ზ. რაჭა 199; ლეჩხ.
 208; გმელი კილოფის ლეჩხ. 210; ფარა-
 ვის ქვ. სამეგრ. 230; ზორის ქართ. მტკვ.
 სამხრ. 148; ზორტის ქიზ. 18, 24; თავშა-
 ლის ქვ. იმერ. 181; თორის აჭ. 238; ენა-
 ფის ლეჩხ. 209; კოქეშით ზ. იმერ. 166;
 ლეკვერისის ზ. რაჭა 199; ლეჩავის არშის
 გ. კახ. 50; მოსახამი შალის ზ. ქართ.
 136; მრგვალად ქვ. იმერ. 181; მეთაქის
 პირის ქვ. იმერ. 179; ოთხი ჯიხისაგან
 გ. კახ. 51; ოთხქუთხი კილოფის ლეჩხ.
 210; რომავის ზ. სამეგრ. 219; საღა წან-
 დის გ. კახ. 46; სამურთი ქვ. იმერ. 181;
 საჩოხის ზ. სამეგრ. 216; საჩოხე შალის
 შ. კახ. 32; საცალოს ქიზ. 22; სელის ზ.
 იმერ. 167; ლეჩხ. 210; სელის ბაღის ზ.
 იმერ. 167; სელის ტოლის ზ. იმერ. 167;
 სივრტე ზ. ქართ. 131; ტილოს ზ. 101,
 102; ტოლადის შ. კახ. 33; ტომრის შ.
 კახ. 32; უხვეური შალის ზ. ქართ. 137;
 უხრალთა წინდის გ. კახ. 46; უჩრდიანი შა-
 ლის ზ. ქართ. 133; ფარდავის ქიზ. 18, 22;
 შ. კახ. 30; გ. კახ. 45; ერწ.-თიან. 55, 56;

მთ. 107; გულ 114, 115; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 122, 123; ზ. ქართ. 134; ზ. იმერ. 163; ქვ. იმერ. 178; ზ. სამეგრ. 217; ქვ. სამეგრ. 229; ფორფიტებით გ. კახ. 47; ერწ.-თიან. 56; საინგ. 65; ზ. იმერ. 165; ქვ. რაჭა 191; ლეჩხ. 208; ქვ. სამეგრ. 231; თუშ. 86; ფოტურის ხაშის ქვ. იმერ. 180; ყაიხნით ზ. იმერ. 166; ყაიხნის ქიზ. 24; შ. კახ. 34; გ. კახ. 48; ხ. 102; ყისინარის ზ. ქართ. 133; შალუღლის ზ. რაჭა 193; შალის გ. კახ. 44; მთ. 112; გულ. 112, 116; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ზ. ქართ. 134; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; მესხ. 154; ქვ. იმერ. 171, 174; ზ. რაჭა 194; ლეჩხ. 208; ქვ. სამეგრ. 222; ავ. 240; შრადის ზ. ქართ. 137; ხაღვარიშის შ. კახ. 35; ჩახსაკრავის ქიზ. 23; შ. კახ. 35, 36; ქართ. მტკვ.-სამხრ. 148; წაღმართი შალის ზ. ქართ. 133; ჭილაობის მესხ. 156; ჭილაოვის ერწ.-თიან. 56; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; ზ. ქართ. 137; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ზ. იმერ. 168; ლეჩხ. 210; ქვ. სამეგრ. 231; გურ. 236; ხალიჩა-ფიჩევის მესხ. 154; ხალიჩის ერწ.-თიან. 56; ზ. ქართ. 130, 131; ხალიჩური მთ. 108; ხაშის შ. კახ. 33; ქვ. იმერ. 179; ხაშის ავ. 242; ხაშის მესხ. 242; ზეესერული მანდილის ფუნჯის შ. კახ. 34; ზელთი ლეჩხ. 208; ზ. სამეგრ. 217; ზვანჯირის ზ. ქართ. 136; ზ. იმერ. 167; ზირწყალის საინგ. 59; ზონჯირის გ. კახ. 48; შ. კახ. 35; ზურჯინის ქიზ. 22; შ. კახ. 32; მთ. 108; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; ზ. ქართ. 133, 135; ზ. იმერ. 163; ჭეჭიშის შ. კახ. 32; ზ. ქართ. 133; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145

ქსოვა-ღაროვა ქვ. სვ. 214

ქსოვილი ქიზ. 22; გ. კახ. 45, 52; საინგ. 62, 63, 64; თუშ. 88; მთ. 119; ჭავ. 159; ზ. იმერ. 161, 169, 170; ზ. სამეგრ. 220, 221; ქვ. სამეგრ. 222, 223, 224, 232; გურ. 235; აბრეშუმის საინგ. 65; ზ. ქართ. 141; ქვ. სამეგრ. 223, 224; გურ. 235, 237; ბამბის შ. კახ. 33; საინგ. 65; მესხ. 156; ზ. იმერ. 161, 164; ზ. რაჭა. 195; ქვ. სამეგრ. 223, 224; ბამბისაგან დამზადებული ქვ. სამეგრ. 228; დამითული ზ. იმერ. 161; დამკრულბული პ. ზეეს. 97; ვიწრო საინგ. 62; ზოლუბიანი ქვ. სამეგრ. 227; ზოლიანი აბრეშუმის გურ. 235; თბელი თუშ. 78; ქვ. სამეგრ. 227; ისრაბული ორ-მაგი ზ. იმერ. 163; კანადის ქვ. სვ. 211; კვირტის თუშ. 86; კუპრივით შავი ზ. სამეგრ. 221; მატყლის საინგ. 65; თუშ. 78;

ქვ. სამეგრ. 223, 224; მზა ქვ. სამეგრ. 224; მოსაქარავი ქვ. სამეგრ. 232; შავი შ. იმერ. 161; სალა ქვ. სამეგრ. 227; სატყეაივი ზ. რაჭა. 202; საზიანი ქვ. სამეგრ. 227; მატყლის ქვ. სამეგრ. 224; სტელი მატყლის თუშ. 78; სხვადასხვა ზ. რაჭა 195; ტბალო მატყლის თუშ. 78; ფეჭების გამოსაყრებელი თუშ. 86; შავი ზ. იმერ. 164; შესაღები ზ. სამეგრ. 221; ძვირფასი გ. კახ. 45, წინგოსფერი თუშ. 78; წითელი ფერის ბამბის საინგ. 65; წმინდა თუშ. 78; ხაშის ზ. იმერ. 163

ქსოვის ტენჯია საინგ. 64

ქსონა ქიზ. 19, 20, 22; შ. კახ. 31, 38; საინგ. 63, 66; მთ. 107; ზ. ქართ. 137; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; ავ. 239; ზორტის ქიზ. 24; საშალურე შალის შ. კახ. 30; საჩოხე შალის შ. კახ. 30; ქსოვილის საინგ. 64; შალის ქიზ. 22; ჭილაოვის ქართ. მტკვ.-სამხრ. 149; ხაშის შ. კახ. 30; ჭეჭიშის ქიზ. 18;

კ-ქსოვის (საჩოხე შალს) საინგ. 63

ქული თუშ. 71; ზ. რაჭა 200; გურ. 236; ზ. ქართ. 135; კარგი ზ. რაჭა 194; რბილი ზ. რაჭა 194; საზაფხული გურ. 236; საჩეხიანი ერწ.-თიან. 55; ხაშის გურ. 236

ქულა ქიზ. 19; ზ. იმერ. 163, 164; ქვ. რაჭა 191

ქულაჯი შ. კახ. 32; მთ. 120

ქულეჩა ღარბული ზ. რაჭა 198

ქუნთი საინგ. 65

ქუნწილი ავ. 242

ქუნწალა ავ. 242

ქუნწალი ავ. 242

კ-ქუფევის (ბაწარს) საინგ. 61

ქუფლო თუშ. 76, 79, 87, 91

ქუფო საინგ. 61, 62, 63, 67; შუარილი საინგ. 67

ქუფო საინგ. 61; გაწყვეტილი საინგ. 62

ქურა ზ. რაჭა 201, 202

ქურჩენა სიმინდის გურ. 236; ხაჭვის გურ. 237

ქურჩი (ყვავილის) ზ. იმერ. 169

ქვრბაქი ზ. სამეგრ. 220

ქვრობაქი ზ. სამეგრ. 220

ღ

ღაზლი ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 152; მესხ. 155; ზ. იმერ. 163; 165

ღაზლა ქიზ. 22; ავ. 240, 242, 243

ღამურაყის მკარი (სახე) თუშ. 83

ღანძლა ქვ. იმერ. 188
 ღარი კალაოტის ქიზ. 29; ძუძუნ ქართ.
 მტკვ. ჩრდ. 128
 ღართი ზ. სამეგრ. 217, 220
 ღარძლი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; ზოლიანი
 ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; უზოლო ქართ.
 მტკვ. ჩრდ. 122
 ღარძლა ქიზ. 22
 ღარძლავ თუშ. 90
 ღებავს აღს საინგ. 65; ბაწარს შ. კახ. 30; სა-
 ინგ. 60; 67; ბაწრად ქიზ. 26; დარაიას ზ.
 სამეგრ. 221; მატყულს თუშ. 88; ნართს
 ჯავ. 158; ნარმას საინგ. 65; თმოშირს
 ზ. სამეგრ. 218; სამოსელს ზ. რაჭა 203;
 ქსოვიდს გურ. 235; შიტეს თუშ. 73; ძაფს
 ჯავ. 158; ზ. იმერ. 169; ზ. სამეგრ. 217,
 219
 ჰ-ღებავს (ბაწარს) საინგ. 69
 ღებვა ზ. იმერ. 169; გურ. 234; ბოთაში ავ.
 242; ქსოვიდს ზ. რაჭა 202; ყვითლად პ.
 ხევს. 99; ყვითლათ ზ. იმერ. 169; ძაფის
 ქვ. სამეგრ. 226
 ღენვი (ჯაყლის) ქვ. იმერ. 185
 ღერო შო. 119; სუს ზ. სამეგრ. 220; ცოცხის
 ზ. სამეგრ. 219
 ღერძი ქიზ. 16; გ. კახ. 44; თუშ. 73; ერწ.-
 თიან. 53; ზ. იმერ. 165, 167; ბორბლის
 ერწ.-თიან. 53; რკინის ქიზ. 19; ქართ.
 მტკვ. ჩრდ. 128; მოძრავი გ. კახ. 44; ოთხ-
 ყუთხელი გ. კახ. 44; საქსელე გ. კახ.
 44; ღარიანი ქვ. რაჭა 190; შვინდის ქიზ.
 16; ხის ქიზ. 19
 ღვედი (ზოლი) ღუჩხ. 205, 208
 ღველი თუშ. 73
 ღვერე ქვ. სვ. 214, 215
 ღვერუკი ქვ. სვ. 214
 ღველა ქვ. რაჭა 190
 ღვინსფერი ქიზ. 26; შ. კახ. 40; თუშ. 88
 ღვინო მოჭანგელი ზ. იმერ. 166; წითელი
 შ. კახ. 40
 ღვიძლისფერი ქიზ. 26; თუშ. 88; გულ. 117
 ღიფერაინი თუშ. 88
 ღილი ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ავ. 239; დასა-
 კიდებელი ქვ. იმერ. 187; ჩამოსაყიდებე-
 ლი ქვ. იმერ. 187
 ღილი-გამოყერა ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 ღინ-კილი ქიზ. 24
 ღირ-კილი ზ. რაჭა 200; ღედალ-მამალი ზ. რა-
 ჭა 200
 ღობე წინერი ქიზ. 22
 ღოლი თუშ. 72, 76, 77, 84, 91; დავრეხილი
 თუშ. 76; თხორის თუშ. 76, 84; მადლითა

თუშ. 76; უშეო თუშ. 76; ქვეშითა თუშ.
 76; შიანი თუშ. 76
 ღოლი თუშ. 78; თეთრი თუშ. 78; შავს
 78
 ღოლი ქიზ. 27

ჟ

ჯამალახი ხ. 101; გულ. 115; ქართ. მტკვ.
 სამხრ. 146; 151, 153; ზ. იმერ. 164, 165;
 ქვ. სამეგრ. 228; კაი ღუჩხ. 207; შალის
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 ჯამუხი ბროშლის საინგ. 67; ჭირკვიმა ვაშლის
 საინგ. 68, 69
 ჯაღა საინგ. 67; ქვ. სამეგრ. 231, 233
 ჯაღავი ღურჭი ფერის საინგ. 65; მომწვანო-
 მოღურჭო საინგ. 65; ფირუხი საინგ. 65
 ჯაღანა საინგ. 67
 ჯავარი ზ. იმერ. 164; ქვ. იმერ. 172; ქვ. რაჭა
 189, 191; ღამაზი ქვ. რაჭა 190; ფართე
 ქვ. იმერ. 172
 ჯავარჯენი (თბის) თუშ. 73
 ჯავისფერი შ. კახ. 40; გ. კახ. 51; ზ. იმერ.
 169; ქვ. იმერ. 186; ქვ. სამეგრ. 232; მუ-
 ქი ერწ.-თიან. 58; ქვ. სამეგრ. 232
 ჯაშახური ღუჩხ. 208
 ჯახალი საინგ. 61, 62, 63; გაწვევებული საინგ.
 62
 ჯაიზნახი ზ. რაჭა 197; კვარტას ზ. რაჭა 197
 ჯათანი ქიზ. 24; შ. კახ. 33, 34, 35; გ.
 კახ. 47, 48, 50, 52; ხ. 102, 104; ქართ.
 მტკვ. სამხრ. 146, 151, 153; მესხ. 157;
 ზ. იმერ. 166; აბრამუშის ქართ. მტკვ. სამხრ.
 151; აბრამუშის გ. კახ. 50; თეთრი შ. კახ.
 34; თეთრი აბრამუშის შ. კახ. 34; მისა-
 ვლეხი ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; მრგვალი
 გ. კახ. 48; მსხვილი შ. კახ. 35; პტყელი
 გ. კახ. 48; შავი შ. კახ. 34; წმინდა შ. კახ.
 35
 ჯაისნალი შ. კახ. 42; გ. კახ. 46, 47, 50; ერწ.-
 თიან. 55; შო. 118; ზ. ქართ. 136, 137;
 ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; 150, 153; მესხ.
 157; ქვ. იმერ. 179; ირმის რქის გ. კახ. 48;
 შვინდის ჯოხის გ. კახ. 48
 ჯაისნაყი ზ. იმერ. 166
 ჯალამქარი ქართ. მტკვ. სამხრ. 152
 ჯალანქარი ქართ. მტკვ. სამხრ. 152
 ჯალაოტი ქიზ. 29
 ჯალიბი საინგ. 64
 ჯანაოზი ღუჩხ. 208
 ჯანაუზი საინგ. 64, 65
 ჯანისოსანი შ. კახ. 39, 40
 ჯაყატო თუშ. 73

უფარი სინგ. 62; ზ. ქართ. 143; ზ. იმერ. 170
 უფარა ზ. ქართ. 143
 უსაბიბო სინგ. 64
 უსნავი ზ. რაჭა 195
 უსნავი ზ. იმერ. 166, 167; ქვ. რაჭა 189, 190, 191
 უაიბო (სახე) გ. კახ. 47, 48
 უაწიმებურანი პ. ხევს. 99
 უკი ქიზ. 25; ერწ-თიან. 55; სინგ. 59, 64, 67; ზ. იმერ. 166; ქვ. იმერ. 178, 182; ზ. რაჭა 197; ავ. 238, 240; ცალწვერი შ. კახ. 32
 უაჭარი გ. კახ. 47; ზ. ქართ. 143; ზ. იმერ. 170; სამეფო გ. კახ. 47; საპატარძლო გ. კახ. 47
 უბა საივრლის სინგ. 59; ჰაბგის სინგ. 63
 უბეში (ჰაბგის) სინგ. 63
 უბევი სინგ. 62
 უდა ქიზ. 18, 24; შ. კახ. 30, 32, 35, 41; გ. კახ. 45, 46; ერწ-თიან. 55, 56; პ. ხევს. 95; მთ. 107, 108; გულ. 114, 115, 116; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 122, 123, 125, 126; ზ. ქართ. 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 146, 149; ზ. იმერ. 166, 167, 168; ქვ. იმერ. 183; ზ. რაჭა 194; ავ. 239; დანბის ზ. კახ. 43; მვეითა გ. კახ. 43; მოვარი გ. კახ. 44; ოთხკუთხიანი შ. კახ. 35; პატარა ზ. ქართ. 131; საქსივი ზ. იმერ. 168; ავ. 238; სახოწყრის გ. კახ. 48; ქვევითა გ. კახ. 44; ქვეშოთა გ. კახ. 43
 უდაი ავ. 238
 უელი ქიზის გ. კახ. 47, წანდის ზ. რაჭა 194
 უელსახევი ზ. ქართ. 135
 უელსახევი კელისაგოცი პ. ხევს. 99
 უემბა თუშ. 89
 უევილი ეახიძირას შ. კახ. 40; თავშავა გ. კახ. 51; რძიანას ზ. ქართ. 108; ფოლიოს მესხ. 156; ჯავ. 158; უვითელი ზ. ქართ. 138; მესხ. 156; ჯავ. 158; წაყვითარო მუჭი ზ. იმერ. 169; ქერახელას გულ. 117
 უევილი (სახე) ქიზ. 19, 22; შ. კახ. 31, 41, 42; გ. კახ. 45, 47, 51; მთ. 118, 119; ზ. ქართ. 131, 132, 141, 142, ქართ. მტკვ. სამხრ. 148, 152; მესხ. 157, ქვ. იმერ. 187; ქვ. სამეგრ. 233; ბლის გ. კახ. 47; თირთელის შ. კახ. 42; ინის გ. კახ. 48; კუტი გ. კახ. 47; ლობიოს. ზ. ქართ. 143; მარწყვის გ. კახ. 48; მძივით შეყრილი შ. კახ. 41; პატარა შ. კახ. 38 სამურას გ. კახ. 48; სომონდის ზ. ქართ. 143; ჩივილის გ. კახ. 52; წვიმის გ. კახ. 51

უევილები (სახე) შ. კახ. 42
 უევილები (სახე) თუშ. 84
 უევილის გული (სახე) მთ. 120
 უევის ფეხზე (სახე) თუშ. 83
 უევილი (სახე) შ. კახ. 38
 უევილი ერბოიან თუშ. 77
 უეითელი ქიზ. 25, 26, 27; შ. კახ. 30, 38, 39, 40; გ. კახ. 51; ერწ-თიან. 57; სინგ. 61, 63; თუშ. 88; პ. ხევს. 96, 98, 99; მთ. 110; გულ. 117; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126, 127, 128; ზ. ქართ. 138, 139, 140; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149, 150; მესხ. 156; ჯავ. 158; ზ. იმერ. 169; ქვ. იმერ. 185; ზ. რაჭა 201; ზ. სამეგრ. 217, 219; გურ. 237; ავ. 243; მუჭი ზ. იმერ. 169; ქვ. სამეგრ. 232; სუსში შევალბები სინგ. 69; ქახე ავ. 242
 უეთლდება (ძაფი) შ. კახ. 40
 უილანი სინგ. 59
 უირშიზი ავ. 242, 243; ხის ქიზ. 26
 უირშიზი სინგ. 68
 უისინარი ზ. ქართ. 133
 უიტი თხელ[ი] სინგ. 66
 უოვილი (მურყენის) სინგ. 68
 უოლანი სინგ. 63
 უოლამიშ ქნა სინგ. 64
 უოფს (ძაფს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 უყოზლი სინგ. 68
 უუთი ქიზ. 20; ქვ. იმერ. 186, 187
 უუთნი სინგ. 65; ლეჩხ. 208
 უუითელი ქართ. მტკვ. სამხრ. 149
 უულანი ქიზ. 29
 უულაი ქიზ. 29
 უულთა შ. კახ. 32; თუშ. 85; ზ. ქართ. 134, 135; ღილი ქიზ. 25; სალოკის ქიზ. 24, 25; ჩანჩხვის ზ. ქართ. 135; ცურის ქიზ. 24; ცერისხელი ქიზ. 24
 უუმბილი ხ. 104
 უური გაროზის ქვ. იმერ. 181; გუდის სინგ. 66; თავშლის ქვ. იმერ. 181; კობის ქიზ. 16; ფლის ქიზ. 16; ჯარის ფეხის სინგ. 60
 უურიშავა შ. კახ. 41; ქართ. მტკვ. სამხრ. 152
 უურთაქევი მთ. 118
 უურფი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124
 უურჰენი (სახე) ქვ. იმერ. 186
 უუყა შ. კახ. 40

შ

შაყრის (ხელას) ხ. 102
 შაბი შ. კახ. 38, 39, 40; ერწ-თიან. 57; სინგ. 68, 69; პ. ხევს. 98; გულ. 117; ქართ.

მტკვ. ჩრდ. 122, 126, 127, 128; ზ. ქართ. 139, 140; ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; ზ. იბერ. 169; ქვ. იმერ. 183; ზ. სამეგრ. 221; ავ. 242, 243; დაუქვილი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; თეთრი ქიზ. 25; შ. კახ. 40; ერწ-თან. 57, 58; მძაღ ზ. იმერ. 161; რუსულ-ლო ქიზ. 27

შაბაშანი ზ. ქართ. 140

შაბუყალი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; ქვ. სამეგრ. 232; ქიზ. 26, 27

შაგი შ. კახ. 30, 39; გ. კახ. 51; ერწ-თან. 57; სინგ. 61, 67, 68; თუშ. 88; ა. ხევს. 96, 98, 99; გულ. 116, 117; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126, 127; ზ. ქართ. 138, 139, 140; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; მესხ. 156; ჯავ. 150; ზ. იმერ. 162, 168, 169; ქვ. იმერ. 184, 185, 186; ქვ. რაჭა 192; ზ. რაჭა 201; ლეჩხ. 209; ქვ. სამეგრ. 232; გურ. 237; საღა შთ. 108; ყუყუსავით გ. კახ. 40

შაბლახა ქიზ. 26

შავნიათ გულ. 117

შათელია სინგ. 64

შათელეთა სინგ. 64

შალი ქიზ. 22; გ. კახ. 44, 45; ერწ-თან. 54, 57; სინგ. 60; თუშ. 77; ხ. 101, 102; შთ. 107, 108, 111, 113, 119; გულ. 112, 113, 115; 116; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 127; ზ. ქართ. 132; 133, 134, 135, 137; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 147, 149, 153; მესხ. 154, 155; ჯავ. 159, 159; ზ. იმერ. 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168; ქვ. იმერ. 171, 172, 173, 174, 175, 176, 180, 184, 186; ქვ. რაჭა 189; ზ. რაჭა 193, 194, 195, 196, 201; ლეჩხ. 206, 207, 208; ქვ. სვ. 214; ქვ. სამეგრ. 222; გურ. 234, 235; ავ. 238, 240; აბტანი ზ. რაჭა 194; ავსტრეზული ლეჩხ. 206; ბაღია ზ. ქართ. 137; ბაქრაშაყარი სინგ. 64; ბაქრაშის სინგ. 63; გამგელისა ქიზ. 22; ზ. რაჭა 194; დასახური გ. კახ. 46; დასველებული ქვ. სამეგრ. 226; დაქსელილი ქვ. იმერ. 173; დასოვილი გ. კახ. 50; დაქსული ქვ. იმერ. 175; დაყვითლული ზ. რაჭა 201; დახვეტილი ქვ. იმერ. 175; დახოვლი ქვ. იმერ. 175; ერთიანი ძაფებით მოქსოვილი ქვ. იმერ. 179; ეშმა სინგ. 63; თეთრი ქიზ. 27; სინგ. 64; ქვ. იმერ. 171, 176; ზ. რაჭა 195, 201; თიშმა სინგ. 65; ოსელი ზ. ქართ. 134; თხისური ზ. რაჭა 194; კიი ლეჩხ. 206; კვდშანაყარი სინგ. 64; კიბოიანი ქვ. სვ. 213; კუბოკრული ზ. რაჭა 195; ლეჩხ. 206; ლევა შ. კახ. 32; ლეურტი შ. კახ. 32; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; ქვ. იმერ. 175; ლურჯი ფერის ლეჩხ.

206; ლემსფერი ქვ. იმერ. 171; მაგარა ნაქსოვი სინგ. 64; მატულს ზ. იმერ. 176; მათოთოლი ქვ. იმერ. 176, 170; ქვ. რაჭა 190; გურ. 237; მოსახშიმი ზ. ქართ. 136; მოსაქსოვი მესხ. 154; მოსახურაი ქვ. რაჭა 189; ქვ. რაჭა 191, 192; მოქსოვილი ხ. 101; გულ. 112, 113; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; მესხ. 154; ზ. იმერ. 165; ქვ. იმერ. 175; ზ. რაჭა 195; ლეჩხ. 206; ქვ. სამეგრ. 226; ავ. 243; მოქსოვლი ქვ. იმერ. 172, 174, 176; მსხვილი ქვ. იმერ. 175; მქეთა ლურჯი სინგ. 64; მუხახის ქიზ. 27; მშვენიერი ზ. ქართ. 135; მწვანე ქიზ. 27; ნახშიანი ზ. რაჭა 195; თოხკუთხი ზ. ქართ. 137; თოხკუთხიანი შ. კახ. 33; ონური ქვ. იმერ. 175; ორდამბული ქვ. იმერ. 175; ორი ჟურა ქიზ. 22; ორმაგი ზ. იმერ. 161, 163; ორპირი ზ. ქართ. 130; ორფა ქვ. იმერ. 176; ორფად აბახული ქვ. იმერ. 175; ორწვერი ზ. იმერ. 162; ოსურა გულ. 115; ოსურაზე მოქსოვილი გულ. 113; ციციშის სინგ. 62; ელალი ზ. იმერ. 163; ლეჩხ. 205, 206; რომაგული ქვ. სამეგრ. 225, 226; რუხი ზ. რაჭა 195, 201; რუხვი ზ. რაჭა 193, 201; რუხი მატულს ლეჩხ. 206; საღა ზ. იმერ. 162, 165; საფეკტროსი ქიზ. 22; საღარეთ ქვ. სამეგრ. 227; საშალურე ქიზ. 22; შ. კახ. 30; სინგ. 64; საჩოხე ქიზ. 22, 27; შ. კახ. 30; შ. კახ. 32; ზ. რაჭა 195; ქვ. სამეგრ. 225, 226, 227, 228; საჩოხე ქიზ. 22; სინგ. 63; სახიანი ქვ. იმერ. 176; სახიანი ზ. ქართ. 136; ზ. იმერ. 163; ზ. იმერ. 163; ლეჩხ. 205; სრულეზიანი სინგ. 64; სქელი ქვ. სამეგრ. 226; სწორი ზ. ქართ. 133; უბეური ზ. ქართ. 137; უბირი ზ. რაჭა 201; უბრალო სინგ. 64; უკლმართი ზ. ქართ. 133; უსახო ზ. რაჭა 201; უგრძინი ზ. ქართ. 133; ფსვილად აბახული ქვ. იმერ. 175; ფხიანი ზ. რაჭა 194; ქართული შთ. 107; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; ქვიშიფერი ლეჩხ. 206; ქისონი ლეჩხ. 205; ქიხორი ქვ. იმერ. 176; ღვედიანი ლეჩხ. 205; ქვ. სვ. 213; ღვინიფერი ზ. რაჭა 195; ყდის გულ. 113; ყვითელი ქიზ. 27; ყოშრალი სინგ. 63; შავი ზ. იმერ. 165; ქვ. იმერ. 176; ზ. რაჭა 195, 201; ლეჩხ. 206; შავი ფერის ქვ. იმერ. 184; შეთელილი სინგ. 64; ქვ. რაჭა 190; შესალაგავი გურ. 237; შქირთ ლეჩხ. 205, 206; ცალფა ქვ. იმერ. 176; ცალფად აბახული ქვ. იმერ. 175; ცალფასი ლეჩხ. 206, 207; ცუდი ლეჩხ. 207, წამოსახშიმი გ. კახ. 50; სინგ. 65; წაღმართი ზ. ქართ. 133; წაღმართ-უკლმართა შთ. 107; წითელი

ქიზ. 27; წითელი ფერის ქვ. იმერ. 176; ლეჩხ. 206; წინასწარ დსველებული გულ-
 114; წმინდა ქართ. მტკვ. სახზრ. 146; ქვ.
 იმერ. 175; წყლიფერი ზ. რაჭა 195; ლეჩხ.
 206; ჭალარა სიანგ. 63; ბავრეზი ზ. იმერ.
 161; ზ. იმერ. 162; ხამი ქვ. იმერ. 178; ხო-
 სტრი ქვ. იმერ. 175; ჭავარიანი ზ. ქართ.
 133; ჭვარცილი ქვ. იმერ. 173; ჭივრისფერი
 ქიზ. 27

შალაბრეშუმი ქვ. იმერ. 178; ქვ. რაჭა 189;
 190; ქვ. სამეგრ. 228

შალეული ზ. რაჭა 193; გურ. 235

შალეულობა გ. კახ. 43; ზ. რაჭა 195; ლეჩხ. 205

შალიგორა ზ. რაჭა 194

შალის სიწმინდე გულ. 115

შალვარა შ. კახ. 32; პ. ხევს. 99; კაცის პ. ხევს.
 98

შამყარი პ. ხევს. 95

შამბა ზ. ქართ. 139; ქვ. იმერ. 184, 185

შამბისწონე სიანგ. 69

შამოღებმა (ნაქსოვი აღმა) ერწ.-თან. 55

შამფური სიანგ. 61

შანტალაღი თუშ. 91

შანი სიანგ. 68, 69

შარტი სიანგ. 67, 69; აღუღებული სიანგ. 69;
 ზროხის სიანგ. 67, 68, 69; ზროხის გამ-
 თხარი სიანგ. 69; თბილი სიანგ. 69; სა-
 კონლის შთ. 116; უშობელი ძროხის ქიზ.
 25; ძროხის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; ზ.
 ქართ. 139; მესხ. 156; ჭავ. 159; ძროხის
 ღამჯავებული შთ. 116; წითელი ძროხის
 ქართ. მტკვ. სახზრ. 150

შარვალი სიანგ. 63, 64; ხ. 101; გულ. 115;
 ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ზ. იმერ. 164, 165;
 ზ. რაჭა 196; გურ. 236; ზოლადიანი სიანგ.
 63; მებგრული გურ. 236; რუსული გურ.
 236; სრულიანი სიანგ. 63; ყვითელი პ. ხევს.
 99

შარიტი ჭავ. 160

შასალებავი პ. ხევს. 96, 98, 99; სასისველ პ.
 ხევს. 98; ცისფრად პ. ხევს. 98; შალეუბ-
 ლი პ. ხევს. 97

შატი ხ. 104, 105

შატა პ. ხევს. 99

შატი პ. ხევს. 97

შაიკლება (ქსელები) შ. კახ. 31

შაიკრვა (ლეჩაქის) შ. კახ. 42

შამოკამაგის (სახეს) შ. კახ. 41

შალეზაი შავთი სიანგ. 67

შალეზაი შ. კახ. 38, 40; პ. ხევს. 98; პირის-
 ფრთა შ. კახ. 40; წითლად შ. კახ. 40

შალეზილი სვედაში შ. კახ. 39

შალეზს ლურჯად პ. ხევს. 97

შე გ. კახ. 45; თუშ. 74, 76, 77; კანკინული
 ხ. 101; ზ. რაჭა 195

შეგორებს (შალს) ზ. რაჭა 194, 201

შეგორწვეგრებს (ძაფებს) ქვ. რაჭა 191

შეაყრის (ზედას) ხ. 104

შეაძრობს ავ. 244

შეაწნავს (ძაფებს) ქვ. რაჭა 192

შეგრებს (საფს) ლეჩხ. 207

შე-გარებს შატყლს ქიზ. 22; წვერს ქიზ. 29

შეგრებს (ნართს) ზ. ქართ. 144

შე-გარებს (ბაღანს) ქიზ. 29

შეღენ-გაღენილაფი (სახე) თუშ. 82

შეზავება (სალეზავის) ქიზ. 26

შეთლა (შალის) ქვ. იმერ. 175

შეთლავს (შალს) ლეჩხ. 206

შეთლავს ნაქსოვის ლეჩხ. 205, 207; ქერის ჭავ.
 159

შეთლავს (ბამბას) ლეჩხ. 207

შეივრახება (წვერი) ქიზ. 29

შეიღიწი ქიზ. 23

შეთლავს (შალი) ხ. 102; ქვ. იმერ. 174

შეიღებს (შალი) სიანგ. 64

შეიღობს (თირისტარი) ქვ. იმერ. 171

შეირებს (ლილას) ზ. რაჭა 202

შეისტება (ძაფი) გურ. 235

შეკრვა კაბის ლეჩხ. 210; შარვლის სიანგ. 63;
 ჩოხის ზ. სამეგრ. 217

შე-კარავს ხარბლს კონეზად თუშ. 91

შემოვლება აბრეშუმის ყაითით გ. კახ. 50

შემოკეცავს (ნაქსოვს) ლეჩხ. 205

შემოკრავს ლავთაინს ზ. იმერ. 161, 162

შემოსავლები ლეჩხ. 208; ნიფხვის ტოტის
 გ. კახ. 47;

შემოუტყეცავს (პირს) ქვ. იმერ. 174

შენავრები სიანგ. 70

შენალები სიანგ. 67; მუქი ქვ. იმერ. 185; ნაც-
 რისფერი ქვ. იმერ. 185

შერთავს (ფილიას) ქვ. რაჭა 189

შერთვა-შეგრება ლეჩხ. 207

შერთი ზ. იმერ. 166

შესაბნევი ზ. რაჭა 200

შესაყრავი პიპის ქვ. სამეგრ. 231

შესაღები ქვ. 25, 27; გ. კახ. 51; ქვ. იმერ.
 185, 186

შესაღები ქვ. იმერ. 185, 186

შესთავს ბამბას ლეჩხ. 207; კანაფს ლეჩხ. 209;
 შატყლს ლეჩხ. 205

შესთამს ბამბას ლეჩხ. 207

შესუსტლება (ძაფი) ქვ. სამეგრ. 230

შესქვლება (ნაქსოვის) ლეჩხ. 205

შეუშლის (ფეხს) ზ. იმერ. 161, 164

შეუშლით თვალს ლეჩხ. 208; პირს ქვ. იმერ.
 176

შექნა (ფოტოების) ზ. რაჭა 197
 შეღება ზ. რაჭა 201, 202; საახალგაზრდა ზ. რაჭა 203
 შეღებვის ლინს ლენჩ. 210; მატყლს თუმ. 72; ქვ. იმერ. 171; მისასპოველს ავ. 242; ნაქსოვის ლენჩ. 209; საკაშის ლენჩ. 210; საპერანგეს ლენჩ. 210; საჩოხეს ზ. სამეგრ. 221; ტოლს თუმ. 77; შულოს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ძაღს ზ. იმერ. 170; ქვ. სამეგრ. 232
 შეღება საინგ. 60, 64, 67, 68; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ზ. იმერ. 169; ალისფრად ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; ზ. ქართ. 140; ბაწრის ქიზ. 25; ბურღისფრად ზ. ქართ. 140; ენდროში ზ. ქართ. 139; თავშავათი ერწ.-თიან. 57; კელის ქვ. სვ. 214; ლამისფრად ზ. ქართ. 140; ლილისფრად ზ. ქართ. 139; ლურჯად ქვ. იმერ. 185; ლურჯათ ზ. ქართ. 140; მატყლად ქიზ. 26; მებაჟისფრად ქვ. იმერ. 185; მოლურჯოდ ზ. ქართ. 138; მოყვითალოდ ქვ. იმერ. 184; მუქყავისფრად ერწ.-თიან. 58; მუქყითად ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; მწვანედ მთ. 116; გულ. 117; ზ. ქართ. 138, 139 140; ქვ. იმერ. 184; ნარგისფრად ერწ.-თიან. 57; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; ნარინჯისფრად ზ. ქართ. 139, 140; მესხ. 156; ჯავ. 158; ნაცრისფრად ქვ. იმერ. 184; პირისფრად ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; სისვად ჰ. ხევის, 98; ტიტოში ქიზ. 27; ტოლის თუმ. 72; ფანჯისფრად ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; ყავისფრად ქვ. იმერ. 186; ყვითლად ქიზ. 25; ერწ.-თიან. 57; გულ. 116, 117; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126, 127, 128; ზ. ქართ. 138, 139, 140; მესხ. 156; ჯავ. 158; ზ. სამეგრ. 219; შავად ერწ.-თიან. 57; გულ. 117; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126, 127; ზ. ქართ. 139, 139, 140; მესხ. 156; ჯავ. 158; ქვ. იმერ. 184, 185; შავათ ზ. იმერ. 168; ზ. რაჭა 201; შავფრად ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; შავფრად ზ. ქართ. 140; შალის ზ. რაჭა 195; ცისფრად ერწ.-თიან. 57; ზ. ქართ. 139; ჯავ. 158; ძაღის მესხ. 155; ზ. სამეგრ. 219; ქვ. სამეგრ. 226; წითლად ერწ.-თიან. 58; გულ. 117; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; ზ. ქართ. 139; მესხ. 156; ზ. ქართ. 138; ქვ. იმერ. 184; ჯავ. 158

შეყრა (შეგსარის) საინგ. 62
 შეშაშალი (ფეხის) ქვ. იმერ. 175
 შეძახავს (ძაღს) ქვ. რაჭა 191; გურ. 234
 შეწყობა (მატყლის) ქვ. იმერ. 174
 შეიღლი ქი. რაჭა 191; გ. კახ. 45; მესხ. 155
 შეინდი საინგ. 69

შეინდისფერი გულ. 117
 შიბი ერწ.-თიან. 56
 შიბს თუმ. 79
 შიბა ჰ. ხევის. 99; მთ. 112; ორმაგი ჰ. ხევის. 99, 100; ტომრის ჰ. ხევის. 100
 შიბაი ჰ. ხევის. 99; ტომრის ჰ. ხევის. 99; ჩოქის ჰ. ხევის. 99
 შიბაი მთ. 110
 შიბაისგვერდი ჰ. ხევის. 99
 შიბაისგვერდაი ჰ. ხევის. 99
 შიგავარდი ქვ. იმერ. 173
 შიგავარდი ლენჩ. 207
 შიგსავარი საინგ. 62, 63, 66; ბაწრის საინგ. 63; კელის საინგ. 63; ხაბაის საინგ. 63
 შილა ლენჩ. 207; წითელი ჯავ. 159
 შილაი საინგ. 65
 შიმში შ. კახ. 34
 შიბი შ. კახ. 32
 შის-სატანაყი თუმ. 76
 შიტე საინგ. 63
 შიტე თუმ. 73
 შიტეი თუმ. 73
 შიმტიე ლენჩ. 207
 შყამი გ. კახ. 45; ხ. 101, 102
 შკემბი ხ. 101
 შოლა ქვ. იმერ. 180
 შოლო ქვ. იმერ. 186
 შოფათ აძახავს ლენჩ. 205
 შრამელი ქვ. რაჭა 190
 შრათი ზ. ქართ. 135, 137
 შრეში მთ. 119
 ჩტო (საქსლის) ქვ. იმერ. 173
 შტო (სახე) ზ. ქართ. 141
 შუნდი კველი საინგ. 67, 68
 შვა სვეტი ქვ. რაჭა 190
 შვაჯვარდლინი ქვ. რაჭა 192
 შუბლსაყრავი ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 შუგულს თუმ. 79
 შულო შ. კახ. 30; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 122, 123, 126, 127, 128; მესხ. 155; ზ. იმერ. 164; ქვ. რაჭა 190, 191; ზ. რაჭა 194, 198; ქვ. სამეგრ. 230; ბაწრის ერწ.-თიან. 57; მატყლის საინგ. 59; სქელი საინგ. 60
 შუმანაყი თუმ. 73

ჩ

ჩაბავს თავსაყრავს შ. კახ. 41; სახეს ზ. ქართ. 137
 ჩაბამს ატლასს ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; ჩოსი შ. კახ. 41; ძაღს ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; ჭეჩქის ქართ. მტკვ. სამხრ.

- ჩაველებს ფირფიტას შ. კახ. 35; ყაიხნაღს შ. კახ. 42
- ჩაველება (ნაღებს ფერი) თუმ. 89
- ჩაბანს (ასობს) ზ. ქართ. 132
- ჩაფერავლებს (ნართს) ზ. ქართ. 133
- ჩაწყობს (ხერხის პირს) გ. კახ. 45
- ჩაახეცს (ბაშარს) საინგ. 60
- ჩაჭენს (კუმონებს) ქვ. იმერ. 178
- ჩაზალახი ზ. იმერ. 166; ქვ. რაჭა 199
- ჩაბეჭებს აბრეშუმს ზ. იმერ. 166; ნართს ზ. ქართ. 134; 135; ნაქსოვს თუმ. 76; შ. კახ. 33; ზ. ქართ. 132; ზ. რაჭა 199; ქსელს ზ. ქართ. 136; ძაფს ზ. იმერ. 166; 168; ქვ. იმერ. 183; ზ. რაჭა 199; ჭილოფს ზ. იმერ. 168
- ჩაბეჭმის (ძაფს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 146, 148
- ჩაბეჭდავს (ყაიხ) ლენხ. 203
- ჩა-ბეჭდავს (ნაქსოვს) შ. კახ. 35
- ჩაბეჭვა საინგ. 62, 66
- ჩაბმა ბოჭკოს ზ. ქართ. 132; თელის ქიზ. 23
- ჩაბმულუხი ზ. რაჭა 194
- ჩაღვამს ნართს ზ. იმერ. 169; ძაფს ქვ. იმერ. 175
- ჩაღწენავს (სახე) თუმ. 79, 82; გაწყვეტულ თუმ. 82; გლუვ თუმ. 82; ძველ თუმ. 82
- ჩაფარდნა (თელის) ქიზ. 23
- ჩათო ქიზ. 22
- ჩაიყმსება (ძაფი) გ. კახ. 52
- ჩაიყრთება (ქსელი) ქიზ. 18
- ჩაინასყვება (ხიფხია) შთ. 107
- ჩაიშლება (ქსელი) ქიზ. 18
- ჩაიწკრატება (ხაფი) ერწ.-თიან. 57
- ჩა-კეანძიებს (ფორს ბაღესაივი) გ. კახ. 50
- ჩაყვრა (ხმლის) საინგ. 62
- ჩაყვრა-გამოძრობა (ხმლის) საინგ. 62
- ჩაყვრავს ლეურას ზ. რაჭა 198, 199; ფირფიტას ზ. იმერ. 167
- ჩაყრამს (ღაშნას) შ. კახ. 35
- ჩაყრეთავ საინგ. 61
- ჩაღა ქიზ. 17; ერწ.-თიან. 56; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124, 125, 126; ზ. ქართ. 137; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; გურ. 236; ავ. 245; დავრეხილი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; დამბალი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125; დავტრეხავს ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125; დავსელილი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; მოსაქსოვი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125; ნეღლი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; პურის გურ. 236; საქსოვი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; საქსოვნი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; საქსოფი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; სქელი საინგ. 60; უბრალო გ. კახ. 46; ჭვავის გურ. 236; ჭილობის ერწ.-თიან. 56; ჭილოფს ზ. ქართ. 137; ხმელი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125
- ჩალმა-კალამი გურ. 235
- ჩალისფერი შ. კახ. 39
- ჩალურჭლება (ძაფი) შ. კახ. 40
- ჩალხი ზ. ქართ. 135, 144
- ჩამიიწყება (სავორავი) შ. კახ. 31
- ჩამაიწყებლანი პ. ხეცს. 99
- ჩამაქანდების (ქსელი) პ. ხეცს. 95
- ჩამმეპეკლი საინგ. 66
- ჩამოაბამს კოცს ქართ. მტკვ. სამხრ. 146; ქსელს ერწ.-თიან. 56; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149
- ჩამოართავს (მაცელს) ზ. რაჭა 193
- ჩამოართებს (მაცელს) ზ. რაჭა 196
- ჩამოაიყვებს (ვირბატავს) ლენხ. 204
- ჩამოგბეზება (კოცვები) ქიზ. 24
- ჩამოიბამს საიმიშლებს ლენხ. 207; სარქიანებს ლენხ. 205
- ჩამოიბრტებს (ჩაქსელს) ლენხ. 205
- ჩამოიწყობს (პირს) ქვ. იმერ. 173
- ჩამონაჭერი ქვ. რაჭა 191
- ჩამოიბრტავს (ნაქსოვს) ქვ. იმერ. 178
- ჩამოსაკიდებელი აბხას ქვ. სამეგრ. 225; დგომის ზ. იმერ. 165; ზინჯის ქვ. სამეგრ. 225
- ჩამოსახველა ავ. 240
- ჩამოსახველდა ავ. 240; ძაფის ავ. 240
- ჩამოსახველევ (აბრეშუმის ძაფის) ავ. 240
- ჩამოქცელავს კედს ზ. იმერ. 168; ნართს ზ. ქართ. 133; ძაფს ავ. 238
- ჩამოყვანა (ძაფის) ქვ. იმერ. 175
- ჩამოწყევს (სავორავი) შ. კახ. 31
- ჩამოს-წყევს (ქსელს) თუმ. 77
- ჩამოწყვა საინგ. 68
- ჩამოშურვა (ნაწრის) საინგ. 67
- ჩანასყვამს (ძაფს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 146
- ჩანაცვრა პ. ხეცს. 99
- ჩანავლი ქიზ. 29; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128; ზ. ქართ. 144; ქვ. სამეგრ. 231; მბრუნავი ქიზ. 28
- ჩანთა თუმ. 75, 84, 85; გურ. 236; ნაჭრელიანი თუმ. 86; პატარა თუმ. 86; ხელის გურ. 236
- ჩანთოყვან თუმ. 86
- ჩანთიჩი (აბანოს) ქართ. მტკვ. სამხრ. 147
- ჩანჩაყი საინგ. 60
- ჩანჩუხი შ. კახ. 31; ერწ.-თიან. 56; ზ. ქართ. 131, 135; ბაწრის შ. კახ. 31, 38
- ჩანჩუხა ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 122; პაწაწინა ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122
- ჩარეჭი (სახე) შ. კახ. 35; ზ. ქართ. 137, 138; ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; ქვ. იმერ. 178; ქვ რაჭა 191
- ჩარეჭა (სახე) ქვ. იმერ. 185
- ჩარეჭავი (სახე) თუმ. 84

ჩარსავი ადენის ქართ. მტკვ. სამხრ. 150; ლო-
გინის ქართ. მტკვ. სამხრ. 150
ჩარხო ქიზ. 18; ხ. 106; შთ. 118; მესხ. 154;
ზ. იმერ. 168; ქვ. იმერ. 186; ზ. სამეგრ.
217; ქვ. სამეგრ. 229; გურ. 236; ზევითა
გ. კახ. 43; ზემო მესხ. 154; ზემოთა შთ.
118; მდგომარე გ. კახ. 44; მოძრავი მესხ.
154; ქვ. იმერ. 186; ობსკურთი ქიზ. 18;
გურ. 236; ობსკურთა ხ. 105; შთ. 118;
ობსკურთელი გ. კახ. 43; სამეგრ. გ. კახ.
43, 44; საგზაოვი ზ. სამეგრ. 217; უძრავი
გ. კახ. 44; ფიცრის ხ. 105; ქვემო მესხ.
154; ჭილოვის ზ. იმერ. 168; ხის ქიზ.
18; ზ. იმერ. 166; ქვ. იმერ. 186; გურ.
235, 236
ჩარხი ქიზ. 28, 29; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128;
ქართ. მტკვ. სამხრ. 145, 147; ზ. იმერ.
167; აჭ. 244; დიდი ზ. იმერ. 167; თოყვის
საგრები აჭ. 244; კბილებიანი ზ. იმერ. 167;
ობსკილიანი ზ. იმერ. 167; პატარა ზ.
იმერ. 167; რკინის ზ. იმერ. 167; ტარიანი
ზ. იმერ. 167; უხარკის აჭ. 241
ჩარხი (სახე) ზ. ქართ. 142
ჩასაცემელი ლეჩხ. 204
ჩატკუბა საინგ. 62
ჩაუწყდება (ლოლი) თუშ. 84
ჩაფარიში ქიზ. 22, 23; შ. კახ. 33, 34, 35;
ქართ. მტკვ. სამხრ. 153; ზ. იმერ. 166; აბ-
რეულშის შ. კახ. 35; მოძარგული ქართ.
მტკვ. სამხრ. 152; ოქრომყელის ქართ.
მტკვ. სამხრ. 152; უხარლო ძაფის შ. კახ.
35; შავი ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; ძაფის
შ. კახ. 35
ჩაფარტავს (მატყულს) ველ. 115
ჩაქი თაფტის პერანგის საინგ. 69; პერანგის
ზ. რაჭა 200
ჩაქსელებს (შალს) ზ. რაჭა 201
ჩაქსოვა გურ. 234
ჩაჰ-ყიდებს (ძაფს) შ. კახ. 40
ჩაყრის ასოებს ზ. ქართ. 130; ვარლებს ზ.
ქართ. 130; ვარსკვლავებს ზ. ქართ. 132;
კლიტებს ზ. ქართ. 141; სახეს ზ. ქართ.
135, 142; ქართ. მტკვ. სამხრ. 148; სახლს
ზ. ქართ. 130; ურმის უყვრანს ზ. ქართ.
130; ფოთოლს ზ. ქართ. 130, 135; ყვარს
ზ. ქართ. 130
ჩაშაო-წითელი თუშ. 89
ჩაშლა (თელის) ქიზ. 23
ჩაშანავი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128
ჩაჩხვლტამს (დახატულს) ქართ. მტკვ. სამხრ.
151
ჩაწყობა (ყვავილის) გ. კახ. 47
ჩახლი ზ. ქართ. 144

ჩახსკრავი ქიზ. 22, 23; გ. კახ. 47, 48; ერწროვნულში
თიან. 55; ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; ტყე-ლიჩოთსა
აბრაშუმის ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; ზამ-
ბის ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; გილანის
შ. კახ. 36; გილანის შ. კახ. 38; დამითული
შ. კახ. 36; დაწერილი შ. კახ. 36, 38; მარ-
წყვის ფოთლის შ. კახ. 36; სულის გ. კახ.
47; ფუნჯიანი გ. კახ. 48; წერილიანი ქიზ.
23; წერილის შ. კახ. 38
ჩახსკრავი შ. კახ. 38; აბრაშუმის შ. კახ. 38;
გილანის შ. კახ. 38; ტერევი კაცის შ. კახ.
38; ჩივინიანი შ. კახ. 38; ჭეილის შ. კახ.
38
ჩას-ჭივრავს (ხელს) შთ. 116
ჩას-ჭივრავს (ხელს) შთ. 116
ჩევეკლება (საღებავი) ზ. იმერ. 162
ჩევ ქვ. სვან. 214
ჩელტი ქვ. იმერ. 174, 178; ზ. რაჭა 194, 195;
ლეჩხ. 205, 206; შოლბაშელი ქვ. იმერ.
174
ჩენჩო გამხმარი შ. კახ. 39; გაწურული შ. კახ.
39
ჩერ ქვ. სვ. 211, 213; დიდ ქვ. სვ. 213; ეშხუ
ქვ. სვ. 213
ჩერია ქვ. იმერ. 172, 174; ლეჩხ. 204, 206;
ქვ. სამეგრ. 227; გურ. 234, 235
ჩერი-ჩერშტა ქვ. სვ. 213
ჩერი ხენსვა ქვ. სვ. 213
ჩერშტა ქვ. სვ. 213; მრგვალი ქვ. სვ. 312;
ქვის ქვ. სვ. 212; ხის ქვ. სვ. 213
ჩენს (მატყულს) ერწ-თიან. 55; თუშ. 72
ს-ჩენს (მატყულს) პ. ხევის.
ჩენჩა (მატყულს) პ. ხევის. 94
ჩენჩავს მატყულს თუშ. 72; ქართ. მტკვ. ჩრდ.
121; მესხ. 155; ზ. იმერ. 163; ქვ. სამეგრ.
222
ს-ჩენჩავს (სვმაცს) საინგ. 59
პ-ჩენჩავს (მატყულს) საინგ. 59, 63
ჩენჩა ქიზ. 15; მატყულს ერწ-თიან. 55; თუშ.
72; ქვ. იმერ. 171, 173; ქვ. სამეგრ. 224,
227
ჩენჩა გ. კახ. 51
ჩენჩენჩი გ. კახ. 46
ჩენჩენჩა ქართ. მტკვ. სამხრ. 152
ჩეტლილი (სახე) თუშ. 82
ჩივინი შ. კახ. 34, 38, 42; ზ. ქართ. 130
ჩივლიმია საინგ. 59
ჩითი შ. კახ. 41; თუშ. 71, 86; ზ. ქართ. 142;
ქართ. მტკვ. სამხრ. 153; ზ. იმერ. 161;
თხელი საინგ. 65; სახიანი გ. კახ. 43
ჩით ყრგოვანი საინგ. 65
ჩითი თუშ. 79
ჩითა-წინდაყვ თუშ. 79

ჩიკავაძე მთ. 110, გულ. 115
 ჩილი გურ. 234, 235
 ჩიმჩარაძე საინგ. 66
 ჩიშვილი ზ. რაჭა 200; ორბურგინი ზ. რაჭა 200
 ჩიტი ზ. იმერ. 161; ქვ. იმერ. 173; საქსლის ზ. იმერ. 164
 ჩიტი (ჯიხი) ქიზ. 20
 ჩიტი (სახე) გ. კახ. 48; ზ. ქართ. 135; ქვ. იმერ. 188; ფრთოსანი ქართ. მტკვ. სამხრ. 151; წაკიდებული გ. კახ. 47, 48
 ჩიტ (სახე) თუშ. 84
 ჩიტთვალა (ნაყოფი) ზ. ქართ. 140
 ჩიტისთვალა (სახე) აჭ. 239
 ჩიტისთვალად (სახე) თუშ. 83
 ჩიტისფეხები (სახე) თუშ. 83
 ჩიფაროზი ზ. ქართ. 142
 ჩიქი მთ. 107
 ჩიქა ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122
 ჩიქილა საინგ. 65; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146 ზ. რაჭა 200; ბასმინი ქართ. მტკვ. სამხრ. 147; დათოვლილი ქართ. მტკვ. სამხრ. 117
 ჩიჩხი ქვ. სამეგრ. 224
 ჩიხი ქიზ. 17, 20
 ჩიხრისი ქიზ. 19; შ. კახ. 33; თუშ. 90, 91; შთ. 112; ზ. იმერ. 163; წყლის თუშ. 90, 91; ხეღის თუშ. 90, 91
 ჩიხტი შ. კახ. 41; გ. კახ. 50, 51; ზ. ქართ. 142; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 ჩიხტი-კოპი გ. კახ. 51; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151
 ჩიხტის კოპი გ. კახ. 50
 ჩლა ქიზ. 20, 21, 22
 ჩოგანი ლეჩხ. 209
 ჩომრის ზურგი საინგ. 68
 ჩონი ქვ. რაჭა 191
 ჩონგი ხ. 101, 102
 ჩონვა მთ. 107
 ჩორო ზ. ქართ. 142
 ჩოხა საინგ. 64; თუშ. 89; ხ. 101; გულ. 115; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151; ზ. იმერ. 164, 165, 166; ქვ. რაჭა 191; ზ. რაჭა 194, 196; ლეჩხ. 205, 206, 207; ქვ. სვ. 214; ზ. სამეგრ. 217; თეთრი ფერის ლეჩხ. 206; თეთრი ჩერქეზული შ. კახ. 34; ლურჯი გ. კახ. 45
 ჩოჯა პ. ხევს. 97, 99; დიაცის თუშ. 77; კაცის თუშ. 77; სადიაცო თუშ. 78; სალაზათო თუშ. 77
 ჩოჯა საინგ. 69; კაცის პ. ხევს. 96
 ჩული თუშ. 75, 86
 ჩულ თუშ. 86; სახინი თუშ. 86; პრელი თუშ. 86

ჩულქი ქვ. რაჭა 191, 192
 ჩუქურთმა ერწ.-თიან. 56; ზ. ქართ. 135
 ჩუყლებს (შეს) თუშ. 76
 ჩუყსევან (თვალს) თუშ. 84
 ჩხა თუშ. 91
 ჩხაილა ქვ. სამეგრ. 200
 ჩხირი ქიზ. 22, 24; შ. კახ. 33, 35; გ. კახ. 48, 51; ერწ.-თიან. 53; საინგ. 61, 62; თუშ. 73, 77; შთ. 118; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146, 148, 149, 150; ზ. იმერ. 164; ზ. სამეგრ. 219; გასაყარი ქვ. იმერ. 180; ენაინი ლითონის ქვ. რაჭა 190; რკინის ზ. იმერ. 165; ზ. რაჭა 195; საბუკი ქიზ. 24; საქსოვი გ. კახ. 48; ზ. ქართ. 131; სწორე გ. კახ. 46; უბრალო ზ. რაჭა 201; შვინდის ქიზ. 19

ც

ცალამკარა პ. ხევს. 99
 ცალამკარი პ. ხევს. 99
 ცანლი ქვ. რაჭა 190; ზ. რაჭა 194; ლეჩხ. 204
 ცარცი ზ. იმერ. 170
 ცაცხვი აჭ. 244
 ცემს (ფორმას) ზ. სამეგრ. 220
 ცერი (ჩარხის) ქიზ. 29
 ცერა ქიზ. 21
 ცერამს (წვერს) ქიზ. 29
 ცეცხლისფერი გულ. 117
 ცილა (სახ.) ქიზ. 15; ქვ. იმერ. 183
 ციკავაძე პ. ხევს. 99
 ციკავაძე პ. ხევს. 99
 ცოლ ბარყევი ქვ. სვ. 214; ბელუანი ქვ. სვ. 214; გაია ქვ. სვ. 214
 ცილა ქვ. სვ. 214
 ცისფერი შ. კახ. 40; ერწ.-თიან. 57; საინგ. 61; თუშ. 88; პ. ხევს. 96, 98; ზ. ქართ. 139; ჯავ. 158
 ციციან-ფეი (სახე) თუშ. 80
 ციციან-ფეი (ქველი) თუშ. 84
 ცოცხი ქვ. სამეგრ. 226
 ცულის-პირაყი (სახე) თუშ. 80
 ცუნტულა (სახე) თუშ. 84
 ცხელი პ. ხევს. 95
 ცხემლ თუშ. 75
 ცხემლა ერწ.-თიან. 55; შთ. 107, 108; გულ. 112, 115; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; თუშ. 76, 79
 ცხელაი გულ. 116
 ცხელაი გულ. 109
 ცხელაი მთ. 108

ცხარი ტანით პატარა ლეჩხ. 207; ძველი ჯიშის ლეჩხ. 207; წამლიფერივით ლეჩხ. 205 ცხრილი (სახე) თუშ. 84
 ცხრილაყი (სახე) თუშ. 82, 89

d

ძაბი სახელო პ. სევეს. 95
 ძალი ქიზ. 19; იარწვერი ქიზ. 19; სამწვერი ქიზ. 19

ძანა ლეჩხ. 209

ძაღი ქიზ. 24; შ. კახ. 30, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42; გ. კახ. 43, 46, 48, 50, 52; საინგ. 65, 66, 67; თუშ. 89; ხ. 101, 102, 103, 105; გულ. 112, 116; შო. 108, 110, 112, 118, 119, 120; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122, 123, 124, 126, 127; ზ. ქართ. 135, 136; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146, 148, 151, 152, 153; ჯავ. 158, 160; ზ. იმერ. 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169; ქვ. იმერ. 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 183, 184, 187; ქვ. რაჭა 189, 190, 191, 192; ზ. რაჭა 194, 197, 198, 199, 200; ლეჩხ. 204, 207; ქვ. სვ. 212, 213; ზ. სამეგრ. 217, 218, 219, 220; ქვ. სამეგრ. 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233; გურ. 234, 235, 236; აჭ. 238, 239, 240, 241, 242; ახალაშუმის შ. კახ. 36, 39, 41, 42; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146, 151, 152; აბრეშუმის ქიზ. 24; გ. კახ. 50, 51; თუშ. 84, 89; ზ. 106; შო. 118; ზ. ქართ. 142; მეხს. 156, 157; ზ. იმერ. 169, 170; ქვ. იმერ. 181, 185, 188; ქვ. რაჭა 189; ზ. რაჭა 197, 198, 199; ლეჩხ. 208; ქვ. სამეგრ. 224, 229; გურ. 234, 235, 236; აჭ. 238, 242; ახალაშუი გაყრილი ქვ. სამეგრ. 229; ათი-ოთხი ლეჩხ. 205; ამონაყარი ქვ. იმერ. 182; ამონაპერი შ. კახ. 38; ამოსახვევი ქვ. სამეგრ. 230; აშოღებულ ქვ. სამეგრ. 224; ამოკიდული გულ. 114; ამოკაჭული ქვ. იმერ. 183; აყმული ქვ. იმერ. 187; ბამბის ქიზ. 18; ზ. იმერ. 163, 166, 170; ქვ. იმერ. 173, 178, 180; ზ. რაჭა 194, 196, 197, 198; ლეჩხ. 208; გურ. 234; აჭ. 238, 242; ბაყი შო. 119; ბორღოსფერი ქვ. იმერ. 187; ბუნებრივი ფერის მესხ. 155; გაღაბრუნებული ზ. იმერ. 164; გაღაყმწიკილებული ქვ. იმერ. 174; გაღაჯვარაღინებული ქვ. იმერ. 174; გამოყრილი ქვ. სამეგრ. 231; გამობარშული გ. კახ. 50; გამხმარი ქვ. იმერ. 174; განასკული ზ. 103; განის ქვ. რაჭა 192; გაროსის ზ. ქართ.

143; ვარუნის შო. 119; ვარუნის შო. 119; გატარებული ქვ. სამეგრ. 231; გაყრილი 103; გახახილი გულ. 115; გაწვეტილი ქვ. იმერ. 174; გრძლად დაქსელილი ზ. სამეგრ. 219; დაგრებილი ზ. იმერ. 164; ქვ. სამეგრ. 229; დაგრებილი აბრეშუმის ქვ. იმერ. 188; დაგრებილი კანაფის ზ. რაჭა 194; დახვებზე საქსოვი მესხ. 155; დამხადებული შო. 110; დართელ-ამახული ზ. რაჭა 197; დარშული ქვ. სამეგრ. 229; დასამწვერებული ზ. ქართ. 131; დასაქსელი ზ. სამეგრ. 217, 218; დასაქსოვი ლეჩხ. 206; ქვ. სამეგრ. 231; დასაწყობი გ. კახ. 50; დასთელი გ. კახ. 45; დასტელი ქვ. იმერ. 180, 181, 184; დასტელი აბრეშუმის გურ. 234; დაურთავი შ. კახ. 41; დაქსელილი შ. კახ. 35; შო. 108; გულ. 116; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; ქვ. იმერ. 178; ქვ. რაჭა 190; ზ. რაჭა 198; ლეჩხ. 204; დაქსელი ზ. 103; შო. 107, 109; დაყეთილი ზ. რაჭა 201; დაძახული ზ. 102; ზ. ქართ. 132; ქვ. იმერ. 176; ქვ. სვ. 213; დაწნული ზ. სამეგრ. 219; დაწყობის გ. კახ. 48; დაბიფული ქვ. იმერ. 172, 178; დღიშის ზ. იმერ. 162; დღელას ქვ. სვ. 211; დომგალი ქვ. იმერ. 182; დომგახვი ზ. იმერ. 166; დღღიშ ზ. სამეგრ. 217; ერთიანი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; ქვ. იმერ. 179; ერთი ლანი ზ. სამეგრ. 218; ერთი ტოლი ზ. რაჭა 195; ერთი ფერის შო. 118; ერთი შემოხვევა გ. კახ. 48; ექვსწვერი გ. კახ. 48; ეგრესლის თუშ. 89; ზ. 104, 105, 106; ვერცხმელის ქართ. მტკვ. სამხრ. 151; ზინგეში დამაგრებული ქვ. სამეგრ. 224; ზინგის ზ. სამეგრ. 217, 219; ზინგში გაყრილი ქვ. სამეგრ. 229; თეთრი ქიზ. 23; შ. კახ. 36, 38; ზ. 104, 106; ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; ჯავ. 160; ზ. იმერ. 165, 166; ქვ. იმერ. 179, 180; ზ. რაჭა 198, 199; ქვ. სვ. 213; ქვ. სამეგრ. 227; გურ. 235; თეთრი აბრეშუმის ზ. 106; თეთრი ფერის თუშ. 89; თითისტარზე დახვეული ქვ. სამეგრ. 224; თითისტარი ზ. იმერ. 169; თეთუნის აჭ. 240; თუხილი ქვ. სამეგრ. 227; ისერიში დაღვდილი შ. კახ. 40; კაკა ქვ. სამეგრ. 227; კანაფის ქვ. სვ. 211, 214; კარგი ქვ. იმერ. 173; კელი აჭ. 241; კედლის გურ. 235, 236; კიკუა აჭ. 238; კოვი აჭ. 238; კოვა ქვ. იმერ. 187; ზ. რაჭა 197; კოვის ზ. რაჭა 199; კრემისფერი აბრეშუმის ქვ. იმერ. 185; კუმობილი ქვ. სამეგრ. 227; ლეწობის გ. კახ. 50; ლათხა ქვ. სვ.

213; ლაქიში ქვ. სვ. 213; ლეგა მთ. 109; ლექინალ დართული ქვ. სამეგრ. 227; ლურჯი შ. კახ. 38; მაგარი ქვ. სვ. 211; მაგარი დასაქველავი ქვ. იმერ. 171; მაკარა ავ. 233; მატყლის ქვ. სვ. 212, 213; ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; შ. იმერ. 163, 164, 165; ავ. 238; მაქვით დაღვიმსვარცხლებული ქვ. იმერ. 173; მაქოს გ. კახ. 50; მთლიანი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; მიმბული ძაფი ქვ. იმერ. 174; მისასხამი ქვ. რაქა 189, 190; ზ. რაქა 193, 194, 195, 196, 199; ლეჩხ. 204, 205, 206; მისაქველი გურ. 235; მისაქსოველი ქვ. იმერ. 178; ქვ. სამეგრ. 230; მისაქსული ქვ. იმერ. 173; მოლისფერი ქვ. იმერ. 187; მომსხვილი ქვ. სამეგრ. 222; მომსხო ზ. იმერ. 164; ქვ. იმერ. 181; მოსაქსი ქვ. იმერ. 173, 178; მოუხარშავი ქვ. სამეგრ. 229; მოხარშული ზ. სამეგრ. 218; მსხვილი ზ. იმერ. 163; ქვ. სვ. 212; ზ. სამეგრ. 217; ქვ. სამეგრ. 223, 224, 230; მსხვილი კანადის ქვ. სვ. 213; მსხვილი მატყლის ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; მსხვილად დართული გ. კახ. 50; მუქი მთ. 119; მუქი ვარდისფერი ქვ. იმერ. 187; ნაბოლარი ქვ. სამეგრ. 223; ნაბოლარა ქვ. სამეგრ. 223; ნადუღა-ნათაა ზ. სამეგრ. 219; ნადუღარი ქვ. სამეგრ. 223; ნათავარი ქვ. სამეგრ. 223; ნაირის ცალწვერი გ. კახ. 50; ნარგოზი ქიზ. 23; ნართი ზ. იმერ. 165; ნართის ქიზ. 29; ზ. რაქა 199; ნასტავი ქვ. იმერ. 177; ოთხფა ქვ. იმერ. 181; ოთწვერი გ. კახ. 48; ომოშირი ქვ. სამეგრ. 227; ორთაშვი შ. კახ. 33; ორეცი ზ. ქართ. 136; ორმაგი ლეჩხ. 206; ორბიბი მთ. 118; ორფე ქვ. რაქა 191; ლეჩხ. 207; ორფად დაბოული ქვ. იმერ. 176; ორშული ქვ. სამეგრ. 227; ორწვერი შ. კახ. 30; ზ. ქართ. 135, 136; ზ. სამეგრ. 217; ორწვერა ზ. ქართ. 135; ორწვერად ამოხეული მთ. 108; ორწვერა დაბებული ქიზ. 28; ოქრომკედის ზ. ქართ. 141; მესხ. 156, 157; ზ. იმერ. 166; ოქრომკედლის ზ. იმერ. 170; ოქროს გ. კახ. 52; ბ. 102, 103; მთ. 119; ზ. ქართ. 141; ოქროსფერში ამოვლებული შ. კახ. 41; პარკის ლეჩხ. 208; პეწინი შ. კახ. 30; პირველად ამოსული ზ. სამეგრ. 217; რამდენიმე წვერად დავრცხილი მთ. 120; რბილი ზ. რაქა 198; საბოქო ზ. ქართ. 132; სავარცხელში გაგებული ლეჩხ. 207; სავარცხლისებურად გაგებებული ქვ. სვ. 213; სახელაო ქიზ. 20; გ. კახ. 44, 47; ზ.

ქართ. 131; საღამავი ქვ. სამეგრ. 173; სამეგრ. სამეგრეი შ. კახ. 30; გ. კახ. 48; სამეგრ. 135; ზ. სამეგრ. 217; სამეგრეა ზ. ქართ. 131, 135; ქვ. რაქა 191; სამეგრად ამოხეული გულ. 116; სასხამი ზ. იმერ. 164, 169; საუკეთესო ხარისხის შ. კახ. 33; საქარავი ქვ. სამეგრ. 232; საქსელი ზ. 101; საქსელი ქვ. რაქა 189; საქსელე გურ. 234, 235; საქსელი ქვ. სამეგრ. 222, 224; საქსოვი ბ. 101; ზ. იმერ. 169; ქვ. სვ. 212, 213; ზ. სამეგრ. 218, 220; ქვ. სამეგრ. 222, 223, 224, 227, 229; საქსოვით გაბებული ბ. 101; საქსოლი ბ. 102; საქსული ქვ. იმერ. 175; ზ. რაქა 193, 194, 196; ლეჩხ. 204, 205; საჩეჩელე პირველად აღებული ქვ. სამეგრ. 224; საწინდე ლეჩხ. 204; სასამი ქვ. იმერ. 175; სეული ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; სეიანზე გამბული გულ. 115; სივარის ქვ. იმერ. 183; სირმის მესხ. 157; ლეჩხ. 208; სუს ქვ. სამეგრ. 231; სუფთა ქვ. იმერ. 171; ქვ. სვ. 212; ქვ. სამეგრ. 222, 223; სქლად დავრცხილი გულ. 115; სწორი ლეჩხ. 206; სეიანსეიანეფერის გ. კახ. 46; მთ. 119; ქვ. სამეგრ. 227, 229, 230; სხელათ ამბული ქვ. იმერ. 175; ტარზე დართული ბ. 101; ტოლის მოსაქსოვი ბ. 101; ტუეში შ. კახ. 30; უმლოცოვი ლეჩხ. 206; უზარალი შ. კახ. 35; ბ. 104, 106; მთ. 118; ქვ. იმერ. 184; გურ. 235; უკულმა დაბებული შ. კახ. 32; ურცხული ქვ. სამეგრ. 229; უსაწვერო მთ. 110; ფარღაის გულ. 115; ფარალი შ. კახ. 38; გ. კახ. 47; თუშ. 84, 89; მთ. 108, 109, 119; ზ. ქართ. 143; ქართ. მტკვ. სამხრ. 146, 152; მესხ. 156, 157; ჯავ. 160; ქვ. იმერ. 178, 183, 187; ქვ. სამეგრ. 227, 230; ზ. იმერ. 170; ფერადი ტილის ქართ. მტკვ. სამხრ. 152; ფერად-ფერადი მთ. 107; ფერადი ხავერდის ქვ. იმერ. 187; ფირფიტაზე დახეული შ. კახ. 35; ფირფიტის ქვ. სამეგრ. 230; ფიფი ზ. იმერ. 166; ფიცხელი აბრეშუმის ზ. რაქა 198; ფეშფეშა ზ. იმერ. 164; ქსელის გ. კახ. 44; გურ. 235; ქურუბ ქვ. სვ. 213; ლაზლის მესხ. 155; ლანძლის ქვ. იმერ. 188; ღობორდოსფერი ქვ. იმერ. 187; ღია ვარდისფერი ქვ. იმერ. 187; ღია წითელი ქვ. იმერ. 187; ყაზახური გ. კახ. 50; ყათონის სიხსო გ. კახ. 52; ყაიხის ზ. იმერ. 166; ქვ. იმერ. 182; გურ. 236; ავ. 238; ყვითელი ქვ. იმერ. 183, 184; ქვ. სამეგრ. 233; ყვითელი აბრეშუმის ბ. 106; ქვ. იმერ.

183, 187; ყვითელი ხავერდის ქვ. იმერ. 187; შავი ქიზ. 23; შ. კახ. 36; ხ. 103, 104; შთ. 109; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ზ. იმერ. 165; ზ. რაჭა 198; ქვ. სვ. 213; ქვ. სამეგრ. 227; გურ. 235; შალის ხ. 101; გულ. 115; შთ. 119; ზ. იმერ. 163, 164; ქვ. იმერ. 173, 174; ლეჩხ. 208; შალეზილი შ. კახ. 40; შესაღები აბრეშუმის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127; შეუღებავი შთ. 110; შეღებილი ქიზ. 22; ზ. ქართ. 132; შეხიფეული ქვ. იმერ. 173; ჩაქსელილი ზ. ქართ. 135; ჩხიბებზე დახვეული ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ცალბირი შთ. 118; ცალფა ზ. იმერ. 164, 169; ქვ. სვ. 213; ცალწვერი გ. კახ. 50; ცალწვერი ეპის შ. კახ. 36; ცხემლაზე დახვეული შთ. 107; ძილა ქვ. სამეგრ. 227; წაღმა დაძაბული შ. კახ. 32; წვერშლილი აბრეშუმის შ. კახ. 42; წვრილი თუშ. 91; წითელი შ. კახ. 36; ზ. რაჭა 192; წითულა ლანძღის ქვ. იმერ. 188; წინდის საქსოვი მესხ. 155; წიწვზე დახვეული ხ. 101; წმინდა ქიზ. 22; შთ. 118; ქართ. მტკვ. სამხრ. 153; ქვ. იმერ. 181; ქვ. სვ. 211; ზ. სამეგრ. 217; 218; ქვ. სამეგრ. 222, 223, 224, 220, 231; ხავერდის შ. კახ. 41; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151; ქვ. იმერ. 187; ზამი ზ. იმერ. 166; ზამის ზ. იმერ. 164; ხასის ქვ. იმერ. 182; ხელთ დაქსელები ქვ. იმერ. 178; ხეიცილი ქვ. სამეგრ. 222; ხუმბეტნაირი ფერის შ. კახ. 41; ჭვარდინად გადახლართული ქვ. სამეგრ. 225

ძაფები გორგოლუხად დახვეული ქვ. სამეგრ. 229; პირდაღებული ქვ. სამეგრ. 231

ძაფის სიწმინდე ქვ. იმერ. 181

ძაფენა ზ. რაჭა 198

ძალა ქიზ. 26; შ. კახ. 39; ერწ.-თიან. 57, 58; თუშ. 88; პ. ხევს. 96; გულ. 117; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126, 127, 128; ზ. ქართ. 138; ყვითელი შ. კახ. 40

ძალამს (ნართს) ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128

ძალარი ზ. ქართ. 138, 139, 140

ძალარა ქართ. მტკვ. სამხრ. 149

ძამა ქიზ. 22; შთ. 120; ზ. იმერ. 163, 164; ლეჩხ. 210; კანათის ლეჩხ. 206

ძახავს აბრეშუმს აჭ. 241; ბაწარს საინგ. 60; ნართს ზ. რაჭა 196; ძაფს შ. კახ. 32; ზ. იმერ. 165

ზ-ძახავს (ძაფს) თუშ. 72

ძახამს (ძაფს) შ. კახ. 30

ძვლილი გ. კახ. 52; ღორცი[ს] კანჭი[ს] ზ. რაჭა 197, 200; ძროხის გვერდის ლეჩხ. 209; წვრილი ზ. რაჭა 187, 200

ძველმანი საინგ. 62

ძივი ზ. ქართ. 141; ქვ. იმერ. 187

ძირი დაზგის გ. კახ. 44; ენდროს თუშ. 88; გულ. 117; ქვ. რაჭა 192; ინდოიას ზ. სამეგრ. 221; კვირისტავის ქიზ. 15; კოწახურის შ. კახ. 38; თუშ. 88; ლილის ზ. რაჭა 202; მატყლის თუშ. 72; მაფრამის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124; ფითილს გ. კახ. 52; ლოლოს თუშ. 88; პ. ხევს. 99; გულ. 116; ტეკარაის პ. ხევს. 99; ჭარის ერწ.-თიან. 53

შირს (აქაშის) თუშ. 74

შირები (შანღლის) ზ. ქართ. 143

შირ-ვაწეწილავ თუშ. 72

შიარი ზ. იმერ. 169; ქვ. იმერ. 186

შიო (ჩაფის) ზ. იმერ. 169

შია ზ. იმერ. 163; ცხენის ზ. იმერ. 164; ხარის ქიზ. 28

შია-ფაფარი (ცხენის) ქიზ. 28

შიძელ კალაოტის ზ. ქართ. 144; ჩარხის ქიზ. 28, 29; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 128

ფ

წაიშლება (ნაქსოვი) ლეჩხ. 205

წამარ ქვ. სვ. 213

წამოხვიარხვალეზს (ნაქსოვს) ქვ. რაჭა 192

წანაჭო ქვ. რაჭა 192

წარბულა ზ. რაჭა 198, 201; შვილძაფიანა-ცალთვალა ზ. რაჭა 198

წართხილი თუშ. 89

წარნაქე ზ. იმერ. 168, 169

წარწი ქვ. სამეგრ. 226

ჭ-წაფავს (ჩაბს) საინგ. 66

წალმართა თუშ. 75

წალმართავ თუშ. 72

წალმართავ თუშ. 79

წაყვითანო მტკი ზ. იმერ. 169

წაცელილა (სახე) შთ. 110

წაქუტავს (ძაფს) ქვ. იმერ. 183

წახვეულავ თუშ. 72

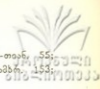
წებერო ნიგვზის ქვ. იმერ. 186

წებო შ. კახ. 33, 34; გ. კახ. 50, 51; შთ. 119; ზ. ქართ. 142; დამდნარი ზ. ქართ. 142; თეთრი ზ. ქართ. 142; ლეჩაქის შ. კახ. 34; ზ. ქართ. 142

წელი (აქაშის) თუშ. 74

წენგო ქიზ. 26; შ. კახ. 39; თუშ. 88; ზ. ქართ. 138, 140; ქვ. სამეგრ. 232; კაკლის ქიზ. 26; გ. კახ. 51

წენგოსფერი შ. კახ. 39; თუშ. 88; ზ. ქართ. 138

წერი ზ. იმერ. 162; ქვ. იმერ. 185; ქვ. რაჭა 192; გადმოღულებული ზ. იმერ. 168; კაქალის ზ. იმერ. 162, 165; ნიგეზის ზ. იმერ. 168, 169

წერილი ჩახსიარავის ქიზ. 23

წერისფერი ზ. იმერ. 162; ლეჩხ. 209

წიწვავს (მატყულს) მესხ. 155; ქვ. სამეგრ. 222

პ-წიწვავს (კართის მატყულს) საინგ. 59

წვენი საფერავის ისტორიის შ. კახ. 39; საღუბელის პ. ხევს. 99

წვერი ქიზ. 28, 29; საინგ. 60; თუმ. 72; პ. ხევს. 94; ზ. რაჭა 193, 194; კელტარაზე გაზღული თუმ. 72

წვერბ თუმ. 72

წვერთი პ. ხევს. 96

წვერ-მარჯვეი თუმ. 72

წვივისკარაი ქიზ. 22; გ. კახ. 52; ერწ.-თიან. 55; მესხ. 157; ქვ. რაჭა 192; ქვ. სამეგრ. 231

წვივისკერი ზ. იმერ. 167

წვირსკარავი ქიზ. 22

წვინა ჭილოდის გურ. 236

წიბო თუმ. 77, 76, 75; ვილის თუმ. 76

წიბოთა თუმ. 75

წიგნურაჲს (სახე) თუმ. 83

წიღა ქიზ. 26; შ. კახ. 40; კ. კახ. 51; ერწ.-თიან. 57, თელის ქიზ. 26

წივისკონა ავ. 238

წითლი ქიზ. 25; შ. კახ. 30, 40; ერწ.-თიან. 58; საინგ. 61; საინგ. 68; თუმ. 88; პ. ხევს. 96, 97, 98, 99; შთ. 116, 119; გულ. 117; ქართ. შტკვ. ჩრდ. 126; ზ. ქართ. 138, 139; ქართ. შტკვ. სამხრ. 149, 150; მესხ. 156; ჯავ. 158; ზ. იმერ. 169; ქვ. იმერ. 184, 185, 186; ქვ. რაჭა 192; ზ. რაჭა 201; ზ. სამეგრ. 217, 219, 221; ახალფერი შ. კახ. 40; მუქი შ. კახ. 38; ქართ. შტკვ. ჩრდ. 127; ზ. იმერ. 169; უმში შ. კახ. 40; ურდუ ზ. იმერ. 168; ურუა შ. კახ. 40; ჯიგარი ზ. ქართ. 138

წინდა ერწ.-თიან. 55; საინგ. 60; თუმ. 73, 79; შთ. 110; ზ. ქართ. 132, 134, 135; მესხ. 155, 157; ქვ. რაჭა 189; ზ. რაჭა 194, 195, 196, 200; ავ. 238, 239, 240; ბოშის ქვ. რაჭა 189; კაცის ქვ. რაჭა 189; საღა გ. კახ. 46; საია საინგ. 64; სამწვერი ზ. იმერ. 162; სახიანი შთ. 110; უბრალო ზ. კახ. 46; უყელო ქვ. რაჭა 189; ჭილის ზ. რაჭა 195; ქვ. რაჭა 189; ულოანი ქვ. რაჭა 189; ტრელი გ. კახ. 47; ზ. ქართ. 135; ქართ. შტკვ. სამხრ. 146

წინდამხირი რკინის მესხ. 155

წინდუ ავ. 238

წინდისმხირი გ. კახ. 46, 51; ერწ.-თიან. 55; ზ. ქართ. 137; ქართ. შტკვ. სამხრ. 153; ქვ. რაჭა 189; ავ. 238

წინდი მხირი მესხ. 157; ზ. იმერ. 167

წინსათარი ზ. რაჭა 194, 195, 198; უსახო ლეჩხ. 209; ტრელი ლეჩხ. 209

წინწყლამს (ჩიქილას) ქართ. შტკვ. სამხრ. 147

წინწყლები (სახე) ქართ. შტკვ. სამხრ. 147, 249

წირბო ქვ. სვ. 214

წისკენები ზ. რაჭა 194

წიფელი საინგ. 65

წიფხა ლეჩხ. 206

ს-წიწვავს (ტართი) თუმ. 75

წიწვა თუმ. 76

წიწვი გ. კახ. 45; ხ. 101

წიწვია თუმ. 75

წიწვუ თუმ. 75; 76; პ. ხევს. 95

წიწვუი თუმ. 75

წიშლა დღუეების ერწ.-თიან. 55; საქონელი ზ. ქართ. 133; სამეგრის ერწ.-თიან. 55; შესახარისი ქართ. შტკვ. სამხრ. 145

წიშლა შთ. 110, 108

წიშლაი გულ. 112, 116

წიშლები გულ. 115

წინავს საზაფხულო ქედს გურ. 236; ჩანთას გურ. 236;

ს-წინავს ბალს საინგ. 66; ნუქას ქიზ. 22; საბელს თუმ. 90; შთ. 112; ქუჩას ქიზ. 22; ზონიარს საინგ. 67

პ-წინავს ბალს საინგ. 66; მარაზს საინგ. 66

წინელი (პურის შქის) ჯავ. 159

ს-წინებავს ბაწარს საინგ. 63, 60. 69

წინეი საინგ. 69

წირვეი საინგ. 67

წულა ხ. 103

წვალი (სახე) შ. კახ. 42; ზ. ქართ. 136, 137; ზ. იმერ. 170; ქვ. იმერ. 187

წვალი დანერტული ქვ. იმერ. 184; ნაჯანა ზ. სამეგრ. 221

წვალაი (სახე) ავ. 239

წვეილება შ. კახ. 31

წვთა (სახე) ზ. რაჭა 201, 203; ლეჩხ. 205, 207; ადლიანი ზ. რაჭა 195; მოხეცტილი ლეჩხ. 207

წვლისფერი თუმ. 88

წვრთა (სახე) ზ. სამეგრ. 220

წვუროში ქვ. სამეგრ. 227

ბ

ბავლი ერწ.-თიან. 54; თუმ. 84; შთ. 107, 108; გულ. 114; წერილი გულ. 115

ბალი მესხ. 154, 155

ქანჯია ხ. 102, 106; შთ. 108, 109, 110; გულის შთ. 108; თოლის შთ. 108; ნაპირის შთ. 108; სარჩელის შთ. 108

ჭაბი (ჯანაფის) ზ. რაჭა 196

ჭაბანი თუშ. 90; ავ. 244, 245; ოთხბირი თუშ. 90; საუღლე თუშ. 90; შეიღპირ თუშ. 90; ცხრაპირ თუშ. 90; ხუთპირ თუშ. 90; ხუთპირად დაწნული თუშ. 90; ხუთპირიანი თუშ. 90

ჭაბანან შეიღპირიანი თუშ. 90; ცხრაპირიანი თუშ. 90

ჭალი კიზ. 20; გ. კახ. 46

ჭალაჟა გ. კახ. 45

ჭალაშეები გულ. 115

ჭალაშია ხ. 101; გულ. 112

ჭალაშია ხ. 101

ჭახრაკი გ. კახ. 43, 44; ავ. 240, 244; თოჯვის საგრეხელა ავ. 243; თოჯის საგრეხელა ავ. 243; ძაფის საძახავი ავ. 240

ა-შედავს (სესს) საინგ. 68

ჭერახელა შთ. 116; გულ. 117

ჭვარტლი გულ. 117

ჭველა ყანიანი ზ. სამეგრ. 220

ჭია ქართ. მტკვ. სამხრ. 148

ჭიაფერი შ. კახ. 38, 40; საინგ. 68; დამბალი შ. კახ. 38

ჭიაფრათ შეღებილი ზ. რაჭა 201

ჭიოხ (საზ.) ქვ. სვ. 214

ჭიკები ქართ. მტკვ. სამხრ. 147

ჭიკუჩკია კიზ. 23; ავ. 241

ჭილ ქვ. სვ. 213

ჭილი ზ. ქართ. 137; მესხ. 156; ჯავ. 159; ზ. იმერ. 168; ქვ. სვ. 213; ქვ. სამეგრ. 231; ავ. 242; ძაფის დასამგრებელი ქვ. სვ. 213

ჭილაი ავ. 242

ჭილობი კიზ. 22; ერწ.-თიან. 56; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125; მესხ. 156; ჯავ. 158, 159

ჭილოფი ერწ.-თიან. 56; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; ზ. ქართ. 137; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ზ. იმერ. 168; ლეჩხ. 210; ქვ. სამეგრ. 231, 232; გურ. 236; გრპელი ლეჩხ. 210; ვიწრო განის ქვ. სამეგრ. 232; თეთრი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126; მოქსოვილი ზ. იმერ. 168; ოთხეუთხი ლეჩხ. 210; პატარა განის ქვ. სამეგრ. 232; შავი ფერის ქართ. მტკვ. ჩრდ. 126

ჭილოფა გურ. 236

ჭილოფი გურ. 236

ჭინვარი კიზ. 29; ზ. ქართ. 138

ჭირკვანავს (სახე) თუშ. 12, 14, 72, 89; თუშურ-ი თუშ. 88

ჭიტი კიზ. 17, 20; ზ. ქართ. 136; წამმვრალი კიზ. 17

ჭიტორგავლი კიზ. 17

ჭიროხი ზ. სამეგრ. 221

ჭრა-ცრა ზ. ქართ. 135

ჭრელი კიზ. 23; საინგ. 61; თუშ. 88; ქვ. იმერ. 176; ზ. რაჭა 195; ლეჩხ. 210; ავ. 242; ამო-საყრფი საინგ. 62; ზოლიანი კიზ. 18, 22; ორმხრივ გბილებიანი საინგ. 63; ფერალი კიზ. 18; ყაყარის საინგ. 62; შავალი თუშ. 88; წითლად თუშ. 88

ჭრელა ქვ. იმერ. 175

ჭრელობა ლეჩხ. 210

ჭური ზ. რაჭა 201, 202; ქურის ზ. რაჭა 202

ჭურჭელი დიდი საინგ. 68; თიხის რ. რაჭა 201; საპარტე თუშ. 85; ფილიეთ ზ. რაჭა 201

ჭყანტი ერწ.-თიან. 56

ჭყანტი თუშ. 91

ბ

ბავერდი შ. კახ. 40, 41; გ. კახ. 52; შთ. 118, 119, 120; გულ. 117; ზ. ქართ. 141; ქართ. მტკვ. სამხრ. 151, 152; მესხ. 156; ზ. იმერ. 166; ქვ. იმერ. 186, 187; აბრეშუმის საინგ. 64; ბორღო ზ. ქართ. 143; თეთრი შ. კახ. 40; მწვანე ზ. ქართ. 143; საქარგი ზ. იმერ. 170; სტელი საინგ. 65; ფერალი ქვ. იმერ. 187; ყვითელი ქვ. იმერ. 187; შავი შ. კახ. 40; წითელი შ. კახ. 40

ბავერუზი ზ. იმერ. 161

ბახსი (ფუჭვის ხის) თუშ. 88

ბახსისფერი თუშ. 88

ბახი (სახე) ქვ. იმერ. 187

ბახი ზოლებრი თუშ. 77

ბაიათი შ. კახ. 33

ბაე ქვ. სვ. 212

ბაეი თუშ. 75

ბაე თუშ. 86

ბალოთი შ. კახ. 32

ბალია კიზ. 22; შ. კახ. 30, 32; ერწ.-თიან. 56; შთ. 119; გულ. 108, 109, 116; ზ. ქართ. 130, 131, 132; მესხ. 154, 155; ჯავ. 158; ზ. სამეგრ. 217; დიდი კიზ. 22; ზ. ქართ. 136; კედლის ქართ. მტკვ. სამხრ. 152

ბალიაყ თუშ. 79, 85

ბამი კიზ. 20, 21, 22; შ. კახ. 30, 33; გ. კახ. 46; ზ. იმერ. 163, 164; ქვ. იმერ. 165, 171, 179, 180; ქვ. რაჭ. 191; ზ. რაჭ. 195; ლეჩხ. 207, 210; ქვ. სამეგრ. 228; გურ. 234; ბამბის ლეჩხ. 205; გურ. 235; ბარღლის ზ. იმერ. 165; დაკოვილი ქვ. იმერ. 180; დამითული კიზ. 22; ვიწრო კიზ. 21; თეთრი ქვ. იმერ. 180; თეთრი ფერის ლეჩხ. 206; მომზო კიზ.

21; მოქსოვილი ქიზ. 20; ფერადი ქიზ. 21;
 ფოტოტი ქვ. იმერ. 180
 ხამლე ქვ. სამეგრ. 222, 225
 ხანი ქვ. იმერ. 173
 ხანა საინგ. 61, 62
 ხანაი საინგ. 59, 63
 ხანჯარა ზ. რაჭ. 199, 201
 ხაიათი საინგ. 59, 62, 63; თეთრი საინგ. 70;
 შავი საინგ. 70; წითელი საინგ. 70
 ხაო ქვ. რაჭ. 190
 ხარამ საინგ. 64; ზარბუ საინგ. 64
 ხარაზი ქართ. მტკვ. სამხრ. 153
 ხარადი თუშ. 91; ღამპალი თუშ. 91; ცაცხვის
 ხის თუშ. 90
 ხარეუხი ზ. იმერ. 163; არღვიარდის ზ. იმერ.
 168
 ხარისხი მატყლის თუშ. 71; ფერის თუშ. 88
 ხარისხა საინგ. 59; შო. 112; წართის ვაღმოს-
 შვეები ზ. იმერ. 161
 ხარშოს სველი პ. ხევს. 97
 ხასი ქვ. იმერ. 182, 183; ავ. 242
 ხასია ავ. 242
 ხასირი ავ. 242
 ხას ყირმიზი (საღებავი) ქიზ. 26
 ხას ყირმიზი (ფერი) ქიზ. 26
 ხატი ზ. იმერ. 170; ვარდამოხსნის ზ. იმერ. 170
 ხაჭოლი ერწ.-თიან. 57
 ხაყური ავ. 242; დიდი 242; სტორი ავ. 242
 ხე გამოსაბამი ზ. რაჭ. 194; ვრძელი თუშ. 75;
 გძელი შ. კახ. 30; თაფმოკლეი ზ. რაჭ.
 194; ვერძელის ზ. რაჭ. 190; თელის ზ.
 რაჭ. 202; თრბლის ქართ. მტკვ. ჩრდ.
 126, 127; ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; თრბ-
 ლის ქერქაყალი თუშ. 88; თუთის ზ.
 ქართ. 138; აკელის ზ. ქართ. 138; ლე-
 შისი ქიზ. 22; მრგვალი თუშ. 75; მურჯა-
 ნის ზ. ქართ. 140; ნარიჩის ქიზ. 25; ზ.
 ქართ. 139; ორბოძალი ზ. რაჭ. 194;
 რგვალი ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; საბუკი
 ქიზ. 20; საგორავი მესხ. 154; საფეიქროს
 გ. კახ. 46; საშვერის ქართ. მტკვ. ჩრდ.
 122; ფიჭვის თუშ. 73; ქალმნი ბაღის საინგ.
 66; ქარაგის გ. კახ. 52; ზ. იმერ. 169; ქსლის
 ვასასორობელი თუშ. 75; ქუეთო საინგ.
 61; ქუეთოს საინგ. 61; ყლიანი ქართ. მტკვ.
 ჩრდ. 123; შის ამოსახვევი თუშ. 74; ჩაქ-
 დობილი ზ. რაჭ. 194; ცაცხვის თუშ. 91;
 ქედებშიანი თუშ. 75; ხელწერილა თუშ.
 75
 ხე (სახე) ქართ. მტკვ. სამხრ. 149; ტოტიანი
 შ. კახ. 31
 ხეა (სახე) თუშ. 79; ალვის თუშ. 79, ტოტიანი
 თუშ. 84

ხეა (სახე) თუშ. 81; ალვის თუშ. 81;
 გამოლი თუშ. 81; ალვის ფოთლის თუშ.
 81
 ზეა ოთხეუთხი პ. ხევს. 95
 ზელი შო. 107; თოხმახის ზ. რაჭ. 203; საქსოვის
 ქვ. სამეგრ. 230; ქახაის ავ. 241
 ზელი (სახე) შ. კახ. 35
 ზელადარ (სახე) თუშ. 84
 ზელთაშანი შო. 110
 ზელოზა ქვ. იმერ. 171, 178
 ზელსაფუკვი შ. კახ. 38
 ზელსაშვე გ. კახ. 46; საინგ. 70
 ზელსაყვალაობს ქიზ. 21
 ზელსაწყო გუდ. 114; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121,
 125; სართავი გუდ. 112; საქსოვი შო. 108;
 შალის საქსოვი გუდ. 115; კილოფის საქ-
 სოვი ქართ. მტკვ. ჩრდ. 125
 ზელტარი მესხ. 155
 ზელურელა ქვ. იმერ. 176
 ზერტალი ავ. 240, 241
 ზერხი ზ. იმერ. 167
 ზერხი (სახე) ქართ. მტკვ. სამხრ. 151, 152
 ზერხის პირი (სახე) ქიზ. 23; შ. კახ. 31; გ. კახ.
 45, 48; ქართ. მტკვ. სამხრ. 249
 ზეტალი ავ. 240
 ზეტარი ავ. 238
 ზეანჯარი ქიზ. 24; ზ. იმერ. 165, 166; ქვ. იმერ.
 182; ქვ. რაჭ. 192; ზ. რაჭ. 198; ლეჩხ. 208;
 ვურ. 236
 ზეუნს (ბაღს) მესხ. 155
 ზეუნა (წართის) ერწ.-თიან. 53
 ზეუნავს (ბაწარის) ქიზ. 17
 ზეირჯინი ზ. რაჭ. 194; წარმის ზ. რაჭ. 195
 ზერელი ავაშის თუშ. 74; ფირფიტის თუშ. 86;
 ჯარის ფეხის საინგ. 60
 ზერელეზი (სახე) ქართ. მტკვ. სამხრ. 249
 ხიახდება (ფერი) თუშ. 88
 ხილი ერწ.-თიან. 53; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121,
 122, 123, 125, 126; აწყოლი გ. კახ. 48;
 თავსაქრავის გ. კახ. 51; საბუკი გ. კახ. 48;
 ყლის ქართ. მტკვ. სამხრ. 145; ხურჯინის
 ქართ. მტკვ. ჩრდ. 124
 ხილაბანდი შ. კახ. 31; ერწ.-თიან. 56
 ხინდე თუშ. 75, 76, 79, 85, 87
 ხინჯალი (წამცეცი) ქვ. იმერ. 175, 184
 ხინჯიერი ქვ. სამეგრ. 224, 225
 ხირული გ. კახ. 45
 ხირ-კილო ზ. იმერ. 166
 ხირწყალი საინგ. 59, 65
 ხირხელი ქართ. მტკვ. სამხრ. 150
 ხიფი ქიზ. 17; შ. კახ. 30; გ. კახ. 44, 46; ერწ.-
 თიან. 57; შო. 116; გუდ. 115, 117; ქართ.

მტკვ. ჩრდ. 122, 123; ქვ. იმერ. 173; ქვ. საშვეგ. 230; აბრეშუმის შ. კახ. 38; ავ. 240; ზამბის ავ. 240; დავეთლული გულ. 116; პატარა ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 124; შეღებოლი საინგ. 60

ხიფეა ქვ. იმერ. 178
 ხიფხა ხ. 102; მთ. 107, 110
 ხიფხა ხ. 103
 ხმალი საინგ. 62
 ხმალა ზ. იმერ. 168
 ხოლერი საინგ. 59; თუმ. 73, 75; საქსიველს თუმ. 75
 ხონჯარი შ. კახ. 35; გ. კახ. 47, 48; საინგ. 67; ზ. ქართ. 136; მესხ. 157
 ხორციანდერი თუმ. 88; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 127
 ხოსლანქა საინგ. 65
 ხოჭი ერწ.-თიან. 55
 ხრახნილი შ. კახ. 42; ერწ.-თიან. 56; თუმ. 88
 ხრეტალი ავ. 240
 ხრინჯელა (სახე) მთ. 110
 ხრწი ავ. 240
 ხტა ლეჩხ. 208, 209
 ხუტჩინი ქიზ. 18, 22; შ. კახ. 32; საინგ. 66; თუმ. 75, 76, 84, 85, 88, 90; მთ. 108, 109, 111; გულ. 113; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 123, 124; ზ. ქართ. 131, 133, 134, 135; ქართ. მტკვ. სომხრ. 152; მესხ. 156; ჯავ. 159; ზ. იმერ. 163; ქვ. რაჭ. 189; ზოლიანი თუმ. 85; ზ. ქართ. 135; თათრული მთ. 108; კეტსახი-ანი შ. კახ. 32; ნაჭრელიანი თუმ. 85; სა-გარეო ქიზ. 18; ფარდაგული მთ. 108; ხა-ლინური მთ. 108, 109; ხაოიანი მთ. 108, 109; ქეჭიშერი მთ. 108
 ხურჩინ თუმ. 85; საბარჯე თუმ. 85; საქლომ ცხენის თუმ. 85
 ხურჩინის უიფილი საინგ. 66
 ხურჩინი გრეხილით ქვ. იმერ. 188; პატარა ქვ. იმერ. 188; ცხენზე ჩამოსაკიდებელი ქვ. იმერ. 188

ჟ

ჟალ (საზ.) ქვ. სვ. 215
 ჟალი ერბოთი გაზელილი თუმ. 77
 ჟარისთვალაჟ (სახე) თუმ. 83
 ჟელი გამოლილი (საზ.) პ. ზეეს. 94
 ჟელისაგოცი პ. ზეეს. 99; იარაღთად სამებელ პ. ზეეს. 99
 ჟელსახეილა პ. ზეეს. 99
 ჟელტარა თუმ. 72, 73
 ჟელტარაჟ თუმ. 72, 73
 ჟელ-უკუდმართაჟ თუმ. 89

ჟერველად გამოიყენან (მატყლს) თუმ. 72
 ჟერეული თუმ. 72
 ჟერჭალი საინგ. 59
 ჟერჭლა ქვ. სვ. 211
 ჟეტაჟ (სახე) თუმ. 80
 ჟეჩილი სირალნის გულის საინგ. 68
 ჟველაი თუმ. 75, 76
 ჟვერი (თბის) თუმ. 73
 ჟიფი ქიზ. 20; საინგ. 60, 68, 69; ბაწრის საინგ. 67, 68, 69
 ჰ-ჟიფაჟ (ბაწარს) საინგ. 60
 ჰმალი საინგ. 62
 ჰმიადურაჟი (სახე) თუმ. 83
 ჰუნდლ თუმ. 73

ჭ

ჭაგარი (ლორის) ქიზ. 28; ზ. ქართ. 143
 ჭაგარი ზ. ქართ. 133
 ჭაგაა ზ. საშვეგ. 220
 ჭამბარა თუმ. 90
 ჭამუკა ზ. რაჭა 194
 ჭამუჭიხა ზ. საშვეგ. 221
 ჭანგი ტურტყულიანი ქვ. იმერ. 185
 ჭანკი ზ. საშვეგ. 221
 ჭარა ქიზ. 15, 15, 17, 19, 20; შ. კახ. 30, 33, 32; ერწ.-თიან. 53, 55; საინგ. 60; პ. ზეეს. 95; მთ. 107, 112; გულ. 115; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 121, 123, 130; ზ. ქართ. 130, 134, 135; ქართ. მტკვ. საშხრ. 146, 147; მესხ. 155; ზ. იმერ. 163, 164; ქვ. იმერ. 173; სართავ-სახევეი ზ. ქართ. 134
 ჭარაბა ქვ. იმერ. 172, 180
 ჭარანი თუმ. 72
 ჭარანს თუმ. 73; ბორბლიან-ფერისთიან თუმ. 73; თბეებიან თუმ. 73; მირგველაჟ თუმ. 73
 ჭარანაჟ (სახე) თუმ. 79, 82
 ჭარანტარი თუმ. 75; საქსლოს თუმ. 73; ქსლის თუმ. 75
 ჭარანტარ შუმანაჟით თუმ. 73
 ჭარატარი ქიზ. 16, 17; ერწ.-თიან. 53; რკინის ქიზ. 16
 ჭარატარს პ. ზეეს. 95
 ჭარატარა ზ. ქართ. 132
 ჭაჭეი (ნაქსოვის) ქვ. იმერ. 183
 ჭაჭული ზ. რაჭა 194
 ჭერაბ ქვ. სვ. 214
 ჭერამი ქვ. სვ. 214
 ჭეჭიში ქიზ. 18, 19, 22; შ. კახ. 30, 32; გ. კახ. 43; ერწ.-თიან. 55; საინგ. 60, 61, 62, 63, 65, 69; თუმ. 76, 84; მთ. 108, 109; ქართ. მტკვ. ჩრდ. 122; ზ. ქართ. 133; ქართ.

მტკ. სამხრ. 145, 152; მესხ. 156; ჯავ. 158, 159; გრძელი ქართ. მტკ. ჩრდ. 122; ეიწრო შ. კახ. 32; ქართ. მტკ. ჩრდ. 122; ზოლიანი შ. კახ. 32; ირიბზოლიანი ქიზ. 22; კეირტის თუშ. 84; ნაბაღზე ვაღუცვრელი საინგ. 62; სველი თუშ. 84; სუფთა ქიზ. 18; სხვადასხვანაირ ჭრადლებიანი საინგ. 61; სხვადასხვა ფერადებით საინგ. 61; შეკერილი ქიზ. 18; წმინდა ბაწრის თუშ. 84

ქუჩიშ თუშ. 84; ზითენ თუშ. 84; თხელაყ თუშ. 84

ქუჩიშაყენ თუშ. 79, 86
ჭვარი (სახე) გ. კახ. 48; ერწ.-თიან. 55; შთ. 110; ზ. ქართ. 130; ქვ. იმერ. 180; ზ. საშვერ. 217

ჭვარს (სახე) თუშ. 83; ტოტიან თუშ. 83
ჭვარდლინი ქვ. რაჭა 190; ოთხკუთხე ზ. რაჭა 198; ფსკერის ქვ. რაჭა 191

ჭვარდლინა გ. კახ. 44; ქსელის ძაღს გ. კახ. 44
ჭვარდლინება (ქსელი) გ. კახ. 43
ჭვარიღებულაყენ (სახე) თუშ. 83

ჭიბე ახალხის ქართ. მტკ. სამხრ. 148; საათის ჩასაღები ქვ. იმერ. 187; სურათის ჩასაღები ქვ. იმერ. 187

ჭიგარი ქართ. მტკ. სამხრ. 150
ჭიგარისფერი ქიზ. 27
ჭინი ზ. რაჭა 195

ჭილა გ. კახ. 50
ჭიში ცხერის ქიზ. 15
ჭონჭოლი (სახე) ზ. ქართ. 143

ჭოხი ქიზ. 20; შ. კახ. 40, 41, 50; გ. კახ. 46, 50; თუშ. 75; გულ. 116; ქართ. მტკ. ჩრდ. 122, 128; ზ. იმერ. 161, 162, 163, 164, 166, 167; ქვ. იმერ. 173, 174, 175, 177, 179; ზ. რაჭა 194; ლუჩხ. 206; ქვ. სვ. 214; ქვ. სამეგრ. 223, 224, 225, 231; ამოსაყრელი გ. კახ. 45; ამოსაშვენი შთ. 108; ასაწველასაწვეი გ. კახ. 45; ბრტყელი შთ. 112; გამორბეიანი ქვ. რაჭა 191; გასაბრობი შთ. 108; გულ. 115; გრძელი შთ. 112; ზ. იმერ. 166; გურგვალი გ. კახ. 45; დასაღები ქვ. იმერ. 177; დასაქსუალი ქვ. იმერ. 174;

დასაშვენი შთ. 108; დახვეტილი ქვ. 118; დეიშის შ. კახ. 30; ზ. იმერ. 184; ზემო ქართ. მტკ. ჩრდ. 124; თევასარჩია ქვ. იმერ. 176; თავკომბალი გათილილი ზ. რაჭა 194; თავსაიბი ლეჩხ. 205; თითიანი ქვ. სამეგრ. 230; თხილის ქვ. რაჭა 191; თხლათ გათილილი საინგ. 67; კაცუქი ზ. იმერ. 170; ლარის ქვ. იმერ. 177; შთავარი გ. კახ. 51; მოყლე შ. კახ. 40; მომსხო ქვ. სვ. 214; მოშპიმე შ. კახ. 34; მოსაღები ქვ. იმერ. 173; მოლაღული ქვ. იმერ. 177; მოზრილი შ. კახ. 33; მრგვალი ქვ. სამეგრ. 224; მსხვილი გ. კახ. 50; ოახუნები ზ. იმერ. 165; ორკაპა ზ. ქართ. 131; ზ. იმერ. 170; პატარა შ. კახ. 42; პირის ამოსაწყობი ქვ. სამეგრ. 230; პტყელი ზ. იმერ. 166; რგვალი ქართ. მტკ. სამხრ. 145; საღამე ზ. ქართ. 131; საქსელაი ზ. იმერ. 169; საქსოვი გ. კახ. 50; საშვერის გ. კახ. 43; შთ. 108, 110; გულ. 114—115, 115, 116; ქართ. მტკ. ჩრდ. 124; სუფთა ქართ. მტკ. სამხრ. 145; სწორო საინგ. 64; ტაბიკიეთი შ. კახ. 33; ტოლის გ. კახ. 45; ქსელის დასაბევეი ქვ. სამეგრ. 225; შუა ქართ. მტკ. ჩრდ. 124; ჩარჩოს შთ. 118; ჩიხრისის შთ. 112; ცერის ქვ. რაჭა 191; ძაღის გასამტარებელი ქვ. რაჭა 190; წაბლის ქვ. რაჭა 191; წვეტიანი ქვ. სამეგრ. 232; წერილი შთ. 112; ზენაწრის საქსელაი ზ. იმერ. 166

ჭოხები ჭვარდლინი ზ. იმერ. 165, 167
ჭოხუა ზ. რაჭა 197, 199; მყარი ზ. რაჭა 195
ჭოხუნა ზ. რაჭა 198
ჭუბა შ. კახ. 35; თუშ. 89

3

პაბეა საინგ. 63, 64, 66
პაბეის საინგ. 60
პაბეის ყიფილი საინგ. 66
პალეა (ბაღის) საინგ. 63
პამაგი შ. კახ. 34
პანა საინგ. 67
პაჩეგელი აკ. 238

ს ა რ ჩ ი მ ე ნ ი

წინასიტყვაობა	5
სია იმ პირთა, რომელთაც შეყრიბეს მასალები 1935 წელს	12
ფიქრობა, მღებრობა, ქარგულობა	14
ქიზიყი	15
შიგნი კახეთი	30
გარე კახეთი	43
ერწო-თიანეთი	53
საინგილო	59
თუშეთი	71
პირიქითი ზევსურეთი	93
ხევი	101
მთიულეთ-გულაშაყარი	107
ქართლი მტკვრის ჩრდილოეთით	121
ზემო ქართლი	130
ქართლი მტკვრის სამხრეთით	145
მესხეთი	154
ჭავჭავეთი	158
ზემო იმერეთი	161
ქვემო იმერეთი	171
ქვემო რაქა	189
ზემო რაქა	193
ლეჩხუმი	204
ქვემო სვანეთი	211
ზემო სამეგრელო	216
ქვემო სამეგრელო	222
გურია	234
აჭარა	238
ტიქსტში შეტანილი ილუსტრაციების სია	245
ტაბულების სია	250
სამივბლები	257

Материалы по истории народной кустарной промышленности и мелкого
ремесла Грузии

под общей редакцией акад. АН СССР И. А. Джавахишвили
том II, часть II

(на грузинском языке)

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

ИБ 1141

გამომცემლობის რედაქტორი ლ. ს ი ბ ა რ უ ლ ი ძ ე
ტექნორედაქტორი ნ. ბოკერია
მხატვარი ვ. ხ შ ა ლ ა ძ ე
კორექტორი ე. ჩ ხ ა რ ტ ი შ ვ ი ლ ი

ფერადი სლაიდები დამზადა საქართველოს სსრ ხელოვნების ძეგლთა
ლიქსაციის სპეცექსპერტიმენტალურმა ლაბორატორიამ

გადაეცა წარმოებას 10.2.1980; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 27.3.1981;
ქალაქის ზომა 60×90/16; ქაღალდი № 1; ნაბეჭდი თაბახი 28,4;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 24,5;

უც 01057; ტირაჟი 2000; შეყვება № 1566;

ფასი 3 მან. 10 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниერება», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

